سێکیولاریزم بە مانای ئازادی دینەکان دێت لە ئەمریکادا..
نوسینی: ڤاسیو مورتی

وەرگیڕانی لە ئینگلیزیەوە: ئارام حەمە ساڵح

هەندێ ولات وەکوو یەکێتی سۆڤیەتی جاران ڕاستەوخۆ دژایەتی دینی دەکرد لە کاتێکدا هەندێ ولاتی تر وەکوو ئێران دین و حکومەتیان پێکەوە گرێدابوو، ئەمریکا ژیرانە لە ناوەڕاستی هەردوکیاندا وەستا نەدژی دین بوو نە حکومەتیشی تێکەل بە دین کرد، هەڵبەتە وەستان لە نێوان ئەم دوو بژاردەیەدا و بێلایەنی هێرش نییە بۆ سەر هیچ کەسێك و هەموو کەسێکیش دەپارێزێ .

بەبێ گوێدان بە بیروباوەڕی ئاینیی تایبەت بە تاکەکانی کۆمەڵگا ، هێنانە پێشەوەی تێکستە دینیەکان وەکو ئینجیل و تێکەڵکردنیان بە دونیای سیاسەتی سێکولار کارێکی لە ڕادەبەدەر نەشیاوە ، ئەمریکا نەلەسەر بناغەی کریستیانێتی دامەزراوەو نە ئەوانەی ئەمریکاشیان دۆزیوەتەوە هەمویان کریستتیان بوون.

بە ڕای ئیسحاق کرامنیك کە پرۆفیسۆر بوو لە زانکۆی کۆرنێل ؛ ئەمریکا لەسەر بناغەی سێکولار دامەزراوە کە بەتەواوی بێلایەن بووە لە بەکار هێنانی هەموودەربڕینێکی دینیدا ، لەساڵ 1787 دا کرامنیك وتی : کاتێك خاوەن مڵك و جوتیارەکان هەستیان کرد کە ناوی (خودا) بە تەواوی لەناو دەستوری ئەمریکادا ڕیشەکێش کراوە بە شێوەیەکی بەرفراوان دژی وەستانەوەو وەکوو دەکومێنتێکی بێڕەوشت و بێ خودا ئەژمارديان کرد ، کە لە ڕاستیشدا وا بوو.

لەهەموو هەرێمەکاندا ئەوانەی دژی ئەم دەستورە بوون بەرەنگاری بوونەوە و نەیاندەویست جێکەوت بکرێ بە تایبەتی ئەو بڕگەیەی کە دەڵێ : هیچ بیروباوەڕێکی دینی لەتاکەکانی کۆمەڵگا داوا ناکرێت کاتێك کە دەیانەوێ کاروباری حکومەت بگرنەدەست یان بۆ ئەوەی متمانەی خەڵکی بەدەست بێنن .

کەسێك لەوانەی دژی سیستەمی فیدراڵی بوو لە هەرێمی کارۆلینای باکوور وتی : دەرکردنی دین لە دەستووردا زۆر مەترسیدارە و نا سیاسیە چونکە پاگانەکان و دایەستیەکان و محەمەدیەکان دەتوانن

خۆیان هەڵبژێرن بۆ هەموو وەزیفەیەکی ولات لەگەڵ ئێمەدا .
ئامۆس سینگلاتێری لە هەرێمی ماساچوستس کە یەکێك بوو لەوانەی زۆر بەسەرسەختی ڕەخنەی لە دەستوور دەگرت دەیگوت : ئومێدەوارم کە کرسیتیانەکان لە دەسەڵاتدا ببینم چونکە بە پێی دەستوور باپتیست و بێ باوەڕەکان هەمان مافیان هەیە .
دەستووری ئەمریکایی بە تەواوی دەستورێکی سیاسی و سێکولارە، بە تێرمی (ئێمەی مرۆڤ) دەست پێدەکات و بەهیچ شێوەیەك ناوی خوداو مەسیح و کریستانێتی تێدا نەهاتووە، تەنها ئاماژەیەك بە دین درابێت ئەوەیە کەلە دەڵێ (هیچ بیرو باوەڕێکی دینی) ، کۆنگرێس نابێ هیچ یاسایەك داڕێژێت کەڵ بیرو باوەڕی ئایینیی یان دژە ئاینیی پێوە دیاربێ .
تێکستی سوێندانی سەرۆك كۆمار تەنها تێکستە کەبە درێژی لە دەستووردا ساغکراوەتەوە و دەستەواژەی (خودا یارمەتیم بدەیت) یان ئامادەکردنی ئینجیل و دەستخستنە سەری و سوێند خواردن پێی تێدا نییە ، دەستەواژەی لەژێر ناوی خوادا تاکو ساڵی 1954 بوونی نەبوو، کۆنگرێس بە کاریگەری بیروبۆچوونی ماك کارتیزم ئەو دەستەواژەیە ی خستە ناو تێکستی سوێندخواردنەوە ، بەهەمان شێوەش دەستەواژەی (باوەڕمان بە خودا هەیە) کەلەسەر پارەی کاغەز نوسراوە پێش ساڵی 1956 بوونی نەبوو، بەلام لەسەر هەندێ پارەی مێتال هەبوو، دروشمی ئەسڵی ئەمریکا لەلایەن جۆن ئادەمز وبنیامین فرانکلین و تۆماس جیفرسۆنەوە نووسراوە و دەڵێ : ئێمە پێکەوە بەتاك و بەكۆ ئاهەنگی کلتوورو بیرووباوەڕی جیاواز دەگێڕین .

لەساڵی 1797 دا ئەمریکا پەیمان نامەیەکی لەگەڵ تریپۆلیدا مۆرکرد ، تێیدا هاتووە دەڵێ ؛ حکومەتی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەهیچ شێوەیەك لەسەر بناغەی ئاینیی مەسیحی دانەمەزراوە ، ئەم دڵنیاکردنەوەیەی ئیسلام لەسەردەمی سەرۆکایەتی جۆرج واشینگتۆندا داڕێژراو لەسەردەمی جۆن ئادمزدا لەلایەن ئەنجومەنی پیرانەوە پەسەند کرا .
ئێمە لەلایەن جاڕدانی سەربەخۆییەوفەرمانڕەوایی ناکرێین، کە مەبەست لێی هەلوەشانەوەی وابەستەیی سیاسی بوو، بۆ ئەوەی گەلێکی مەزهەبیی سازنەکرێت ، کە دەسەلاتەکەی لەسەر بناغەی ئەو بیرۆکەیە دامەزراوە کەدەڵێ ؛ حکومەتەکان لە نێو مرۆڤەکاندا سازکراوە کە دەسەڵاتی خۆیان لە دادپەروەرێتی حکومەتەوە وەردەگردن کە تەوو پێچەوانەی ئەو بیرۆکەیەیە کەلە ئینجیلدا هاتووەدەڵێ دەسەلات لەلایەن خوداوە وەرگیراوە.
جاردانی سەربەخۆیی بە هیچ شێوەیەك باسی دین ناکات بە لکو زیاتر

باسی یاسا، سیسەتەمی باج ، نوێنەرایەتیکردن ، جەنگ ، پەنابەر و كۆچبەران ….هتد دەكات .
لە جاڕدانی سەربەخۆییدا ئاماژە بە خودای سروشت ، خالق و خوداوەندی هەرێم کراوە بەڵام ئەمە بەمانای ڕەوایەتیدان بە کریستیانتی یان دینی مەسیحی نییە نووسەری ئەم بابەتە خودی تۆماس جیفرسۆن بووە کە باوەڕی پێ نەبووەو دژی کریستیانتی و هێزی سەروسروشتەوە بووە، لەهەمان کاتیشدا دەڵێ: لەو سیستەمانەدا کەبەهاو ڕەوشتی باشی تێدایە لە کۆن و نوێدا کە سەرنجی خەڵکی ڕاکێشا بێت هیچ کامیان هێندەی مەسیح پاك نەبوون ، هەرچەندە ئەمە دانپیانانی خودی جیفەرسنیشە ، بەڵام جیفرسۆن درێژە بەقسەکانی دەداو دەڵێ: کاتێك کە لەناوەخنی ئینجیل ورد دەبینەوە بۆمان روون دەبێتەوە کەهەندێ بڕگەی سەرنج ڕاکێشەری تێدایەو لە قسەی کەسێکی زۆر بەتوانا دەچێت لەگەڵ ئەمەشدا هەندێ بڕگەشی تێدایە کە زۆر لاوازەو پێدەچێ کەسێکی بێ توانا دایڕشتبێت .
ئیسحاق کرامینك دەڵێ ؛ ئەوە خودی تۆماس جیفرسۆن بوو کە دینی لە دەوڵەت جیاکردەوە چونکە زۆر بەگومان بوو لە ئایین و پیاوانی دینی کە دەسەلاتی سیاسی بگرنە دەست .

تۆماس جیفرسۆن لە سالی 1786 دەستی هەبوو لەداڕشتنی یاسای ئازادی ئاینەکاندا لە هەرێمی ڤێرجینیا ، هەڵبەتە هەر لەهەمان یاسادا پشتگیری لە ئازادی ڕەهای بێدینەکان و ئەتایستەکانیش کردبوو .دەسەلاتی شەرعی حکومەت تا ئەو ئاستە دەڕۆشت کە بریندار کەر بێت بۆ هەندێك بەلام دراوسێکەم بریندار ناکات ئەگەر بڵێ 20 خوا هەیە یان هیچ خودایەك نییە! نە گیرفانم دەبڕێ و نە قاچیشم دەشکێنێ !

تۆماس ژیفرسۆن بەرگری لە جیاکردنەوەی دین و دەولەت دەکرد، نەك هەر لەبەر ئەوەی حکومەت دەست بکێشێتە کاروباری کلێساوە بەڵکو بۆ ئەوەش ئازادی خەڵکی بپارێزێ ، من وایدەبینم کە فەلسەفەی مەسیح بەهای بەرزو ڕەوشتی باشی لەخۆی گرتبێت ، بەڵام بەدووری نازانم ئایین لە ژێر دەستی پیاوانی ئاینیی و دەولەتدا بێتە ئامرازێك بۆ چەوساندنەوەی مرۆڤ و پاشانیش زەوتکردنی مافە مەدەنیەکان و ئازادی ئاینیی هەموو کەسێك .
جیفرسۆن و ئەوانی تر کە ئەمریکایان دا مەزراند لە چەرخی ڕۆشنگەریدا چاویان هەڵهێنابوو ، کە بیرو بۆچون و جیهان بینیان لەسەر بناغەی سێکولارو عەقل و مەعریفە داڕشتبوو نەك لەسەر بناغەی ئاینیی .
جیفرسۆن دەڵێ : پیاوانی سەر بە ئایینە جیاوازەکان وەکوو خۆو

سەیری زانست و پێشکەوتنە زانستیەکانیان دەکرد، ڕۆژێك دادێ کە خورافەی نەوەکانی مەسیح وەکوو چیرۆکی ئاژەلانی لێدێت کاتێك کە دەڵێن دایکی مەسیح بە هۆی فوکردن بە ناوهەناویدا سکی پێبووە لەکاتێکدا کە پەردەی کچێتی نەدڕاوە ، هیوادارین کاتێك کە هزرو ئازادی بیرو ڕا فەراهەم دەبێت بۆ هەموان ئەم بیرو بۆچوونە خورافانە لەناو بچێ .

بە کۆتایی ساڵی 1820 جیفرسۆن توانی قەناعەت بە تێکڕای گشتی خەڵك بکا کەلە ئەمریکادا هەموو کەسێك بە خوادایەکی تایبەت بەخۆیەوە دەمرێ . جیفرسۆن و هاوکارەکانی جەختیان لەسەر ئەوە کردۆتەوە کە هەرگیز نابێ ئەمریکا بەرەو دەسەڵاتێکی تیۆکراتی کریستیانێتی بڕوا. هەروەها دەیانگوت ئێمە دوژمنایەتی هەموو جۆرە زۆرداری و فشارێك بۆ سەر مێشکی مرۆڤ دەکەین .

ڕوونکردنەوە:

١.پەیگان anPag : بیروباوەڕێکی دینییە ،باوەڕیان بە چەند خودایەك هەیە نەك تەنها یەك خوا .

٢. دیەست Deist: بیروباوەڕێکی دینییە ،باوەڕیان بە خودایەکی سروشتی هەیە کە دەخالەت لەکاری مرۆڤدا ناکات .

٣. ماکارسیزم : Joseph McCarthy 1908-_1957 سیاسەتمەدارێکی ئەمریکی بوو کە زۆر سەرسەختانە دژایەتی کۆمۆنیزمی دەکرد ، لەسەرەتای پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا زوو هەستی بە بلاوبوونەوەی کۆمۆنیزم و بیروباوەڕی مارکسیزم کرد لەسەرتاسەری دونیادا، بۆ ئەوەی بەربەستێك بۆ تەشەنەکردنی بیرباوەڕی کۆمۆنیزم دابنێ دەستیکرد بە تێکەڵکردنی دین و سیاسەت و توانی کۆنگرێس رازی بکات و چەند دەستە واژەیەکی ئایینیی بخاتە ناو دەستوورو تێکستی سوێندخواردنی سەرۆك کۆمارەوە،ئەم بابەتە لە ئەمریکادا بە ماکارثیزم دەناسرێ . ـــ

نامەیەکی کراوە دەربارەی

دژەجووگەرایی و کتێبی کۆمەڵناسی ئازادی.. سەلاحەدین ئەحمەد

کتێبی کۆمەڵناسی ئازادی لە نووسینی عەبدوڵا ئۆجالانە و تەرجەمە ئینگلیزییکەی لە ساڵی ٢٠٢٠دا لە لایەن پ□ی ئێم پرێسەوە بڵاوکراوەتەوە.

دژەجووگەرایی (یان ئەنتایسەمێتیزم) یەکێ لە بەربڵاوترین دیاردەکانی رەگەزپەرستییە و ریشەکانی د□گ□□ن□وە بۆ سەردەمە تاریکەکان. ئەم دیاردەیە هۆکاری سەرەکی ژمارەیەکی زۆری هەڵمەتی پاکتاوکردنی رەگەزییانە و ستەمکاری و تاڵانکردن و ئاوارەکردنی خەڵکانی بە جووناسراو بووە لە میزۆپۆتامیا و باکوری کیشوەری ئەفریقیاوە بۆ زۆربەی ناوچەکانی کیشوەری ئەوروپا. ئەمە راستییەکی حاشاهەڵنەگرە و بریا دووپاتکرنەوەی پێویست نەبوایە.

لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە و لە پای تاوانی نازییەکان دژی جووەکانی ئەوروپا، دژەجووگەرایی وەکو قەیرانێکی جیهانی ناسێندراوە بەڵام دیاردەکە هێشتا زۆر دوورە لە بنبڕکردنەوە. لێکۆڵینەوە لە دژەجووگەرایی کایەیەکی بەرفراوان و ئاڵۆزە؛ دیاردەکە هی ئەوە نییە بکرێ لە چەند دێڕێکدا کورتبکرێتەوە یان شێوازەکانی لە لیستێکی نیمچەئاساییدا خاڵبەند بکرێن. بە داخەوە لە ناوچەکانی رۆژهەڵاتی ناوین و باکوری ئەفریقیا، بە هۆی زاڵبوونی نەتەوەپەرستی و توندڕەوی مەزهەبییەوە، کردار و گوتاری دژەجووگەرایی بە رادەیەکی ترسناک بەردەوامن. تا ئەم ساتەوەختەش زۆربەی جووەکانی ئەم ناوچانە بێبەشکراون لە مافی نیشتەجێبوون لە زێدەکانی خۆیان.

ئەو بەرخودانە دژەفاشیستەی کە لە باکوری کوردستان دروستبوو رۆشنگەرییەکی بێوێنەی لە هوشیاری گشتییدا دروستکرد و بەشێکیش لەو هوشیارییە نوێیە پشتیوانیکردنە لە پرسی میللەتانی دیکەی داگیرکراو و خەڵکانی بێدەنگکراو لە ناوچەکەدا. لەبەر ئەوە، جیاواز لە زۆر شوێنی دیکە، بە شێوەیەکی گشتی هەر وەکو چۆن روو بەڕوو بوونەوەیەکی ئومێد بەخش دژی دیاردەی دژەیەزیدیگەرایی بەرپا بووە، دیاردەی دژەجووگەراییش بە بەراورد بە ناوچەکانی تری

ڕۆژهەڵاتی ناوین روو لە کەمبوونە. بەڵام ئەو کارەساتانەی کە بە هۆی ئەو جۆرە رقە ڕەگەزپەرستیی و مەزهەبییەوە قەوماون پێویستی و ئەرکی زیاتر دروست دەکەن بۆ بزووتنەوە ڕۆشنگەرییە دژەفاشیستەکان.

لەو گۆشەنیگایەوە، نووسەری ئەم نامەیە پێشنیار دەکات کە وەکو هەڵوێستێکی ئازایانە و لە بنەمای خۆڕەخنەکردنەوە نووسەری کتێبی کۆمەڵناسی پەشیمانی خۆی رابگەیەنێ لە هەموو ئەو بەشانەی کە دەربارەی جووبوون، بە تایبەتی ئەو بەشەی کە لە ژێر ناونیشانی ”ئایدیۆلۆجی جووبوون”دا چاپکراوە. بە ڕانەگەیاندنی پەشیمانییەکی وەها، بە داخەوە دەرگای تۆمەتی دژەجووگەرایی دژی کتێبەکە بۆ هەمیشە بە ئاوەڵایی دەمێنێتەوە، بەدەر لە سروشتی ئەم ڕەوشە مێژووییە، هەلڕەخسان بۆ ڕوونکردنەوەدان، چەنحاڵیبوونی خوێنەران، یان نییەتباشی نووسەری کتێبەکە.

لە نامەیەکی لەم چەشنەدا باسی ئەوە ناکرێ ئاخۆ ئەو بەشەی کتێبەکە و هەندێ نووسینی تری نووسەر دژەجووگەران یان نا و ئەگەر دژەجووگەران بە پێی چی جۆرە پێوەر و خوێندنەوەیەک. ئامانجی ئەم نامەیەش ناوزەدکرن نییە. لە هەموو حاڵەتێکدا، مادام لانی کەم یەک جوو دەڵێت ئەو نووسینە دژەجووگەراییە، کەس ڕەوایەتی ئەوەی نییە بەو جووە بڵێت ئەو نووسراوە دژەجوو نییە. هەڵەیەکی کوشندەیە بە قوربانی بگوترێ قوربانیبوون چییە یان چی نییە. خودی دەرسدادانی ستەمدیدە دەربارەی ستەم ستەمە. بەشێکی ناوەکی لە چەوساندنەوە بریتییە لە بەکەمگرتنی هەڵسەنگاندنی قوربانییەکان و بێڕەواکردنی هەستەکانیان.

بە هیوای ئەوەی ئاپۆ و هەموو زیندانیانی ڕژێمە ڕەگەزپەرست و مەزهەبیی و دژەکوردەکان ئازاد بن، بەڵام با ئەگەری ئەوە دانێین کە ئاپۆ ئازاد ناکرێ وەلێ لە ئایندەدا توانای پەیوەندیگرتن بە ئاپۆوە دروست دەبێتەوە. کە دەرفەتی پەیوەندیگرتن ڕەخسا، با ئەم پێشنیارەشی بۆ بکرێ وەکو یەکێ لەو پرسانەی کە بەرگەی دواختن ناگرن، بە پلەی یەکەم لەبەر قوربانیانی دژەجووگەرایی، بە پلەی دووەم بۆ بەرگرتن لە دروستبوونی نیگەرانی لە ناو پشتیوانانی ئەو بەرخودانەی کە ئێستا قورساییەکی جیهانیی هەیە و بە ناوی ڕۆژئاڤا و ئاپۆوە ناسراوە، و بە پلەی سێهەمیش لەبەر شایستەیی ناوبانگی خودی ئۆجالان وەکو بیریارێکی شۆڕشگێڕی نێونەتەوەیی ئەم سەردەمە.

سەلاحەدین ئەحمەد

٢٠٢١\١\٣٠

کتێبی (ئەگەر مردن شتێکی بردوویت بۆی بگەڕێنەوە – کتێبی کارە) چاپ و بڵاودەکرێتەوە

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبەکانیدا بەمزوانە کتێبی (ئەگەر مردن شتێکی بردوویت بۆی بگەڕێنەوە- کتێبی کارە) چاپ و بڵاودەکاتەوە. ئەم کتێبەلە نووسینی خانمە نووسەری دانیمارکی: نایا ماریا ئایت و ئالان پەری کاری وەرگێڕانی لە دانیمارکییەوە بۆ کردووە.

ئەم کتێبە بە فرۆشراوترین کتێبی نێودەوڵەتی ناوبانگی دەرکردووە The international bestseller کە پتر بۆ ١٣ زمان وەرگێڕدراوە و خاوەنی دوو خەڵاتی جیهانییە. نووسیار مافی وەرگێڕانی بۆ کوردی وەرگرتووە و بە ڕەزامەندی نووسەر چاپ و بڵاودەکرێتەوە.

لە مانگی مارسی ساڵی ٢٠١٥ دا کارە، کوڕی خانمە نووسەری دانیمارکی (نایا ماریا ئایت) لە تەمەنی بیستوپێنج ساڵیدا بە کارەساتێکی دڵتەزێن گیان لە دەست دەدات.
(ئەگەر مردن شتێکی بردوویت بۆی بگەڕێنەوە) باس لە دووەمین ساڵی دوای بیستنی ئەم هەواڵە جەرگبڕە دەکات. ئەم هەواڵە بە جۆرێک کار لە نووسەر دەکات، شێکی دەکات و دواتر بە نووسینی ئەم کتێبە وردە وردە هێور دەبێتەوە. سەرلەبەری ئەم کتێبە باس لە چۆنیەتیی ژیان لەدوای لەدەستدانی منداڵەکەوە دەکات. هەروەها باس لەوەش دەکات کە چۆن لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا، خەم پەیوەندیی نێوان دوو کەسی لێکنزیك له واقیعدا دەگۆڕێت. ئەم کتێبە لەبارەی لەدەستدان و خۆشەویستییەوە دەدوێت.

لەبارەی ئەم کتێبە ئالان پەری دەڵێت:
”کاتێک بۆ یەکەم جار ئەم کتێبەم خوێندەوە، سەرنجی ڕاکێشام. ناونیشانی ئەم کتێبە شێواوی پێوە دیارە وەک چۆن ناوەڕۆکی کتێبەکەش فراوان و واڵایە. ئەم کتێبە زۆرترین ژانری ئەدەبی دەگرێتە خۆی: تاوێک شیعرە و تاوێک گێڕانەوە و یاداشتە، تاوێکیش

ڕۆمانە. بەگشتی زیاتر دەنەوە گێڕانەوەی دەقی واڵادا خۆی دەبینێتەوە. خوێنەر دەتاسێنێ و بەر هەستیارترین بابەت بارگاوی دەبێت، ئەویش بابەتی (مردن) ـــە. نووسەر بە شێوازی خۆی شیوەن و ماتەمینی خۆی دەنووسێتەوە، کە دەکرێت سود لە ئەزموون و شێوازی تەکنیکی ئەم کارە ئەدەبییە وەربگرین . ئەمە بێجگە لەوەی ئامادەبوونی دەقی چەندین نووسەری تر لە بارەی لەدەستدانی کەسانی ئازیزانی خۆیان. ئەم کتێبە بۆ من زۆرترین کات و وزە و چێژی پێ بەخشیم و دەتوانم بڵێم دەبێتە دڵخوازترین کتێب کە کاری وەرگێڕانم بۆ کردبێت”

پەرەگرافیک لە کتێبەکە:

”پەرداخەکەم بەرز دەکەمەوە و لەگەڵ کوڕە گەورەکەمدا لێکیان دەدەین. لە سەرەوە ژنە دووگیانەکەی لەگەڵ کچەکەیدا خەوتوون. کچەکەیان تازە بووەتە سێ ساڵ. شەوێکی مارسە. دەرەوە سارد و سایەقەیە. ”بۆ خۆشی ژیان!” من وتم، کاتێک پەرداخەکان بە دەنگێکی ناسک و کپ بەر یەک دەکەوتن. دایکم شتێک بە سەگەکە دەڵێت. زەنگی تەلەفۆنەکە دێت و هێڵی ناگرین.
کێیە بەم شەوە درەنگەی شەممە تەلەفۆنمان بۆ دەکات؟!”

نایا ماریا ئاییت:

نایا ماریا ئایت Naja Marie Aidt خانمەشاعیری دانیمارکی؛ لەدایکبووی ساڵی ١٩٦٣یە. یەکەمین دەفتەرەشیعری لە ساڵی ١٩٩١دا بە ناوی (هەتا ئەو کاتەی گەنجم)ـەوە بڵاو کردووەتەوە. ئەو چەندان کتێبی لە بوارەکانی: شیعر، کورتەچیرۆک، ڕۆمان، کتێبی منداڵ و دەقی شانۆییدا نووسیوە. ساڵی ٢٠٢٠ خەڵاتی ئەکادیمیای دانیمارکی پێ بەخشراوە. هەروەها خاوەنی خەڵاتی ئەنجوومەنی باکوورە بۆ کۆچیرۆکی (پاقیان، ساڵی ٢٠٠٨)

ئالان پەری:

شاعیر و وەرگێڕی نیشتەجێی دانیمارک. تا ئێستا دوو کتێبی شیعری خۆی بڵاوکردۆتەوە (سەراپام خەونە، ٢٠٠٩) و (جەنگاوەرەکان پشێیان مردنە ٢٠١٩) هەروەها ئەمساڵ نوێترین کۆمەڵە شیعری خۆی بە زمانی دانیمارکی لە کۆپنهاگن بڵاوکردەوە. خاوەنی سێ کتێبی وەرگێڕانە لە زمانی دانیمارکییەوە. ئەندامێکی چالاکی پێن-ی دانیمارکییە و چالاکوانێکی بواری ڕۆشنبیرییە، بەشداری چەندین کۆڕی شیعری کوردیی و دانیمارکی کردووە و لە ئێستادا سەرقاڵی دەرکردنی ئەنتۆلۆژیای شیعری نوێی کوردییە بە زمانی دانیمارکی..

من خۆم دزم، لە ماڵی خۆم.. ئەحمەد مەتەڕ.. و. سالار سەفی

جارێك دزێك بە خشكەیی،
هاتە ماڵەكەم بۆ دزی.
سەعاتەكەم،
گوێدانی گوێەكانم و
ملوانكەكەمیشی دزی.

شوێنێك نەما من نەگەڕێم،
بۆ ئەو دزەی
شتەكانی منی دزی.
گەڕام لەناو
زیندان و بازاڕەكانیش،
بۆ گەڕاندنەوەی سامانێك،
كە ئەو دزی.

نەمدۆزییەوە و بڕیارم دا
بچمە پۆلیس بۆ سكاڵا،
بۆ دەستگیركردنی دزێك،
كە ماڵەكەی منی دزی.

چوومە ژوورێ،
ڕێڤەبەری پۆلیسم دی.
سكاڵاكەم پێشكەش دەكرد،
سەعاتێكی وەك ئەوەی خۆم
لەدەستی دی.

وتم ببوورە گەورەی من؛
وای پێ دەچێ
ئەو دزە دەستگیر كرابێ،
كە ماڵەكەی منی دزی.
ئەو سەعاتەی لە دەستتایە،
لە باوك و باپیرانمەوە

ماوەتەوە بە میراتی.

زۆر بە پیسی
لێمی ڕوانی،
ئینجا وتی:
پاسەوانان؛ وەرن بیبەن
بۆ زیندانی تاکەکەسی.

دوای ساڵێك منی ئازاد کرد.
ئینجا منیش بڕیارم دا و
ڕووم لە جەنابی دادوەر کرد،
بۆ سکاڵا ل□ □□ق□ب□ری پۆلیس و
لەو دزەی کە
ماڵەکەی منی تاڵان کرد.

بۆ گەیشتن بەمافی خۆم
کەوتمە گەڕان.
پاش ڕاوەستان
لەپێش سەرۆکی دادوەران،
بینیم گوڵدانی گوڵەکان،
دانرابوو
لەپێش سەرۆکی دادوەران.

وتم گەورەم دادوەرەکەم؛
ئەرێ ئایا
ئەو دزە دەستگیر کراوە،
کە دزیی کرد لە ماڵەکەم؟
ئەم گوڵدانەی لە پێشتانە،
من خاوەنیم،
گوڵەکانم تیای دادەنا، لە ماڵەکەم.

گشت بێدەنگ بوون، منیش هەر وا،
کاتێ هاواری کرد، دادوەر:
پاسەوانان؛
ئەم شێتە لەپێشم لابەن،
فێریشی کەن،
کە چۆن ڕێز بگرێت لە دادوەر.

دوای ساڵێك بوو، یاخود دوو ساڵ

هاتە بیرم، کە لەمەوبەر
من چووبوومە
خزمەت دادوەر.

بەپەلە، بۆ فریاکەوتن؛
خۆم گەیاندە خاوەنشکۆ، سەروەری من.
زۆر بە وردی گێڕامەوە:
خاوەنشکۆ؛
ئەمە بوو بەسەرهاتی من.
دز و پۆلیس لەگەڵ دادوەر،
هەموو لە من بوون بە دوژمن.

خاوەنشکۆ بە خەندەوە سەیری کردم.
ئینجا وتی:
ئێستا من ترسم لە تۆیە،
کەوا بڵێی؛
ملوانکەکەی خاوەنشکۆش لەملیەتی،
هەر هی تۆیە.
سەرنجم دا؛
ملوانکەکەی خۆمم بینی،
لە ملی خاوەنشکۆیە.

لەدوایدا لە پەندەکە تێ گەیشتم.
نەك هەر سامان،
منیش بۆ خۆم،
هەر سامانی خاوەنشکۆم.
بۆیە هەرگیز
دز نەهاتبووە ماڵی من.
من خۆم دز بووم
لە ماڵی خۆم.

ئەحمەد مەتەڕ
و. سالار سۆفی

سەد دۆلارە گوێچک بڕاوەکە!..
ن/جەلال قادر

ساڵی 2000, بە مەبەستی سوپرایز کردنی دایک و باوکم بڵیتی (تۆرەنتۆ، ڤییەنا، هەولێر)م بڕی. بەرلەوەی سەفەرکەم، کەسەک لەشارەکەم زەنگی لێدا و وتی : بیستوومە سەردانی کوردستان دەکەیت، تکایە ٣ گەڵات دەدەمێ بیگەیەنە دەستی ماڵەوەمان.

- گەڵا چییە؟
- لە کوردستان بە سەد دۆلاری دەڵێن گەڵا.

ئەم برادەرەی کەنەدا، (کەریم)ی ناوبوو کە چەندین ساڵ بوو نەمبینی بوو، ئیتر نازانم لە کوێ زانیبووی کە من سەفەردەکەم، بەلام وەک دەڵێن ئەم کەریمە گوێچکی ڕاداری هەیە و ئاگای لە جمووجۆڵی هەموو پەناهەندەیەک هەیە!

بەهەربار کەریم سێ سەد دۆلارو نامەیەکی دایە دەستم و وتی : ئەوە ژمارەی تەلەفۆنەکەی (مویەد)ی برامە لە شاری هەولێر دەژێت، ئەمەش دۆلارەکان کە نوێن و تازە لە بانک وەرمگرتووە.
پێمگووت : خەمت نەبێت، من دۆلاری دڕاو وکێن لەگەل خۆم هەلناگرم.
بەڵام یەک تکام هەیە : جارێ خەبەر بە ماڵەوەتان نەدەیت، چونکە دەمەوێت (دایک و باوکم) سوپرایزکەم!
– بەسەرچاو…وەدەکەم.

لەپاش چەند ڕۆژێک، بەیانییەکی زوو گەیشتمە فڕۆکەخانەی هەولێر، بەسواری پاسێک لەگەل چەند گەشتیارێک لە گۆڕەپانەکی خەلاوی دابەزین. لەوێوەش تەکسییەکی تایبەتم گرت، کە شوفێرەکەی تەمەنی چڵ ساڵ دەبوو، کەپوو خرو سەرکەچەڵیکی قسەخۆشبوو. هیوادارم ناوی ئەم شوفێرەتان (خاڵە مەجید) تا کۆتایی بەسەرهاتەکە لەبیر نەچیتەوە!.

شەستی و شەستی بەرەو گەڕەکی (ئیسکان) کەوتینە ڕێ. گزنگی بەیانی بوو،دوکاندارەکان دەڕڕابەکانیان هەڵدەدایەوە، خەلکی لە نانەواخانەکان ریزیان بەستبوو.
بە خاڵە مەجیدم وت : لەبەرئەوەی هەشتا زووە دەکرێت بڕۆین لە

چایخانەیەک دوو چای گەرم بنۆشین.

- بەسەرچاو…دیارە زۆرت برسیەو پەلەت نییە..
- ئەگەرچی دەزانم دایک و باوکم تا ئێستا دەجار نوێژو ەکاتیان خوێندووە، بەڵام من حەز بە چای چایخانە دەکەم.

لەسەر شەقامی شەستی لە چایخانەیەک نانی بەیانی و سێ چوار چای گەرممان خواردەوە. بەتەنشت چایخانەکەوە دوکانەکی بەقاڵی لێبوو کە تازە خاوەنەکەی شتەکانی دەهێنایە دەرەوە و ڕێکی دەخست. بە شوفێرەکەم وت: دەمەوێت فەردەیەک و شەکرو برنج و ڕۆن و ئاوتەماتە بکڕم بۆ ماڵەوە.
شوفێرەکە پێکەنی و وتی: برا پەلەت چییە؟
بە پێکەنینەوە وتم: بەخوا..خاڵە دوای چەند ڕۆژێکتر ماڵەوەمان پێمدەکەن و براکەم گیرفانم بەتاڵ دەکات!.

- زۆرچاکە تۆ دانیشە، خۆم معاملە لەگەڵ دوکاندارەکە دەکەم، چونکە ئەگەر بزانێت خارجیت قۆڵتدەبڕێت!.
  زەخیرەی یەک دوو مانگم بۆ ماڵەوە کڕی، شوفێرەکە خستییە سنووقی تەکسییەکە و بەڕێکەوتین!
  کاتێ گەیشتینە بەردەم ماڵ، بینیم پیرەمێردێکی درێژ و ڕێقیتە لەگەڵ گەنجێک لەبەردەم دەرگە، لەگەڵ دایکم گفتوگۆیانە. هەرکە دایکم گوێی لەدەنگی ماشێنەکە بوو، خێرا هاتە پێش و باوەشی بە کردمەوە.
  تا چەند خووڵەکێک لەباوەشی دایکم بووم، دەستی بەسەرما هیناو تەڕ بەنیکردم.
  لەم کاتە پێشەکابووم نەمزانی کاکی شوفێر چەنچەنی جانتای سەفەرییەکەی داگرت و خستییە حەوشەوە، بەڵام لەبیرمە ژمارەی تەلەفۆنەکەی پێمدا و بەدایکمی وت: پێی چاوت ڕۆشن.
  لە بەرچاو ون بوو!.
  لەپاشئەوەی باوکشم لەباوەشکرد، باوکم وتی: کوڕی خۆم، ئەو پیرەمێردە لەگەڵە کوڕەکەی چەند ڕۆژە هاتوون لە دەرگە دەدەن و دەڵێن کوڕەکەتان لەخارج دەگەڕێتەوە و پارەی بۆمان هێناوە، تکایە هەرچی ئامەنەتەکی ئەم ماڵەت لایە هەر ئێستا بیاندەرێ.
  وتم: کەواتە ئەوە دەتانزانی من دەگەڕێمەوە، من دەمویست سوپرایزتان دەکەم.
  دایکم وتی: ماوەیەکە خەونم بە تۆوە دەبینی و دەمزانی دەگەڕێیتەوە، بەڵام ئەم پیرەمێردە سێ چوار ڕۆژە هەردەت و

دەروا و دەڵێ کوڕەکەتان نەهاتەوە، بەڕاستی ئێمەشی نیگەران کردبوو، زۆر دەترسام لەو ڕێگەیە شتێکت بەسەر هاتبێت.
ناچار چوومە بەردەگە و وتم : فەرموو خاڵۆ؟

- کەریمی کوڕم لە کەنەدا لەگەل تۆ دەژێت،ئامانەتی بە تۆ ناردووە.

فەرمووم لێیانکرد کە بێنە ژوور دانیشن، بەڵام وتیان پەلەمانە ئامانەتەکەمان بەرێ و دەڕۆین.
لەداخا چوومە ژوور و لەناو جانتاکە زەرفی نامەکەم دەرهێناو سێ سەد دۆلارم دایەدەستیان و وتم : جوان بیژمێرن و سەیری بکەن، کوڕەکەتان سێ سەد دۆلاری بۆ ناردوون!.
براکەی کەریم کە ناوی (مویەد)بوو، دۆلارەکانی خستە گیرفانی و بەپەلە تێیان چەقاند و دوورکەوتنەوە.
بۆ ماوەی نیو کاتژمێرک دەبوو هێشتا دەستم لەناو دەستی باوکم بەرنەدابوو. لەپڕ لەدەرگە درا، برا بچکۆڵانەکەم پێیوتم : کاکە…دیسان ئەو پیرەمێرد و کوڕەکەیەتی دەیانەوێت قسەت لەگەل بکەن.
ڕۆیشتمە بەردەرگە و وتم : فەرموون…
مویەد وتی : لەڕیگە نامەکەمان خوێندەوە براکەم نووسیوویەتی ٨ گەلام ناردووە، کەچی تۆ ٣ گەلات پێداوین!
لەپاشئەوەی چاوم بە نامەکە خشاند بینیم ڕاستدەکەن، کەریم ٨ ی نوویسوە. بە لەپی دەستم ناوچەوانم سڕییەوە و ڕووی دەمم لە پیرەمیردە ڕەق و قیتەکە کرد وتم : مامی خۆم.. من زۆر باش لەبیرمە کە کوڕەکەتان سێ سەد دۆلاری پێداووم…بەلام خۆم چەند ڕۆژێکیتر تەلەفۆن بۆ کەریمی کوڕتان دەکەم، بزانم بۆ لە نامەکە نووسیەتی هەشت سەد!.
باشبوو بێ مشتوومڕ دوور کەوتنەوە، ئەوەی جێگەی سەرسووڕمان بوو، ئەم پیرەمێرد وکوڕەکەی ڕێگەکردنێکی سەیریان هەبوو بەمر□قی ئاسایی ناچوون، هەنگاوەکانیان وەک بازدانی (کەنخەر) وابوو، لەپڕێکا وەک فریشتە ون دەبوون.
ئاوێکم بەخۆمداکرد و لەپاش چەندین ساڵ لە غەریبی بۆ یەکەمینجار لەگەل مالەوە دانیشتم بە شادییەوە نانی بەیانی و چایی دەستی دایکم دەخواردەوە، لەپڕ سێ بارە لەدەرگە درا، برا بچووکەکەم وتی : کاکە دیسان پیرەمێردو کوڕەکەیەتی دەیانەوێت بتبینن.
هەناسەیەکی قووڵم هەلمژی، گوێم ڵێبوو دایکم وتی : ڕەبی خوایەگیان ئەم کوڕەم لە دەردوبەڵا بەدوورکەیت…
هەستام و چوومە دەرەوە و دەرگەی حەوشەم داخست و بە تو□□یی□و□ وتم

: فەرموون..
مویەد وتی : داوای لێبوردن دەکەین ئەوەڕە بێزارتمان کرد، بەلام ئەو سێ گەلایەی تۆ پێتدام یەکیان لا گوێچکی دڕاوە.
سەد دۆلارە دڕاوەکەی دایە دەستم، تەماشایەکیم کرد و وتم : برا ئەم سەد دۆلارە هی من نییە، کوڕەکەتان دۆلاری نوێی پێدام و دۆلاری کۆنیشم لەگەل خۆم نەهێناوە…
پیرەمێردەکە وتی : باشە ئێستا ئەمە چیبکەین؟

- نازانم چی دەکەن، بەلام سەد دەرسەد بە دڵنیاییەوە ئەم پارەیە هی من نەبووە، پاشان من لەبەرچاوی خۆتان ژماردم و دامە دەستتان؟
  هەستیانکرد من تووڕەمە و ئاگرم لێدەبارێت، بە خێرەن ساردییەوە، وتیان باشە تەلەفۆن بۆ کوڕەکەمان دەکەین!
  بە خواحافیزی دوورکەوتنەوە، منیش ئارەقی شین و مەرمکردبوو گەڕامەوە باوەشی دایکم.
  ئینجا براکەم جانتای سەفەرییەکەی کردەوە و هەرچی دیاری جوان بوو بۆ خۆی هەلیگرت و کراسێکی شینی ئاسمانیم بەدیاری بۆ باوکم هێنابوو، ئەوەشی قووتدا و وتی : کاکە، باوکمان قەمیسی قاوەیی دەپێشیەت، ئەم کراسەی تۆ هێناوتە (مارکەیە) و بە باوە نابێت!
  پارچەیەک قوماشی هیندی گوڵدار و قاوەیەکی کاڵ لەگەڵ فۆتەیەکی سپییم بۆ دایکم هێنابوو، براکەم وتی : کاکە تۆ وادەزانیت دایکمان کچی چواردە ساڵە، ئەم قوماشە بۆ ئەو نابێت، من خۆم لە بازاڕی (پیرێژنان) کراسی بۆ دەکرم!.
  لەم کاتە دایکم تووڕە بوو، وتی : ئەو قوماشە جوانە بدەرەوە دەست خۆم ، دیاری کوڕ خۆمە جوان و ناشیرین من لەناو بوخچەکەم هەڵیدەگرم!.
  لەم کاتە چواربارە، لەدەرگە درا. براکەم وتی ؛ مەترسە پیرەمێردەکە نییە، شوفێری تەکسییەکە.
  چوومە دەرەوە، شوفێری تەکسییەکە داوای لێبووردنی کرد وتی : ببوورە لەبەر ژاوەژاو لەبیرمچووبوو تەنەکە ڕۆن و فەردە شەکرو ئاوتەماتەکە لەناو سنووقی تەکسییەکە داگرم.
  زۆر سوپاسیکردم.
- لەبیرت نەچێت بە ڕۆژی گەڕانەوەت بە فڕۆکەخانە زەنگم بۆ لێبدەیت!.
  ویستم وەلامی بەمەوە، هاتەوە یادم کە من کرێی تەکسییەکشم نەداوە. بەلام لەم کاتە پیرەمیردە ڕەقیتەکەو مویەدی کوڕی

ل□ بەردەم دەرگە قیت وەستان.

- خێربیت…ئەمجارە چییبووە؟
- هیچ ن□بووە، بەلام بیرمانکردەوە، کە تۆ دەتوانیت ئەم سەد دۆلارە دڕاوەمان بۆ بگۆریت؟
- نەخێر…

پیرەمێردەکە وتی : کوڕی خۆم، بیستوومە لە خارج ئەگەر دۆلار دڕاو و کۆنیش بێت هەر معامەلەی پێدەکریت!

- بەڵی…بەلام ئەم سەد دۆلارە هی من نەبووە!.

مویەد وتی : تۆ بۆمان بگۆڕەوە، لە کەنەدا بیدە دەستی کەریمی برام و سەد دۆلاری تازەی لێ وەرگرە!.

- نەخێر. ناتوانم.

پیرەمێردەکە وتی : ئەی بۆ هەشت وەرەقەکە چی بکەین؟.

_ پێتانم وت…خۆم تەلەفۆن بۆ کوڕەکەتان دەکەم.

مویەد بە تووڕەیی وتی : برا..تۆ وەک هەشت گەلاکەمان پینادەی، ئەم وەرەقەیە بگۆڕە.
تووڕەبوون گەیشتە نووکی لووتم ، بەڵام دانم بەخۆمگرت و وتم : کوانێ سەد دۆلارە دڕاوەکە.
پیرەمێردە رەق قیتەکە، ل□ ب□□ک□ی سەد دۆلارەکەی دەرهێناو دایە دەستم. تووند سەددۆلارەکەم لەناو لەپی دەستم ڵوولدا و ویستم بیدڕێنم، بەلام لەناکاو بیرۆچکەیەکم بۆ هات و وتم : گوێبگرن…ئێوە نەتان هێشت دایک و باوکم سوپرایزکەم، ئێوە گەشتەکەتان ڵێمکرد بە قووزەڵقوڕت…جوان گوێبگرن، لە ڕاستیدا کەریمی کوڕتان ٢ سەد دۆلاری ناردبوو، نە ک سێ سەد، ئەم سەد دۆلارە دڕاوە من بە هەڵە بە ئێوەم داوە.
مویەد دەستی نایە بانشانم و دڵنەوایی دامەوە، لەم کاتە کابرای شوفێر ڕۆێشت و دایک و باوکم و هاوسێکان لە دەورمان کۆبوونەوە و گوێیان لە مشتمووڕی ئێمە دەگرت.
پیرەمێردە ڕەقیتەکە دەستی مویەدی کوڕی گرت و وتی : بڕۆ با بڕۆین….

نەختۆکەکە دوور کەوتنەوە، لەپڕ مویەد گەڕایەوە و وتی : باشە برا… سەد دۆلارە دڕاوەکەمان بەرەوە، خۆم لەبازار بەنرخێکی کەمتر وردی دەکەمەوە.
_ نەخێر چاوتان پیناکەوێت، کەریمی برات تەنها دوو سەد دۆلاری ناردبوو.
دایکم وتی : بیدەرێ کوڕم…تا لە کۆڵمان ببنەوە.

پیرەمێردەکە وتی : سەد دۆلارەکەمان بدەرەوە ..

- نایدەمەوە...چیتان پێدەکرێت بیکەن...لێرەش دوور کەونەوە تا گازی پۆلیسم لێنەکردوون.
باوکە و کوڕە لە بەرچاو ون بوون.
بەداخەوە وەک گوویان کرد بە سوپرایزەکەم، ڕۆژەکەمشیان تاڵکرد!.
برا بچووکەکەم وتی : بڕۆ ژوورەوە کاکە، هێشتا تۆ چت دیتیە ئەمە هێشتا ئە ئەیە، لەلەش ماوە...
گویم لێبوو، پیرەژنەکی هاوسێمان بە دایکمی وت : چاوت ڕۆشن، سەوەخان، کوڕت لەخارج گەڕاییتەوە، ئاگات لێبێت گورگ وتوای نەیخوات.

بەهەربار بە ئێوارە، سەد دۆلارە گوێچک بەباوکەم خستە گیرفانم و بەگەڵ برا بچووکەکەم بەرەو بازاڕی دۆلارفرۆشان ڕۆیشتین. لە ڕێگە لە مەکتەب (هەڵەبجە) زەنگێکم بۆ کەریمی (کەنەدا) لێدا و لێمپرسی : بەچی لەناو نامەکە نووسیووتە هەشت سەد دۆلار، کەچی تۆ سێ سەد دۆلارت بەمن داوە؟
وتی_ داوای لێبوردن دەکەم. ڕاستە من نووسیومە ٨، بەڵام بەخوا ئەو کاتە هەر سێ وەرەقەم لە توانابوو...ئیتر لێبیرم چوو ٨ بسڕمەوە و بیکەم بە ٣...

- ئەی برا ئەو هەشتە بووە سەرێشە بۆ من.
_ ئەگەر لەتواناتدایە... بەیان بکە بە هەشت، کە گەڕاییتەوە من پێنج وەرەقەت دەدەمەوە!.
- نەخێر. ناتوانم...بەچی من میلیۆنێرم... هەروەها ئەی من بەتەم نەگووت خەبەر بە ماڵەتان مەدە و بەکەس مەڵێ کە من دەگەڕێمەوە دەمەوێت دایک و باوکم سوپرایزکەم.
_ ببورە، من بە مویەد برام وت، کە هەفتەیەکیتر سەردانیت بکات، من چووزنم ئەوان وادەکەن.
- وەڵا برا هەمووی خەتای تۆیە... خواحافیز..
_ نا..نا ڕاوەستە ئیشیەکی بچووکم پێتە، بیستوومە دۆلارێکی دەاوت داوەتە باوکم، ئەگەر زەحمەت نەبێت بەیان بگۆڕێ!
- کورە بڕۆ هەی گەمژە... من چەن شتی وادەکەم. من دۆلاری تازەم پێبوو، تۆش دۆلاری نوێت پیدام.
_ ئاخر لەوانەیە... برا بچووکەکەت لەماڵەوە دەستکاری دۆلارەکانتی کردبێت!.

لەم کاتە لە تووڕەییە گۆشی تەلەفۆنەکەم داخست و ئیتر تێگەیشتم (کەر بچێتە بەغدا نابێت بە ئێستر).
گەیشتینە بازاری دۆلارفرۆشان، کابرایەکی سمێڵ زڵ لەسەر تەنەکەیەک دانیشتبوو مێزێکی لەبەردەمدا بوو پڕ لە دراوی جۆراوجۆری وڵاتان، دۆلاری دەگۆڕییەوە.
سەد دۆلارە دڕاوەکەم پێ نیشاندا و وتم : ئەم سەد دۆلارە گوێچک بڕاوە دەتوانیت ورد کەیتەوە.
پارەکەی لێوەرگرتم ئەم دیو ئەو دیوی پێکرد و وتی : ئەم سەد دۆلارە دڕاوە ماوەی شەش حەوت مانگە دەبێت و دەڕوا و معامەلەی پێوە دەکرێت.
ئەوە تەنها یەک کەس هەیە بە نیوە قیمەت لێت وەردەگرێت، ناوی (مویەدە).

لەگەڵ برا بچووکەکەمان بەسەرسووڕمانەوە سەیری یەکترمانکرد و لە کابرای دۆلارفرۆشمان پرسی : ئێستا مویەد لەکوێ ببینین؟
_ مویەد شوێنی نییە، وەک جنۆکە وایە دیارنییە کەی دێت وکەی دەڕوا!.

سەد دۆلارەکەم ورد نەکردەوە و گەڕامە ماڵەوە، چەند هەفتەیەک بەسەر گۆشتەکەم بەسەرچوو. ڕۆژێکیان پیرەمێردە ڕەق وقیتەکە و کوڕەکەی لەدەرگەی حەوشەیان داو براکەم وتی : خۆیانن.
من وتم نامەوێت بیانبینم.
لەپاش چەند خووڵەکێک براکەم وتی : دەڵێین ئێمە ڕازین و داوای لێبوردنەکەین، با سەد دۆلارە دڕاوەکەمان بداتەوە.
لە کۆتاییەکەی قیمدا و وتم : سوێنم خواردووە نایاندەمەوە، دەمەوێت ئەم سەد دۆلارە لە کوردستان دەرهێنمە دەرەوە!.
باوکم ئحمەکیرد و بە پێکەنینەوە وتی : کوڕی خۆم کوردایەتی بە دۆلارەوە مەکە، بەو دۆلارە دڕاوە کێشەکە چارەسەر نابێت…مرۆڤ چاوی قایمە دوور نییە لەسەر دۆلار بکوژرێت…
_ باوکە گیان … حەزم پێیان نییە و نامەوێ چارەیان ببینم، پێیان بڵێن دوورکەونەوە!.

دۆلارە دڕاوەکەم پێیان نەدا، بەڵام شەوان وەک کێچێک چووبێتە لەشمەوە سەرتاپێی بەدەنم دەخووراند. ویژدانم ئازاری دەدام. بڕیارمدا چەند ڕۆژێک پێش گەڕانەوەم زەنگیان بۆ لێدەم دۆلارە گوێ پچڕاوەکەیان بدەمەوە.
لەپاش ماوەیەک کاتە گیرفانم بەتاڵ بوو، ئیتر هەستمکرد ژیان ئاسایی بوەتەوە و شتەکان بوونەتە ڕۆتین و وەک جارانیش خزم و کەس ناهاتن بۆ پێشوازی و پەیوەندییەکان پچڕاوانەیە، دەبێت من یەک بە

یەک سەردانییان بکەم و کاتەکانم لەگەل برادەر خۆشەویستەکانم کەمترکەمەوە. لەناکاو خاڵە (مەجید) شوفێری تەکسییەکەم هاتەوە یاد کە کرێکەم پێنەداوە. لە برا بچووکەکەم پرسی : ئایا ئەوە کرێتان بە کابرای تەکسی بەخشی؟

_ نەخێر...بۆ ناشێت کرێت نەدابێت؟

- من نایەتەوە یادم کرێم پێدابێت!.
  برا بچووکەکەم وتی : کاکە... تۆ دەڵێی لە گوێی گا نووستووی، ئەگەر کرێت پێنەدابێت تا ئێستا سەدجار لە دەرگەی ماڵمانی دابوو!.
  _ برا ...دونیا یەکجار وانییە، هێشتا مرۆڤی باش ماوە...
  براکەم پێکەنی و وتی : دە وەلایی ئەگەر کرێت پێینەدابێت، تا ئێستا داوای نەکردبێت ئەوە بۆ دەنیاییەوە سەد دۆڵارەکی لێت دزیوە...
- وانییە، ئەی هەر ئەو نەبوو، زەخیرەکانی بۆمان گەڕاندەوە!.
  براکەم وتی : ئەها...کەواتە کە گەڕایەوە بۆ جاری دووەم، بۆچی داوای کرێکەی نەکرد؟ ها...بەخوا ئەو شتانەشی بۆیە گەڕاندەوە تا ئێمە موتمانەی پێبکەین و گومانی لێنەکەین!.
  هەستام لەناو بوخچەکەی (داکم)، پاسپۆرتەکەم دەرهێناو ژمارەی کابرای تەکسیم دۆزییەوە، زەنگەکم لێدا : خاڵە مەجید، برا چۆنی؟ من سبەی کاتژمێر ٩ی بەیانی فڕینم هەیە و دەگەڕێمەوە...دەتوانیت بێیت بەدوام.
  _ بەسەرچاو....کاتژمێر شەشی بەیانی لەبەردەم دەرگەی ماڵتان دەبم!.
- بۆچی شەشی بەیانی؟
  _ مەگەر تۆ نازانیت، لەم ولاتە چی دەگووزەرێت، لەوانەبێت فڕۆکەکە بەجێت بهێڵێت.
- باشە ..دەتبینم...
  برا بچووکەکەم پێگووتم : من بۆ (ساڵاری) برادەرم گووتوە و بەڵێنم پێداوە کە تۆ بگەیەنینە فڕۆکەخانە!.
  _ ببورە...تازە بەڵێنمان بەم کابرایەدا!.

براکەم تووڕەبوو وتی : دە تۆ ئەو ژمارەیەم بدەرێ خۆم تەلەفۆنی بۆ دەکەم، دەزانم ئەوەی خارجی شەرمدەکەن.

_ نایدەم و قسەم کردوە بڕایەوە.

لەگەل سپێدە نانی بەیانییم لەگەل دایک و باوکم خوارد و لەپاش گریان و فرمێسک ڕژان لە یەکتر جوودا بووینەوە.

برا بچووکەکەم. لەباوەش گرت و وتم: ئاگات لە دایە و باوە بێت.
ئەویش چەند دڵۆپە فرمێسکی ڕشت و وتی: منیش تا فڕۆکەخانە لەگەڵت دێم.
_ نەخێر...بەسەلام من دیناری عێراقیم پێ نەماوە، ئەگەر دەکرێت کڕێی دووسەری ئەم کابرا شوفێرەم بۆ بدەیت.
_ بەخوا کاکە...منیش پارەم لا نییە...خۆت لە ڕێگە بیست دۆلارییەکی بدەرێ!.

بەهەرحاڵ خۆم و شوفێری تەکسی شەستی و شەستی بەرەو فڕۆکەخانە کەوتینە ڕێ.

بۆ چەند خوولەکێک بێدەنگ بووبووم و خەیاڵ بردمییەوە، کە ئەم خەلکە چەند خەراپ گۆراون. لەپڕ هاتەوە یادم، لەبیرمچوو زەنگ بۆ (مویەد) بکەم و سەد دۆڵارە دڕاوەکەی بۆ بگۆڕێنمەوە. بە کابرای شوفێرم وت برا کاتمان هەیە لە شونێک دۆلار بگۆرینەوە، چونکە وابزانم کڕێی بەڕێزتانشم نەداوە.
شوفێرەکە کە هەرگیز ناویم لەبیرناچێتەوە خاڵۆ (مەجید)، بە بزەخەندەوە وەلامیدامەوە؛ تۆ باسی چی دەکەیت... تۆ ئێستا لەگەڵ پیاو دانیشتوویت، سوحبەتی دۆلارودینار مەهێنە گۆرێ!.
_ئاخر حەقی خۆتە کرێ وەرگریت...

- گوێی مەدەرێ...با بگەینە فڕۆکەخانە و بزانین چی دەبێت، خوا کەریمە!

زۆرجار مرۆڤ دڵی تەنگ دەبێت لەپڕێکا تووشی بە کەسێکی جوان دەکەوێت و بە ئاخاوتنیک خەمەکانی دەڕەوێتەوە، ئەم شوفێری تەکسییەش پیاوچاک و مەردانە دیاربوو، کاتێ بەتەنیشتییەوە دانیشتبووم هەستم بە بەختەوەری دەکرد.
خالە مەجید بە سوحبەتەوە وتی: دەتەوێت جارێکیتر گوێ لە (خاڵقی) بگریت. کە دەڵێت دەگەڕێمەوە بۆ ولاتەکەم.. دەگەڕێمەوە بۆ نیشتمانەکەم...
پێکەنیم و وتم: ژیانێکی سەیروسەمەرە، مرۆڤ بەدرێژایی تەمەن خەون و هیواکانی لەبەرچاوی خۆی دەبینێت دەبێت بە تەم.

لەڕێگە بەدەم ڵێخوڕینەوە مەجیدی شوفێر لێمیپرسی: ئەرێ ئەو پیرەمەردە ڕەقیتەیە لەگەل کوڕەکەی چییان ڵیت دەویست؟
سەد دۆڵارە گوڵە پچڕاوەکەم لەسەر دەشبووکە داناو پیشانمدا و تەواوی بەسەرهاتەکەم بۆ گێڕایەوە.

خاڵە مەجید بەدەم پێکەنینەوە و وتی:
کاتێ مرۆڤ ڕووبەڕووی ئەم جۆرە بەشەرانە دەبێتەوە، دونیای لە بەرچاو دەکەوێت!

لە کۆتاییدا گەیشتینە گۆڕەپانە تەزاوییەکەی فڕۆکەخانەکە. دەستمبرد لە باخەڵم پەنجا دۆلارییەکم دەرهێناو بە شوفێرەکەم وت : تکایە گوێبگرە..دەزانم تۆ پیاوەتی خۆت کرد. ئەم پارەیە وەک دیارییەک لە برای خۆت وەرگرە.
_ بەسەری تۆ وەریناگرم… من ئەوەندەم لێتدەوێت کە گەڕایتەوە خارج لەناو برادەرەکانت ئەم بەزم و ڕەزمەت گێڕایەوە، پێیانبێژیت دەنا هێشتا لە کوردستان یەک پیاو ماوە ئەویش مام مەجید شوفێری تەکسییەکەیە!.

مەجیدی شوفێرم لە ئامێزگرت و وتم : زۆر دەستەنگم…بەم شێوەیە ئەو خەلکە دەبینم لەبەر تەماحی چاوچنۆک بوونە!.
_خەمی مەخۆ…برا دونیا چ نییە، کەس لەگەل خۆی چ نەبردییە گۆڕێ، بەلام تکات لێدەکەم ئیتر ئاگاداری خۆتبە ئێستا ئێمە لەسەردەمی بێشەرمی بێ ڕێزییدا دەژین!

جانتاکەم دایە بانشانم، سواری پاسی فرۆکەخانەکە بووم و لە دەروازەوە بەگەل گەشتیارەکانیتر چووینە ژوور.
لەپاش پشکنین و لێپرسینەوەو دوو کاتژمێر چاوەڕوانی لە ترانزێت، بە کاتژمێر هەشت سواری فڕۆکە نەمساوییەکە بووم. بەتەنیشت پەنجەرەکەوە دانیشتم و کەوتمە داێغەلەدان، هیواش هێواس فڕۆکە کەوتە جووڵە و چوو بە ئاسمان و باڵەکانی چەمانەوە بە ئەوەی بۆ دواجار قەراتی هەوڵێر ببنین و خواحافیزی لە نیشتیمان بکەین. تەماشایەکی سەرزەویم کرد لە دوورەوە خالە مەجیدم بینی لە گۆڕەپانی فڕۆکەخانەکە، چووبوە سەر بەنیدی تەکسییەکەی دەستی ڕادەتەکاند و شتێکشی بەدەستەوە بوو، لاموابێت سەد دۆڵارە گوێچک دەاوەکەبوو کە لەسەر دەشبووڕەکە لەبیرمچوو بوو، هەلیگرمەوە!.

لە ئاوێنەی خەیاڵدا.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

من
لە قەسیدەیەکی بێ ناونیشان دەچم
رۆژگار ئەمنووسێتەوە
لە ئاوازێکی غەمگین ئەچم
مۆسیقارێکی سەرکەش دەیژەنێ
لە گوڵێکی سوور ئەچم
لە باخچەی عەشقدا سەوز بووە
لە گۆرانییەکی نامراد دەچم
لە قورگی تاساودا نایەتە دەرەوە
لە کۆترێکی تەریک و باڵشکاو ئەچم
هێلانەکەی بۆ ئەبەد لێ ون بووە
لە شاعیرێکی بێ هیوا و شێت ئەچم
تەنیا چیرۆکی نامۆیی خۆی دەنووسێتەوە
لە قەرەجێکی ئەسمەری بێ نیشتمان ئەچم
چوون لەم غەریبییە سەر ئەنێمەوە

ئەم غوربەتە
هەر رۆژەی پارچەیەک لە رەحم دەوەرێنێ
ئەم غوربەتە
هەموو بەیانییەک گەڵایەک لە باڵام دەکاتەوە
ئەم غوربەتە
هەموو عەسرێ خەندەیەک لە لێوم دەدزێ
ئەم غوربەتە
هەموو ئێوارەیەک شادی لە خەیاڵەکانم دەتۆرێنێ
لەم غوربەتەدا
چاوەڕێم شەوێک تۆ بێی
لە دڵی پەروانەیی خۆتدا
گشت پارچە شکاوەکانی رەحم کۆبکەیتەوە

هەموو شەوەکانم بێ تۆ یەڵدایە
یەڵدای من هەموو شەوێکە
شەوێک وەرە، کۆتایی بهێنە
بەو شەوە درێژانەی بڕانەوەیان نییە
شەوی یەڵدایە
سەدان شەو لە یەڵدای خۆمدا
بە دیار هاتنی تۆوە
مۆمی رۆحم داگیرساند
شەوی یەڵدایە
سەدان شەو لە تاریکیی بێ تۆیدا
بە کڵپەی پڕ گڕی دڵم
سەراپای جەستەی خۆم سووتاند

گەر تۆ بێی، چراکان خامۆش نابن، ئەستێرەکان کۆچ ناکەن
ئەگەر تۆ بێی دەریاکان لە شەپۆل ناوەستن، دەرگاکان داناخرێن
گەر تۆ بێی، شەو ماڵی بۆ پشتی تیشکی هەتاو دەگوازێتەوە
ئێوارە زەرد هەڵدەگەڕێ و سەری بۆ تاریکی گەردون هەڵدەگرێ
گەر تۆ بێی، من بەر لەوەی کراسی کۆچێکی سوور لەبەر بکەم
وەک مۆم، بۆ رووناکی هەنگاوەکانت هێدی هێدی ئەتوێمەوە

لە پەنجەرەی ژیانەوە سەیری مەرگ ئەکەم
لە نزیکەوە گۆڕی خۆم دەبینم
بە خەتێکی درشت لەسەری نوسراوە
ئەم لە رووبەڕووبوونەوەی مەرگدا ژیا
لە ململانێی ژیاندا مرد
دەمەوێ دوو دێڕی تریش زیاد بکەم
ئای چەند بارێکی قورس بووم لە تابووتی ژیاندا
هەروەک رەشەبا هاتم و بە چەشنی بروسکە تێپەڕیم
چەند سەفەرێکی کورت بوو، ژیان!!

پچڕان.. شیعــر/ کــاوە عوســمان عومەر

(١)

پچڕانی هەنگاو
لە حەزی گەڕید□ یەک
بۆ مانەوە
باڵی مەلێکە
گوڵاوی هەموو باخەکانی هەڵگرت..و..
وونبوو

(٢)

هەر دڵ□ پێ
لە چاوی هەور
وش□ یەکە
ئاسمان
بە ئەڤین
بۆ زەمینێکی
دڵڕەقی نوسی

(٣)

بۆ پرسیار
دەربارەی ئازاری پچران
لە گەڵای وەریو
ببپرسە
چۆن
شاخوێنبەرەکانی جەستەی
تێکشکاوو
وەریوی
لە پەلی سەوزی دارێ
ئەبێتەوە

(٤)

پچڕانی بیرەوەری شارێ
لەو منداڵانەی
لە زەریادا
نوقوم بوون
تا ئێستاش
ڕای□□ی خەونیان
لە قەدی دارسنەوبەرە
شەقار شەقارەکانی چیاکان
ناپچڕێ
پۆرترەیتی
ئەو ئافرەتانەش
مەدالیای
پیاوە زیندەبەچاڵەکانیان
لێ ناپچڕێ
ئەو کۆچ□رانەش
لە ژێر پرچی
سپی خەونەکانیان
هەرچەندیان کرد
پۆلە کۆتری ڕەشی
ڕۆحیان
لە خاکی زڕی
وێرانە فیردەوس
ناپچڕێ

(٥)

هاوڕام لەگەڵ کازیوە
نمە باران □
هەڵمی ئاو نیە
نە هەوریش
تۆپەڵە تەم
بە شیعر بەڵگەم هەیە
هەر دڵۆپە بارانێ
چنگێ مێوژی شیعرە
لە ووردە هەور!

(٦)

لە زەمەنی پچڕانا…
با خۆشبەختی بکەین
بە پیشە
بە خۆشەویستیش
ئالوودە بین
لە عیشقیشا
وەک کڵپە
لە کلۆ پشکۆدا
بتوێینەوە

(٧)

تیشکێ
کە ئە خزێ
لە تاشە بەردی
ئەستێرەکانی خەو
ژێی گیتاری بارانێکە
پڕ بوو
لە خوێنی ڕژاوی با

(٨)

با چی ئەبێ ببێ
لە ژێر تەرزە مانگی ژوانت

(٩)

وەک خزانی ئەفسانەی
شەو
لە چیای خەیاڵا
بەدواتا گەڕام
بە ڵام وەک ئەوسا
پریاسکەکەم
گوڵە نێرگزی
خۆری تیا نیە
نە چڕاکانی ساڵەکانیشم
ڕەوشەنتر

....

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی سویدی

پۆرترێت.. شیعری/ نەوزاد بەندی

تەنانەت
درەختیش بێ موچەیی پێوە دیارە ..
گەڵا وشک و
گەڵا زەرد و
گەڵا چرچ و تۆزاویی ..
تەنانەت
بارانیش بێ موچەیی پێوە دیارە ،
نمە ووشک و
نمە وورد و
نمە کورت و قوڕاویی ..
تەنانەت ،
چۆلەکەیش بێ موچەیی پێوە دیارە ..
بێ جریوە و
بێ هێلانە و
بێ زەڕنەقوتە و
خەماویی ..
تەنانەت پەنجەرەیش
بێ موچەیی پێوە دیارە ..
بێ ڕوناکی و
بێ بریقە و
لێڵ و تاریک و
تەماویی ..

بەڵام گرنگ نیە سەرۆک ..
گرنگ ئەوەیه
تۆ ماوی ..

خەونی موزیکژەنێکی عیراقی لە رۆمانێکی عەلی بەدردا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

عەلی بەدر یەکێکە لە قەڵەمە جوانەکانی ئەدەبی عیراقی، ئەم نووسەرە خاوەنی شێوازێکی تایبەتی نووسینە و ناوەڕۆکی رۆمانەکانیشی گوزارشت لە کۆمەڵگە و کەسایەتی عیراقی دەکات. یەکێک لە رۆمانە جوانەکانی «هەورژەن»ە کە لە لایەن کاک رێگەز رەشیدەوە کراوە بەکوردی و دەزگای سەردەم چاپیکردووە. ئەم رۆمانە هەرچەندە کورتە، بەڵام نووسەر توانیویەتی لە نۆڤلێتێکی 130 لاپەڕەییدا، باسی کۆمەڵێک کێشەی گەورە بکات، کە رووبەرووی کۆمەڵگەی عیراقی دەبێتەوە، لە پێش هەموویانەوە «بەهێزبوونی رەوتی ئیسلامی توندڕەو، پاشەکشەی مۆدێرنە و عەقڵی کراوە، خۆشەویستی، غەریبی، رۆژهەڵات و رۆژئاوا، فاشیزمی ئەوروپی» لەهەمووشی گرنگتر «موزیک» کە دەبێتە بەردی بناغەی ئەم کۆشکە نوێیەی عەلی بەدر و پانتایی گەورە لەم نۆڤڵێتە داگیردەکات.

ناوەڕۆک

نەبیل کوڕێکی گەنجی عیراقییە لە بەغداد دەژی، ژەنیاری چێلۆیە، لەقوتابخانەی باڵەی مەنسوور، خوێندنی موزیکی تەواوکردووە و پاشانیش دەبێتە ئەندامی تیپی سەمفۆنیای نیشتمانیی و ئامێری چێلۆ دەژەنێت.
لەپاش داگیرکردنی عیراق لە لایەن ئەمریکاوە و بەهێزبوونی گرووپە ئیسلامییە توندڕەوەکان لە بەغدا، موزیکژەنان و هونەردۆستان رووبەرووی رەوشێکی خراپ بوونەوە، چونکە ئەوان پێیان وایە کە موزیک، کاری شەیتانە و حەرامە. وەکو نووسەر لە زاری نەبیلەوە دەڵێت: ژەنیاری موزیکی کلاسیک لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، هەرگیز پیشەیەکی ئاسان نییە، ئەمە تەنها کارێکی گران نییە و بەس، بەڵکو تراژیدیی و کۆمیدیی و ترسناکیشە، رێک وەک ئەوە وایە ئاژەڵێک بێنی، کە هەموو ژیانی لە بەستەڵەکدا بەسەربرد بێ، بیگوازیتەوە بۆ ناوچەیەک کە پلەی گەرمای لە هاویندا دەگاتە چل پلە. ل 24

پاش ئەوەی دراوسێکانی لە بیستنی موزیک بێزار دەبن، شەڕ بە نەبیل دەفرۆشن، بەڵام ئەو هەندە گوێیان پێ نادات و لەموزیکژەنین بەردەوام دەبێت. تا رۆژێکیان کاتێک دەگەڕێتەوە ماڵەوە، لەلایەن گرووپێکی ئیسلامی توندڕەوەوە، لێی دەدەن و سووکایەتی پێدەکرێت و لە هەمووشی ناخۆشتر، چێلۆکەی دەشکێنن. هەموو ئەم کارە قێزەونانەش بەناوی پارێزگاریکردن لە ئایین ناودەبرێت. پاشانیش هەر ئەو گرووپە دەیانەوێت بە زۆر پارەی لێبستێنن بۆ دروستکردنی مزگەوتێک لە گەڕەکەکەیان. لێرەوە نەبیل بە تەواوەتی بێزار دەبێت و بڕیار دەدات، وڵات بەجێ بهێڵێت و بەرەو هەندەران کۆچ بکات.
نووسەر پانتایی باش بۆ کۆچ و هەندەران تەرخان دەکات و مەسەلەی غەریبیش دەکاتە تەوەرێکی تری رۆمانە جوانەکەی، کاتێک نەبیل لە بەلجیکا دەگیرسێتەوە، لەوێ قاچاخچییەکە لە گەڕەکێکی مسوڵماننشینی بروکسێل فڕێی دەدات و پاشانیش هەر لەوێندەر دەژی. گەڕەکەکە پڕیەتی لە تورک و مەغریبی. لێرەش دووبارە نەبیل رووبەرووی ئیسلامی توندڕەو عەقڵیی دواکەوتووی رۆژهەڵاتی دەبێتەوە. کاتێک لەم گەڕەکەدا دەژی، دراوسێکەی کە ئاسنگەرێکی تورکی شەڕەنگێز دەبێت، دژایەتی دەکات. ئەم جارە هۆکارەکەی ئەوەیە، کاتێک نەبیل لەگەڵ « قانی « خۆشەویستیدا سێکس دەکەن، قانی دەنگ بەرز دەکاتەوە، ئەمەش دەبێتە مایەی بێزاری دراوسێ تورکە ئاسنگەرەکەی، رۆژێکیان کاتێک دەگەڕێتەوە، کۆمەڵێک تورک وەکو گورگ پەلاماری دەدەن و سووکایەتی پێدەکەن و دووبارە چێلۆکەی دەشکێنن، ئەمەش دەبێتە مایەی ناڕەحەتی بۆ نەبیل و بە ناچاری ئەو گەڕەکە بەجێدەهێڵێت دەچێت لەگەڵ خۆشەویستەکەی دەژی.

ماوەیەک لای ئەم کچە بەلجیکییە دەژی، بەڵام لێرەش رووبەرووی کێشە دەبێتەوە بەتایبەتی لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا، لەوکاتەدا هەستی رۆژهەڵاتیی و رۆژئاوایی دروست دەبێت. ئەمەش بابەتێکی ترە کە نووسەر هەوڵیداوە لەم رۆمانەیدا جێگای بۆ بکاتەوە. هەتا کۆتایی رۆمانەکەش نەبیل لەناو گێژاوێکی گەورەی رۆژهەڵات و رۆژئاوادا مەلە دەکات، لە رۆژهەڵات و رۆژئاواشدا ئیسلامی توندڕەو تەنگی پێهەڵدەچنێت، لە هەمان کاتیشدا بیری توندڕەویی و راسیزمی ئەوروپیش بێزاری دەکات. لەکۆتاییشدا لەم زەلکاوەی توندڕەوییەدا نوقم دەبێت، کاتک رۆژێکیان بەخۆی نازانێت چووتە ناو خۆپیشاندانی گرووپە سەلەفییە توندڕەوەکان و دواتریش لەو خۆپیشاندانەدا بریندار دەبێت، لەکاتێکیشدا ئەو لە رۆژهەڵات لە دەست ئەوان رایکردووە، ئەمەش کۆتایی رۆمانەکەیە.

موزیک

لەم کارەیدا عەلی بەدر پانتایی باشی بە موزیک داناوە، کاریگەری بەسەر تاک و کۆمەڵگەدا دەرخستووە، لە هەمان کاتیشدا هەوڵیداوە، تیشک بخاتەسەر توێژێکی گرنگ و داهێنەری ناو کۆمەڵگە، کە ئەوانیش موزیکژەنەکانن. بەتایبەتی موزیکژەنەکانی عیراق کە چۆن ڕووبەڕووی ئاستەنگ و کێشەی گەورە دەبنەوە لەناو کۆمەڵگەدا. لەناو ڕۆمانەکەدا، بە کۆمەڵێک وشە و ڕستەی جوان گوزارشت لە مەزنی موزیک دەکات.

(موزیک ئامڕازێکی جادووییە و نزیکە لە نواندنی موگناتیسی، ئاخ ئەگەر خەڵکی لەبری دەم، بە موزیک، واتا بە زمانێکی بێ دەم قسەیان بکردایە. ل 30)

ژیان لای نەبیل دەبێتە موزیک، لە ڕێگەی موزیکەوە بە جیهان و دەوروبەر و کۆمەڵگە دەڕوانێت.
-کۆمەڵگە وەکو ئۆرکێسترای لێ دێت، ژێدارەکان ڕۆژئاواییە قژکاڵەکانن، بە بڕبڕەی پشتی ئۆرکێستران. وەکو کەمان، ڤیۆلا، کۆنترا باس و چێلۆ، ئینجا لاتینییەکان کە ئامێرە فوودارەکانن، وەک ئۆبوا، فلووت، کلارنێت و باسۆن، دواتر ڕۆژهەڵاتییەکان، عەرەب، فارس، کورد، ئەمانە بە ئامێرە مسییەکان دەچن وەک، ترۆمپیت تیوبا، هۆڕن، دواتر ئەفریقییەکان دێن بەشێوەی دەهۆڵ و درازن، هەرچی ئاساییەکانە، ئەوا بەشێک لەجۆرەکانی سیمبالات دەگرنە ئەستۆ. ل 88

بیری توندڕەویی ئیسلامی

دژایەتیکردنی فکری توندڕەویی ئیسلامی، خاڵێکی سەرەکی ئەم نۆڤێتەیە، نووسەر هەوڵیداوە لەڕێگەی کۆمەڵێک ڤیگەر و ڕووداوەوە، ڕەخنەی توند لە ئەم ڕەوتە سیاسییە بگرێت، کە هەژموونی گەورەی بەسەر کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتییەوە هەیە. لە زۆر شوێنی ڕۆمانەکەیدا ڕەخنەی توندیان تێدەگرێت بەوەی کە توندڕەون، شەڕەنگێزن، مێشك پووتن، دژی موزیکن. لەهەموویش سەیرتر لە لاپەڕەی 17 شدا دەڵێت: ئیسلامییەکان لە هەموو کەس زیاتر سەیری کەناڵەکانی پۆرنۆ دەکەن، لەم دواییەشدا فەتوایەکیان دەرکردووە کە سەیرکردنی ئافرەتی نامسوڵمان حەڵاڵە.
لە هەمانکاتیشدا نەک تەنها لە ڕۆژهەڵات، بگرە لە ڕۆژئاواشدا نووسەر دژایەتیی ئەم فکرەیە دەکات، لە ڕاستیشدا کەم نووسەر هەوڵیداوە تیشک بخاتە سەر ئەم لایەنە، چونکە بەشێک لە ڕەوەندی

موسڵمانان لە رۆژئاوادا، لەژێر هەژموونی فکری ئیسلامی توندڕەودان، نووسەریش لەرێگەی باس کردنی کۆمەڵێک رووداو ڤیگەرەوە، هەوڵیداوە تیشک بخاتە سەر ئەم مەسەلەیە.

شاری خەونەکانی فارابی و ئەفلاتوون

لە سەرەتای نۆڤڵێتەکەوە هەتا کۆتایی، تارمایی شارە خەیاڵاوییەکەی ئەفلاتوون و فارابی بەسەر نووسەردا دیارە، بەتایبەتی بۆچوونەکانی فارابی. لە زاری نەبیلەوە دەڵێت:
(فارابی پێی وابوو موزیک رەگەزێکی گرنگە لەشاری خەونەکاندا، چونکە سەرچاوەی بیرۆکەی دادپەروەری، بیرۆکەی هارمۆنییە لە موزیکدا. ل 72 . فارابی موزیکی وەکو بەشێک لەچارەسەر دادەنا بۆ نەخۆشییە دەروونییەکان هەتا کۆتایی نۆڤڵێتەکەی نەبیل خەون بەو شارەوە دەبینێت، کە تێیدا موزیک و موزیکژەنان هەژموونی گەورەیان هەبێت، لەمەدا تەنها خەونی موزیکژەنێک نییە، بگرە نووسەر هەوڵیداوە لەرێگەی ئەم موزیکژەنەوە خەون بە کۆمەڵگەیەکی مرۆیانە ببینێت، کە دووربێت لە جەنگ و بیری توندڕەویی و فاشیزم، جوانترین داهێنانی مرۆڤیش موزیکە. کۆمەڵگەیەکیش موزیک تێیدا زاڵبێت، کۆمەڵگەیەکی مرۆڤدۆستانەیە، بەپێچەوانەشەوە کۆمەڵگەیەک دژی موزیک بێت، دژی مرۆڤیشە، ئەمەش پەیامی سەرەکی و گرنگی نووسەرە لەم نۆڤڵێتەیدا.

خۆشەویستی و سێکس

وەکو هەموو کارەکانی تری خۆشەویستی و سێکس پانتایی باش لەم نۆڤڵێتەشدا داگیر دەکەن، خاڵێکی سەرنجڕاکێشیش کە نووسەر تیشکی خستۆتە سەری مەسەلەی سەیرکردنی کەناڵەکانی پۆرنۆیی» رووت» لە عیراق، بەتایبەتی دوای رووخانی رژێمی بەعس، بڵاوبوونەوەی سەتەلایت و ئینتەرنێت، وایکرد کە بینەری کەناڵەکانی پۆرنۆ لە عیراق زیاد بکەن، بەپێی هەندێک راپۆرتی جیهانیش بێت، عیراق لە ریزی پێشەوەی وڵاتانی جیهان دادەنرێت لەم بوارەدا. ئەمەش گوزارشت لە زاڵبوونی چەپاندن و مەحرومکردنی خەڵکییە لە بواری سێکسدا. لە هەمان کاتیشدا گوزارشت لەبێزاریی و نائومیدی تاکی عیراقیش دەکات، لە هەمانکاتیشدا فراوانبوونی سنووری «حەرام و قەدەغەکردن»یش رۆڵی لەمەدا هەیە. وەکو لەزاری نەبیلەوە دەڵێت: کەناڵەکانی پۆرنۆ تاکە شتێکن لەم وڵاتەدا بە ئاسانی دەستدەکەون. ل 17
چیرۆکی خۆشەویستی نەبیل بۆ ڤانی، کچە شۆخی بەلجیکیش، جوانییەکی گەورەی بەم نۆڤڵێتە بەخشیوەوە و نووسەر زۆر سەرکەوتوانە

توانیویەتی ئەم پرسە تەوزیف بکات.
(قانی بووبوو گڵۆپێکی کارەبایی بۆ کەسێکی بیابانشین کە لە بیابانێکی تاریکدا دەژیا. ل108)
لەزۆر شوێندا رستە و دەستەواژەی ئێجگار جوانی تێدایە کە گوزارشت لە چیرۆکێکی جوانی خۆشەویستی دەکات.

ڕەخنە لە فاشیزم و عەقڵیەتی ڕۆژئاوایی

نووسەر لەم نۆڤلێتەدا تەنها دژی توندڕەویی ئیسلامی ناوەستێتەوە بگرە دژی فکری ناسیۆنالیستە توندڕەوەکانی ئەوروپاش دەوەستێتەوە، لە هەمانکاتیشدا ڕەخنەی توندیش ئاڕاستەی کۆمەڵگە و عەقڵیەتی ڕۆژئاوایی دەگرێت.
(نەبیل هەستی کرد لەو وڵاتەدا بۆی هەیە تەنها لەسەر دووشت قسە بکات:
یەکەم: کارەسات و تراژیدیای وڵاتی خۆی. دووەم: ئەو خۆشگوزەرانییەی لێرە دەستیکەوتووە. ل 122)
پاشانیش دەڵێت:

(شۆڤێرێکی تەکسی بەلجیکی جنێو بە بەلجیکا دەدات، جنێو بە مێژوو، سیاسییەکان، خاکەکەی، تەنانەت خواردەمەنی و بیرەو شۆکۆلاتەکەی، بەڵام لە پێنا بەری چاوەڕوان ناکات، بەڵکە چاوەڕێییە بڵێت: بەلجیکا مەزنترین وڵاتە لەسەر زەوی، ئای بەلجیکا، چیم بەسەر دەهات ئەگەر باوەشت بەم نەکردایەتەوە، ل 124
ئەمەش تاڕادەیەک بەسەر بیری کۆمەڵگەی ڕۆژئاواییدا زاڵە، من خۆم لە ئەڵمانیا بووم، کاتێک لەناو چەپەکانیشدا ڕەخنەمان لە حکومەت دەگرت، هەستم دەکرد هەندێکیان پێیان ناخۆشە ڕەخنە لە حکومەتەکەیان بگریت، جارێکیان ڕەخنەم لە سیاسەتی گێرهارد شرۆدەر راوێژکاری پێشووی ئەڵمانیا گرت، یەکێکیان وتی: خەلکی کوێیت، وتم کوردستان. وتی ئەی بۆ هاتوویت بۆ ئێرە؟ ئەوێ باشترە یان ئێرە.
هەستم بەبێزاری دەکرد لە سیمایدا و دەویست بڵێت، تۆ کەسێکی بێگانەیت بەم وڵاتە، بەڵام نەیدەویست راستەوخۆ وا بڵێ، بەمشێوەیە تێیگەیاندم کە من بێگانەم و مافی قسەکردنم لە بارەی بارودۆخەی ئەم وڵاتەوە نییە.
لەهەمووی گرنگتر نووسەر ڕەخنە لەمێژوویی خوێناوی بەلجیکا دەگرێت بەتایبەتی قۆناغی داگیرکاری لەکۆنگۆ، کە یەکێکە لە قۆناغە ناشیرین و قێزەوەنەکانی بەلجیکا.
جگە لەمانە، نووسەر کۆمەڵێک بابەتی گرنگی لەم نۆڤڵێتەدا وروژاندووە، کە مایەی سەرنجی خوێنەرن.

دوا قسە

بەراستی کاروبەرهەمەکانی ئەم نووسەرە عیراقییە مایەی گرنگیپێدانە، ئەم نۆڤڵێتەشی وەکو کارەکانی تری مایەی گرنگی پێدان و خوێندنەوەن، لێرەدا جێگەی خۆیەتی دەستخۆشی لە کاک رێگەز رەشید بکەم، بۆ وەرگێرانی ئەم نۆڤڵێتە و هیوای کاری جوانتر و باشتری بۆ دەخوازم.

سەرچاوە: عەلی بەدر. هەورژەن. وەرگێرانی: رێگەز رەشید. چاپی یەکەم. دەزگا و چاپی پەخشی سەردەم. 2018. سلێمانی.

سەرەگێژەی لێشاوی شیعرەکانی ئەمڕۆ.. لەتیف حامید

وەکو چۆن مەحمود دەروێش لە وتەیەکدا دەڵێت قەسیدەی سیاسی بۆ من زیاتر لە وتارێك ناگەیەنێت ، یاخود لام جوانە یان نا.. هەرواش کاتێك شیعری رۆمانسی و ئیرۆتیك دەخوێنینەوە یەکسەر دەمانباتەوە بۆ قۆناغی هەرزەکاریی لای ئەو کەسانەی کە نێو واقیعێکی خەفەکراودا دەیانەوێت دەربڕین لە حەزە شەخسییەکانیان بکەن، ئەمەش گەورەترین پانتایی لە شیعری کوردی داگیرکردووە، بە کۆن و نوێوە، جا ئەم تیمایە کۆنەی شیعر هێندە سواوە کە هیچ مەودای نوێبوونەوەو داهێنانی تیا نەماوە، لە کاتێکدا ئێمە لە سەردەمێکی تازەو ئاڵۆزدا دەژین و هێندەی فراوانبوونی جیهان بابەتی زیندوو و کاریگەرو گرنگ هەیە بۆ کردنی بە هەوێنی پارچە شیعرێك گەر شاعیرەکە لە هونەری هۆنینەوەدا سەلیقەکارو کارامەو ئەفرێنەر بێت و لە هەمووی گرنگتر لەگەڵ پینووسەکەیدا راستگۆ بێت و ڕێزی شیعر بگرێت، کە دەڵێین ڕێزی شیعر بگرێت مەبەستمان ئەوەیە بەهەدەرنەدانی وشەو هەست و بیرەکە لای شاعیر لە خاڵە گرنگەکانی نووسین بێت، وەك چۆن ئەمانە گرنگن هەرواش (هونەرەکانی زمان) و (ئەندێشەکردنی ئەفرێنەرو نوێ) ئیستاتیکیای زیاتر دەدەن بە تێکستەکان، لێرەدا مەبەستمانە قسە لەسەر شیعری دلاوەر رەحیمی بکەین، ئەو وێڕای ئەوەی وەك زۆر لە نووسەرەکانی تر لە زۆربەی

بوارە ئەدەبی و هونەری و کلتووریەکان و تەنانەت رۆژنامەوانییەکان دەربڕین دەکات و من دەتوانم ئەم شێوازەی نووسینەوە ناوبنێم (جۆکەرنووس) مەبەستیشمان ئەوەیە ل□ یەك کاتدا ئەوانەی ئەم ناوەیان بەسەردا دەبڕدرێت هەم چیرۆك و هەم رۆمان و هەم پەخشان دەنووسن، لەولاشەوە رۆژنامەنووسن و ل□ک□□ری سیاسیین، جگە لەوەش خۆیان ناپارێزن لە بابەتی فیکری و فەلسەفی وەك بەختیار عەلی، تەنانەت هەندێکیان گۆرانیش دەڵێن و تابلۆش دەکێشن وەك فەرهاد پیرباڵ، بە ڕاستی ئەم گەڕەلاوژەیە بەس لە فەزاگەلێکی بێ بەرنامەو بێ روئیا و بێ بنەمادا سەرهەڵدەدات، کە هیچ چینێکی بناغەیی تیا نەبێت بۆ هەڵچنینی ئەو کۆشکە قەشەنگەی ناونراوە وێژەو هونەری ئەفرێنەرو رەسەن، کە لەراستیدا رۆشنبیریی حەقیقی و دروست لەوێدا لەدایك دەبێت، زۆرجار خوێنەران و نووسەران لای ئێمە فاکتەرێك دەیانجوڵێنێت کە ئەویش حەماسەت و عاتیفەو سادەبینییە، ئەگینا ئێمە کە لە سەردەمی تایبەتمەندییەکاندا دەژین، تەنانەت لە یەك ڕشتەی ئەدەبیشدا لقی تری لێ جیادەبێتەوەو لە ناو میللەتەکانی تردا کەسانی پسپۆڕ هەن کە بەس تایبەتمەندی یەك بوارن و گەر پرسیاری لایەنێکی تریان لێ بکرێت دەڵێن ببورە تایبەتمەندی من نییە، کەواتە کێشەی ئێمە ئەوەیە کە نەك بەس زۆربەی خوێنەرانمان خوێنەرانی تەنزی فەیسبووکن، بەڵکو زۆرینەی زۆری نووسەرەکانیشمان نووسەرانی فەیسبووکن، ئیتر هەردووکیان تەواوکاری یەکن، نووسەرەکە کە پێگەیەکی بەربڵاو لە دەستخۆشکەران دەبینێتەوە؛ بۆیان دەنووسێت، ئەوانیش زیاتر بە گوڵ و دەستخۆشی لە خشتەی دەبەن و لە گێژاوی پاشکەفتندا جێیدەهێڵن، ئەمە لە کاتێکدایە هەمیشە نووسەری سەرکەوتوو قەزییەی هەیە کە شایستەی لەسەروەستان بێت، ئەمە وێڕای ئەوەی دیدو تێڕوانینی شەخسی جیاوازی هەیە بۆ ئەو بابەتگەلە کە پاشخانێکی مەعریفی و رۆشنبیریی قووڵی هەیە، لە لایەکی تریشەوە خاوەنی شێوازی تایبەت بە خۆیەتی کە جیای دەکاتەوە لە زۆرینەی قەڵەم بەدەستان، هەر لەبەر ئەمەشە سەروەختێك قسە لەسەر ئەو جۆرە نووسەرانە دەکرا پێیان دەگوترا راگوزەرو سادەنووس، واتا رەسەنایەتی و هەناسەی راستەقینەی داهێنان لە جەسەدی نووسینەکانیان دا بڕاوە.

گەر بگەڕێینەوە سەر خاڵی مەبەست و تەوەری ئەم شرۆڤەیە دەتوانین بڵێین کە بێگومان دلاوەر رەحیمیش یەکێکە لەو دەیان و سەدان نووسەرانەی کورد کە هەموو دیدو هەوڵ و دەربڕینی خۆی وەك ئیپیوکریزمەکان لە چێژی لاش□یدا کۆکردووەتەوە، ئەو چێژەی کە زۆرجاران وەك تابوو تەماشاکراوەو داب و کولتوور بەربەست بووە لە فەراهەم هێنانیدا، ئەویش لە ژێر رۆشنایی پاراستنی بەهاکاندا

بووە، ئیتر دەیانگەڕێنەتەوە سەر ئەو خەیاڵەی پێشوەختەی کە تینوویەتی چێژی لا دروستکردووە، بەڵام ئەمە لە راستیدا Epicureanism, نییە، چونکە فەلسەفەی ئیبیکۆریسم لەسەر بنەمای بەختەوەری دادەمەزرێ کە دوو کۆڵەکەی دڵنیایی و ئاشتی تێدا هەیە، بەڵام لە پانتایی بەرهەمەکانی دلاوەردا ئەو دوو خاڵە بزرن، ئەو جۆرە نووسینانە زیاتر لا دەکەنەوە بەلای ئەفرۆدیتی (Aphrodite) وا پێلێن دەکرێن، لەم بارەدا نووسەر بە ئەوەی بیر لە پاشخانی ئایدیاو بونیادی چەمکە شیعرییەکان بکاتەوە، بە زمانەکی فەیسبووکئاسا ڕۆژانە خۆی دووبارە دەکاتەوە، بە ئەوەی شتەکی نوێ ببیستین و هەرواش لە بەهای بابەتی ڕۆمانسییەتی شیعر هەندەی تر کاڵ دەکرێتەوە، لەم جۆرە هەولانەشدا داهێنان و جیاوزنووسین هیچ مەبەستێك نییە جگە لە دەربڕین لە دیوە خەفەبووەکانی ناخ، ئەمەش بە گەشتنە ترۆپکی چێژ، تەنانەت لەم حاڵەتانەدا هەندە زمان سادە دەبێتەوە کە هیچ جیاوازییەك ناکەین لە نێوان زمانی قسەکردن و زمانی شیعردا وەك ئەو لە (بەقەرە)دادەنووسێت:

25 لە زوو خەوتن و زوو لە خەو ڕابوون
بگرە تا
وەرزشکردنی بەربەیانیان و
هەواڵپرسین و دەست بەرزکردنەوە بە
هاتووچۆکەرانی کۆڵانان و سەر شەقامان.
لە کتێب نەخوێندنەوە و
گوێ نەگرتن لە حەسەن زیرەک و گلێن گۆلد،
تا تەرککردنی جگەرە و مەشروب.
ڕۆژی دووجار دووش گرتن و
سێ ژەمە فرشەلێدان لە دەم و ددانەکانم،
وازهێنانی یەکجارەکی لە دەستپەڕلێدان
تا
لەبەرکردنی چاکت و پانتۆڵێکی ڕەساسی و
بۆینباخێکی سوور.

ئەمەیە وا لە بەشێك لە خوێنەران دەکات گومان لە زەربەی شیعری ئەمڕۆ بکەن و بایکۆتی تەنانەت بکەن، چونکە خوێنەر نەك هیچ چێشەی وێژەو ئیستاتیك لەم نووسینە بە ناو شیعرە ناکات، بەڵکو ئەو پرسیارەی لا دروست دەبێت کە ئایا بۆچی شیعر هێندە سادە و بێ ئەرزش بووە، خۆ لە ڕاستیدا هەموو جۆرە وشە ڕیزکردنێك ناکرێت ناوی شیعری لێ بنرێت و ئەمەش بووەتە هۆی کەمبوونەوەو نەمانی خوێنەرانی

راستەقینەو داپسانی ئەو چوارچێوەی لە پێشدا بوونی هەبوو، بەم هەوڵانە تەواو داروپەردووی ئەو ماڵۆچکەیەی شاعیرە ناودارەکان بنیاتیان نابوو درز دەبات و لە شوێنیشیدا کەلاوە جێدەمێنێت بە نەوەکانی داهاتوو، ئیتر هەر ئەمەندە بەس نییە، بەڵکو گەر کەمێك ورد بینەوە لە ماناو وشەسازیی نێو رستەکان بۆمان دەردەکەوێت تەنانەت ورد بیرییان لە نەکراوەتەوە، پێش ئەوەی بخرێنە سەر کاغەز، لیرەدا نموونەیەك دەنێنەوەو هەر لە کۆتایی هەمان تەکسدا دەنووسێت:

دڵنەوایی بەشینەوە بەسەر خاوەن مردووەکاندا و
شەستوشەش جاریش لە بەرکردنی
سوورەتی بەقەرە.

بەڵام لە ڕاستیدا دەرخکردن و لەبەرکردن هەر یەك جارەو بەمشێوەیەش سوورەتێك یەکجار لەبەر دەکرێت نەك شەستوشەشجار، بەڵکو گونجاوتر دەبوو گەر بینووسیایە:

شەستوشەشجاریش گوێگرتن یان خەتمکردنی سوورەتی بەقەرە، ئەم نموونەیە و دەیان نموونەی تر بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە لە دوماهیدا پەیام و پاشخانی شیعریی ئەم تەکستانە یەکسان دەبێتەوە بە هیچ، باشتریش وایە خوێنەر پێش ئەوەی بڕیاری زویربوونی لە شیعر رابگەیەنێت، جیاوازی بکات لە نێوان ئەو هەموو دەقە کاڵوکرچەی رۆژانە بە ناوی شیعرەوە دەنووسرێن و دوورن لە بنەماو بەهاو تەکنیکەکانی شیعرەوە ، بە بەراورد بەو هەندە کەمەی جاروبار لێرەو لەوێ شیعری نایاب دەنووسرێت و دەریدەخات کە نووسینی شیعری جیددی هێشتا تەواو نەمردووە.

هەرواش لە دواترین هەوڵی نوێخوازی ئەم شاعیرەدا چاومان دەکەوێت بە کۆپلەیەکی تر کە رەنگە سەدان دەستخۆشی و لایکی بۆ بکرێت و کاتێکیش کەمێك لێی ورد دەبینەوە، ئەوا بۆمان روون دەبێتەوە کە ئەوە بەس لێکەدانی وشە سادەکانی رۆژانەی قسەکردنە، بەڵکو بە دەربڕینێکی کۆنی سەردەمی هەرزەکاریی زۆرێك لە مرۆڤەکان دەکات کە هێشتاچێژی ئۆرگازم لای بەرجەستە نەبووە، خوێنەر لە کۆتایی ئەم کۆپلەیەدا رەنگە بڵێت هیچ رەهەندێکی شاراوە لەم تەکستەدا نییە، و هیچ زاراوەو ئاماژەو سیمبوڵ و گووتارو پەیامێکی جیاوازی لە خۆدا گلنەداوەتەوە، ئیترە بە چ پێودانگیك بە شیعری دابنێت و لانی کەم بە شیعرەکانی شارل بۆدلێر بەراورد بکرێت، لە کاتێکدا بەو دەگوترێت و شیعر بەمیش شیعر! وەك تیایدا دەڵێت:

هەموو ڕۆژە
بەیانی
نیوەڕۆ

ئێوارە
لەگەڵ ئەوەی بانگت دەکەم
بە دەنگی بەرزیش
دەڵێم
خۆشمدەوێی کە

دەستێوەردانی هەرێمیی لە کاروباری عێراق و رەنگدانەوەی لەسەر کورد.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

لەو ساتەوەختەوەی دەوڵەتێک بە ناوی عێراق لەسەر ئەتڵەس جێگەیەکی گرتووە، وڵاتانی ناوچەیی راستەوخۆ و نا□راستەوخۆ کاریگەریان هەبووه لەسەر کۆی ئەو رووداوە سیاسیانەی لەم وڵاتەدا سەریانهەڵداوە، ئەم کاریگەرییە لە سادەترین هاندانەوە دەستیپێکردووە تا پشتیوانیکردنی بزووتنەوە چەکدارە یاخیبووەکان لە چەندین قۆناغی جیاجیادا. هەموو ئەو رووداوانەی لە عێراقدا قەوماون و ئاڕاستەی سیاسیی و دەوڵەتدارییان گۆڕیوە بێ پاڵپشی دەرەکی و ناوچەیی نەبوون، هەر لە کۆدێتای چواردەی گەلاوێژی ساڵی (1958)ەوە بیگرە تا هاتنە سەرکاری بەعسییەکان و کۆتایی هاتنیان لە بەهاری ساڵی 2003دا. وردتر تەشخیسی حاڵەتەکە بکەین، بەدەر لە وڵاتانی زلهێزی رۆژئاوایی و جیهانی، دەوڵەتانی نزیک و دراوسێش لە چەشنی تورکیا و ئێران و سوریا بەردەوام کارتێکردنیان لەسەر دۆخی هەڵکشاو و داکشاوی ناوخۆی عێراق هەبووە و لە هەندێک ماوەشدا بە فۆرمی راستەوخۆ دەستێوەردانیان کردووە لە کاروبارەکانیدا، بۆ وێنە ئێران لە ساڵانی 1961-1991 (جگە لە یەک دوو ساڵی دوای نسکۆی ساڵی 1975) یارمەتی راستەوخۆی جووڵانەوەی چەکداریی کوردی داوە لە دژی رژێمی عێراق، سوریاش هەر بە هەمان شێوە تا ئەو ئەندازه□ی□ی پارتێکی بەهێزی وەک (ی.ن.ک) لەو وڵاتەوە یەکەمین مانیفێستۆی دروستبوونی خۆی ب□ا□ودەکاتەوە و هەر بە چەکی ئەو وڵاتە مەفرەزە

سەرەتاییەکانی چەکدار دەکات بە جەنگێکی نەبڕاوەی پارتیزانیی.
دەستەوەردانی هەرێمی لە ماوەی 85 ساڵەی تەمەنی دەوڵەتی عێراقدا رووخسارێکی سیاسیی نامۆ نییە، تەنێ هەر ئەوەیە بە پێی لاوازیی و بەهێزیی دەوڵەتی لەسەر کاری عێراق گۆڕان بەسەر رێژە و قەبارەی دەستەوەردان و کارتێکردنی وڵاتانی دراوسێدا هاتووە.

حکایەتەکانی پارت دروستکردن لە عێراقدا لەلایەن دەزگای ساواکی پێشوو و ئیتلاعاتی هەنووکە و میتی تورکی و هەواڵگریی سوریاوە حکایەتێکی دوور و درێژە و لە چیرۆکی هەزار و یەک شەوە دەچێت و هەندێش وتراوەتەوە زانیارییەکە گەیشتەتە لای منداڵان یان نەوەی تازە پێگەیشتووش. بەڵام دەستەوەردان لە دوای ساڵی (2003)ەوە هەموو سنوورێکی عەقڵانی و هەموو لۆژیکێکی سیاسیی تێپەڕاندووە، ئەمەش بەهۆی ئەوەی عێراق سیادەی خۆی لە دەستداوە و دەسەڵاتێکی داگیرکەری نامۆ بە فەرهەنگی عێراق سەرکردایەتی وڵاتی وەئەستۆوە گرت. ئەم دەرفەتە زیاتر دەرگای خستە سەر پشت بە دەزگاکانی هەواڵگریی وڵاتانی هەرێمیی تا رێگەیان هەبێت لە عێراقدا و لە رێگەی باند و پارت و دەستە و تاقمی جۆربەجۆرەوە مەرامە سیاسییەکانیان لەرێی ململانێکردن لە بەستێنی عێراقدا مسۆگەر بکەن. هەر لە سەرەتاوە و بە پلەی یەکەم ئێران و سوریا هەوڵی دەستەوەردانیاندا، تورکیا و سعودیەش بە پلەیەکی دواتر کەوتنە خۆ ئامادەکردن بۆ خۆ هەڵقورتاندنە کاروباری ناوخۆی عێراق و راگرتنی باڵانسی سیاسیی و هێز لە رێگەی ئەو هاوکێشانەی لە ناو عێراقدا دەبێت هاوسەنگ بکرێنەوە.

رەنگبێ دەستەوەردانی ئەو وڵاتانە و یارمەتیدانی یاخیبووە چەکدارەکان لەلایەن ئەو دەوڵەتانەوە فاکتەری هەرە سەرەکی ئەو خوێنبەربوونە سامناکە بێت لە لاشەی عێراق و فاکتەری بنەڕەتیش بێت لە زیاتر بەهێزبوون و هورژمهێنانی ئەو بزووتنەوە رەگەزپەرست و تیرۆریستەی لە ژێر ناوی مقاوەمەدا خۆی بەیان دەکات، رووەکەی تری ئەم پرسەش ئەوەیە شەقام و ئاراستەی سیاسیی عێراق دابەشبووە بەسەر ئەجێندای وڵاتانی دراوسێ و هەر لایەنێکی سیاسیی کارەکتەرێکە ئەدای بەرژەوەندیی و سیاسەتی دەوڵەتێکی ناوچەیی دەکات وەک لەوەی خۆی جووڵانەوەیەکی سیاسیی سەربەخۆ و خاوەن بڕیاری خۆی بێت. بە گشتیی لەوەتی عێراق هەیە هیچ کات هێندەی ئەمڕۆ جادەی عێراقی نەبووەتە مەیدانی تەراتێنی دەزگا هەواڵگرییە بیانییەکان و هەندێش دەستی دەرەکی ئاوەها نەبووە لە وێرانکردنی وڵاتەکەیدا، چوون بەدەر لەو قەیرانە مرۆییەی لە رێی کوشت و بڕەوە دروست بووە، کەچ لە عێراقدا

گەیشتۆتە راددەی سیحر و کولتووری وڵات وێران کراوە و ژێرخانی ئابووری هەڵتەکێنراوە، کتێبخانەکان سووتێنران، زانکۆکان پێکیان کەوتووە، فەرمانگە دەوڵەتییەکان و مۆزەخانەکان تاڵان کراون، هەرچی شوێنەواری عێراق هەیە هەر لە سۆمەرییەکانەوە تا دەگاتە چاخە تازەکان هەموو دزراون، بەم هۆکارەش گەڕاندنەوەی عێراق بۆ دۆخی پێش جەنگ دەکاتە ئەرکێکی قورس، قورستر و سەرکێشانەتر لە دۆزینەوی ئەمەریکا لەلایەن دەریاوانی چەلەنگ (کریستۆڤەر کۆڵۆمبەس).

ئێران

وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا ئێران هیچ کات بە تایبەتی لە دەیەی شەستەکانی سەدەی رابردوو بە دواوە بێ رۆڵ نەبووە لەسەر بارودۆخی سیاسیی و ئابووری لە عێراقدا. لەگەڵ هاتنە سەرکاری کۆماری ئیسلامی ئێران و هەڵگیرسانی جەنگی هەشت ساڵەی نێوان عێراق- ئێران (1980-1988)، ئێران پەرۆشانەتر لە جاران بیری لە رۆڵی خۆی کردەوە لە عێراقدا بە تایبەتی کاتێک عێراق وەک نەیارێکی سەر سەخت بەرەو رووی دەوەستێتەوە، یارمەتیدانی بزووتنەوەی چەکداریی کورد بە درێژایی دەیەی هەشتا و نەوەدەکان و دروستکردن و بەهێزکردنی ئۆپۆزیسیۆنی شیعە مەزهەب لە خوارووی عێراق دەچنە ناو چێوەی هەمان ئەو ئەجینداییەی ئێران لەمەڕ عێراق هەیبوو. لە قۆناغەکانی دواتریشدا کاراتر لە قەبارەی دەستێوەردانی عێراقی لە کاروباری ناوخۆی ئێراندا، ئێران بەردەوام چەندان کارتی بەدەستەوە بووە بۆ دەستێوەردان لە عێراقدا یان هەر هیچ نەبێت بە کێشە خوڵقاندن بۆ رژێمی بەعس و سەددام حسێن. لەگەڵ ئەوەی ئەو شانۆیەی لە 9/4/2003دا لە ناوجەرگەی بەغدادی پایتەختی عێراقدا نمایشکرا، مەرگی دوژمنێکی لەمێژینە و ترسناکی ئێران بوو، بەڵام ئێران جیا لەوەش ویستی رۆڵی هەبێت لەسەر لەنوآ داڕشتنەوەی عێراق تا دەسەڵاتێک لەم وڵاتەدا بێتەسەر شانۆی سیاسیی لانیکەم دەستی ئێران بێت و تاران لە پێنایدا هەست بە دڵنیایی و ئارامیی بکات، لە هەمان کاتدا رۆڵی ئەمەریکا لە عێراق و دروستکردنەوەی دەوڵەت و دامەزراوە عێراقییەکاندا لاواز بکات. ئێران جگە لەوەی دەستە دێرینەکانی (جەعفەری- مالیکی) یەک لە دوای سەرۆکایەتی عێراق بەدەستەوە دەگرن، هێشتا بەشێوەی جیاواز بەردەوامە لە هاریکارییکردنی بزووتنەوە توندڕەوە شیعەکان بە تایبەتی باڵی سەدر بە سەرۆکایەتی موقتەدا سەدر، کە دەکرێت بڵێین ئەم بزووتنەوەیە نوێنەر و پارێزگاری شێلگیری بەرژەوەندییەکانی ئێرانە لە عێراقدا.

پێش چوار مانگ سەرچاوەیەکی ئاگادار کە نەیویستووە ناوی خۆی ئاشکرا بکات لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت ئاماژە بە ئەوە دەکات چەندین کەسایەتی ئاینیی غەیرە عێراقی دەستیان هەیە لە پێکهێنان و دروستکردنی چەندین گروپی ئاینیی توندڕەو لە باشووری عێراق و هاوکاریی داراییان دەکەن و چەک و تەقەمەنییان بە ڕەوانە دەکەن و بیری نەخوازراویان لەنێواندا بڵاو دەکەنەوە. سەرچاوەکە دەڵێت: گروپە ئاینییە توندڕەوە شیعە مەزهەبەکان لەلایەن کەسایەتییە ئاینییەکانی دەرەوەی عێراقەوە هاندەدرێن، بەمەبەستی نانەوەی پشێویی لەناو عێراقدا بە ئەوەی پرۆسەی سیاسیی هەرەس بهێنێت و شەڕی مەزهەبی و تائیفی لە نێوان پێکهاتە جیاجیاکانی عێراقدا بەرپابێت. چەندان بەڵگەی دروست لە بەردەستی (CIA) و هێزەکانی هاوپەیمانانـدان دەربارەی قەبارەی یارمەتیدانی یاخیبووە چەکدارەکانی ناو عێراق لەلایەن ئێرانەوە، تا ئەوەی لە مانگی شوباتی ئەمساڵدا (2007) ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)ی ئەمەریکی ڕاپۆرتێکی گرنگی بڵاوکردەوە لە ژێر تایتڵی (یارمەتییەکانی ئێران بۆ چالاکییە کوشندەکانی ناو عێراق)، لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە: ئێران ئامێری تەقینەوەی TNT و ڕۆکێت و جۆرەها چەکی تر دەداتە عێراقییە یاخیبووەکان بۆ کوشتن و بریندارکردنی سەربازەکانی ئەمەریکا و هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکانی ناوەڕاست و باشوور.

هەر لەو ڕاپۆرتەدا جەخت کراوەتەوە لەسەر ئەوەی: ڕێکەتی (میساق 1)ی ئێرانی کە لەسەر شان دژ بە فڕۆکە دەتەقێنرێت، دوای هەوڵێکی سەرنەگرتوو بۆ خستنە خوارەوەی فڕۆکەیەک لە فڕۆکەخانەی بەغداد لە ساڵی 2004دا دەزرایەوە، هەروەها خستنی شەش هلیکۆپتەری ئەمەریکیی لە ماوەی سێ هەفتەی ڕابردوودا دەریدەخەن ئێران چەند ڕێکەتی دژە ئاسمانی سەرشانی داوەتە یاخیبووە عێراقییەکان و لەم هەرشانەدا بەکارهاتوون. ئامانجی ئێران جیا لە خەونی فراوانخوازیی و سەپاندنی هەژموونی شیعەگەریی بەسەر عێراقدا، لەدانیشە لە پێگەی ئەمەریکا، چونکە ئەمڕۆ ئێران لە بەردەم گەلەکۆمەکییەکی نێودەوڵەتیدایە بۆ ڕێبەریی ئەمەریکا ئەویش بەهۆی سووربوون لەسەر سیاسەتی پیتاندنی یۆرانیەم. ئەم دەزەش وەهای لە ئەمەریکا کردووە بە پێی پلانێکی دوورماوە بیر لە گۆڕینی ڕژێم لە ئێران بکاتەوە هەروەک پێشتر لە عێراقدا دەستی بە برد. نووسەر و پسپۆڕ لە کاروباری خۆرهەڵاتی ناوەڕاست (تەڵاڵ عتریشی) دەنووسێت “سیاسەتی ئێرانی لە عێراق بەو مەبەستەیە نەیەڵێت وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا هەست بە ئارامی و ئاسایش بکات”. نووسەر درێژەی دەداتە و دەنووسێت “ئێران هەوڵ دەدات حکوومەتێکی عێراقی سەر بە ئەمەریکا

نەیەتە ئاراوە و پشتگیریی لە حکوومەتەکی عێراقی دەکات کە دژایەتی تاران نەکات". بگرە زیاتر لەوەش هەوڵی دامەزراندنی دەوڵەتێک دەدات لە عێراق لە تارانەوە ڕێنوێنی بکرێت. وەک خۆیشم پێموایە هەموو ئاڕاستەکان بەرەو ئەوە دەڕۆن تاران دەیەوێت، نەک ئەوەی واشنتۆن نەخشەی بۆ داڕشتووە!.

ئێران لە ڕێی بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە عێراقدا و هاوکات بە قورمیشکردنی چەند هێزێکی وەک سەدر و مالیکی و هەندێ لایەنی تری شیعەی توندئاژۆ، ئەو سەرچاوەیە وشک دەکات کە کانی ئومێدی ئەمەریکایە تا عێراق بکاتە بنکەیەکی سەربازیی بۆ لەشکرکێشییەکانی داهاتووی یان هەر هیچ نەبێ بۆ لێباربردنی خەونی ئەمەریکا لەمەڕ دامەزراندنی دەوڵەتێکی عێراقی کە بەئیحای ئەو نەیاریی لەگەڵ ئێران بکات. لە ڕەهەندێکی تریشەوە، ئێران وەرەقەی ئەمنی عێراقی کردۆتە مەرجێک بەسەر ئەمەریکاوە بەو پێیەی دەتوانێت ئەرکی سەرشانی ئەمەریکا سووک بکات لە هێورکردنەوەی بارگرژیی و ناجێگیریی ئاسایشی عێراق، بۆیە هێرشکردنە سەر ئێران بە هەموو مانایەک زیاتر شێواندنی دۆخی عێراقە و بەنزینەکە لە هەموو لایەکەوە ئاگری جەنگی تیرۆریستە تیرۆری دەمامکدار و دیار و نادیارەکان جۆش دەدات. لەم ڕووەوە ڕۆژنامەی (رسالت)ی ئێرانی لە ڕۆژی 14/3/2007 لەسەر وەختی کەنگرەی ئەمنیی بەغدادا دەنووسێت "جۆرج بوش چەند پەیامەکی لە ڕێی زاڵمای خەلیلزاد و دایقید ساتەرفێڵدی گەورە ڕاوێژکاری وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکاوە هەواڵە کرد، بەو مانایەی ئەمەریکا پێویستی بە ئێران هەیە، لە دەمە دەمی دەستپێکردنی کەنگرەی بەغدادیشدا زاڵمای خەلیلزاد ئەوەی ئاشکرا کرد ئەمەریکا خوازیاری دەستپێکردنی دایەلۆگێکی ڕاستەوخۆیە لەگەڵ ئێراندا". ئەمەش ئەو ئەڵماسە گرانبەهایە ئێران دەیخواست، لە بری پلانی ئەمەریکا بۆ دەستگرتن بەسەر ئێراندا، کار بەوە گەشتووە ئەمەریکاییەکان بیر لە هەماهەنگی لەگەڵ ئێران بکەنەوە هیچ نەبێت لە عێراقدا.

هەر لەو پێویستییەی ئەمەریکا و تەنگژەی سوپاکەیەوە بوو، ئێران زیاتر پێداگریی کرد و بە ڕوونی داوای کرد بیر لە کشانەوەی هێزە بیانییەکان بکرێتەوە و بەپێی جەدەلێکی ئاشکرا شێوازی پاشەکشەیان دیاری بکرێت. ئەم ورتە بەرزییە (عەباس ئەرکەشی) جێگری وەزیری دەرەوەی ئێرانی گەیاندە متمانەیەک لە ڕۆژی 10/3/2007 لە بارەگای وەزارەتی دەرەوەی عێراق لە بەغداد و بە ئامادەبوونی باڵیۆزی 61 وڵاتی دراوسێ و ناوچەکە و جیهان، لە میانەی کەنگرەیەکی

رۆژنامەنووسیدا بڵێت: ئێستا پێویستمان بە داڕشتنی خشتەیەکی زەمەنییە بۆ کشانەوەی هێزە بیانییەکان، چوونکە مانەوەی هێزە بیانییەکان یارمەتیدەر نییە بۆ چەسپاندنی ئارامیی و ئاسایش لە عێراقدا!. لەگەڵ ئەوەشدا بە توندیی ئەوەشی رەت کردەوە ئێران دەست لە کاروباری ناوخۆی عێراق وەربدات لە ژێر هەر پاساوێکدا. ئیدی دەستێوەردانی ئێران لە عێراقدا بە ئەندازە و قەبارەیەکە کە وڵاتانی عەرەبی سوونە ترسیان لێنیشتووە، هەر بۆیە لە کاتی دیمانەیەکی هاوبەشی تەلەفزیۆنی جەزیرەدا لەگەڵ ئایەتوڵڵا عەلی ئەکبەر رەفسەنجانی و دکتۆر یوسف قەرەزاوی، سەرۆکی زانایانی ئاینی سوونە. (قەرەزاوی) رووی دەمی کردە رەفسەنجانی و وتی "مەرجەعەکانی شیعە لە ئێران کلیلی چارەسەری بارودۆخی عێراقیان لە دەستە". ئێران بە سیاسەتێکی وردبینانە و نەرمەبڕانە توانی لە عێراقدا ببێتە دیفاکتۆ تا لە قۆڵێکی ترەوە ئەمەریکا ناچار بکات لەگەڵیدا بێتە سەرمێزی گفتوگۆ. عێراق ئەو یانسیبە بوو ئێران توانی بیباتەوە و دەستێکی تر ئامادە بکات بۆ یارییەکانی داهاتوو لەگەڵ ئەمەریکا و کۆی رۆژئاواییەکان، بەو پێیەی ئەوەی رووددەدات پێماندەڵێت رۆژ بە رۆژ دەسەڵاتی ئێران لە عێراقدا زیاد دەکات.

سوریا

لە سوریا سەرسەختترین دوژمنی ستراتیژیی سەدام حسێن و هاوپەیمانی ستراتیژیکی ئێران بوو، وڵاتەکەشی لانەی بەرهەڵستکارانی کورد و عەرەبی ئەو رژێمە بوو بە ماوەیەکی ئێجگار دوور و درێژ، بەڵام روخانی رژێمی بەعس نەک خۆشحاڵی نەکرد، بەڵکو زەنگێکی مەترسی بە لێدا کە ئەویش لەسەر لێواری تیاچوونە و ئەمەریکا خستوویەتییە رۆژڤەوە بۆ ئاڵوگۆڕی سیستمی دەسەڵات تیایدا. دەوڵەتی عەرەبی سوریا بە باشی لە نیەتی ئەمەریکا گەیشت، لەوەی عێراق خاڵی سەرەتا و کۆتایی لەشکرکێشی و لێدانە سەربازییەکانی نابێت، بەڵکو لیستەکی دوور و درێژ لە دەوڵەت و رێکخراو لە پلاتفۆرمدا دانراون بە تێفروتوناکردنیان، لەوانەش دەوڵەتی سوریا. سوریاش دوو خاڵی لاوازی داوەتە دەستی نەیارەکانی، یەکەمیان بریتییە لە سەرکوتی سیاسیی و پەیڕەوکردنی حکومی دیکتاتۆریی و تۆتالیتاریی و گوشینی ماف و ئازادییەکانی جەماوەر و ستەمکاریی لە بەرامبەر کورد و سوونە و قۆرخکردنی دەسەڵاتی سیاسیی بەشێوەی بەماوەیی. دووەمیان تێوەگلانی دەوڵەت و دەزگای هەواڵگریی سوریایە لە دەزی تیرۆرکردنی رەفیق حەریری سەرۆکی پێشووی لوبنان، کە بەشێکی زۆری دیکۆمێنتەکان دەریدەخەن سوریا لەو کردەوەیدا بێ رۆڵ نەبووە، بەڵکو پلاندانەری سەرەکی بووە یان هاوکارێکی باشی ئێران و حزبوڵڵا بووە لە پرۆسەی

کوشتنی حەریریدا.

لە بەرامبەردا سوریا بە دەستوەردانە کاروباری عێراق و خوڵقاندنی کێشە و گرفت بۆ هێزەکانی ئەمریکا دەیەوێت ئاگرە سوورە لە خۆی دوور بخاتەوە و ئەگەری دەستبردن بۆ گۆڕینی سیستم و دەسەڵاتی سیاسیی لە وڵاتەکەیدا بکاتە موستەحیل و کاری نەکردە. وێڕای ئازادکردنی سنوورەکانی لەگەڵ عێراق کە لەوەوە شانە تیرۆریستییەکان و خۆ تەقێنەرەوە ناعێراقییەکان دەنە ژوورەوە، بەڵگەی سەلمێنراو لە بەردەستدان نیشانی دەدەن هەواڵگریی سوریا بەشدارە لە مەشقپێکردنی دەیان تۆڕ و یەکەی تیرۆریستی لە ناوەوە و دەرەوەی عێراق بە تایبەتی لە دەوروبەری شارەکانی موسڵ و رومادی. هەر ئەو بەڵگانە هێما دەکەن بە هەبوونی چەندان حەشارگەی تیرۆریستان لە ناو خاکی سوریادا، لە هەموو ئەمانەش بترازێ ئەو دەوڵەتە لە ڕێی هەندآ دامودەزگای تایبەتەوە لە هەوڵی دروستکردنی چەندان حزبی کۆپی و کارتۆنیدایە تا لە کردەی سیاسیی عێراقدا ڕۆڵ بگێڕن بۆ ئاراستەی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی. لەگەڵ ئەمەشدا دەکرێت بڵێین سەرنجی سەرەکی هەواڵگریی سوریا لەسەر خۆتەقێنەرەوە و گروپە چەکدارە یاخیبووەکانە ئەویش لە ڕێی پەیداکردنی چەک و تەقەمەنی و شێوازەکانی مەشق و پەلاماردان و دەستیشانکردنی ئامانجە گرنگ و بایەخدارەکان بۆیان. بەمە بە پلەی یەکەم تەرکیزی ئەمریکا لەسەر سووریا کەم دەکاتەوە، بە پلەی دووەمیش یارمەتی ئێران دەدات بە هێنانەدی ئەجێندای دەستبەراگرتنی عێراق و دەرپەڕاندنی هێزەکانی هاوپەیمانان.

نووسەری ئەمریکی (کیت کرین) لە ڕاپۆرتەکەدا بە ناوی (پێنج هەنگاو بۆ کۆتایی هێنان بە یاخیبوون لە عێراق) ئاماژە دەکات بە (ئەو میلیشیا و گروپە یاخیبووانەی عێراقیان گۆڕی بە شانۆیەکی نائارام و پڕ ئاژاوە، ناتوانن هەروا بەردەوام بن لە چالاکییەکانیان بە بێ دەستەبەرکردنی تەمویلێکی بەردەوام بۆ خۆیان، لەبەرئەوە پێویستە لەسەر جۆرج بوش سەرۆکی ئەمریکا کە دەیەوێت ستراتیژێکی نوێی پتەوتر لە عێراقدا پیادە بکات مەسەلەی سنووردانان بە هەڵقووڵانی دارایی بۆ ئەو گروپانە بکاتە یەکێک لە ئەولەویاتی پلانەکەی). دواتر نووسەر ڕاپۆرتەکەی بەم پەرەگرافە قفڵ دەکات “ئەگەر بەتو ئامرازەکانی فیشەک و بۆمب شکستیان هێنا لە پرۆسەی لە ناوبردنی یاخیبووەکان و ئەندامانی میلیشیا چەکدارەکاندا، بەڵام لانیکەم وەستاندن و وشککردنی دارایی و پارەکان لە گیرفانیاندا باشترین ئامرازە بۆ لەناوبردنیان”. شتێکی شاراوەش نییە سوریا یەکێک لەو

دەوڵەتانەیە سەرچاوەیەکی نایابی دارایی و لۆجیستی ئەو گروپانەیە، بەبێ هەبوونی ئەم دەوڵەتە لە تەنیشتی عێراقدا دەکرا تیرۆر و کاری تێکدەرانە لە نیواونیو زیاتر لەوەی ئێستا هەیە کەمتر بوایە. بە لەوەش وڵاتانی دەوروبەر لە ڕێی بازرگانیکردن و ئاڵوگۆڕی کاڵاوە لەگەڵ میلیشیا چەکدارەکان یارمەتییەکی باشی مانەوەیان دەدەن، بە تایبەت ئەو میلیشیایانەی نزیک بە دەسەڵاتی سیاسیی عێراقن و لە هەمان کاتدا بەشێکن لە پرۆسەی توندوتیژیی سیاسیی و مەزهەبیی.

کیت کرین دەنووسێت (بەدەر لە یارمەتی حکوومەت بە میلیشیاکان لە ڕێگەی کار و پۆستەکانەوە، سەرچاوەی دووەمی یارمەتیدانیان لە ڕێگەی ئاودیوکرن و فرۆشتنی سووتەمەنییەوە دەست دەکەوێت. کاتێک لە دەرەوەی عێراق دەیفرۆشن و ملیۆنان دۆلار بە میلیشیاکان دەستەبەر دەکات). ئەوەی لەم بازرگانییەدا لەگەڵ میلیشیاکان بە پلەی یەکەم دێت کۆماری ئیسلامی ئێرانە، پاشانیش سوریا و تورکیا. قەبارە و بارستایی دەستەوەردانەکە هەرچی چۆنێک بێت هەندەی ئەوە گرنگ نییە، ئەمڕۆ سوریا ژێدەرێکی ترسناکی خوڵقاندنی پشێویی و نائارامییەکانی ناو عێراقە و لە چەندان کەناڵ و دەروازەی جیاجیاوە داخڵی عێراق بووە و لەسەر ساحەی ئەو جەنگێکی دەعاوی ناپیرۆز کە تەنە هاووڵاتیان و عێراقییەکان تیایدا زیانبارن بەڕێوە دەبات. تا نهێش لە میحوەری عێراقەوە گوشارێکی جیددی لەسەر سوریا نەبووە بۆ ئەوەی ناچار بکرێت سنوورەکانی توند و تۆڵ بکات و مقەست بدات لە داوی پێوەندییەکانی بە گروپە نەخوازراوە چەکدارەکانی ناو عێراقەوە، بە پێچەوانەوە ئەمەریکا لە قۆڵێکی ترەوە مەیدانی بەربەرەکانی لەگەڵ کردۆتەوە، ئەویش قۆڵی لوبنانە کە دوای ناچارکردنی سوپاکەی بە کشانەوە لەو وڵاتە، تاوانباریشی کردووە بە تیرۆرکردنی ڕەفیق حەریری و هاندانی گروپە یاخیبووەکانی ناو لوبنان و دەستوەردان لە کاروباری ناوخۆی ئەو وڵاتە. ڕاستە سوریا لەلای لوبنانەوە قۆڵی بڕاوە و ڕەگوڕیشەی دەرهێنراوە، بەڵام قۆڵەکەی تری لە عێراقدایە و خەریکە ڕەگ دادەکوتێت.

تورکیا

بە هۆی پشکداریی نەکردن لە پرۆسەی ڕوخانی ڕژێمی بەعس و ڕێگریی دروستکردن لە بەردەم بەکارهێنانی ئاسمانی وڵاتەکەیان لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانانەوە لە جەنگی دژی عێراق، تورکیا کەنارگیر کراوە لە بەیاردان لەمەڕ چارەنووسی عێراق و هیچ کاریگەرییەکی جیددی و بەرچاویشی نەبووە لە عەمەلیەی سیاسیی سەرلەنوێ داڕشتنەوەی عێراقدا. تا وەختێک ئاوەی دایەوە دوژمنە لە مێژینەکەی

(کورد) لە چڵەپۆپەی دەسەڵاتدایە و ئەکتیڤانە لە گێرمە و کێشە و
ململانێکانی عێراقی هەنووکەدا دەرکەوتووە. تورکیا چەندان جار
هەوڵیدا لە رێی بەکارهێنانی کارتی (PKK)ەوە بەشێوەی راستەوخۆ
لەشکرکێشی بکاتە سەر خاکی باشوور، ئەم کارتە تا ئەم چرکەساتەش
بەدەستییەوەیەتی و دەیەوێت لەلایەن ئەمەریکاوە گڵۆپی سەوزی ئۆکەی
بۆ هەڵبکرێت و مێژوو خۆی دووبارە بکاتەوە چۆن لە شەوێکدا
(قوبرس)ی داگیرکرد کوردستانیش داگیر بکات!!. بەڵام تا بە ئەمڕۆ
دەگات ئەمەریکا ئەو مافی□ی بە تورکیا نەداوە بۆ ئەنجامدانی کارێکی
لەو بابەتە، چون ئەو لەشکرکێشییە لەلایەک هەڵکوتانە سەر
ئەمەریکایە بە دەلیلی ئەوەی دەسەڵاتی داگیرکەرە و وڵات لە دەستی
ئەودایە، لەلایەکی ترەوە تێکدانی ئەو بڕە ئاسایش□ی ل□ باشووری
کوردستان هەیە کە وەک دورگەیەکی ئارامی ل□ه□اتووە بۆ ئەرتەش و
هێزەکانی هاوپەیمانان و جێبەجێکردنی هەندێ ئەجیندای خۆیان
تیایدا.

پاشتر تورکیا لە رێی پاساوی ستەمکردن لە تورکمانەکان لە کەرکوک و
بە بیانووی لەمپەردانان بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی کوردیی لە
باکووری عێراقدا، چەندان هەوڵی سەرنەکەوتووی دا، بۆ قایلکردنی
کۆشکی سپی تا لەشکرکێشی بکات، خۆشبەختانە هەموو هەوڵەکان ناکام
مانەوە و هیچ هیوایەکیان بۆ تورکیا لێ سەوز نەبوو. تاکە
میکانیزمێک بەدەستییەوە مابێتەوە هەندآ لایەنی وەک بەرەی
تورکمانییە، ئەویش بە هاندانیان بۆ کۆسپ و تەگەرە دروستکردن لە
بەردەم جێبەجێکردنی بڕگەکانی ماددەی سەد و چل، بە تایبەتیی لە
قووڵایی شاری کەرکوکدا. نووسەری تورک (سەمیح ئیدیز) دەنووسێت
(بەهۆی یەدەگە نەوتییە زۆر و زەوەندک□یەوە کەرکوک هەمیشە خاڵی
ململانێی نێودەوڵەتی بووە، هەروەک رابردوو دووبارە کەرکوک لە
سایەی ترس و توندوتیژیدا دەژی). یەکێک لە نزیکترین ئەو و□تانەی
چاوی لە نەوتی کەرکوک بڕیوە تورکیایە، هەر بۆیە لە رێی وروژاندنی
هەستی تورکمان و شێواندنی زیاتری باری دیمۆگرافی کەرکوک و
چەواشەکردنی رای گشتیی جیهانیی، باری گۆڕاوی شارەکە وەک خۆی
دەهێڵێتەوە و رێگریی دروست دەکات بۆ گەڕانەوەی بۆ ناو جوگرافیا
رەسەنەکەی کە کوردستانە، ئەمەش ئەو ستراتیژەیە تورکیا چەندان
پلانی بۆی هەیە و دەیان کۆنگرەی لە وڵاتەکەیدا بۆ بەستووە و
دەیەوێت زۆرترین عێراقی لە دەور کۆبکاتەوە. هەرچەند هەوڵەکانی
تورکیا هێندەی ئێران کاریگەر نەبووە، بە حوکمی ئەوەی کارتی دەستی
تورکیا کە تورکمانە کەمینەیە لە عێراقدا، هەرچی کارتی ئێرانیشە
کە شیعەیە زۆرینەی رەهان و لە نیوەی زیاتر دانیشتووانی وڵاتەکەی

تەپەڕاندووە، بەڵام هەشتاش ناکرێت حیساب لەسەر دەستێوەردانەکانی تورکیا نەکرێت یان بەهەند وەرنەگیرێت.

ڕەهەندێکی تری دەستێوەردانی تورکیا، هاریکارییکردنە لەگەڵ هەندێ لە جاشە کوردەکانی باشوور و بەشێک لایەنی سووننە و شیعەی ڕەگەزپەرست بە مەبەستی پێکهێنانی بەرەیێکی هاوبەش لە دژی دەوڵەتی نوێی عێراق و خواستی فیدراڵیزمی کوردەکان و ماددەی سەد و چل. هەر لە خۆڕا نییە دوای متبوون و چوونە قاوغەکەی خۆیەوە جارێکی تر جاشی مەژوویی (ئەرشەد زێباری) سەر دەردەهێنێتەوە!!، ئەمجارە وەک سەرۆکی پارتێکی بەکرێگیراو کە ئامانجی دژایەتیکردنی ماددەی سەد و چل و فیدراڵیزمە. دووبارە ئەمە بەڵگەیێکی ئاشکرا و شەفافە بە سەلماندنی دەستێوەردانی وڵاتانی هەرێمیی لە کاروباری عێراق و کوردستاندا بە دیاریکراویی لە پرسەکانی گرێدراو بە چارەنووسی شاری کەرکوکەوە. تورکیا بە هەموو جۆر و لە هەر ڕێگەیێکەوە دەستبدات بۆی دەستوەردەداتە کاروباری عێراقەوە، ئامانجی ئەو جیایە لە ئامانجی ئێران و سوریا چون لەبەردەم تەهدیدی گەڵان و رووخاندا نییە، بە قەدەر ئەوەی خەونی لەباربردنی هەر نیمچە دەسەڵاتێکی کوردیی هەیە چوونکە هەر ڕێنیسانس و سەرهەڵدانەوەیێکی کورد لە باشوور بە سەرەتایێکی مەترسیدار دەزانێت لەسەر خۆی بەو پێیەی هانی کوردەکانی باکووریش دەدات لە دژی دەوڵەت، لە هەمان کاتدا پاڵپشتێکی ماددیی و مەعنەویی دەبێت بۆیان لە خەباتەکەیاندا بۆ ڕزگاریی کوردستان و دەرهێنانی لە ژێر چەپۆکی کەمالیزم و تۆرانیزم.

وڵاتانی عەرەبی (سووننە)

لە بەرامبەر دەستێوەردانی سوریا و ئێران وەک دوو دەوڵەتی شیعە، دەوڵەتانی عەرەبی سووننە کاردانەوەیان هەبووە و هەوڵیانداوە ڕەنگدانەوەیان لەسەر دۆزی سیاسیی و واقیعی ئەمڕۆی عێراق هەبێت. لە ڕیزی پێشەوەی ئەم وڵاتانە هەریەک لە عەرەبستانی سعودی و میسر و ئوردون و قەتەر هەن. ئەم دەوڵەتانە ترسیان لەنیشتووە لەوەی یەک پارچەیی خاکی عێراق لەبەردەم هەڕەشە و ترازاندایە و ئەگەری پارچە پارچەبوونی لە هەر ئەگەرێکی تر بەهێزتر و نزیکترە، ئەوان لە ڕێی دەستگیرەییکردن و یارمەتیدانی عەرەبی سووننەی لەسەر کار لابراوەوە خوازیارن زامنی یەکپارچەیی خاکەکەی و ناسنامەی عەرەبەتی عێراق بکەن!!. (بۆبی غوش) دەنووسێت: وڵاتە عەرەبییەکان ترسی ئەوەیان هەیە کۆماری ئیسلامی ئێران ببێتە سەرەکیترین دەسەڵاتداری ناوچەکە، سەبارەت بەمەش چەندین جار بەرپرسانی عەرەبستانی سعودیە و میسر و

قەتەر و ئوردون رەخنەیان لە بەرپرسانی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا گرتووە لە بەرامبەر بێدەنگی و هەڵوێست وەرنەگرتن سەبارەت بە فراوانبوونی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێران لە ناوچەکەدا.

لە ساڵی 2004 شا عەبدوڵڵای پادشای ئوردون هۆشداریی توندی دا بە بەرپرسانی کۆشکی سپی لە مەترسی پەیدابوونی ئیمپراتۆریەتێکی شیعە کە ئێران و عێراق و سوریا و لوبنان بگرێتەوە. ئەمە یەکەمین لێدانی زەنگی مەترسیی دروستبوونی هیلالە شیعییەکە بوو لەلایەن سەرۆکێکی عەرەبی سوننەوە. حوسنی موبارەکی سەرۆکی میسریش ساڵی 2006 رایگەیاند (شیعەکانی عێراق ئەوەندەی خۆشەویستیان بۆ کۆماری ئیسلامی ئێران هەیە، ئەوەندە خۆشەویستیان بۆ وڵاتی خۆیان نییە کە عێراقە). بەم جۆرە وڵاتانی عەرەبی سوننە لە ترسی دروستبوونی هەژموونێکی بەهێزی شیعیی و هاتنە کایەی ئەوەی پێی دەوترێ (نیوە مانگی شیعیی) لە ناوچەکەدا بە هەموو هێز و توانایەکیانەوە پشتگیریی عەرەبە سوننەکانی عێراق دەکەن وەک رێگر لەبەردەم دروستبوونی ئیمپراتۆریای شیعە و پارێزگار لە دیدی عروبە و شوناسی عەرەبێتی دەوڵەتی عێراق. تەنانەت سعودیە کە خۆون بە سەرکردایەتیکردنی دنیای عەرەبیی و سیاسەتی جیهانی عەرەبەوە دەبینێت لە هەوڵی زیاتردایە و دەیەوێت لە ناوخۆی خودی ئێراندا مەدی سووننی بجوڵێنێت (وەک جوڵاندیشی)، بەڵام ترسی لە پەرچەکرداری ئێرانە لە هەژاندنی ناوخۆی سعودیە لەڕێی ئەو ژمارەگەلە زۆرەی شیعەی وڵاتەکەیەوە، ئەمەش سەرئێشەیەکی نەبڕاوە و ژانێکی ئەبەدیی بۆ عەرەبستانی سعودیە دەهێنێتە ئارا.

هەر بۆیە تا ئێستا عێراق مێزی دەست شکاندنەوە و قوماریان بووە و مەیدانی ناکۆکیی و کێشمەکێشەکانیان نەگواستۆتەوە بۆ ناوخۆی وڵاتەکانیان. هەر لەو میانەیەدا ئەم وڵاتانە بەردەوام سەرقاڵی سازدانی کۆنگرە و کۆنفرانسی جۆر بەجۆرن سەبارەت بە عێراق و چارەسەرکردنی دۆخی ناهەمواری ئاسایش، بەڵام لە واقیعدا ئامانجی هیچکامیان وەستاندنی نەزیفی خوێنی عێراق نییە، بەڵکو ئەو کۆنفرانسانە تەنە دەرفەتێک بوونە بۆ دۆزینەوەی سەرەداوی بەرژەوەندییەکانیان لە عێراقدا و ئامادەکردنی رێوشوێن بۆ پارێزگاریلێکردنی. هەروەک نووسەری عەرەب (غەسسان ئیمام) دەنووسێت (تراژیدیای عێراق هیچ چارەسەرێکی نییە لە ناوخۆی عێراق خۆیدا نەبێت، هەرچییەکی تر بکرێت دواخستنی چارەسەر و درێژدانە بە ململانێکان و درێ گێڕینەوەیە لە ناوەوە و دەرەوەی کۆنگرەکاندا).

گۆڕەپانی عێراق بووە بە مەیدانی دەستێوەردانی وڵاتانی ناوچەکە و جێگەی یەکلاکردنەوەی ناکۆکییە قووڵەکانی هەریەک لەو دەوڵەتە هەرێمیيانە، ترسناکترين ديمەنيش ئەوەيە شەترەنجی عێراق شەترەنجی□ک□ بۆ شەڕی مەزهەبیی و مێژوویی نێوان وڵاتانی شیعە و سووننە.

هەڵوێستی ئەمەريكا

ئەندریۆ باسيڤيچ لە (The Nation)دا دەنووسێت: هەموو سياسەتمەدارێکی ئەمەريكی بەردەوام ئەم پرسيارە لە خۆی دەکات (ئايا نەخشەی ئێمە لە عێراقدا چييە؟)! هۆکاری ئەم پرسيارەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شکستانەی لە نێو عێراقدا بەدی دەکرێن، لەو ساتەوەی عێراق ئازاد کراوە سەقامگيريی بەخۆوە نەديوە، رۆژانە بەردەوام تەقينەوە روودەدات، هەر پلان و نەخشەيەک پەيڕەو دەکرێت دەرئەنجامێکی نێگەتيڤتری دەبێت. ئەمەريكا لە رووبەڕووبوونەوەی تيرۆريستان و قەڵاچۆکردنيان و جێگيرکردنی ئەمنييەت بە بنبەست گەيشتووە و هەموو پلانەکانی يەک لە دوای يەک شکستيان هێنا و نەيتوانی کەمترين سەرکەوتن مسۆگەر بکات، تەنانەت جەنگی عێراق و ئەو بارە نەخوازراوەی لە بەغداد و شارەکانی تردا بوونی هەيە، ناڕەزايەتييەکی توندی لە ئاستی جيهانيدا لە دژی ئەمەريكا دروستكردووە تا ئەو سنوورەی بزووتنەوەی ئەنتی ئەمەريكايی لە بەهێزترين وەرزی تەمەنيدايە. ئاژانسی هەواڵی (فرانس پرێس) لەو بوارەدا و لە بارەیِ نيگەرانييەکانی وڵاتانی دنيا لەمەڕ رۆڵی پۆليسی جيهانيی ئەمەريكا راپۆرتێکی ئامادە کردووە، راپۆرتەکە هێما دەکات بۆ وتەی (کريستۆفەر وتينی) بەڕێوەبەری توێژينەوەکان لە ئەنجوومەنی شيكاگۆ بۆ کاروباری نێودەوڵەتی، لەمەڕ راپرسييەک کە 18 وڵاتی گرتۆتەوە (ئارەزوويەکی ئاشکرا و روون هەيە سەبارەت بە هەڵوێستی زۆر نێگەتيڤ و بەرجەستە بوو بەرامبەر بە ئەمەريكا بە هۆی شێوازی جێبەجێکردنی سياسەتی دەرەوەی). لە بارودۆخێکی لەو جۆرەدا ئەمەريكا کام رێگا دەگرێتە بەر؟ ئايا پلانی نوێی چييە بۆ چارەسەرکردنی قەيرانی عێرق؟ چۆن مامەڵە لەگەڵ دەستێوەردانی هەرێميی دەکات؟ ئايا سياسەتی توندوتيژ و زەبروزەنگ ئامێز دەگرێتە بەر يان گفتوگۆ و فۆرمی ئاشتيانە؟.

ئەوەی لە رەوشی عێراقدا بەدی دەکرێت پێچەوانەی روانينەکەی کۆڵۆنێل (سام گاردينێر)ی کۆنە ئەفسەری هێزی ئاسمانی ئەمەريكا نيشان دەدات، کە پێيوايە عێراق و تەنگژە قورسەکانی رێگر نين ل□ بەردەم هێرشکردنە سەر ئێران، سەرقاڵبوونی ئەمەريكا بە مانای

وازهێنان لە ئێران نایەت. هەموو ئاماژە و سەرەداوەکان دەڵێن ئەمەریکا خوازیارە لەگەڵ هەردوو دەوڵەتی ئێران و سوریا گفتوگۆ بکات بۆ دۆزینەوەی میکانیزمێکی چارەسەر بۆ دۆخی عێراق و ناجێگیریی ئارامیی و ئاسایش بە دیاریکراویی لە بەغدادی پایتەختدا. دانیاڵ سیرۆیەر لە رۆژنامەی لیبراسیۆنی فەڕەنسیدا دەنووسێت “وێڕای نکۆڵیکردنی کۆشکی سپی لەگرتنەبەری هیچ سیاسەتێکی نوآ بەرامبەر سوریا و ئێران، بەڵام لەڕاستیدا سیاسەتی پێشووی خۆی دەستکاریی کردووە و دانوستانێکی چەند قۆڵەی لەگەڵ ئەو دوو وڵاتەدا دەستپێکردووە، دەیەوآ چیدی ئێران و سوریا کۆسپ نەخەنە بەردەم کارەکەی لە عێراقدا..”.

لەلایەکی تریشەوە (ئانی ڤیلادەمەرتی) لە رۆژنامەی واشنتۆن پۆستدا ئاماژە دەکات بە وتەی کۆندالیزا رایسی وەزیری دەرەوەی ئەمەریکا لە بارەی سازشکردن لەگەڵ ئێران و سوریا و لە زاری ئەوەوە دەنووسێت (ئیدارەی سەرۆک بوش خوازیارە گفتوگۆ لەگەڵ سەرکردەی ئێران و سوریا بکات سەبارەت بە سەقامگیرکردنی بارودۆخی ئاسایش لە عێراق). ڤیلادەمەرتی جەخت لەسەر ئەوەش دەکاتەوە پسپۆڕانی ئەمەریکیی پێداگریی لە بارەی پێویستی دانوستان لەگەڵ ئەو دوو وڵاتەدا دەکەن لەمەڕ فایلی ئەمنیی لە عێراقدا. لێرەوە دەگەینە ئەو بڕوایەی ئەمەریکا ئامادەیە سازش لەگەڵ ئێران و سوریا بکات، بەڵام لە بەرامبەر چی و ئەو دوو دەوڵەتە بە چ مەرجێک هاوکاریی دەکەن؟ هەڵبەتە لای خۆیانەوە هەر لایەکیان مەرجیان هەیە، بەڵام ئاخۆ ئەو مەرجانە لەسەر حیسابی کآ بن؟ ئایا گێزەکە لەسەری کام لایەن و کام پێکهاتەی عێراقیدا دەشکێت؟. کارەساتەکەش لێرەوە دەست پێدەکات، ئەمەریکا نەک هەر ناتوانێت لێپرسینەوە لەگەڵ ئەو دوو وڵاتە بکات، بەڵکو ئامادەیە نەرمی بنوێنێت لەگەڵیان بە ئەوەی یارمەتی سەرکەوتنی بدەن لە تەنگژەی عێراقدا، ئەو تەنگژە قورسەی لە دوای ڤێتنامەوە نە بەخۆیەوە دیوە و نە لەوانەشە قەت جارێکی تر بەخۆیەوە ببینێت.

دۆزی کورد

دەستێوەردانی هەرێمیی و کارتێکردنی وڵاتانی ناوچەکە لە دۆخی عێراق، زۆرترین ڕەنگدانەوەی هەبووە لە فۆرمەڵەکردنی عێراق بە شێوەیەکی تر، جیاوازتر لەو شێوەیەی ئەمەریکا بە تاکلایەنە بڕیاری لەسەر دابوو. بەکارهێنانی کارتی ئاسایش لەلایەن سوریا و ئێرانەوە و دوورخستنەوەی تەوەری شەڕ لە دەوڵەتەکانیان نەک پاراستنی لە هەڕەشە و مەترسی داڕووخان بگرە ئەمەریکاشی ناچار بە دانوستان و

گفتوگۆ کردووە لەگەڵیان. بەگومان لە حاڵەتێکی لەو شێوەیەدا ئەمەریکا لە هەندە داواکاریی خۆی دێتە خوارەوە و بەدیفاکتۆ هەندە سازش دەکات کە ڕەنگە لە دژی پێکهاتەیەک یان چەند پێکهاتەیەکی ناو عێراق بێت. لە دەستەوەردانی هەرێمی نەیتوانی باری جێگیری ئاسایش لە کوردستان بشڵەقێنێت "چوونکە ئامانجی نەبوو" بەڵام لە رووی سیاسییەوە کورد یەکێک لەو پێکهاتانەیە باجی ئەو دەستەوەردانانە دەدات. ڕەنگە گرنگترین باج دواکەوتنی جێبەجێکردنی ماددەی 140 بێت، تەنانەت دەنگەی ئەوە هەیە ئەمەریکییەکان داوایان لە (جەلال تاڵەبانی) سەرۆک کۆماری عێراق کردبێت بە دواخستنی ئەو ماددەیە بە تایبەت لە شاری کەرکوک، ئەمە دیسان بەڵگەیەکە لە مەڕ ڕۆڵی دەوڵەتانی هەرێمی لەسەر بڕیارە نوێیەکانی ئەمەریکا و هاوپەیمانان. کورد کە بەهرەمەند نییە لە هاوکاریی هیچ دەوڵەتێکی دراوسێ و بنە و بارگەی لە هیچ کام لە وڵاتانی هەرێمی نەخستووە، قوربانی سەرەکی ئەو دەستەوەردانانە بووە و دەبێت. لەلایەکی ترەوە پێداچوونەوە بە بڕگەکانی دەستووری عێراق و هەموارکردنی چەند بڕگەیەکی نوآ کە مافەکانی کوردی پێدەگەڕێت بە بآ مافیی، بەڵگەیەکی تر و ئاوێنەیەکە پێمان نیشان دەدات ئەگەر بە دەستەک ماف بدرێت بە کورد لە عێراقدا سەدان دەست ئامادە کراوە بە لەسەندنەوەی.

کورد زەرەرمەندترین پێکهاتەی عێراقە و دواجار سەنگەرەکەی بەسەردا دەڕوخێت، شیعەکان بە پاڵپشتی ئێران و بە هەڵکاری زۆرینەی دانیشتوان حاکمی جاویدانی عێراقن، سوونەکان بە هاوکاریی وڵاتانی عەرەبی و هێزی خۆتەقێنەرەوەکان بوونەتە ئەمری واقیع و ئەمەریکییەکانیشیان ناچار بە دانوستان و سازش کردووە. لەو نێوەندەدا کورد بە تەنیا و بێ هیچ دەست و پاڵپشتێک، بە دوای عەشقەکەی وەهمی و تاکلایەنەی ئەمەریکادا ڕا دەکات!!، ئەو ئەمەریکایەی لە راسپاردەکانی بیکەر- هاملتەنەوە یەکەم زەنگی پشتەکردنی بە لەدا و ئەمڕۆش خەریکە بە بەرچاوی هەموو دونیاوە ئەوەی دوێنێ بە خوێن و ڕەنج بە دەستی هێناوە لە بەرداشی سازشەکانیدا دەیهاڕێت و لەناوی دەبات. کورد تاکە پێکهاتەیە بە قورسیی باجی ئەم دەستەوەردانانە دەدات لە ئایندەدا. هەر لێرەوە جێی خۆیەتی ئاماژە بکەم، بە ئەوەی جگە لە کورد کەمینەکان بە هۆی بارودۆخی ناجێگیریی عێراق و نەبوونی پشت و پەنای دەرەکییەوە لە توانەوەدان و خەریکە لە هەموولایەکەوە تیا دەچن.

بە پێی راپۆرتی ڕێکخراوی مافی کەمینە نێودەوڵەتییەکان لە ساڵی 2007دا، کەمینەکانی نێو عێراق بەرەو لە ناوچوون دەچن، وەک

مەندائییەکان کە پێش ساڵی 2003، ژمارەیان (30000) کەس بووە، بەڵام ئێستا لە (13000) کەس کەمترن، جولەکەکان پێش ساڵی (2003) سەدان کەس بوون، بەڵام ئێستا تەنها پێنج کەسیان لە عێراق ماونەتەوە، پەنابەرە فەلەستینییەکان ئەوانیش پێش ساڵی 2003 ژمارەیان (35000) کەس بوو، ئێستا لە (15000) کەس کەمترن. بەشار ئەلسەبتی وتەبێژی ئەنجوومەنی کەمینەکانی عێراق دەڵێت “گەورەترین مەترسی مەندائییەکان ئەوەیە رووبەڕووی نەمان دەبنەوە”. ئەمەش لە دوای کوشتنی دوعای کچە ئێزدییەوە پەلاماردانی ئێزدییەکانیشی وەک بەشێک لە نەتەوەی کوردی هاتەتە سەر، بەپێی عێراقی نوێ، عێراقی زلهێز و خاوەن دەسەڵاتە لە بن نەهاتووەکانە، ئەوانەی دەسەڵاتەکانیان پشت ئەستوورە بەهێزی دەرەکی و ناوچەیی. کورد هیچ کەسی لە پشت نییە!، وا بزانم ئەوەندە تاوان و رەفتاری نەشیاومان ئەنجامداوە چیاکانیش پشتیان تێکردووین و چیتر دۆستمان نەماون.

چارەسەر چییە؟

ئەرکی ئەم نووسینە نییە وەڵام بە پرسیاری چارەسەر چییە بداتەوە؟ بەڵام هیچکات دیواری ئەعزەمییەی چەقی شاری بەغداد کە شارەکەی دوولەت کردووە چارەسەر نییە، بەڵکو هەڵچنینی شورەیەک (مەبەستم دیوارەکی مەعنەوییە نەک دیواری چین) پێویستە بە چوار دەوری عێراقدا، بەئەوەی لە پێش هەر کارێکەوە بەرەنگاریی سنوور بەزاندن ببێتەوە و پارێزگاریی لە سەروەریی خاکی عێراق بکات. لەگەڵ ئەوەشدا تا عێراق بەم جۆرە و بەم جوگرافیا دەستکرد و داسەپاوەوە بمێنێتەوە، کورد وتەنی (تا ئەم بایە لەو کونەوە بێت) دەستەوەردانی هەرێمیی و نێودەوڵەتی لە عێراقدا هەر دەمێنێت. شیعەیەکی عێراقی ئەوەندەی ئینتیمای بە شیعەگەریی و ئێران هەیە چارەگی ئەوە عێراقی نییە، کورد دوای هەشتا ساڵ بە عێراقیکردن و کۆمەڵکوژیی تا نهە بە چرکە ساتێکیش لە قەناعەتەوە خۆی بە عێراقی نەزانیوە و نازانێت. دابەشکردنی عێراق بە سەر سێ دەوڵەت، کێشەکان لە بناغەوە چارەسەر دەکات و دەبێتە فاکتەرێک بۆ بەرقەراربوونی ئاشتی لە سەرجەم ناوچەکەدا.

ماکس ج. بووت نووسەر و توێژەری سیاسیی ئەمەریکی لە رۆژنامەی (لۆس ئەنجلەس تایمز)دا دەنووسێت “زۆر کەس ئێستا دژی دووبارەکردنەوەی ئەزموونی یۆگسلاڤیایە لە عێراق، واتە عێراق دابەشبکرێت بۆ سێ دەوڵەتی سەربەخۆی سنوور جیاواز و سەروەرێتی سەربەخۆ و هاوبەش لە کۆمەڵێک مەسەلە کە تایبەتمەندێتی جیۆپۆلەتیکی عێراق دەیسەپێنێت، بیرمان نەچێت لە نەوەدەکانی سەدەی رابردووش هەمان بەرهەڵستکاریی

بە بیرۆکەی دابەشکردنی یۆگسلاڤیا دەکرا و دەبینرا، بەڵام دواجار هەموو لایەک بەو قەناعەتە گەیشتن لە وڵاتێکی پێکهاتە جیاواز کە بنەمای پێکەوە لکاندنیان بە یەکەوە ئارەزوومەندانە نەبووە، دابەشکردن و سەربەخۆبوونی هەر نەتەوەیەک لە پێکهاتەکانی ئەو وڵاتە باشترین چارەسەرە بۆ سەقامگیربوون و پێشکەوتن، ئەم چارەسەرە بە رای من لەگەڵ چارتی نەتەوە یەکگرتووەکانیشدا دێتەوە، بەو پێیەی سەرەکیترین ئامانجی بریتییە لە دەستەبەرکردن و پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی جیهان”.

کورد بە زۆری زۆرداریی کراوە بە عێراقی بۆچی باجی عێراق بدات؟ بۆچی بە ئاگری شەڕی سوونە و شیعە بسووتێت؟ بۆچی باجی هەڵەکانی سەدام و جەعفەری و مالیکی و کێ و کێ بدات؟. شیعەیەکی خوارووی عێراق و زەنگاوەکان چی دەیبەستێتەوە بە شاخەکانی کوردستانەوە؟ کوردێکی کۆچەریی کوێستانشین چی بە بیابانە کاکی بەکاکییەکانی عەرەبستانەوە گرێی دەدات؟ جامانە و عەگال، شاڵ و دشداشە، خورما و گوێز، کەوی کوردستان و هوشتری بیابان چی بەیەکەوە دەیانبەستێتەوە؟ جگە لە درۆ و وەهمی عێراقی داسەپاو نەبێت !! باشترین چارەسەر و کارسازترین هەنگاو بۆ دەرچوون لەم قەیرانەی ئەمڕۆی عێراق دابەشکردنەتی بە سەر سێ وڵات، ئاخر دەزانن ئەزموونی تاڵی یۆگسلاڤیا وامان پێدەڵێت؟!.

*ئەم وتارە شیکارییە پێش یانزە ساڵ بە دوو بەش لە ژمارەکانی (229-228)ی رۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە رۆژەکانی 17-18 یونی 2007 بڵاوبووەتەوە.

تێبینی: کۆی ئەم شیکارییە وەک بەشی سێهەمی کتێبی “گەمەی شەیتان” لە لاپەڕە 109-130 چاپ و بڵاوکراوەتە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە

مەیەڵن بمرم، من بناغەی

سەرمایەکانتانم، بێ ڤاکسینم مەکەن!.. عبدالرحمن محمد (مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

ئێمەی خەڵکانی ووڵاتانی تازەپێگەیشتوو، ئەگەر لە بەرەوو پێشچوونی زانستدا بەشدار نەبووینە، نموونەی ؛زانستی ئابووری و کشتووکاڵ و کارەبا و ئەستێرەناسی(ئەمەش دەتوانین بە وەرنەگرتنی هیچ یەک لە خەڵاتە جیهانیەکان بسەلمێنین،وەک خەڵاتی نۆبڵ) ، بەڵام لە دروست کردن و گەرم کردنی بازاڕدا بۆ شت و مەکی دروستکراوی وڵاتە پێشکەوتوو و پیشەسازیەکان سەرقافڵەین! بە تایبەتی ووڵاتە بە ناو ئیسلامیەکان، کە تایبەتمەندن لە عیبادەت و خواناسیندا، ئەم ژیانەیان بە لاو□□ شتێکی کاتی و بە سەرچووە، بۆیە خۆیان بە زانست و پیشەسازیەووە خەریک ناکەن! لە بەرامبەر ئەمەدا، سروشت کۆمەڵێک کانزا و سەروەتی ژێرزەمینی پێیان بەخشیووە، کە بریتین لە چەند چاڵە بیرێک لە نەوت و گاز، کە تا ئێستاش رەواج وبازاڕی گەرمە وڕەوڕەوەی پەرەپێدانی گەشەی پیشەسازی ڕۆژئاوایی پێ دەچێتە پێشەووە، بەڵام وا کۆمەڵێک شێوازی تر لە ووزە، لە چەشنی ووزەیی خۆر و ووزەیی با و ووزەیی ئەتۆم خەریکە جێگەی دەگرێتەووە.

بۆ ئێمەی ئابووریناس جێگەی پرسیارە دواڕۆژی ئەو کۆمەڵگا بێ زانستانە، کە تەنها وەک گیاندارێکی کێوووی لە سەر سروشت دەلەوەڕێن، دەبێت دواڕۆژی نەوەکانی داهاتوویان چۆن بێت!؟ بەڵام کۆمەڵگا خۆیان دەڵێن(خودا دەلیل و پشتیوانی خەڵکی داماوە و بە برسێتی نامانه□□ت□ووە!؟) ، کەواته دەتوانم بڵێم ٪۱۰۰ بازاڕین بۆ ساغ کردنەووەی کاڵاکان، وە تا ئێستاش هیچ تروسکاییەک نیە، کە ڤاکسینێکی یا پێکووتەیەکی دژە ڤایرۆس لە دواڕۆژدا، لە بەغدا و ڕیاز و تاران و مەقادیشۆ و کابولەوە دروست بکرێت بۆ مرۆڤایەتی. ڤاکسین یا پێکووتە، بۆ ماوەی چەند مانگێکە لە وڵاتانی پێشکەوتوو بە کار دەهێنرێت و هەندێکیشیان بۆ دووەم جار و سێهەم جار وەری دەگرن! تا ئێستا دەنگێک نیە لە کوتانی خەڵکانی کۆمەڵگا تازەپێگەیشتووەکان !؟ ئایا ئەم هاوکێشە، لە کۆتاییدا کارەساتبار نابێت؟ ئایا جیهانی بوون ناکەوێتە مەترسیەووە؟ ئایا ڕاوەستانی ژیان لە کۆمەڵگا دواکەووتووەکان یا تازە پێگەیشتووەکان، چ کاریگەریەک لە سەر ڕەو□□و□ی ئابووری و پیشەسازی، وڵاتە پێشکەوتووەکان دادەنێت؟ ئایا کەڵەکەی سەرمایە لە جەمسەرێکی زەوی،

نەبەستراوەتەوە بە جەمسەرە هەژارەکەی تر؟ ئایا لەجێگە، نیووەمان بمرین لە بێ ڤاکسینی، نیووەکەی تر خۆیان بتوانن ، نان و جلو بەرگ بۆ خۆیان دابین بکەن؟ سەدان پرسیاری تری وورووژێنەر!؟
با ئەمە، خەڵکی هەژاری کەمەرگا، بە تەزبیحەکەی دەستمان بێت، یا بە کەمەرەک بەرد و زیخ و چەو بێت، چونکە نەخوێندەوارین! با بزانین بە نەمانی ئەمە جیهان چی بەسەر دێت، یا وەڵاتە پێشکەوتووەکان؛ کەژانە لە سایت و پەیجە کوردیەکاندا، دەیبینین و دەیبیستین، سەدان ئەتەمبێل وەردەگێڕێن ، سەدان کەسی بریندار دەبرێن بۆ نەخۆشخانەکان، ئەمە تەنها لە کوردستان! کە وڵاتێکی پڕە نەوت و قیر و دەوڵەمەندە، جا دەبێت لە بەنگلادیش و فلیپین و تەنزانیا چی کارەساتێک بێت!؟ با بڕینەوە سەر جادە و بانەکەی کەلار و کفری و دەربەندیخان و سلێمانی، ئەم ئەتەمبێلە وەرگێڕاوانە، چەند پارچەی یەدەکی دەوێت بۆ چاککردنەوە، ئەگەر بە تەواوی تێکشکابێت، ئەووە ئەتەمبێلێکی نوێ دەتە جێگەی! بریندارەکان، چەند خەرجیان دەبێت!؟ سندوقەکەکەی دایکم، لە لوقوم وبسکیت و شیرینیەکانی ترەووە، ئەگەر دروست کراووی دەرەوەی کوردستان نەبێت، بە دڵنیایی، پێکهاتەکەی لە شەکر و ئەن و ئەو تام و بۆنانەی تێیان دەکرێت لە دەرەووە هێنراون! تەقینەوەی ئەو بۆمب و مووشەکانە، کە بێجگە لە خەرجی خۆیان، ئەو وێرانکاریانە لە ژێرخانی کەمەرگا لە جادە و کارەبا و تەلەفۆن و ئاو و ئاوەڕۆ، لە کاتێکدا کە خۆمان ناتوانین وایەرێکی کارەبا دروست بکەین!؟ کەش و هەوای ژینگەی تاسلوجە و بازیان و لەیلان، کە هەزاران تووشبووی شێرپەنجە و نەخۆشیەکانی هەناسەی لێ دەبێتەووە، کەواتە فرۆشتنی هەزاران بگرە ملیۆنان تەن لە داودەرمان! خۆمان نووکی دەرزیەکمان بۆ ناکرێت کە شریقەت لە دەدات! مانگاکان، کە دەسوڕێنەووە بە گێلەکەکاندا لە سەر زبڵ و خۆڵ و خاشاک، بە پارویەک دەگێڕێن، تا بیخۆن! کە سەدان جۆر میکرۆب و نەخۆشی دەگوازنەووە! من کەمم باس کرد، تۆ خۆت، لای خۆتەووە، ئەووەی دەیزانیت، بیخە سەر بەرگەکانی من. ئەمەیی کرێکار و زەحمەتکێش بە لەش ساغی و بە برینداری و بە مردوویش ژمارەیین وکەرقی قازانجەکان بەرز دەکەینەووە لە بۆرسەکانی جیهاندا!
با بڕینە سەر ژمارە رەسمیەکانی وڵاتە پێشکەوتووەکان، لەکاتێکدا ئەگەر ڤاکسین نەدرێتە ئەو وڵاتانەی تازە پێگەیشتوو، خەڵکی چالاکی ئابووری و کەمەرایەتی کەم بکەنەووە و لە ماڵەووە دانیشن، بزانین ، چەند زەرەرمەند دەبن؟ لە لێکۆڵینەوەیەکدا هاتووە؛ ئابووری جیهانی زیاتر لە ٩ تریلیۆن دۆلار(١یەک تریلیۆن= ملیۆن* ملیۆن) زەرەرمەند دەبێت بە هۆی کۆرۆناووە، کە دەکاتە داهاتی یابان و

ئەڵمانیا بۆ یەکەوە لە ساڵێکدا! ئەگەر نیوەی وڵاتە دواکەوتووەکان ڤاکسینەکەش بەکار بهێنن و زیان و کەرتی ئابووری بگەڕێتەوە دۆخی جارانی، هێشتا ئابووری جیهانی، بڕی ١.٨ تریلیۆن بۆ ٣.٨ تریلیۆن زەرەرمەند دەبن، کە زەربەی ئازارەکەی بەر وڵاتە پێشکەوتووەکان دەکەوێت.

ڕوون و ئاشکرایە کە ئابووریەکان هەموویان پێکەوە بەستراونەتەوە"، بۆیە، لە دوارۆژدا هیچ ئابوورییەک ناتوانێت چارەسەر بکرێت، ئەگەر ئابووریەکانی تر چارەسەر نەکرێن. چونکە کۆڤید١٩ نە سنوور دەناسێت نە ڕەگەز و نە جیاوازی چینایەتی، وەک دەبینین تا ئێستا کاری خۆی کردووە لە هەموو جێگەیەک، لە داڕوخانی ئابووریەکانەوە بگرە تا مەرگی ملیونان کەس لە هەموو جیهاندا، هەرچەندەک زەربەی نێچیرەکانی خەڵکانی کرێکار و زەحمەتکێش بوونە، کە کاری دەستییان لە کارگەکاندا ئەنجامداوە، بە کۆمەڵ، دەنا دەوڵەمەند و خاوەن پلە بەرزەکان، لە زۆر شوێن توانیویانە لە ماڵەوە، لە ڕێگەی ئەنتەرنێت و کۆمپیوتەرەوە کارەکانیان ڕاپەڕێنن و تێکەڵاوی کەسانی تر نەبن، ئەگەر زۆریش دەوڵەمەند بێت، یا لە ناو بەلەمەکەیدا ژیان دەکات، یا لە دوورگەیەکی دوورە دەست، کە کەسی تووش بوو ناتوانێت بچیتە ژوورەوە بۆ لایان.

لە ئەنجامدا، ئەگەر خەڵکانی وڵاتانی تازە پێگەیشتوو، لە ماڵەوە بمێننەوە تا ڤایرۆسەکە بڵاو نەبێتەوە، بێکاری بڵاو دەبێتەوە و خەڵکی تووشی بێ پارەیی دەبن و لە کۆتاییدا، ناتوانن شتو مەک بکڕن، کە ئەم هاوکێشەیە، سەرچاوەی بەرهەم هێنانەکەی ئەمەریکا و ئەوروپا و کۆمەڵێک وڵاتی ڕۆژهەڵاتی کیشوەری ئاسیایە وەک چین و تایوان و یابان، کەواتە ئابووری وڵاتە پێشکەوتووەکانیش تووشی داڕوخان دەبن. تەنها ئەو پارچە یەدەکانەی کە ساڵی پار مامەلەی پێوە کراوە لە نێوان وڵاتاندا بایی ١٨ هەژدە تریلیۆن دۆلار بووە.

دەبینین، زاناکان لە ماوەیەکی زۆر کورتدا توانیان بڕێکی تەواو لە ڤاکسین دروست بکەن ، مەزەندە دەکرێت سێ جار لە ژمارەی دانیشتوانی وڵاتەکانی خۆیان زیاتر بێت، بەڵام تا ئێستا ڕێگەی ناردنە دەرەوەی پێ نەدراوە بۆ وڵاتە تازە پێگەیشتووەکان، ئەگەر وا بڕوات هەندێک وڵات تاساڵی ٢٠٢٤ ڤاکسینی پێ ناگات!

وڵاتە پێشکەوتووەکان، بە ملیۆنەها دۆلاریان خەرج کردووە لە پێناو ڕاگرتنی چوارچێوەی ئابووریەکانیان، تا تووشی مایەپووچی نەبن، بەڵام وڵاتانێک کە تەنها داهاتیان ئەو کانزا و مەتریالە سروشتیانەیە لە چەشنی نەوت و مس و ئاسن، بە هۆی وەستانی چالاکی کارە ناوخۆیەکانیان بە هۆی مانەوەیان لە ماڵەوە بۆ هۆکاری

وڵاتانی بەڵاووبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا و کەمی داوا لە سەر کانزاکانیان بە هۆکاری وڵاتانی زۆر کارگە و ڕشتەی هەمەجۆر کە پشتیان بە نەوت و گازی هاوردەی وڵاتانی تازە پێگەیشتووو بەستبوو لە لایەن کۆمەڵگا پێشکەوتووەکانەوە، تووشی حاڵەتێک بوونە، خەریکە شیرازەی بە تەواوی لە دەست دەدات و مایەپووچ دەبێت، نموونە عێراقە، کە خەریکی بەند و بەستە لە گەڵ بانقی نێودەوڵەتی بۆ قەرز، کە ئەم قەرزەش دەزانین چ داوەکە ووڵاتە تازەپێگەیشتووەکانی تێی دەکەون و لە کۆتاییدا بە سک هەڵگوشینی میللەتەکانیان تەواو دەبێت.

azzady22@gmail.com

25/01/2021

مەنگوڕی یەکەم نووسەری کوردە لەسەر بیروڕا زیندانی کرابێت.. ڕەسوڵ بێسکێنی

جیهان پڕیەتی لەمێژووی ژیاننامەی کەسانی دەگمەن، گوڵ و بۆندار و بەسوود لە گوڵزار و چەمەن، مێژووی نیشتمانی ئێمەش هەزارانی لێدەرکەوتووە، سەدان بەهرەمەند و داهێنەر و هونەر و بوێژی لێهەڵکەوتووە، دڵێك دەمێنێ و گوڵ هەڵدەوەرێ، تارمایی خۆڵ ون ناکا دەروەشانەوی گەوهەرێ، ئەوان گەرچی لەناو بەهەشتی بیری خۆشنمادان، یەکێك لەوان کەوتۆتە بەریادان، مێژووی نووسیووە، خەیاڵی چنیوە، شیعری هۆندۆتەوە، مێژووی ژیانی بیر خەڵك و نەوەی نوێ دێنینەوە تانەڕێن لەیادان چۆتەوە، میرزا محەمەدئەمین مەنگوڕی ناسراو بە (میرزا مەنگوڕی)، دانا و بەهرەمەندێکی گەلەکەمان، لەمردن بۆ باك، کەوتەبەر قەڵبەزەی تاوگەی پەراوێزخستنی بیرێکی گەش و ڕووناك، لەلایەن کۆمەڵگایەکی دواکەوتوو، لەڕۆژگارێکی تاریك و ئەنگوستەچاودا، کۆنەپەستی و خێڵایەتی عەقڵی دواکەوتوو لە باودا، لەڕوویاندا دەوەستێتەوە و بەگژیاندادەچێتەوە، وشەکانی وەك چرا داگیرسان و کوردستانیان ڕۆشن کردۆوە. خاوەن بیروباوەڕی زانستی و

پێشکەوتنخوازی و تێڕوانینەکانی هێندێ تازەو مودێرن بوون، دەسەڵات و بەشێك لەکۆمەڵگا پێشوازیان لێنەکرد.

لە خوێندنی حوجرە و دەرسی مەلا نائومێد دەبێ

میرزا مەنگوڕی لە ساڵی 1910 لەدایك بووە، هەر بەمنداڵی لەخوێندنی حوجرە و دەرسی مەلا نائومێد دەبێ و ئاکامێکی لێ دەستگیرنابێ، لەژیان تووشی چەندین کێشە و دەردەسەری دەبێت، بەڵام نائومێد نابێ، نەخشەی ژیان دادەڕێژێ، هەنگاو بەرەو سەرکەوتن داوێژێ، لە سەرەتای لاوێتی دا، کە باوکی لەگەشتێکی بازرگانیدا لەبەغدا زۆر دەمێنێتەوە، مەنگوڕی بۆ پرسینی هەواڵی باوکی لەبەغدا، بڕیارێکی قورس و چارەنووس ساز دەدات، بەڕەزامەندی دایکی و بەنەشارەزایی بەرەو نادیار مل پێوەدەنێ، لەساڵی 1924 لە قەڵادزێوە بەرەو شاری کۆیە دەکەوێتەڕێ، ئەگەرچی کۆیە شارۆچکەیەکی بچوك بوو، بەڵام بۆ مەنگوڕی جێگای حەپەسان و سەرسوڕمان بوو، دواتر دەچێتە بەغدا وبەبینینی بەغدای فراوان و پێشکەوتوو لەچاو قەڵادزێی دوور و لاچەپەك توشی شۆك دەبێت و ئەو ڕووداوەی لەلا وەك خەوێك بووە، لەو دەمەدا بەغدای پایتەخت لەچاو ئەو سەردەمە کەشێکی جیاواز بوو، لەو بارودۆخەدا کە بەغدا ببووە ناوەندێکی گرنگی گەشەکردنی بیری ناسیۆنالیستی عەرەبی و سەرسام بوون بە ڕۆژئاوا و هەنگاونان بەرەو مۆدێرن لەهەموو ئاستەکانی ژیاندا ڕەنگی دابووە وە، سەرەڕای ئەوەی مەنگوڕی تازە لاوێك بوو، بەڵام گۆڕانکارییەکان سەرنجیان ڕاکێشا بوو، ڕاپەڕینی گەلانی عیراقی دژی ئینگلیز بەچاوی خۆی بینی بوو، لەهەمان کاتدا ئاگاداری کپ کردنی شۆڕشی شێخ مەحمود بوو، بە زەبری هێز و ئاگر و ئاسن سەرکوت کرابوو، لەلایەن ئینگلیز هەوڵی تواندنەوەی نەتەوەی کوردی دەدا، لەناو دەوڵەتی تازە دروست کراوی عیراقدا، هەموو ئەمانە بڕوایەکیان لە هەستی مەنگوڕی دا چاند، لەجیاتی تەسلیم بوون بەواقیعێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی دواکەوتووی ئەو سەردەمە، وای لێهات خەون بە داهاتوویەکی گەشەوە ببینێت، لەساڵی 1933 هاتەوە بۆ سلێمانی، کە لەو کاتەدا گوتارێکی نوێخوازی و ناسیۆنالیستی کورد لەناو ڕۆشنبیرو کەسایەتیە گەورەکاندا سەری هەڵدابوو، مەنگوڕی یەکێك بوو لەو ڕۆشنبیرە دیارانەی ئەو کاروانەدا کە ناوەندەکەی سلێمانی بوو، بەو هۆیەوە مەنگوڕی هەنگاوێکی گەورەی نا لەبواری سیاسی و ڕۆشنبیری نەتەوەکەمان دا.

قەڵەمێکی ئازا و بوێر

مەنگوڕی وەك ئەدیب و نوسەر و مێژوونوس خزمەتی زۆری کرد، خاوەنی قەڵەمێکی ئازا و بوێرو بیرو تێڕوانینێکی پێشکەوتنخواز بووە، لە

ساڵی 1938 کتێبی "هەنگاوێك بەرەو سەرکەوتن"ی چاپ کردووە، ئەم کتێبە کۆچەمك و تێڕوانینی نوێی سەبارەت بەدەوڵەت و ماف وئازادییەکان لەخۆگرتبوو، ناوەرۆکی کتێبەکە کابەدەستانی ئینگلیزی تووڕە کرد و (ئیدمۆندس) کە ئەو کات نوێنەری ئینگلیز بوو، لە وەزارەتی ناوخۆی عیراق ڕاستەوخۆ بەبێ گەڕانەوە بۆ بڕیاری دادگا بڕیاری دەست بەسەردا گرتنی کتێبەکەی دا، ئەو کتێبە سەرئێشەی زۆری بۆ مەنگوڕی دروست کرد، کتێبەکە قەدەغە کراو هەموو نوسخەکانی کۆکرانەوە و لەناو بران و لەسزای ئەو کتێبەش مەنگوڕی شەش مانگ زیندانی دەکرێت، لەکارەکەشی دەردەکرێت، بەمەش مەنگوڕی یەکەم نووسەری کوردە لەسەر بیروڕا زیندانی کرابێت. مەنگوڕی خاوەنی دەیان کتێبی دیکەی چاپکرا و چاپ نەکراوە، لە کتێبە چاپ کراوەکانی وەك (هەنگاوێك بۆ سەرکەوتن، گەشتی ئەستێرەی مەریخ، زێڕینای ئامەدی، دوو بەرگی بەسەرهاتی سیاسیی کورد، حەقائقی بەسەرهاتی شێخ مەحمود لە پێنای ئیستیقلالدا، بەهەشتی دڵداری، جیهانی ئازاد، بوکێکی ناکام) و چەندانی تر.

دوا وێستگەی تەمەنی

مەنگوڕی بەشێکی تەمەنی لاوی خۆی بۆ خەبات و تێکۆشانی کوردایەتی لەژێر ئاڵای حکومەتی کوردستان لە مەهاباد پێشکەش کرد و تا دوا وێستگەی تەمەنی هەر بەردەوام بوو، دواتر لەگەڵ قەتاری کێشە و مەینەتی نەتەوەیەکدا دووبارە لە ڕانیە گیرسایەوە و درێژەی بەژیانی ئاسایی خۆی دا، لەسەر هەڵوێست و بیروباوەڕی خۆی بەردەوام بوو، لەو سەردەمەشدا بۆ تێگەیاندن و هوشیارکردنەوەی نەتەوەکەی بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ ڕەخنە لە واقیعی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە دەگرێت، ئیتر جڵەوی عەقڵ شل دەکات بۆ خەیاڵ و پەنا دەباتە بەر شیعر و لە خەودا "گەشتی ئەستێرەی مەریخ" دەکات، چونکە وادیارە بەدیهاتنی گەشتێك لەخەودا بۆ ئاسمان و سەر ئەستێرەی مەریخ، لەلای مەنگوڕی ئاسانتر بووە، لە هوشیارکردنەوەی کۆمەڵانی خەڵکی ئەو سەردەمە، لەو گەشتەیدا بەشێوەیەکی سەرنجڕاکێش بەسەرهاتی پێشکەوتنی ژیانی مەریخ دەگێڕێتەوە، مایەی سەرسام بوونە، لەگەڵ ئەوە شدا دەڵێت: ئەوەی بڵاوی کردۆتەوە بەشێکە و هەموو ئەوە نیە لە و خەوەدا بەچاوی خۆی بینیویەتی، هیچ دوور نیە یەکێك لەو هۆکارانەی مەنگوڕی بەپەنهانی هێشتۆتەوە هۆکاری ئاینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی بووە، ئەمەش ئەوە دەردەخات، گەشتەکەی هەنگاوێك بووە بەسەر واقیعی سەردەمی خۆیدا.

نەخوێندەواری و دواکەوتویی

مەنگوڕی لە ساڵی 1971 کتێبی (گەشتی ئەستێرەی مەریخ)ی بڵاوکردەوە، کە چیرۆکێکی خەیاڵی زانستی بوو، هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوەی، کە بیرکردنەوەکەی لەلایەن کۆمەڵگای ئەو سەردەمەوە قبوڵ نەکرا و رەت کرایەوە، نەخوێندەواری و دواکەوتوویی کۆمەڵگای ئەو سەردەمە جەڵەوی خەڵەڵتاندن و فریودانی پیاوانی ئاینی و سیاسی بەسەر هەستی خەڵکدا زاڵ بوو، بۆ خراپ بەکارهێنانی پێگەی دەسەڵاتی خۆیان، لە هەلچونێکی نەزانی و کوێرانەدا مەنگوڕی فتوای کوشتنی دراو کەوتە بەر پەلامار و بۆردباران و شار بەدەرکردن و گواستنەوەی بۆ شارۆچکەی تەوێڵە، مەنگوڕی بۆ هوشیارکردنەوەی گەلەکەی پەنای بردەبەر شیعر، بۆ ئەوەی ئێمەش هەمان پرسیار دووبارە بکەینەوە، کە ئەم واقعە نالەبارە تاکەی دەبێ بەردەوام بێت، مەنگوڕی ڕێیشت و لەدوای خۆی ناوبانگ و شانازی و نەمریی بەجێهێشت. پەلاماردەرانیشی لە مێژووی ئەو شارەدا بەدناوی و نەنگیان بۆ مایەوە، گیانی بەرزەفڕی بەرەو نەمری ڕێگای گرتبەر، خۆی ڕۆیشت و هزری ڕووناکی ئەو ئێمەی لەناو پرسیاردا هێشتەوە، درودی ڕێزو وەفاو ئەمەکداری بۆ گیانی پاك و پیرۆزی مەنگوڕی ئەدیب و ڕووناکبیر و پێشکەوتنخواز.
بەداخەوە ئەم ڕووناکبیرە گەورە و هەڵکەوتووەی گەلەکەمان لە ڕۆژی 12ی کانونی دووەمی 1988 لەشاری سلێمانی بۆ دواجار ماڵئاوایی کرد، ئەگەرچی وەسێتی کردبوو لەسەر چیای کۆوەڕەش بنێژرێ، بەڵام لەبەر بارودۆخی ئەوکاتە لەسلێمانی لەگردی سەیوان بەخاك سپێردرا. دوای ڕاپەڕینی ئازادی خەڵکی کوردستان وەسێتەکەی جێبەجێ کراو ڕۆژی 16ی ئەیلولی1992 تەرمی پیرۆزەکەی برایەوە بۆ شاری ڕانیە و لەئامێزی کۆوەڕەشی سەرکەشدا بەخاك سپێردرایەوە. هەزاران سڵاو لەگیانی پاکی میرزا محەمەدەمین مەنگوڕی و بیری ئازادی و پێشکەوتنخوازی ئەو بێت.

وێنە: میرزا مەنگوڕی

ڕۆمان/ خەونەکانی کێژاڵ.. جەلال

قادر

کتێب: خەونەکانی کەژاڵ
با بەت: رۆمان
نووسینی جەلال قادر
ل□ ب□ڵاوکراوەکانی خانەی کەلتور

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]

ناونیشانی یادێکی کۆچکردوو.. جەلالی میرزا کەریم

گیانە! کاتێ تۆم جێ هێڵا
دارمێوەکان
هێشووەبەرسیلەی فرمێسکیان
زەرد نەبووبوو.
سەوڵی برژانگی چاوەکان
لە گێژاوی ون و لێڵا
کلی زەماوەندی نوێیان
نەڕشتبوو.
هێشتا جریوەی مەلەکان
لە سێبەری گەڵا و چڵا
هێلانەی بێشکەی نەورۆزیان
نەچنیبوو.
کاروانچییان
لە ڕێگای بەرەو تەوێڵا
جۆگای ئارەقەی تەمەنیان
نەسڕیبوو.

تۆم جێ هێڵا..
مەگەر تۆ خۆت جێ نەهێڵا؟
ئاوێنەی ڕووی
داستانی پەریزادەی دڵت نەشێلا؟
مەگەر بۆ خۆت
ئازیزە خەوبینییەکەم!
هەر خۆت لاشەی ئەم ئەوینەت
بە گاسنی تاجی پەهلەوی نەکێڵا؟
تۆم جێ هێڵا و گیانە ئەوسا
گوللە بەسەر چەکا گریا
چەك بە بنکەدا، هەڵشاخا.
هاوار! ئەوسا
پاسەپۆرتی تۆ جێهێشتن
گەرچی بۆ سنوورێ بوو: ون
بەڵام هێشتا
هاڵاوی خۆشەویستی تۆی لێ هەڵئەسا.

تۆم جێ هێڵا و تازە زامی
تارای بووکی خەونەکانمان،
هەناسەی گوڵە پایزەی..
لێ ئەتکا
تازە گۆنای سوێی ناکامی
کێوی هیوای (فەرهاد)ی دڵ،
شینی مەرگی..
(شیرین) بەهارەی لێ ئەڕژا.

تۆم جێ هێڵا و
نەمئەزانی ڕوو لە کوێ کەم؟
ئازارێك بووم بەر بەرەڵا و
نەمئەتوانی پشتت تێ کەم.
خۆزگەم ئەخواست؛ بمتوانیایە
وەك مەلۆتکەیەك بوومایە

لە باوەشتا بمردمایە
نەك شێتانە
بازم بەسەر
سێبەری خۆما بدایە.

کاتێ ڕۆیم.. گوڵەشەوبۆ
لێوی تینووی تەڕ نەکردم.
پەڵەی خەستی.. چاوی ئاسۆ
بۆ لا نیگای خۆی نەبردم.
بۆم نەکرا سەر لە ئارامگای
نەء.. پەرستگای
تاکە دڵدارەکەم بدەم
تا.. لە بەردەم کۆتی پێیا
لەبەر ڕێچکەی خوێنی ڕێیا
سەرم کەچ کەم.

جێت ئەهێڵم! ناچار.. ناچار
… چونکە بەهار
لە وەرزی شاری ژیانا،
بۆتە چەپکێ ژاڵەی پرسیار.
پرسیار لە: ناو
لە: هەڵسانی ڕێژنەی بەتاو
لە: گیانی ئۆقرە نەگرتووی
هەنگاوی ڕێی بەرەو هەتاو.

ڕۆیم.. چرۆی بزەی ڕێگا
وەك پەپوولە
بە ڕوومەتی خەمناکیما
ڕژا و سووتا
سووتا و پریشکێکی پشکۆ
لەناو دڵما بووە؛ چرۆ
پەڵەی ڕازی هەڵوەریوی بەر سێدارە
بووە هەڵسانەوەی ئەژنۆ.

: – بۆ کوێ ئەڕۆی؟
خەمی کام خۆڵەمێش ئەخۆی
کام سەنگەری جێماو ئەگری و
تەرمی کام شەهیدان ئەشۆی؟.

- ئەڕۆمە ئەو ئاسمانانەی
بۆ سەرچاوەی
حەوتەوانەی
پشتاوپشتم ئەبەنەوە.
- ئەڕۆمە ئەو دۆزەخانەی
ژیانەوەی
لاوانەوەی
گوڵم بە گڕ ئەشۆنەوە.
- ئەڕۆمە ئەو شەقامانەی
چاوی حەزم
ڕێبوارێکی سەرگەردانە.
ئەڕۆمە لای ئەو دڵانەی
تاسەی ڕەزم
تاڵ تاڵ ئەگریجەی بارانە.

تۆم جێ هێشت و
ئاخ! کە تاڵاوی ئەم کۆچە ڕەشەم چێشت و
ئۆخەی! پەلی مناڵە وردیلەکانم
نەء! کەژاوەی بێهەوارگەی شیعرەکانم
بۆ لێبووردن.. پڕی گیرفان
نەبردە بەر کۆشکی سوڵتان.
تۆم جێ هێشت و
ئەم هەنسکەم
ئەم پریاسکە پڕ لە زامەم
ئەتك نەکرد..
بۆ پڵپڵەی لووتەوانەی
جەژنەزۆڵی حەوتی نیسان.

تۆم جێ هێشت و

سەرەتای ئەم جێهێڵانه
لای من گیانه
پڕ گریانه
پڕ سووتانه
پڕ هەڵسانه
پڕ لە تەوری خوێن وەشانه
پڕ لە هەڵۆی ئەشکەوت زانه
پڕ هۆنراوەی سەرگەردانه
پڕ عیشقی تۆی کوردستانه.

1991

سێ دیوی ژیان.. مارف عومەر گوڵ

دیوی یەکەم :

پڕە لە خۆشی ، پڕە لە پێکەنین و چەپڵەڕێزان،
پڕە لە دیمەنی جوان ، ئاهەنگی بووک گواستنەوە،
چێژو چەشە ، بەهرەو داهێنان،
خۆشەویستی و بە هاناوەچوون، چیمەن و بەهارستان.
لەوێ ، بەیانیان زوو گوڵ دەپشکوێ ،
مۆسیقایەکی دڵگیر لە خەومان هەڵدەستێنێ
نیشتمان ئەوەندە نازدارە ، بە تین و تاو خۆشمان دەوێ
کە خەم روخسار دادەپۆشێت ، بە ماچ دەیسڕینەوە
کە گوڵ ماتەمینی دایدەگرێت ، هەراسان دەبێت،
بە هەناسەی ئەوین شنەبای بۆ هەڵدەکەین .
لەوێ، ئای لەوێ چی دەگوزەرێت ؟!
چوارچێوەیەک نیە ئازادیی گەمارۆ بدات ،
قوروچڵپاوێک نیە لە قولەپێی مر□ق بئاڵێت،
کتێب لە بەرگێکی جواندا دەخوێندرێتەوە ،
گۆرانی لە دەنگێکی ناسکدا شەپۆل دەدات
لە تینویتی خاکدا ، رەوی باران ئەوەندە جوانە
لەماڵەوە خۆمان بۆ ناگیرێ و دێینە دەرێ ،
دەسەڵاتێک نیە توانای هەبێت ،

زەوی و باران لە یەک بکات، ڕێڕەوی ئاو بگۆڕێت ،
دەسەڵا تێک نیە تریقەی کوڕوکاڵ بێدەنگ بکات
ئای لەوێ ژیان چەند خۆشە ؟!
مر□ق ب□ بێ ، دەنگی تەقە و هاڕەو وێرانکردن دەسووڕێتەوە
ئای لەوێ کەس ڕێگەی زیندان و
کۆشک و تەلاری فیرعەونەکان نازانێت.
ئای لەوێ پشیلە لە مر□ق ناترسێت ،
ئاژەڵی کێوی بەبێ جەنگ و هەرا زاووزێ دەکات
ئای لەوێ ، شار و گوند شارستانیەتێک دروست دەکەن
ڕمووزن شەرمەزارە لە ئاستیدا،
ڕمووزن ریسوایە لە بێ حورمەتیدا
ئای لەوێ ، لەو نیشتیمانە جوانەی ژیان
تریقەی خۆشیی دەگاتە کەشکەلانی فەلەک
بەربەندێک ڕێ لە ئەوین ناگرێت
بەڵێ ، بەربەندێک ڕێ لە ئەوین ناگرێت !

دیوی دووەم:
پڕە لە دیوار ، پڕە لە کۆت و بەند و سنوور
پڕە لە دەسەڵاتی جۆراو جۆر ، تێر نەخۆر و چاوبرسی
لێرە هەموو باخچەیەک تەلبەندی هەیە ،
هەموو ئاوێک پاسەوان ، هەموو نانێک جەردەوان
لێرە چاو هەڵکۆڵین ، وەکو گوڵ هەڵکۆڵین وایە
خۆرهەڵات لە تاریکیی دەچێت ، قۆناغێکی تاڵە تەمەن
مین ڕێژە ژوانگە ، قسە لە ماچێکیش نیە !
حوکمدارێک نامەی هیچ گوڵجاڕێک ناخوێنێتەوە،
بەری باران و هەتاو دەگرێت،
دونیا پەپولەیەکی تێدانیە بە دەوری گوڵێکەوە ،
گوڵێکی تێدانیە لە چاوەڕوانی پەپولەیەکدا !
بۆ دیداری گوڵێکی ئەودیو کێوان دوو دارشەق دەدەنە باخەوەن
ئێرە مەیدانی زۆرانبازیەکە
لەنێوانی خۆشی و ناخۆشیدا ، لە نێوانی مەرگ و ژیاندا
لە نێوانی بوومەلەرزە و زەمیندا ،
کەنار و لافاودا ، جەنگ و ئاشتیدا
لە نێوانی دڵنەوایی و بێدادیدا ،
دڵ بە ئەوینی ژیانەوە لە بەختانێتی
لە دەمەو بەیاندا بای باران هەڵدەکات
لە خۆرئاوابونیشدا شەوی یەڵدا کۆماندەکاتەوە.

دیوی سێیەم:

ئاوابونێکە ، هەندێ جار لێڵە ، هەندێ جار گەش
لە ئایەتەکانی ئاسماندا هەم خۆشیەو هەم ناخۆشیەش
لەو ئاوابوونەدا ،
نە دوعاخوازیی هەیە و نە پێکەنین
لەو ئاوابوونەدا ،
پشت لە ئاوەدانی دەکەیت و تەنیایی دەتکوژێت
لەو ئاوابوونەدا ،
دەستبەرداری هەورو هەناسەو هەتاو دەبیت
لەو دیو ئاوابووندا ،
دەست لەملانی تەنیایی و تەشقەڵەی ئەوێ دەبیت
دەتەوێت هەموو ئێرە لە بوخچەیەکدا بەریت، ئەویش نابێت
لێرە بە نیاز و مرازەوە بە ڕێگاوەیت ، لەوێ بێ ناسنامە تێکەڵ دەبیت
دیوی کۆتایی هەناسەیە ئەوێ ،
قۆناغی ونبونێکی هەمیشەیی ، بێ گەڕا نەوە
لەنێوانی ئێرەو ئەوێدا ، مرۆق بەردێکی کەڕە
ئاسەوارێک لە ڕێڕەوی سەفەری ئاوابوون نیە .
ژیان تارماییەکە لە نێوانی ئێرەو ئەوێدا ،
نە قەڵەمێک دەنوسێت ، نە نامەیەک دەخوێندرێتەوە .
لە ئایەتەکانی ئاسماندا ،
دڵی ئەویندارن دوای دڵبەر دەکەوێت و ناگەڕێتەوە
ماڵ بێ پەنجەرەیە ،
مرۆق لە پێشتەو پەرداخیدا کۆرپەیەکی ئان و ساتی لە دایکبونە
کورسی و تەلاری بە هەوا سپاردووە
لە نێوانی ئێرە و ئەوێدا ، بەراوردێک نیە
یا لە دونیادا قەڵەمڕەوی ئاوا دەبێت ،
یا بە ژێر ئاودا ئاوا دەبێت ،
لە نێوانی ئێرە و ئەوێدا ،
یەک سنوور هەیە هەموو شتێک دەسڕێتەوە.

سلێمانی
مانگی ١١ و١٢ /٢٠٢٠

هەڵهاتن.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

شارەکان ژەهراوی بوون
فریادڕەس

کاتێ
پشوویەک ئەدەی
لە ژێر سێبەری داربیە جەهەنەمیەکان!
کاتێ
کتێبەکانی ئەفسوون ئەخوێنیتەوە،
وەک خاڵخاڵۆکەیەک
سەرخۆش
بۆ جوانی گوڵێ لە یلەکەکی خەوتوو
پاشان لە بارانیش
هەر ناپرسی
کەبە ووردە لمە مرواریەکانی
خۆشبەختی کێ بکاتەوە
یان لە چنگی هەورەکی گڕینا
چی نهێنیەکی ئەفسونی هەڵگیرابێ
شارەکان ژەهراوی بوون
تەنها ژێر سێبەری
داربیە ئەرخەوانیە
جەهەنەمیەکانە
فریادڕەس
جەنگاوەرن چیاکان
بە گژ بای زەمەنی پۆلاو ئاسنا
لە ژێر داربیە جەهەنەمیەکان
تەرتیلەکانی خۆشبەختی
نزرگەیەکن بۆ خواوەند
گیاکان خوێنی شیعر
شەپەل ئەدەن
لە پرچی خەیاڵیش
هەنراوەی بوونەکی ڕەها
ئەهێننەوە

مێرگی هەڵواسراوی گزنگیش
میحرابی
ناو سۆمای ئەون
ژانی دەرچوون
لەدەردە مەرگی مرۆڤ
تەنها هەڵهاتنە
بۆ ژێر داربیە ئەرخەوانیە
جەهەنەمیەکان
چی ستەمە
ژانی ڕزگاربوون
لەو تۆڕەی
دڵی پێ گیرۆدەیە
بە ناوی عیشق
با ڕەنگپرژانی ژیان
لە هەتاوەوە فێر بین
با وشە وشە زەنگیانەی
ئەستێرە بوهەیمەیەکان
بە پەردەی هەورەکانا بدورینەوە!
هەرچی باڵەفڕێی کوکو ختیەکان
لە ڕۆژهەڵا تەوە هات
لە گڕپرژەی ماشینەکانی
ڕۆژئاوا هەڵپڕوکا
تەنها دڵۆپە بارانێ
هەزاران کتێبی فەلسەفە دێنێ
تەنها کلۆیەک
بەفری لێوی تۆ
بەس بوو
جەنگەکان ڕاگرێ
تەنها
وشەیەک
کانیەک درکانی
کۆمپیوتەرە
دێوەزمەکانی
لەکار خست
ئەو تەنها
لە بوونی خۆیدا،
لە بەردەم پەنجەرەیەک

لـە سەراب
جوانی
ئێوارەيەکی پرتەقاڵی
وونکرد
بروسک□ یەک
بە شەرمەوە چەخماخەی
بە ڕوخساری چیا
بڵندکان
پڕخەیاڵ کرد
تۆفانی ماشین
چارۆکەی کەشتی ئەفسوون
ئەدڕێنێ
ئەیهێنێ و
ئەیبا
تەنها ژێر داربیە ئەرخەوانیە
جەه□ نەمیەکان
باهۆزی دڕندەی ماشین
هێور ئەکاتەوە
پاشان دوای کۆچی من
مرواریە وەریوەکانی
چاوی تۆ
کێ کۆیکاتەوە ؟
ئەو ڕێژنە حەزەی
ڕۆحمان لێ پڕکرد
چی لێهات؟
گورگە ماشین ..و…
ماشینە گورگ
پەڕو باڵی
تاوسەکانی خۆشبەختیشی هەڵپڕوکان
ئەوسا،
منداڵە ئاویەکانی ڕابردوو
یاریان بە پرچی ئەستێرە کرد و
بە بەرسیلە شینەکانی خۆشبەختیش
زەردەخەنەیان هەڵچنی
ئەوسا شاعیریش هەبوو
بە پەڕی
ڕەنگاڵەی ئەندێشە

سوێندیان ئەخوارد
کە گەردوون
لە سەمەرەیەکی
چرکە ساتی
هیچی تر نیە
تازە تۆوی بیرەوەری
هیچ ژوانێ
لە ژێر قەڵای ڕەهای ماشینا
سەوز نا بێ
فریادڕەس
تەنها ژێر داربیە سەرخۆشەکانە !
درەخت وشەیە
لەسەر پەڕەی دارستانێ
ڕۆمانـنوسی تەم
نوسی
درەختی زمانیش
بۆشاییەکە
ل□ نێوان
خەوی تەنیایەک
و حەزی مەلێک
بۆ فڕین
بەڵام ئەو جوانیەی
لە تەنیاییدا
لە نامۆییدا
لە بێدەنگیدا
لە ژێر دارئەرخەوانیە
جەهەنەمیەکان
گزنگی دێ
لە عیشقیشا
بۆی مەگەڕێ
....
وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی ڕوسی
Aleksey Savrasov/ Evening
.

تاوانەکانی تورکیا لە دژی کورد لە ژینۆسایدی ئەرمەنییەکان کەمتر نییە.. رەزا شوان

تورکیا رەگەزپەرسترین و تیرۆریسترین دەوڵەتە لە هەموو جیهاندا. لە دەسەڵاتی عوسمانییە داگیرکەر و خوێنڕێژ و تاڵانکەر و کاولکەرەکانەوە، لە ئەتاتورکی ناڕەسەنی گۆڕب□گ□□و□، تا دەگاتە ئەردۆگانی دیکتاتۆری سیکۆپاتی. تاسەر ئێسقان دژایەتی ئێمەی کوردیان کردووە و دەکەن، کوردستانی نیشتمانیان داگیرکردوون چەند جارێک کاولیان کردووە. تا ئێستا چەندین کۆمەڵکوژیان لە گەلی کوردمان کردوون. تا ئەمڕۆش ئەم تاوانە رەگەزپەرستی و قێزەوەنانەیان رانەگرتوون، رۆژ لە دوای رۆژ تاوانی گەورەتر و قێزەوەنتر لە دژی گەلی کوردمان، مۆدێرترین چەکی کوشندەی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتی لە کوشتنی خەڵکی سڤیلی کورد بەکاردەهێنن. خاوەنی ئایدۆلۆژیایەکی بۆگ□ن و هەڵگری ڤایرۆسی رەگەزپەرستین. لە تورک زیاتر هیچی نەتەوەیەکی تریان ناوێت و بە شایەنی ژیانی نازانن . رەگەزپەرستی بووە بە گروپی خوێنیان. نەوەکانیشیان هەر بەم ئایدۆلۆژیا رەگەزپەرستییە گۆش و پەروەردە دەکەن. هەر لە منداڵییەوە فێریان دەکەن، کە ببن بە دوژمنی کورد و رقیان لە کورد ببێتەوە. رقیان لە هەر کەسێکە کە بە کوردی قسە بکا، بە کوردی گۆرانی بڵێ، بە کوردی فیکە بکا، یا بە کوردیش پێبکەنێ، ناوهێنانی کورد و کوردستان بە جوداخوازی و بە تاوان و بە ناپکی گەورە دەزانن. کورد کوشتن گەر منداڵی ناو لانکیش بێ بە لایەنەوە رەوایە.

لە ئەمڕۆدا ئەردۆگانی رەگەزپەرست و دڕندە و خوێنڕێژ کە دڕندەترین دیکتاتۆرە، زۆر بێویژدانە و بەزەیی بە منداڵانی کۆرپەی کوردی ناو لانکیشدا نایەتەوە و بە پەکەکەیان دەزانێ. دەستە قێزەوەنەکانی بە خوێنی بێتاوانانی کورد سوورن. پارتەکەی پارتی ناداد و ناگەشەکردن، لەگەڵ بزووتنەوەی نەتەوەپەرست و رەگەزپەرستی گورەگە بۆرە تۆرانییە مافییەکان کە جرجە قێزەوەنەکە (دەولەت

باهچەلی) سەرۆکیانە. هاوپەیمان و هاوپیلانن، لە دژایەتیکردنی گەلی کوردمان، مەرجی سەرەکی هاوپەیمانی و پێکەوە کارکردنیانە.
بە هەموو رێگا و شێوازێک، بە کۆمەڵکوژی و گرتن و کوشتن و راگواستنەوە و وێرانکردنی کوردستانە، دەیانەوێت ناسنامەی نەتەوەیی کورد بسڕنەوە. تا ئەمڕۆش دان بە بوونی (٢٥) ملیۆن کورد لە باکووری کوردستان و زیاتر لە (٥٠) ملیۆن کورد لە هەموو کوردستاندا نانێن. لە دەوڵەتی ئیمپریالیزمی عوسمانییەوە، تا ئەمڕۆ نزیکەی یەک ملیۆن سەرباز و جاشی بەکرێگیراوی تورکیا، بە قورسترین و کوشندەترین چەکی مۆدێرنی زەمینی و ئاسمانی بە گژی شۆڕشگێڕانی کورد دەچن. کەچی چەند جارێک ئەردۆگانی گیلەپیاو و سەد روو، دەڵێت: لە تورکیادا کێشەیەک نییە، بە ناوی کێشەی کوردەوە. دەک شەرمەزار و رووڕەش بیت.
تورکیا تووشی کوردفۆبیا بووە، دار و و دەوەن بەرد و دیوار و تەنانەت سێبەرەکانی خۆشیان لێبوونە بە کورد و رقیان لێیانە. ئەوەش درۆیەکی شاخداری چەواشەکارییە، گوایە کورد مەترسییەکی گەورەیە بۆ سەر ئاسایشی نەتەوەیی تورکیا. ئەمە بۆختانێکی هەڵبەستراوەی دوور لە راستییە، پاساوەکە بۆ دژایەتیکردن و کوشتنی کورد لە هەر شوێنێکی کوردستاندا بێت. بوختانێکی بێ بنەمایە بۆ پەردەپۆشکردنی تاوانە قێزەوەنەکانیان، کە بەرانبەر بە کورد کردوویانە و دەیکەن. تا ئێستا کورد پەلاماری خاکی هیچ وڵاتێکی نەداوە. بە چەکێکی ساکارەوە لە خاکی کوردستانی نیشتمانیدا، لە دژی هێرشەکانی داگیرکەران، تەنیا بەرگری لە مانەوەی خۆی و لە خاکی کوردستان کردووە و دەکات. ئەمەش مافێکی رەوای هەر گەلێکی ستەملێکرا و ماف زەوتکرا و نیشتمان داگیرکراوە.
ئەردۆگانی قورخکردووی دەسەڵات و بڕیارەکانی تورکیا، نەک هەر کورد، بەڵکو هەر تورکێش لەگەڵیدا نەبێت، بە تیرۆریست و بە لایەنگری پەکەکە یا لایەنگری فەتحوڵڵا گویلەنی دەزانێت، دەیگرن و ئیتر بێ سەروشوێنی دەکەن و دەبێت هەواڵی رابردوو.
پێویستە جۆ بایدنی سەرۆکی ئەمریکاش ئاگای لەخۆی بێت. چونکە لەگەڵ تاوانە قێزەوەنەکانی ئەردۆگاندا نییە. پێتان سەیر نەبێت کە تورکیا، رەسەنی بایدنیان بە کورد گۆڕاندەتەوە. لە کاتێکدا کە ئەوان دان بە بوونی گەلی کورد دا نانێن؟!
سیاسەتمەدار تورکی (ئەرهان میر ئۆغڵو) کە ئەندام پەرلەمانێکی پێشووی پەرلەمانی تورکیا بوو، سەر بە پارتی ناداد و ناگەشەکردنی دەسەڵاتدا، لە لاپەڕەی توێتەری خۆیدا

نووسیوێتی و دەڵێت:"ھەندێک وا دەڵێن کە ناوی راستی جۆ بایدن "جیمۆی بەھادین ئاغا" ی□، ب□□س□ن کوردە و لە خێزانێکی کوردی سەر بە ھۆزی "بیرۆکی" کوردییە. خێزانەکەیان لە (یریڤان)ی پایتەختی (ئەرمینیا) وە، کۆچیان بۆ ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا کردووە" مەبەستی تورکیا لە رەسەنی جۆ بایدن کە کوردە. روونە کە چییە؟ دەیانەوێت لە ئێستاوە جۆ بایدن بەوە تاوانبار بکەن، کە پشتی کورد دەگرێت. ئەمەش بەلای سوڵتان ئەردۆگانی خوێنڕێژی سەرۆکی ئیخوانولشەیاتینەوە تاوان و ناپاکییە. چونکە ھەرکەسێک نەک پشتگیری بەڵکو ناوی کورد و کوردستانیش بھێنێت بە لای ئەرۆگانەوە تیرۆریست و ناپاکە. گەر دەستیان پێی بگات تیرۆری دەکەن.

نووسەری کوردمان کاک (پێشڕەو ئیسماعیل عارف) پشتراستی رەسەنایی□تی جۆ بایدنی کردووتەوە، بە راست دەزانێت، کە بە راستی جۆ بایدن کوردە و لە ھۆزی (جاف)ە لە باشووری کوردستان و ماوەیەکی زۆر بنەماڵەکەیان لە دێی (ھەڵەدن) ی سەر بە شارباژێر ژیاون و لێرەوە لە سەردەمی عوسمانییەکاندا کۆچیان بۆ ئەمریکا کردووون. ناوی "بایدن" یش، ھەر لە ناوی دێێ"ھەڵەدن"ەوە ھاتووە. تا ئێرە و ناچینە ناو درن□ژی ئەم باسەوە.
جۆ بایدن لە وتارێکیدا، لە کاتی بانگەشەکردنی ھەڵبژاردنەکان بۆ پۆستی سەرۆک کۆماری ئەمریکا، ھێڕشی کردە سەر ئەردۆگان و بەڵێنی ئەوەی دا، کە پشتگیری لە ئۆپۆسزیۆنی تورکیا دەکات بۆ رووخاندنی ئەردۆگان. شایەنی باسیشە کە جۆ بایدن پەیوەندییەکی باشی لەگەڵ بەشێک لە سیاسەتمەدارانی کوردا ھەیە. خاوەنی بیرۆکەی دابەشکردنی عێراقە بۆ سێ ھەرێمی فیدرالی.
باڵیۆزی پێشووی ئەمریکا (جێمس جێڤری) لە تورکیا، وتی:"گ□ش□بین نیم بە پەیوەندییەکانی نێوان واشنتۆن و ئەنکەرا"
ئەمەو دانانی (بریت ماکگورک) بە رێکخەری کاروباری ئەمریکا لە رۆژھەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا، لە لایەن جۆ بایدنەوە، بوو بە دڕکێکی تر لە جەستەی تورکیا.
بریت ماکگورک لە کاتی ئۆباما و ترامپدا کاربەدەستێک باڵای ئەمریکا بوو. بەڵام لە ساڵی (٢٠١٨) دا دەست لە کارکێشانەوەی راگەیاند، لەسەر ئەو بڕیارەی کە ترامپ دای بە کشانەوەی سوپای ئەمریکا لە سوریا و ھەڵکردنی گڵۆپی سەوز بۆ تورکیا بۆ ئەوەی رۆژئاوای کوردستان داگیربکات. بریت دژی داگیرکردنی رۆژئاوای

کوردستانە.

بێگومان جۆ بایدن، ئاگای لەهەموو ئەو تاوانانە هەیە کە تا ئێستا تورکیا لە کوردی کردوون. بایدن کەسێکی ئازادی و دیموکراتیخوازە و بڕوای بە مافەکانی مرۆڤ و سەروەریی یاسا هەیە. دوور نییە کە داکۆکی لە ئازادی و مافەکانی کورد بکات. لەوانەشە کە تورکیا ناچاربکات، کە گفتوگۆی ئاشتی لە نێوان تورکیا و کورد دا دەست پێبکاتەوە و شەڕ لە دژی کورد رابگیرێت.
لە یەکەمین راگەیاندنی بەڕێوەبەرێتی سەرۆکی تازەی ئەمریکا جۆ بایدن، دەربارەی تورکیا، داوای ئازادکردنی سیاسەتمەدار و خۆپاڵێوی پێشووی کورد بە سەرۆکی کۆماری تورکیا سەلاحەدین دەمیرتاش” و چالاکوانی مەدەنی”عوسمان کافالا”یان کرد.
ئەردۆگانی دیکتاتۆر، کە لە لیبیادا شکستیهێنا، دەیەوێت هێڕشێکی بەربڵاو بکاتە سەر رۆژئاوا و باشووری کوردستان بە بیانووی بوونی پەکەکە. وەزیری بەرگری تورکیا ” خلوسی ئاکار” بە ئاشکرا وتی کە لەگەڵ حکومەتی عێراق و دەسەڵاتی باکووری عێراقدا – بە لاشەوە کفربوو کە ناوی کوردستان بهێنێت – لەسەر پەلاماردانی پەکەکە رێکەوتووین. ئەردۆگانی خوێنڕێژ وتی ئێمە لە ناکاوێکدا هێڕش دەکەین.
هەر پارت و لایەنێکی کوردی هاوپەیمانی لەگەڵ تورکیا و عێراقدا و ئێراندا، لە دژی پەکەکە و شۆڕشگێڕانی رۆژهەڵاتی کوردستان و شەڕڤانانی رۆژئاوای کوردستان بکات، لەپێناوی مانەوەیان لە دەسەڵاتدا و قۆرخکردنی دەسەڵات لە بنەماڵەکانیاندا، سیخوڕی نۆکەری بۆ تورکیا و عێراق و ئێران بکەن و دەربارەی هێز و بارەگاکان و شوێنەکانی پەکەکە و شەڕڤانان و پێشمەرگەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان زانیاری و نهێنی بە تورکیا و عێراق و ئێرانی داگیرکەرانی کوردستان بدەن، ئەوانە جاش و خۆفرۆشن، ناپاک و تاوانبارن. مەرگی ناپاکی بۆ خۆیانەوە دەنێن و شایانی ئەوە نین کە لە کوردستاندا بژین. ئەوەی تنۆکێک رەوشت و ئابڕووی هەبێت هاوکاری دوژمن ناکات لە دژی برایانی کوردی. کوردستان بە باکوور و باشوورییەوە، بە رۆژهەڵات و رۆژئاوایەوە، نیشتمانی پیرۆزی هەموو کوردیکی دەسەڵاتی دەگرێت و کوردستان پەروەرە. بوونی پەکەکە و شۆڕشگێڕانی رۆژهەڵات لە باشووری کوردستاندا، ناشەرعی نییە و نیشتمانی خۆیانە.
سوپا و جاشە بەکرێگیراوە ئیسلامییەکان و داعشەکانی تورکیای رەگەزپەرست، دوای ئەوەی کە لە لیبیادا شکستیهێنا و نەیانتوانی پێگە و بنکەیەکی ئیخوانولشەیاتین لە لیبیادا

بکەنەوە و دەست بەسەر سامانی لیبیادا بگرن.
ئەردۆگان بە مەبەستی سیاسی و بە دووبارە هەڵبژاردنەوەی بۆ سەرۆکی داهاتووی تورکیا، پیلانی هێرشکردنە سەر ڕۆژئاوا و باشووری کوردستانی داڕشتووە، بە هاوپەیمانی لەگەڵ عێراق و پارتیدا، نیازی گەڵاویان وایە کە لە بەهاری داهاتوودا هێرش بکەنە سەر کوردستان و بەشێکی تری لێداگیربکەن. هاتنی وەزیری بەرگری تورکیا ”خەلوسی ئاکار” کە دەستەکانی بە کوشتنی خوێنی سقیلی کورد سوورە، بۆ بەغدا و بۆ هەولێر، بۆ جێبەجێکردنی پیلانە چەپەڵەکەیان هات. کە بەرێیەکی سەقەتی شەڕی لە دژی پەکەکە دروستبکەن و پەلاماری شەنگار و قەندیل و دیرەکی ڕۆژئاوای کوردستان بدەن. هەفتەیەک بەر لە ئێستا، ئەردۆگانی گێلەپیاو، رایگەیاند و وتی ئیمە لە ناکاویکدا هێرش دەکەینە سەر پەکەکە. گەر وا تێبگات کە بە زەبری هێز دەتوانێت کورد ملکەچ بکات، زۆر نەزان و گەمژەیە و باجەکی زۆری ئەم رقە ڕەشە و گەمژەیی و کەرایەتییەی دەداتەوە.
هەرگیز بەرپرسان و وەزیرانی تورکیا و ئێران بە کاری باش روویان لە کوردستان نەکردوون و ناکەن، تەنیا بۆ پیلانگێڕی لە دژی کورد روویان لە کوردستان کردوون. دەبوایە خەڵکی شاری هەولێر بە تایبەتی و شارەکانی تری باشووری کوردستان لە دژی سەردانی خەلوسی ئاکار بۆ شاری هەولێر، خۆپیشاندانێکی ناڕەزایی گەورەیان لە ڕێی فڕۆکەخانەی هەولێر و بارەگای حکومەتی باشووری کوردستاندا سازیان بکردایە و سەرکۆنەی تاوانەکانی تورکیایان لە دژی کورد بکردایە. بە داخەوە لە ترسی ئاسایش و میتی تورکیا، کە بە پانی و درێژی هەولێردا تەراتێن دەکەن، نەیانوێرا خۆپیشاندان بکەن، دەسەڵاتدارانی دەسەڵاتی کوردی دەست بە سینگەوە پێشوازییان لە خەلوسی خوێنڕێژ کرد و بەڵێنیان پێیدا کە هاوکاری سوپای تورکیای داگیرکەری کوردستان لە دژی برایانی کوردیان دەکەن. ئامادەن کە ببن بە کەڵاوسووری پێش لەشکریان.
ناپلیۆن دەڵێت:” نەمتوانی ئیسپانیا بگرم، چونکە جاشیان نەبوو” بە داخەوە کە جاش و نۆکەر و خۆفرۆش و ناپاک و نیشتمان فرۆش لەناو کورد دا، ڕەگهەڵکێش نەکراون. ئەگینا نەدەگەیشتن بەم تانگانەیەوە و بە ڕۆژە چارەنووس نادیارە. لەگەڵ ئەوەشدا گەشبینم کە ڕۆژێ دەسەڵاتەکانی گەلەکەمان، دەست لە خەبات و قوربانیدان و بەرگریکردن لە کوردستان هەڵناگرن و درێژە بە خەباتی سیاسی و ڕۆشنبیری و دیپلۆماسی چەکداری دەدەن، زووبەت یا درەنگ داگیرکەرانی کوردستان ناچاردەکەین کە چۆکیان دادەدەن و دان بە

مافە ڕەواکانی گەلەکەماندا بنێن. هیچ مافێکیش ون نابێت، گەر خاوەن ماف دوای بکەوێت.

ڕێزا شوان

٢٦/ یانوار/ ٢٠٢١

کاری ڕۆشنکاریی هونەری کاریکاتێر.. هەندرێن خۆشناو

زۆرجار دەستەی نووسەران داوا لە هونەرمەندی کاریکاتێریستی ڕۆژنامەکەیان دەکەن، کاریکاتێرێکی تایبەت بە بابەتێکی دیارکراو بکێشێت، واباوە کە ئەم بابەتەش تاڕادەیەك ئاڵۆز بێت، ئاڕاستەی بەشێکی فراوانی خوێنەران بکرێت، ئەگەر تەنیا ئاڕاستەکراو بوایە بۆ بەشێکی پسپۆر لە بابەتەکە، لەوانەیە پێویستی بە نیگارێکی ڕۆشنکار نەبوایە، بەڵام بەشە فراوانەکەی خوێنەرانی تر توانای کردنەوە و شیکردنەوەی ئاماژەکانی بابەتەکەیان نیە، بەبێ هاوکاری و یارمەتی ڕۆشنکاریی، بۆیە دەستەی نووسەران بڕیاری پشتگیریکردنی بابەتە ڕۆژنامەوانیەکە دەدەن، بە نیگارێکی کاریکاتێریی، یان گرافیکی یان هێلکاری یان هاوشێوەکانی تری ڕۆشنکاریی، زۆرجاریش کاریکاتێریستەکە هەمان ئەو زانیاریانەی بابەتەکە دەخاتە نێو کاریکاتێرەکەیەوە، هەروەها زۆرجار هێلکارییە بەیانیەکانیشی دەخاتەناو، کاریکاتێرەکەش فاکتەرێکی هاوکار دەبێت بۆ خوێندنەوەی ئەو هێلکاری و نیگارانەی بابەتەکە.

هەندێك جار کاریکاتێرەکە بە شێوەیەکی سەربەخۆ جێبەجێکراوە، و بە ڕێکەوت بابەتەکەی لەگەڵ بابەتە ڕۆژنامەوانییە نووسراوەکە لەیەك دەچن، لە ئاکامی ئەو لەیەکچوونەش دەستەی نووسەران بڕیاردەدەن کە کاریکاتێرەکە لەگەڵ بابەتەکەدا بڵاوبکەنەوە، بەڵام زۆربەی ئەو کاریکاتێرە ڕۆشنکارانە لەسەر داوای دەستەی نووسەرانەوە دروست دەکرێن، بۆیە کاریکاتێریستەکەش باش خوێندنەوە و لێکۆڵینەوە بۆ بابەتەکە دەکات، لەسەر ئەم بنەمایەش کاریکاتێرەکەی خۆی دەکێشێت.

نیگارە کاریکاتێرییە ڕۆشنکارەکان بەتەنیا پەیوەست نین بە ڕۆشنکاریی بابەتە ڕۆژنامەوانیەکان، زۆرجار شتێکی دیکەش روون و

ڕۆشن دەکەنەوە، وەکو ڕێکارییەکانی خۆپاراستن لە پەتایەك یان نەخۆشیەك، یان چۆنیەتی دەنگدان لە هەڵبژاردنێکی دیارکراودا و چەندین شتی تریش، لەم حاڵەتەدا زۆرجار کاریکاتێر بە شێوەی پۆستەر بڵاودەکرێتەوە، کە مەبەست لێیدا بانگکردنە بۆ شتێکی دیارکراو، بۆیە دەچێتە خانەی پۆستەری کاریکاتێریی، بۆ نمونە ئەو پۆستەرە کاریکاتێرییەی کە لە باشووری ئەفریقیا بڵاوکرایەوە، کە ڕۆشنکاریی بۆ ڕێکارەکانی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی دەکات، لە کۆماری باشووری ئەفریقیا.

ئەوەی جێی باسە کە ئەم جۆرە کاریکاتێرانە دیاردەیەکی زۆر بەربڵاونیە لە ڕۆژنامەکاندا، ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم دیاردەیە توانای بڵاوبونەوە و پێشکەوتنی نیە، چونکە داتا سەرژمێرییەکان زیاتر توانای تێگەیشتنیان هەیە، ئەگەر هاوپێچ بکرێن لەگەڵ چەند کاریکاتێرێکدا، بۆیە زۆرێك لە ڕۆژنامەکان هانا بۆ ئەم شێوازە دەبەن، پێمانوایە کە لە دواڕۆژدا ئەم دیاردەیە پلەوپایەکی گرنگی دەبێت لە کاری ڕۆژنامەوانیدا.

بەفرچاڵ لە “سنەی کۆن”دا.. نووسینی: جەمیل نەو[illegible]

بەفرچاڵ لە«سنەی کۆن»دا

خوێنەری هێژا، ئەم دەقەی لەبەردەستتدایە ، نووسینی کاک “جەمیل نەو[illegible]”یە. کاک جەمیل لەم نووسیندا دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە “نیوسەدە” پێش و باسی سەردەمێک دەکات کە هێشتا “سەهۆڵی دەسکرد” و زۆر ئیمکانی ئاسان کردنەوەی ژیان سەریانهەڵنەدابوو، یا لانیکەم بەو ناوچەی ژیانی ئەو نەگەیشتبوو. بۆیە ژیانیش بەم ئاسانیەی ئیمڕۆ نەبوو. کاک جەمیل باسی هاوینی گەرم و هێنانی بەفر لە بەفرچاڵەکانی کێوی بەناوبانگی “ئاویەر”(لە تەنیشت شاری سنە) بۆ ناو ئەو شارە دەکات کە خەڵک بۆ خۆ فێنک کردنەوە و فێنک ڕاگرتنی خواردەمەنی و… پێویستیان بوو. هەروەها بەگوێرەی پێوەندیی بە باسەکەیەوە، تا ڕادەیەک باسی چۆنیەتی ژیانی ئەو سەردەمەی شاری “سنە”مان بۆ تام و چێژێکی تایبەتەوە بۆ دەکات. کاک جەمیل ئەم

دەقەی بە “بـنزاراوە”ی ئەردەلان (سـنە)یی نووسـیوە، کە ئەوەش تـام چێژێکـی خۆشـی داوە بە دەقەکە، بۆ ئەو کەسـانەی کە بەو زاراوە دەدوێن.

مـن کە دەقەکەم خوێنـدەوە، بەپێـی ئەوەی خۆم زادەی ئەو دەڤەرەم، چوومەوە بۆ ڕابردوو، و هاوکات چۆنیەتی ڕاگرتن و هێنانی بەفر بەهاویندا سەرنجی ڕاکێشام. ئەوەبوو پێم باش بوو، جیا لەو کەسانەی کە بە بن زاراوەی ئەردەڵانی دەدوێن و دەخوێننەوە، هاونیشتمانانی زاراوەکـانی دیکەش لەگەڵ ئەو مێـژووە و ئەو بیـرەوەرییە ئاشنـا بـن. بۆیە بە ڕاوێـژ لەگەڵ کـاک جەمیـل هێنـامە سـەر ڕێنـووس و شێوەنووسینی باوی کرمانجی خواروو(سۆرانی).

خەلیلی غەزەڵی

بەفرەچاڵ لە “سنەی کۆن”دا

نووسینی: جەمیل نەو[illegible]

لەکاتەوە لە دەرەوەی وڵات دەژیم، یەک لەو شتانەی بەرچاوم کەوتوون و حەزم لێکردوە، بایەخدان بە ڕابردوو، فەرهەنگ و سەربەردەی خەڵکی ئەم وڵاتانەوە بـوو لە هەمـوو بوارەکانـدا. لەو سـەردەمانەدا کە فیلمو وێنە باویان نەبوو، بە ڕۆمان ، نەقاشی ، نووسینی بیرەوەریی و هەروەها بە هاتنی وێنە و فیلم هەوڵیان داوە باش و خراپ، گەورە و بچووکی جموجووڵەکانی نەو کۆمەڵگەی خۆیان تۆمار بکەن؛ تاکوونەوە ، نەتیجە ، نەبیرە و هەروەها نەسلی پاش نەسڵیان بزانن باب و باوەگەورەکانیان چۆن توانەویانە لەگەڵ سەخڵەتەکانیاندا ڕووبەڕوو بنەوە. یا چۆن ئەو کەلوپەلەی کە بە بەڕێوەچوونی ژیان پێویستیان بوە، بەدەست هێناوە.هەروەها چۆن ڕەسم و یاسا کۆنەکانیان تۆمار کـردوە و هەمـوو ئەمانەلەکتێبخانەکـان، قوتابخـانە و زانکۆ و موزەخانەکـان و لەم دوایـانەدا تۆڕەکۆمەڵایەتییەکـان لەبەردەس هەمواندان. بە هاتنی ئینتەرنێت و کەڵکوەرگرتن لەم ئیمکانە، تا بڕێـی کەرەسـەی مێژوویـی سیاسـی، کۆمەڵایەتی،فەرهەنگـی بەشـێوەی نووسـراوە، بە دەنـگ و ڕەنـگ ئامـادەکراوە و بە کەڵکـوەرگرتن لەبەردەست هەمواندایە.

بەداخەوە ئێمەی کورد لەمبارەوە کارێکی وامان نەکردوە و دەتوانم بڵێم زۆر هەژارین. ئەگەرێش کارێک لەلایەن خوێندەوارە کۆنەکانەوە کە زۆربەیان مەلا بوون کراوە سەبارەت بە دین و ئیسلام بوە.

باسی مێژووی هەزاران ساڵە ناکەم. ئەمە تەنانەت مێژووی ٦٠ ، ٧٠ ساڵەی ڕابردووشمان نەکردوەتە فیلم و ڕۆمان و بەداکیومنت نەکراون. بەختەوەرانە بە چوونە سـەری ئاسـتی وریـایی کەسـانی لێـزان و

ئەودەرەتانەی ئیمڕۆ ڕەخساوە، زۆرکەس لەم بوارەدا چالاکن کە هیوای سەرکەوتنیان بۆ دەخوازم وهیوادارم نموونەیان زۆرتر بێت.

من بەهۆی ئەوەی کە نووسراوە یا فیلمێکم لە پەیوەند لەگەڵ “بەفرە چاڵ” دا نەدیتووە و نەبیستووە، بەئەرکی سەرشانی خۆم زانی، ئەو شتانەی کە لەم بوارەدا دیتوومە بینووسمەوە. بۆ ئەوەی کە نەسڵی ئەمڕۆ لەگەڵ ئەو هەڵومەرجەی کە دانیشتوانی شارەکەمان (سنە) تێدا ژیاون ئاشنا بن.

بەیانی زوو، پێش خۆرهەڵاتن، بەرهەمی ئەو زەحمەتە لە شاردا دەردەکەوت و زۆرکەس هەر ئەو کاتیش نەیاندەزانی ئەو بەفرەی کە لەو هاوینە گەرمانەدا دەتە بەردەستیان چۆن و لە کوێڕا هاتوە. دەنیام گەنجانێک هەن بپرسن: ئەرێ بەڕاست پێش ئەوەی یەخچاڵ و بەفرگر(فرێیزر) بێت، باو باپێرانمان لە گەرمای هاوین بە ئاوێکی سارد، بەستەنی،سارد ڕاگرتن و پێشگرتن لە خراپ بوونی خواردەمەنیەکانیانچیان دەکرد؟ ئاخۆ هەر “بەستەنی”یان هەبوو؟

لە پێشدا پێویستە باسی ئەوە بکەم کە شاری “سنە” لەو کاتانەدا ئاوی لوولەکێشیی نەبوە.ئاوێک کە بە”حەفت ئاسیاو” دەناسرا، بەشێک بوو لە ئاوی شار کە لەگەڵ ئاوی کانیاوەکانی وەک: کانی دووشەم ،کانی شێخ هەتەم، کانی هانەکلی، کانی پیرێ، کانی مەڵا وەیسی، کارێز جەنەرباخی، کارێز پشتعومارەت خەسراوا، کانی مزگەوتی ئەمەن لە جەوراوا ، کانی مزگەوت ڕەشی قەڵا بەگی، کانی دەواخانەلە گەڕەکی ئاغە زەمان و...و هەروەها “گونج فاتمە خانم” کە ئاوەکەی لە ئاویەرەوە سەرچاوەی گرتبو وبە لولەی گڵی(سوفاڵی)دەڕوێشت بۆ ماڵە دەوڵە مەنەکان، ئاوی شاریان دابێن دەکرد.
بەفرەچاڵ: واتا ئەو ئەرک و زەحمەتەی کە لە دەرەوەی شار دەچووە پێش، بۆ ئەوەی بەشێکی زۆری خەڵک بتوانن لەم ئیمکانە بە ئاسانتر کردنی ژیانی خۆیان بەکاری بێنن. ئەم شێوە دروسترکردنی بەفرە چاڵە ،تایبەت بە شاری سنە و دەور و بەری بوو؟ گەر سەرچاوەی شوێنی دیکە بێ؟!من ئاگادارنیم و نەشم بێستوە لە شوێنی دیکە ، بەو شێوەی کە پاشتر باسی دەکەم جێبەجێ کرابێت.هەرچی بوو،هەر وەکوو سەرەتا باسمکرد، لە گەرمای هاوین دا هێنانی “فێنکایی”(ئیمکانی سارد کردنەوە)بە ناوشار کاریکی گەوره و پڕ زەحمەت بوو و ئەمەیش جێگەی پێزانینه بو ئەوانەی وا زەحمەتەکە لە سەرشانیان بوو.دەکرێ بڵێم ڕیگەێکەش بوو کە جەماعەتێک (لە کرێگار، وڵاخدار و ئەوکەسانەی کە ئەجارەیان دەکرد)بۆ بژیوی ژیان، ئەم کەسپ وکارە هەڵبژێرن.

یادی بەخێر بابم دوای ئەوەی دیهات بە جی دەهێ ودێت بۆ شاری سنە (کورسان) پاش ماوەیەک، بەفرەچاڵ و یەخچاڵی ئیجارە دەکرد و ئەم کەسپە و کارە ڕێگایک تر بۆ دابین کردنی ژیان بوو ، بەوبۆنەوە منیش هەرچەند منداڵ بووم، لە زۆر لایەنی ئەوکارانەی پەیوەندیی بە بەفرەچاڵەوە هەبوو سەرمدەردەهێنا . ڕاستیەکەشتان دەوێ، ڕەنگە ئەم شتانە وا من دەینووسم کامڵ و پوخت نەبن.

دەڵێن بەری منداڵی تەژە . هێوادارم بتوانم ئەوچتانەی کە دەومە بۆ جوانی بۆتان بگێڕمەوە.لە کەیەوە ئەمچالانە هەڵکندرابوون چەند نەسڵ پێش ئیمە لەم شێوە کارە کەڵکیان وەردەگرت، من نە بەستوومە و نە لەشوێنێک خوێندوومە تەوە.

لە شاری سنەدا چەند بنەماڵە هەبوون کە زۆربەی ئەرکی ئەم زەحمەتانەیان لە ئەستۆ گرتوە. پێش ئەوەی بابم ئیجارەکردنی بەفرەچاڵ دسپێبکات، بنەماڵەی “بەرفی” که ماڵیان نزیک مزگەوتی داروغە، بەرەو مەیدانی”حه یوانفروشەکان” بوو، خەریکی ئەم کەسپ و کارە بوون. هەر بەم بۆنەوە شۆرەتیان” بەرفی” بوو. (ئەوانەی یا لە یەخچاڵ دا شارەزاییان هەبو بە بنەماڵەی یەخچاڵی دەناسران) من ناوی چەن کەسیکلەم بنەماڵانەم لەبیرە: ئا سەعی، ئا ڕەشی و ئا عەباس بەرفی کە سێ برا بوون و باوکیان ناوی”ئەسکەر”بوو (سەرچاوە کتێبی “شارەکەم سنە” مەحیەدین حەقشناس).. دواجار بابم لەگەڵ ئا ڕەشی وئا سەعی بوون به شەریک.

بنەماڵەی گەلەداری له گەڕەکی “قەتارچیان”دا یەکێکتر لەوانه بوون. کەسێک بەناوی “تاتەی گەلەداری” هەم بە فره چاڵی دەگرته ئیجاره و هەم هێنانی بەفر بۆ ناو شاریش لەسەر شانی بوو

باوکی منیش شەریک بە لە ئیجارەی بەفرە چاڵەکان دا و هەم ئیمکانی بۆ هێنانی بەفر و سەهۆڵ بۆناوشار فەراهەم دەکرد. واتا جێگە و ئیمکاناتی بۆ وەباخەکان و گرتنی کرێکار بۆ بەڕێوە بردنی ئەمکارەشی لە ئەستۆ بوو.

بەفرەچاڵ و یەخچاڵ سروشتی لە بنەڕەت دا خاوەنی ماڵە دەوڵەمەنەکان (بنەماڵەی وەکیل و سادق وەزیری) بوون کە بە ئیجارەیان دەدا.

تا ئەوجێگە من لە بیرم مابێ، ٣ (سێ) بەفرەچاڵ لە دەوروبەری شاری سنە دا هەبوو. کە هەرسێکیان لە کێوی “ئاویەرگەورە” دا بوون. ڕەنگە ئیستەجێگەکانیان بەهۆی ئەوەی کە ساڵانێکی زۆر تێپەڕیوە، کوێرەوە بووبن.ناوی هەرسێ بەفرەچالەکان ئەمانەن:

١ – “بەفرەچاڵ بانتا” چکۆلەتر لە ئەوانیتر بوو.

٢ – “بەفره چاڵ ناوڕاس”(نێوەڕاست)کە لەگەڵ بەفرەچاڵ بانتا له “دەشتی بانتا” بوون. خاوەنی دەشتەکە و هەردوو

بەفرچاڵەکە “عەبدوڵا دانایان” ناسراو بە “عەبدوڵڵا درێژ” بوو، کە شەش کوڕی هەبوو) ناسر، شوکروڵا، فاتەح، مەنسوور، یەدوڵا، ماشەڵا(شوکروڵایان کە لە بان پردموسایە کانی سنە قاوەخانەی هەبوو). لەگەڵ بابم دا لە دابەش کردنی بەفر و سەهۆڵ شەریک بوو. دیارە ” بەفره چاڵ ناوراس” چکۆلەتر لە”بەفرەچاڵ گەورە” و، گەورەتر لە “بەفرەچاڵ بانتا” بوو، کەدەکەوتە نێوان ئاویەرگەوره و دەشتی بانتا.

٣ “بەفرەچاڵ گەوره”. له نزیک لووتکەی ئاوەرگەورە دا بوو، خاوەنی ئەم بەفرچاڵە بنەماڵەی وەکیل بوون و ئەوان .دەیاندا بەئیجارە.

بەفرچاڵ: چاڵەکی گەوره بە درێژایی ٢٠ تا ٣٠میتر وپانتایی١٠ تا ١٥ میتر و قووڵایی چەند میتریک بوو. بە چوونه

خوارەوەی نەو چاڵەکه لە کاتی پاییزدا کە بەفر لە کەمی دەدا، دەبوا بە چەند پلەکاندا بچوایتەخوارەوە. ئەم چاڵانە لەو شوێنانەی پێی دەگوترا “کەناو” (کەنداو)لێدەدران. بەڵام “کەناو” چی بوو. کەناو بە جیگەهایەکی چاڵ کە بەفرەکەی زۆر تێدا کۆ دەبووەوە دەگوترا، کە بەفرەکەی دەرتر کەمی دەکرد و دەتوایەوە.

به نزیک بوونەوەی بەهار و گەرم بوونی زەوی، بەفرەکە تۆزێک دەتوایەوە ودەنیشت. بەمجوره سفت دەبوو ودەتوانرا وەک قاڵب دەربیبڕنی. کە دەگەیشتە نێوەڕاست مانگی بەهار، به جوانە و نە شکه (جوانە وەکتەلیس دەچوو، بەڵام ئەشکە تەڕی بوو)هەردووکیان له مووی بزن دروست دەکران.لەم دوو ئامرازە بە گواستنەوەی هەندێک بار وەک: سوخاڵ(خەڵووز) ، ئاڵف، کا، شووتی و کاڵەک و …هەندێک شیتی دیکە کەڵکەوەردەگیرا. بۆئەوەی بەفرەکەی نێوبەفرەچاڵ زوو نەتوێتەوە، “کا”یان بار وەاخ دەکرد و دەیانهێنا بۆ بەفرچاڵەکان بۆ داپۆشانی بەفرەکە . تا گەرما کاری لێ نەکات و نەیتاوێنێتەوە. هەر بەفرچالێک بە نزیک ١٠سانت کا دادەپۆشرا. ئەگەربارانێک ببارای لە “کا”کە تێدەپەڕی، ئەمە دەبوە هۆی ئەوەی کە بەفرەکە زیاتر بەواتەیەک، ئەوەشیارمەتی دەدا کە لە کاتی بڕین و دەرهێنانی بەفرەکە له بەفره چاڵ دا باشتر به قاڵب بێتەدەر ،هەر بۆمبەنەوە بارکردنیشی ئاسانتر دەبوو.

با ئەوەش بڵێم کە ئەم شێوە کارە بەوتەی ئیمڕۆ، بەهداشتی نەبوو ولێ کاتی “بەفراو” خواردنەوەدا پووشیبەستووی ناو بەفرەکە ئەکەوتە ناو ئاوەکە و دەبوو بە فوو لێکردن یا بەقامک لە ناو ئاوەکە دەرت دەهێنا،پاشان ئاوەکە ئاوەکەت دەخۆرایەوە . زۆرجار بوو کە شارەداری (بەلەدیە)پێشی بە هێنانی بەفریبەنێو شاری دەگرت. بیانووشی بەهداشتی نەبوون ڕادەگەیاند. هەر بەم بۆنەوە (بەهداشتی

نەبوون)زۆرکەس بەفریان بوفەنک هێشتنەوەی ئاو و پێشگرتن لە خراپ بوون و گەنیویی گۆشت ومیوە ،هەروەها بەدروسکردنی "بەستەنی" بۆ کاریان دەهێنا.
کە وەرزی هاوین دەستی پێدەکرد و گەرما سەری هەڵدەدا، ئیتر کاتی ئەوە هاتبوو کە بەفرە کە ببەن ودەربێنن و باری بکەن بۆ شار.سەرەتا "بەرکان"ێک یان لە بەفرچاڵەکە ڕادەخست (بەرکان =ڕای پێشەوە)، جا بەفره کەیان به "مشار"ێک که تایبەت بۆ بەفربڕین بوو به شیوەی قاڵبی گەورە دەردەهێنا وقاڵبەکانیشیان لە یەک مەزەندە و ئەندازەدا دەبڕی به هەر قاڵبێک دەگوترا "تا" و به نیوەکەیان دەوت"نیمە تا"(نیوە تا). چونکه بەعزه مشتەریەک نیوە تایان دەوێست.(سفارشیان دەدا). مشاری بەفربڕینەکە لە ئاسنێک سەخت پێکهاتبوو، بە شێوەیەک که تەنیا بۆ ئەوکاره (بەفر بڕین) بەکار یان دەهێنا. دریژیی مشارەکه جگه له دەسکەکەی، نزیک ٥٠ تا ٧٠ سانت دەبوو و دەندەی(ددانەکانی)مشارەکەش درێژتر له مشاری داربڕین بوو.

له هەر بەفرچاڵێکا چەن کرێکارێک کاری دەکرد، بەڵام بڕینی بەفرەکە کارێکی قورس بوو و کرێکارێک پێویست بوو که حسابی به خۆیانەوە بن و هێزو قودرەتێکی زۆرتریان هەبێت. دیاره ئەو کرێکارانە کە بەفریان ئەبڕی هەقدەستی زۆرتریان وەردەگرت. کرێکارەکان بۆ ئەوە هەم تەڕ نەبن و هەم لە سەرمای نێوبەفرچاڵە دا لە نەتەزێن ، "موشەما"یەکیان کە لەسەر سنگەوە تا سەرپەنجەی پێ درێژ بوو (وەک بەروانکە)لەخۆیان دەئاڵاند. پاش بڕین و حازر بوونی قاڵبه بەفرەکان، لە بەفرچاڵە دەریان دەهێنا دەری و دایاندەنا. تا ئەوکاتەی پێویستیی ئەوروژە ئامادە دەکرا ، بەفرەکە ئێتر لە بەفرچاڵە هاتە دەرەو کەم کەمدەتوایەوە وئاوی لێ دەتکا.

پێش بارکردنی قاڵبە بەفرەکان، بۆ ئەوەی کۆپانی وڵاخەکان تەڕ نەبن ، موشەمایکی ئەستوور ئەدرا بەسەر کوپانی کەر ، هێستر و یابوەکاندا .پاشان ئەو کەسانە کە خاوەنی وڵاخەکان بوون بەفریان باری وڵاخ دەکرد بەرەو ناوشار لێدەخوڕێن. جیا لە شەونخوونی ئەو شەوە، لە ڕێگای پێچاو پێچی "ئاویەر" تا نێو شار چەندە باری وڵاخ بەلادا دەکەوت یا شل دەبووەوە و وڵاخدارەکان چۆن کارەکانیان بەدروستیجێبەجی دەکرد بابمێنی بەکاتی خۆی.
بەیانی زوو، پێش ئەوەی خۆر هەڵبێت، "تا" و "نیم تا" بەفرەکان یەکە یەکه له بەردەرکەی ئەو دووکانانەدا کە زووتر داوای بەفریان کردبوو، لە سەر وڵاخەکان دادەگیران و لە پێش دوکانەکاندا دادەنران.خاوەندوکانەکان دەبوو زووتر بهاتبان و لەوجێگە

سێبەردارە کە پێشتر ئامادەیان کردبوو بەفرەکانیان دا دەنا وبۆ بەرگری لە گەرما و توانەوەی بەفرەکە، بە تەلێس (کەنەف) چەند لۆ دایان دەپۆشی.

وڵاخدارەکان پاش دابەشکردنی بەفرەکان، بۆ ئەوەی دوبارە هێز بگرنەوە، دەبوو لە ماڵ دا وچانێکیانبدایە. تا شەو بتوانن دێسان بەرەو بەفرەچاڵ بکەونەوە ڕێگە، تا رۆژێکتر وەک روژی پێشوو دەسپێبکەنەوە. ئەم شێوەکارە چەن مانگی دەخایاند .تا بەفرەچاڵ خاڵی دەبوو.
پاش نیوەڕۆ ئەوکەسە کە بەیانی لە گەل وڵاخدارەکاندا بۆ دابەشکردنی بەفرەکان بە سەر دووکانەکاندا بەشدار و بۆ مشتەریەکان ناسراو بوو، دووکان بە دووکان دەگەڕا و پووڵ بەفرەکەی کۆ دەکردەوە. لە زۆرجێگا ئەم کەسە بە بەستن□□کی ناندار، یا لێوانێک دۆ میوان دەکرا.

کەسانیک له شار سنەدا شارەزا و وەستای به ستەنی بوون (بەستەنی فروشە کۆنەکانی شار ئەمان□ بۆن: شەرێفیان دووکانەکەی لە پاساژ موشرفی بوو، وەحدەت لە شەقامی شاپوور ،عەباس مەولوو لایدووخانیات شەقامی پەهلەوی، بورهان بەرانبەر بەر مزگەوتی والی لە شەقامی فێردەوسی، ئەولەلیی ل□ تەنیشت مزگەوتی جامێعە و ئەورەحمان بەرباغ ملی
و...(کەسانێکیش هەبوون کە بێ ئەوەی دوکانێان هەبێت، لە سووچێکی شەقامەکانەوە بەستن□اندروست دەکرد و بە قەندان دەیان فروشت، بۆ ئەوە خەڵک ئاگادار بکەنەوە بە دنگی بەرز هاواریان دەکرد:"قەندانی قەرانی بەستەنی. قاپێ مەنێکە".هەروەها« یەخدەربەهەشت »(چلوورە)لەبەر ئەوە بەرهەم هێنانی ئاسانتر بوو، لە شەقامە شلۆقەکان دابۆبەدەست هێنانی بژیوی ژیان دەفرۆشرا، لە زۆر شوێن دا بەرهەم دەهێنرا.
لە زۆرێک لە بەستەنی فروشیەکاندا، "فالودە"ش هەر بەو ئامرازانەی کە بەستەنی پی دروست دەکرا،بەرهەم دەهات. خاوانی ئەم پیشەیە (واتا بەستەنی و فالوودە و یەخدەربەهەشت)له مشتەریەهەمێشەییەکانی بەفر بوون لە هاوێنان.

بەستەنی فروشەکان لە زستاندا و کاتێک هەوا ساردی دەکرد، کارەکەیان دەگۆڕی و دووکانەکەیاندەکردە قاوەخانە و ژمارێکیان "باقلاوا"شیان دە فروشت. به راستی تام و لەزەتی ئەو بەستەنییانەهیچکات لەبێر نەسڵی ئەو سەردەمە ناچێتەوە.
له هاوینان دا منداڵ□ی بنەماڵە دەست کورتەکان، ڕوویان دەکردە

بەفراو یا سەهۆڵ ئاو فروشتن ولەمدوایانەدا بە تەپەتەورە (جە سەهۆڵێک بوو کە لە "یونولیت" دروست دەکرا و سەهۆڵ یا هەر شتەکی‌ساردی بە ماوەیەک رادەگرت)یکەوە کە پێیان دەکرد لە "یەخدربەهەشت" کاسپی یان دەکرد.
ئەم کارە سەرەتاکان زیاتر له دەوروبەری "بەرحەوزەکە"(مەیدانی شا)دواتر، له سەرانگاکان دا وەکخەسراوا، مەرەکاوا، ،ساق ئاوا(۳ سەرانگەی بەناوبانگی شاری سنە لە داوێنی کێوی ئاویەر)و بەرگاراجەکان وبەگشتی شوێنی شلەقەکاندا رەواج و برەوی هەبوو.
دیارە ئەم کارەش بۆ مندەڵان شوغڵیکی‌ئاسان نەبو. ئەم مندەڵانە دەبەو تونگەک یا گۆزەڵەک ئاو ووکاسەیەکی پڕ لە بەفر یا سەهۆڵ یان بە دەستەوە، یا تەپەتەورەیەک پرلە چلوورە، کە قورسیش بوون، لەسەرشان دابنایە و به نەوشار و سەیرانگاکاندا بیانگەڕاندایە. پێشەکەش کە لەم زەحمەتە دەست دەکەوت بەخەرجی بنه ماڵەکانیان بوو.

بەفراو یا سەهۆڵ ئاو له ئێسە دا کاسەیکی داشای یا "پێناباد"ێک بوو(نەم قەران)به عزه منداڵێک کڕیارێک بوون ، بەمشتەریەکەیان دەگوت:"بلەلەقەنی قرانێک، نیوەلەقەنی داشای". ئاخر ئەگەر کاسەکەت بلەقاندای(لەراندنەوە) بەفره که یا سەهۆڵەکە زووتر دەتوایەوە و ئاوەکەی زۆرتر ساردەوە دەکرد کە ئەوە بەزەرەری منداڵەکە بو. ئەبوا دوبارە پارەی بدایە و بەفر یا سەهۆڵی بکڕیبای. ئەم بەزمەی لەقاندن ونەلەقاندن دەمبەدەم لە نەو شارا دەگەڕا و دەبوە هۆی پێکەنینی خەڵک.
لەمانە گەڕێین، خه ڵکی شار و دیهاتەکان به شێوەی دیکە دەبوو ئاوی ساردیان دەست خستایە. لەوشوێنانەی کە کانی ئاوەک، یا بیرێک کە ئاوەکەی خاوێن بوایە و له نزیکیانەوە بووایە، لەوکاتەدا کاریان ئاسان بوو. لەزۆرێک لە ماڵاندا بە دەبەچە (سەتڵی لاستیکی) ئاویان لە بیرهەڵدەکێشا و دانانی جۆرێک وترومپا لەسەر بیرەکانەو رەنگەی دیکە بوو بە بەدەس هێنانی ئاوی ژێرزەوی کە سارد بوو. لە زۆرجێگەدا ئاوی بیرپاک نە بوو و بە خواردنەوە نەدەبوو، هەکار نزیک بوون لە ئاودەست یا سەنگەڵن و قورس بوونی ئاوەکەی‌بوو. ئەم شیوە ئاوە تەنیا بە جل شووردن و ڕژاندن کێڵکی لەوەردەگیرا.

با ئیشارە بەوەش بکەم کە لە زۆربەی گوندەکەکاندا، ژنگەلێک هەبوون کە پێیان دەگوترا "ئاوکێش"کە ئاوی خواردنەوەیان لە کانیاوەکانەوە بۆ ماڵان دەبرد. ولە بەی کارەکەیان مانگانە پوولێکیان لە خاوەنماڵەکان دەستاند.ئەمکارە بە زستاندا زۆر ئەستەم بوو. چوونکە دەبوو بە نەو بەفر و باران قوڕ و لیتاودا دائەم ژنه زەحمەتکێشانە

ئەو ئەرکەیان بەجێگەیاندبای. هاوتەمەنەکانی من و هەروەها زۆر کەسیتر حەتمەن ئەو ژنە زەحمەتکێشانە لە گەڕەکەکانی خویاندا دەناسن و ڕەنگە ناوەشیان لەبیر مابێ.
بە ئەو دووکانانەی (وەک قاوەخانە و بەستەنی فروشی)کە ئاوی زۆرتریان پێویست بوو، پیاوێک کە بۆویش هەردەگوترا "ئاو کێش"، ئەم کارەی دەکرد. کە دەورێشیک بە ناوی "مەشکە ڕەش" وە کەسێکتربەناوی "دەوریش کەریم" دوو نموونەی ئاوکێشی پیاو بوون کە من ناویانم لە بیر ماوە. دەروێش کەریمقرێشکەکەی(جۆرە پەرداخێک)پی بە هەر کەسی تێنو داوای ئاوی لیدەکرد زوو ئاوەکەی لە سەر شانیداڵنا و بە ڕوەکی خۆشەوە قروشکەی ئاوی پی دەدا.

خەڵک ئاوی خواردنەوەیان به شێوەی دیکەش سارد یا فێنەک دەکردەوە.
بە ئەم کاره له "تونگ" و"گۆزە"ی سوور
کەڵکوەردەگیرا. لە زۆر جێگا تەلیسەکیان بە ئەندازەی تونگەکە دروست دەکرد و تونگ یا گۆزەکەیان دەخستە نێوی و ئاویان پێدا دەکرد ودەیان خووساند بە ئەوە تەڕ بمێنێتەوە و ئاوی نێو تونگەکە گەرم نەبێت. بەوشێوە هەم تامی ئاوەکەی خۆش دەکرد هەم ساردیش ڕایدەگرت .
شارەداری (بەلەدیە) بە تانکر ئاویان دەهێنا بۆ گەڕەکە هەژارنشینەکان کە ئاوی کانیاوەکان بەشینەدەکردن. لە کاتی دابەشێنەوەی ئاوەکەدا دەبوە تەکە و لەکە کە زۆرجار لەسەر ئەوەی نۆرەی کە بووە،شەڕ و هەرای لێدەکەوتەوە.

هیندێک ماڵە دەوڵەمەندەش یەخچاڵ نەوتییان هەبوو، هەروها ژێرخانیان (ژێرنهومی)هەبوو بۆ ڕاگرتنیمیوه و باقی ئەو خواردە مەنیانە زوو خراپ دەبوون. بەو ژێرخانانە دەگوترا "حەوزخانە".
له نێو شاردا زۆرێک لە ماڵە ئەعیانەکان وەک بنەماڵەکانی سەردار، وەکیلە، بابان ، غەیاسی و حەبەبی ئاوی "جاری" یان هەبوو. بە هێنانی ئاو لە ریگەی قەنات و لوولەی سوفالەی ئاویان بۆ خویان کێشابوو.ماڵەی سەردار دەرگەای حەسارەکەیان دانەدەخست. حەوزخانەیەکیان هەبوو کە دانیشتوانی شار بوبردنی ئاو بۆ ماڵەکانی خۆیان، یا ئاو خواردنه وە، یا خو فینک کردنەوە ڕوویان تێدەکرد.
من هەوڵمدا بەزمان دایکیم، واتا بە زاراوەی سنەی ئەم دەقە بنووسم کە لە زۆر جێگا بە وشەی گونجاوگەرم دە کرد.
ئەمە ئەو شتانە بوو کە من لە بەفرەچاڵ و ژیان لەو سەردەمەدا وەبیرم دێنەوە. دڵنیام کەسانی دیکە هەن لەمبارەوە بیرەوەریی باشتریان لەوەی من هەیە. هەروەک لە سەرەتاشدا باسمکرد، دەخەش

دەبم ئەوکەسانەی کە ئەم نووسراوە دەخوێننەوە، تا ئەو جێگەی پێیان دەکرێ بە زانیارییەکانی خۆیان ئەم دەقەدەولەمەند بکەن و کەم و کووڕییەکانی بخەنە ڕوو.

ئەم نووسراوەیە لە جیهانی ئیمڕۆدا و بەم هەموو پێشکەوتنەی زانست و تەکنیکەوە، ئیمکانی هەیە لای هەندێک کەس بەهۆی ئەوەی ئاوەدانەوە لە ڕابردویە، جێگەی رخنە بێت. من پێمخۆشە هەموو نەزەر وروانگەی خۆیان دەربڕن. من بەدڵ ئاوەڵاییەوە ئامادەی بێستنم و پێی خۆشحال دەبم. ئەگەر کەسیش هەبێ پرسیاری هەبێ، تا ئەو جێگەی زانیاریم هەبێ وەڵامدەر دەبم.
ئیتر ئاواتی تەندروستی بۆ هەمووان دەخوازم
ئەگەر بەخت یار بێت، لەسەر “یەخچاڵی سروشتی” کە هاوکات بوو لەگەڵ ئەم سەردەمەدا و لەسەر ژیانی خەڵک چ دەورێکی هەبووە، دەنووسم.

ئاویار

دەردە کوردبوون و جلی کوردی..

هەمەر نەریاوی

1 – ئەو جوگرافیایەی کە هەنووکە لە قامووسی سیاسیی جیهاندا بە “ئێران”، ناودەبرێ، وڵاتێکی فرەنەتەوەیە کە هەر کامە لە نەتەوەکانی نێو ئەم جوگرافیا بەرینە،خاوەنی زمان و فەرهەنگ و مێژوویەکی جیاواز و دەوڵەمەندن. بە درێژایی 40 ساڵی ڕابردوو ،مخابن زمان و فەرهەنگی هەر کامە لەم نەتەوانە خاسما کورد، بەردەوام وەبەر شاڵاوی چەوتی ئەقڵییەتێکی نەزۆک و گەمژانەی باڵادەست کەوتووە. جارێک،سووکایەتی بە زمان دەکرێت،جارێکی دی،فەرهەنگ و کولتوور وەبەر هێرش دەدرێت و جاری وایشە خۆڵ لە چاوی مێژووی ئەم نەتەوانە دەکرێت؛یان بە واتایەکی ڕاستتر،هەوڵی شێواندن و ئاوەژووکردنی مێژووەکەیان دەدرێت. چونکە دەستەڵات و فەرهەنگی باڵادەست هەر لە دێر زەمانەوە هەتا هەنووکەیش بەردەوام بە چاوێکی نەوی و نزم دەڕوانێتە نەتەوەکانی دی نێو ئەم جوگرافیایە و لە ڕاستیدا ئەم فەرهەنگەیشی بە نێو کۆمەڵگەی ئێرانی گوێزێتەوە و زێڕینە،هەڵگری هەمان بۆچوون و ڕوانگە لە هەمبەر نەتەوەکانی دیکەی نێو ئێراندایە.

2 – ئەم پەلامارە دژە مرۆیی و کرێتە،هەندێک جار لە کەناڵە بە ناو “میللی”یەکانەوە و لە لایەن ژمارەیەک میدیاکار(پێشکەشکار و بێژەر)ی نەخوێندەوار و کاڵفامی خاوەن ئەزموونەوە ئەنجام دەگرێت کەچی بەڕێک جار،ناوەند و سیما زانستیی و هونەریی و ڕۆشنبیرییەکان بە ئەم هێرشە ناسەردەمییانە دەکار دەگیردرێن. ڕووی ئەم چەند پەیقە لە نوێترین هێرشی کاڵفامانە و ناسەردەمییانەی پێشکەشکارێکی نەخوێندەواری کەناڵێکی فەرمیی حوکوومەتە کە “جلی نەتەوەیەک” نیشانە دەگرێت و وێڕای ڕێزی فرەوانم بۆ چینی “شقان”،بە جلی شوانان، ناودێری دەکات. ئەم پێشکەشکارە قسەزل و گەمژەیە کە بە پارەی حوکوومەت،لە کەناڵی ڕەسمیی وڵاتەکەوە، فەرهەنگی نەتەوەیەک وەبەر هێرش دەدات، ئەوەندە نەخوێندەوارە کە سەرەڕای ئەوەی لەسەر گیرفانی حوکوومەت بە هەر هەموو ئێران و بگرە دنیادا گەشت و سەفەری فرە و فرەوان دەکات،کەچی هێشتاکە تەسقاڵێک شارەزایەتییەکی لەسەر خۆیان گوتەنی”ئەتنە ئێرانییەکان”نییە و سووک و هاسان ،بە بێ ئەوەی وەبەر لێپرسینەوە و لێپێچینەوە بکەوێت،تا دێت تریبۆنی گەورەتری دەخرێتە بەردەم. تاڵتریش ئەوەیە کە دواتر خۆی بە کورد لە قەڵەم دەدات کە برین و دەردەکە سەد هێندە کاریتر و پڕزامتر دەکات. ئەم چەشنە بێڕێزیکردنە بە جلی نەتەوەی کورد ڕاست

دەمباتەوە بۆ نێوەڕاستی شەستەکانی هەتاوی(نێوەڕاستی هەشتاکانی زایینی).

3 – ئەو کات،خوێندکاری کۆلێژی زانستە کۆمەڵایەتییەکان لە زانستگەی تاران بووم. جارێکیان مامۆستای وانەی "خەسارناسیی کۆمەڵایەتی"،دوکتۆر "ڕەحمەتوڵڵا سدیق"، تەوەری باسەکەی لەسەر چەشنەکانی گزیکاریی و لادانی کۆمەڵایەتی لە نێو کۆمەڵگەدا بوو کە "لەبەرکردنی جلی کوردی" بە نموونەیەکی ئاشکرای لادان لە بەها و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان و بگرە تێکدانی فەرهەنگی بەناو ئێرانی ناوزەد کرد. ئەم مامۆستای زانستگەیە کە بڕوانامەی دوکتۆرای کۆمەڵناسی لە زانستگەی "سۆربۆن"ی پاریس وەرگرتبوو،سووک و هاسان بەو چەشنە کەوتە سووکایەتیکردن بە فەرهەنگی نەتەوەیەک و یەک کەسی بە ویژدانیشت بەرەدیدە نەکەوت،بەرەنگاری ببێتەوە،یان بە واتایەکی ڕاستتر،کەسی متەقی لەوە نەهات. کاتێک ئاخاوتنەکەی کۆتایی پێ هات،ڕووم تێ کرد و وتم: "مامۆستا دەمەوێت بە کۆڕ و دانیشتنی داهاتوو لەسەر جلوبەرگی کوردی قسە بکەم". پێشوازی لە پێشنیازەکەم کرد. بۆ حەوتەی داهاتوو دەستێک جلی کوردیم لەبەر کرد و ڕووم لە کۆلێژ نا. هێشتا نەگەیشتبوومە نێو حەوشە و باخچەی کۆلێژ،کە هەر یەکە و بە ناو و ناتۆرەیەک، بانگی دەکردم. کاتێک کۆڕەکە دەستی پێکرد،مامۆستا ڕەحمەتوڵڵا سدیق،ڕووی لە خوێندکاران کرد و وتی: "وا دیارە ئاغەی... دەیهەوێت دیفاع و بەرگری لە خۆی بکات،ئاغەی ... فەرمووو".

سەرەتا کەوتمە ئاخاوتن لەسەر فەلسەفەی دامەزرانی کۆلێژی زانستە کۆمەڵایەتییەکان کە بەشێکی فرەی وانەکانی تەرخانە بە خۆیان گوتەنی؛چاند و فەرهەنگی ئەتنە ئێرانییەکان. وتم:"جێی داخ و کەسەری زۆرە لە کۆلێژێکدا ناوەکەی بە خۆی هاوار دەکات کە پێویستە ڕێز لە زمان و کولتوور و مێژووی نەتەوە جیاوازەکانی نێو وڵاتێک بگیردرێت،هەر لێرە و لە تریبۆنی زانستگەوە سووکایەتیی و بێڕێزی بە فەرهەنگی کورد دەکرێت. خوێندکاری نێو زانستگەکانی ئێران ئەوەندە شارەزایەتی لەسەر هۆز و خێڵە سوورپێستەکانی ئەمریکا هەیە، هەزار یەکی لەسەر خۆتان گوتەنی؛فەرهەنگ و چاندی ئەتنە ئێرانییەکان شارەزایەتی نییە و بگرە هەر هیچیش نازانێت".
دواتر،کەوتمە باسکردن لەسەر تایبەتمەندییەکانی هەر کامە لە بەش و پارەکانی جلی کوردی و دەسکەوتیان لە وەرزە جیاوازەکانی ساڵدا. کە کۆتاییم بە قسەکانم هێنا،کاکی مامۆستا ئەوجار ڕووی لە خوێندکاران کرد و وتی: "بەڕێزینە،بەڕاستی من ئەم شتانەم نەدەزانی و

شارەزایەتیم لەسەر ئەم پرسانە نەبوو. هەر لەرێ و لەبەرچاوی هەمووان داوای لێبوردن لە ئاغەی … دەکەم". من عەرزم کرد، دوکتۆری هێژا، داوای لێبوردن لە نەتەوەیەک بکە کە من ئەندامێکی هەرە گچکەی دەمە ئەژمار.

4 – هەنووکە پاش گەلێک ساڵان، ئەمجارە "محەممەدجەعفەر خوسرەوی"، پێشکەشکاری کەناڵی دووی ئێرانی، لە سەردەمێکدا کە بە چاخی شۆڕشی تەکنەلۆژیا و زانیاری ناودێرە، بە لەونێکی بێشەرمانە، لە شاشەی کەناڵەکی فەرمییەوە، سووکایەتی بە جلی نەتەوەیەک دەکات. پێشکەشکاری کەناڵی بە ناو میللی، مەیلەکیانە دەئاخفێت و بە بەرچاو بە میلیۆنان کەسەوە، سووکایەتی بە فەرهەنگی دەوڵەمەندی نەتەوەیەکی دێرین دەکات.
ئەم قسەی "محەممەدجەعفەر خوسرەوی"یە کە، ڕێزنان لە کەسی بەرانبەرت، سەرەتاییترین ئەرک و ڕەوتاری کۆمەڵایەتییە و پێشکەشکار پێویستە ڕێز لە میوان و بەردەنگی بەرنامەکەی بگرێت کەچی بە خۆی، ڕاست بە پێچەوانەوە دەجووڵێتەوە و فەرهەنگی نەتەوەیەکی خودان ژیار نیشانە دەگرێت. میوانی بەرنامەکەی گەنجێکی کورد دەبێت بە ناوی دوکتۆر "فەریبورز عەزیزی" کە خەڵکی گوندێکی دەڤەری هەورامان بە ناوی "زەردەیی"یە و لە کرماشاندا مەزن دەبێت. کاتێک پێشکەشکار پێی دەڵێت؛ ئەم جلی شوانییە چییە لەبەرت کردووە، وەرامی دەداتەوە: "ئەم جلە، یادگاری کاوەی ئاسنگەر و هێمای ڕزگاربوون لە ژێر چنگی ملهوڕیەتییە". جێی ئاماژەپێدانە کە فەریبورز عەزیزی دواتر کورتە ڤیدیۆیەک لەسەر ئەم پرسە بڵاو دەکاتەوە کە ڕاستیت گێڕەکە هیچ لە واقیعە هەژێنەرەکە کەم ناکاتەوە.

5 – لە نەو وڵات و سیستەمەکدا زۆرینە بە ئەقڵییەتی نەتەوەی باڵادەستەوە بار دێت و گەش دەکرێت،مرۆ و کەسایەتی نەتەوەکانی دی، با بلیمەت و زانستوەر و مامەستای زانستگەیش بن،هەمیشە بە چاوکی نزم و نەوی سەیر دەکرێن.هەر بۆیە پێشکەشکارێکی ناسراو بەو چەشنە بێڕێزی بە نەتەوەیەک دەکات و هەرگیزیش گوشارێکی بە سەر دروست نابێت. پێویستە هەموومان لە هەمبەر ئەم بێڕێزیکردنەدا یەکدەنگ و یەکگرتوو بین و هەڵوەستمان هەبێت و بە دژی سەرچاوەی سەرەکی سووکایەتیکردنەکە بوەستینەوە ئێگینا سبەی شاڵاوی دیکەی بە دوادا دێت. کورد و کوردبوون،بە هەمیشەیی بە دیرێک بە چەقەی چاوی ناحەزان دەمێنێتەوە بەڵام مرەی کورد تا کەنگێ دەبێت بەدەست ئەم دەردە گرانەوە بتلێتەوە کەچی ویژدانە تێپیوەکانی ناوخۆ و دەرەوە(بە ناو ڕۆشنبیرانی ئێرانی)، متەقیان لەوە نایە و بگرە بەرانبەر بەم بێڕێزیکردنەیش،خەنین و لە دوور و نزیکەوە،مووزنانە و بەدرێ،جاڕی دیمەکراسی و مافی مرۆڤ لێ دەدەن!

ناوی کتێب: پشیلەکەی بریژێت!..
نووسینی: جەلال قادر

ناوی کتێب: پشیلەکەی بریژێت!

بابەت: چیرۆك

نووسینی: جەلال قادر

دیزاین: هەرێم عوسمان

چاپ: چاپخانەی کارۆ

تیراژ: 500 دانە

نرخ: 3000 دینار

نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم

ساڵی چاپ: 2017

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...]

ڕۆمانی (مرۆڤی هەرزان) بڵاوەکرێتەوە

وەشانی نووسیار لە وەرزی نوێی کتێبەکانیدا بەمزوانە ڕۆمانی (مرۆڤی هەرزان) لە نووسینی (گۆران سەباح) چاپ و بڵاوەکاتەوە.

لەبارەی ئەم ڕۆمانە گۆران سەباح دەڵێت: مرۆڤی هەرزان ئەزموونێکی نوێیە لە ڕووی ژانری ڕۆمان، زمانی گێڕانەوە، تەکنیکی گێڕانەوە، کات، شوێن، تەما و کارەکتەر. ژانرەکە خەیاڵی زانستییە (خەز). لە ماوەی ڕابردوودا، دە باسی تێروتەسەلم لەبارەی خەز نووسی، بە درێژی باسی چۆنێتیی نووسینی خەزم کردووە. زمانی (مرۆڤی هەرزان) ورد و پاراوە، تایبەتە بە خەز. زمانی خەز ئاسان نییە چونکە دەبێ ڕەچاوی لایەنی زانستی و تەکنیکی بکرێت، ئەمەش پێویستی بە زاراوەی تایبەت هەیە. مرۆڤی هەرزان هەوڵێکە بۆ دانانی بناخەی زمانێکی تایبەت بە خەیاڵ و زانست کە جیای بکاتەوە لە ژانرەیلی تری ڕۆمان. تەکنیکی گێڕانەوەکە کەسی سێیەمی سنووردارە کە ئاستەمترین تەکنیکە، لە دەرفەتی تر بە وردی باسی دەکەم. تەمای (مرۆڤی هەرزان) ڕۆمانەکە جیا دەکاتەوە لە ڕۆمانەیلی تر. باسی خۆکوشتن دەکات، پێمان دەڵێت بۆچی فەلسەفە و هزری ڕۆئاوا مرۆڤیان بەرەو ئاقاری خۆکوشتن برد. پێشمان دەڵێت فەلسەفەی ڕۆژهەڵات و ئایین و زانست دەتوانن چی بکەن بۆ چارەسەری خۆکوشتن. کاتەکە لە داهاتووە، باسی ساڵی ٢١٠٠ دەکات. (مرۆڤی هەرزان) فرە شوێنە: بۆشایی ئاسمان، هەولێر، نیویۆرک، پاریس، تاران، چەندان شوێنی تر. کارەکتەرەیلی سەرەکیی (مرۆڤی هەرزان) گەنجن، لە نێوان ١٤-٢٠ ساڵی دان، ئەمەش ڕۆمانەکە دەکاتە جۆری (گەنجی تازە پێگەییو، واتە Young Adult).
پەرەگرافیک لە ڕۆمانەکە:
” شووشە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە، دەڵێت ئەو باسی خەون ناکات. مردوو خەون نابینێت، شتەکان بە واقیعی دەبینێ و هەستیان پێ دەکات، ئەزموونی مردن دەکات و دەگێڕێتەوە. لە ڕێگەی ئەزموونەکەوە مرۆڤ دەزانێ لە دنیای مردن چی دەگوزەرێ، دەزانن بەرەو کوێ دەچن، بەمەش نرخ و مانای ژیان دەدۆزنەوە.”

وەک هەوڵێکی نوێ، نووسیار داوای لە دوو نووسەر و کەسایەتی دیاری

بوارەکە کردەووە کە پێشوەخت و پێش لە چاپدانی ڕۆمانەکە، خوێندنەوەی تایبەتی خۆیان بنووسن و دواتر لە بەرگی پشتەوەی ڕۆمانەکە دادەنرێت. ئەو دوو نووسەرەش: خانمە نووسەری کورد "ئاڤە هوما" کە بە ئینگلیزی ڕۆمان دەنووسێت. لەگەڵ نووسەری بە ئەزموون بەدران ئەحمەد حەبیب.

"مرۆڤی هەرزان" لێوانلێوە لە داهێنان، هەجوی سیاسی و هۆشیاریی ئیکۆلۆژی. ڕۆمانەکە ئاستێکی نەودەوڵەتی هەیە و چێژ و ڕۆشنایی بە خوێنەر دەبەخشێت، لەسەر بنیاتی فەلسەفە، ئایین و کولتور هەوڵ دەدات گەورەترین پرسیارەکانی ژیان وەڵام بداتەوە.

- ئاڤە هوما، نووسەری ڕۆمانی بەناوبانگی "کچانی دووکەڵ و ئاگر"
  خەونی "گەڕان سەباح" دوو جار پیرۆزە، جارێکیان وەدەزینی چارەسەر بۆ دەردێکی کۆمەڵایەتیی ئەو سەردەمە داهاتووە خەیاڵکردە و جاری دووەمیش کە زوانی کوردی و مرۆڤی کوردستان و وڵاتەکەیان دەباتە ڕێزی هەموو دنیا.
- بەدران ئەحمەد حەبیب
  گەڕان سەباح: لە دایکبووی شاری هەولێر لە ساڵی ١٩٨٢. خاوەنی بڕوانامەی ماستەرە لە بواری ڕۆژنامەوانی و بڕوانامەی دکتۆرا لە ڕۆژنامەوانی (مەیجەر) و نووسینی ڕۆمان (ماینەر) لە زانکۆی کانزەس لە ئەمریکا. یەکەم ڕۆمانی بە ناوی (شاخوێنەری سەرکردە) لە ٢٠٠٥ دا بڵاو کردەوە، ڕۆمانی دووەم (ترس و ڕق) لە ٢٠١١، ڕۆمانی سێیەم (دووی سوور) لە ٢٠١٣. ڕۆمانی دووەم و سێیەمی بە ئینگلیزیش بڵاو بوونەتەوە لە ئەمریکا. (مرۆڤی هەرزان) چوارەم ڕۆمانیەتی. نووسەر سێ ڕۆمانی چاپ نەکراویشی هەیە. وەک وەرگێڕیش تا ئێستە بیست و پێنج کتێبی لە ئینگلیزییەوە کردووە بە کوردی لەوانەش: هاملێت، بانەکانی وەزەرینگ، تیۆری سیاسی، حکوومەت و گەندەڵی، بەهاری عەرەبی، جووەکانی کوردستان، داهێنانەوەی کۆمەڵگەی مەدەنی، هتد. هەڵگری خەڵاتی کاندەر پیکێت و باب سیگمانە لە بواری نووسین و لێکۆڵینەوەی ڕۆژنامەوانی.

تاوێک لە پروشەت.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)
ئاسمان
جارێکی تر
گریمانەی
تاوێک لە لە پروشە
بەفری تۆی هەیە،
مەستیشم
بە خەونی گەڕانەوەت،
بۆیە وەک گوڵی قەرانی ئازار
سووتماک
ئەبمەوە
(٢)
خۆرئاوابوون
تابلۆیەکە لە ڕۆح
(٣)
تاوەکو چرا شینەکانت
لە سەرشەپۆلە
هێمنەکانی کات
دەرئەکەوێتەوە
لە کەنارا،
بەرگی خۆرت بۆ ئەپۆشم
مەنزڵگەیەک
لە وڵاتی شەختە و گڕ،
با لە دڵا باڵا کا
تا ئەو سنورە تەلبەندەی
پێش لە خاچدانمان
ئەبینەوە
بە هەناسەی
ڕابردووی یەکتر،

....

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەرەنسی
Paul Gauguin- Garden under Snow

کاکەلەیەکی کوردی (٨) ساڵان بوو بە یەکەمی جیهان لە بیرکاری.. رێزا شوان

منداڵێکی کوردمان کە ناوی (یوسف ئەرهان ڤالینجا ئۆغڵو) ه، تەمەنی (٨) ساڵە. خەڵکی پارێزگای (هاکاری) یە، لە باکووری کوردستان. پۆلی سێی سەرەتایی لە قوتابخانەی (شەهید سەلاحەدین) لە هاکاری. زۆر لە بیرکاری"ماتماتیک" دا زیرەکە.

داوای لە باوکی کرد، کە رێی پێبدەن بۆ ئەوەی بەشداری لە تاقیکردنەوەکانی پێشبڕکێی (کاریبە) بۆ بیرکاری لە (کەنەدا) بکات. باوکی بۆ ئەوپەڕی پێخۆشحاڵییەوە رازیبوو.

لەم پێشبڕکێیەدا، بۆ کاکەلە (یوسف) ەوە (٢٥٥٥) قوتابی زیرەکی قوتابخانەی بنەڕەتی لە هەموو شوێنەکی جیهانەوە هاتن و بەشدارییان، لەم پێشبڕکێیەدا کرد.

تاقیکردنەوەکان دەستی پێکرد. کاکەلە یوسف زۆر بە دڵنیایی و خێرایی و هێمنییەوە وەڵامی هەموو پرسیارەکانی دایەوە. لە ئەنجامدا یوسف پلەیەکی باڵای بەدەستهێنا و بوو بە یەکەمی ئەو هەموو قوتابیە بەشداربووانەی جیهان، لە پشبڕکێی کاریبەی.

باوکی یوسف (ئەرهان ڤالینجا ئۆغڵو) وتی:"یوسف لە بیرکاریدا زۆر زۆر زیرەکە، کە پشتگیریمان لێکرد، ئەم سەرکەوتنە مەزنەی بەدەستهێنا. ئەمە زۆر شادین و شانازیی پێوە دەکەین"

مامۆستاکەی یوسف (رەجەب ساڤاش) دەربارەی ئەم سەرکەوتنە گەورەیەی یوسف، وتی:"یوسف لە بیرکاریدا زۆر زیرەکە و سەرکەوتووە و کوڕێکی جیاوازە. کاتێک کە بۆ تاقیکردنەوەکان چووە پێشەوە. ئێمە دڵنیابووین کە یوسف سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست دەهێنێت. بە راستی سەرکەوتنەکەی زۆر گەورەیە. هیوادارم هەموو منداڵان، وەک ئەم سەرکەوتنەی یوسف بەدەستبهێنن"

ئێمەش پڕ بەدڵ، جوانترین پیرۆزبایی لە کاکەلە یوسف و لە خانەوادەکەی دەکەین. وەکو منداڵێکی کوردیشمان زۆر شانازیی پێوەدەکەین و ئەم سەرکەوتنەی یوسف، سەرکەوتنە بۆ هەمو مندا□□انی کورد. هیوای تەمەندرێژبێت و داهاتوویەکی گەش و بەرز و باڵاشی بۆ دەخوازین.

رەزا شوان

۲۲/ یانوار/۲۰۲۱

لە یادی 43 ساڵەی گیانبەختکردنی رابەری رەنجدەرانی کوردستان کاکە ئارامی نەمردا

43 ساڵ لەمەوپێش لە رێکەوتی 31-1-1978 کاکە ئارام, لە جەرگەی خەباتی چینایەتی و نیشتمانی , لە پێناوی ئازادی و یەکسانیدا, لە قوڵایی شۆڕشی چەکداریدا لە قۆناغی روبەڕو بونەوەی دەسەڵاتی بەعسی فاشیستدا وەك مۆمێك بۆ بەرگری و بڵاو کردنەوەی بیری یەکسانیخوازی و پێشکەوتنخوازی گیانی خۆی بەخت کرد.

ئەو سڵی لە هێزی دوژمنان نەکردەوە, وەك سەرکردەیەك ترسناکترین بەرەی روبەرووبونەوەی هەڵبژارد, نەك لە ناو کوردستان بگرە لە مەترسیدارترین جوگرافیای بەرەو روبونەوەی فاشیزم بە تەنیاو سادەیی گیانی بەخت کرد, ئەو ئەرکە قورەسەکەو جوگرافیا ترسناکەکەی لە شۆڕشدا بۆ خۆی هەڵبژارد, ئەو شەو و رۆژ کاری بۆ رێکخستن و رێکخراوبوونی ه□زاران و هوشیارکردنەوەیان بە بیری سۆسیالستی دەکرد.

دوای کاك ئارام, کاکە فوئادی مستەفا سوڵتانی و حەمە حوسێن کەرێمی و ئازاد هەورامی و دەیان و هەزاران شەهیدی بیری سەربەخۆیی وڵات و یەکسانی گەل و بەختیاری کرێکاران و زەحمەتکێشان هەمان رێگایان گرتە بەر.

بارودۆخی ئێستای کوردستان شایەدە لە هەموو کات زیاتر پێویستمان

بە بیرو کردارەکان و رابەری کاکە ئارام و سەرجەم قوربانیان رێگای سۆسیالزمە , بە تاکە چرای روناکی دەزانین بە سەرکەوتن بەسەر تاریکییەکانی ئەمڕۆ.
بیروباوەڕی ئارام و فوئاد لە پێناو یەکسانی مرۆڤەکان, قوربانیدانیان لە سەنگەرەکانی پێشەوەی بەرگری لە زەحمەتکێشان و نیشتمان, ژیانی سادەو ساکاریان, چرای رێنیشاندەری رزگاربوونە لە نەهامەتیەکانی ئەمڕۆی گەلەکەمان.
لەیادی 43 ساڵەی شەهید ئارامدا دەڵێین , تە نەمریت و رێگای تێکۆشانت بۆ دادپەروەری بەردەوامە , بیروباوەڕی یەکسانیخوازانەت تاکە رێگای رزگاری هەژارانە.
دەبا رۆژی شەهیدکردنی کاکە ئارامی رابەر بکرێتە رۆژی بەرەو روبونەوەی نا دادپەروەری کۆمەڵایەتی و خەبات بۆ یەکسانی

وەزیرە جەلال خوشکی شەهید ئارام
رەشاد مستەفا سوڵتانی برای شەهید فوئاد مستەفا سوڵتانی
عەلی مەحمود محەمەد چالاکوانی چەپ

25-1-2021

پۆلیڤیا لە شکستی جیڤاراوە بۆ سەرکەوتنی مۆرالیس. عەلی مەحمود محەمەد

کورتەیەکی مێژویی لەسەر پۆلیڤیا

پۆلیڤیا بەناوی سیمۆن بۆلیڤوار (1738-1830) ەوە ناو نراوە , کە زۆر لە وڵاتانی ئەمەریکای لاتینی ڕزگار کرد لە داگیرکاری (کۆڵۆمبیا, ڤەنزویلا, پیرۆ, پۆلیڤیا), پۆلیڤار ئەو ناوەیە بە سەرمینەوە چەپەکانی ڤەنزویلا ناویان هەڵگرتووە و شانازی پێوە دەکەن, خەونەکانی سیمۆن بۆلیڤوار لە دادپەروەری و ڕزگاری و یەکخستنی ئەمەریکای لاتین تا ئەمڕۆ بە زیندوویی ماوەتەوە .
ئەم وڵاتە پۆلیڤیا چۆن بە وڵاتی راِونانی سەرەك بەناوبانگبوو,

هاوکات لە ڕابردووشدا وڵاتی کودەتا سەربازییەکانیش بووە, لە ماوەی 162 ساڵدا 1189 کودەتای سەربازی بەخۆوە بینیوە, وێڕای دواینەکەی بە سیناریۆو ئارایشێکی نوێ بەڕێوە چوو, بۆیە بەردەوام لە ناجێگیری سیاسیدا بووە, تا مۆرالیس هات ماوەی حوکمڕانییەکەی زۆرترین ماوەو ئاسایشترین کاتەکانی حوکمڕانی بوو لە مێژووی وڵاتدا, هۆکاری هەمووو ئەوانەش ئەو هەژاری و پاوانکردنی دەسەڵاتە بوو لە لایەن کەمایەتییەکی سپی پێستەوە .

ئەم وڵاتە تەژییە لە چیرۆکی کوشت بەو جیاکاری بە ئەندازەی ئاپارتایدەکەی باشووری ئەفریقا, نموونەیەك بچوك لە کاتێك کرێکارانی قەسدیر مانیان گرتبوو بۆ زیادکردنی کرێکانیان, خاوەند کورهکان سوپایان بانگ کرد بۆ لێدانیان, لە ئاکامدا کرێکارانی کانەکان لە کۆمەڵکوژی کاتافا لە 1942-12-21 دا , 19 کرێکار کۆمەڵکوژ کران و 49ش بریندار کران, لە ساڵی 1943 ەوە ئەو یاداوەریبە کراوەتە رۆژی کرێکارانی کانەکانی پۆلیڤیا.
بزووتنەوەی نەتەوەیی شۆڕشگێڕ کە لایەنگری لە کرێکاران و هندییەکان دەکرد ساڵی 1951 گەیشتە دەسەڵات کودەتایان کرد بەسەریدا, کە لە بەرنامەیاندا بوو ژیانی کرێکاران باش بکەن .
پۆلیڤیا پێشەنگی شەپۆڵە شۆڕشگێڕییەکان بوو لە ئەمەریکای لاتیین, لە ساڵی 1952 کورەکانی بەرهەم هێنانی قەسدیر خۆماڵی کرا, لە سەرەتای ئەبریلی 1952 شۆڕشی کرێکاری لە پۆلیڤیا هەڵگیرسا, یەکێتی کرێکاران چەند مانگ دەسەڵاتداربوون , دوایی ئەو جارەش خەڵتانی خوێنکرا,خەباتی سانديکايی و خەباتی هندییەکان (سی ئێ بی) , 5 ساڵی خایاند تا بە تەواوی سەرکوتکراو کودەتای سەربازی بەسەردا کرا.
پۆلیڤیا لە رێکەوتی 10-10-1982 لە دیکتاتۆرییەت ڕزگاری بوو, پاش 11 ساڵ دەسەڵاتی سەربازی لە وڵات .

سندوقی دراوی جیهانی دیارییەکانی بۆ پۆلیڤیا

لە نێوان ساڵەکانی 1925-1929دا, وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا ساڵانە 200 ملیۆن دۆلاری وەبەرهێنان کردووە لە وڵاتانی ئەمەریکای لاتین , لە بەرامبەردا ساڵانە300 ملیۆن دۆلار قازانجیان دەسکەوت بووە , قازانجەکان 150% ی سەرمایەگوزارییەکە بووە , نەوتی فەنزویلا و کانەکانی پۆلیڤیا و شیلی و سامانی کوبا ئامانجی چاوچنۆکی ئەمەریکا بوو لە مێژوودا .
لەو ساوە خەڵکی ئەم وڵاتە هەستیان بەوە نەکردووە لەو دیو سنورەکانەوە بە تایبەت لە لایەن ولاتە ئیمپریالیەکانەوە خێرو بەرەکەتیان بۆ بێت, بەڵکە گومانیان لە دەسکە گوێی

دیارییەکانیشیان هەبووە , ساڵی 1985 سەرۆك ڤیکتۆر باز ئێستنسورو
لە بزووتنەوەی نیشتمانی شۆڕشگێڕ بڕیاری ژمارە 21060ی دەرکرد ,
بەو بڕیانە دەرگای وڵاتی خستە سەر پشت بۆ ئابووری بازاڕ , ئەمەش
زەنگی پیادەکردنی نەخشەی نیو لیبراڵییەکان بوو لە بواری ئابوریدا,
یەکەم دیاری ئەو بڕیارە بۆ خەڵکی پۆلیڤیا دەرکردن و بێکارکردنی
25000 کرێکاری کانەکانی قەسدیر بوو.
یەکێك لە سەرکەوتنەکانی بانکی جیهانی و سندوقی دراوی جیهانی کە
بە شانازییەوە تا ئێستا باسی لێوە دەکەن و بە سەرکەوتنی دەزانن بۆ
دەزگاکەیان, ڕزگارکردنی پۆلیڤیا بوو لە قەیرانی ئابووری ساڵی
1985, لە ڕێگەی کەمکردنەوەی کاربردی کەمەرە ئەمەش وەك نموونەیەك
سەرکەوتوو بۆ وڵاتانی خۆرهەڵاتی ئاوروپا ناسێنرا, تا ئەزموونی
لێ وەربگرن و کاری لەسەر بکەن, لەو چاکسازییەدا کۆمپانیای
کانەکان فرۆشران, بێکاری زیادیکرد, هەقدەستی کرێکاران دابەزی,
ئابووری پوکایەوە, جیاوازی چینایەتی چووە سەر, نرخی ئاو بەرز
بووەوە, خزمەتگوزاری کەمکرایەوە, پشتگیری لە پێداویستییە
زەرورییەکان ژیان نەما , بە کردار هەمووان ئەمانە کران, هەرچەندە
سەردانی بانکی دراوی جیهانی بکەیت لەسەر دەرگای چونە ژورەوە
نووسراوە" خەومنان جیهانێکی بێ هەژارییە" وەلە ڕێك پێچەوانەکەی
دەکەن وەك ئەوەی لە پۆلیڤیا باسمان کرد.

لەگەڵ زەربوونی دوکانی ئارایشت وئەتەمبێلی مۆدێل باڵا لە
شەقامەکاندا, سواڵکەرەکانی سەر شەقامەکانیش زیادیان کرد, داهاتی
تاك دابەزی بۆ سێ یەکی ساڵی 1980, ئەو هەژارییە بوو ئێستاش کە
باسی ئەو دەزگا نەو دەوڵەتیانە دەکرێت هەژارانی پۆلیڤیا هەڵنجیان
پێی دەتەوە لە تاوا دەڵەشێنەوە, بەیە نیولیبراڵیەت لای ئەوان بەنی
لە کەلاك ناخۆشترە, هەر دەرکەوەت بۆ چاو ورگیان نا, بەڵکە بە
لوتیان لەو دیو سنورەکانەوە هەستی پێدەکەن.
لە نەوەدەکان بە تایبەتیکردن کەرتەکانی نەوت و گازیشی گرتەوە,
بەمەش دەرگا بۆ دزینی ئەم دوو کەرتە گرنگەی ئابووریش خرایە سەر
پشت, تایبەتیکرن هەر بە نەوت و گازەوە نەوەستا بگرە ئاوی
خواردنەوەشی گرتەوە, لە سەرەتای نەوەتەکان سندوقی دراوی جیهانی
بە تایبەتیکردنی کەرتی تایبەتی سەپاند بەسەر دەسەڵاتدارانداندا, لە
ئەنجامدا سەدان خۆپیشاندان سازکرا, پاش ئەوەی هەژاران خواردنەوەی
ئاویشیان لێ گرانکرا و نەیانتوانی کرێی ئاو بدەن, بەهەی
زیادکردنی نرخی بۆ 20دۆلار , کە پێنج یەکی داهاتی تاك بوو, بەمەش
جگە لە برسێتی, ئابووری لیبراڵی تەنویەتیشی بۆ هەژارانی پۆلیڤیا
بەدیاری هێنا, بۆ وتەی وەزیری ئیشغالی ئەوکاتی پۆلیقی 40000

خێزان لە لاباز ناتوانن كەڵك لە ئاو وەرگرن بەهۆی هەژارییەوە, ئەمە وتەی شایەدحاڵەكانی تەنوییەتی نییە, بەڵكە قسەی كەسێكە لە زوێكەوە لە بەر خواردنەوەی خواردنەوە كهولییەكان بەكارهێنانی ئاوی واز لێهێناوەو پۆلیسی بێ وەفای بەردەرگای سندوقی دراوی جیهانییە.

لە ڕاپرسییەكدا كە لە مانگی یۆلی ساڵی 2004 دا ئەنجامدرا , ڕێژەی 84,64% ی خەڵك لەگەڵ چاكسازی یاسای سوتەمەنی بوون , 92,2% لەگەڵ خۆماڵی كردنی سوتەمەنی بوون , واتە دژ بەو بڕیارانەی 39 ساڵ پێشتر بڕیاری لەسەر درا, لە ئەمەریكای لاتین بە شێوەی گشتی ئاراستەی جەماوەر دژ بە ئابووری بازاڕی ئازاد و هەنگاوە لیبراڵییەكانە لە بواری ئابووری .
لە بەرواری 2005-1-11 كۆمپانییای سویالونیزی ئاو بەهۆی ناڕەزایەتی جەماوەری تەنوەوە لە وڵات دەركرا, كە لە بەرواری 1997 ەوە لە پۆلیڤیا كاریان دەكرد لە شاری لاباز, كە نرخی بەشداریكردنی ئاوی لە هەندێك ناوچە 600% بەرز كردبووەوە .
لە ئەبریلی 2004دا, لە كوشابامیا لە ئەنجامی ئەو ناڕەزایەتیانەی بزووتنەوەی بەرهەم هێنەرانی كۆكا ئەنجامیان دا,كۆمپانیای بتشلی ئەمەریكی دەركرا, لەو كاتەدا سەرۆكی لیژنەی ئاو ئۆسكار ئۆلیفێرا وتی: بزووتنەوەی كۆمەڵایەتی لە هەژارترین وڵاتدا سەركەوتنێكی مەزنی بەسەر سستەمی جیهانگیریدا داسەپاند, ئەمە سەرەتایەكی گرنگ بوو بۆ خەباتی جەماوەری لە ئاستی جیهانیدا, ئاخر چۆن دژی نەوەستنەوە چاكسازییە ئابوورییەكان جگە لە برسێتی و هەژاری هیچی بۆ دیاری نەهێناوە بۆیان, داهاتی تاك لە 25 ساڵی پێش ئەو چاكسازییە لە 940 دۆلارەوە گەیشتەتە 960 دۆلار, كەچی هەڵئاوسان بەردەوام لە بەرز بونەوەدابوو لەو ماوەیە, خزمەتگوزارییە گشتییەكان لە نەماند بوو, 58,6%ی خەڵك بە پێی INF لە ژێر هێڵی هەژارییەوە بوون , بە تایبەت لادێنشینەكان نزیك بە تەواویان لەژێر هەژاریەوە دەژیان, بە بەهێزترین مایكرۆسكۆبیش بگەڕایتایە دەرچوییەكی زانكۆت تیایاندا نابینییەوە .

بۆچی هەڵبژاردنی پۆلیڤیا لە لایەن جیڤاراوە؟

بەڕێكەوت بوو جیڤارا پۆلیڤیای بۆ قوناغی دووەمی شۆڕشكردن لە ئەمەریكای لاتین هەڵبژارد یان دوربینی و پلانێكی ورد بوو؟, زۆرێك دوای مەرگی جیڤارا هەڵبژاردنی پۆلیڤیایان لە لایەن ئەوەوە بە شۆرشكردن بە هەڵە زانی, ئاخر ئەوانە یان شارەزای مێژوو نەبوون, یان خوێندنەوەی وردو قولیان نەبوو بۆ ئاستی ئامادەیی هەژارانی پۆلیڤیا بۆ ڕزگار بوون لە چەوساندنەوە, لە كاتێكدا لەو سەرو

بەندە زۆرینەی وڵاتانی ئەمەریکای لاتین بزاقی چەکداری چەپگەرایانەی لەبوو, نزیك 25 بزووتنەوەی چەکداری لە کاردا بوون, ئەو هات ژمارەیەکی نوێی بەیان زیادکرد, راستە جیقارا خەباتە چەکدارییەکەی بە هاوکاری سیای ئەمەریکی لە ماوەیەکی کورتدا لە لایەن راستگەرا ئەلیگارشییە پۆلیقیەکانەوە سەرکوتکراو تێکشکا, بە مەرگی خۆی کۆتایی هات, ئەو خەونەی بە کرێکارانی کانەکانی قەسدیر و هندییە سورەکانەوە بەستبوییەوە لەو کاتەدا هیچی لە شین نەبوو, لەگەڵ مەرگی ئەودا شۆڕشی چەکداریش هەرەسی هێنا, هەرچەندە ئەمساڵ حکومەتی کودەتاچی رەگەزپەرستی پۆلیقی یەکەم وڵات بوو لە جیهان ئاهەنگی یادی مەرگی جیقارایان گێڕا, بە پێچەوانەی هەموو جیهانەوە, بەڵام بینیمان دوای 53ساڵ لە مەرگی جیقارا, لە هەموو کوچەو کۆڵانەکی لابازدا لە پێشەوەی جەماوەرەوە ئامادەی ڕاپەڕینەکانە, لەسەری هەموو شەقامێکدا لەناو باریکاردەکانە, لە ژوری سەری هەموو ماڵێ بە سفرەکانەوە وێنەکەی هەڵواسراوە, لە ژێر سەرینی هەموو دەدارەکان دەست لە ملیان خەوتووە , بە سەرسنگی هەموو کچانەوەیە, لەگەڵ هەموو هەناسەیەکدا فێنکیە بە ئەو جەهەنەمەی سەرمایەداری لەو کیشوەرە سازی کردووە بە هەزاران , ئەمجارەیان جیقارا بە سەرکەوتنەوە گەڕاوەتەوە بۆ پۆلیقیا, نە سیای ئەمەریکی و نە دەسەڵاتدارانی کرێگرتە ناتوانن پێشی پێ بگرن, جیقارا ئەمجارە پارتیزان نییە, کرێکاری کانەکانی قەسدیر ونەوت وگازو کێڵگە پان و بەرینەکانی لیسیەمە, هیندیی و ژنانی هەژارە, پێغەمبەری ڕزگارییە بۆ گەلی ئەمەریکا لەو برسێتی و نەهامەتییەی کۆڵۆمبس بە دیاری بەیانی هێنا, جیقارا رێك ئەنتی کۆڵۆمبسە.

لە شەستەکان بەربڵاوترین وشە لە ئەمەریکای لاتین بڵاو ببوەوە وشەی شۆرش بوو, جیقارا قارەمانی پیادەکردنی ئەو وشەیە بوو, شۆرش سێ گۆشەی ڕادیکاڵیەت لە ناوچەکە (ئیکوادۆر- فەنزویلا-کۆڵۆمبیا)ی تێپەڕاند ,هەموو ئەمەریکای لاتینی گرتەوە, ئەمڕۆ جیقارا ئەو ناوەیە هەموو ئەمەریکای لاتین کردووە بە سێ گۆشەی شۆڕش , ئەمجارە لە ڕێگەی فیشەکەوە نا, بەڵکو بە دەنگەکانی هەڵبژاردن ئاڵای سەرکەوتن لە وڵات بە دوای وڵاتدا لە کۆشکی کۆمارییەکان دەچەقێنن, ئەمە گوێ و لەرە سەمای بۆ بکەن .

جیقارا هەرچەندە لە بزووتنەوەکەی تێك شکا, بەڵام کاریگەری لە جوتیارانی ناوچەی هەڵسوڕانی کرد, ئەمڕۆ وەك مەسیحێك لەو هەرێمانە سەیر دەکرێت خەباتی چەکداری تێدا ئەنجام دا.

لەیاداشتەکانی پۆلیقیا کە لە نێوان 1966-11-7 بۆ 1967-10-7 نووسیویەتی, تیایدا نیگەرانی خۆی بەرامبەر کرێکارەکانی قەسدیر دەربڕیوە , کە بۆ ئەنجامدانی شۆڕش هەڵنەستاون , هەرچەندە ئەوکات

لە ڕیزەکانیان پارتی کۆمۆنیستی پۆلیڤیا زۆر چالاك بوو, ڕاپەڕینی ئەوان لەو سەروبەندەدا کاری لەسەر ورەی گەریلاکان دەکرد, ئەگەری گەڕینی پارسەنگی هێزەکان لە ئارادا هەبوو بە قازانجی گەریلاکان, جیڤارا بەشێك لە خەونەکانی لەسەر بنیات نابوو.
لە بەرواری 8-10-1967 زیاتر لە 1500 چەکداری ڕژێم بە هاوکاری دەزگای سیخوڕی سیای ئەمەریکی هێرشیان کردە سەر جیڤاراو هاوڕێکانی, کە ژمارەیان تەنها 16 گەریلا بوو, پاش 6 سەعات شەڕ ی قورس جیڤارا بە برینداری بە دیل گیرا و پاشان شەهیدیان کرد, بەڵام بەرگە خوێنینیەکەی لە بەر دانەکەندو بەردەوام بوو لە شۆڕش, بەو بەرگە دەی جیهانی داگیرکرد, ئێستا وا دەبینیین بە سەرکەوتوویی گەڕاوەتەوە شەقامەکانی لاباز, شەوو ڕۆژ لە هەموو شەقامەکدا ئامادەیە گۆرانی ڕاپەڕین بۆ هەژرانی پۆلیڤیا و هەموو ئەمەریکای لاتین دەچڕێن .

پۆلیڤیاو گۆڕانکارییەکان

دوای 481 ساڵ لەدەسەڵاتدارێتی سپی پێستەکان بەدوای گەشتە وەشومەکەی کۆلۆمبس و داگیر کردنی پۆلیڤیا لە لایەن ئیسپانیاوە لە ساڵی 1525دا, وە 183 ساڵ لە سەربەخۆیی وڵات, بە یەکەمجار پۆلیڤییە رەسەنەکان کە 68%ی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن, نزیك 20%یش دو ڕەگەی ئەوروپی- هیندییە سورەکانن و تەنها 5%یان ئەوروپین, کەسێکیان بوو بە سەرۆك لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکان, کە جاری وا هەبوو تەمەنی کودەتاکان لەم وڵاتە تەنها یەك رۆژ بووە, توانی زۆرترین ماوە 14 ساڵ لەناو 183 ساڵەکەی سەربەخۆیی لەسەر تەختی دەسەڵاتدارێتی بمێنێتەوە, ئەویش ئیڤۆ مۆرالیس بوو, ئەو بە کرێکاری بیناسازی و دەستفرۆشی تا کرێکاری کشتوکاڵی دەستی پێکرد, بوو بە یەکەم سەرۆکی هاووڵاتیانی رەسەنی ئەمەریکا لە جیهاندا, وازی لە بەشێکی زۆری موچەکەی و کۆشکی کۆماری هێنا, بۆینباخی ببەای لە مل نەکرد, سادەو ساکار ژیا, خیانەتی لە وانەکانی جیڤارای مامۆستای نەکرد.
هەموو هێزەکانی دژ, لە ئەمەریکای باوەڕ بە تێزەکانی مۆنرۆوە" کە ئەمەریکای لاتین بە باخچەی پشتەوەی باڵەخانەکەیان دەزانن", تا ئەلیگارشیەکان و سپی پێستە دەسەڵاتدارەکانی رابردوو لە شارە دەوڵەمەند نشینەکەی سانتاکروزەوە, راستیستەکان بە کەنیسەی کاسۆلیك و ئینجیلیەکان و دژ بەرانی جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت و ژیاندنەوەی کلتورو داب و نەرێتی هاوڵاتییە رەسەنەکان, تا دەگاتە ئیلان ماسك خاوەندی کۆمپانیای تێسلا, هەموو ئەوانەی بە هەنگاوە

چاکسازییەکانی مەرالیس و بە گرتنە دەستی دەسەڵات زیانیان کردبوو، یان لە زیان دەترسان، لە 20ی ئۆکتۆبەرەوە کەوتنە هەوڵی کودەتا کردن، لە سەرەتادا بە ئەنجامدانی خۆپیشاندان و گەڕان بە دوای عەدالەتی هەڵبژاردنەوە، سوتاندنی ناوەندی هەڵبژاردن لە سانتا کروز، تا هەڵگرتنی قەناس و کوشتنی لایەنگرانی مەرالیس و پەلاماردانی ماڵ و منداڵیان، لە کۆتادا هەڵگەڕانەوەی پۆلیس و کودەتای سەربازی، ئەوجا لە قۆناغی ئازادیخوازییەوە بە کوشت بەی بە پەردەو دژایەتی ڕۆژنامەنووسان و قەدەغەکردنی کەناڵەکانیان و ڕاگەیاندنی حوکمی سەربازی، ژمارەی کوژراوەکانی سەردەمی کودەتا 11 جاری سەردەمی مەرالیسی دەسەڵاتدارە لە ماوەی 14 ساڵ دەسەڵاتدارێتیدا، تەنها لە ماوەی 9 ڕۆژی یەکەمی گەیشتنیان بە دەسەڵات ، کە بەشەکیش لەو قوربانیانەی سەردەمی مەرالیس هەر قەناسە بەدەستەکان ئۆپۆزسیۆنی راستگرای فاشیست کوشتیانیان، دوای کودەتاکە هەموو نەفەسەکی دیموکراسی قەدەغە کرا، وەك بەرەکانی شەڕ کەپتەرە سەربازییەکان بە ئاسمانەوە بوون، گولە راستییەکان دەنگەکانی سارد دەکردەوە، زیندانییەکان پڕ کران لە نەیاران، ترەمپ رایگەیاند گەڕانکارییەکان هەنگاوەکی گرنگە بە دیموکراتییەت، بەشك لای ترەمپ دیموکراتییەتی سپی پەستی سەرمایەداری و سەفقاتی لیسیەمی دواتر سەرکەوتن و گرنگە.

کودەتاکەی پۆلیقیا بۆ کرا؟

لە 231 ساڵی رابردوودا لە هەڵبژاردنی جۆرج واشنتنەوە لە ساڵی 1789، ئەمەریکا تەنها 16 ساڵ لە مێژووی خۆیدا بە ئاشتی تەی پەڕاندووە، وڵاتەکە لەگەڵ ئاشتی هەڵناکات، ولیام بلۆم فەرمانبەری پێشوو لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا دەڵێت: لە ساڵی 1945 ەوە ئەمەریکا 50 حکومەتی روخاندووە، ئەمەی پۆلیقیاش بەشێکە لە هەمان سیناریۆ، ئەمەریکا کودەتاکەی بە شێوەشی دیموکراتی دایە قەڵەم و وای وێنا کرد کە خەریکە نیوەی ڕۆژئاوای جیهان بە تەواوی دیموکراسی بێت، پاش ئەوەی لە زۆرێك وڵاتانی ئەمەریکای لاتین حیزبە راستڕەوەکان گەڕانەوە دەسەڵات بە هەڵبژاردن یاخود کودەتا وەك بەرازیل و ئیکوادۆر و پاراگوای و هندوراس، وەك ئەوەی کودەتا سەربازییەکان رابردوو کە زۆرینەیان کۆمەڵکوژیان تێدا ئەنجامدرا ئەو ئەنجامی نەدا بێت.

هەردوو بیریاری گەورەی جیهانی چومسکی و فیجای براشاد لە وتارەکی هاوبەشیاندا سەبارت بە کودەتاکەی پۆلیقیا نووسیان ئەلیگارشی پۆلیقی بە هاوکاری ئەمەریکا کودەتایان کرد.

بەڵام ئیلان ماسك خاوەندی کۆمپانیای تێسلا وتبووی کودەتای پۆلیڤیا پەیوەندی بە دیموکراسی و شتی واوە نییە, هێزی کۆمپانیاکانە کە لەگەڵ حکومەتی ئەمەریکا دژ بە حکومەتی پۆلیڤیا کە ئامادە نەبووە سامانی وڵات بە مەزادی ئاشکرا بفرۆشیت.
وتەکانی ماسك ئەو راستییەی سەلماندەوە کە ئەوەی کرا لە پۆلیڤیا کودەتای لیسیۆم بوو, وەك ناونرابوو.
دوای کودەتاکە وەزیری وزەی نوێی پۆلیڤیا نامەی نارد بۆ ماسك تیایدا نووسیبووی: پێشوازی هەر کۆمپانیایەك دەکەین تۆ بینێریت, هاوکات دوای کودەتاکە پشکی کۆمپانیای تێسلا بۆ بەرهەم هێنانی ئۆتۆمۆبیلی کارەبایی سەرکەوت, چونکە لیسیۆمەکەی پۆلیڤیا حەیاتییە لە بەر هەم هێنانی پاتری ئۆتۆمۆبیلی کارەبایی, بۆیە دۆڕانی کودەتاچییەکان بە توندی لە 18ی ئۆکتۆبەری 2020دا دۆڕانی ئیلان ماسك و کۆمپانیای تێسلاش بوو, سۆسیالستەکان کە سەرکەوتن کۆمپانیای تیسلا 2,05%ی نرخی پشکەکەی دابەزی.

پۆلیڤیا 50 بۆ 80%ی یەدەکی لیسیۆمی جیهانی هەیە, لە باشوری ڕۆژئاوای پۆلیڤیا بە پانتایی 10582 کیلۆمەتر دووجار لە بەرزایی 3663 مەتر, بیابانێکی سپی پان و بەرینی لیسیۆمی لێیە, 15 ملیۆن تەنی دونیای یەدەکی لیسیۆمئ لە جیهانا هەیە, 8 ملیۆن تەنی لە بۆلیڤیایە, بەڵام ئەگەر زۆرە ئەو یەدەکە زیاد بکرێت دەگاتە 60 ملیۆن تەن, لە ئەویش کاتی دەوێت.
لە شوباتی 2019 کۆمپانیای چینی Xinjiang TBEA و کۆمپانیای Yacimientos de Litio Bolivianos سەر بە دەوڵەتی پۆلیڤی ڕێك کەوتن بە سەرمایەی 2,3 ملیار دۆلار, کارگای بەرهەم هێنانی پاتری ئۆتۆمۆبێل دابنێن 51%بۆ پۆلیڤیا, 49%بۆ چین بوو, لە بڕی ناردە دەرەوەی لیسیۆمەکە, پاتری هەناردە بکرێت, کە پێشتر 82% ی داهات بۆ کۆمپانیاکانی فرە نەتەوەیی ڕۆژئاوا بوو, 18% بۆ گەلی پۆلیڤی بوو," هەرچەندە تەنها پۆلیڤیا نییە, چین قەرز دەری یەکەمە لە ئەمەریکا لاتین, خەریکە لە ئاڵوگۆڕی بازرگانیش ڕێتی دەدات, ئاڵوگۆڕی بازرگانی لە 17 ملیار لە ساڵی 2002 ەوە بەرز بۆتەوە بۆ 315 ملیار دۆلار لە ساڵی 2019 دا لە کیشوەرەکە, ململانێی ئەمەریکاو چین لە ئەمەریکای لاتین تینی سەندووە, لە گەڵ هاتنە سەرکاری حکومەتە پێشکەوتنخوازانە پەمبەییەکان لە گەرمیدا سورتر دادەگیرسێت"پرۆژەیان هەبوو تا ساڵی 2030 , 41 کارگەی پاتری لیسیۆم دروست بکەن لە پۆلیڤیا,ئەمە تەنها خەون و هیوا نەبوو, پێشتر حکومەتە چەپەکەی پۆلیڤیا داهاتی نەوت غازی لە ساڵی 2005 کە تەنها 573 ملیۆن ۆلار بوو, گەیاندییە 3 ملیار دۆلار, ئێستا هەر سێ

وڵاتی بەرهەم هێنەری لیسیۆم , هاوپەیمانی سێگۆشەی لیسیۆم پێك دەهێنن ” پۆلیڤیا, ئەرجەنتین, شیلی”, پێش کودەتاکە پۆلیڤیا لە گەڵ چینی و روسییەکان رێکەوتبوون پێکەوە لیسیۆم دەربهێنن و بەرهەمی بهێنن, کودەتاکە کۆتایی پێ هێنا.

مۆرالیسیان بۆ نەویست ؟

تۆباك كاتاری شۆڕشی بۆ سەربەخۆیی لە ئیسپانیاو رزگاربوونی هاووڵاتیانی رەسەن لە ساڵی 1781 بەرپا کرد, ئیسپانیەکان گرتیان, جەستەیان پارچە پارچە کرد بۆ ئەوەی هیچی لەدوا بەجێ نەمێنێت نەوەك یادی بکەنەوە, وەك بن لادن و بەغدادییان چی لێکرد چۆن فڕێ درانە دەریاوە.

خۆسیە تۆرێز لە ساڵی 1970 بە کودەتای سەربازی هاتە سەر حوکم بەسەر جەنەرال ریخیلۆ کە رۆژێك پێشتر ئەویش کودەتای کردبوو, سیاسەتی چەپگەرایانەی پیادە کرد,سپی پێست و سەربازیش بوو, لە ساڵی 1971 راستگەراکان کودەتایان بەسەردا کرد, دور خرایەوە , وازیان لێ نەهێنا تا لە ئەرجەنتین لە ساڵی 1976 تیرۆریان کرد, دەترسان دوای چەند 5 ساڵی دیکە بگەڕێتەوە.

بۆیە مۆرالیس دەبیوایە بڕویشتایە, هاوکات هەڵگری جیناتی تۆباك کاتاری و خۆسیە تۆرێز بوو, هەم توخمی چەپ بوونی هەڵگرتووە وەك خۆسیە تۆرێز, هەم روحیانەتی ئازادیخوازی رەسەنایەتی تۆباك کاتاری لە خوێنیدایە, بۆیە دەبوایا بڕۆیشتایە, تاوانی ئەوەبوو هاووڵاتی رەسەن و کەسێکی سۆسیالستی ریفۆرمیستی بە بنەچە کرێکاربوو, بەرژەوەندی ئۆلیگارشی و ئەمەریکای بە باشی نەپاراست, دەرگای تاڵانکردنی لیسیۆم و نەوت و گازی نەکردە سەر پشت, دەیانەویست لەناوی ببەن, دەربازبوون لە کودەتا چییەکان بۆ ئەو سانا نەبوو, شەوی کودەتاکە لە پەلەوەگەیەك دەخەوێت بە نهێنی, دەیەویست خەباتی چەکداری رابگەیەنێت, گرتنی سەربازگەیەکیشی خستبوە بەرنامەی خۆیەوە, بەڵام دەکەوتە تەڵەکەوە, وەك ئێستا خەونەکەی ناهاتە دی, کودەتا چییەکان بە کارمەندەکانی فرۆکەخانەیان وتبوو, یەکی 50000 دۆلارتان دەدەینێ دەستگیری بکەن, 1000 کەس لە لایەنگرانی لە فرۆکەخانەی کۆتشابامبا بەڕێیان کرد, دوای ساڵێك تەنها لەهەمان فرۆکە خانە ملیۆنێك پێشوازی لێکرد.

نەیارەکانی کێ بوون ؟

چوار کارەکتەری سەرەکی سەرکردایەتی ئۆپۆزسیۆنی راستگەرایان دەکرد, کە هاوبەشی لە نێوانیاندا هەبوو” سپی پێستی, راستگەرایی, پارێزگاری ئاینی کاسۆلیك و ئینجیلی, سەرمایەداری و

توندوتیژبوون", دوای کودەتاکە کە چوونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە ئاڵای وێقالای هاووڵاتییە ڕەسەنەکانیان سوتاند و رایان گەیاند ئیتر ئێرە نابیننەوە, بەڵام گرەوەکەیان لە 18ی ئۆکتۆبەرە مەزنەکەی پۆلیقیا دۆڕاند, ئەو 4 کارەکتەرەش بریتی بوون لە:
-سەرۆك کۆماری کاتی پێشوو لە ڕێگای کودەتاوە … جانین ئانیز لە 12ی نۆڤەمبەرەوە (Jeanine Áñez; 13 August 1967)” , پارێزەرو ڕۆژنامەنووس, سپی پێستی ڕەگەزپەرستی راسیست, ڕۆژی کودەتاکە کە چووە ناو کۆشکی کۆماریەوە وتی” خوا ڕێگای دا ئینجیل بگەڕێتەوە کۆشکی کۆماری”, پێشتر لە ساڵی 2013 دا رایگەیاندبوو خەون دەبینێت بە پۆلیقیایەکی بێ سروتی شەیتانی هیندییە سورەکان” کەلاس”, وە وتبووی ژیانی شاری بۆ ئەوان نییە, بەڵکە پێویستە بچن بۆ بەرزاییەکانی تشاکۆ, ئانێز ئەندامانی بزوتنەوەی بەرەو سۆسیالزمی بە وەحشی ناوبرد, باوەڕی بە پاککردنەوەی پۆلیقیا لە سروتی شەیتانی هاووڵاتیانی ڕەسەن هەیە, دەیووت دەبێت پایتختیان لێ پاك بکرێتەوە, بیان نێرینەوە بۆ کێوەکان.

ئەو باوەڕەی بە باڵایی ڕەگەزی سپی پێست هەیە, کە تەنها 5%ی هاووڵاتیانی پۆلیقیا پێك دەهێنن, هەرچەندە 97%ی هاووڵاتیانی پۆلیقی خۆیان بە کریستان دەزانن, لە کریستانی لای ئەو تەنها بۆ سپی پێستەکانە, ئەو لە ڕێگای پەرلەمانەکەوە بووە سەرۆك کرسییەکانی هەموو بەتاڵ بوون,
تەنانەت لە جەنەوەری 2020 لە شاری سوکری رایگەیاند نابێت ڕێگە بەو دڕندانە بدەین بگەڕێنەوە دەسەڵات, لەکاتێکدا بە بەڵگە مۆرالیس میهرەبانترین فەرمانڕەوای پێنج سەدەی رابردووی وڵات بوو.
2- کارلۆس میسا کاندیدی دۆڕاوی سەرۆك کۆماری ,” October 17, 2003 – June 9, 2005 ” وە سەرۆکی دەرکراوی کۆمار “کرێکاران لە دژی خۆپیشاندانیان کرد, لە ئازاری 2005دەستی کێشایەوە, وەلە پەرلەمان دەستکێشانەوەکەی پەسەند نەکرد, دواتر لە 10ی یۆنی جارێکی دیکە دەستی کێشایەوە, ئەوجا دەستکێشانەوەکەی قەبوڵکرا, پاش 32 ڕۆژ خۆپیشاندانی بەردەوام, ئێستا باسی کۆمەڵگای مەدەنی و نوێنەرایەتیان دەکات, کەچی 80 کەسی لە خۆپیشاندەرانی ئەوی ڕۆژەی پۆلیقیا کوشت ئەوجا کورسی دەسەڵاتی جێ هێشت, رازیش نەبوو پەرلەمانی پۆلیقیا کۆبونەوە بۆ پەسەندکردنی دەست لە کار کێشانەوەی مۆرالیس بکات, لەم هەڵبژاردنە خراپتر لە جاری پێشوو دۆڕا.
3- لویس فیرناندۆ کەماتشۆ و مارکۆ بۆماری, دوو کەسایەتی سەرمایەدار, لە بەڕێوەبەرایەتی یەکێتی خاوەند کارانی سانتاکرۆزن,

ناوەندی سپی پێست و سەرمایەداران و پارێزگارە راستڕەوەکانی وڵات, سپی پێستی بیروباوەڕ رەگەز پەرستی زەبروزەنگاوی شەڕەنگێز, پارێزگاری دژ بە ژنی ئۆلیگارشی راستگەرای توندڕەوی دژ بە هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیقین, چۆڕاوی کۆنەپەرستیان لێدەتکێت, لە کاتی کودەتاکەی ساڵی رابردوو بە ئینجیلێکی گەورەو و ئاڵای کۆنی پۆلیقاوە چونە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, لەوێ رایانگەیاند باشاماما ئیتر نایاتە ناو کۆشکی کۆمارییەوە, م□ بەستی هاوڵاتیانی رەسەنە, ئەمجارەش زۆریان هەوڵدا, وەلێ کۆماتشۆ لە هەڵبژاردن خۆی تاقیکردەوە, دۆڕانەکان وزەی یاخی بوونەوەیەکی دیکەی لێ بڕی, هەرچەندە بۆ چرکەیەکیش لە رەتکردنەوەی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان وچانی نەداوەو لە تاوانکردن رانەوەستاوە, پێشی ناچێت بە سانایی تەسلیم ئەنجامەکانی هەڵبژاردن بێت.
4-هەرچەندە 88,9% هاوڵاتیانی پۆلیقیا کریستانن, بەڵام کەنیسەی کاسۆلیك و ئینجیلیەکانیش لایەنگری دەسەڵاتی لە مێژینەی سپی پێستەکانن لە وڵات کە تەنها 5%ی هاووڵاتیان پێك دەهێنن, کە لە هەڵبژاردنەکە دۆڕان, بۆ خۆی بردنەوەی بیروباوەڕی هاوڵاتیانی رەسەن ویبهالا بوو بەسەر ئینجیلدا, ئەوان هەر 33 نەتەوە رەسەنەکەی وڵات جۆرە کریستانێکیان بۆ خۆیان لە گەڵ بەهاکانی مەسیح گونجاندبوو, رەتی چەوسانەوەو رەگەز پەرستی دەکات, بۆیە ئەو کەنیسانە رەتی ئیمانەکەیان دەکەنەوە.

مۆرالیس لە وڵات چی کردبوو؟

لە مێژووی کۆماری پۆلیقیا مۆرالیس زۆرترین ماوە لە وڵاتی کودەتا سەربازییەکانی سوپا 35000 کەسیەکەدا حوکمڕانێکی سەقامگیر بووە, لەو ماوەیەدا حوکمڕانی جێگیر بووە و هەمووان هەستیان بە بوونی دەسەڵات و گەڕاند□و□ی کەرامەت کردووە, بە تایبەت زۆرینەی هاووڵاتینی دانیشتووانی رەسەن, لەو ماوەیە تامی هاووڵاتی بوونیان کرد و بەهرەمەند بوون لە سامانی دەوڵەت و زۆرێکیان زانکۆیان تەواو کرد, کە پێشتر خەون بوو, لەماوەی ئەو 14 ساڵەدا جگە لە گەڕانەوە کەرامەت بۆ هاووڵاتیانی رەسەن و تێکەڵەکان"رەسەن - ئەوروپی", لە روی ئابووری و ئازادییەکانەوە کۆمەڵێك هەنگاوی گرنگی نا: , گرنگترینیان
1- جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت.
2- نەخوێندەواری لە13% ەوە دابەزی بۆ 2,4%, بێکاری لە 9,2% دابەزی بۆ 4,1% , هەژاری لە 60,6% دابەزی بۆ 34,6% , زۆر هەژاری لە 38,2% دابەزی بۆ 15,2%.

3- بەرهەمی نەتەوەیی وڵاتی لە 9 ملیار دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 43 ملیار و 687 ملیۆن دۆلار.
4- پارەی یەدەکی وڵاتی لە ملیارێك و 85 ملیۆن دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 15 ملیار و 282 ملیۆن دۆلار.
5- بە خۆماڵیکردنی وزەو سامانی ژێر زەمینی وڵات کە پێشتر بە کۆمپانیا بیانییەکان بوو لە پێنج سەدە لەمەوپێشەوە زێڕو زیوی وڵات بۆ ئیسپانییەکان بوو، ئێستاش خاوەند 9 ملیۆن تەن یەدەکی لیسیۆمە، کە روحی پاتری ئەلەکترۆنی کارەبایە، کە جیهان بەرەو ئەو ئاراستەیە دەڕوات.، ئەگەری بەرز بوونەوەی بۆ 21 ملیۆن تەن هەیە
6- دابینکردنی خوێندن و نەخۆشخانە بۆ هاووڵاتیان، پێگەیاندنی چینێکی بەرفراوان لە هاووڵاتیانی رەسەن، جاران جوتیارێکت نابینی دەرچووی زانکۆ، ئێستا نەوەیەکی لەیان گەیندە زانکۆ.
7- کەمکردنەوەی ئیمتیازاتی سەرۆك کۆمارو جێگیرەکەی و وەزیرەکان، دەرگای کۆشکی کۆماری خرایە سەر پشت بۆ هەمووان.
8- بەشداریپێکردنی ژنان و هاوڵاتیانی رەسەن لە حوکمڕانی و نەهێشتنی ئاپارتایدی جنسی و رەگەزی.
9- زیادکردنی لانی کەمی کرێ بە رێژەی 50% و دابەزاندنی تەمەنی خانەنشینی لە 65 ساڵەوە بۆ 58 ساڵ.
ئەمەو دەیان و سەدان چاکسازی دیکەی لە بەرژەوەندی هەژاران و هاووڵاتیانی رەسەنی پۆلیڤی ئەنجامدا، هەموو ئەوانەی بەرژەوەندیان لەگەڵ ئەو دەستکەوتانە بوو، بەرەو روی کودەتاکە بوونەوە .

هەڵوێستی مۆرالیس

مۆرالیس هەڵوێستێکی ستراتیژی گەورەی کرد کاتێك خۆی بۆ چوارەم خولی سەرۆك کۆماری کاندید کردەوە، لە کاتێکدا دەیتوانی جێگیرەکەی ئەلفارۆ غارسیای تێکۆشەرو سەرکردەی پارتیزانی پێشتر" سەرکردەی بزوتنەوەی مارکسیستی تۆباك کاتاری پۆلیڤیا" کاندید بکات، سپی پێستێکی رۆشنبیری ناسراو مێژوو نووسێکی بەهێش و ناسراو و چەپگەرایێکی جێگیر بوو، لە دوای کودەتاکەش هەر بە یاوەری مایەوە، یاخود بەهەمان شێوەی ئێستا لویس ئارسا و جێگیرەکەی دیڤید شۆکیۆانکا کاندید بکردبایا، کە سێ خول وەزیری ئابووری بووە لە حکومەتەکەی، سەرۆك و جێگرەکەی هەردوکیان وەکوای بیروباوەڕی سیاسیان لە گەلی ئیمارای رەسەنن، مۆرالیس پێش هەموو شتێك قوربانی چوارەم خولی کاندید بوونیەتی لە دەرەوەی دەستوورەوە، بە پەگەیەکی لاوازەوە چووە هەڵبژاردنەوە، دابەزینی دەنگەکەشی لە " 53%، 64%، 61%" ەوە بۆ 47% بۆ خۆی پاشەکشەیەکی 14% یی بوو لە

ئەنجامەکانی خولی پێشوو, دەنا ئەوەی دەوترا ساختە کردن دوور بوو لە راستییەوە,

لۆلا سەرەکی پێشووی بەرازیل پێی وت: خۆت کاندید بکەیت بۆ چوارەم جار دەیبەیتەوە بەڵام هەڵەیە, مەخیکا باوکی هەژارانی جیهانیش هەمان ئاگادارکردنەوەی پێیدا,

کەچی نەیارەکانی رێگایان پێی داو خستیانە بەسەوە, ئەمینداری گشتی رێکخراوی وڵاتانی ئەمەریکی لویس ئەلماغرۆ دانی نا کە رۆڵی گێڕاوە دژ بە مۆرالیس لە هەڵبژاردنەکانی ساڵی 2019 دا, وە رێگادان بە خۆکاندیدکردنەوەی مۆرالیس لە لایەن ئەلماغرۆوە لەبەر ئەوە بوو باوەڕی وابوو لە هەڵبژاردنەکە دەدۆڕێت, وەك بەشێك لە پیلانگێڕیی کە دووساڵ پێش هەڵبژاردنەکە ئامادە کرابوو , ئەوان گرەویان لەسەر دۆڕانی کردبوو, کە بردییەوە بەرەو روی بوونەوە, چونکە ئەنجام پێچەوانەی نەخشەکەیان بوو, هەمووان دەزانن لایەنگرانی ئەو هاووڵاتیانی رەسەنی ناوچە هەژارو دورەکانەو سندوقەکانی دەنگدانی ئەوان درەنگتر دەگەنە ناوەندەکانی جیاکردنەوە, ئەوەی کێشەی لەسەر بوو, زۆر کەمتر بوو لەوەی ئەنجامەکان بگۆڕێت, دەوترا گزی هەڵبژاردن لە 78 ناوچە کراوە بەهۆی دوا کەوتن لە گەیشتنی ئەنجامەکانی لە کۆی 34555 ناوچەی دەنگدان, کە دەکاتە تەنها 0,22%ی کۆی ناوچەکان, ئەمەش ئەنجامی ناگۆڕی, چونکە ئەو 10,49% لە پێش نزیکترین کاندیدەوە بوو ” Evo Morales- Carlos Mesa %47.08 36.51% “, ئۆپۆزسیۆنی راستگەرا چیان بکردبایە نایان توانی جیاوازیەکە لە 10,49%ەوە دابەزێنن بۆ کەمتر لە 10%, تەنانەت ئەگەر لە کۆی 0,22%ی دەنگە دواکەوتووەکە, دەنگەکیشی بۆ مۆرالیس نەبوایە, کە دەنگی ناوچەکانی قەڵەمڕەوی ئەو بوون, کە بە پێی یاسا ئەو ژمارەیە سەرکەوتنەکەی یەکلا دەکردەوە, بۆیە بە ناچاری نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت, پێش هەڵبژاردنیش دەنگۆی کودەتا بڵاو کرایەوە,11 ساڵ پێشتریش هەمان هەوڵدان هەبووە, ساڵی 2008 ویستیان کودەتا بکەن, فیلیپ جولدبەرج باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا لە وڵات دەرکرا, ئەوکات مۆرالیس ئاستی جەماوەری لەسەروی 60%ەوە بوو, بۆیە ئەستەم بوو سەرکەوتنی, سێجار هەوڵی کودەتا شکست پێ هێنرا لە رابردوو, ئێستاش بە دەستوور نایانتوانی بە سانایی کودەتا بکەن, بۆیە نەخشەی کودەتاکەیان داڕشت لە رێگای سوپاوە, کە 14 ساڵ بو زاتی کودەتای وایان ناکرد, چونکە لە مێژوودا پۆلیڤیا سەرەکی جەماوەری وای بەخۆوە نەبینیبوو, زیاتر لە 50% ی دەنگەکان بهێنێتەوە, کودەتاکە لە رێگای پەرلەمان و ئەنجومەنەکی پیرانی کورسی بەتاڵەوە بەرگی یاسایی بەبەردا کرا, ئەمجارە سوپا کاری خۆی کرد, هیچ بەرگرییەك نەکرا, دەستکەوتی

چواردە ساڵ حوکمڕانی توایەوە , مۆرالیس لە تەنگانەدا کەماسییەکەی بۆ دەرکەوت, وەلێ کارلەکار ترازابوو, ناتوانی ئاوڕ بە دواوە بداتەوە, وتی هەڵەمان کرد خەڵکمان چەکدار نەکرد وەک فەنزوێلا, شەپۆڵی هاووڵاتیانی رەسەن بە چەک زەلیل بوون بەدەست کەمایەتییەکی چەکداری فاشیستەوە, سوپا کە نەتوانرا بێلایەن بکرێت, وەک ئامراز بە دەست کەمایەتییەوە مایەوە, هەموو کات وەک پاژنەی ئەخیل خاڵە لاوازەکەیە.

ئەوەی کرا کودەتایەکی سەربازی سیاسی بوو لە بەرگی تازەدا, کە پرۆسەی دەستلەکار کێشانەوەی کودەتایی و تۆقاندن و پەیڕەو کردنی یاسای گاڵتەجاڕیانەی بۆ تەواو کردنی لانی کەمی یاسای لە گۆڕدا بوو, وەلێ ئامانجە کۆنەکە ئەوەیە چەپ و دانیشتوانی رەسەن بقەن لە کۆشکی کۆماری, مۆرالیس وجێگیرەکەیان وادار کرد دەست لەکار بکێشنەوە, دواتر رێگا نەدرا سەرۆکی ئەنجومەنی پیران و جێگیرەکەی و سەرۆکی پەرلەمان بچنە کۆبونەوەی ئەنجومەنی پیرانەوە کە مافی بوون بە سەرۆکیان هەبوو, هەموو سەر بە پارتی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالستی بوون, بۆیە جێگیری دووەمی سەرۆکی ئەنجومەنی پیرانیان دیاریکرد بۆ سەرۆک لە کۆبونەوەیەکی نا شەرعیدا کە زۆر کەمتر لە نیوەی ئەندمانی ئەنجومەنی پیران ئامادە بوون, لە کۆبونەوەیەك کورسییە بەتاڵەکان زۆر زیاتر بوون لەوانەی لە ژورەوە بوون, بە هەنووکەشەوە پەرلەمان دەست لەکار کێشانەوەی سەرۆك و جێگیرەکەی ئەوکاتی پەسەند نەکردووە, کە پارسەنگ لە پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران بەلای مۆرالیسەوە بوو ” 88 لە کۆی 130 پەرلەمانتار, 25 لە کۆی 36 ئەنجومەنی پیرانی هەبوو”, هاوکات کاتی خۆی پەرلەمان دەست لەکار کێشانەوەی کارلۆس میسای لە ساڵی 2005 رەتکردەتەوە, ئەمەش پێشینەیەکی شەرمەزارییە بەیان, بە تایبەت بۆ میسا, بەدوای ئەو سیناریۆ کرچ و کاڵەدا حکومەتەکی سەربازی فاشیستانەیان راگەیاند, لە مۆرەکانی راستگەرا سپی پێستە ئۆلیگارشییەکان, لە گۆڕیشیدا سوپایان سەربەستکرد لە سەرکوتکردنی ناڕەزایەتییەکان, ژمارەی قوربانیان و برینداران و زیندانیان لە 9 رۆژی دوای کودەتاکە دەیان جاری 20 رۆژ خۆپیشاندانی ئۆپۆزسیۆنە لە سەردەمی مۆرالیس کە ئەوکاتیش زۆرینەی ناڕەزاییە راستگەرا فاشیستەکان ئەنجامیان دا.

شیری چێلەکە گەیشت

لە کۆتاییدا شیری چێلەکەکە وەك خۆشترین موژدە لە ئەمەریکای لاتینەوە دەرکەوت, ئیرادەی جەماوەر بەسەر هێزی دۆلار سەرکەوت, کودەتای پۆلیفیا لە رێگای سندوقی دەنگدانەوە وەك پولی دۆمینە

هەرەسی هێنا, 18ی ئۆکتۆبەر بە ئەندازەی 11ی ئەپرێلی 2002 فەنزوێلا گرنگ بوو بۆ کیشوەری ئەمەریکای لاتین, کودەتای سەربازی بۆ کودەتای گەلی و ئیرادەی گەل وەلام درایەوە, چونکە ئەوان وەك ئەمەریکای لاتین زیاتر لەسەر یەك ئاواز شایی دەکەن, کە ئاوازی جیڤارایە, پەمبەیی وەزیری دەرەوەی ئەمەریکاو جانین ئانییز سەرۆکی کودەتاکەری کاتی پۆلیڤیا ئاڵای سپی شکستیان بەرز کردەوە لە بەرامبەر ئەو سەرکەوتنەی گەلی پۆلیڤیا.
کودەتاکەی نۆڤەمبەری 2019ی پۆلیڤیا نەك کۆتایی بە بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم وەك شیلی و زەربەی وەڵاتانی ئەمەریکای لاتین لە قۆناغە جیاجیاکان حەوت دەیەی رابردوو نەهێنا, بەڵکە بووە داینەمۆی هاتنەوە مەیدان و بەهێزتر لە جاران, بۆ سەرکەوتن لە هەڵبژاردنەکان قوناغی دووەمی حکومەتی پەمبەیی دژ بە لیبرالیزمی نوێ لە ئەمەریکای لاتین دەست پێدەکاتەوە, وەك واشنتۆن پێت هوشیارکردنەوەی شەپۆلی پەمبەیی دایەوە و نووسی سۆسیالستەکان پۆلیڤیا شەپۆلی پەمبەیی لە ئەمەریکای لاتین زیندوو دەکەنەوە.
پۆلیڤیا لەچاو مەکسیك و ئەرجەنتین قورسایی نییە, بەتایبەت لە روی ئابووریەوە, کە برازیل یەکەمی کیشوەرەکەو مەکسیکیش دووەمیانە" پۆلیڤیا بەرهەمی نەتەوەیی ساڵانەی 45045 ملیۆن دۆلار, مەکسیك 1,74 ترلیۆن دۆلار , واتا 38 جارەتی, ئەرجەنتین 449 ملیار دۆلار واتا 10 جارەتی, بەڵام سەرکەوتنەکە لە سەرکەوتنی چەپ لەو دوو وڵاتە گرنگترە کە پێشتر بەدەستیان هێنابوو, بەهۆی تەکشکانی ئەقڵی کودەتاچی ئەلیگارشی لوتبەرزی سپی پێستەوە, لە هەڵبژاردنەکەی 18ی ئۆکتۆبەر لویس ئارس کاندیدی مەرالیسی 8,02%ی لە مەرالیسی 20ی ئۆکتۆبەری 2019 زیاتر دەنگی هێنایەوە, دەنگی دەڵفینەکە زیاتر بوو لە خاوەنەکەی وەك راستگۆراکان بە دەڵفینی مەرالیسی ناو دەبەن," لویس ئارسی 28-9-1963 کاندیدی سۆسیالستەکان 55,10%ی دەنگەکان , کارلۆس میسا 12-8-, 1953 , 28,83% , لویس فرناندۆ کەماتشۆ 15-2-1979, 14%ی دەنگەکان", لە هەڵبژاردنەکە 88,42%ی دەنگدەران بەشداریان کرد.

هاوکات 75 کورسی پەرلەمان لە کۆی 130کورسی و 21 کورسی ئەنجومەنی پیران لە کۆی 36 کورسی ئەنجومەنەکەیان بەدەست هێنا, هەرچەندە بەیاری یەکلاکەرەو 24 کورسی دەیدا بە گۆڕانکاری دەستوری, بەمەش وەك مەخیکا باوکە خۆشەویستەکەی چەپی جیهان وتەنی کودەتای لیسیەم کۆتایی پێ هات, هەرچەندە لە کۆی 10 هەرێم بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 4 لەو هەرێمانەی پێ کۆنترۆڵ نەکراوە, بەڵام تیاندا یان هێزی کاریگەرە یانیش یەکەمە بە زەرینەیە, بەتایبەت شاری بەرژوا

سپی پێست نشینی ئۆلیگارشییەکان سانتا کرۆز, کە سەرچاوەی نائارامییەکانی سەردەمی کودەتا و دوای هەڵبژاردنەکەو ئایندەشە, لە سانتا کروز بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 36,21%ی دەنگەکانی هەیە, فرناندۆ کەماتشۆ راستی فاشیست جگە لە سانتاکروز کە تیایدا 45,07%ی دەنگەکانی هەرێمەکەی هێناوەتەوە " دوای لاباز دووەم گەورەترین هەرێمە لە روی ژمارەی دانیشتوانەوە 3,420,084, وە گەورەترین لە روی روپێوەوە 33,74%ی خاکی وڵاتە , 25 کورسی پەرلەمانی هەیە", لە شوێنەکان دیکەی وڵات پەراوێزە, ئەو تەنها سەرکردەی هەرێمەکە بە ناتەواوی, لە هەرێمی بنی لە باکور کەماتشۆ 23,70%ی دەنگەکانی هەیە و میسا 39,17%ی دەنگەکانی ئەو هەرێمەی هەیەو یەکەمە تیایدا, لە باندۆ دووەم و سێیەمن بە هەردو لایان 52,11%ی دەنگەکانیان هەیە,لە هەرێمی تاریکا لە باشور کە بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم 41,62%ی دەنگەکانی هەیە, لە ئەوان بە هەردو لایانەوە زۆرینەن.

سەرکەوتنی چەپ لە پۆلیڤیا هاوکات بوو لەگەڵ سەرکەوتنی راپرسییەکەی گەلی شیلی, لە راپرسییەکەی 25ی ئۆکتۆبەری 2020دا گەلی شیلی, رێك هەفتەیەك دوای هەڵبژاردنەکەی پۆلیڤیا بەڕێوە چوو, بە 78,99%ی دەنگەکان بڕیاری گۆڕینی دەستورەکەی بینۆتشەیان دا , کە دەستورە نوێیەکە لە لایەن لیژنەیەکی هەڵبژێردراوەوە بنووسرێتەوە, راستڕەوەکان بە نا دەنگیان دا لە راپرسییەکە, راست لە شیلی دۆڕانێکی قورستر لە پۆلیڤیا دۆڕا, لە کۆی 345 شارەوانی 340ی دەنگیان بە گۆڕینی دەستورەکەی پینۆشە دا, ئەو شارەوانییانەی دەنگیان بە گۆڕینی دەستور نەدا, سێیان گەڕەکی دەوڵەمەند نشینی پایتەخت بوون بە ناوەکانی فیتاکورا, ولوس کۆندیس زلو بارنیشا.
لە هەڵبژاردنی وڵاتی گویانای ئەمەریکای لاتینیش, پارتی گەلی پێشکەوتنخوازی چەپ – مارکسی لە هەڵبژاردنی 2ی ئازاری 2020دا بە هێنانی 33 کورسی لە کۆی 65 کورسی پەرلەمان گەیشتنەوە بە دەسەڵات, بەیەکەمجار لە وڵات کەسایەتییەکی بە رەچەڵەك موسڵمان بەڵام ئایدیا چەپی سۆسیالستی و عەلمانی بەناوی عیرفان عەلی بووە سەرۆك کۆماری وڵات.

لە ئۆرۆگوایش دوای ئەوەی لە دیسەمبەری 2019 چەپەکان لە هەڵبژاردندا دۆڕان, پاش 15 ساڵ لە حوکمڕانی, کەچی لە سێپتەمبەری 2020 پایتەختیان بە 52% بردەوە, کە لە کۆی 3,4 ملیۆن دانیشتووانی وڵات 1,3 ملیۆن هاووڵاتی لە خۆ دەگرێت, ئەندازیاری کارەبا و سەرکردە لە حیزبی شیوعی خاتوو کارۆلینا کۆس براوەکەی ئەمجارە بوو, بووە پاریزگاری مەزنی پایتەخت.

لە ئیکوادۆریش کە نەیانهێشت سەرۆکی چەپگەرای پێشوو رەفائیل کۆریا بەشداری هەڵبژاردن بکات بۆ پۆستی جێگیری سەرۆك, بەڵام پێشبینی دەکرێت هاوپەیمانی یەکێتی لە پێناو هیوا لە هەڵبژاردنی 7-2-2021 دا دەنگی یەکەم ب□ه□نێتەوە, چەپ لەو تەنگ□ژ□یەی بەدوای کودەتا هەڵگەڕا نەوەکەی مۆرینۆ لە چەپ, یان دروستتر خیا نەتەکەی لینین مۆرینۆ, وەك هیزی یەکەمی و□□ات خۆی رێکبخا تەوە, راپرسیەکان دەریدەخەن لە ئیکوادۆر هەڵبژاردن بکرێت کوریسمۆی چەپ دەیبا تەوە .
لە فەنزوێلاش لە هەڵبژاردنی پەرلەماندا کە لە 6ی دیسەمبەر ئەنجامدرا,پارتی سۆسیالستی دەسەڵاتدار بە هێنانی 69,32% ی دەنگەکان بردییەوە , وێڕای دەنگی چەپ و شیوعیەکان 2,73% و هاووڵاتییە رەسەنەکان, هەرچەندە لە دەنگدانەکە تەنها 30,5%ی هاووڵاتیان , 9% کەمتر لە هەڵبژاردنی پێشوو بەشداری دەنگدان کرا.
هەموو ئەمانە بە ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی مەکسیك و ئەرجەنتین و ناوخۆییەکانی بەرازیلەوە, تەنانەت بە هەڵکشانی بیری سۆسیالستی لەناو گەنجانی ئەمەریکا, وە بە قەیرانە ئابوورییەکانی وڵاتانی ئەمەریکای لاتینەوە کە پێشبینی دەکرێت ئەمساڵ بەرهەمی نەتەوەیی بە رێژی 10% داببەزێت, وە 15 ملیۆن هاووڵاتی کیشوەرەکە پەیوەست بنەوە بە سوپای هەژارانەوە, بۆمان دەرەکەوێت, کە ئاراستەی دەنگدان لە کیشوەرەکە گۆڕاوە, وتەیەکی ئەفریقی هەیە دەڵێت کە مۆسیقا دەگۆڕێت , سەماش لە گەڵیدا دەگۆرێت,
هەموو سەرکردە چەپەکانی ئەمەریکای لاتین ئاهەنگیان گێڕا بۆ سەرکەوتنی پۆلیڤیا, لە لۆلاوە بۆ مۆخیکا, وڵاتانی فەنزوێلاو ئەرجەنتین و مەکسیك و نیکاراگوا هەموو بادەی خۆشیان هەڵدایەوە.

راستگەراکان دۆش دامان

سانتا کروز " سانتا کرۆز گەورەترین شاری پڕ دانیشتووانی پۆلیڤیا یە, 35%ی بەرهەمی نەتەوەیی و□□ات ب□ره□م د□ن□□ت, 40%ی و□ بەرهێنانی بێگانەش لە خۆ دەگرێت,لە گەڵ 80%ی بەرهەمی کشتوکاڵی وڵات."شوێنی دەوڵەمەندەکان پۆلیڤیاو دڵی ئابووری وڵاتە, زۆرینەی پێك دێت لە کەمایەتی سپی پێستی باڵا دەست بەسەر ئابووری و سیاسەت لە وڵات و دو رەگەکان, ناوچەکانی دی وڵات لە چاوییەوە زۆرینەی هاووڵاتیانی رەسەنی هەژارن, سانتا کرۆز لەو رۆژەوەی ئەنجامی هەڵبژاردن ئاشکرا کراوە, لە یاخی بونەوەدایە بە پشتیوانی کەمایەتی فاشیستەکان, چرکە ساتێکیش نوچانی نەداوە.
هەرچەندە دادگای باڵای هەڵبژاردن لە نەیارانی بزوتنەوەی لە پێناو سۆسیالزمن, لێ نەیانتوانی وەك سەرۆك کۆماری پێشوو دان نەنێن بە

سەرکەوتنەکە, کە بواری مانۆڕی بۆیان تێدا نەماوە, بردنەوەکە بە رادەیەکی گورچك بڕە مانۆڕی بۆ راستگەراکان و سوپاو واشنتۆن و برۆکسل نەهێشتۆتەوە, تەنانە گومان و پرسیاریشی هەموو پێیان قوت دایەوە.
جانین ئانییز کە دانی نا بە دۆڕان, راستگەراکان پەلاماری توندیان دا,هەرچەندە ئەو و چەند کاندێکی دیکەی راست , پێش دەنگدانەکە پاشەکشەیان کرد لە کاندید بوون لە پێناو یەکێتی راست تا رێگا لە بەردەم بردنەوەی چەپ بگرن, ئەوان پێشبینی چوونە خولی دووەمیان دەکرد, وەلێ بردنەوەکە بواری راچەڵکینیشی لێ بڕین, راستی فاشیستی پەڕگیر بەسەرکردایەتی کاندیدی دۆڕاو لویس فرناندۆ کاماتشۆ کە تەنها هێزی یەکەمی هەرێمی سانتا کرۆزە دۆڕانێکی قورس دۆڕاو دان بە شکستی هەڵبژاردن نانێن, پێی ناچێت بچنە ژێر باری ئەنجامەکانی هەڵبژاردنەوە, هەرچەندە تەنها 14%ی دەنگەکانی هێنایەوە, کەچی دان نانێت بە دۆڕانەکەی, مانگرتنی 48 کاتژمێری راگەیاند, ناڕەزایەتی لە سانتا کرۆز, کۆتشابامبا, ئۆرۆ و سوکری بەڕێوە برد, هاوکات ئۆپۆزسیۆنی سەردانی تیپی هەشتی سانتاکرۆزیان کرد , داوای کودەتایان کرد, بۆ ئەوەی دەسەڵات نەکەوێتە دەست شیوعیەکان, لە هەندێك شاری رۆژهەڵاتی وڵات خۆپیشاندان دەستی پێکرد و داواکرا دەسەڵات تەسلیم نەکرێت, ئەنجامی هەڵبژاردن رەتبکرێتەوە, ئەمەش باوەڕ بوونە بە دیموکراسیەت؟؟.
هاوکات پارتە ئۆپۆزسیۆنە راستگەراکان پەلاماری ئۆرلاندۆ جۆتیرۆسی سەرۆکی ساندیکای کرێکارانی کانەکانیان لە 22-10 داو تیرۆریان کرد.
ئێستا فرناندۆ کاماتشۆ کاندیدی فەرمانڕەوای هەرێمی سانتاکرۆزە لە لایەن پارتی راستگەرای فاشیستی کریمۆسەوە, کە داوای پۆلیفیایەکی فیدرالی دەکات, وەك هەنگاوێك بۆ جیاکردنەوەی هەرێمەکە, چونکە ئومێدێکیان بە کایەی هەڵبژاردن نەماوە, شەڕەکە بۆتە شەڕی ناسنامەکان.

بەرەو دۆڕانە مەزنەکە

کاتێك مۆرالیس خۆی بۆ خولی چوارەم کاندیدکردەوە, سەرۆکی پێشووی بەرازیل لۆلا ئاگاداری کردەوە کە هەڵە دەکات, هەرچەندە بردیەوە, بەڵام پێگەی جەماوەری دابەزیبوو, بە ئێستاشەوە نەیارانی نەیانتوانی بەڵگەی گزیکردن لە هەڵبژاردنی پێشوو بخەنە روو, ئەمیندارى گشتی رێکخراوی وڵاتانی ئەمەریکا لویس ئەلماغرۆ بە بەهانەی ساختەکردن لە هەڵبژاردن داوای کرد مۆرالیس دەستلەکار بکش□تەوە, دواتر پەشیمان بوەوە, بەڵام کارلەکار ترازا بوو,

دەرکەوت هیچ بەڵگەیەك بە ساختەکاری نەبووە, هەڵبژاردنەکە پاکژ بووە.
لە بری ئەوەی گزیەکان دەستنیشان بکەن, لە جیاتی ئەوەی سندوقەکانی دەنگدان بپارێزن بە هەژمارکردنەوە, کەچی لە سانتا کروز بیرەی هەڵبژاردن سوتێنرا لە لایەن ئەپزسیۆنەوە, لە شاری فینتۆ سەرەکی شارەوانی پرچیان بڕی و بۆیەی سوریان کرد وەك ئەتك کردنێك, شەڕێکی سەرانسەریان بە گوتاری فاشیستانە دژ بە زۆرینەی هاووڵاتیانی ڕەسەن ڕاگەیاند, ویستیان مێژووی زەلیلیەکان بگێڕنەوە, ئەو چەند ڕۆژە بووە هێز بۆ توندکردنی شەڕی سەرانسەری لە نێوان کەمایەتی و زۆرینەدا, ئەستەم بوو کۆمەڵگا بگەڕێنرێتەوە پێش مۆرالیس, لەو ماوەیەدا نەوەیەك پەروەردە کرابوو.
فەرماندەی سوپای پۆلیقی ویلیام کالیمان رامرە پاشەپەستەی خستە سەر مۆرالیس لە نۆڤەمبەر دەست بکشێتەوە, بزووتنەوەی ئبجیلی پۆلیقیا کە گرەدراوی ئینجیلی ئەمەریکاو بەرازیلە پشتیوانی کودەتا بوون, لویس کاماجۆ ملیاردێر و فاشیست لە سانتاکرۆز, بە پشتیوانی وڵاتانی ئەمەریکا, بەرازیل و کۆڵۆمبیا و ئەپۆزسیۆنی فەنزوێلی و کەنیسەی ئینجیلی و کاسۆلیکی ئاڵای کودەتاکەی بەرز کردەوە, شەڕ دژ بە تەواوی هاووڵاتیانی ڕەسەن ڕاگەیەنرا.

لە پرسەی کودەتاکە باش داکۆکی نەکرا لە مۆرالیس, خۆیان بە شەڕێکی وا ئامادە نەکردبوو, سەندیکای ناوەندی کرێکارانیش لەگەڵ رۆیشتنیدا بوون, بەڵام دواتر بەرەو روی کودەتا چیەکانیش بونەوە, ڕاستڕەوەکان داشیان لەو چرکە ساتە وا سوار بوو, ئامادەی گفتوگۆ کردن نەبوون لەگەڵ مۆرالیس, تەنانەت بە ئەنجامدانەوەی هەڵبژاردنیش رازی نەبوون, ڕاستە بزووتنەوەی بەرەو سۆسالزم پارتێکی سیاسییە, وەلە یەکێتی فکریان نییە, بەشێك لەوانە پشتیوانی مۆرالیسن بەڵام باوەڕیان بە سۆسیالزم نییە ?, بەشێکیشیان باوەڕیان بە سۆسیالزمەو نەیاری مۆرالیسن, لەو ڕۆژەدا پارت لە تەنگژەدا بوو, بەتایبەت مۆرالیس نووسابوو بە کورسیەوەو پاشەکشەی بە جوتیارانی دەوڵەمەندی سانتا کرۆز بە تایبەت ئاژەڵدارە گەورەکان زۆرکردبوو.
کودەتا چیەکان پەلەیان کرد لە بەتایبەتی کردنی کەرتی گشتی, هەرچیەکیان بەردەست کەوت قسوریان نەکرد, گەندەڵی و تاڵان و کەمەڵکوژی, بە گشتی ئامارەکانی ئابووری وڵات لە ماوەی ساڵێك حوکمڕانیان سەرتاپا سورن, بەرهەمی نەتەوەیی پێشبینی دەکرێت 11,1% بە ئەمساڵە بپوکێتەوە, کەمهێنانی دارایی بودجە 12,1% یە, قەرزەکان 4,2 ملیار دۆلارن زیاترن, وڵات موفلس و قەرزار, 3000 ملیۆن پۆلیفی

پارەی هەیە , 1500 ملیۆن ئیلتزامی قەرز دانەوە بە کۆتایی سالە, زیادبوونی رێژەی بێکاری لە 4,1% ەوە بۆ 11,8% بەرز بۆتەوە, دوای هاتنە سەرکاری سۆسیالستەکان بە مانگێك توانیان بێکاری بە 10% کەمیبکەنەوە , راوەستانی پڕۆژە ئابوورییەکان…. لە هەمووشی زیاتر شکستیان بوو بەرامبەر نەخۆشی کۆرۆنا, بەهۆی داڕمانی کەرتی تەندروستییەوە, پۆلیفیا لەو رۆژە لە ژمارە 41 ی لیستی نەخۆشکەوتووان ریزی گرت, 143181 کەسی تێپەڕاند, مردووەکانیش گەیشتە 8841کەس.

کودەتاچییەکان نەیانتوانی ژیانی خەڵك باشتر بکەن بگرە زۆرخراپتر بوو, هەژاری چووە سەر, هێرش بەسەر کەرامەتی زۆرینەی ڕەسەن گەیشتە لوتکەی نا مرۆڤانە, نەیانتوانی بەرەو رووی کۆرۆنا ببنەوە, شوێنەواری تەندروستی و ئابووری خراپی لێکەوتەوە, بۆیە شکستەکەی پۆلیفیا دەبێتە نموونە بۆ وڵاتانی دی.

تەنانەت سانديكای کوب ناوەندی کرێکارانیش پێشتر داوای دەست لەکار کێشانەوەی مۆرالیسیان دەکرد, بەڵام نایانەویست بگەڕێنەوە قۆناغی حوکمڕانی نیولیبرالیەت, دوای روخانی مۆرالیس بونە داینەمەی ناڕەزایەتیەکان بەرامبەر بە دەسەڵاتی راستگەرا کودەتاچییەکان, هەرچەندە جیاوازیەکان تەنها ئایدۆلۆجی نەبوو لە نێوان خەڵك و کودەتاچییەکان, بەڵکو کۆمەڵایەتی , ناسنامە, چینایەتی , شارو دێ , سپی و ڕەسەن , هەژارو دەوڵەمەند و …. بوون, درزەکە لە نێوان زۆرینەو کەمایەتی کودەتاکەر نەك بە 11 مانگ فەرمانڕەوایی, بە 5 سەدەی رابردوو پڕ نەکرابوەوە, راستە هەڵبژاردن دەنگدان بوو بە نموونەی ئابووری سەردەمی مۆرالیس و ڕەتکردنەوەی بەتایبەتیکردن و نیولیبرالیەت, بەڵام هاوکات شەڕی کولتورەکانیش بوو, گەڕاندنەوەی کەرامەتە بۆ زۆرینە, جێگیری سەرۆك کۆمار وتی 90%ی هاووڵاتیانی ڕەسەنمان لە گەڵە, کەواتە هەموو دەنگەکانیان دەنگی ئێوانە, بۆیە پێویستە لەم فازەی دەسەڵاتدارێتی زیاتر لایەنگری هەژاران بن, راستە مۆرالیس بەشداری هەڵبژاردنەکەی نەکرد, وەلێ خەڵك دەنگیان بە نموونەی فەرمانڕەوایی 14 ساڵەی ئەو و دژایەتیکردنی بە تایبەتیکردن دا, دەنگدانەکە لە نێوان دوو کلتور, دوو مۆدێلی ئابووری بوو, لە هەردوکی مۆرالیس هەڵبژاردەی براوە بوو تیایدا.

کودەتا چییە نیولیبراڵەکان لە 3 ئایار و 28 ی یۆنی و 27ی سێپتەمبەر هەڵبژاردنیان دوا خست, دەترسان لە هەڵبژاردن, دەیانزانی چیان تێو کردووە بە دەرینەوە, بەهۆی فشارەوە لە 8-13 پاش سەپاندنی ئابلووقە لە لایەن سانديكای کرێکارانەوە بەسەر لابازی پایتەخت, رازی بوون بە هەڵبژاردن لە 18ی ئۆکتۆبەر ئەنجام بدرێت ,

ناڕەزایەتی دژ بە دواخستنی هەڵبژاردن بووە هۆی نەچوونی ئۆکسجین بۆ نەخۆشەکان زیاتر لە 40 کەس بەهۆیەوە گیانیان لە دەستدا, ئێستا ئەویش کەیسێکە دژ بە مۆرالیس لە لایەن سەرۆکی کودەتاچیی پێشوەوە لە دادگا تۆمار کراوە.
کە تەسلیم هەڵبژاردن بوون, وە ژمارەیەك زۆر لە کاندیدەکان بە ئانیزی سەرۆکیشەوە پاشە کشەیان کرد لە کاندید بوون, بۆ ئەوەی بە کاندێکی راستگەراوە بچنە بەرامبەر کاندیدی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم, ئەوان و رۆژنامەو دەزگا راپرسیەکانیش پێشبینیان وابوو, لە خولی دووەم چەپ بدۆڕێت و درێژە بە دەسەڵات بدەن, لێ پێشبینیەکەیان نەهاتە دی, دۆڕانێك بە تامی سەرکەوتنی شۆڕش دۆڕان.

ئێستا چی؟

گۆڤاری ئیکۆنۆمیست, پۆلیڤیای لە پاڵ مالی و نیوزلەندا, تایوان, ئەمەریکا هەڵبژارد, کە لە پێوەری دیموکراسی و مافی مرۆڤ بەرەو باشتر چوونە, شکستی کودەتا لە رێگای شکستی کەمەر شکێنی هەڵبژاردن و جەمسەر بەندی کۆمەڵگا لە روی کۆمەڵایەتی و مۆدێلی بەڕێوەبردنی ئابووری, رێگای مانۆڕی لەبەردەم بەرەی هێزو پارەو کودەتا بڕی.
مۆرالیس کە بە هەڵاتن وڵاتی جێ هێشتبوو, وەك پاڵەوان بە پێشوازی ملیۆنی لە شارەکان پێشوازی لێکرا.
پێش تەسلیمکردنی دەسەڵات, حکومەتی راست داوای 350 ڤیزای بۆ حکومەتی کودەتا کرد بۆ هەڵاتن, دوایی گەیشتە 445, بەشێکی زۆر بەشدارانی کودەتا وڵاتیان جێهێشت, حکومەت بڕیاری گۆڕینی فەرماندەی سوپای دەرکرد, بە دوایدا بڕیاری گرتن بۆ کۆڵۆنێڵ ئیڤان رۆخاس کە ماڵی مۆرالیسی سوتاندبوو دەرچوو, ئەنیز ویستی رابکات خەڵك نەیان هێشت, کە بڕیاری ژمارە 4078 ی لە 14 نۆڤەمبەر واژۆ کردبوو, تیایدا هێزە چەکدارەکانی لە بەرپرسیارێتی تاوان لە سەرکوتکردنی خەڵکدا بێبەریکردبوو, کودەتا چییەکان زۆریان هەڵاتن بۆ بەرازیل و ئەمەریکا, لێپرسینەوە دەکرێت لە کودەتا, بەرپرسی پایگای کۆتشاباما ئەلفریدۆ کۆیلار دەستگیر کرا, بە تاوانی کوشتنی 12 کەس و بریندارکردنی 125 کەسی دی, ژەنەرال ئەلفریدۆ کۆیلار خرایە ژێر چاودێری توندەوە, کەیس لەسەر تاوانەکان دوای کودەتاکە کرایەوە, کە کۆی گشتی 37 کەس کوژران, کە 27یان راستەوخۆ بە گولە کوژرابوون, و 522 کەسیش بریندار کران, کۆمەڵکوژی سینکاتا لە 19ی 11ی 2019 , لێکۆڵینەوەی لێدەکرێت.
داواکاری گشتی پۆلیڤی لێکۆڵینەوە لەسەر کاندیدی سەرۆك کۆماری فرناندۆ کاماتشۆو 5 کەسی تر کردەوە, لە ناویاندا باوکی و

فەرماندەی سەربازی هەن , تۆمەتبارن بە ئەنجامدنی تاوان لە کاتی کودەتا سەربازیەکە.
سەرۆکی پۆلیڤیا دەڵێت: ئەو سەربازانەی گلاونەتەوە هەردوو کۆمەڵکوژی سینکاتا لە شاری ئال ئاتۆ و ساکابا ناتوانن لە بەرپرسیارێتی هەڵبێن.
بەڵام حکومەت لێکۆڵینەوە لە کودەتاکە و لێکەوتەکانی سپارد بە لێژنەی مافی مرۆڤی وڵاتانی ئەمەریکای لاتین, بە ئەوەی دادوەری لە دەست نەدات .

مۆرالیس چی دەکات؟

مۆرالیس لە کۆبوونەوەی پارتەکەی دیاریکرایەوە بە سەرۆکی بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم و سەرپەرشتیکاری هەڵمەتی هەڵبژاردنی ناوخۆیی پۆلیڤیا لە 7ی ئازاری داهاتوو, بە هەڵبژاردنی هەرێمەکان بەڕێوە دەچێت لە ئێستاوە هەڵمەتی هەڵبژاردن گەرمەو ململانێکان سەختن, بە ئەوەی بردنەوەکان بپارێزرێت, بزووتنەوەی بەرەو سۆسیالزم پێویستی بە سەرکەوتن هەیە, بە تایبەتیش شەڕە سەختەکە دەکەوێتە شاری سانتا کرۆزەوە, راستگەراکان لەسەر ئاستی وڵات 38 هاوپەیمانیان دروستکردووە بە هەڵبژاردنی 7ی ئازاری شارەوانیەکان, لە لە سانتا کرۆز نەیانتوانیووە بە هاوپەیمانی بچنە هەڵبژاردنەوە, لە حوکمڕانی سەرتاسەریش بە ئومێد بوونە, بۆیە ئەگەری هەیە لە داهاتوودا هەوڵی جیاکردنەوەو پارچەپارچە کردنی وڵات بدەن.

هەنگاوەکانی حکومەت بۆ گەڕاندنەوەی متمانەی هەژاران

حکومەت لە یەکەم ڕۆژی دەست بەکاربوونی, بڕیاری بە پەلەی دا بە هاوکاریکردنی برسیەکان, جگە لە لەپرسینەوە لە کودەتا, هەنگاوی دووەمیش سەپاندنی باجی سامانە بەسەر ئەوانەی داهاتیان لە 30 ملیۆن پۆلیڤار " 6,89 پۆلیڤار دۆلارێکە"ساڵانە زیاترە, کە 150 کەس دەگرێتەوە, بەمەش دەیەوێت ساڵانە 110 ملیۆن پۆلیڤار بگەڕێتەوە بۆ حکومەت.
هەر لەو مانگەدا توانی ڕێژەی بێکاری لە 11,8% ەوە دابەزێنێت بۆ 10%, وە بەهۆی تایبەتیکردنەوە ئەو کارگاو کارخانە دەوڵەتیانەی لە کار راوەستێنراون کاریان پێ بکاتەوە, پێش کودەتای لیسیۆمیش لەگەڵ چین و روسیا ڕێك کەوتبوون کە پێکەوە کار بکەن بۆ دەرهێنانی کانی لیسیۆم و دامەزراندنی کارگای پاتری ئۆتۆمۆبێل لە ناوچەکانی کانەکانی لیسیۆم دروست بکەن, حکومەت چاوی بڕیوەتەوە ئەو ڕێکەوتنانە, هاوکات لە پەیوەندی نێو دەوڵەتییەکان گەڕایەوە بۆ

پێش کودێتاکە .

شەی کۆرۆنا تەواو نەبووە, شوێنەواری قەیرانی ئابووری توندە, بەڵام هاوکات کەرامەت بۆ زۆرینە گەڕاوەتەوە, لە پاڵ کەرامەت پێویستیان بە سکی تێریش هەیە, شیری چڵەکە ئەگەر گشتی چڵەکەی لە گەڵدا نەبێت خەوێنە, بۆیە چارەسەر ئاهەنگی سەرکەوتن کۆتایی دێت, خەڵك چاوەڕوانی کار و نان و ئازادییە.

لەبارەی ناسیونالیزمی مەدەنییەوە!.. هۆگر برایم

لەم ساڵانەی دوایی لە کوردستانی عێراق، خەریکە ڕەوتێك گەشە دەکات کە خوڕافاتەکانی ناسیونالیزمی کوردایەتیی ڕەتدەکاتەوە و لە بەرامبەریدا مۆدێلێکی نیشتیمانسازی، لە سەربنەمای بەیەکەوەژیانێکی پلوڕاڵ و ئازادانە، کە دیموکراسی میکانیزمی کارپێکردنیبێت، دەخاتە گفتوگۆوە و هەوڵدەدات کە گەنجانی کورد لە ڤایرۆسی ناسیونالیزم و بەتایبەت ناسیونالیزمی نەژادیی کوردایەتیی ڤاکسینبکات. ئەمە لەهەمانکاتدایە کە ڕێبەری سیاسی و فیکری پ ك ك عبداللە ئۆجالان، لە ساڵی ١٩٩٩وە لە زیندانی ئیمڕاڵییەوە کار لەسەر ئەو بابەتە دەکات و ئاڵتەرناتیڤی خۆی کە لە کۆنفیدڕاڵیزیمی دیموکراتیدا پێشنیارکردووە. ئۆجالان زۆر بەئاشکرا و ڕاشکاوانە دەوڵەتی نەتەوەیی ڕەتدەکاتەوە و گوتارەکەی ئەوە نەك هەر لەسەر ئاستی نوسین و قسەکردن نەماوەتەوە بەڵکو بۆتە پڕۆژەی بزوتنەوەیەکی سیاسی کە بە تەنیا لە سەر ئاستی تورکیادا نزیکەی ١٠ ملیۆن دەنگدەری هەیە و لە باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریاشدا(ڕۆژئاڤا) حوکمڕانیی ناوچەیەك دەکات کە بەقەد ڕووبەری دەوڵەتێکی وەکو لوبنان دەبێت و نزیکەی ٢ تا ٣ ملیۆن کەسیش لە کورد، عەرەب، سوریانیی و ئەرمەنیی وتورکمانی تیا دەژین.

لەم وتارەدا، دەمهەوێ جارێکیتر ناسیونالیزم وەکو چەمك و وەکو فیکریش بدەمە بەر ڕەخنە و ئەوە ئارگومێنتبکەم کە هەموو ڤێرژنەکانی ناسیونالیزم هەمان جەوهەریان هەیە و ترۆپکی هەر ناسیونالیزمێکیش فاشیزمە و ئیدیعای ناسیونالیزمیی مەدەنیی لەناو

کورددا، نەک هەر خوڕافەیەکی سیاسیی و فیکرییە بەڵکو تێنەگەیشتنە لە تیۆریی ناسیونالیزمیش.

هەرچەندە نەتەوە، وەکو چەمکێکی سیاسی و تێکەڵکردنی بە ناسیونالیزم، مێژوویەکی ئەوەندە کۆنی نەبێت، بەڵام بەناو کردنی گروپە ئەتنیکییە جۆربەجۆرەکان ،دەتوانین بڵێین مێژووکەی بەقەد مێژووی مرۆڤ کۆنە و لەگەڵ ئەوەشدا لە گۆڕانێکی بەردەوامدابووە. زانسی دی ئێن ئەی(DNA) ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت کە هیچ نەتەوە و گروپێك خوێنی پاك و بێگەردبێت، وەکو ناسیونالیزمی ئەتنیکی یان مۆدێلی ئەڵمانی ئیدیعای دەکات. کەواتا لە ڕووی پێکهاتەییەوە، نەتەوە شتێکی جێگیر نیە. من لە وتارێکی پێشووتر لە سەر ناسیونالیزم، باسم لەوەکردووە، ئەگەر ڕەوڕەوەی مێژوو بە ئاڕاستەیەکیتردا بڕۆشتبایە، ئەوکاتە مەد، هوریی و میتانیی و گروپەکانی تر کە بە باوباپیرانی کورد دەناسرێن، دەستەڵاتەکانیان لەدەست نەدایە، ئێستا گەلێك یان نەتەوەیەك بەناوی کوردەوە بوونی نەدەبوو بەڵکو لە بری ئەوە چەند نەتەوەیێکی جیاواز هەر بەناوە کۆنەکانی خۆیانەوە دەمانەوە و سنوریان لەیەکتر جودا دەبوو. ئەگەر فتوحاتی ئیسلامی نەبوایە، هەرگیز مصڕ، سەردەمانێك، نەدەبوو بە مەرکەزی ناسیونالیزمی عەروبیی. سوریا ناوی جمهورية العربية السورية نەدەبوو و… هتد. کەواتە، نەتەوە دیاردەیەکی مێژوویە و تا دەرکەوتنی ناسیونالیزم لە گۆڕانی بەردەوامدابووە.

لە دونیای ئەکادیمی و توێژینەوەی زانستە کۆمەڵایەتیەکاندا باس لە دوو مۆدێل لە ناسیونالیزم دەکرێت؛ یەکەمیان مۆدێلی فەرەنسییە کە بە ناسیونالیزمی سڤیل، سیڤیک یان مەدەنیی ناسراوە و مۆدێلی دووەمیش ناسیونالیزمی ئەڵمانییە کە بە ناسیونالیزمی ئەتنیکی یان نەژادی ناسراوە. لە مۆدێلی ئەڵمانیدا ئەندامبوون لە نەتەوە شتێکی پێشتر بریارلێدراوە. ئەوە تۆ نیت کە بریار دەدەی بەڵکو باکگراوندی ئەتنیکیت بڕیاردەدات کە سەر بەچ نەتەوەیەکیت. واتا نەتەوە لەسەر بنەمای گرێدانی خوێن پێناسە دەکرێت. هەرچی مۆدێلی فەڕەنسییە، ئەندامبوون لە نەتەوە بە خوێنەوە نابەسترێتەوە، بەڵکو گرێدان و ئینتیمایە بۆ دەوڵەت، واتا ئەندامبوون لە دەوڵەتدا کۆڵەکەی نەتەوەبوونە و دەکرێت ئەندامانی نەتەوە لە گروپ و ئەتنیکی جیاوازبن یانیش کۆمەڵێك گروپ و ئەتنیکی جیاواز نەتەوەیەك پێکبێنن. لێرەدا جیاوازیێك لەنێوان ئەو دوو مۆدێلە لە ناسونالیزم نیشاندەدرێت. بەڵام هەروەکو جەنیفەر جاك-پریس و جەیمس مایاڵ دەڵێن، ئایا جیاوازیێکی ڕوون وئاشکرا لەنێوان ئەم دوو مۆدێلەدا

بەدیدەکرێت؟

ئێمە پێشتر ناسیونالیزمی کوردایەتیمان بە دوو باڵ وەصفکردووە، کە ئەوانیش کوردایەتیی خۆڕەکیی موکریانی کە بە کوردایەتیە ئۆرجیناڵ و ئەصیلەکەی دەزانین و باڵی کوردایەتی ئەفەندیەکان کە بە کوردایەتیە موزەییەفەکەی دەزانین (کێ ئیدیعای کوردایەتیی ئەصیڵ دەکەن). دیارە هەردوو باڵەکەی کوردایەتیی ناسیونالیزمی نەژادیین کە سرودی ئەی ڕەقیبیش مانیفێستۆکەیانە. ئەو ناسیونالیزمە لە تەمەنی نزیك بە صەت ساڵەی خۆیدا، لە سیاسەتدا فاشیلترین، لە فیکردا بەتاڵترین و لە کلتوردا داوەشاوترین ڤێرژنی ناسیونالیزمە لە دونیادا. ئەوەی تۆزقاڵێك مەعریفەی سیاسی هەبێت لەڕووی نایەت خۆی بەو ناسیونالیزمەوە هەڵبواسێت. بۆیە هەندێك نوسەر دێن ناسیونالیستبوونی خۆیان لەسەر شێوازی ناسیونالیزمی مەدەنی (مۆدێلی فەڕەنسی) بەیان دەکەن و دەیانهەوێت ناسیونالیزمی مەدەنی، بە مۆدێلێکی پێشکەوتوو بە خوێنەری کورد نیشانبدەن؛ لەکاتێکدا لە ناوەندە ئەکادیمییەکانی ئەوروپا و ئەمەریکادا ئەو بۆچوونە جێگەی سەرنج، ڕەخنە و پرسیارە.

مایڵ و جاك-پریس، لەسەر ناسیونایزمی ئەمەریکی دەڕۆن، هەر لە درووستبوونی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاوە، وا حسابدەکرێت کە ناسیونالیزمی ئەو وڵاتە مەدەنییە، کە لەلایەن کۆچبەرانەوە دامەزراوە. هەڵبەتا نەیاندەتوانی ئیدیعای ئەوە بکەن کە سەر بە گروپێکی ئەتنیکی دیاریکراون. ئەگەر گەلی ئەمەریکا بە یەك دەستور پێناسەکراوە، بۆچی هەمان مۆدێل لە هەموولایەکی وڵات وەکو خۆی جێبەجێ نەدەکرا؟ هەرچەندە وڵاتەیەکگرتووەکان لەسەر بنەمای پەیماننامەی شۆڕشی ئەمەریکی لە دژی بەریتانیا و پەیماننامەی ١٧٨٧-١٧٨٨دا، دامەزراوە بەڵام تەنیا لە پەنسلڤانیادا سیاسەتێکی کراوە بەرامبەر کۆچبەران هەبووە. هەردوو دێکومێنتە گرینگەکان، واتا بەیاننامەی سەربەخۆیی و دەستوری ئەمەریکا، لەلایەن پیاوانێکەوە نوسرانەتەوە کە بە هەمان زمان قسەیاندەکرد و سەربەهەمان کلتوربوون کە دیارە ئەویش بەریتانی بوو و زۆرینەی کۆچبەرانیش هەر لەو وڵاتەوە هاتبوون. کەواتا، چەمکی ناسیونالیزمی دیموکراتیی یانیش مەدەنیی جیاوازیێکی ئەوتۆی لەگەڵ ناسیونالیزمی ئەتنیکی نیە وەك ئەوەی نوێنەرەکانی دەیانهەوێت قەناعەتمانپێبکەن.

ناسیونالیزمی تورکیش لەسەرەتاوە لە سەر بنەمای ناسیونالیزمی مەدەنیی دامەزرا و یەکێك لە تیۆریسیەنە سەرەکیەکانی، محەمەد زیا گۆك ئاڵپ کە کورد بوو، پێی ناخۆش بوو بۆ کوردەکان بڵێن بە تورکی

شاخاوی، چونکە ئەو پێیوابوو کە ئەندامبوون لە نەتەوەی تورك بەمانای ئەوە نایەت کە لە ڕووی ئەتنیکییەوە تورکبیت. کۆمەڵەی ئیتیحاد و تەرەقی کە بە سەچاوەی ناسیونالیزمی تورکی دادەنرێت و لە ژێر کاریگەری گەنجانی فەڕەنسیدابوون، دوو لە پێنج دامەزرەنەرەکانی کوردبوون. کەمالیزمیش درێژکراوەی ناسیونالیزمی ئەو ڕێکخراوە بوو. یەکێك لە هۆکارەکانی کۆمەڵکوژنەکردنی کوردەکانیش ئەوەبوو کە بەهۆی موسڵمانبونیانەوە، وەکو تورکی دواڕۆژ حسابیان بۆ کرابوو. بۆیە ئەوانە دەری دەخەن کە کەمالیزم لە سەرەتاوە ناسوینالیزمێکی مەدەنی بوو، بەڵام مێژوو نیشانیداین کە بە چ فاشیزمێکی قەومی و نەژادی ئاودرابوو و کوردیش بوو بە گەورەترین قوربانیی ئەو فاشیزمە. کەچی ئێستا هەندێک نوسەری کورد دەیانهەوێ ئەو مۆدێلەی ناسیونالیزممان بە گوڵ و گوڵستان نیشانبدەن و گەلی کوردستان لە ژێر تەپکەی ناسیونالیزمی نەژادیی کوردایەتیی دەربێنن و بیکەن بە تەڵەی ناسیونالیزمی مەدەنیی ئەکادیمییەکانەوە.

ئەگەر سەیرێکی خودی ناسیونالیزمی فەڕەنسیش بەکەین کە لەبەرامبەر ناسیونالیزمە داخرا و ڕەگەزپەرستییە ئەڵمانیەکەدا، بە ڤێرژنە کراوە و پێشکەوتووەکەی ناسیونالیزم دادەنرێت، مێژوویەك لە فاشیزم بەولاوە شتێکی تری لێنابینین. لەناوبردنی هەموو کلتور و زمانە خۆجێییەکانی سەرزەمینی فەڕەنسا و تواندنەوە و ئاسیملاسیۆنکردنیان لەناو کلتور و زمانی دەوروبەری پاریسدا، لە فاشیزم و ڕەگەزپەرستی بەولاوە، دەبێ چ وەصفێکی تری بۆبکرێت؟ تا ئێستاش ئەوەی لە بەرامبەر کاتالۆنیەکانی باشوری فەڕەنسا دەکرێت هیچی کەمتر نیە لە وەی کە بەرامبەر کورد دەکرێت. ئەوەی کە ناسیونالیزمی فەڕەنسی لە ئافریقیا، و بەتایبەت لە جەزائیر کردی، چ جیاوازیێکی لەگەڵ ئەوەی هیتلەردا هەیە؟ مەگەر هەر ئەوەبێ کە فەڕەنسا سەرکەوتووی شەڕبوو و هیتلەریش دۆڕاو. دیارە مێژووش سەرکەوتووەکان دەینووسنەوە. ئێستا کە حیزبەکەی (لو پێن) کە لەسەربنەمای ناسیونالیزمی فەڕەنسی کاردەکات کامانەن فیکر و ئایدیا دیموکرات، پلوڕاڵ و مرۆڤایەتیەکانی کە ڕۆشنبیر و ئەکادیمییەکانی ئێمە ئاوا ئیلهامیان لێوەردەگرن و دەیانهەوێ ئەو مۆدێلە بۆ کورد تیۆرایزبکەن؟

ئەگەر بەراوردی ناسیونالیزمی ئەتنیکیی و ناسیونالیزمی مەدەنیی بکەین تەنیا جیاوازیێکی پێکهاتەیی دەبینین، کە ئەویش پێناسەکردنی نەتەوە و ئەندامێتیی نەتەوەیە. ئەگەرنا جیاوازیێکی جەوهەریی نادۆزینەوە کە ڕێگەی ئەو دوو ڤێرژنە لەیەکتر جیابکاتەوە.

فانتازیای هەردووکیان دامەزراندن یان بەهێزکردنی دەوڵەتی نەتەوەیە و هەردوکیان سیمبوڵەکانی دەستەڵات و دەوڵەتی نەتەوەیی تا ئاستی خودا پیرۆزدەکەن. هەردوکیان نەتەوەی خۆیان لەسەرووی ئەوانیترەوە دەبینن و ئەگەر بۆیان بکرێت لەناویان دەبەن. فراوانبوونی دەوڵەتی نەتەوەیی لەسەر بنەمای داگیرکاریی ئامانجی هەردووکیانە، چونکە فەلسەفەی دەوڵەتی نەتەوەیی لەسەر بنەمای فراوانبوون بنیادنراوە، بەڵام هەموو دەوڵەتێکی نەتەوەیی دەرفەتی پڕاکتیزەکردنی نییە. ئەگەرناسیونالیزمی ئەڵمانی لەژێر ناوی نەژادی پاکی ئاری، هەقی بەخۆیەدەدا کە ئەوانیتر لەناوببات و وڵاتیان داگیربکات ئەوا ناسیونالیزمی فەڕەنسیش لە ژێرناوی برایەتیی و یەکسانیی و کلتوری بەرزی فەڕەنسیی، گەلانی تری لەناوبردووە یانیش ئاسیملاسیۆنی وەکو تاکە ئاڵتەرناتیڤ لەبەردەمدا هێشتونەتەوە. خاڵێکی هاوبەشی نێوانیان، کە بەبڕوای من جەوهەریترینە، ئەوەیە کە دوو ئایدیۆلۆژیای تەواو نێرسالارین و تێڕوانینێکی جیاوازیان بۆ ژن نیە. لەم سەردەمەشدا کە پرسی ژینگە بۆتە بابەتێك کە پێویستی بە بڕیار و هەڵوێستی سیاسی هەیە، تێڕوانینی هەردوو جۆر لە ناسیونالیزم بۆ ئەو پرسە، جیاوازیی نیە کە ئەویش باوەڕنەبوونە بە پرسێکی لەو جۆرە.

لەگەڵ ئەوانەشدا ناسیۆنالیزمی مەدەنی، جیاواز لە ناسیونالیزمیی ئەتنیکی، لەسەر جوگرافیایەکی سیاسیی خاوەن کیانێکی سیاسیدا تەبەنیی دەکرێت و گەشەی پێدەدرێت نەوەکو لەناو گەلێک یان نەتەوەیەک کە لەناو دەوڵەتێکدا دەژیەت کە بە هی خۆی نازانێت. بۆ نمونە ناسیونالیزمی فەڕەنسی لەناو دەوڵەتی فەڕەنسیدا گەشەدەکات و پێشتر دەستەڵاتێک و دەوڵەتێک هەیە و بۆ ئەوەی ئەو کیانە پارچە پارچە نەبێت، وەک ئەوەی کە لەسەدەی حەڤدە وهەژدەدا هەندێک لە وڵاتانی ئەوروپا پارچەدەبوون، ئەو جۆرە لە ناسیونالیزم سەرهەڵدەدات کە لە بنەمادا دەتوانین ئەویش بە ناسیونالیزمیی ئەتنیکیی دەوروبەری پاریس ناودەربکەین کە لەژێر ناوی هاوڵاتیی بوون لەناو دەوڵەتی فەڕەنسادا، کلتور و زمانی خۆیان بەسەر هەموو کەسێکدا سەپاند کە لەناو ئەو جوگرافیایەدا دەژیان کە بە فەڕەنسا دەناسرا. نەک هەر ئەوە بەڵکو ویستیان کۆلۆنییەکانی خۆشیان لەناو هەمان کلتوردا بتوێننەوە. ئەوەتا تا ئێستاش لە زوربەی ئەو وڵاتانەی ئافریقیا کە پێشتر کۆلۆنیی فەڕەنسا بوون زمانی ڕەسمییان هەر فەڕەنسییە و زمانە خۆجێییەکان لەناوچوون.

یەکێک لە ئارگومێنتەکانی تیۆریی ناسیونالیزم لە پێناسەکردنی ئەو

چەمکەدا ئەوەیە کە ناسیونالیزم یان ئەوەتا لەناو دەوڵەتێکدا دەیهەوێت باڵا دەستبێت یانیش دەیهەوێت دەوڵەتێک دروستبکات. دیارە ناسیونالیزمی مەدەنیی ئەوەیە کە لە حاڵەتیی یەکەمدا گەشەدەکات. واتا لەناو دەوڵەتێکدا دەیهەوێت باڵادەستبێت وەکو ناسیونالیزمی فەڕەنسیی و تورکیی. ناسیونالیزمیی تورکیش لەسەر بنەمای ڕزگارکردنی پاشماوەی دەوڵەتیی عوسمانیی کەوتەسەرپێ بەڵام پێشتر لەسەردەمی ئیتیحاد و تەڕەقییەوە هەوڵی دەدا کە ناسیونالیزمی سیڤیل تەبەننی بکرێت و دەوڵەتی عوسمانی، لە پارچەبوونی زیاتر، بپارێزرێت. دیارە لە دەرئەنجامدا، بە پێچەوانەوە پارچەبوونی دەوڵەتیی عوسمانیی خێراتر کرد و ئەوە نزیکەی سەد ساڵیشە، لەسەردەمی کەماری تورکیاشدا، هەر نەیتوانییوە یەکگرتوویی نەتەوەی تورکیا لە ژێر ناسنامەی تورکییدا دەستەبەربکات.
ناسیونالیزمیی ئێرانیش بەهەمان شێوە، ناسیونالیزمێکی سڤیلە و ناسنامەی ئێرانیی بوون زەقدەکاتەوە بەڵام لە جەوهەردا ئەو ناسیونالیزمیی ئێتنیکیی فارسییە. لەبەرئەوەی لەسەر خاکی ئێراندا تەنیا فارس ناژیەن و فارس وەکو ئێتنیک زۆرینەی ڕەها نیین، ناسیونالیزمیی ئێرانیی حەماقەتێکی وا ناکات کە هەڵگری ناسیونالیزمیی ئێتنیکیی بێت.

ئەی ئەو نوسەرانەی کورد کە تا ئێستا بە ڕۆشنبیرمان زانیون و وا پەراسووە ناسیونالیستیەکانیان دەردەکەون، پێمان نالێن کامەتا پێشکەوتن و دیموکراتیبوونی ناسیونالیزمی مەدەنیی و کامەتا ئارگومێنتەکانیان کە ناسیونالیزمی مەدەنیی کوردایەتیی لە ناوچەکەدا لەچاو ناسیونالیزمە مەدەنیەکەی کەمالیزم، لە هەموو مێژووی ناسیونالیزمدا مۆدێلێکی شازدەبێ و سەری لە داڵانەکانی فاشیزمەوە دەرناچێ؟

ئیدیعاکردنی ناسیونالیزمیی مەدەنیی لەناو کورددا، نەک هەر چەواشەکارییەکی پۆپۆلیستییە، بەڵکو پێش ئەوە چەواشەکارییە لە تیۆریی ناسیونالیزم خۆیشیدا. کوردستان وڵاتێکی سەربەخۆ نییە، تا تۆبۆی ئیدیعای ناسیونالیزمیی مەدەنیی بکەی بۆ ئەوەی هەموو گروپە ئێتنیکیی، دینیی و کلتورییەکان لەناو یەک کلتوریی یەکگرتوودا کۆبکەیتەوە. دەشێت باس لە ناسیونالیزمیی مەدەنیی عێراق بکرێت، بەڵام لەو کاتەدا هەر دەبێتەوە بە ناسیونالیزمیی عەرەبیی، چونکە ناسنامەی کلتوریی (باڵادەست) لە عێراقدا عەرەبییە.

جیاواز لە ناسیونالیزمیی سڤیل، کە تەنیا لەناو ناو جوگرافیایەکی سیاسیی خاوەن کیاندا سەرهەڵدەدات، ناسیونالیزمیی ئێتنیکیی لە دوو

حاڵەتەدا دەردەکەوێت. یەکەم لەناو دەوڵەتەکەدا کە یەک گروپی ئەتنیکی گەورە باڵادەستە و هەژموونی کلتووریی هەیە، وەکو ناسیونالیزمیی ئەڵمانیی، ڕوسیی، عروبیی. دووەمیش لەناو نەتەوەیەک یان گروپێکی ئەتنیکیی کە خۆیان بە بەشێک لەو وڵاتە نازانن کە تیایدا دەژیەن یان وڵاتەکەیان داگیرکراوە وەکو ناسیۆنالیزمیی کوردیی، فەلەستینیی، کاتالۆنیی، ئیرلاندیی و سکۆتلاندیی.
کەواتا نیشاندانی ناسیونالیزمیی مەدەنیی وەکو ناسیونالیزمێکی پێشکەوتوو لەلایەک و لەلایەکی تریشەوە ئیدیعاکردنی لەناو نەتەوەیەکی بە دەوڵەتدا کە دەیهەوێت دەوڵەتی خۆی دروستبکات، نەک هەر لە ڕوی فیکریی و سیاسیی، بەڵکو لەڕوی تیۆریی ناسیۆنالیزمیشەوە، دەستەوستانیەکی مەعریفیی گەورەیە.

زۆرانبازی ژنەفتن بەرەو کوێ.. ڕێبوار خۆشناو

ناڵێین کابرا بەدنەمەکی خانەخوێ بوو وا سپڵانە پلار دەگرێتە ئەو زەوی و مرۆڤانەی باوەشی سۆزیان بۆ کردەوە لەو کاتانەی دەربەدەرو سەرلێشێواو بوون و کەچی ئێستا تۆوی کورهاندن و ناوچەگەریی دەڕوێنێت، ناڵێین سەدان و هەزاران دیناری سویسری ئەو کاتی لەم و لەو قەرز دەکرد و کەس چاوی بە فلوسەکی سوور نەکەوتەوە وەریبگرێتەوە، هەموو شتەکی هەر بە قەرز بوو تەنانەت کەپیکردنی کتەبەکانیش، ناڵێین کابرا ناتوانێت تەنانەت دوو ڕستەی کوردی بئاخفێت بێ ئەوەی هیچ هەڵەیەکی ڕێزمانی نەکات، هەروەها ناڵێین ئەتەکیتی شەخسیی لە دەستپاکی و ڕاستگۆیی پاکیزەیی و چاکەخوازی و...تد ڕەچاوبکات و ئەوجا گوێی لێدەگرین، با ئەمانە ژیانی شەخسی خۆی بن، بەڵام تۆ وەرە بەو هەموو نەنگی و ناتەوانایی و کەموکوڕییە ئەدەبییەوە خۆت بکەیتە دەمڕاستی جەمعی ئەدیبان و ئەو حەقە بۆ خۆ ڕەوا ببینیت کە هەرچی کاڵوکرچ و بێمانایی و بێ مەغزاییە بیخەیتە بەرچاوان و هانیبدەیت تاکو لە خواروخێچیدا هەڵەو بێتواناکانی خۆی پێ دابپۆشێت، جا کە بەم دوعایە دەڵێت ئامین و خۆی پێوە سەرقاڵ دەکات، جگە لە کەسانەکی هاوئەرباب و شێوەی خۆی نەبێت، ئەم نووسینەش هەر ڕوونکردنەوەیەکی ئەو دەردە

کوشندەیەی (عوقدەی منی باڵا)یە کە ئەو کەسانە گیرۆدەین و پێوەی دەناڵێنن و خاڵ خستنە سەر پیتە لەم بوارەدا، بزانن چ زەوقێکی پوچ و چەوێڵ و چ ئەزموون و شارەزاییەکی ئەدەبی شێواوە کە شیعری هاوشێوەی (زۆرانبازی) بڵاودەکاتەوە، مەگەر تەنیا لەبەر ئەوە نەبێت کە نووسەرەکەی خانمە و توخمی لەتیفە، ئەو بەناو شیعرەی (زۆرانبازی) کە لە ١٧ی کانونی یەکەمی 2020 دا بڵاوی کردۆتەوە خاڵییە لە هەموو ئەندێشەو میتافۆڕ و ئیقاع و وێنەی شیعریی، زمانێکی زۆر سادەو ڕۆژانەو بابەتێکی زۆر منداڵانە دەخاتە ڕوو، هیچ هونەرێکی هۆنینەوەو خۆماندووکردنی تێدا نابینرێتەوە، جگە لەمەش سەبارەت بابەتەکە دەڵێین: مردوو کە چووە جێی هەق هەر بەباشە باسی بکەین چێترە، کەچی لێرەدا کچ بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕانە گیانی باوك دەزڕێنێ و لەو خەوە هێمنەی دەکات و بە گێڕانەوەیەکی ناشیعریی ڕاستەوخۆ باری ئاژاوەی ناو ماڵەکەمان و ژیانی تایبەتی خۆیانمان بۆ ئاشکرا دەکات، ئەپرسین ئەگەر ئەمە داهێنان و نوێخوازی و ژنەفتن بێت ئەوا سەد ئاوات بە شیعری (هەستە چاوت لێم زەقکە) ی د.نەوزاد یەحیا باجگر و هاوشێوەکانی، بەڵام خۆی لە خۆیدا ئەم شەپۆلە لەبرەودان بە ئەدەبی کاڵوکرچ و بێمانا ئاماژەیەکی ترسناکە لە ڕۆچوون و هەڵاوێردن بە دۆڵی ناچیزەیی و ناتێگەشتن و بێ بەهرەیی و قوڵبوونەوە بە چەمکی نەوی بوون و کاڵبوونەوەی مانای شیعرو ئەدەب و داهێنانی مر□ق، ئ□ مەش دەکرێت ببێتە ئاوینەیەکی بێ ڕتووشی باری سۆسیۆلۆژی سەراپای کۆمەڵگای شیرازە تێکچووی پڕ فەوزاو ناتەبا، لێرەدا ئێمە نامانەوێت چیتر لەسەر ئەو (شاکارە ئەدەبییە!) بدوێین و کە کاکی پرۆفیسۆرو ئەدیبی لوتکە بڵاویکردووەتەوەو رەواجی پێداوە، با چیدی کاتی خوێنەرانی پێ نەگرین، ئەمە خۆی لە خۆیدا فەشەل و هیچ لە ئارادا نەبوونی ئەو بانگەوازە زل و زەبەلاحانەی برۆژەی کولتووریی دەردەخات کە بە دەرزییەك فش دەبنەوەو یەکسان دەبنەوە بە سفر، بەس هێندە بەسە کە لێرەدا بابەتەکە بۆ چەشەو زەوقی شیعریی و سۆزو هەستی خوێنەرانی جێ بهێڵین و لە کۆتایشدا بڕیارەکە هەر لای خوێنەر جێ دەمینێت.

شیعری : زۆرانبازی

هەر جارەی تەلەڤزیۆنە ڕەشوسپی□کە
تەقەتەقی لێ هەڵدەستا و
یاری زۆرانبازی پێشان دەداین،
باوکم
خۆی لێ دەبووە پاڵەوان،
دەبوو قاپێک شووتیی قەڵەو بخوات.

دایە
سەری شووتییەکانی دەپەڕاند،
ئەسکەکانی شووتیی ورد ورد دەکرد:
زۆرانبازە دۆڕاوەکە بوو.

ئەمن
ناوبژیوانێکی بێ فیکە
بە شۆڕتی خەتخەتەوە دەسووڕامەوە.
کە کارەبا دەکوژایەوە،
دنیا ڕەنگاوڕەنگ دەبوو.
باوکم
قاپی شووتیی بەرز دەکردەوە
بە ڕاستی ببوو بە پاڵەوان.
زۆرانبازە دۆڕاوەکە
سەری لەناو کەشی و
لە حەمام
پارچەی قاپە شکاوەکانی لە گۆشتی دەردەهێنا.

ئەمن
شەش فیکەی ناو چپسی یانەسیب بە ملمەوە و ناتوانم ئەم یارییە ڕابگرم.

مەدی ماڵپەڕەی ئەدەبی.. رەسول عەبدوڵڵا خدر

گومانی تێدا نییە کە میدیای ئەدەبی و هونەری پاڵنەرێکی باشە بۆ دروستکردن و پەرەدان بە شاکارو بەرهەمە جۆراوجۆرەکان، بەڵام وەرای ئەمەو دوای ئەوەی زۆربەی زۆری گۆڤارو رۆژنامە کاغەزییە ئەدەبی و هونەرییەکانی باشووری کوردستان شکستیان هێنا، دوای ئەوەی حیزب ئابوونەی لەبڕین و چیتر ئیشی پێیان نەما، هەروەها خۆشیان خاوەنی هیچ ستراتیژی و دنیابینی و ئامانج نەبوون، جونکە هەر لە یەکەم هەنگاویانەوە دیاربوو لە سنووری سێ شاردا ئەو هەموو

بڵاوکراوانە دەربچن بێگومان هەر خوێنەریشیان بۆ پەیدا نەدەبوو و چۆنایەتیشیان زۆر لاواز بوو، ئەمە جێپەنجەی فەوزایەکی روووونی بواری سیاسی بەسەرەوە دیاربوو، کە هەمووان لاوەکی خەریکی دەنگ کۆکردنەوەو چەق دروستکردن بوون بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆیان، هەریەکە بە ناوی دەزگاو مەسئول و پانێڵێك و گروپێك و سەنتەرو خانە و ڕێکخراوێك و تاقمێك و بگرە حیزبێکیشەوە خۆیان بە چەقی بزاڤی ڕۆشنبیری دەزانی و دادەنا، هەمووشی مۆرکی تاکەکەسی بەسەرەوە دیاربوو و هیچ شتێکی ئەوتۆی ڕەسەن و بەرهەمدارو داهێنانی نوێیان پێشکەش نەکرد، هەروابووەو هەرواش دەبێ، ئەوانە وەکو کەفی سەرئاو ماوەیەك دەردەکەون و بەڵام زوو شەپۆلەکە دەیابنات و جارێکی تر ناگەڕێنەوە.

لە هەموو وڵاتێکدا کە ڕۆشنبیران پێگەیان لە کۆمەڵگادا هەبیت کۆمەڵێك ڕۆشنبیرو بیرمەندو تایبەتمەندی بوارەکانی ئەدەب و هونەرو هزر لە سنووری کاری ئەکادیمی خۆیاندا بڵاوکراوەی یان مانگانەو وەرزی دەردەکەن و دەستەیەکی باش لە کەسانی پسپۆر سەرپەرشتی دەرکردن و هەڵسەنگاندنەکان دەکەن، ئیتر شار ئاو بیبات و حیزب ملی بشکێت و ئیفلاس بکات ئەوان هەر بەردەوامی دەدەن بە کارەکانی خۆیان، چونکە لەسەرەتاوە بە مەبەست دامەزراوەو بنچینەو کۆڵەکەی چەسپاوی بنیاتنانیان هەمیشە لەبارە بۆ پێشکەوتن و برەودان، هەر بەهەمان شێوەش ژمارەی خوینەرانیان زیاد دەکەن و ئەوەش هەیانە لێیان ناکشێتەوە، سەرچاوەی داهاتیشیان هەر خۆیان و بازارو خوێنەرەکانیانە، ئیتر نە میزاجی شەخسی و نە کاڵوکرچی مەعریفی زاڵ دەبێت بەسەر ڕووبەری کارەکانیانداو وەکو گوتراوە نان بە نانەوا دەبێت و گۆشتیش بە قەساب، بەڵام ئەم لایەنە گرنگەی ژیانی فەرهەنگی لە کۆمەڵگای باشووری کوردستاندا زۆر پێچەوانەی ئەم ڕاستییە حاشا هەڵنەگرانە بووەو دەبێت، ئێستا دەبینین مەد گۆڕدراوەو هەرکەسێك کەمێك فوو بکاتە خۆی دەتوانێت سایتێك دروست بکات و ناوێکی قەبەی ڕۆشنبیریی لێبنێت و ئەگەر نەخۆش کەوت پرۆژەکە لەگەڵ دەکەوێت، ئیتر نازانم ئەمە لە عنەتی سیاسییەکانە سەراپا خەڵکی گرتووەتەوەو لە نیوانیشیاندا بەناو ڕۆشنبیران، یان هەر سروشتی تاکی ئێمە وایە کەس ئیعتیراف بە کەس نەکات و هەر یەکە لە پشتی خۆیدا کول في کول بێت؟ هەممووشیان بەس لە گۆشەنیگای تاکەکەسییەوە بنواڕنە چەمك و بابەتەکان و ئەم مۆرکە تاکەکەسییە زاڵە بێت بەسەر سەراپا جوڵەو بڕیاریاندا، ئەمە ئەوپەڕی ستایلی دیکتاتۆری و پۆپۆلیزمی حیزبیی و سیاسیی کوردییە و بەڵام لەبەرگێکی تردا، هەر ئەمانەشن کە ڕۆژانە ریکلام بۆ خۆیان دەکەن بە دا بەزاندنی جۆرەها شێوازی وێنەی شەخسی

خۆیان، وەك ئەوەی داهێنان و بەخشین لای ئەوان بەس لە پۆرترێتی شەخسیدا کورت بهن□ت، ئەمە چ عەقڵییەتێکی پاشکەوتوو و دابراو و نەزانە؟ ماڵپەرێکی ٢٠ دۆلاری ئەو هەموو کش و فشەی پیوە لێبدرێت و هیچ جیاوازییەك و نوێبوونەوەیەکیش بەرپا نەکات؟!

برادەرێك لەم ماوەیەی پێشوودا پێی گوتم ژنەفتن و کوردڕاوت بیستووە؟ گوتم رەنگە ناوی کوڕانە بێت، گوتی ناوی کچانەش نییە، ئەوانە لەو مۆدە تازانەی کەفوکوڵی خۆدەرخستن و خودە مەنفوخەکانن کە هەرگیز تاکی کورد ناتوانێت شتێکی بەسوودیان لێوە فێربێت، جا ئەوەی شتێکی نەبێت چۆن دەتوانێت بیبەخشێت؟ زۆرمان کەم نەبوو لەمبوارەدا وا ئەوانەشی هاتە سەر.
گوتم با لە کورتی بیبڕینەوە دەنگەکانی لێدەرچێت کە خاوەنی پرۆژەیەکی رۆشنبیری و مەعریفی و فەرهەنگییەو خەباتی زیاد لە ٢٠ ساڵی لەمبوارەدا هەیە و بێلایەنی مۆرکی کاری بڵاوکراوەیی بووە، ئیتر ئەوانی دی ژمارەیان دەیان و سەدانن و هەر خۆخڵەفاندنن و وا باشترە کاتی خۆتیان پێوە نەکوژیت، ئێمە ئەو هەموو سەکۆ و وێبلاگ و هەوڵە کەموکورت و پەرتەوازانەمان بۆچییە جگە لە سەر لێتێکدانی ئەوانەی بێ ئیشانە رۆژانە لەم ماڵپەڕ بۆ ئەو ماڵپەرو لەم پێگە بۆ ئەو پێگە دەخولێنەوە تا گێژ د□ب□ن و دواییش کە کامپیوتەرەکە دەکوژێننەوە هیچیان لە بیر نامێنێت، رۆشنبیری راستەقینە لەم چەواشەکاریانە خۆی بە دوور دەگرێت تا لە کەشێکی تەندروستدا خۆی پەروەردە باکت و پەرە بە تواناکانی بدات و ئەزموون پەیدا بکات.

سێ دیمەن لە عەشق.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

یەک
کاتێک عاشق بووم
گشت پەنجەرەکانی خۆشبەختیم لەسەر خۆم داخست
تاکە دەرگای خەم و پەژارەم کردەوە
کاتێک عاشق بووم
هەموو خەندە و قاقاکانم لە خۆم تۆراند و

ئامێزم بۆ فرمێسک و ئاه هەڵکێشان کردەوە

دوو
بۆ ئەوەی مەلی خەندەکانت بۆ ئەبەد نەفڕن، عاشق مەبە
بۆ ئەوەی ر□نگ□ لە لافاوی فرمێسک بگریت، عاشق مەبە
بۆ ئەوەی پەنجەرەکانی خۆشبەختیت دانەخرێ، عاشق مەبە
بۆ ئەوەی نەبیتە هاوڕێی شەقامە تەنیاکان، عاشق مەبە
بۆ ئەوەی زیندوو بمێنیتەوە، هەرگیز عاشق مەبە

سێ
کە مناڵ بووم
وام ئەزانی عەشق تەنیا گەمەی گەورەکانە
ئێستا گەورە بووم
ئەزانم عەشق تەنیا گەمەیەکی مناڵانەیە
کە مناڵ بووم وام ئەزانی عەشق یاری بەختەوەرییە
ئێستا گەورە بووم
ئەزانم عەشق گەمەکردنە بە ئاگر

دوو ڕەوتی ناسیونالیزمی کورد :شەڕکەرو خ□ بەدەستەوەدەر.. موزەفەر عەبدوڵا

لەبارەی ناسیونالیزمو تایبەتمەندییەکانی ناسیونالیزمی کوردەوە

دەروازەیەک.....

پاش نزیک بە سەدەیەک لە سەرهەڵدان و گەشە کردنی بزوتنەوەی قەومی کورد ، کوردایەتی – ناسیونالیزم – و بە حزبی بونی لە پارتی دیموکراتی کوردستان و- زیاتر لە نیو سەدەش لە دووبەش بونی ئەم حزبە بۆ دو ڕەوتی قەومی – خێڵەکیو ناوچەگەری بەناوی مەلایی و جەلالی سەرەنجام لە سەرەتای نەوەتەکان لە هەلومەرجێکی تایبەتی ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانیدا بە دەسەڵاتی سیاسی گ□یشتن. و□

لەسەر دابەشکردنی پلەو پۆستوداهاتەکان ،دوای چەند جەولەی شەڕو کوشتاری نێو خۆیانو قوربانی هەزاران کەسی بێتاوان ،ڕێککەوتن لە بەڕێوە بردنی ناوچەگەریانەی کۆمەڵگای کوردستان.
ئەو هەلومەرجە تایبەتیانەش کە تیایدا دەسەڵاتیان گرتە دەست بریتی بون لەو گۆڕانو وەرچەرخانەی هەرەسی بلۆکی ڕۆژهەڵاتی سەرمایەداری دەوڵەتی ،بەناو سۆشیالیستی و کۆمۆنیستی ،بە ڕابەری یەکیتی سۆڤیەتو، باڵادەستی بلۆکی ڕۆژئاوای سەرمایەداری بازاری ئازادی دیموکراسی بە ڕابەری ئەمریکا .ئەو گۆڕانکاریانەش مۆری ئەوپەڕی ڕاستڕەوی خۆیان دا لە هەمو بزوتنەوەو ڕێکخراو و دەسەڵاتێکی سیاسی کۆنو نوێ.بزوتنەوەی قەومی کوردو حزبەکانیشی نەک هەر بێبەش نەبون لەم مۆرلێدانە بەڵکو خۆیان پێداخ کرد.
پارتی و یەکێتیو هاوپەیمانەکانیان بە قەومیو ئیسلامی یەوە سەرەتا بە ناوی بەرەی کوردستانی و پاشان بەناوی حکومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق لە لایەن ئەمریکاو هاوپەیمانەکانیەوە مۆڵەتی دەسەڵاتیان پێدرا تا کۆمەڵگایەکی هاوچەرخ بەڕێوە بەرن بەناوی پەرلەمانو حکومەتی هەڵبژێردراوەوە.

بەڵام ئەوەی جێگای سەرنج بو هەر لەسەرەتاوە ئەم دوو حزبەو دەسەڵاتەکەیان ڕوبەڕوی ڕەخنەو ناڕەزایەتی ڕەوتێکی چەپی نوێ بونەوە بەناوی کۆمۆنیزمی کرێکاری کە لە دروشمی ناسیونالیزم شەرمەزاری یە بە مرۆڤایەتی کورت کرابەوە.بەلام سەرەڕای بەرزکردنەوەی ئەم دروشمەو ڕەخنەو ناڕەزایەتیوناکۆکیو دژایەتی قوڵی چینایەتی کۆمۆنیزمی کرێکاریو حزبەکانی بە ناسیونالیزمی کوردو حزبو دەسەڵاتەکەیان هاوکات ئەم بزوتنەوە نوێیە خواستی کۆتایی پێهێنانی ستەمی نەتەوەییان بەرزکردەوە تا ڕادەی جیابونەوەو پێکهێنانی دەوڵەتیکی سەربەخۆ لە ڕێگای دەنگدانی گشتی و ڕاستەوخۆوە.بە پێی توانا کاریان کرد بە بەدیهێنانی ئەم ئامانجە وەک سیاسەتێکی فەرمی و ئاشکراو بەسەوداکاری هەر لە سەرەتای نەوەتەکانەوە.لە ڕاستیدا هیچ کاتو ساتێک هیچ حزبو ڕیکخراوێکی سیاسی ناو بزوتنەوەی قەومی کورد سەرەڕای شینو شەپۆڕیان بە قەومی کورد بەڵام وەک حزبی کۆمۆنیستی کریکاری بە فەرمی و ئاشکراو بە ئیرادەو جورئەتەوە ئەم مافو خواستە جەماوەرییەیان بەرزنەکردۆتەوە.
ئەگەر بارزانیو پارتیوهاوپەیمانەکانی چەند ساڵێک لەمەوبەر بانگشەی دەنگدانو سەربەخۆیی کردو هەنگاوێکی بە کردەوەی نا بە ئەنجامدانی ریفراندەم ئەوە لە ئاکامی قەیرانو بنبەستی حزبو دەسەلاتەکەیان و هیز هاوسەنگیو پیلانەکیان بو بەرامبەر نەیارە ناسیونالیستی یە

کانی خۆیان و هاوکات ململانێ لەگەڵ دەسەڵاتدارانی قەومی و ئیسلامی تایەفی لە بەغدا .
هەڵبەت سەرەتا زۆربەی سەرکردەکانی ئەم بزوتنەوەیەوحزبەکانی ،بیرمەندان ، ڕۆشنبیران ، نوسەرانو میژونوسانیان ئەم دروشمو ڕخنەو ململانێی تازەیەیان بەلاوە کێشەو گرفتێک وبەرهەڵستکاریەک نەبو. بەڵام هەر کە ڕێکخراوەکانی ئەم بزوتنەوە نوێیە ، بە تایبەتی ڕەوتی کۆمۆنیست ، یەکێتی خەباتو دەستەو گروپەکانو سەدان هەڵسوڕاوی تری چەپو کۆمۆنیست دەستیان دایە پێکھێنانی شوراکان لە زۆرێک لە شارو شارۆچکەکانی کوردستان ئیتر بەرەی کوردستانی ، بە تایبەتی یەکێتی نیشتیمانی کەوتە پەلەقاژەو هەڕەشەو گوڕەشەو هەوڵی سەرکوت کردنیاندا بە هێزی چەکدار بەڵام سەرکەوتو نەبون .ئیتر لەو کاتەوە ناسیونالیزمی کوردو حزبەکان درکیان بەوە کرد ئیتر کۆمەڵگا گۆڕەپانی سیاسی و میلیشایی تەنها خۆیان نییە تا بە بێ ڕکابەری چینایەتی تەڕاتێن بکەن . بەڵکو بزوتنەوەو ڕێکخراوگەلێکی تەواو جیاواز پەیدا بونەو دەتوانن نەک هەر ببنە بەرهەڵستکار بەڵکو ببنە ئەلتەرناتیڤی جەماوەری خەڵکی کرێکارو زەحمەتکیشو ژنانو لاوانی یەکسانیخوازو ئازادیخواز و توێژە ستەمدیدەکان ئەگەر ئەم جوڵانەوەیە بەهرەمەند بێت لە حزبی سیاسی و ڕێکخراوەی جەماوەری و کۆمەڵایەتی بەهێز.
دیارە هۆکاری زۆر هەن وای کردوە کە بەرەی کوردستانیوحزبەکانی ئەم دروشمو ڕەخنەو ناڕەزایەتیو ململانێی ئەم جوڵانەوە نوێیە پشتگوێ بخەن . وەک کێشەو گرفتێک تەماشای نەکەنو بۆیان گرینگ نەبێت .بەڵام دوو هۆکار لە نێو ئەو هۆکارانەدا گرینگ ترینیانن ئەوانەش
:
یەکەم : بزوتنەوەی کوردایەتیو هەردو حزبەکانی ل□ بەرخۆشیو سەرگەرمی سەرکەوتن و بەدەسەڵات گ□یشتنیان لە سایەی ئەو وەرچەرخانە ڕاستڕەویەی جیهانوپاشەکشەیەی چەپی دەسەڵاتداری ه□رسهێنراو هیچ دەنگو ڕەنگو دروشمێکی ناڕازی یان نەدەبیست.
دوەم : خودی ئەم چەپەی کە ئەم دروشمەی کۆمۆنیزمی کریکاریان بەرزکردبوەوە کە بیرمەندەکەی مەنسور حیکمەت بوو چەپێک بوو سەرەڕای ڕوهێنانی بۆ ئەم تێورو جوڵانەوەیەی کۆمۆنیزمی کرێکاری هێشتا تەسفیە حیسابی تەواوی سیاسی و فکری و کۆمەڵایەتیان لەگەڵ ئەو چەپە باوو تەقلیدیانەی سەر بە بلۆکی سۆڤیەتو چین و ئەلبانیاو..هتد یاخود نەیارە چەپە پەراویزی یەکانی ئەو بلۆکە نەکردبو.ڕاستە لە ژێرکاریگەری باسو بابەتە تیوری و سیاسیو هەڵویستەکانی ڕەوتی مارکسیزمی شۆرشگێری حزبی کۆم□نیستی ئێڕانو پاشان بزوتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری کە مەنسور حیکمەت مەنسور

حیکم□ت □ا ب□ری فکری و سیاسی بو ج□ر□ک سنوورب□ندی ئایدی□ل□ژی و فکریان کردبو ب□□ام ه□شتا ل□ □ووی سیاسی و ک□م□□ای□تی و دابون□ریت□ ک□م□□ای□تی و □یکخراو□یی□کان□و□ ن□چوبون□ م□یدانی خ□باتو ململان□ی سیاسی و چینای□تی ک□م□□ای□تی واقعی. ب□گومان ز□ر□ک ل□ ه□□سوراوانی ئ□م چ□پ□ نو□ی□ زیاتر ل□ □□خن□ی□کی □□شنبیری □ادیکال□ی ل□ ک□م□□□ی مارکسی لینینی -ک□م□□□ی ر□نجد□ران – هاتبون□ د□ر□و□ ک□ دوایی ی□ک□تی ت□ک□ش□رانی کارگ□ران و □□وتی ک□م□نیستو ز□ر د□ست□ی تریان پ□کهانا.س□ر□نجام ب□ پ□کهانانی حزبی ک□م□نیستی کریکاری عیراق ل□ سا□□ ۱۹۹۳ گ□یشت.

ئ□توانین ب□□ین ب□□گ□ی س□لماندنی ئ□م ب□چون□ش ل□س□ر ئ□م چ□پ□ نو□ ی□ ل□و د□ورانا□ ،ک□ خ□م ه□□سو□اوکی بوم، ل□و س□ر□گ□ژ□ی□دا د□رک□وت ک□ ل□ □وداو□کانی داگیرکاری کو□ت ل□لای□ن □ژ□می ب□عسو ، ش□□ی ک□نداوو پ□یو□ندیان ب□ ئا□وگ□□□ □استر□وی□ جیهانیی□کان هاتن□ پ□ش□و□. ب□ تایب□تی ل□ □وداو□کانی مانگی ئازاری ۱۹۹۱ ک□ ج□ماو□ری کوردستانو ب□شیک ل□ شار□کانی عیراق ه□□م□تیان برد□ س□رم□□گاو دامود□زگاکانی □ژ□می ب□عس .ئ□و کات ئ□م چ□پ□ ئ□م □وداوو ه□ستانو ه□□م□ت□ ج□ماو□ریی□ی ب□ □اپ□رین و ش□□شی کر□کاری و س□سیالسیتی د□زانی ه□رو□ک ل□ پلاتف□رم□کانی ر□وتی ک□م□نسیتو ی□ک□تی خ□بات ..هتد د□رک□وت .

ب□□ام ئ□ستا پاش نزیک ب□ س□ د□ی□ ک□ □□خن□ ل□ ناسیونالیزمی کورد د□گرین و ناو□ر□کی دژ□ ئینسانی و دواک□وتویی و س□رکوتگ□ری و گ□ند□□ی و ب□کریگیراوی… د□س□□ات□ک□یان د□رد□خ□ین هاوکات ب□ چاو□کی □□خن□یی و ه□□س□نگاندن س□رنجی ئ□م چ□پ□ □□شنبیر□ □ادیکا□□ بد□ین ک□ □ویان ه□نا ب□ باسو باب□ت□ فکری و سیاسی و جو□ان□و□ی ک□م□نیزمی کر□کاری و، پاشان پ□کهانانی حزبی ک□م□نیستی کر□کاری ع□راق و کوردستانو بد□ین ک□ خ□یان ب□ نو□ن□ری ئ□م بزوتن□و□ نو□ی□ د□بینین ز□ر ئا□وگ□□یان ب□س□ردا هاتو□و □وب□□وی ز□ر ق□یران بوین□ت□و□.

ئ□گ□ر بزوتن□و□ی کوردای□تیو حزبو د□س□□ات□ک□یان ل□ بنی پ□و□ تا ت□وقی س□ر توشی ق□یرانی ه□م□لای□ن□ و دا□زیین بون□ت□و□و ک□وتون□ت□ ب□ر ن□ک ه□ر □□خن□و□ ب□□کو ک□وتون□ت□ ب□رنا□□زای□تی و □اپ□رینی ج□ماو□ر□و□. تا ئ□و □اد□ی□ی ک□تایی ه□نان ب□ د□س□□اتی ئ□م حزبان□ی ناسیونالیزمو کوردای□تی ب□ت□ خواستیکی گ□ور□ی ج□ماو□ری ل□ ۱۰-۱۲ سا□□ی □ابردو تا ئ□ستا. ب□□ام کیش□و گرفت ل□و□دای□ ک□ ئ□م بزوتن□و□ نو□ی□و حزب□کانی ک□م□نیستی کر□کاریش ک□ و□ک ن□یاری

سەرسەختی ناسیونالیزمو دەسەڵاتەکەی دەرکەوتون، بە تایبەت لە ١٠-١٥ ساڵەی ڕابردووەوە توشی پاشەکشەو قەیرانی سیاسی و حزبی بۆتەوە. تا ئێستا تواناو ئامادەییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی نییە ڕابەری ئەم ناڕەزایەتیانە بکاتو لە پەراوێزی ڕوداوەکان وەستاوە. دیارە ئەم قەیرانو دۆخە نالەبارەش زیاتر لە دوای مردنی مەنسور حیکمەت و زنجیرە جیابونەوەو وازهێنانە بە کۆمەڵەکانی حزبەکان لە ئیران و عێراق هاتە پێشەوە . بەڕێ بە بڕوای من چەندە گرینگە ئەمە ناوەڕۆکو تواناکانو تایبەتمەندیەکانی ئاکامەکانی جولانەوەی ناسیونالیزمی کوردو حزبەکانیو دەسەڵاتەکەیان و بارودۆخە تایبەتی و گشتیەکە بناسین ئەوەندەش گرینگە چاوبخشێنین بەو قەیرانەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بە گشتی توشی هاتوە و هۆکارو ئاکامە زیانبارەکانی و ڕێگا چارەی خوازراوو مەیسەر بدۆزینەوە تا کۆمەڵگا لەم دۆخە پڕ قەیران و چەوسانەوەیە ڕزگار بکات.

تا ئەو جێگایەی دەگەڕێتەوە بە قەیرانی هەمە لایەنەی ناسیونالیزم و دەسەڵاتەکەیان ئەوەیە ئەم ڕۆژگارە دەیانو سەدان نوسەرو ڕۆشنبیرو تەنانەت ڕابەرانێکی سیاسی خودی جوڵانەوەی ناسیونالیزمی کورد خۆیان ڕەخنە لە ناسیونالیزم دەگرن .زۆر جار ڕەخنەکانیان تەنها ئەخلاقیانەو ڕیسواگەرانەیە . هەتا کار گەیشتوە بەوەی سوکایەتی بە سەرکردەو هەما ناسیونالیستی یەکان بکەن و بەراوردی بکەن بە ڕژێمی فاشی قەومی بەعسوەرانی ئەو ڕژێمەو ئاواتە خوازی ڕوخانی بن وەک بەعس بەهەر شێوازو نرخێک بێت. بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە ئەوەیە زۆربەی ئەو ڕەخنەو نارەزایەتی یانە ڕواڵەتی و ڕوکەشی و دابراوە لە دەست بردن بە زەمینە ئابوری و کۆمەڵایەتی و مێژویی یەکانی سەرهەڵدانو باڵاکردنی ئاوابونی مێژویی ناسیونالیزم بە گشتیو جوڵانەوەی کوردایەتیو تایبەتمەندی یەکانی بە تایبەتی. هەڵبەت لە لایەکەوە بەشێک لەو ڕۆشنبیرو نوسەرو سیاسیانە پییان وایە پارتیو یەکیتیو زۆریک لە هاوپەیمانەکانیان ناسیونالیستی ڕاستەقینە نین . هەروەها هەندێک لایەنو حزبی کوردایەتی بەهۆی کاروکردەوە ڕیسواییەکانی پارتی و یەکیتیەوە ، بە ڕواڵەتو بە جۆرێک لە جۆرەکان ، کوردایەتی یەکەیان کاڵ کردۆتەوە بە تایبەتی لە ناو جولانەوەی ناسیونالیستی کوردستانی سوریا و تورکیا .

جا بە لێکۆڵینەوەو هەڵوەستگیری بەرامبەر ناسیونالیزم بە گشتیو ناسیونالیزمی کورد- کوردایەتی – بە تایبەتی، هاوکات ڕەخنە و ڕۆشنگەری چینایەتی لەهەردولا ، یانی بزوتنەوەی کوردایەتی و حزبەکانیو ،ڕەخنەگرە ناڕازییە ڕۆشنبیرو نوسەرە بەناو لیبرال و نیو لبرالەکانیش ، ئەوە وا پێویست دەکات چاوێکی خێرا بخشێنین

بەسەر ناسيوناليزم بەگشتى لە ڕووى بنەماى ئابوريو كۆمەڵايەتى هەتا بنەما فكرى و سياسى و مێژوويو تايبەتمەندى يەكانيو ئاكامەكانيشى ئاماژە پێبدەين . هەر وەك لە تايت□ك□شدا كورتمان كردۆتەوە بەناوى دوڕەوتى بزوتنەوەى قەومى كورد :جەنگاوەرو خۆبەدەستەوەدەر- ميليتانت و پاسيفيست.
بە ئومێدى ئەوەى ئەم باسە تيشكێك بێت بۆ زياتر ڕۆشنكردنەوەو هەڵوێستگيرى لە ڕوانگەيەكى چينايەتى و هاوچەرخەوە بەرامبەر ناسيوناليزم.

ناسيوناليزم : قۆناغەكانى سەرهەڵدان وباڵاكردن و ئاوابون …!

پێموايە زۆربەمان كۆكبين- بە تايبەتى ئەوانەى لە ڕوانگەيەكى چينايەتى و بنەما ئابورى و كۆمەڵايەتى يە بابەتييەكانەوە بۆ ناسيوناليزم دەڕوانن – لەسەر ئەو تيورەى كە بوە بە پێناسەيەكى زانستى سياسى بۆ ناسيوناليزم كە دەڵێت ناسيوناليزم ئايديۆلۆژياى جولانەوەى سياسى چينى بۆرژواى هاوچەرخە كە لە سەدەكانى شانزەو ح□قد□و هەژدە لە ئەروپا سەريهه□□داو گەشەو باڵاى كردو رابەرى شۆرشى كۆمەڵايەتى بۆرژوا سەرمايەداريان لەساڵى ١٧٨٩لە فەرەنسا كرد.ئەو شۆرشە يەكەم شۆرشى سياسى كۆمەڵايەتى بۆرژوا ناسيول ليبرال بو كە كۆتايى بە دەسەلاتى فيودالى ئايينى وكڵێسا هيناو چينى بۆرژواى سكولارى هاوچەرخ گەييشتە دەسەڵاتى سياسى .دواى ئەوەش لە چەندين ووڵاتى ترى ئەوروپى ئەو شۆرشانە ڕويانـدا. پاشان ناسيوناليزم بە شێوەيەكى گشتى لە سەدەى بيستيش لە زۆربەى ووڵاتانى ترى دونيا گەشەيانكردو بە دەسەڵات گەييشتن بەڵام نەك بە هەمان شێوازو ناوەڕۆكى شۆرشگێڕيەوە. ئەم بزوتنەوەيە سەرەتا لە هەناوى ململانێى چينايەتى كۆمەڵگاى دەرەبەگييەوە سەرى هەڵداوە لە ووڵاتانى ئەوروپا بە تايبەتى لە ئيتالياو ئەلمانياو هۆڵەنداو بەريتانياو فەرەنسا…هتد.

بو نمونە بەريتانياى گەورە ،كە لە سەدو نيوى ڕابردو وا ناونراوە ، تا پيش سەدەى شانزەش وەك نەتەوە فۆرمى نەگرتبو. هۆكارێكى گەورەى ئەمەش ئەوەبو كە بەشێكى چينى باڵادەستى ئەو ووڵاتە بە زمانێكى جياواز لە زمانى زۆرينە دەئاخاوتن .وە لە بنەڕەتدا جياواز بون لەو نۆرمانديانە كە ئينگلتەرەيان داگيركردبو. ياخود ووڵاتيكى وەك هۆڵەندا هەر لەو سەردەمانە يەكەمين ناسيوناليزمى مۆدرينى لەسەر ژێرخانێكى سەرمايەدارى دروست كردبو كەهاوكات لە جەنگدابون دژى داگيركارى ئيمپراتۆرى فيودالى ئيسپانيا.هەروەها ئيتاليا وەك ماركس دەڵێت كە يەكەمين توخمە سەرەتاكانى پەيوەندى

سرمایی تدا ودرکوت. بام لگ تپ بونی کات و برو
پشچونی شوازی برهمهنانی سرمایداری پویستی بازاری گورو
هاوبش ..هتد بو هی برو یکگرتنی همو ئو ئیمارت بچوکانی
ئو ناوچان و ئم زمانو ووات یکگرتوی ئمروی لبک دت .
ئم زمان یکگرتوی ئمری ئیتالی سرتا شوزاری کمایتییک
بو. بام لسدی هژدو بو زمانی فرمی سرجم چینی برژواو
جولانو ناسیونالیستیکی … ئمانو دیان نمونی تر هن ل
ئاستی جیهان ب تایبتی ئوروپا ک چن ناسیونالیزم جوانوی
سرتایی چینی برژوای ک لسر شیوبرهمهینانی سرمای
وستاو. همو ئاس ئامانجی ئم چینو جوانوکی کتایی هنان
ب سیستمی فیودالی وزابونی سیستمی سرمایداری بوو.
چینی برژواو بزوتنو ناسیونالیستیکی ب گوتی کار مارکس
دورکی ل ادبدر شگیرانی لهمو وویکی ئابوری و سیاسی
و ئایدیلژی و فکری و کلتوری گاو برامبر چینی فیودالو
سیستم ئابوری و سیاسی و فکری و کلتوری یکی .دیار ئو
شن ک سرخانی سیستمی درگی – فیودالی – ب شیویکی گشتی
ل ووی ئایدیلژییو پشتی ب ئاینکان بستبو.بام ب چینی
برژوای تاز هچو کاریگر ترین ئایدیولژیا لو قناغدا بیرو
ئایدیلژیای ناسیونالیزمکی پشکوتنخوازبو ک توانی همو
پکهات فکری و سیاسی و کلتوری ی ناوچیی قومی و خلکییکان
ل یک سیستمی ئابوری و سیاسی کلتوری لکهپکی و بتونتو
.هر وک زربی بیرمندو اقکارانی ناسیونال لیبرالو سشیال
دیموکراتکانیش پیان وای ئامانجی ناسیونالیزم یک دوت –
نتو – میللت – لسر یک خاک- نیشتیمان، زمانو کلتور.
تنانت بیرومندو اقکارانی چپی ستالینیوماویو .. .بوایان
بهمان لکدانو هی ب پرسی دوتو نتو.ئگرچی
هندکیان باس ل نتوی سنو نان یان سرکی و لاوکی
دکن .

بام ل چند دیی ابردوو چندین تیرزان و پسرو بیروم‌ند
هن پیاچونویان بو تیرو تزان کردوو خنیان لگرتون
لوان ئریک هبزباوم ،ئرنست گیلنر،بندکت ئندرسن ،هنری
لقیر هتا سمیر ئمین ومنسور حیکمت …هتد ل پرسی سرهدانی
ناسیونالیزم و دوت جخت ل وانگو تزکانی مارکس و ئنگزو
لینین دکنو.بام بوای همو ئوانی سر ب ختی
کمنیزمی کرکارین بچونو لکدانو هویستگیریکانی منسور
حیکمت ک خای هاوبشی لگ ئوانا هی ک ناومان هنان

بەڵام لە ڕویی سیاسی و کۆمەڵایەتی و حزبییەوە لەهەمویان ڕۆشنترە.زۆربەی ئەو بیرمەندو تیۆردانانە تەنها پرسی ناسیونالیزم و نەتەوەیان ڕاڤکردەو ڕۆشنگەرییان کردەوە. بەڵام مەنسور حیکمەت نەک هەر لێکدانەوەو ڕونکردنەوەی بۆ کردەوە بەڵکو هەڵوێستگیرسیاسی وحزبیشی بۆ کردوە.نوسراوەی نەتەوەو ناسیونالیزمو بەرنامەی کۆمەنیزمی کریکاری لەو نوسراوە دانسقانەیە کە قوڵی فکری سیاسی مەنسور حیکمەت دەردەخات لە چاو هەمو تیورزانو ڕابەرە سیاسی یەکانی پێشو.تەنانەت لە تیۆرو باسو بابەتەکانی لینین و مارکسیش لەم هەلومەرجەی دونیادا زیاتر ئەم پرسەی ڕۆشنکردەتەوە.ئەوەی مەنسور حیکمەت لەو لێکدانەوەو ڕۆشنگەریانەی تر جیا دەکاتەوە هەروەک مارکس دەڵێت:
تەنها لێکدانەوەی دونیا بەس نییە ،گرینگ گۆڕینەکەیەتی ،مەنسورحیکمەت هاتوە نەک هەر زۆربەی ئەو تیوریانەی لیبرالەکانو چەپی تەقلیدی بردەتە ژێر پرسیارەوەو ڕەتی کردونەتەوە بەڵکو هەڵوێستگیری سیاسی و حزبی بەرامبەر ناسیونالیزم و دەسەڵاتەکەیان کردەوە.بە تایبەتی ئەو تیزەی کە باوە ئەوەیە گوایە نەتەوە ناسیونالیزم دروست دەکات بەڵام واقعییەت ئەوەیە ئەوە ناسیونالیزمە نەتەوە دروست دەکات. بە مانایەکی تر نەتەوە دیادرەیەکی ئابوری و سیاسی و کۆمەلایەتی یە نەک دیاردەیەکی سروشتی و ڕەگەزی.ڕاستە زمانودیالێکتیکەکان و تەنانەت کەلتورەکان دیاردەی کۆمەڵایەتی و ئاکامی ململانێی چینایەتی و بەرەو پێشچونی کۆمەڵایەتین بەڵام ناسیونالیزم وەک بزوتنەوەی سیاسی چینیکی دیاریکراوی هاوچەرخ –بۆرژوازی- لە پیناوی گەیشتن بە دەسەڵاتی سیاسی و دامەزراندنی سیستەمی ئابوری و کۆمەڵایەتیەکەی هەمو ئەم دیاردانەی گردو کۆکردەتەوەو بە پیرۆزیکردون. تەنانەت زۆریک لە بیرمەندە رەگەزپەرستەکان وەک دیاردەی دەرەوەی مێژوی ململانێی چینایەتی و کۆمەڵایەتی و سیاسیو مێژویی چاویان لێکردون.

بیرمەندەکانی فاشیزمو نازیزم و بەعسیزم ..هتد لەوانەن کە زمان و ڕەگەزو مێژوی خۆیان لەسەرو هەمو ئەوانەی تر ڕادەگرن .تەنانەت هەندێک لە سەرکردە فاشییەکان وەک ئایینو ڕەگەز بۆ ناسیونالیزمو تایبەتمەندییەکانیان دەڕوانەن . لەم ڕوەوە ناسیونال ڕاسیزمی ئەڵمانی ،هیتلەری نازی ،و ئیتالی ، مۆسۆلینی فاشی ، تەنانەت هەندێک لە حزبو ڕێکخراوەکانی ناسیونالیزمی عەرەبیش کە لە ڕوی ئایدیلۆژییەوە ئیلهام لە ئیسلام وەردەگرن خۆیان بە نێردراوی خوداوەند دەزانن. بە تایبەتی ناسیونالیزمی عەرەب هەتا ئەمرۆش کەڵک وەردەگرن لەو ووتەیەی محمدی پێیامبەری ئیسلام کە وتوەتی

عەرەب بەخێرترین نەتەوەیە کە خودا ناردوەتی بۆ خەڵک ئەم دیدگاو هەڵویستەش ئەو پەڕی ڕەگەزپەرستانەو فاشیانەیە.
جا قۆناغی یەکەمی سەرهەڵدانی ناسیونالیزم تا ئەو ساتانەی باڵای کردو دەسەڵاتو سیستەمی دەرەبەگایەتی کۆتایی پێهێنا قۆناغیکی لەڕادەبەدەر پێشکەوتنخوازانەو شۆرشگێرانە بووە . وە ئەم ڕۆڵەش وەک ئاماژەمان پێدا چینی بۆرژوای فەڕەنسا لەشۆڕشی گەورەی بۆرژوازی نیشتیمانی لە ١٤ تەموزی ١٧٨٩ گێڕایو بووە پێشەنگی بزوتنەوەی ناسیونالیزمی جیهانی .
ئیتر لەوە بەدواوە شۆرشە بۆرژوازییە کۆمەڵایەتییەکان لە ووڵاتانی تری ئەوروپای ڕۆژئاواو ناوەندو ئەمریکا بە شێوازی جۆراوجۆر ڕوویاندا.
بەڵام لەگەڵ تەواو بە دەسەڵات گەیشتنی چینی بۆرژوا لەهەمو ووڵاتانی ئەوروپاو ئەمریکا وگەشەی سەرمایەداری وپێویستی بازاڕی گەورەی جیهانی و هێزی کاری هەرزانی چینی کارگەرو کاڵای هەرزان لەسەر بنەمای هاوکێشەی خستنەڕوو و داواکاری – عرض و طلب –و باڵاکردنی سەرمایەداری تا ئاستی ئیمپیریالیزم و پێویستی جەنگو داگیرکاری ووڵاتانی تر، ئیتر بۆرژوا ناسیونالیزمیش پێی نایە قۆناغێکی ترەوەو ئەو تایبەتمەندییە شۆڕشگێرییەی سەرەتای لە دەستدا.

قۆناغی دووەمی بزوتنەوەی ناسیونالیزم لەگەڵ جەنگی جیهانی یەکەم دەستپێدەکات.لێرەوە ئیتر چینی بۆرژوا ناسیونالیزمی ئەو ووڵاتانەی کە لە لایەن دەوڵەتانی ئیمپریالیزمی بەریتانی و فەڕەنسی و ئیتالی کە لە جەنگی جیهانی یەکەم داگیریان کرد،ئەو تایبەتمەندییە شۆرشگیرییەی ئەوروپای سەدەکانی هەژدەو نۆزدەی نەما. ئەمەش بەهۆی هەم گەشەی شێوە بەرهەمهێنانی سەرمایە لە هەناوی سیستەمی فیودالی ئاسیاو ئەفریقاو ئەمریکاری لاتین، هەم بەهۆی هاوردەکردنی سەرمایەی دارایی و ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی تەکنیکی . دۆزینەوەو دەسبەسەراگرتنی کەرەسەی خاو،بە تایبەتی کانەکان ،لەوانە دۆزینەوەی پەترۆل وگازی سروشتی . هەمو ئەمانە وایکرد چینی بۆرژوا وەک یەک چینی یەکگرتو لە بەرامبەری سیستەمی دەرەبەگی دەرنەکەویت کە لەئەوروپا دەرکەوت .بەنمونە لە زۆربەی ووڵاتانی ڕۆژهەڵاتو ئاسیاو ئەفریقا هەتا ئەمریکای لاتینش بۆرژوازی بونە دو ڕەوتوباڵی سەرەکی دژ بە یەک.ڕەوتو باڵێکیان کە زۆربەیان خودی دەسەڵاتدارە پاشاو سوڵتان و میرە فیودالەکان بون بەڵام توانای مانەوەو خۆ گونجانیان هەبو لەگەڵ دەوڵەتانی داگیرکەر. تەنانەت لەم ووڵاتانەدا ئاڵوگۆڕی دەسەڵاتی سیاسیش ڕوینەدا. بۆ نمونە لەو ووڵاتانەی کە تا

ئێستا ڕژێمەکەیان پاشایەتیە و شاو مەلیکەکان لە ئاکامی ئاڕەزایەتی و ڕاپەڕینەکان ملیاندا بە ک□م□□ک □یفۆرم- چاکسازی – دەستوری و یاسایی لە بوارە ئابوری و کۆمەلایەتیو کەلتوریەکان.دیارە ئەمە بۆ خودی ووڵاتێکی زلهێزی پاشایەتی وەک بەریتانیاش هەر ڕاستە . ڕژێمە پاشایەتیەکەی پێ بەپێی ئاڵوگۆڕو وەرچەرخانەکان کە ئاکامی ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینەکان بون خۆیان گونجانو ڕێککەوتن لەسەر ریفۆرمی سیاسی و کۆمەڵایەتی.
بەم شێوەیە بینمان کە بزوتنەوەی ناسیونالیزم دوای جەنگی جیهانی یەکەمو هەتا دووەمیش ، توشی لێکترازانو جیابونەوەو ڕەوتگەلو باڵ باڵێن هاتن .ڕەتو باڵی سەرەکیان بەناوی شۆرشگی□□ی نیشتیمانیو نەتەوەیی ڕزگاریخوازیو جەنگاوەریەوە ئاڵای سوری بەرزکردەوەو خۆی بە نوێنەرو پاڕیزەری گەلو نەتەوەو نیشتیمان دەزانی دژی داگیرکاری ئیمپریالی.
هەڵبەت شۆرشی ئۆکتۆبەری ١٩١٧ کە هۆکارێکی سەرەکی بو لە کۆتایی پێهینانی جەنگی جیهانی یەکەمو دامەزراندنی یەکیتی سۆڤیەتی سۆشیالیستی و سەرەتای بلۆکبەندی نوێی جیهانی کاریگەری گەورەی هەبو لەسەر گەشەی باڵی سۆشیال ناسیونال میلیتانتی ووڵاتانی داگیرکراو.

لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم دەوڵەتە ئیمپریالیستیەکان ڕیکەوتن لەسەر دابەشکردنی ئەم ووڵاتانە لە نێوان خۆیان لەسەر بەنەمای ریکەتنامەو پەیمانەکانی سیڤەرو لۆزاندا لە ساڵی ١٩١٨-١٩٢٠. ئەم ڕیکەوتنانەش بونە هۆی پێکهاتن و دامەزراندنی چەندین دەوڵەتی پاشکۆو ژێردەستەی سەر بەو داگیرکەرانە.زۆربەی ئەو دەسەڵاتو رژێمانە ناوەرۆکیکی جۆریک لیبرال قەومیان هەبو . ئەم بارودۆخەش بوە هۆی سەرهەڵدانی بزوتنەوە رزگاریخوازە نیشتیمانی و گەلی□کان هاوکات پرسو کیشەی نەتەوەیی لەو ووڵاتانەو سەپاندنی ستەمو چەوسانەوەو پێشێلکردنی مافو ئازادیە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتوری یەکانی خەڵکانی تر کەسەر بە زمانی و کەلتوری تر بون .لێرەوە بۆرژوازی ناو ئەو خەڵکوکۆمەڵگا چەوساوانە خۆیان کرد بە نوێنەری جەماوەری ستەملێکراو. وەک وتمان تورکیاو عێراقو سوریا وجەزائرو هەتا دەگاتە ئێران و ئەفغانستان ..هتد لە زۆرێک لەم ووڵاتانە لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی یەکەمو داگیرکاری لە لایەن دەوڵەتە زلهێزەکانەوە چەوسانەوەو پلەیی دوویی لە نێوان نەتەوەکان سەریهەڵدا. پاشان دەسپێکردنی بزوتنەوەی ناسیونالیزمیی خۆ بە رزگاریخوازو ئازادیخواز. لە ڕاستیدا ناسیونالیزمی کورد – کوردایەتی لەم میژوە بە دواوە سەریهەڵدا.ئەمەش وەک وتمان بەهۆی

دامەزراندنی دەوڵەتو ڕژێمە بۆرژوا ناسیونال قەومییەکانی وەک عەربو تورک و فارس و..هتد لە ووڵاتانی بەناو عەرەبی و جیهانی سێهەم .
لە دوای جەنگی جیهانی یەکەمو دامەزراندنی یەکیتی سۆڤیەتو بلۆکی سۆشیالیستی بە ڕابەری لینین و بەلشەڤیکەکانو حزبە چەپە هاوپەیمانەکانیان بە یەکەم جار مافی نەتەوەکانیان بە دیاریکردنی چارەنوسیان بە فەرمیو بە کردەوە ناساند. وە بوو بە شێک لە ستراتیژو تاکتیکی ئەم دەوڵەتو بلۆکو حزبانە. چ لەو ووڵاتانەی دەسەڵاتدار بون چ لەو وولاتانەی هیشتا داگیرکراوی ئیمپریالی بون. پشتیوانی خۆیان ڕاگەیاند بە هەر جولانەوەیەکی نەتەوەیی – ڕزگاریخوازی . لەمبارەیەوە لینینو تروتسکی و ڕۆزالۆگسەمبروگ ..هتد لە زۆرێک نوسینە شیکارییەکانیان بە پرسی نەتەوەو جولانەوەو چەوسانەوەیی نەتەوەیی لە باسە تیوری و سیاسی یەکانی پشتیوانی ئەم جولانەوە نەتەوەیی و نیشتیمانیانەی کردەوە کە خۆیان لە ژێر ئاڵای بزوتنەوەی نیشتیمانی و نەتەوەیی پێشکەوتنخواز دەناساند.

بۆیە ئەتوانین بڵێین قوناغی دوەمی باڵاکردنی ئەم جۆرە لە ناسیونالیزم هەمو تایبەتمەندییە شۆرشگێرییەکەی لە ڕویی سیاسیو کەلتوریەوە لە کۆمەڵێ دروشمێکی بریقەداردا قەتیس بویەوەو هیچ پەیامو بەرنامەیەکی شۆرشگێرانەی ئابوری و کۆمەڵایەتی نەماو لە ناوەڕاستی ڕێگا ڕاوەستا. تەنانەت ئەوەندەی مەیلی بە دواکەوتویی و پاشەوپاشگەڕانەوە هەبو مەیلو ئارەزوی بە چونە پێشەوە بەرەو ئازادیخوازی و یەکسانیخوازی تەواو نەبو.وە هەر هەنگاوێکی نابەت بە قازانجی چینی کرێکارو تویژە کەمدەرامەتەکان و ژنان و لاوانو ، یاخود مافو ئازادییە فەردی و مەدەنییەکانو ، مافو ئازادییەکانی خەڵکانی سەر بە زمان و ئاین و..هتد ئەوە لە ژێر ناڕەزایەتی و ڕاپەرینی جولانەوە کرێکاری و کۆمەنیستی یەکاندا بوە .بە کورتی ئەم جوڵانەوەیە هەمو تایبەتمەندییە شۆرشگێڕییەکەی خۆی لە ناکۆکی و ململانێوجەنگی دژی داگیرکەری دەرەکی ئیمپریالیستیەکە قەتیس کردبوەوە.لە کاتێکدا داگیرکەر خۆی خاوەی هاوبەشی ئابوری و سیاسی زۆری هەبو لەگەڵ ئەم بۆرژوایەو جولانەوەکەی.
بۆیە لەهەر ووڵاتیک ئەم جوڵانەوەیەو حزبەکانی هەوڵیانداوە هەمو جولانەوەیەکی جەماوەریو ناڕەزایەتی ئازادیخوازانە دەسبەسەردا بگرن بەناوی شۆڕشی خۆیان. بە شیوازی چەکداری و کودەتای سەربازی وەک ئەوانەی پەنجاکانی عیراق و سوریاو میسرو لوبنان و ...هتد بەسەرەنجام بگەیەنن لە پێناوی بە دەسەڵاتگەیشتنی خۆیان .
ئا لەم ڕوانگەیەوەیە هەمو ئەو ڕودوانەی کە ئەم جوڵانەوەیەو

حزبەکانی ڕابەریان کردو ناوی شۆڕشیان لەنا لە بناغەوە جگە لە کودەتاو ڕیفۆرمەکی نیوەناچڵ زیاتر هیچی تر نەبون.هەمو ناوەڕۆکی شۆڕشگێڕی ئەم جوڵانەوانە خۆی لە ڕوخانی دەسەڵاتی پاشایەتیداو وەدەرنانی دەوڵەتی داگیرکەر دەبینیەوە.

هەرچەندە ئەم جۆرە لە ناسیونالیزم خۆی وەک ناسیونالیزمەکی نیشتیمانی و نەتەوەیی سەربەخۆخوازلە سەرمایەی دەرەکی و ئیمپریالی مەنەپەلی دەردەخست بەڵام خاڵی جیاوازیان لەگەڵ خودی سیستەمی ئابوری و سیاسی دەوڵەتی داگیرکەر ئەوەندە نەبو. جیاوازییەکانیان لەو دەورانە ئەوەبو بەشە زۆری بەرنامەو سیاسەتی بۆرژوازی دامەزراندنی سەرمایەداری دەوڵەتی بو کە خۆیان بە سۆشیالیزم دەناساند. ئەمەش لە ژێر کاریگەری بلۆکی ڕۆژهەڵاتو هاوکاری ئەم دەوڵەتانە بە ئەم جولانەوانە.بانگشەکارانی ئەم جۆرە ناسیونالیزمە زیاتر لە جولانەوەی ناسیونالیزمی تورکی و ئێرانی و عەرەبی وهندی کوردی..هتد بون.
بەڵام ئەم جولانەوەیە بە حوکمی ناوەرۆکە ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەلتوری یەکەی نەک هەر ئازادیخوازو یەکسانیخواز نەبو بەڵکو بگرە کۆنەپەرستیش بو بە تایبەتی لە بەتوانایی لە سنوربەندی فکری و سیاسی و کەلتوری تەواو لەگەڵ فکرو ئایدیولۆژیاو کەلتوری فیودالیو ئاینیەوە. بە نمونە ناسیونالیزمی عەرەبی هەرگیز نەیتوانی سنوربەندی لەگەڵ ئاینی ئیسلام بکات و بە کردەوە ئاین لە دەوڵەتو سیستەمی سیاسی جیابکاتەوە.لە کاتیکدا یەکێک لە تایبەتمەندیە گەورەکانی ناسیونالیزمی پێشکەتنخواز دامەزراندنی سیستەمو دەوڵەتەکی عەلمانی – سکولارە.
ڕەنگە لەمبارەوەیەوە ناسیونالیزمی تورکی کە ڕابەرای شۆڕشی نیوەناچڵی سەرەتای سەدەی بیستی کرد بە سەرکردەیی ئەتاتورک ڕادیکاڵترینیان بەت لە سنور بەندی لەگەڵ ئاین و کەلتورو نەریتەکانی.هەڵبەت گرفتی سەرەکی ئەم ناسیونالیزمەش ئەوەبو کە خاوەن ئایدیولۆژیایەکی قەومی فاشی بو هەر لەسەرتاوە تا ئەمرۆ.
قۆناغی سێهەمی ناسیونالیزم دەکرێت بە کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی دووەم و جەنگی سارد ئاڵوگۆڕەکانی سەرەتای نەوەتەکان دیاری بکەین کە ئیتر قۆناغی داکشانوئاوابونو پاشەوپاشگەرانەوەی سەرەڕۆیانەی بناسێنین.
تا ئەو جێگایە دەگۆڕێتەوە بە پێگەی ناسیونالیزم لە دوای جەنگی جیهانی دووەم و ماوەی جەنگی سارد وەک ئاماژەیەکمان پێدا هەمویان کەوتنە ژێر هەژمونی باڵادەستی هەردو بلۆکی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژئاوا.

لە ماوەی جەنگی ساردی نێوان بلۆکی ڕۆژهەڵاتی بەناو سۆشیالیستی و ڕۆژئاوای سەرمایەداری بەهۆی ڕیکەوتنە سیاسی و ستراتیژی و تاکیکییەکانی نێوان ئەم دوو بلۆکە ئیتر خودی ئەم جولانەوە ناسیونالیستیانەش زیاترو زیاتر جەگەڕەکەیان بەسەردا دەهاتوئەمبەرو ئەوبەریان دەکرد، یان پێیان دەکرا بە پێی بەرژوەندی زلهێزە جیهانییەکان . هەڵبەت ئەمەش لە لایەکەوە دەگەڕایەوە بە سەرهەڵدانی دەوڵەتی گەورەی تر لە ڕویی ئابوری و سیاسی و سەربازییەوە وەک چین و یوغسلاڤیاو پێکهێنانی هاوپەیمانی تری وەک کۆنگرەی ووڵاتانی بیلایەن و کۆنگرەی کۆمکاری ووڵاتانی عەرەبیو ئیسلامیو لە پال هاوپەیمانی ناتۆو وارشۆدا.

هەمو ئەم بارودۆخەش کاریگەری زیاتری دانا لەسەر بزتنەوە سیاسییە ناسیونالیستییەکانی وەک ڕەوتو باڵی ناسرو بەعس کە مۆری خۆیدا لە میژویی ٤٠-٥٠ ساڵی ماوەی جەنگی سارد لە جیهانی عەرەبدا. بە دەسەڵاتگەیشتنی بۆرژوا ناسیونال – سۆشیالیستی عەرەب بەهەردو ڕەوتەکەیەوە ئەوە زیندوترین و ڕاسترین بەڵگە بو بۆ ئەوەی کە ئیتر ناسیونالیزم سەرەتایی ترین تایبەتمەندی شۆرشگێڕی و ئازادیخوازیو یەکسانیخوازی تیدا نەماوە کە لە هەمو ووڵاتانی عەرەبزمان ڕژێمی قەومی – ئیسلامییان دامەزراند نەک دەوڵەتو حکومەتی تەواو عەلمانی – سکولار.
هەر بۆیە ئەم جۆرەش لە ناسیونالیزم لە سەردەمی قەیرانی ئابوری و سیاسی وکۆمەڵایەتی دەتوانێت ببێتە دەسەڵاتەکی فاشی وەک هیتلر. بەعسیزم بە کردەوە لە دەیەی حەفتاکانو هەشتاکانو نەوەتەکان بەهۆی قەیرانی ئابوریو سیاسی یە وە ئەو فاشیزمەی سەلماند. کۆمەڵکوژییەکانی ئەنفال و هەڵەبجەو تاوانەکانی چەند دەیەی حزبی بەعس لە سوریاش بەڵگەی ئەو ناسیونال فاشیزمەن .
هەروەکووتمان ئەم دابەش بونو جیابونەیە لە ڕیزەکانی ناسیونالیزم هەر لەناو ناسیونالیزمی عەرەبو تورکو فارس ..هتد نەبو بەڵکو لەناو ناسیونالیزمی کوردیش بو لە ماوەی جەنگی سارد بە تایبەتی نیوەی پەنجاکانەوە تا ئەمرۆ.
دابەش بونی ناسیونالیزمی کورد بە دوو ڕەوتو باڵی پارتی دیموکراتی مەلاییو پارتی شۆڕشگیری جەلالیو دژایەتی و کوشتو بڕی یەکتر تا ئەمرۆ ئاکامی داڕزینو گەندەڵ بونو کۆنەپەرستی ئەم بزوتنەوەیەیە .

ئەگەر باڵەکی ناسیونالیزمی عەرەبی بە هاوکاری خودی دەوڵەتە ئیمپریالییەکان ،بە تایبەتی بەریتانیاو فەرەنسا و لەم دوایانەش ئەمریکا ،بە لێدانی باڵە جەنگاوەرەکەی بلۆکی سۆڤیەت دەستی دایە

هاوکاری کەنەپەرست ترین تویژی بۆرژوازی بە ئایدۆلۆژیاو ئالای ئیسلامەوە بەناوی ئیخوانو وەهابییەوە ئەوە ئەم قایرۆسە لە چینی بۆرژوزی و ناسیونالیزمی کوردیشیدا.جا ئەم بزوتنەوە ئیسلامی یە چ هی ووڵاتانی عەرەبزمان یان کوردزمان یان هەر ووڵاتێکی تر بێت تا ئیستا دواکەوتوترین و دژی ئینسانی ترین بزوتنەوەن لە هەمو مێژوی کۆنو نوێدا .هەڵبەت ئەم دەستەوتاقمانەی ئەم بزوتنەوە ئیسلامیانە لەگەڵ حزبەکانی ناسیونال- قەومی بەردەوام لە ململانییی و هەندێک جار لە گفتوگۆو ئاشتیدان بونە. بەڵام وەک ووتمان گەورەترین دوژمنی هەر جولانەوەیەکی چەپو ئازادیخوازی و یەکسانیخوازی بونە . بە تایبەتی دوژمنی سەرسەختی پرس و مافەکانی ژنان و مناڵانو لاوان و کرێکارانن کە ئامانجوئاسۆیەکی سۆشیالیستی و کۆمۆنیستیان هەیە لەم سەردەمەدا.

ئەم بزوتنەوە بۆرژوا ئیسلامی یە ئەگەر چی سەرچاوەی هێزە کۆمەڵایەتیو کەلتوریو داراییەکەی لە ململانێی نێوان ناسیونالیزمی عەرەبو ئیسرائیل و چەوسانەوەی خەڵکی فەلەستین وەردەگرێت بەڵام هاوکات پشتی تەواوی بەستوە بە دەوڵەتە ئیمپریالییەکانی بەریتانیاو فەرەنساو ئەمریکا .تەنانەت بە بەڵگەوە دەرکەوتوە کە خودی دەوڵەتی ئیسرائیل کە دەوڵەتێکی قەومیو دینی ڕەگەزپەرستە دەستی هەبوە لە هاوکاریو گەورەکردنەوەی ئەم بزوتنەوە ئیسلامیانە بە تایبەتی لەناو جولانەوەی ڕزگاریخوازی ناسیونال عەرەبی لە فەلەستین و لوبنانو سوریا لە دژی ڕژیمەکانو جولانەوە قەومییە عەرەبییەکان.
سەرنجڕاکیش ئەوەیە لە ماوەی نێوان جەنگی جیهانی یەکەم تا دوەمو جەنگی ساردیش دەوڵەتە ئیمپریالیستەکان لە پاڵ هاوکاری هەمەلایەنەی بزوتنەوەی جویزم و دەوڵەتی ڕەگەزپەرستی ئیسرائیل هاوکات گەورەترین هاوکاری بزوتنەوەی ئسیلامیشیان کردوە کە بە ڕواڵەت دوژمنی سەرسەختی یەکن.
هەر بۆیە دەتوانین بڵێین کە بزوتنەوەی ئیسلامیزمو جویزم ،کە ناسیونالیزمی عەرەب و خودی ئیسلامی سیاسی بە زایونیزم ناوی دەبات، دوو بزوتنەوەن بەڵام یەک ئاسۆو ئامانجیان هەیە سەرەڕای هەر ناکۆکی و دوژمنایەتییەکی نێوانیان.ئەو ئاسۆو ئامانجەش دامەزراندنی دەوڵەتێکی دینی و قەومی ڕەگەزپەرستی وایە کە داننانەن بە هیچ بیروباوەڕێکی سیاسی و قەومی و دینی تردا بە تایبەتی زۆر دوژمنی سەرسەختی بزوتنەوەوی چەپوکۆمۆنیستی و کرێکاری و بیروباوەڕە ئازادیخوازو یەکسانیخوازەکانن.

پێم وایە باشترین بەڵگە بۆ هاوکاری و پشتگیری هەمەلایەنەی دەوڵەتە ئیمپریالییەکان بۆ ئەم جولانەوە ئیسلامی و قەومیانە فلیمەکانی ڕامبۆن ،کە پاڵەوانی ئەفسانەیی ئەم جوڵانەوەیەی بەناو خەڵکی ستەملێکراوە.

بەم شێوەیە دەبینین لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی دوەم و هەرەسی بلۆکی ڕۆژهەڵاتی بەناو سۆشیالیستی وکۆمۆنیستی و باڵا دەستی ئیمپریالیزمی ئەمریکا بە سەرکردەیی ڕەوتی لیبرالیزمی نوێ لە ساڵی ١٩٩٠وە ئیتر چینی بۆرژواو بزوتنەوە ناسیونالیستیەکانیشی ١٨٠ پلە گۆرانو وەرچەرخانی ڕیشەییان لە هەمو جهاندا بەسەردا هات.

وەک پێشتر ووتمان لە نێوان جەنگی جیهانی یەکەم و دووەم و ماوەی جەنگی سارد ئەم بزوتنەوانە لە ناوەراستی ڕێگا وەستابونو زیاتر مەیلیان بە گۆرانەوە دواوە هەبو .بەڵام لە سەرەتای هەشتاکان و نەوەتەکانەوەو قوڵ بونەوەی قەیرانی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی لە ئاستی جیهاندا ئیترئەم بزوتنەوانە بە تەواوی ملی پاشەوپاس گۆرانەوە بەرەو ئەوپەری کۆنەپەستی بە سەدەکانی ناوەڕاست گرتە بەر، بە تایبەتی لە ڕوی ئایدیۆلۆژی و کەلتوری یەوە. لەو کاتەوە هیچ ڕەوتو حزبێکی بۆرژوا ناسیونالیستی هەرچەند خۆیان بە ناوی نەتەوەی ژێردەستو ستەملێکراو وداگیرکراو بناسینن یەک زەڕە لەناوەڕۆکی کۆنەپەرستانەو دواکەوتوانەیان بە ئایدیۆلۆژیای قەومی و دینی کەم ناکاتەوە.

ئەم سەردەمە ئیتر هەمو جۆرە ناسیونالیزمێک لە ئاستی هەمو جیهان ، بە تایبەتی ئەوەی ناوی لێنراوە جیهانی سێهەم و جیهانی عەرەب ،،هتد،کە گوایە قوربانی دەستی ستەمو داگیرکاری ئەمریکاو ئەوروپاو ..هتد ناسیونالیزمی نەتەوەی سەردەست بن یان ژێر دەست ، لە دەسەڵات بن یان بی دەسەڵات ،لە شاخ بن یان شار ،جەنگاوەر بن یان خۆبەدەستەوەدەر یەک بزوتنەوەو یەک ئامانجو یەک ئاسۆی ئابوری و ستراتیژی سیاسی و کۆمەڵایەتیان هەیە ئەویش زۆرترین کەڵەکەی سەرمایەو قازانج بەهەر شیوازێکی سیاسی دژی ئینسانی بێت.هەر بۆیە ئەم بزوتنەوانەو حزبو دەسەڵاتەکانیان دەیان ناسنامەی داڕزیو بە مرۆڤ بەناوی ،ئایین، مەزهەب ، زمان، قەوم ،خێڵیو بنەماڵەیی دادەتاشن و مرۆڤەکان دەکەن بە دوژمنی یەکتروبە کوشتیان دەدەن. هەموی لە پێناوی مانەوەی خۆیان لە دەسەڵات و کۆکردنەوەو کەڵەکەی پارەو پول و سەرمایە بە دزی و گەندەڵی و جەردەیی و دور لەهەر ڕێساو یاساو میکانیزمێکی ئاسایی بەرهەمهێنانی سەرمایەو سەرمایەداری یە ستانداردەکانی خودی سیستەمی سەرمایەداری.

ناسیونالیزمی کوردو تایبەتمەندییەکانی….!

بۆ خستنەڕویی تایبەتمەندی یەکانی ناسیونالیزمی کوردو ڕەوتو باڵەکانی و ئاسۆوئامانجەکانی، شێوازی بەڕێوەبردنی دەسەڵاتەکەیانو ئاکامە دژی ئینسانییەکانی لەم سەدەیەدا وا پێویست دەکات کەمێک بگەڕێینەوە بۆ دواوە لە ڕویی سیاسی و مێژویی یەوە .تا هەم زیاتر ناوەڕۆکی خێڵەکیو دواکەوتوانەی چینی بۆرژوازی و بزوتنەوە قەومییەکەی و هەم ئەو ڕەخنە ڕوکەشی یە بەناو لیبرالی و نیو لیبرالیانەیەش ڕونبۆتەوە کە لە لایەن بەشێک لە ڕۆشنبیرانی ناو بازنە یان دەرەوەی بازنەی سیاسیو حزبی ناسیونالیزم دەخرێتە ڕوو.
سەرەتا ئەوە بڵێین کە پیم وانییە هیچ سیاسەتمەدارو شرۆڤەکارو میژونوسەو ڕۆشنبیریکی خودی ئەم بزوتنەوەیە ناکۆک بن لەوەی کە ئەوەی پێی دەڵێن کوردستان و خاکی کوردستان بە گشتی هیچ کات و سەردەمێک خاوەنی قەوارەیەکی سیاسی سەربەخۆ بو بێت ،چ لە ئاستی سەراسەری کوردستان چ لە بەشێکیدا.بە تایبەتی لە قۆناغەکانی فیودالی و سەرمایەداری تا ئەمڕۆ .ڕەنگە ئەم سی ساڵەی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکانیان بە قەومی و ئیسلامییەوە ،کە زۆربەی جار بە داخەوە حزبی شیوعیش هەلپەرستانە هاوکاریان کردون، باڵا ترین نمونەی دەسەڵاتدارێتی ئەم جوڵانەوەیە بو بێت کە ئەوە دەساڵیکە زۆرایەتی خەڵک خوازیاری کۆتایی پێهێنانو ڕوخانین.ڕاستی لە کۆتایی چلەکان ولە هەلومەرجێکی تایبەتدا بۆرژوازی کورد لە کوردستانی ئێران لە کۆتایی جەنگی جیهانی دوەمو قەیرانو ئاڵۆزیو بۆشایی سیاسی لە ئیران بە ڕابەری هەندێک لە شیخو مەلاو دەرەبەگ وهەندێک لە ڕۆشبیرانو سیاسەتمەدارانی قەومی بە سەرکردەیی قازی محمد توانیان لە شاری مهابادو هەندێك ناوچەی دەوروبەری دەسەڵاتی خۆیان دامەزراێنن بۆ ماوەی چەند مانگێک ، بەڵام ئەو دەسەڵاتە بە بەراورد لەگەڵ دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی هەرێمی کوردستان نیو ئەوەندەی هەرێم کاریگەری سیاسی نەبو.
جا بە پێی لێکۆڵینەوە سیاسی و مێژویی یەکان کە زیاتر هی خودی ئەکادیمی و پسپۆرانو میژونوسانو نوسەرانی خودی چینی بۆرژوازو جولانەوەکەن جەخت لەوە دەکەنەوە کە لە سەردەمە جیاوازەکان هۆزو خێڵە و تیرەکانی کورد لەو ناوچانەی پێی دەڵێن کوردستان خاوەن قەوارەی سیاسی بونە بەڵام زۆربەیان لە ژیر سایەی دەسەڵاتی ئیمپراتۆرە فیودالەکانی پێش ئیسلام و دوای ئیسلام بونە هەتا دەگاتە ئیمپراتۆری خەلافەی ئیسلامی عوسمانی .

هەڵبەت هەندێک مێژونوس و پسپۆر بە پێی بەرژەوەندی یە سیاسی یەکانیان لە سەردەمە جیاوازەکان مێژویان داتاشیوە . بەڵام لەو

مێژووەی کە شەرەفخانی بەتلیسی بەناوی شەرەفنامە نوسیوێتی یاخود داستانەکانی ئەحمەدی خانی هەتا دەگاتە سەرەتاکانی سەدەی بیست میژونوسانی وەک ئەمین زەکی و کوردستانو کوردی قاسملوو کوردو بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی جەلال تالەبانی و بارزانی و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی مەسعود بارزانی هتد نوسیویانە سەرەڕای زیادەڕەوی بەڵام هیچیان جەختیان لەسەر بونی دەوڵەتێکی گەورەی یەکگرتوی وەک فارسەکان و عەرەبەکان و مەغۆلەکان و تورکەکان ..هتد نەکردەتەوە.هەرچەند بە پێی ڕیوایەتەکان ئاماژە بە دەوڵەتی مادو ..هتد لە ناوچەی میزۆپۆتامیا وەک دەوڵەتی کوردی دەدەن بەڵام ئەوانە ڕاستی میژوویی نوسراو و بەڵگەدار نین.

بیگومان ئەم دانەمەزراندنو فۆرم نەگرتنە دەوڵەتیە یەکپارچەیەش هۆکاری زاتی و مەوزوعی زۆری هەبوە . وە هەر ئەم نەبونی دەوڵەتە جا ئیتر لە هەر فۆرماسیونێکی ئابوری و کۆمەڵایەتیدا بوبێت هۆکار بونە بە ئەوەی ئەم ئیمارەتانەی وەک بابان و سۆران و بادینان و ..لە هیچ سەردەمێکدا تا ئەمڕۆشی لەگەڵ بێت پایەکانی دەوڵەت - میللەت (نەتەوە) دانەمەزرێننو نەبنە خاوەن یەک نیشتیمانو زمانو کەلتورو میژووی یەکگرتوو هاوبەش لەسەر بنەمای ئابوری یەکی تایبەتو هاوبەش .هەڵبەت ئەمەش بە پێی ڕاوبۆچونی پسپۆرانو ڕاقەکارانی خودی ناسیونالیزم نەک لە ڕوانگەی چینایەتی و مارکسیستییەوە.چونکە لە ڕوانگەی مارکس و ماتریالیزمی مێژوییەوە دامەزراندنو بونی دەوڵەت و نیشتیمان و هەمو دامەزراوەکانی کە سەرخانی ئابورین ئاکامی بونی چینە کۆمەڵایەتیەکانو خەباتو ململانێی چینەکانن .بە گوتەی مارکس وەک لە مانیفێستدا هاتوە دەوڵەت جگە لە کۆمیتەیەکی سیاسی بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا لە ڕوی ئابوری و کۆمەڵایەتی یەوە هیچی تر نی یە . بەڵام لەگەڵ بە فەرز وەرگرتنی تێزی دەوڵەت - نەتەوەش بە پرسی بونو نەبونی دەوڵەتی کوردی تا ئێستا هیچ قەوارەیەکی سیاسی بونی نەبوە. ئەوەی هەبوە زیاتر ئیماراتەکان بونە.دیارە ئەوانەش بونەتە قوربانی شەڕو ململانێی ناوخۆیان یاخود لەناوچونیان لە ئاکامی داگیرکاری زڵهێزە دەرەکییەکانو یەکنەگرتنیان بەرامبەری هێزی داگیرکەر.ئەوەتا لە ماوەی زیاتر لە نیو سەدەی ڕابردوی سەدەی بیست تا ئەمڕۆ ڕەوتوباڵەکانی ناو بزوتنەوەی ناسیونالیزمی کورد ئەوەندی دژایەتی و دوژمنایەتی خۆیان دەکەن ئەوەندە هی دوژمنە هاوبەشو داگیرکەرکەیان نەکردوە.وە زۆربەی کات باڵەکیان پاڵی داوە بە یەکێک لە دوژمنەکەیانەوە تا باڵەکەی تری یان لە گۆڕەپانی سیاسی وەدەرنێت.

زیندو ترین نمونەش ئەو شەڕو ململانێ سیاسی و چەکداری یەی ئەم دوو

ەوتە جەنگاوەرو خۆبەدەستەودەرەیە کە لە پەنجاکانەوە سەری هەڵداوەو لە چوارچێوەی دەستەو تاقمی سیاسی و چەکداری هەر جارەی بەناوێک تا ئەمڕۆ خۆیان ساز داوە.

تا ئەو جیگایەش دەگەڕێتەوە بۆ شەڕوداگیر کاری هێزە دەرەکییەکانەوە بە سەر کۆمەڵگای کوردستان و قەوارە سیاسی یەکانی بە درێژایی مێژو تا ئەمڕۆش شەڕو داگیرکاری دەوڵەتو خەلافەتە ئیسلامییەکان بوە. بە پێی سەرچاوەو گێڕانەوە مێژویی یەکان داگیرکاری دەسەڵاتە ئیسلامییەکان لەسەردەمی عومەری کوری خەتاب و خالید کوری وەلید ،کە سوپاسالاری سوپای زەبەلاحی ئیسلامی بوە ،دەستیان نەپاراستو لە کوشتنو بڕینی بە کۆمەڵ . ئیغتیسابی مناڵانی کوڕو کچو بە کەنیزەکو کۆیلەکردنیان ، بە هۆی ملکەچ نەبونیان بە دەسەڵاتی خەلافەتو ئاینەکەیان ڕوداوی خوێناوی مێژویین. ئەوەی داعش لە چەند ساڵی ڕابردودا کردی دوبارە بونەوەی ئەو مێژوە خوێناویە کوشتنە بە کۆمەڵە بوە کە مۆری شەرمەزاری نا بە ناو چەوانی دەسەڵاتی ئەم جولانەوە ناسیونالیستییە کە پارتی و یەکیتی ڕابەری دەکەنو بە گشت کۆمەڵگای نەو دەوڵەتییەوە.
هەڵبەت قسەوباسو بۆچونەکانی ئەمە لێرەدا زیاتر ئاماژەو جەخت کردنەوەیە لەسەر دوای مێژویی زایینی . بە تایبەتی دەورانی سەرهەڵدانو باڵاکردنی ناسیونالیزم لە ئاستی جیهان و ناوچەکە هەروەک پێشتر قسەوباسمان لەسەر کردەوە. جا ئەوانەی پێش زایین چۆن بوە هەموی دەچێتە خانەی ئەفسانەو داستانەوە .هەروەک ئەفسانەو داستانی کاوەو زوحاک چونکە مێژوی نوسراو نین. میژوو ئەوەیە کە نوسراوە. هەمیشەش بزوێنەری کۆمەڵگاو مێژوو لە ڕوانگەی مارکسو هەر بیرمەندو ڕاقەکارێک کە بابەتیانە بە کۆمەڵگاو ناکۆکی و ململانێ کۆمەلایەتیو سیاسییەکان بڕوانێت ئەوە پشت دەبەسیت بە بنەمائابوری و چینایەتیەکانی کۆمەڵگاکان.

هەر بۆیەش بە ووتەی مارکس هەتا ململانێی و ستەمی چینایەتی بمێنێت ململانێ و ستەمی نەتەوەیی قەومی و خێڵەکی و ڕەگەزی …هتد دەمێنێت.یان وەک ئەنگلز دەڵێت هەر گەلێک گەلێکی تر بچەوسێنێتەوە ئەو گەلە خۆشی چەوساوەیە. بێگومان مەبەستی ئەوانە چەوسانەوەی چینایەتی خودی ئەو مرۆڤانەیە کەسەر بەو گەل و نەتەوەیەن.
جا ئیمە ئەمڕۆ کە قسەو باس لەسەر ناسیونالیزم و جوڵانەوەیی نەتەوەیی دەکەین ئەوە یانی قسەو باس لە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و تەنانەت ئایدیۆلۆژی و کەلتوری هاوچەرخ دەکەین کە ئاکامی ململانێی نێوان چینی بۆرژوای تازە هەڵچون لە دژی سیستەمی

دەرەبەگایەتی.
بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە لە نێو کۆمەڵگای کوردستان لە هیچ پارچەیەکیدا ئەم ئاڵوگۆڕە ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتوری یە چینایەتی یەی چینی بۆرژواو بزوتنەوەکەی سەریهەڵنەداوە وەک ئەوەی لە ووڵاتانی ئەوروپا سەری هەڵداوە. نەک هەر بەو شێوازە سەریهەڵنەداو بەڵکو بە هۆی داگیرکاریەوە بۆتە پاشکۆی ئەو ئاڵوگۆڕە ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەلتوریانە کە لەناو ئەو ووڵاتو دەوڵەتە داگیرکەرانەی وەک عەرەبی و عوسمانی ئیسلامی و فارسی ڕویان داوە.

زیندو ترین نمونەیان ئەم دەسەڵاتە سی ساڵەیەی پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانە قەومی –خێڵەکی و ئیسلامی – مەزهەبیەکانیانە کە هیچیان ئامادە نین دەسەڵاتو بەڕیوەبردنی نەک هەر هەرێمی کوردستان بەڵکو شارو گوندو دامەزراوەیەکیش لە ئاکامی دەنگودانو هەڵبژاردنی دیموکراسی کە بانگشەی بۆ دەکەن بگوێزنەوە ڕادەستی یەکتری بکەن.
ئەمەش ئیتر زیندو ترین و گەورەترین بەڵگەیە بۆ وەدەرخستنی ناوەڕۆکی ئەم ناسیونالیزمەو ئاسۆ و ئامانجە ئایدیۆلۆژی و سیاسی یە خێڵەکییەکەی .
بۆیە ئەمە کە دەڵێین مێژویی سەرهەڵدانی و گەشەو باڵاکردنی چینی بۆرژوازی کۆمەڵگای کوردستان و ناسیونالیزمەکەی ڕێک پێچوانەی ڕەوتی میژووی سروشتی خودی ئەم چینەیە لە چاو ئەوروپاو زۆر ووڵاتی ترەوە بێگومان لەم ڕوانگە چینایەتییەوەیە . ئەگەر ناسیونالیزمی تورکیو ئیرانی و عەرەبی بە پڕوپاگەندەی دژی داگیرکاری و ئیمپریالیستی لە ڕوانگەی چەپو سۆشیالیزمی نیشتیمانی و نەتەوەییەوە وەک حزبی بەعسو ناسرییەکان کە تا ڕادەی فاشیزم دەڕۆیشتن …هتد وهەوڵیاندا نەتەوەو نیشتیمانەکەیان یەکبگرنەوەو هەمای پێشکەوتنخوازیان نیشان دەدا هەتا گەیشتن بە دەسەڵات ،بەڵام ناسیونالیزمی کورد لە ماوەی سی ساڵی دەسەڵاتیدا هەرچی هەمایەکی پێشکەوتنخوازی و سکویلاری هەیە نەیانماوە.
ئەوە لەم سەردەمەی بە جیهانیبونی سەرمایەدا وەک ووتمان ئەم جولانەوەیە زیاتر کەوتۆتە ژیر کاریگەریە ڕاستڕەویەکانی ئەم پرۆسەیە.
ڕوداوەکانو ململانیی و شەڕی نێوان ئەم دو ڕەوتە لە سەرەتای پەنجاکانەوە بە تایبەتی لە ساڵی پەنجاکان و ٧٠ و ٧٥ و ٨٣ و ٩١ و ٩٦ چ لەگەڵ ڕژیمە یەک لە دوای یەکەکانی عیراق چ لەگەڵ ڕژێمەکانی ئێران و تورکیا دەوڵەتە زلهێزەکانی ڕۆژهەلاتو ڕۆژئاواکە هەر جارەی یەکێکیان دەبنە جەنگاوەرو خۆ بەدەستەوەدەر زیندوترین بەڵگەن بۆ

ناوەڕۆکی کۆنەپەرستی، دواکەوتویی، پەرشوبڵاویو نا شۆرشگێڕی ئەم بزوتنەوەیەو، سەوداکاری و بەکرێگیراوی ڕەوتەکانیو گەندەڵیو سەرکوتگەری چەوسێنەری دەسەڵاتەکەیان.

هەڵبەت ڕوداوەکانو ئاڵوگۆڕەکانی سەرەتای ١٩٩٠ و تاکجەمسەری دونیا بە ڕابەری ئەمریکا و ڕاگەیاندنی سیستەمی نوێی جیهانی بە باڵا دەستی ڕەوتی نیو لیبرالی سەرمایەداری ئیمپرالیستی ئەمریکا وخۆجوتکردنی ناسیونالیزمی کوردو حزبەکانی لەگەڵ ئەم ئاڵوگۆڕانەو پاسەوانیبونیان بە سیاسەتەکانی ئەمریکاو غەرب زیاتر بەتاڵی ناوەڕۆکی ئایدیۆلۆژی و سیاسی وکۆمەڵایەتی و کەلتوری ئەم بزوتنەوەیەو حزبەکانی بە بەرەی چەپو ئازادیخوازی و یەکسانیخوازی ناوخۆییو جیهانی دەرخست .
سەبارەت بەم ئاڵوگۆڕە سیاسی ، ئابوری ،کۆمەڵایەتیو کەلتوریەش کە لە سەرەتای نەوەدەکان دەستی پێکردوە ئەگەر قسەیەک بکەین تا زیاتر تیشک بخەینە سەر ناوەڕۆکی بزوتنەوەی ناسیونالیزمی کورد ئەمەیە ئەم پرسەو پەرەسەندنو بە جیهانی بونی سەرمایەو سەرمایەداریش پێشبینیەکانی مارکس وئەنگلز پێش هەراڤکاروئابوریناسو سیاسەتمەدارێک بە وردی دوو ڕابەری شۆڕشگێڕبە ڕاست دەرهێنا.ئەگەر چی جیا لە مارکس و ئەنگلزو لینین و تەنانەت بوخارین جێی ئەی هۆبسن وکارل کاوتسکی …هتد زۆری تر لە ڕوانگەی جیاجیاوە باسیان لە ئیمپریالیزمو بە جیهانیبونەوەی سەرمایەو سەرمایەداری کردوە بەڵام هیچیان وەک لینین بە بەڵگەو ڕاپۆرتو ئامارو داتای خودی دەزگاو دامەزراوەو دەوڵەتە سەرمایەداری یەکان ئیمپریالیزمیان بە وێنەی باڵاترین قوناغ سەرمایەداری ڕونەکردۆتەوەو نەسەلماندوە.

سەبارەت بە بوچونو پیشبینیەکانی مارکس و ئەنگلز هەر ئەو دەستەواژە باوەی کە وتویانە سەرمایەداری تایبەتمەندیەکی کۆسمۆپۆلیت- بە جیهانی بون -ی هەیە بەسە بۆ ناساندنو دەرخستنی ناوەڕۆکی ئاسە و ئامانجی سیستەمی سەرمایە.
بەڵام لینین هات بە بەڵگەی زانستی ئابوری لە کتێبی ئیمپریالیزم باڵاترین قۆناغی سەرمایەداری یە کە لە سالی ١٩١٦دا نوسی ئەو ڕاستیانەی شیکردەوە هەشداریشیدا لە مەترسیەکانی ئەم قۆناغەی سەرمایەداری و ئاکامە وێرانکاریەکانی .لەمبارەیەوە لینین پێنج خاڵی وەک تایبەتمەندی ئیمپریالیزم باس کردوەو جەختی لەکردۆتەوە کە یەکێک لەوانە ئاکامەکانی ئەو قۆناغە جەنگە جیهانیو داگیرکاریەکانو ،فەرهود کردنی سەروەتو سامانو هێزی هەرزانی وڵاتانی دواکەوتو لە رووی ئابوری و کۆمەڵایەتی

سەربازیەوە.دەوڵەتی داگیرکار هەوڵدەدات بەهاوکاری دواکەوتوترین توێژی بۆرژوازی و وردە بۆرژوازی دارزیوترین بەهاو دابتو نەریتو باوەڕە کۆنەپەرستیەکانە زیندو بکاتەوە بە بەهانەی بیرو کەلتوری خودی . کۆمەڵگا لە ژێر هەلومەرجی هەژاری و نەداری و بێکاری و کۆچی بەکۆمەڵ ڕادەگرێت بە خودی دەوڵەتە ئیمپریالییەکان. تا بە هێزی کاری هەرزانی کرێکارانی کۆچ کردو ڕکابەری پێکبینن لەگەڵ کرێکارانی ووڵاتانی خۆیان. بەم شیوازەش دەتوانن چینی کرێکاری خۆیان زیاتر پەرشو بڵاو بکەنەوە و هەقدەست کەم کەنەوە و ڕادەی ڕیکخرابونیان لاوازتر بکەن.

ئەمڕۆش هەمومان ئەم تایبەتمەندیانە بە چاوی زیندوی خۆمان دەبین .ئەوەتا لە ووڵاتانی ژێر دەستەی ئیمپریالی کە بە شێوازی جۆراوجۆر داگیریان کردوە کۆنەپەرست ترین بزوتنەوەی قەومی و خێڵەکی و ئیسلامی و تایەفی یەکانیان زیندو کردەتەوە و بە دەسەڵاتیان گەیاندونو وەک دڕندەیەکی هارو بەرەڵا لە ڕووی سیاسییەوە بەریانداونەتە ژیانو گیانی جەماوەری ئازادیخواز.هاوکات ئەوپەڕی هەژاری و بێکاری و نەداری برسێتی و هێزی کاری هەرزان- بە چەند مانگ جارێک موچەو کرێ – بەسەر خەڵکدا سەپاندوە.
هیچ کەس ناتوانێت نوکولی لە کۆچی بەکۆمەڵی ئەم چەند دەیەیە بکات لە ووڵاتانی ژێردەستەوە بەرەو ئەروپاو ئەمریکا .بە پێی ئامارەکانی کۆمیساریای باڵای نەتەوە یەکگرتوەکەیان ٧٠- ٨٠ ملیۆن پەنابەرو کۆچپێکراو ووڵاتانی خۆیان بەجێهێشتوە بەرەو ووڵاتانی ناوەند هاتون بە هۆکاری جۆراوجۆر. ئەوە جگە لە ئاوارەیی چەند ملیون کەس لە ناوخۆی ووڵاتەکانی خۆیاندا.

ئەم ڕۆڵو کاریگەرییە تێکدەرانەیەی دەوڵەتە ئیمپریالییەکان لەم ووڵاتانە لە سەد ساڵی ڕابردودا ،لە جەنگی جیهانی یەکەمو دووەم بە تایبەتی،و دوای ئاڵوگۆڕەکانی سەرەتای نەوەتەکان زیاتر و زیاتر بەجیهانیبونەوەی سەرمایەو سەرمایەداری ،بە تایبەت لە بواری پەرەسەندنی تەکنەلۆژیای پەیوەندییەکانو زانیاری یەکانی گواستنەوەی سەرمایەی دارایی بەدی کراوە. هەر بە کلیکی ئایپادو ئایفۆنیکو وای کردۆوە هەمو شتو دیاردەکان بە ئاسانی بە جیهاندا گوزەر بکات.
لە کۆتایید ئەگەربە کورتی ڕیزبەندی ئاکامە سیاسی و کۆمەڵایەتی وکەلتورییەکانی دەسەڵاتی ئەم جۆرە ناسیونالیزمە بکەین کە بەرهەمی تایبەتمەندییەکانەتی دەکرێت ئاماژە بە چەندین خاڵێک بدەین لەوانە:

یەکەم:ناسیونالیزمی کوردو هاوشێوەکانی بە تایبەت لە ووڵاتانی ژێر دەستەدا بزوتنەوەیەکی سیاسی قەومی – خێڵەکی و ئیسلامی – تایەفی لەمپەنییە هەمو هەوڵەکیان گەیشتنە بە دەسەڵاتو پاشان پاراستنی دەسەڵاتەکەیان بەهێزی چەکداری میلیشایی.
هاوکات هەوڵ دەدەن کەڵک وەرگرن لە ناو ناوبانگی دەنگدانو هەڵبژاردن و پەرلەمان و حکومەتی هەڵبژێرداوی دیموکراسی ومافی مرۆڤ کە بە دەورەیەک دەسکەوتەکی پێشکەوتنخوازانەو ئازادیخوازنە بون لە کۆمەڵگا ئەوروپییەکانو هەندیک ووڵاتانی تر. تەنانەت هەتا ئیستاش ئەم جۆرە سیستەمە کەمێک ئازادترە وەک لە سیستەمە سەرکوتگەری یە سەربازی یەکانو میلیشاییەکانی وەک ڕژێمی بەعس و ئەمانە.

دووەم: ئاکامێکی تری دەسەڵاتی ئەم بزوتنەوە لەمپەن بەرژوازییە زیندو کردنەوەی بیرو کەلتوری دارزیوی سەدەکانی ناوەراستە بەناوی کەلتوری خودیو ڕەسەنایەتی باووباپیرانەوە.وە هەوڵی بە پیرۆز کردنی نەک هەر بیرو کەلتوروو کەسایەتیەکانیانن بەڵکو هەوڵ دەدەن دەسەڵاتی سیاسی و هیماکانیان وا پیرۆز بکەن و بیکەن بە یاساو بڕیار تا ئەگەر کەسێکی چەپو ئازادیخوازو ئینساندۆست ڕەخنەیان لێبگەیت و ناڕەزایەتی بەرامبەریان دەربڕێت ئەوە دەسگیری بکەن و تیرۆری بکەن. کوشتنی رۆژنامەنوسانو نوسەرانو هەڵسوڕاوانی سیاسی چەپو ئازادیخواز لە سایەی ئەم دەسەڵاتەی پارتی و یەکیتی و هاوشیوەکانیان بەڵگەی ئەم راستیەن.
سێهەم:لە شیرازە دەرکردنی پرۆسەی کارو بەرهەمهێنانی سەرمایەو سەرمایەگوزاری وکرێ وموچە بە بێ بونی دەستور ویاساو بڕیارەکانی دەسەڵاتێکی مەدەنی .خۆ ئەگەر دەستورو یاساو بڕیارگەلەکیش دەرکەن لە سایەی دەسەڵاتەکەیان ئەوە بە بەلاێدابردنی ڕای گشتییەوبە هیچ شێوەیەک کاری پێناکەن. لە جیاتی ئەمە کۆنترۆل کردنی هەمو جومگەکانی ئابوری و سیاسی وکۆمەڵایەتی. تەنانەت دروست کردنو پێکهێنانی ڕێکخراوو کۆمەڵە بەناوی ڕێکخراوەی کۆمەڵگای مەدەنی یەوە لەهەمو بوارەکاندا کە هەمویان دەستەو تاقمی بەکرێگیراوی خۆیانو ڕۆڵی جاسوسی و دەزگای هەڵخەڵەتاندن و فریوکاریو ترسو تۆقاندن دەبینن.

چوارەم: ئاکامێکی تری ئەم ناسیونالیزمە قەومی و عەشیرەتی ئایینی یە هەوڵ دانەتی بە هەڵتەکاندنی شیرازەی مەدەنیەتو شارستانەتی هەر کۆمەڵگایەکی سیقل و هاوچەرخ بە زەبری هێزی مادی و مەعنوی.یانی بە زەبری هێزی چەکداری میلیشایی میشک بەتاڵو داماڵراو لەهەر بەهاو

مۆراڵێكى مرۆڤا□□تى . ئەو دەستەو تاقمانە هەر دەڵێى مرۆڤە مردوەكانى گۆڕستانەكانن بە ئيسكو پروسك ڕاستبونەتەوەو سڵ لەهيج كوشتو برێك ناكەنەوە لە پێناوى پاراستنى دەسەڵاتى ڕەهاى ئاغاكانيان و ئەو پاروە نانو چۆڕە ئاوەى دەكرێتە بەردەميان تا وەك دڕندە بيانه□ن□وە بۆ پاراستنى دەسەڵات.

پێنجەم:لە جياتى ناسنامەى مرۆڤ و هاووڵاتى ئازادو يەكسانى هاوچەرخ زيندو كردنەوەو دروست كردنى ناسنامەى داڕزيوى بنەماڵەيى،خێڵەكيو ناوچەگەرى سەدەكانى ناوەڕاستى دەورانى كۆيلايەتى و دەرەبەگيو شانازى كردن پێيانەوە. ديارە يەكەمين كەڵك وەرگرتن لەم ناسنامە دارزيوانە بۆ بەرزڕاگرتن و پلەبەندى كردنى مرۆڤەكان و كۆمەڵگايە تا بنەماڵەو عەشيرەتى خۆيان لەسەرى سەرەوە بەرز ڕابگرن و پيرۆزى بكەن. پاشان بە پێى هێز هاوسەنگى شوێنكەوانى ناسنامەكانى ترى كۆمەڵگا وا پلەبەندى و ڕيزبەندى بكەن بيكەن بە يەك هەرەم كەس نەتواند□ت بەرامبەرى ئەم دەسەڵاتە هەرەمي□ خ□□كي□ ميليشايى يە ڕەخنە بگريت و ناڕەزايەتى دەربريت و داواى كۆتايى هاتنى بكات.خۆ ئەگەر كەسانيك يان ڕێكخراو حزبو كۆمەڵەيەكش ڕەخنەو نارەزايەتى بگرن وداواى كۆتايى هاتنى بكەن هەوڵ و خەباتەكەيان ئاسايى نى يە. وەك ئەوە نييە كە لە كۆمەڵگاو سيستەميكى سياسى سكولارو شارستانى و هاوچەرخ هەيە.

ئەگەر سەرنج بدەين لە سايەى ئەم دەسەڵاتانەدا فڵانە كەس پرۆفيسۆرو ئوستادى زانكۆيە خۆى بە فەيلەسوفو ڕۆشنبيرانى سەردەمى ڕێنيسان- ڕۆشنگەرى – ناگۆڕيتەوەو هەمويان بە قوتابى خۆى دەزانيت ، بەڵام دەچێت لە ڤيستيڤاڵى خێڵى زەنگنەو جافو بەرزنجى ..هتد كە بە كۆمەكو پشتيوانى خێڵى تاڵەبانى و بارزانى و ساز دەكريت …دەبێتە ڕابەرو نوێنەرو گوتاربێژيان .

جا كاتێك كەسانى ئازاديخواز ب□ جدى پێى دەڵێى استاز ئەوە لەگەڵ بيرو كەلتورو پێگەى زانستى تۆدا ناياتەوە لچت لێخواردەكاتەوەو دەڵيت ئاخر چى بكەين سەرد□مك□ وامان لێدەخوازێت. پێمان دەڵێت كاكە خۆ ئێرە ئەوروپا نييە كوردستانە كوردستان …!! وەك ئەوەى قاتو قەرەوێتو قۆندەرەو قاپوتو هەتا ديموكراسى و پەرلەمانەكەو مافى هەلبژاردن و مافى مرۆڤەكەى ..هتد كەلتورى ئەوروپى نەبێت …!! ئەم هەلومەرجە ئيتر تاكەكان دەكاتە تاكى بێ ئيرادەو سەركزو دەرون نزم و هەلپەرستى سياسى …!

تەنانەت لە ناو هۆڵێ پەرلەمان كە بە حيساب دامەزراو□ يەكى دونياى شارستانى وهاوچەرخى ئەوروپيى سەردەمى ديموكراسيە نەك ديوەخانى سەرۆك عەشيرەتو فيودالو ئەسيادەكانى سەدەكانى كۆن بەڵام شانازى

ب□و□ دەکەن کە هەر کەس بە جلوبەرگو کەلتوری خێڵەکی و دینی خۆیانەوە گفتوگو دەکەن و یاساو بڕیار دەردەکەن بەڵام یەک دانەشی جێبەجێ نابیت چونکە سەرۆکی خ□□□ی گەورەی بارزانی و تاڵەبانی بەناوی حزبە سیاسی یەکەیانەوە قەبوڵی ناکەن.

جا لە سایەی ئەم ئاکامو تایبەتمەندییەی دەسەڵاتی ئەم جۆرە ناسیونالیزمە زۆرایەتی کۆمەڵگا دەبنە قوربانی . بە تایبەتی ژنان و مناڵان و لاوانی کوڕو کچی دڵ پڕ لە هیوای ئازادو یەکسان بۆ ژیانیکی باشتر.ئەگەر چاوێک بخشێنن بە لیستی تیرۆری ژنان و لاوان و ڕۆژنامەنوسان و نوسەرانی ئازادیخوازو هەڵسوڕاوانی سیاسی چەپو ئازادیخواز لەم سی ساڵەدا زیندوترین بەڵگەیە بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستیانە.
ئەمانەو دەکرێت چەندین ئاکامی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی وکەلتوری تر ڕیز بکەین لە سایەی تایبەتمەندیەکانی دەسەڵاتی ئەم جۆرە لە ناسیونالیزم .
هاوکات ئاماژە کردن بەم ئاکامو تایبەتمەندیانە بەڵگەی زیندون بۆ ڕاستی و دروستی ئەو دروشمەی کە سی ساڵ لەمەوب□ر□ک□م□ نیزمی کرێکاری لە دژیان بەرزی کردەوە کە ناسیونالیزم شەرمەزاری یە بۆ مر□قایەتی . ئەم ناسیونالیزمە ئەگەرچی خۆی پێچاوەتەوە بە ئاڵای ستەمو چەسانەوەی نەتەوەیی یەوەو خۆی بە نوێنەری جەماوەری ستەملێکراوی کوردستان دەزانێت بەڵام لە ڕاستیدا چینێکی لۆمپەنە- تڵتە-و هەمو ئاسۆو ئامانجەکەی گ□یشتنە بە دەسەڵاتو دوبارە سەرکوتکردنەوەی جەماوەری چەوساوەو هەژارو نەدار لە کرێکارانو کارمەندان وڕۆژنامەنوسان و نوسەرانی هەڵسوراوانی سیاسی ئازادیخوازو ژنانو لاوانو تویژە نەدارەکان.

بەڵام بە داخەوە بە حوکمی هەلومەرجو هێز هاوسەنگی چینایەتی لە چەندین ساڵی ڕابردا لە ئاستی ناوخۆییو جیهانیو، نا ڕۆشنی فکری و سیاسی زۆرایەتی جەماوەرو ، بونی کێشەو ستەمی نەتەوەیی یەوە ، کاتێك ئێمە ڕەخنە دەگرینو ناڕەزایەتی دەردەبڕینو داوای کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی ئەم هێزانە دەکەین سەرکردە سیاسیو ڕۆشنبیرونوسەرو ڕۆژنامەنوسە چاپلوسو بەکرێگیراوەکانیان هەم خۆیان وا تێگ□یشتون و هەم خەڵک وا تیدەگەینو فێردەکەنو قەناعەتیان پێد□ن کە ئەم بۆچونو هەڵوێستو دروشمانە جوێن و سوکایەتی یە بە خەڵکی وکورستان . لە کاتێکدا هەر مر□ق□ک کە لە ڕوانگەی مر□قایەتی و بیروبۆچونیکی ئازادانەوە سەرنجی کۆمەڵگاو هەلومەجەرکە و ململانێکانو ئەم واقیعە بدات بە ئاسانی لە ناو□□کی ئەم چینە بۆرژوا لۆمپەنە دەگات.ئەو

کات ئەم تێگ□یشتن و ئاگاییەش دەبێتە کلیلی کردنەوەی قوفڵی کەلەپچەی مرۆڤەکانو گرتنە بەری ڕێگای چارەسەرو ڕزگار بونو ئازاد بون لە دەسەڵاتی سەرکوتگەری ئەم ناسیونالیزمە.

تێبینیەک:
لەم باسەدا ئەگەر چی ئاماژە دراوە بە ناوی زۆر بیرمەندو تیوریسیەنو لیکۆڵەرو میژونوسو سیاسەتمەدارو سەرکردەیی سیاسی و هەندێک گوتەو پەراگرافیان ئاماژە پێکراوە بەڵام بە پیویستم نەزانی ناوەکانو نوسینو کتێبەکانو لاپەڕەکان ڕیزبەندی پەراوێزی بکەم.
بەڵام بێگومانە لەم باسەدا سودم لە دەیان کتێب ونوسین وەک سەرچاوەی زانیاریو زانین وەرگرتوەو ئەنجامگیرم لێکردون.

موزەفەر عەبدوڵا
جەنیوەری ٢٠٢١

ترامپیزم و پەڕلەمانتاریزم لە ئەمریکا/ حەمید تەقوایی.. و□رگ□□انی: کاوە عومەر

بەدوای هێرشکردنە سەر کۆنگرێسی ئەمەریکا هەموو پەنجەکان ئاماژەیان بۆ ترەمپ دەکرد. تەقریبەن لێکدانەوەی باوی هەموو ڕاگەیاندنەکان و لیکۆڵەرەوەکان ئەوەیە کە لایەنگرانی تووڕە لە دوبارە هەڵنەبژاردنەوەی ترەمپ هێرشیان بردوەتە سەر بینای کۆنگرێس .هەموان لەو باوەڕەدان کە ئەم ڕوداوە ئاکامی شکستی ترامپ بووە لە هەڵبژاردنەکاندا کەبە دوو لێکدانەوەی جیاواز کۆتایی هات.دەزگا ڕاگەیاندنەکانی لایەنگری ترەمپ ئەم هێرشە بە تووڕەیی جەماوەری ناڕازی دەزانن لە هەڵبژاردنەکان کە “بەداخەوە گۆڕدرا بۆ ئاڵۆزی و توندوتیژی” و لایەنگرانی بایدنیش بە هێرشی پلان بۆداڕێژراوی ڕاسیستەکان و سپیەکان سەروەرن بۆ سەر هێمای دیموکراسی ئەمریکا دەزانن. بەڵام ناتوانیت هێرش بۆسەر کۆنگرێس تەنها لە چوارچێوەی هەڵبژاردن وناڕەزایەتی ترەمپ لە هەڵنەبژاردنەوەی شرۆڤەبکەیت

.باسەکە لەسەر بە باوەڕی ترەمپ و ترامپیزمە بە هەڵبژاردن و پەڕلەمان.

ترەمپیزم لە بەرامبەر پارلەمانتاریزمدا

هێرش بۆ سەر بینای کۆنگرێس ئاکامی شکستی ترەمپ نیە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠٢٠دا، بەڵکو درێژەی لۆژیکی سەرکەوتنی ترەمپ-ە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠١٦دا. ترەمپ لەماوەی چوارساڵی سەرۆک کۆماریە ناباوەکەیدا هیچ بەهایەکی بە ئۆرگان وئۆتۆریتە باوەکانی دەوڵەتی ئەمریکا دانەئەنا، وەفادار بون بە خۆی خست بویە سەرو یاساو ڕاستی و جێ بەجێ کردنی ئەرکەکانەوە ،وە لەهەر شوێنێک هەرکەسێک ئەوەی پەسەند نەکردایە دەکەوتە بەرهێرش :لەو دەزگا ڕاگەیاندنانەوە بگرە کە درەکانیان ئاشکرا دەکرد تا ئەو بەرپرسانەی ئیف بی ئای و سی ئای ئەی کە سەبارەت بە دزەی ڕوسیا ئاگادارکردنەوەیان دابێت وتا ڕاوێژکاران وشارەزایانی وەک دکتۆر فاوچی کە بە پێچەوانەی ترەمپەوە هەوڵی ئەدا کە بەچەکی زانستەوە بەرەنگی شەڕی قایرۆسی کرۆناوە.هیرش بۆسەر کۆنگرێس ئاکام و لوتکەی ئەو ڕەوەندەیە کە چوارساڵە لە بەرامبەرکەدایە لەگەڵ سیستەمی باودا. حکومەتی سەرۆکایەتی کۆمارێک کە بەبانگەشەی دژایەتی و دوژمنایەتیان لەگەڵ سیستەمی حکومەتیێک کە هەیەدەستی پێکرد بەهێرش بەسەر ڕوخسارو نیشانەکانی ئەو سیستەمە کەتایی هات.ڕاگەیاندنەکان و شرۆڤەکارانی لایەنگری دیموکراتەکان ڕوداوەکانی ٦ جانیوەری بە کودەتا ناو دەبەن بەڵام ئەم کودەتا چوار ساڵ بوو کە لە دەخی دروست بوندا بوو.

ستیقان بانۆن، تئیۆریداڕێژەرو خاوەنی ستراتیجی فاشیزم و ڕەبازێک کە ئەمڕۆ بە ترەمپیزم ناسراوە وکەسێک کە لە مانگەکانی سەرەتای بونی سەرۆک کۆماریدا ڕاوێژکاری خاوەن پایەی ترامپ بوو.وتەیەکی بەناو بانگی هەیە.ئەڵێت منیش وەکو لینین باوەڕم بەوەیە کە ئەبێت ئامێری دەوڵەتی تیك بشکێنن.ئەمەبێت ناکۆکی ئێوان لەگەڵ دەوڵەتدا بەتەواوەتی لە هەمان جۆری ناکۆکی هیتلەرە لەگەڵ دەوڵەتی پەڕلەمانیدا. وە نەک لە جۆری ڕەخنەی لەنین لە دەوڵەتی چینایەتی سەرو خەڵکی.هیتلەرو بەنن و ترەمپ لەو باوەڕەدان ئەبێت پەڕلەمان بپێچرێتەوە و لە جێگەیەدا بەکسی ئاسنینی یاسا و ڕێسا دابنێت.ئەوانیش هەروەک هیتلەر بەشوێن ژیاندنەوەی”شکۆی لەدەست چوی”وڵاتەکەیانن لە ڕێگەی دیکتاتۆریەت و بە پشت بەستن بە جەماوەری خەڵکی هەڵچوو هاندراو بە دەمارگیری میللی و ڕەگەزی.فاشزمی ترەمپ بە دژایەتی لەگەڵ ڕەش پێستەکان و پەنابەران و ژنان و خاوەن پێداویستیە تایبەتەکان،

لە فەلسەفەی حکومەتیدا بەواتای ،شتەکی ئاسینی دیکتاتۆریەتەکەکە

هیچ یاساو پێوانەیەک جگەلە وەفاداری بە خۆی پەسەند ناکات.بە هۆکار نیە کە پاڵەوانەکانی ترەمپ نمونەکانی پۆتین وکیم جۆن ئونن. بەڵام ئەمە تێڕوانێکی ڕواڵەتیە ئەگەر بابەتەکە تەنها لە چوارچێوەی ترەمپ وترامپیزمدا ببینین.ترەمپیزم خۆی دەرهاویشتەی تەنگژەیەکی قوڵترە کە لە سیستەمی حکومڕانی ئەمریکادایە.

بنەماکانی ترەمپیزم

لە کۆتاییەکانی سەرۆک کۆماری ئۆبامادا دامەزراوەی گڵوب لە ڕاپرسیەکدا ئاشکرای کرد کە نزیکەی لە سەدا ٨٠ خەڵکی ئەمریکا نەک هەر تەنها بەهەردوو حیزبی دیموکرات و کۆماری بەڵکو متمانەیان بەکۆی سیستەمی سیاسی ودەسەڵاتدارێتی لە ئەمریکادا نەماوە بوار ڕەخسێنەکانی ئەم بێ متمانەییە بۆ بن بەستی فریدمینیسم و کاریگەری هەرچی ئەوەتی بازاڕی ئازاد کە بە هەرەسی ئابوری ٢٠٠٨ کۆتایی هات.بەئامانج نەگەیشتنی بۆشیزم وشکستی باڵادەستی خوازی سەربازی دەوڵەتی ئەمریکا لە ئاستی جیهانیدا، بویە هۆکاری نەبونی ئاسایشی ئابوری و نادیاری چارەنوسی جەماوەری خەڵکی کرێکارو کارکردن.بینیمان چۆن لەسەدا یەکە ملیاردێرەکان هەڵاوسان و لەبەرانبەریشدا هەژاری و بێ خانەولانەیی لە سەدا ٩٩ کان بون و ئیتر نەیان توانی بەرگەی ئەو بارودۆخە بگرن .ترەمپ بەرهەمی بارودۆخیکی ئاوەها بوو .لە ڕاستیدا بەرز بونەوەی ترەمپیزم کاردانەوەی تەنگژەی سیاسی ئابوری بۆرژوازی ئەمریکایە لە ڕیزەکانی چینی دەسەڵاتداردا.

لەئاستی کۆمەڵگەو جەماوەری خەڵکدا دەرکەوتنی ئەم ئەزمەیە لەگەڵ دەرکەوتنی بزوتنەوەی دەست بەسەرداگرتن، بزوتنەوەیەک کە خۆی بە نوێنەری لە سەدا ٩٩کان کە خۆی لەبەرانبەر لەسەدایەکەکان ڕاگەیاند،لە بزوتنەوەی دژی توندوتیژی و دەستدرێژی سێکسی بە سەر ژنان کە بە”می توو” ناوبانگی دەرکرد،لە بزوتنەوەی ئەمەوێت هەناسە بدەم،لە بزوتنەوەی دژی فاشیستی ئەنتی فا،و لە جوڵانەوەی ناڕەزایەتی جەماوەری خەڵکەکدا ئەیبینین کە لەساڵی ڕابردودا بە هێنانە خوارەوەی پەیکەری ” پاڵەوانە نەتەوەییەکانی”سەردەمی کۆیلایەتی لە ئەمەریکا،سڕینەوەی ناوی ئەوانە کە لە هەندێک شەقامەکان و مەیدانەکان بەخستنە ڕوی داخوازی هەڵوەشاندنەوەی پۆلیس کۆتایی هات.لەلایەکی تریشەوە خۆشەویستی برنی ساندەرز کە بەئاشکرا خۆی وەک سۆسیالیست ودژی لە سەدایەکەکان دەناسێنت،هەڵبژاردنی نوێنەرانی چەپ تر لە ساندەرزو وک ئەلیکساندەر و ئۆکاسیۆ کورتز لە هەڵبژاردنی نێوان دوو کۆنگرە و

بەکورتی بە یەکەم جار هەڵبژاردنی دوو نوێنەری چەپ لە حیزبی دیموکراتدا، ڕەش پێستێک و جولەکەیەک، لە ولایەتی جۆرجیا کە بەردەوام لە ژێر کاریگەری هێزە ڕەگەز پەرست و ڕاسترین باڵەکانی حزبی کۆماری خوازەکاندا بوە-هەڵبژاردنێک کە ڕۆژێک پێش هێرشکردنە سەر کۆنگرێس هاوسەنگی هێزی لە ئەنجومەنی پیران لە بەرژەوەندی دیموکراتەکان گۆڕی-دەتوانیت کاردانەوەکانی ئەم ناڕەزایەتییە جەماوەریانەی لەسەر باڵی چەپی چینی دەسەڵاتدار حسێب بکەیت. بەڵام"چەپی حکومەتی" نەوەڵامی ئەو هەلومەرجەیە و نەچینی دەسەڵاتداری ئەمریکا و دوو حیزبە حکومەتییەکەشی مەیل و ئیرادەیەکیان بۆی هەیە.

لایەنە ڕاستە توندڕەوەکان و سیاسەتمەدارە باوەکان.

حیزبە دەسەڵاتدارەکان بەشێوەیەکی تر لە بەرانبەر چەپی کۆمەڵایەتیدا ڕاستبونەتەوە.لەم دوو هەڵبژاردنەی دوایدا حیزبی دیموکرات هەوڵیدا لەگەڵ سیاسەت زانە باوەکاندا،لەگەڵ بەربژێرەکانی وەک هیلاری کلنتۆن و جۆبایدن کە نوێنەرایەتی ڕێبازی میانە ڕەوی نزیک لە ڕاست دەکەن لە حیزبی دیموکراتدا،بارودۆخەکە بەدەستەوە بگرن.ئەم ڕێبازە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠١٦شکستی هێنا لەبنەمادا هەر بەو هۆیەوە بوو کە خەڵکی بێزار لەو بارودۆخە ترەمپیان وەک سیاسەتمەدارێکی لەدەرەوەی سیستەمدا ئەبینی، بەڵام لەم هەڵبژاردنەی دوایدا سەرکەوت چونکە ترامپیزم داهاتویەکی تاریک وتۆقێنەری خستبویە بەردەم کۆمەڵگەو چینی فەرمانڕەوا.وێنەیەکی ترسناک کەبوە هۆکاری ئەوەی ئەمجارە لە هەڵبژاردنەکاندا لایەنگرانی ساندرزیش بە پێچەوانەی جاری پێشوو، دەنگ بەکاندیدی میانەڕەوەکان بدەن.

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا هەڵبژاردنی بایدن مانای گەڕانەوە بە بارودۆخی باونیە، ترەمپیزم لیتاوی کۆمەڵگەی ئەمەریکا، هێزە ڕاستڕەوە ڕاسیست و سپی پێستەکان سەروەرن وفاشیستە ڕەسمی وئاشکراکان کەلە گۆشە تاریکەکانی کۆمەڵگە و میدیا کۆمەڵایەتیەکاندا هەلانەیان کردبوو، هێنایە مەیدان و چالاکی کردنەوە. ئەو شەلاتیانەی کە لە ڕیزی پێشەوە هێرشیان برد بەسەر کۆنگرێس وەک ڕابەرانی ئەو هێزانە وەستا بون کە ئیستا ناو و وێنەو پێشینەکانیان لە ڕاگەیاندنەکاندا بڵاوکراوەتەوە.ڕاگەیاندنەکان لە ڕاپۆرتی بەڵگەنامەیی خۆیاندا چەند کەسایەتی خاوەن ڕابردویان لە ڕاسیستە توندڕەوەکان،"شەلاتی ئینتەرنێتی"، "نەتەوە پەرستە سپییەکان"وموبەلیغینی"تیئۆری پیلانی ئەستێرەکە"، "ڕابەرانی"کوڕانی

لەخۆبایی”-سپی پێستەکان سەروەرن کە ترامپ لە پانێڵە تەلەفزیۆنیەکەیدا لەگەڵ بایدندا ڕوی تێکردن و وتی “بڕۆنەدواوە و ئامادەبن”-ئەو شەلاتیانەی کەلە خۆپیشاندانەکانی دژی ڕەگەز پەرستیدا لە شارلۆتز وێڵ لەگەڵ خەڵک ڕوبەڕو بوبونەوە وە ترامپ بە ڕاگەیاندنی ئەوەی کە “هەردولا ئینسانی باشیان تێدایە”بەرگری لەوان کرد،نازیە ئاشکراکان کە لە تیرشێتەکانیان نوسی بوو” ئاشڤیتز بۆ هەمیشە”و “شەش ملیۆن بەس نیە”-ئاماژەیە بەو شەش ملیۆن قوربانیەی کورەکانی مر□ق سوتاندن- قەمە وەشێنانێکی لەو شێوەیە ئەتوانیت ئەوانە بە ئەمریکاییە شەعبان بێ مۆخەکان وحیزبوڵاییەکان لەئێران بزانیت،کەلە ڕیزی پێشەوەی هێرشی شەلاتیەکاندا بون بۆسەر کۆنگرێسی ئاشکراکرد و ناساند.ئەوانە بەشی چالاکی هێزی کۆمەڵایەتی ترەمپن شکستی ترامپ لە هەڵبژاردنەکاندا بەدرۆ دروستکراوەکانی لەسەر ئەوەی کە هەڵبژاردنەکان ساختەکاری تێدا بوە هیزەکانی خستە ئامادە باشی وجوڵەوە ،بەڵام، پلاتفۆڕمەکەیان لە ترامپ وترەمپیزم زیاترە.ئەوانە ڕایانگەیاند کە ئەیانەوێت ئەمریکا لە ڕەش پێستەکان،لە کۆچبەرەکان ، ڕەنگین کەمانەکان،لە لایەنگرانی ژینگەپاریزی.لە جولەکەکان و چەپەکان ولیبریاڵەکان وەربگرنەوە ترەمپ و زۆرێکی زۆر لە حزبی کۆماری خوازان و بەدەنەی دەزگای دەوڵەتی باڵادەست میداکانی هاوشێوەی فۆکس نیوز لەگەڵ ئەم هێزانەدا هاوڕێ وهادەردن .

ترەمپیزم لە بەرامبەر چەپی کۆمەڵایەتیدا

لەبەرامبەر چەپی کۆمەڵایەتی و بزوتنەوەی ڕادیکاڵی جەماوەری شەقامەکاندا،ڕژێمی باڵادەست بە پۆلیس وکۆنگرێس وتەواوی دەزگای دەوڵەتی وهەردوو حزبی حکومەتی بەکردەوە لە پەنای ترەمپدا دەوەستن.

پۆلیس وهیزە ئەمنیەکانی ئەمریکا ئاگاداری هێرشەکەی سەر کۆنگریس بون و لەگەڵ ئەوەشدا”غافڵگیر” بون وپۆلیس وهێزە ئەمنیەکان هەتا سێ کاتژمێر پاش هێرشەکە کاردانەوەیەکیان لەخۆیان نیشان نەدا.پۆلیسی دژی توندوتیژی کە چەند مانگێک پێش ئێستا بەسواری ئەسپ و گازی فرمێسک ڕێژو کوتەکی دەستیان هێرشیان کردبویە سەر خۆپیشاندانی هێمنانەی بزوتنەوەی ئەمەوێت هەناسە بدەم،لەبەرانبەر هێرشی شەلاتیە فاشیستەکاندا کە لە ئینتەرنێت و تەنانەت لە قسەو باسەکانی ترەمپیشدا نیازی خۆیان ئاشکرا کردبوو،زیاتر وەک بینەر وابوو.بەپێی ڕاپۆرتی دەزگا ڕاگەیاندنەکان ژمارەی دەستگیرکراوەکان هەتا ئیستا یەک لەپێنجی کەمتر پێک دەهێنێت لە چاو دەستگیرکراوەکانی خۆپیشاندانی هێمنانەی جۆرج فلۆیددا.بەڵام

کێشەکە تەنها بە هاوەڵی پۆلیس و هێزە ئەمنیەکان لەگەڵ شەلاتیە فاشیستەکاندا قەتیس نا بێتەوە.زۆرینەی کۆماری خوازەکانیش هەر وەکو کۆمەڵە ڕاستە توندڕەوەکان هەڵبژارنەکان بە ساختەکاری دەزانن و تەنانەت زۆرینەی نوێنەرانی کۆماری خوازەکان لە کۆنگرێسدا لە درێژەی هەمان کۆبونەوەی کە کەوتە بەر هێرشی شەلاتیە توندڕەوەکان ،،هەڵبژاردنی بایدنیان پەسەند نەکردوە. ئەمەش لە کاتێکدایە کە هەمویان دەزانن بانگەشەی ترەمپ سەبارەت بە ساختەکاری لە هەڵبژاردنەکاندا تەنانەت لەلایەن بەرپرسانی هەڵبژاردنەکانی سەربەکۆماری خوازەکانیش لە ولایەتە جیاوازەکاندا،لە زیاتر لە شەش سەد دادگای ولایەتەکان و لە دادگای باڵای ئەمەریکا کە زۆرینەی دادوەرەکان کۆماری خوازن چەندین جار پەسەند نەکراوە.

داماوی پەڕلەمانتاریزم

زۆر دەمێکە بەشی پارێزگارانی چینی دەسەڵاتدار کێشەیان هەیە لەگەڵ هەڵبژاردنی پەڕلەمانیدا.بنەمای کێشەکەیان ئەوەیە گۆڕانکاری دیمۆگرافی لە کۆمەڵگەی ئەمەریکادا.گۆڕان لە پێکهاتەی دانیشتواندا ل□ بەرژەوەندی جنس خوازی جۆراوجۆرەکان وپەنا بەران، پەرەسەندنی شارەگەورەکان بە زەرەری شارە بچوکە نا پیشەسازی وجوتیار نیشینەکانە،س□ر□نجام مۆدێرنیزم و ڕوهێنان بەرەو چەپ کە بەتایبەت لە ڕوو وەرگێڕانی نەوەی نوێ لە دەمار گیری ئاینی و ڕەگەزیی خۆی نیشان ئەدات، هێزی کۆمەڵایەتی کۆماری خوازەکان هەموو ڕۆژێک لاوازتر دەکات.هەوڵەکانیان بۆ ڕێگری دروستکردن و قورس کردنی دەنگدان سەبارەت پەنا بەران و ڕەش پێستەکان کە زۆر دەمێکە دەستی پێکردوە و لە هەڵبژاردنەکانی ئەم دوایەشدا لە شێوەی ناکۆکی لەگەڵ دەنگدان لە ڕێگەی پۆستەوە خۆی نیشاندا و لە کۆتایشدا نەیتوانی کیشەکانیان چارەسەر بکات.بنەمای کێشەکە لەڕاستیدا کارانەبونی پەڕلەمانتاریزمە بۆ گەورە سەرمایەداران و دەسەڵاتدارێتی لەسەدایەکەکان.حزبی دیموکراتەکانیش ئەگەرچی هەوڵ ئەدەن لەگەڵ گۆڕانی دیموگرافیدا خۆیان بگونجێنن بەڵام لە کۆتاییدا ئەویش کە لە چارەسەرکردنی کێشە بنەڕەتیەکان کە بەم بارودۆخەی ئێستا گەیشتوە بێتوانایە.لەدەست چونی پێگەی باڵا دەستی دەوڵەتی ئەمریکا لە ئاستی دونیادا،ئەزمەی ژینگە وئەمڕۆ تەنگ□ژ□ی کرۆنا کەلە ئەمەریکا بێداد دەکات،ئەزمەی ئابوریش کە لەئاکامی ب□□او بونەوەی کرۆنا بەئەندازەیەک قوڵترو فراوانتر بوەتەوە،وبەکورتی نەبونی دڵنیایی ئابوری جەماوەری خەڵک وقەڵشتی گەورەی نێوان کێوی سامان و دۆڵی هەژاری کە لە کۆمەڵگەی ئەمریکادا زیاتر لە هەر وڵا تێکی ڕۆژئاوایی دەتوانرێت ببینرێت، ئەم کێشە بنەڕەتی و درێژخایەنە

تەنها کێشەی کۆماری خوازەکان و گەورە سەرمایەداران نیە،کێشەی هەموو چینی دەسەڵاتداری ئەمەریکایە.ئەوەی کە لە بەرگی دژایەتی لەگەڵ پەنابەرو ڕەش پێست و دوژمنایەتی بێگانەکان وتەنانەت شۆڤێنیزمی دژی ژندا دەر ئەکەوێت لە ڕاستیدا ڕوبەڕو بونەوەی هەموو چینی دەسەڵاتدارە لەگەڵ بێ بەشترین وبێ ماف ترین و ماندوترین بەشی چینی کرێکاری ئەمەریکایە.ئەم کێشمەکێشەیە کەلە کۆتاییدا بزوتنەوەکانی وەکو بزوتنەوەی دەست بەسەرداگرتن و ئەمەوێت هەناسە بدەم و”می توو”لە ڕیزی خەڵک وجوڵانەوەی دەستەو تاقمە فاشیستەکانی لە بەرەی چینی دەسەڵاتداردا پێکهێناوە.

ئایندە لەرەدا بە کوێیە؟

ترەمپ قوڕاوی کۆمەڵگەی ئەمەریکای هیناوەتە دەرەوە، بەڵام فاشیزم ناتوانێت ئایندەی ئەمەریکا پێکبهێنێ.ڕەوەندی بابەتیی گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتی وئابوری ودانیشتوانیەکانی ئەمریکا و لە ئاستی جیهانیشدا کلیلی چارەسەری کێشە بنەڕەتی و درێژ ماوەکانی جیهانی ئەمە لەدەستی جەماوەری خەڵکی کرێکاروکارکەر،لەدەستی لەسەدا٩٩کاندایە،داهاتوو بەدەست ئەو جەماوەری خەڵکەوەیە کە بزوتنەوەی دەست بەسەرداگرتنیان،لەگەڵ ئاڵای ئەمەوێت هەناسە بدەم و لەگەڵ داوای هەڵوەشاندنەوەی پۆلیس گۆشەیەک لە دەسەڵاتی خۆیان خستە بەرچاو.ترامپیزم بەرلەوەی نیشاندەری ڕێگە چارەی چینی دەسەڵاتدار بێت،نیشاندەری بێتوانایەتی لە چارەسەری کێشە بنەڕەتیەکاندا کە هەر ئەستاش لە سەدا ٩٩کانی نەک تەنها لە ئەمەریکا بەڵکو لە ئێران وسەرتاسەری جیهاندا هێناوەتە جوڵە.

٢٠٢١\١\٩

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

زەمینەسازی ئەنجامدانی تاوان، نەریتی فاشیزم لە(

محمد)ەوە تا ئەردۆغان.. مەحمود عەبدوڵڵا

هەموو ئایدیۆلۆژیا فاشیستییەکان ،سەرەتا بە ئەنجامدانی تاوان پڕوپاگەندە یەک بڵاو دەکەنەوە ،کە دواتر پاساودەری تاوانەکە بێت ،لانیکەم لای زۆرینەی ساویلکە و نەزان .
بۆئەوەی ڕەوایەتی بەتاوان بدرێت ،دەبێت پیلانێک هەبێت کە وابکات قوربانییەکان وەک جەللاد دابندرێن، نەک هەر ئەوە ،بەڵکو وادابندرێت کە خودا تۆڵەیان لێدەکاتەوە،لەبەرئەوەی ئەوان پێشتر کارێکیان کردوە کە خودای نیگەرانکردوە،یان دڕندایەتییەکیان ئەنجامداوە.وەک زەمینەسازیش لەڕێی تۆمەتێکەوە، یان گەورەکردنی ڕەفتارێکی قوربانییەکان لەڕادە بەدەر . ئەم نەریتە بەدرێژایی مێژووی فاشیەکان تەکتیکێکی بەهێزبوە بۆسەرخستنی فاشیزم .
چونکە بەدرێژایی مێژوو،تێنەگەیشتن، هاندەرێکی باشی فاشیزم بووە. کەسانێک کە ئەقڵێکی سەرەتاییان هەیە ،باوەڕیان بەخوڕافیات هەیە بە ئاسانی دەبنە ئامرازی دەست فاشیستەکان.
زۆر جار تۆمەتی دواکەوتویی گروپێک ، نەتەوەیەک دەکرێتە پاساوی ئەنجامدانی تاوان و جینۆساید و کوشتار! وەک ئەوەی کوشتاری بەکۆمەڵ خۆی لەخۆیدا لوتکەیی دواکەوتوویی و دڕندەیی و بەربەریەت نەبێت.هەروەک لەسەردەمی پێغەمبەری عەرەب کە لەڕێگەی ئەو تەکتیکە،یان نەریتە فاشیستیە ،ئەو وەهمەی خستە سەری عەرەبی ساویلکە ،کە خودا ڕێگە بە کوشتاری ئەوانەدەدات کە ناینناسن،یان ئەوانەی کە نەفامن بە قەولی ئەڵڵای محمد،یان ئەوانەی کە پەیمانەکیان شکاندووە،لەکاتێکدا ئەونەفامانە داهێنەری زۆرێک لەنەریتەکانی ئیسلامن ، لەکاتێکدا ئەوجوانەی پەیمانیان شکاند،هەمان ئەوانەبون محمدیان سەرخست.بەڵام محمد بەهێزبوبو ئیدی لێبوردنی نەما،هێز لێبوردن ناناسێت. یان وەک دەڵێن حیزب تا بەهێزتربێت لێبوردنی کەمدە بێت. دزینی بەها گەلێکی سەردەمی نەفامی دەرخەری ئەوڕاستییەن، کە ئیسلام وەک هەر ئایدیۆلۆژیایەکی تری فاشیسی هەوڵیداوە قوربانی بکاتە جەللاد.
تۆمەت و ناوزڕاندنی قوربانییەکان بەر لەوەی ببنە قوربانی،بەرلەوەی کردەی فاشیستی ئەنجامبدرێت،ئامادەکردنی زیهنیەتی عەوام بۆئەوەی کاردانەوەی نەبێت نەریتێکی فاشیستەکانە.
تەکتیکێکی هەمیشەیی دەسەڵاتە زۆردارو فراوانخوازەکانە،زۆر جار قوربانی دەکەوێتە داوی جەللاد و بەدەستی خۆی ڕێگە خۆش دەکات بۆ

تۆمەتباركردنى . ئەگەر چى هيچ كات ئەوتاوانەى ئەنجام دەدرێت،"تاوانى قوربانىەكە"وەك زەمينەسازى، ئەوەندە قەبارەى گەورە نييە، يان بۆفاشيستەكان بەرگرى لەقوربانىەكە ئامانج نيە، بەڵكو ئامرازە . خودى جەلادەكان، ڕۆژانە تاوانى لەوشێوەيە ئەنجامدەدەن، نەك ئەوە ئەوانەى شيوەن بۆ قوربانىەكە دەكەن خۆيان لەشوێنى ديكە ، بەرامبەر خەڵكيتر هەمان كار ئەنجام دادەن. گرفتەكە لەوێدايە كە ميديا ئەوەندە قوربانىەكە گەورەدەكات بەڕاد□يەك كاردەكاتە سەرهەست و سۆزى خەڵك كە ئيدى عەقڵ و بيركردنەوە لەئارادا نامێنێت ، بەشێوەيەك كار لەسەر سايكۆلۆژياى خەڵك دەكرێت كە دواجار پيلانى دواتر ،ئەوتاوانەى جەلاد ئەنجامى دەدات هاوتا دەكرێت لەگەڵ هەمان تاوان كە خودى قوربانىەكانى دوەم جار ئەنجاميانداوە .

يەك كێشەى كۆمەڵايەتى گەورە دەكرێت بەڕادەيەك كە تەواوى گروپێك تاوانبار دەكرێت،كێشەى بير كردنەوەى مێگەلى ئەوەيە كەباوەڕى بە سزادانى بەكۆمەڵ هەيە ، ئەمەش ڕێگە خۆشكەرە بۆ جينۆسايدو كوشتار. لەسەردەمى محمدى پەيامبەرى عەرەب،لەسەردەمى هيتلەر ، لەسەردەمى "داعش ئاكەپە پارتى، ئەوز ەمينەسازيە بۆ جينۆسايد و كۆمەڵكوژى گروپە بچوكترەكان كراوە .تاوانباركردنى گروپێكى ئەتنى،دينى ..وتاد.هەموكات ئەوتەكتيكە هەبوە،تۆمەتباركردنى جولەكە و ئێزيدى هەروەها لەسەردەمى دەوڵەتى عوسمانى بەرامبەر ئەرمەنيەكان ئەم پيلانە ئەنجامدراوە و.

وەك چۆن كاتيخۆى بەڵگەنامەيەكى ساختە ،نيشانيدا كە جولەكەكان ،،دەيانەوێت دەست بەسەر م□قايەتيدا بگرن،كەدواجار ئەم بەڵگە نامە ساختە بەكۆمەڵكوژى جولەكەكان كۆتايهات!

ل□□ر□دا دەمەوێت خوێنەر بگەڕێنمەو□ ب□ ،□□ابردويەكى نزيك،بۆلاى كەيسى دوعا، بێگومان دوعا قوربانىە،غەدرێكى گەورەى لێكرا،بە دڕندانەترين شێوە كوژرا.بەڵام پرسيارەكە ئەوەيە ئاخۆ كوشتنى دوعا ڕوداوێكى عەفەوى بو،يان كوشتنى دوعا بەرنامە بۆداڕێژراوبو،ئاخۆ دزگا هەواڵگريەكان چ ڕۆڵێكيان هەبوو ؟ئاخۆ گروپێكى دواكەوتو بەنهێنى ژن دەكوژن،ياخود ب□ بەرچاوى خەڵكەوە ؟بۆچى دوعا وێنەى گيرا و ڤيديۆى كوشتنەكەى تۆماركرا؟

كوشتنى دوعا ،پيلانێك بو ،كە دەبوو ڕويدابوايە،ڕێكەوت نەبو،دەستى هەواڵگرى توركياو پارتى تێدابو،بەڵام خەڵكى ساويلكە ناپرسێت ،گەلۆ ئەى ئاسايش چى دەكات،چۆن بنەماڵەيەك،عەشيرەتێك ب□ بەرچاوى دەسەڵاتەوە تاوانێكى ئاوا ئەنجامدەدات؟ بۆچى وێنەى دەگيرێت و بڵاو دەكرێتەوە؟ بۆچى دوعا تەسليمى ئێزيديەكان كرايەوە؟

بۆيە دەبوايە ئەوە بزانرێت كە پارتى لەكەسێتى دوعادا هەمان

خیانەتی ئەنجامدا ،کە لە ٣ی ئاب ئەنجام درا. یەکەم جار خیانەت لە ئێزیدیەکانکرا،لەکەیسی دوعادا،کوشتنی دوعا زەمینەسازیبو،بە کۆمەڵکوژی.هەر چەندێک بێت،کوڕێکی موسڵمان دەچێت ،گوایە ئاشقی کچێک دەبێت ،کە ئێزیدییە،ئێستا بە گومان نەکرێن،ئەمە ئەشقێکی هەواڵگرییە.

قوربانیە کانی پیلانگێڕییەکەی ئاکەپە ،پارتی ،لەوانەیە دەزگای هەواڵگری عیراقیش بەشداربێت ، هەرچەندێک بێت، ڕوداوێکی بەمشێوەیە ڕێکدەخرێت ،زەمینەسازی ئەنجامدەدرێت. تا دوعا بە بەرچاوی خەڵکەوە بکوژرێت. چونکە ئەم بابەتانە لای کەسانی خەڵکی دەشاردرێتەوە ، نەک بە بەرچاوی خەڵکەوە. بەڵام بەئەوەی موسڵمانی ساویلکە بتۆقێنن، خۆیان لەجێگەی دوعا دابنێن،بەئەوەی پێیانبوترێت ئەو یەزیدیانە دەسەڵاتیان هەبێت،هەمان شت بەسەر بەسەر تۆی موسڵمان دێنن کە بەسەر دوعایان هێنا.

ئەمە بینیمان کە ڕایگشتی لەسەر کارەساتی شەنگال ،لە ئاستێکی نزم دابو. ئەو جینەسایدە بەسانایی تێپەڕی،ویژدانی موسڵمانانی نەجوڵاند،بەڵکو فرمێسکی تیمساحیان بەدوعا دەڕشت.لەوکاتەدا جاشفیکریەکانی ئیسلام ،ئاماژەیان بە کوشتنی دوعادەکرد،تاسەرنج لەسەر تاوان و جینەسایدی شەنگال لابدەن.بانگخوازەکان ئاماژەیان بە کوشتنی دوعا دەکرد،بەڵام موسڵمانی گەلحۆ ،نەیپرسی ئەمە چ ویژدان و اخلاقێکە،،بۆچی کوشتنی دوعامان بیردەخەنەوە،بەمەگەر ڕەزانە هەر کورد نییە،ژن دەکوژن،کەوایە دەبێت ئێمەش ڕوبەڕوی کارەسات و جینەسایدێک ببینەوە. بەڵام ئەگەر هێزت هەبێت ،کوا خودا تۆڵەت لەدەکاتەوە. سەدانساڵە تورک کۆمەڵکوژی میللەتان دەکات،بەڵام خوایەک نییە تۆڵەیان لەبکاتەوە هەربەهێز دەبن.فرمێسکی موسڵمانان بە دوعا نەبو،بەخۆیان بو،بە ئایدیۆلۆژیاکەیان بو،بە ئەو فاشیزمە کپکراوەیە کە لەسەریاندا.

ئەولۆژیکەی عوسمانیەکان لەمێشکی موسڵمانان جێکرایەوە"ئەوەی دەیانەوێت بەسەرت بێنن،بەسەریان بێنن"ئەمە بەرگرییە لە ئەقڵ و حەقیقەت، نەک شتیتر،من دەمەوێت بڵێم ،گریمان کەیسی دوعا بەم شێوەیە نییە،،بەڵام ئەوەی هەیە و ڕاستییە،ئامادەیی ئەو زیهنیەتە فاشیستیەکە لەسەری موسڵماناندا،ئەو هەڵچونەگەمژانەیەیە کە لەدەرونیاندا قوڵپ دەدات.ئەویش ئەوەیە خودا دێت بەدەستی پیسترین و چەپەڵترین هێز،تۆڵەی خۆی لە ئێزیدی دەکاتەوە.ئای چ گەلحۆییەکە! چۆڵکردنی شەنگال و بەرگری نەکردن لە خەڵکی شەنگال،پێشتر زەمینەسازی بۆکراوە. سەرەتا دەزگای هەواڵگری میت نەخشە و پیلانی زەمینەسازی ئەنجامدانی تاوان دەداتە پارتی ا،پارتیش جێبەجێی دەکات.

دوعا بەشێوازێکی دڕندانە دەکوژرێت، بەڵام لەرێشدا جەللادی سەرەکی هەر ئاکەپە و پارتین . بەڵام لەڕێگەی ئەو ڕەفتارە ناشیرینە سۆزی خەڵک دەجوڵێت بۆ دوعا،لەهەمانکاتدا ڕقێک بەرامبەر ئەزیدیەکان سەرهەڵدەدات،جارێک وەک ئەوەی کەدوعا موسڵمانە و موسڵمانان خۆ لەجێگەی ئەودادەنێن،هەست دەکەن ئەمستەمە لەوان کراوە،هەتا دورتر دەڕۆن وەهمی ئەوەیان دەچێتە مێشکەوە کە ئەوگروپە ڕقی خۆیان لەکەسێتی دوعادا بەموسڵمانان دەڕێژن!
کاتێک تاوانی نامرۆڤانەی شەنگال ئەنجامدرا، ڕاستەوخۆ لەجیاتی ورژانی هەستی سۆزداری بۆ ئەزیدیەکان،دوعا وەک قوربانی دەتەوەیاد.یان وەبیر دەخرێتەوە. ڕەوایەتی دانی ناڕاستەوخۆ بە و تاوانە لەلایەن هەندێ بانگخواز،ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە کوشتنی تراژیدیانەی دوعا،ڕوداوێکی ڕێکەوت نەبو،نەخشەسازی بۆکرابو.هەربۆیە ئەکتەرەکان ، ئەوانەی بەرگریان لەدوعا دەکرد بەناڕاستەوخۆ لایەنگری بە تاوانی کۆمەڵکوژی ئەزیدیەکان دەردەبڕن.
بەنمونە عەبدالواحید یەکێک بو لەوانەی بەشاردنەوەی تاوانی ئەکەپە پارتی داعش، وێنەی کوشتنی تراژیدیانەی دوعای دەهێنایەوەیاد،فرمێسکی تیمساحی دەڕشت . بەشاردنەوەی تراژیدیایەکی نوێ،تراژیدیایەکی کۆنی دەهێنایەوە ە یادی عەوام،عەوامێک کەسەر لەهیچ ڕوداوێک درناکات جگە لەڕەوایەت هیچ نابینێت.
ئەمە پاساو نییە بۆ کوشتنی دوعا،بەڵکو بەرگریکردنە لەدوعا،ئاشکراکردنی ئەکتەرە ڕاستەقینەکانی کوشتنی دوعایە . بەڵام هەشتا تراژیدیای دوعا بەشی شاردنەوەی تاوان و خیانەتی ئاکە پە پارتی، بەرامبەر ئەزیدیەکانی نەدەکرد،دەبوایە تۆمەتی تریش بدرێتە پاڵیان. لەوکاتەدا کە ئەزیدیەکان ئەو کارەساتەیان بەسەردێت،هەر هەمایەک بەهەر تایبەتمەندیەکی ئەوگروپە پاساو هێنانەوەیە بەتاوانەکە! بەتایبەت لەسەرزاری موسڵمانەکان ڕەوایەتی ئەدرا بە و تاوانە لەڕێگای بیرخستنەوەی تایبەتمەندیە جیاوازەکانی ئەوگروپە ئاینییە .داخراون،خۆیان ناشۆن،پیسن،شەیتان پەرستن یان ڕێز لەشەیتان دەگرن،هەموو ئەم شتانە هەندێکیان وەک تۆمەت و هەندێکیش تەنها جیاوازی کلتوریە، بەڵام لەوکاتەدا ئاماژەیان پێدەکرا بەچی؟ بۆ کەمکردنەوەی قورسایی تاوانەکە، بۆ بەلاڕێدابردن و سەرنج خستنە سەرشتێکیتر،و گوماناویکردن و ..تا هیچ کاردانەوەیەک نەبێت بەرامبەر پارتی. واتا بیرخستنەوەی دوعا ،کەرکردن بو،کەرکردن واتا لادانی سەرنجی خەڵک لەسەرشتێک کە پەیوستە،بەشتێک کە پەیوست نییە.
هەمو ئەوەی بەرامبەر ئەزیدیەکان دەوترا بۆ شاردنەوە و لادانی سەرنجبو لەسەر کارەساتی شەنگال .

کەمەڵگای خێڵەکی و دواکەوتو، خوڕافی باوەڕی بە بەرپرسیاریەتی کەسی نیە،باوەڕی بە بەرپرسیاریەتی گروپ هەیە،چونکە ئەقڵیەتی ئەوکەمەڵگایانە مەگەلییە. بەنمونە بنەماڵەیەک تاوانێک ئەنجام دەدات ،دەبێت تەواوی گروپێک سزابدرێن کە سەر بە یەک ئایدیۆلۆژیان.ئەوەش زهنیەتی خێڵەکی محمد و ئاینی ئیسلامە کە باوەڕی بە سزادانی بەکۆمەڵ هەیە،بەرپرسیاریەتی تاوانیش دەخاتە سەرکۆمەڵ،تەڕوپوش پێکەوە دەسوتێنێت .نەک بە گەورەکان بەڵکو لەو سزایانە ژن و مناڵیش بەرپرس دەکرێت، بەتایبەت مناڵ کە بەهیچ پێوەرێکی اخلاقی و قانونی وئەقڵانی بەرپرس نابێت لە و ڕوداوانەی لە کۆمەڵەکەیدا ڕودەدەن. بەڵام زهنیەتی دینیەکان وەهایە خوڕافیی و فاشیستانەیە و کراوەیە بە قبوڵکردنی کردەی فاشیستانە بەرامبەر گروپە جیاوازەکانی دەرەوەی خۆی.

لەکاتێکدا بە پێوەری دونیای پێشکەوتو،کەمەڵگا ئیسلامیەکان دواکەوتو،کەنەپەرست و داخراون،بە پێوەری خۆیان بێت هەموو کۆمەڵکوژیەک ڕێپێدراوە لەلایەن وڵاتانی پێشکەوتو،تا ئیتر کۆمەڵگای موسڵمانیش فەتحبکرێت و بێتە ناو دونیای ئەقڵانیەت و مۆدێرن بن! بەڵام بانگخوازە مێشک داعشییەکانی ئیسلامی ئاماژەیان بەو تایبەتمەندیانە دەکرد کە بەناڕاستەوخۆ بە لادانی سەرنج بو لەسەر ئەوتاوانە گەورەیە . بێ گومان موسڵمانەکان چەندین جار تاوانی لەم شێوەیان ئەنجامداوە بەرامبەر ئێزیدیەکان و مێژوو ژمارەی فەرمانەکانی تۆمارکردووە،٣ی ئاب دواین فەرمان بو کە لەسەردەستی دوهێزی ئیسلامی داعش ئاکەپە بەهاوکاری پارتی بەکرێگیراوی تورک ئەنجامدرا .خودی مسعود بارزانیش لەناو پارتی بەرپرسی یەکەمە لەوتاوانە. چونکە بارزانی بە ئەوەی پیلانەکە سەربگرێت بەڵێن دەدات پیانپارێزێت بە ئەوەی هیچ هەوڵێکی هەڵاتن و بەرگریش نەدەن. بۆیە پارتی و خودی بارزانی وەک چۆن پیلانی کوشتنی دوعایان داڕشت و ڕێگایان بە ئەنجامدانی خۆشکرد،دواتر بەرامبەر تەواوی کۆمەڵگای ئێزیدی هەمان شتیانکرد..ئەگەر بەلۆژیکی موسڵمانان بێت،دەبێت موسڵمانان هەمویان فڕێبدرێنە دەریاوە،چونکە دواکەوتون،وەک سارتەر وتبوی فەرەنسا وەک مەیمونێکی پێشکەوتو مامەڵەی لەگەڵ جەزائیریەکان کردووە.

داعش پەیوەندی لەگەڵ توركیا هەبو.بەئاشکرا هاوکاری دەکردن،ڕۆژنامەکان باسیان لە کۆبونەوەی مسعود دەکرد لە ئەردەن،هەمو ئەمانە پێمان دەڵێت :دەزگا هەواڵگریەکان سایکۆلۆژیای موسڵمانانیان خوێندەتەوە،،پارتی دەزانێت کوشتنی جینۆسایدی

ئێزیدییەکان تێدەپەڕێت. بۆیە ئەگەر ڕۆژێک دادگایەک هەبێت، دەبێ هەموو ئەوانە دادگایی بکرێن، کە هەوڵیاندەدا سەرنجی خەڵک لەسەر کارەساتەکە لابدەن. ئەردۆغان خۆی وەک خەلیفەی ئیسلامی ناساند وهەوڵی فەتحکردنی دەوروبەری ئەدا، لێرەدا دەبو دواین سوڵتان و خەلیفەی ئیسلام بەناڕاستەوخۆ دواین فەرمان بەسەر ئێزیدییەکانی ئێزدان بێنێت. ئەمڕۆ هەرکەس سەرچێک بکات تێدەگات ئەمە لەناو چ ئەقڵێکی فاشیستی دادەژین، سەیری ئەو پۆستانەبکەن کە لەسەر ئێزیدییەکان دەکرێت، لەوێدا دەبینن، چ گەلحۆیی و گێلییەک لەئارادایە. باوەڕداری نەزان و گەلحۆ، ناپرسێت تاوانی ئەوانە چییە کە لەسەردەمی دوعا هێشتا لەدایک نەبون؟! دەوترێت باوەڕداران بۆچونەکانی خۆیان دەپەرستن، ئەوەش زۆرواقیعیە، هەموو گەمژەو گەلحۆکان وا ئەزانن خوداش وەک ئەوان بیردەکاتەوە، حاشا ئەم زبڵە، ئەقڵی خودا نییە.

مرۆڤی شارستانی لەوە تێدەگات، لەڕووی یاسایی، کە بنەمای ئەقڵانی هەیە، گروپێک تاوانبار ناکرێت، ئیللا ئەوانەنەبێت لە ئەنجامدانی تاوانەکە بەشدارن. لەوە بترازێ ئەقڵی فاشیستی و خوڕافی و فەتحە.
ئەو موسڵمانانەی پاساو بۆ کوشتاری جولەکەکانی مەدینە دێننەوە، هەر ئەوانەن فرمێسک بۆ دوعا دەڕێژن، و پاساو بۆ داعش دێننەوە، چرپە چرپەک لە ژێر لێوەوە دێت و پێیان دەڵێت: داعش ئیسلامی ڕاستەقینەیە. بەڵام ئەمڕۆ ئێمە لاوازین، دەبێ بێدەنگ بین. ئەگەر داعش سەرکەوت ئەوا ئێمە چیمان دەوێت ، دەبین ە پۆلیسی ئەخلاق، وشەلاقچی و تاڵانچی. ئەمەیە دووڕویی …
ئەم بانگخوازە گەلحۆیانە، ئەو مرۆڤە مێژوییانە، پێمان ناڵێن تاوانی هیندییە سورەکان چیبو، ئەرمەن، جولەکە ، کوردەکانی دەرسیم، هەڵەبجەییەکان و…وادیارە پیاوانی خودا لەمێژودا دەبێت هەر لەسەر شێوەی ستالین و بەغدادی و هیتلەرو ئەردۆغان دەرکەون.

مەحمود عەبدوڵڵا

کەریـــم کابان،،قوربـــانیی کۆمەڵگـــایی چینـــایەتیە!..
عبدالرحمن محمد

نرخ، بەها، لکاو□ بە هەموو شتو مەکەکان و مرۆڤەکان و و نیشتمانەکان و جوگرافیا جیاوازەکان و بگرە کیشوەرەکان و تا دەگاتە ئایین و ئایدۆلۆجیاکان. هەموو کاڵایەک یا مەتریالێک کە بەرجەستەیە و دەبینرێت و لە ژیانماندا مامەڵەی لە گەڵدا دەکەین، نرخ و بەها یەکی هەیە ،جا کەم بێت یا زیاد، ئایینەکانیش هەروەها، بەهایان بەرز و نزم دەکات لە گەڵ کات و شوێندا. بۆیە کە تەماشایی دەوروو بەرت دەکەیت و هەست بە جیاوازی و ڕۆڵ و دەور و نەخشی شتە جیاوازەکان دەکەیت، سەرت سوووڕ نەمێنێت لەو جیاوازیانە لە نرخ و پایەی کۆمەڵایەتیان

نرخی شت و مەکەکان دەزانین تا ڕادەیەک ، کە جیاوازیەکانیان لە چیەوە سەرچاووەی گرتووە و بۆ یەکێکیان گرانە و ئەوی تر هەرزان! بۆ نموونە؛ نرخی پارچەیەک ئەڵماس بە بەراورد لە گەڵ پارچەیەک ئاسن، ئەڵماسەکە لە قوڵایەکی زیاتر دەردەهێنرێت و کات و تێچووەکەی زیاترە لە پارچەیەک ئاسن کە دەتوانیت لە چیاکانی پێنجوێن دەری بهێنیت بە ئاسانتر و تێچوویەکی کەمتر، هەروەها کۆمەڵیک فاکتەری تر هەیە لە داواکاری خەڵک و زەوقی کەسەکان. یا کڵاشێکی هەورامی، کە تێچووی ئەو کاتەی کە لە دروستکردنیدا زیاترە لە پێڵاویکی لاستیک کە لە کارگەیەکدا بەرهەم دەهێنرێت، خۆتان دەزانن، کاری زیاتر یەکسانە بە کرێ یا هەقدەستی زیاتر، ئەمەش دەچێتە سەر نرخی ئەو شت ومەکانە، کە لە کۆتاییدا دەبێت، بە کارهێنەرەکە بیدات. بۆ ئاینەکانیش هەروایە، دەبینین، هەزاران کەس لە کۆمەڵگا ئیسلامیەکانەووە دێن و دەبنەە مەسیحی بۆ وەرگرتنی وەڵام و خۆگونجاندن لە کۆمەڵگا ئەوروپیەکاندا، ئەمەش بەرامبەر زمانەتێک و ڕەفاهییەتێکی ماددی لە بیمەی تەندروستی و بێکاری و کاری گونجاو و دەیان دەستکەوتی تر، کەواتە هەموو شتەکان، لە هەواوە بگرە تا دانیشتنی سەر ڕووباریک نرخەکەی جیاوازە، کە دەچیت بۆ ئەحمەو ئاوا، هەواکەی جیاوازە لە گەڵ هەوا و کەشی کەرکووکدا، کەواتە ئەو هەموو ماندووبوون و کرێی ئۆتۆمبێل و کرێی مانەوەیە لە هاوینەهەواریک، نرخێک بەها یەکی هەیە، کەواتە تۆ ئەگەر پارەت نەبوو، ناتوانی چێژ لە جوانی و دیمەن و هەوای سازگاری ئەو

نیشتیمانەش ببینی کە ئامادەیی خوێن و گیانی خۆتی لە پێناودا ببەخشیت. بۆ نموونە من خۆم تا لە عێراق بووم، نە توانیم گەلی عەلی بەگ ببینم ،نە ئەحمەو ئاوا نە باخچە هەڵواسراوەکانی بابل، کەواتە باشم کردووە کە کۆمۆنیستم و نەتەوەپەرست نیم!
نامەوێت بچینە سەر بابەتی ئابووری ، بابەتەکەمان لە سەر ئەو کێشمەکێش و هەرایەیە کە ماوەیەکە لە کۆمەڵگای کوردیدا بەرامبەر کچە میدیاکارێک کە گوایە بێڕێزی بە هونەرمەند کەریم کابان کردووە، ئایا ئەم کچە میدیاکارە داهێنەری ئەو ناوە یا ناتۆرەیەیە بە هونەرمەند؟ ئایا کەریم کابان یەکەم هونەرمەندە کە ناوی دەنێن بە یەکێک لە هۆکارەکانی هاتووچۆووە یا گواستنەوەووە؟ ئایا کۆمەڵگا کێشەی لەووە گەورەتری تیادا نیە، کە ئەوەندە خەڵکی لە دەوری ئەم کێشەیە کۆبوونەتەوە؟ ئایا ناڕەزایەتی و کۆبونەووەی کۆمەڵێک هونەرمەند دژی ئەم میدیاکارە بۆ؟ لە کاتێکدا کۆمەڵگا کێشەی کوشتنی ژنانی تیادایە! کێشەی مووچەی تێدایە! کێشەی ڕێگا و بانی تێدایە١ کێشەی هێرشی ووڵاتانی دراوسێی تێدایە بۆ سەر کوردستان! کێشەی منداڵان و کەرتی پەروەردە و خوێندنی تێدایە! کێشەی ئەمنیەتی تیادایە! ئەمانە بۆ جێی خۆی، با بزانین واقعیەتی کۆمەڵگا چی دەڵێت؛
لە سەرەووە، کەمێک باسی بەها و نرخمان کرد، جیاوازی نێوان کۆمەڵێکیمان باس کرد، بەڵام بەها ونرخی مرۆڤەکانمان هەڵگرت بۆ ئێستا، ئێمە کۆمۆنیستەکان، هەموو شتەکان وەک یەک نابینین، دەچینە قوڵایترەووە، تا بە ڕووکەش دیاردەکان نەبینین و هەڵیانسەنگێنین، بۆ نموونە، ئایا ئەگەر هونەرمەند کەریم کابان، بچوێنرایە یا بەروارد بکرایە یا ناوی لێبنرایە، مارسیدیس، لەگزی، بیئێم، لەمبەرگینی، کە تیایاندایە بە ملیۆنان دۆلارن، هەمان هەڵوێستیان دەبوو بنەماڵەکەیان؟ یاخود بە ناسری ڕەزازی لە سەر ناولێنانی مەرزیە بە ئۆتۆمبێلێکی گرانبەهاووە، دەنگی لەووە نایات و ڕەخنە ناگرێت ؟ ئایا بۆچی وەنەوشەو خەزانی وەنەوشە تا ئێستا نەهاتونەتە دەنگ، یا مۆدێل و بەها ونرخی ئەو ئۆتۆمبێلەی کە کچەکەیان ناوی پێوەنراووە، گران بەها و دەنێتی؟ تەنها وەڵامی کچە هونەرمەندی میسری لەیلا عەلوی کە ئەوەش کورد ئۆتۆمبێلێکی خستبووە ناویەووە نەبێت، کە دەڵێن گوتبووی(میللەتێک تا ئێستا خاوەنی سەربەخۆیی نەبێت ، هیچیان لە ناگیرێت) ناوناتۆرە لە کاڵچەری کوردیدا هەر هەبووە، بەڵام ئێستا لە گەڵ گۆڕانکاریە ئابووریانەدا و زەق بوونەووەی قڵشتە چینایەتیەکەدا، بەراورد بە شتە هەرزان بەها و گرانبەهاکان دەکەن، ئێمە نازانین، پێ دەچێت خەڵک هەبێت، نازناوی ئەڵماسی لێنرابێت و هەندێکیش تەنەکە! بەڵێ زۆر جار دەبیستین و

گوێمان لێ بووە، دەڵێن، فڵان نووسەر زێڕە زێڕ! فڵان هونەرمەند توحفەیە! کچی فڵان کەس بە کێشی خۆی زێڕ دێنێت! دەست ڕەنگینە، یا بازنی ئاڵتونینی لە دەستدایە!

هەر ئەو بەها و نرخەیە، هەزاران مەحمودی کردووە بە خولە! هەزاران ڕەحمانی کردووە بە ڕەحە! هەزاران فاتمی کردووە بە فاتە! هەزاران کارزانی کردووە بە کارە! هەر تەماشایی کۆمەڵیک بەرپرسی خۆمان بکە، پێشتر ناویان هەر ئەم ئەحە و خولە و حەمە و ڕەحە بوون، ئێستا پێشگر و پاشگری کاک و مام و مامۆستا و خان و شێخ و بەگیان لێنراووە، کەواتە، ئەووە وەستاوەتە سەر پێگە کۆمەڵایەتیەکت، کە لە سەرمایەداری وکۆمەڵگای چینایەتیدا بە دەسەڵاتی پارە و ماڵ وموک□کەت دەستنیشان دەکرێت و بانگدەکرێیت، بۆیە ئەو هەموو داهات و پارەیە شەڕی لە سەر دەکرێت، تا بە ناو و شەخسیەتی خۆتەووە بانگ بکرێیت و کەرامەتت نەڕوشێنرێت و لەو ئازارە ڕۆحیانە بە دوور بیت.
بۆیە لە دنیایەکی بێ چیندا، کە پارە و سەرو□ت □□□□ی نەما، ئەو کاتە بەها و نرخی مرۆڤەکان بە توانا و لێهاتوویان دەخەمڵێنرێت نەوەکوو گیرفانیان!

جاری واش هەیە هەندێک شت لە ستاندارد یا قاعیدە دەردەچن، عەرەب قسەیەکی هەیە دەڵیت(تسقط الاداب بين الاحباب)، کۆمەڵێک ئاداب و ڕێز لە نێوان خۆشەویستەکاندا نامێنێت! لەم شارەی من لێی دەژێم، کە بانگی یەکتری دەکەن، دەڵێن(مراوی چۆنی) بەڵام ئەمە کاڵچەری ئەم شارەیە! بۆیە ڕاستە بەها و نرخی ئەو ماتۆڕە سێ ویلانە، کە ناوی هونەرمەند کەریم کابانی لێنراووە، من نازانم بناغەکەی چیە، بەڵام دەزانم، نرخ و بەهاکەی هەرزانە و بە مرۆڤی ه□زاریش د□ک□ر□ت و زیاتر ه□زاران بە کاری دێنن، من خۆم بم، فەخری پێووە دەکەم، کە ناوم بە ئامێرێکەووە بنرێت ک□ ه□زاران و دەستکورتەکانی کۆمەڵگا بە کاری بهێنن، چونکە ئەوان زیاتر لە دەوڵەمەندەکان ڕێز و قەدری بۆ دادەنێن و چاودێری دەکەن.

مامۆستا و هونەرمەند، کەریم کابان، موڵکو سەرووەتی ه□زاران و عاشقانی کورد بوو، بۆیە ئەمان دەیانەوێت، ناوەکەی بزر نەبێت و هەموو ڕۆژێک لە سەر زمانی هەزاران زەحمەتکێش و ڕەنجەدەری بازاڕەکانی کوردستاندا بێت، خۆزگە منیش ئەو پێگەیەم هەبوایە، کۆلارەیەکیان بە ناومەووە بنایە و بیان گوتایە(ئەوە مەلا ڕەحمان فڕێ).

عبدالرحمن محمد(مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

azzady22@gmail.com 18/01/2021

هەورێکی نەبان.. مارف عومەر گوڵ

بۆ ئەوێ چووم وامزانی
ئەستێرە لە مانگەشەویدا دەجریوێنێ
باران لە بەهاریدا تاوتاو خەفەت دەشواتەوە
هەتاو لە زستانیدا
دڵی ساردوسڕی دەرمەندە گەرم دەکاتەوە
شەماڵ لە هاوینیدا ،
بەسەر گڕەو هەڵقرچانا هەڵدەکات
ئەو شەوە درێژە کۆتایی نەهات
هەندێ جار بەفر دایدەپۆشێ و ئەوین ڕەق دەبۆوە
هەندێ جار دەنگی گۆرانی دەهات
هەندێ جاریش گرمەی شەڕو وێرانکردن .
بۆ ئەوێ چووم وامزانی سابات و باغاتێکە
ترش و شیرین و مێخۆش ،
بە پاڵا درەختێکی ڕوتاوەوە گیرسامەوە ،
ئیتر سەردەمێکی ترە دەوران
هەورازێکی ترە ڕێگە
پێچ و پەنایەکی ترە ژیان .
هەورێکی نەبان بەسەرمدا دەڕوا ،
بارا نێکی ئاشنا دێتەخوارێ
تەونێکی هەڵگرتوە خەیاڵ
هەڵبەز و دابەزێتی ناچێتە ژێر ڕکێفەوە
کەوتۆتە هەردەو هەڵەت !
گلارەی دیدەم ئۆقرەی نەگرت
هەرداو هەردو دەشتاو دەشت
بە دوای خوڕەمی بارانەوە
لە تەپونمدا ون دەبێت !
ئەو هەورەش جێم دەه□□ت ،ئای چی بکەم
چەخماخەو شریخەی دەمترسێنێت
لە دەشتێکا جێماوم ،

دڵم بەو ڕێگەیە خۆشە دەمباتەوە ئاوایی ،
وا دیارە بەم پایزی ژینەوە
گۆڕەبانی لانەی ئەوین هەر بە من ناکرێ .
تۆ پێیت لە دەرد و کوڵ
دەفتەرێکی سپیم بەرێ ،پڕی دەکەم
لە خەمی دڵێکی سەرکز ، لە نێتەی هەور
بەسەر حیکایەتی ماتەمینیدا دەیگێڕم
دەری ماڵەکەمی پڕ گۆرانی پژێن دەکەم
پرچی پەشۆکاوی تریفەی پێدەچنم
گەڵایەکی پێدەخوێنمەوە
ڕێحانەی حەیرانێکی ژێر کەپری ئەم مەرزوبوومە
بە لاپاڵی ژیانەوە ،
بەیتێك بۆ جەستەی نازداران دەخوێنێتەوە .

لەوێ ، لەبەر شنەی حەیران و
لەبەر سەڵای بەیتی ،
شاخە و شاخ و شارە و شار و
هەورا و هەور و دەورا و دەور و
گوندا و گوند و ماڵە و ماڵدا
چرپەی دڵێی ، منی بەیتان ، منی مەقامی گریان
منی ئاوازی لەبیر نەکراوی ساڵان
منی لاوکی شەپۆڵی دوێنێ و ئەمڕۆ
چرپەی دڵێی هەپرون بە هەپرونی جەستەی دڵ
بۆ هەورێکی نەبان دەخوێنێت ،
دەڕوا و ناگەڕێتەوە
لەبەر ئاهونزولەی نەنە گەورەیەك
لە بەهارە شیرینەکانی ئەم نیشتیمانە ناشیرین کراوەدا
نێرگس لە ئینجانەی دڵا سەوز دەبێتەوە .
ئەڵێی ئاوی ڕەوانە ، ئەوینە شاراوەکەی
تەمی نەبانی ڕۆژگاری هەور و هەتاو
ئەڵێی هەڵمەتی شەپۆلانە
لە سەردەمی قەڵاچۆکردنی ئینجانەی گوڵ و ڕێحانەدا
ئەڵێی گریانی خوێنە ،
لە سەدەی چەقۆ بەدەستەکانی نەوتا
ئەڵێی (باخچەی پاشا)ی شیعرەکانی گۆرانە
لە سەردەمی وێرانە دا
ئەڵێی (دڵی کوڕان و کچان)ی مەدهۆشە

لە خۆر نشینی دڵشکانا .

زستان پاڵتۆی سەرمای لە بەرکردوە و
باران دەیشواتەوە ،
ئەستێرە لە باوەشی ساماڵدا تریقەی دێ و
مانگ بە سەربانی ماڵەکەی ئێمەوە
حیکایەتی شەوە سپیەکانی بۆ کچانی دەرو دراوسێ گێڕایەوە
هەواڵی بەفری لەو شاخە پرسی ، بارانیش لە بنار
هەر هەور بوو ، دەهات و نەدەهات
تووڕە دەبوو ، هێور دەبۆوە
ئەو دەگریا و من دەگریام
هەر هەور بوو لە من دەچوو ، نیشتیمانی نەبوو
لە مەراقی چاوەڕوانیدا ون دەبوو !
هەر هەور بوو لە گوێ دەچوو
ڕۆژێك هەبوو ڕۆژێك نەبوو
هەر هەور بوو لە خۆشەویستی دەچوو
لە هەڵەتی گوڵوتینا ئاوا دەبوو
لەم دەور و بەرە هەر هەور دەناسم
ئیتر هیچ بارانێك نەیدەزانی
لە باوەشی پان و پۆڕی ئاسماندا چی بەسەر هات
لە چ پەنایەکدا خۆی کۆدەکاتەوە
هیچ بارانێك نەیدەزانی هەور چی بەسەر هات
هەور نەهات ! دڵم سووتا
بووم بە یەکێك لە قوربانیەکانی قەدەر
ڕەشەبا پەلکێشی کردم ،
بۆ مەداری پەت پەتێنی ئەمسەر دونیا و ئەوسەر دونیا
لە چاوەڕوانیی هەوردا بووم ، پشتی لە زەوی کرد
لە چاوەڕوانیی نێرگسەجاڕێکدا بووم ، ڕۆچوو
لە چاوەڕوانیی ماچێکدا بووم ، هەڵوەری !
هەور نەهات ،
بە درەختێکی سووتاوەوە خۆم گرتەوە !

سلێمانی / 3 – 4 / 2020
نەبان : نادیدە ، نەناس ، کەسێك بە کەسێکی تر دەڵێت : بۆ خۆتمان لێ نەبان دەکەیت .

گەڕیـدەیەک لە دۆزەخـا.. شیعـر/ کاوە عوسمان عومەر

من بریـنی سپی
گوڵە ژەهریـنەکانی
عیشقم چنیو□ تەوە
بەردی وشەم داتاشیوە
تا پەیکەری بارانی ئەو
لە کەرنەڤاڵی پەری
باڵسوتاوەکانی دۆزەخا
ببینمەوە
چی وەرزێکی شەختە بیابانە
خەزانی ڕوخساری
تەزیوی بەهاری
هەڵچنیوە
چما ئەم هەموو خوێنە
تینوە
لە جەستەی پڕ ئەندێشەی
دارستانێ لە خەو
بپژێ
چما ڕەگی هەڵقرچاوی
دارەکان
هاوار و
ناڵە ی
ئەڤینی پڕ دەردی
زەمینیانە
چ ترسناکە ڕۆژەکان
بێ بزەی
لێوی تۆ
لە سەرابا بە خۆم دەڵێم
شکۆفە سپیە ژەهرینەکان
لەوانەیە ببنە

لێوی شەڕانگێزی تۆ
تینوو
بە نمە شیعری من
شکۆفە ژەهرینەکانی عیشق
با لە بێستانی بوهەیمی ڕۆح
بوەرن
زەرد ، پەمەیی،
سوور،
وەک خوێنی تکاوی
دڵی ئاسمان،،
وەک گەڕیدەیەک
لە وونبونێکی قەشەنگا
بە قامیشەڵانی زەمەنا
ڕێئەکەم
تا چرۆیەک
لە ئەستێرەی نیگایەکت
بدوێنم
وونبونێکی خۆشە
گەڕیدەیی لە دۆزەخا
وونبونێکی خۆشە
دارستانی دڵی سامناک
مەست بە مەی ڕەشی
ئیبلیسەکانی
یاخیبوون بێ
گەڕیدە بە،
تۆ ووتت
لە ژێر مانگێکی شین
هێشتا ملوانکەی قەشەنگی
منداڵیەکی
لاسار و یاخی
نەپچرا بێ
گەڕیدە بە
ڕۆحێکی نەسرەوت
یاداشتە ئاگرینەکانی
سەفەری نەفرەت
کەشتی نێو گڕکانی نەهات
نەیبرد بێ

با لم دزخ قشنگی ئستا
ب ئافات
بیک بنوسین
با ب فنا
بیک بگینو
بب گریدن وک من
وک هی تزیو
ل چنگی زریانا
ب شخت خشبختی ها
بتویتو
....

ونکی تابلیکی نیگارکشی ئکرانی
Victor Zaretsky. باخچی شکفکان))

ئالیتا ئاندرا ل دوو سایییو بوو ب ونکشکی جیهانی.. رزا شوان

کچی جوانکیل و رووخش (ئالیتا ئاندرا) ل باوککی ئوسترالی (مایکل ئاندرا) و ل دایککی رووسی (نیکا کاشینکقا) ل (٩/ یونایر/٢٠٠٧) ل شاری (ملبرن) ل ئوسترالیا لدایکبوو. ب باشی ب زمانی ئینگلیزی و رووسی قسدکا و دنووس. دایک و باوکی دوو هونرمندی شوکاری ناسراون ل ئوسترالیادا.

ئالیتا ئاندرا، یکک ل د مندای بلیمت و پرج (موجیز) ل جیهاندا. ل تمنی دوو سایندا یکمین پشانگای تایبتی خی کردو. بوو ب بچووکترین هونرمندی ونکشی پیشیی ل جیهاندا. ئالیتا ونککشکی خسکی داهنر. تابلکانی زر برز و مبستار و ناوک قوون، جی سرسومانی بینران. گوزارشت ل ناخ پاکی و ل خیا فراوانی کچییکی بهرمندی بلیمت و پرج دکن.

بە هەزار لە شێوەکاران و لە هەوادارانی هونەری تازە، واقیان وڕما لە شێواز و لە ڕێبازی هونەریی ئالیتای ساوا، لەو ڕەنگە گەش و جوانانەی بەکاری هەناون، لە قووڵی واتا و مەبەست و ناوەڕۆکی تابلۆکانی. زۆر بەگەرمی چەپڵەیان بۆی لێدا و پیرۆزبایی و دەستخۆشی و ئافەرینیان لێکردن.

تەمەنی ئالیتا تەنیا (٩) مانگ بوو، هێشتا فێری قسەکردن نەببوو، پێشی نەگرتبوو، کەرپەیەکی شیرخۆر بوو. باوکی لە ژوورێکی ماڵەکەیاندا، پارچەیەک قوماشی سپی گەورە و چەندین قوتووی بۆیەی ڕەنگاوڕەنگی سەر واڵای دانا، بە ئەوەی تابلۆیەک بکێشێت. ئالیتا بە گاگۆڵکێ ڕۆیشت و چووە سەر قوماشەکە و بە ئارەزووی خۆی کام ڕەنگ بە لایەوە جوان بوون، دەستە قنجەکانی تێدەنان و بە پەنجە ناسکەکانی لەسەر قوماشەکەدا، بە ڕاست و بە چەپدا هێڵی دەکێشا و پێدەکەنی. هەموو قژی و دەموچاوی و جلەکانی و دەست و پێیەکانی بە بۆیەوە بوون. باوکی لێیگەڕا و لای نەدا. ئالیتای بچووک یەکەمین تابلۆی کێشا. دیمەنی لە بۆیەنانی خۆی لە ڕەنگەکان، دانیشتنی لەسەر قوماشەکە و لە نێوان ئەو هەموو بۆیە جوانەدا، ببوو بە تابلۆیەک. باوکی دەڵێت:" ئەم کارەی ئالیتا تەنیا یاریکردن بە بۆیە نەبوو، جاروبار دەوەستا و بیری دەکردەوە.. دووبارە دەستەکانی دەخستنەوە ناو بۆیەکان و بە قوماشەکەدا دەهێنان. لە دواییدا دەستی بە چەپڵەلێدان کرد. ئەمە یەکەمین تابلۆی ئالیتای نۆ مانگ بوو کە کێشای. لە ڕاستیدا دیمەنێکی زۆر جوان و سەیری هەبوو. تابلۆکەی زۆر سەرنجی ڕاکێشام. گەلێک لێکدانەوەم دەربارەی تابلۆکەی هەبوون جێی سەرسوڕمانی من و دایکی بوو.. گەر دەروونناسێکی منداڵان، تابلۆکەی شیبکردایەتەوە. ڕەنگە زۆر ڕاز و نیاز و شتی تری لێ تێدەگەیشت" ئەم تابلۆیەی لە مۆزەخانەی هونەری لە لەندەن پارێزراوە.

دایک و باوکی بۆیان دەرکەوت کە ئالیتای کچیان منداڵێکی بلیمەت و پەرجۆیە.

ئالیتا لە ئێستادا تەمەنی (١٣) ساڵانە، دەڵێت:" تەمەنم نۆ مانگ بوو کە تابلۆی یەکەمم کێشا. بیرم نایەتەوە کە چۆن ئەو کارەم کرد" لەوانەیە لەو تەمەنە منداڵییەدا بە بیری نەیاتەوە کە چۆن بە یەکەم جار وێنەی کێشا، بەڵام بە دڵنیاییە دایک و باوکی دەزانن و لە یادیانە، کە چۆن ئالیتای کۆرپەیان، هەوگری تێکەڵکردنی ڕەنگەکان بوو. لەو ڕۆژەوە، دایک و باوکی ڕۆژانە لە ژوورەکەی ئالیتەدا کە ناویان لێناوە (ژوری جادوویی ئالیتا)، کە پڕە لە بۆیەی ڕەنگاوڕەنگ

و لە قوماش و لە فرشە و لە شتی تر و لە تابلۆکانی ئالیتا. لەو ڕۆژەوەدا، دایک و باوکی پارچە قوماشی سپی و بەیەیان دەخستە بەردەستی، بە ئەوپەڕی ئازادی و هەوسی خۆی بەیەی دەکردە سەر قوماشەکانی بەردەستی و بە پەنجەکانی بەیەی بە سەریادا بڵاودەکردنەوە. دوایش فێری بەکارهێنانی فرشە بوو. بەو منداڵییە کاتێکی زۆری بە وێنەکێشان بەسەردەبرد.

تەمەنی ئالیتا ئاندرا (٢٢) مانگ بوو، تا ئەم تەمەنەی کەمێکەک تابلۆی ڕەنگاوڕەنگی هەمە بابەتی کێشا بوون. بەڕێوەبەری پێشانگای شەقامی (بەرۆنزویک) لە مەلبۆرن، (مارک جامیسۆن) کردنەوەی پێشانگایەکی تایبەتی، بە هەردوو ژنە هونەرمەندی شێوەکاری ناسراو (نیکا کەڵاشینکۆڤا) ی دایکی ئالیتا و (جولیا بالینەف) راگەیاند.

کەڵاشینکۆڤا، پێشنیاری بەشداریکردنی هونەرمەندێکی شێوەکاری تری بە بەڕێوەبەری پێشانگاکە کرد، کە ببن بە سێ ژنە هونەرمەندی بەشداربوو. جامیسۆن یەکسەر رازی بوو. نیکا کەڵاشینکۆڤا (١٥) تابلۆی ڕەنگاوڕەنگی ئالیتای کچی خستینە پێش چاو بەڕێوەبەر، بە ئەوەی ئاشکرای بکات، کە ئەم تابلۆیانە ئالیتای کچی کێشاویانن.

بەڕێوەبەر زۆر سەرسامی تابلۆ جوان و ڕەنگە ئەکریلیکە گەش و گونجاوەکانیان بوو. یەکسەر بڕیاری دا کە بخرێنە پێشانگاکەوە. بەڵام لە دواییدا زانی ئەو تابلۆیانە، تابلۆی ئالیتای کچی نیکا کەڵاشینکۆڤایە، کە تەمەنی (٢٢) مانگانە، هێندەی تر سەرسام بوو. تابلۆکانی زیندووبوون، گوزارشتیان لە ژیان و جووڵە و داهاتوو دەکردن. بە ڕەنگی گەش و جوان و پاک کێشابوونی. مارکی بەڕێوەبەر، تابلۆکانی ئالیتای کرد بە ریلام بە پێشانگاکە. کە پێشانگاکە کرایەوە، بینەرانی زۆر سەرسام بوون و واقیان وڕما، کە منداڵێکی بیست و دوو مانگان ئەو تابلۆیانەی کێشاون. وێنەی ئالیتای سەر و قژ و جلوبەرگی بە بۆیە نەخشاو و نموونەی لە تابلۆکانی، لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاویان کردنەوە، بووش بە مانشێتی میدیاکان و بە یەکەمین هەواڵی راگەیاندنەکانی ئوسترالیا. بە (بیکاسۆی بچووک) یش ناویان برد. لە کۆی (١٥) تابلۆی نمایشکراوی (٧) یان فرۆشران. کە نرخەکانیان لە (٣٠٠) دۆلار بە (٣٠،٠٠٠) دوڵار بوون.

لە دوای مانگێک لە کردنەوەی ئەو پێشانگایە و ناوبانگ دەرکردنی، ئالیتای بچکۆلە لەگەڵ باوکیدا، سەردانی (هۆنگ کۆنگ) یان کرد، لەوێدا پێشانگایەکیان بۆ تابلۆکانی کردەوە. یەکێک لە تابلۆکانی

کە دەربارەی (وێستگەی میری ئاسمانی رووسی) یە، بە نرخی (٢٤،٠٠٠) هەزار دۆلار فرۆشرا. ئەم نرخە بەرزەش نەک بە ساوایەکی شیرخۆری شێوەکار، بەڵکو بە وێنەکێشێکی گەورەی پێشەییش پارەیەکی کەم نەبوو.
ئالیتا ئاندرا، لە تەمەنی (٤) ساڵیدا، لە (٤ بۆ ٢٥/ یۆنیۆ/٢٠١١) لە پێشانگای (گەلەری ئاگورا) لە مێلبۆرن لە ئوسترالیا، پێشانگایەکی کەسێتی کردەوە، لەژێر ناوی (پەرجەی رەنگەکان) کە (٢٤) لە تابلۆکانی نمایش کرد، هەموویان بە فرۆشتن بوون. نرخیان لە (٥ بۆ ١٠) هەزار دۆلار بوون. (٩) لە تابلۆکانی بە زیاتر لە (٥٠) هەزار دۆلار فرۆشران. چەندین دیمانەی تەلەفزیۆنی ورۆژنامەییان لەگەڵدا کردن، هێندەی تر ناوبانگی دەرکرد. ئالیتا ئاندرا، بوو بە مایەی شانازی بە ئوسترالیا و بە خێزانەکەی. بووش بە بچووکترین هونەرمەندی شێوەکاری جیهانی.
تا ئێستاش لەسەر داخوازی چەندین لە شارە گەورەکانی وڵاتانی ئەوروپا و ئاسیا و ئەمریکادا و رووسیا و چین، وەکو مێلبۆرن، هۆنگ کونگ، نیویۆرک، مەیامی، لەندەن، مۆسکۆ، پترسبۆرگ و چەندین شاری تریش. پێشانگای نمایشکردنیان بە تابلۆکانی کردەنەتەوە. ژمارەیەک زۆر لە تابلۆکانی فرۆشران، تا ئێستا گرانترین تابلۆی بە (٥٠) هەزار دۆلار فرۆشرا.
ئالیتا ئاندرا، هەر لە تەمەنی (٤) سالاندا. لە رۆژی (٦ بۆ ٩/ دێسەمبەر/ ٢٠١١) لە نیویۆرک و لە (میامی بیتش) لە ئەمریکا. لە پێشانگای (ئارت بازل) کە یەکێکە لە باناوبانگترین پێشانگای ساڵانە لە جیهاندا، بە نمایشکردنی هونەری منداڵان، کە زیاتر لە (٤٥٠) هونەرمەندی منداڵان و شێوەکارانی پسپۆری شێوەکاری منداڵان و چەندین لە رەخنەگران ئامادەبوون. ئالیتای ئوسترالی، گەشترین ئەستێرەی منداڵانی شێوەکاری ئەو پێشانگایە بوو. لە لایەن رەخنەگران و هونەرمەندان و میدیاکانی ئەمریکا وە، نازناوی (منداڵە بلیمەتەکە) کەیان لێنا.
ئالیتا ئاندرا، لە تەمەنی (٥) ساڵاندا، لە رۆژی (١٢/ یۆنیۆ/٢٠١٢) دا. لە پێشانگای هەڵەی (گەلەری ئاگورا) لە مێلبۆرن لە ئوسترالیا، لە ژێر ناوی (نهێنی گەردوون) دا، پێشانگای دووەمی خۆی کردەوە.
ئالیتا ئاندرا، لە ئێستادا تەمەنی سیانزە ساڵە. تا ئێستا لە زیاتر لە (٢٥) پێشانگای نێودەوڵەتی جیهانیدا، بە تابلۆ رەنگینەکانی بەشداری کردووە و باشترین ئەنجامی بەدەستهێناوە و خەڵاتی رێزلێنانیان پێشکەش کردوون. زۆرترین تابلۆکانی فرۆشراون. گەرچی ئالیتا بە فرۆشتن و دوورکەوتنەوەی

تابلۆکانی لێی، خەمگین دەبوو، چونکە بە پارچەیەک لە رۆح و جەستەی دەزانین. هەروەکو گیانەلەبەریك خۆشیانی دەویست.

ئالیتا ئاندرا لە تەمەنێکی زۆر بچووک و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا، بەهرەی هونەریی گەشایەوە، توانی پێگەیەکی شایستەی جیهانی بەدەستبهێنێت و ببێت بە ئەستێرەیەکی گەشی ئاسمانی هونەری نیگارکێشی جیهانی و ببێت بە یەکێک لە بلیمەتەکانی جیهان.
بەشێکی زۆر لە تابلۆکانی خراونەتە مۆزەخانە هونەرییەکانی شارەکانی جیهان.
ئالیتا هێشتاش منداڵە و لە سەرەتای ژیانی دایە. درێژە بە داهێنان دەدات. چاوەڕوانی ئەوەی لێدەکرێت، کە داهاتوویەکی گەشتری ببێت.. ببێت بە کەڵە هونەرمەندێکی جیهانی.. ببێت بە (پابلۆ بیکاسۆ و لیۆنارد داڤنشی و جاکسون بولۆک) ێکی تر.
نیکا کڵاشینکۆڤا لە بارەی ئالیتای کچیانەوە دەڵێت:"ئالیتا لە میانەی رەنگەکانەوە دەدوێ، ئەو بە وێنە گوزارشت لە قسەکانی دەکات، بە لای ئەمەشەوە بینینی تابلۆکانی گوێگرتنمانە. ئالیتا بە وێنەکێشان گوزارشت لە ناخ و لە خەیاڵ و هیوا و خەونەکانی دەکات. هەندێ جار دەنگی تێکەڵ بە تابلۆکانی دەکا و لەگەڵ وێنەکێشاندا گۆرانی دەڵێ، و هەندێ لە تابلۆکانیشی رەخنەئامێزن.
ئالیتا زۆر جار بە دیار تابلۆکانیەوە سەما دەکا، کەمانجە یا پیانۆ لێدەدات، بە دەوریاندا دەسوڕێتەوە و چەپڵە لێدەدا، هەروەکو ئەوەی کە لەگەڵ خۆشەویسترین هاوڕێی دابێ. لە کاتی کێشانی تابلۆکانیشیدا زۆر بە وردی سەرنج دەدات. تەمەنی دوو ساڵان بوو، کە دادەنیشت بە ماوەیەک هەردوو دەستی دەخستنە سەر زەوی، یا دەیخستنە بن گوێیەکانی و بیری دەکردەوە. زوو هەستم بەوە کرد کە ئالیتا لە منداڵانی هاوتەمەنی خۆی جیوازتر و بیرتیژتر و خەیاڵ فراوانتر و بەهرەمەنترە.. شێوازیشی لە وێنەکێشاندا جیاوازترە لە شێوازی منداڵانی تر”
ئالیتا ئاندرا، هونەرمەندێکی سوریالی داهێنەرە، تابلۆکانی سیمبولین و گوزارشتن لە هونەری ئابستراکتیفی، بە تەواویش بە ئاراستەیەکی تازەی دوور لە چاولێکەری و لە دووبارەکردنەوەی کێشەی باوی سەردەم تێپەڕیو. ئالیتا لە تەمەنی دوو ساڵییەوە، بوو بە خاوەنی شێواز و رێباز و ستایلی خۆی. میدەمێکی تری داهێنا بە گوزارشتکردن. گەڕانێکی نوێی بە هونەری شێوەکاری بەخشی و ماتریاڵی تری بە زیاد کردووە. تاقیکردنەوەیەکی هەستی قووڵی بە تابلۆکانی بەخشیون، هەر تابلۆیەک لە

تابلۆکانی چێرۆکێکن، یا رەخنە، یا گوزارشتن لە خۆشی و لە داهاتوویەکی نموونەیی گەشتر.
ئالیتا ئاندرا، بە زۆری بۆیەی ئەکریلیک (جۆرە بۆیەیەکە کە زوو وشک دەبێتەوە) لەسەر قوماشی سپی رووبەر گەورەدا دەکێشێت.
لە زۆر لە تابلۆکانیدا، شتی سێ لایی بۆ زیاد کردوون، وەکو: دیناسۆر و بۆق و پەپوولە و پەنگینی پلاستیکی و مورووو و گەڵا و توێکڵ و ریشاڵ و چیلکەی دار و کەوچک و کەمانجە و فرشە و پەڕاو و پەڕی باڵندە و گەلێ شتی تری تێکەڵ بە بۆیەی سەر تابلۆکانی کردوون. ئەم شتانە رەهەند و قووڵاییەکی زیاتریان بە تابلۆکانی بەخشیون و چێژ و کاریگەرییەکی زیاتریشیان لەسەر خەڵکی هەیە. ئالیتا زۆر بە وردی و بە دیقەت و بە بایەخەوە تابلۆکانی دەکێشێ. زیاتریش رەنگە گەشەکان بەکاردەهێنێ.
هونەری شێوەکاری بوونە بە گرووپی خوێنی ئالیتا و بەبی وێنەکێشان هەڵناکا. تابلۆکانی وزەن بە گیانی و پەنجەرەیەکن بۆ ئەقڵ و هزری داهێنانی، مایەی شادی و کامەرانین بۆی. چێژ و خۆشی و هیوا و گەشبینیش بە تەماشاکەرانی دەبەخشن.

رەخنەگرانی شێوەکار، شێوازی هونەری وێنەکێشانی ئالیتا ئاندرا، لە لیستی هونەری ئابستراکتیفی (تەجریدی) ریزبەند دەکەن. لە تەکنیکی سوریالی خەتەنی و رێکەوت دا. بە هەریەکە لە کەڵە هونەرمەندە شێوەکارە داهێنەر و بەناوبانگەکانی سەدەی بیستەم، جاکسۆن بولۆک و سلڤادۆر دالی و پابلۆ بیکاسۆ بەراوردیان کردوون.
هەرچەندە کە ئالیتا، هونەرمەندێکی شێوەکاری سوریالی نوێخوازە، لەگەڵ ئەمشدا، دەڵێت: "من هیچ دژایەتییەکم لەگەڵ هونەری کلاسیکیدا نییە.. بەڵام هونەری ئابستراکتیفی سەربەسترە.. شێوازی من وەکو گەردوونی ئازاد وایە"
من تەنیا وەکو نووسەر و هەوادارێکی هونەری شێوەکاری، لە تابلۆکانی ئالیتا ئاندرام روانی و کەمێک تێگەیشتن و لێکدانەوەم بەیان هەیە. تەنیا ئەو کەسە هونەرمەند و رۆشنبیریە هونەریانە و رەخنەگرانە دەتوانن لە تابلۆ سوریالی و سیمبولییەکانی ئالیتا ئاندرا تێبگەن و تا رادەیەک ناخی بخوێننەوە و بە وردی رەنگەکان و هێڵکارییەکانی تابلۆکانی لە هەموو روویەکەوە لێیان تێبگەن و بە جوانی لێکیان بدەنەوە و واتا و مەبەستەکانیان شیبکەنەوە، کە باکگراوندێکی رۆشنبیریی هونەریان هەیە و بەڵەدن لە شێواز و رێباز و لە قوتابخانە هونەرییەکانی هونەری شێوەکاری. چونکە تابلۆکانی سوریالی و

سیمبولین و هەمووکەسێک بە ئاسانی لێیان تێناگات. هەر رەنگێک لە رەنگەکانی، هەر هێڵێک لە هێڵەکانی تابلۆکانی ئالیتا واتای سیمبولی خۆیان هەیە. دەربڕینی هزر و بیر و زادەی خەیاڵ و داهێنانی ئالیتای هونەرمەندی نوێخوازن.
شایەنی باسیشە، بەجگە لە وێنەکێشان، ئالیتا ئاندرا، چەند ئارەزوویەکی تریشی هەیە، لەوانەش: کەمانجە و پیانۆ لێدەدا، گۆرانی دەڵێ، سەمای بالیا دەکا و گرنگی بە فیزیکی تیۆری و زانیارییە گەردوونییەکان دەدا.
ئالیتا دەڵێت:" کەمانجە تەنیا ئامێرە کە دەکرێ، تووڕە بێت، شادبێت، خەمگین بێت"

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزییەوە وەرگرتووە.
رێزا شوان
نەرویج: ١٧/ یانوار/٢٠٢١

شیعر/ گەڕان بە دوای دەرەوەی بازنەی کاربەدەستدا.. نەوزاد بەندی

ئەرێ لە کوێ
ئاواییەک دەست ئەکەوێ ،
کاربەدەستەکانی ساڵ چوار فەسڵە ،
باسیان باسی موچە نەبێ ؟
(نامەوێ کاربەدەست ببینم
نامەوێ گوێم لە دەنگی کاربەدەست بێ ..
نامەوێ ڤێلا و کەمپانیا و تاوەر و مۆڵ و
ئوتومبیلی زرێپۆشی کاربەدەست ببینم ..
نامەوێ هەواڵە جەرگبڕەکانی کاربەدەست ببیستم ..
نامەوێ …
نامەوێ زەماوەندی دووەم و سێیەم و چوارەمی کاربەدەست ببینم ..

نامەوێ بوتڵێ ویسکی سکۆتلەندی کاربەدەست تەماشاکەم
نامەوێ چاوم بینەری
بڕوانامە بە چەقەنەیەک وەرگیراوەکانی ، کاربەدەست بێ ..
نامەوێ نەیارەکانی کاربەدەست ، ساڵ چوار فەسڵە ،
باسی ملیارەکانی کاربەدەستم بۆ بکەن)
لە کوێ دێیەک بدۆزینەوە ،
هەواڵی بە پەلەی کاربەدەستی تیا نەبێ ؟
لە کوێ ئەشکەوتێ دەست ئەکەوێ ،
شوێن پێ و
بەبەردبووی کاربەدەستی لێ نەبێ ؟
من ئەمەوێ هەڵفڕم ..
لەکام ئاسمان ،
شیناییەک هەیە ، مەقەستی کاربەدەستی لێ نەبێ ؟
(نامەوێ سەیری دەمی داپچڕاوی خەڵکانێک بکەم ،
لە جوانی کۆشکی کاربەدەست ، داپچڕا بێ ..
لە گەنجی و قۆزیی کاربەدەست ، داپچڕا بێ ..
لە زیرەکی وفەساحەت و بەلاغەتی کاربەدەست ، داپچڕا بێ ..
له دەسکەوتەکانی کاربەدەست لە هەر دەقیقەیەکدا ، داپچڕا بێ …)
ئەرێ لە کوێ گۆڕێ شک ئەبەن ،
دروشم و سروودی کاربەدەستی تیا نەبێ ؟
چرایەک تۆ بڵێی شک نەبەن ،
کە نەوت و .. فتیلە و ..منەتی
کاربەدەستی تیا نەبێ ؟

فەلسەفەی سیاسی هانا ئارنێت.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

ئەو قسەیە راست نییە کە دەگوترێت فەلسەفە تەنها کاری پیاوانە و ژنان لە بواری فەلسەفیدا دەستڕەنگینیان نییە، چونکە لەناو کتێبخانەی فەلسەفی جیهاندا، کۆمەڵێک ناوی جوانی فەیلەسووفی ژنانمان هەیە، یەکێکیش لەوانە ژنە فەیلەسووفی جوولەکەی ئەڵمانی هانا ئارنێتە.

ئارنەت لە ساڵی 1906 لە بنەماڵەیەکی جوولەکەی ئەڵمانی لەدایک بووە، هەر لەوێش خوێندنی تەواوکردووە، بەڵام بەهاتنە سەرکاری نازییەکان لە ئەڵمانیا، ناچار وڵات بەجێدەهێڵێت بەرەو ئەمریکا دەوات و هەتا کۆتایی ژیانی لە ساڵی 1975 لەوێ دەژی. هانا ئارنەت یەکێکە لە کاریگەرترین فەیلەسووفە سیاسییەکانی سەدەی بیستەم، خاوەنی کۆمەڵێک کتێبی فەلسەفی زۆر گرنگە لەوانە « بنچینەکانی تۆتالیتاریزم» کە لە ساڵی 1951 نووسیویەتی، ئەم کتێبە لێکۆڵینەوەیەکی سیاسی بوو لە بارەی رژێمە دیکتاتۆرەکانی ستالینی و نازیی ئەڵمانی، هەتاوەکو ئەمڕۆش بە یەکێک لە کتێبە باشەکانی جیهان دادەنرێت لەبارەی لێکۆڵینەوەو شرۆڤەکاری لەبارەی سیستەمی دیکتاتۆرییەوە. هەروەها کتێبی دۆخی مرۆیی کە لە ساڵی 1958 نووسیویەتی، کە ئەویش یەکێکە لە کتێبە گرنگەکانی بواری فەلسەفی سیاسی.

لەماوەی پێشوودا کتێبێکم بەناونیشانی«فەلسەفەی هانا ئارنەت» بەرچاو کەوت، ئەم کتێبە لە نووسینی «ماوریزیۆ پاسرین دەنترێڤێس» و لەلایەن کاک ئارام محەمەد کراوە بە کوردی و دەزگای ئایدیاش چاپی کردووە. ئەم کتێبە یەکێکە لە کتێبە باشەکان کە لە بارەی فەلسەفەی هانا ئارنەتەوە نووسراوە، نووسەر هەوڵیداوە، پوختەیەک لە فکری سیاسی و فەلسەفەی ئەم ژنە فەیلەسووفەمان بۆ دەربخات و زانیاری باش بدات بە خوێنەر.

مێژوو

هانا ئارنەت بۆچوونێکی تایبەتی بەرامبەر بە مێژوو هەیە و پێی وایە خوێندنەوەیەکی رەخنەگرانەی مێژوو، سوودی زۆری دەبێت بۆمان. لەمبارەیەوە پێی وایە: دووبارە بەستنی پەیوەندی لەگەڵ ڕابردوو تاقیکردنەوەیەکی دێرینەناسیانە نییە، بە پێچەوانەوە بەبێ گەڕانەوەیەکی رەخنەگرانە بۆ رابردوو، ئاسۆی زەمەنی ئەمە لەیەک هەڵدەوەشێت و تێکدەشکێت.22

هەروەها ئارنەت پێی وایە پێویستە ئەو ساتانەی رابردوو زیندوو بکەینەوە کە شایانی پاراستنن و ئەو بەشەی گەنجینەی رابردوو رزگار بکەین کە بۆ ئێمە گرنگە.

مۆدێرنە

بەپێچەوانەی بەشێکی زۆری فەیلەسووفانی ئەڵمانیا و رۆژئاواوە، هانا ئارنەت بۆچوونێکی تاڕادەیەک نەرێنی بەرامبەر بە مۆدێرنە هەیە، ئەمەش بەتایبەتی لە کتێبی « دۆخی مرۆیی» دا بە جوانی دەردەکەوێت. بە بۆچوونی ئارنەت، مۆدێرنە بەلەدەستدانی جیهان وەسف

دەکرێت، چونکە دەبێتە هۆی سنووردارکردن و نەهێشتنی فەزای گشتی کردار و جیهانی تایبەتی و بەرژەوەندییە ئابوورییەکان زاڵ دەبن. هەروەها پێی وایە کە مۆدێرنە سەردەمی بەرێوەبردنی بیرۆکراسی و رەنجی بە ناونیشانە نەک سیاسەتی کردار، سەردەمی دەسەڵاتی نوخبەکان و دەستکاری رای گشتییە، سەردەمێکە تێیدا فۆڕمە تۆتالیتارییەکانی حکومەت وەکو نازیەت و ستالینیزم، لە ئەنجامی جێکەوتنی تەقاندن و توندوتیژییەوە دەرکەوتوون، ل19
پێشی وایە کە گۆشەگیریی و تەنیاییش، هاوپشتی مرۆیی و تێکەڵای فۆڕمە خۆڕسکەکانی ژیانی بەکۆمەڵی داڕزاندووە و تاکەکان پێوەر و بەها نەریتییەکان لە دەست دەدەن،ل19

تۆتالیتاریزم

وەکو لە پێشیشدا ئاماژەم پێدا هانا ئارنێت بە یەکێک لەو فەیلەسووفانە دەناسرێت، کە بە زانستیترین و باشترین شێوە، میتۆد و بنەماکانی تۆتالیتاریزمی شیکردۆتەوە. ئارنێت پێی وایە کە سیستەمی تۆتالیتاریزمی هاوشێوەی ستالینیزم و نازیەت و فاشیزم، بەرهەمێک یان منداڵەی مۆدێرنەن، ئەمجۆرە سیستەمانە نامۆن بە مێژوویی مرۆڤایەتی. ئەو لە کتێبی « بنچینەکانی تۆتالیتاریزم» دا دەڵێت: دیاردەی تۆتالتالیزم بەردەوامەتی مێژووی رۆژئاوایی پچڕاندووەو زۆربەی کاتیگۆرییە ئەخلاقی و سیاسییەکانی ئێمەی بە واتا کردووەل20
پێشی وایە کە سیستەمی تۆتالیتاریزم توانای تاکەکان بە حوکمدان لەبارەی دەوروبەرو رووداوەکانەوە لەناوبردووەو پێوەرە پەسەندکراوەکانی ئێمەی بە حکومدان و کاتیگۆریە باوەکانی ئێمەی بە شیکاری و هەڵسەنگاندن و ئەخلاقی و سیاسی لەناوبردووەل67 جگە لەوەش پێی وایە کە سیستەمی تۆتالیتاریزم کاری سەرەکی ئەوەیە کە چەمکی « فەزای گشتی و دیالۆگ و هاوڵاتیی بوون لەناوبەرت».
بەگشتی هەرکەسێک بیەوێت لە سیستەمە تۆتالییەکانی جیهان تێبگات، ناچار دەبێت ئەو کتێبەی هانا ئارنێت بخوێنێتەوە کە لە بارەی تۆتالیتاریزمەوە نووسیویەتی.

سیاسەت

هانا ئارنێت تێڕوانینی تایبەتی خۆی هەبووە بە سیاسەت و ژیانی سیاسی کە زیاتر دەتوانین ناوی هومانیزمی لێبنێین. بە بۆچوونی ئارنێت سیاسەت پەیوەندیی بە پشکداری هاوڵاتییان لە جیهان و فەزایەکی هاوبەشی دەرکەوتنەوە هەیە، بەئەوەی نیگەرانییە گشتییەکان بتوانن لە روانگە جیاجیاکانەوە دەربەدرێن. پێشی وایە تەنها ئازادی رادەربڕین گرنگ نییە بەڵکە دەبێت تاکەکان بتوانن

یەکتر ببینن و لەگەڵ یەکتر بدوێن، لە فەزای گشتی-سیاسیدا یەکتر ببینن بۆ ئەوەی جیاوازییەکانیان و خاڵە هاوبەشەکانیان دەرکەون و ببێتە جێی گفتوگۆی دیموکراتی.94

لەلایەکی ترەوە ئارنێت پێی وایە: چالاکی سیاسی ئامڕازێک نییە بۆ ئامانجێک، بەڵکو خۆی ئامانجە، تاک بە بەرزکردنەوەی ئاستی خۆشگوزەرانی خۆی کاری سیاسی ناکات، بەڵکو ئەم کارە بۆ هێنانەدی ئەو بنەمایە ئەنجام دەدات کە خودی ژیانی سیاسین، لەو بنەمایانەش: ئازادی، یەکسانی، دادپەروەریی و هاوپشتی.ل96

واتە ئارنێت زیاتر باوەڕی بە ئازادی تاکەکان هەبووە بۆ دەربڕین رای خۆیان و لەهەمانکاتیشدا مافی گردبوونەوەو خۆپیشاندانیش بە مافێکی سروشتی هاوڵاتیان دادەنێت، کە ئەمەش رێگا خۆش دەکات بۆ تێگەیشتن لە دوو چەمکی گرنگی تر کە ئەو باسیان لەوە دەکات کە ئەوانیش رای گشتی و فەزای گشتی.

رای گشتی و فەزای گشتی

ئەوەی مایەی سەرنج و تێڕامانە کە هانا ئارنێت دژی چەمکی رای گشتییە، چونکە ئەو پێی وابوو کە «رای گشتی» کەدەنگی کوێرانەی جەماوەرە. ل94. ئارنێت پێی وایە کە بیرورا سیاسییەکان هەرگیز ناتوانن بە شێوەیەکی تایبەتی دروست ببن، بەڵکو تەنیا لە زەمینەی گشتیدا باس و گفتوگۆ فەهم وەردەگرن و تاقی دەکرێنەوەو پەرە دەسێنن.

بە بۆچوونی ئارنێت سیاسەت مانای بەشداری چالاکانی خەڵکییە لە دیبەیتە گشتییە جۆراوجۆرەکاندا کە تێیاندا بڕیاری کاریگەر لەسەر کۆمەڵ دەدرێن. لەبەرئەوە سیاسەت شتێکە پێویستی بە شوێنێکە لە جیهاندا و تەنیا دەتوانرێت لە فەزای گشتیدا رووبدات، بۆیە ئەگەر تاک لەم فەزایەدا ئامادە نەبێت، لە بنچینەدا دەرگیری سیاسەت نییە.ل95

گرنگی دیالۆگی سیاسی

لەلایەکی ترەوە ئارنێت جەخت لەسەر چەمکێکی تر دەکاتەوە کە ئەویش دیالۆگ و گفتوگۆیە بە تایبەتی سیاسی. ئەو پێی وایە گفتوگۆ جەوهەری ژیانی سیاسی پێکدەهێنێت، پێشیوایە کە هێزی بیرکردنەوەی ئێمە تەنیا لە گۆڕەپانی گفتوگۆدا دەتوانێت دەربکەوێت، ئەو پێی وایە ئێمە کاتێک لەگەڵ کەسانی تردا گفتوگۆ دەکەین، لەڕێگەی دەربڕینەوە بیرکردنەوەکانمان بۆ ئەوان دەگوازینەوە، بەهەمانشێوە ئەوانیش بیرکردنەوەکانیانمان بۆ ئێمە دەگوازنەوە. ل84

دواتر پشت بە وتەی مادیەسن دەبەستێت کاتێک دەڵێت: عەقڵی مرۆڤ، هەروەک مرۆڤ خۆی، کاتێک بەتەنیایی دەمێنێتەوە، ترسنۆک و خۆپارێزە، بەڵام کاتێک لەگەڵ چەند کەسێکی تردا کۆدەبێتەوە، هەست بە دڵنیایی و باوەڕ بەخۆبوون دەکات. ل85

هاوڵاتیبوون

یەکێتی تر لەو چەمکانەی کە ئارێنت کاری زۆری لەسەر کردووە «هاوڵاتیبوونە» ئەم مەسەلەیە مایەی گرنگی و بایەخێکی زۆری ئارێنت بووە. ئەو داوای جۆرە هاوڵاتییەکی «ئازاد و سەربەخۆ» دەکات، لەهەمانکاتیشدا هاوڵاتییەکی چالاک و بەشداری چالاکی سیاسی بکات. لەهەمووشی گرنگتر ئارێنت پێی وابوو کە شوناسی نەتەوەیی یان مەزهەبی یان نەژادی پەیوەندی بە شوناسی تاک وەکو هاوڵاتییەوە نییە و هەرگیز نابێت ببێتە بنەمای هاوڵاتیبوون لە جڤاتی سیاسیدا. ل92

ئەم بۆچوونەی ئارێنتیش لە ئێستادا بۆتە بەردی بناغەی هەموو سیستەمێکی دیموکراسی و مەدەنی مۆدێرن، زۆرێکیش ئەم تێزە وەکو چارەسەرێک بۆ کێشەکانی کەمەنەتەوە و ئاینییەکانی جیهان دادەنێن و بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی دەوڵەتی سەرکەوتوو دادەنرێت، چونکە یەکێکە لە هۆکارەکانی دەوڵەتی فاشیل، نەبوونی ناسنامەیەکی دروستە بۆ هاوڵاتیان.

هاوڵاتیبوونیش بە بڕوای ئارێنت پەیوەستە بە دوو ڕەهەندی گرنگەوە کە ئەوانیش یەکەم: فەزای دەرکەوتن و فەزای ئازادی و یەکسانی. واتە کاتێک هاوڵاتیان بەشێوەیەکی هەماهەنگ و بە کۆمەڵ، لە ڕێگەی وتە و قایلبوونەوە کردە دەنوێنن و دەتوانن خۆیان بکەنەوەو دەربکەون.

دووەمیان: جیهانی هاوبەش و دامەزرا و ڕێکخراوە گشتییەکانە. ئەمەش زەمینەیەکی پایەدار دەرەخسێنێت کە فەزا گشتییەکانی کردە و راوێژ دەتوانن لێیەوە دروست ببن. لەمەشدا زیاتر مەبەستی لە پاراستنی هاوڵاتییانە لە ڕێگەی دەستوور و دامەزراوە حکومییەکانەوە، ئەو پێی وایە دەبێت ئەم دامەزراوانە لە خزمەتی ئازادی و یەکسانی و کەرامەتی هاوڵاتیاندا بن نەک بە پێچەوانەوە کە لە سیستەمە تۆتالیتارییەکان لە دژی خەڵکی بەکاردەهێنرێن.

دیموکراسی

ئارێنت لە هەموو فەیلەسووفەکانی تری سەدەی بیستەم، زیاتر جەختی لە سیستەمی دیموکراسیی و ئازادی دەکردەوە، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە ئارێنت دژی سیستەمی دیموکراسی نوێنەرایەتی بووە، واتە خەڵکی

نوێنەری خۆیان هەڵبژێرن. ئارنێت پێی وابوو: نوێنەرایەتی وەکو جێگرەوەیەکی دەستەوەردانی راستەوخۆی هاوڵاتییانە، کە وەکو ئامرازێکە لە ڕەگەیەوە جیاوازی نێوان دەسەڵاتداران و شوێنکەوتووانیان سەرلەنوێ خۆی دەنوێنێتەوە و زیاتریش خۆی دەچەسپێنێت.ل99

دەسەڵاتی شورایی

ئارنێت لەبری دیموکراسی نوێنەرایەتی، ئەلتەرناتیفی خۆی پێیە و شێواز یان فۆرمی « فیدەڕاڵی ڕاوێژکاری یان شورایی» پێشنیاز دەکات. ئەو پێی وایە لەو ڕەگەیەوە هاوڵاتییان دەتوانن بەشێوەیەکی کاریگەر، کاروباری سیاسی خۆیان دیاری بکەن. پێشیوایە تەنیا لە ڕەگەی بەشداری سیاسی راستەوخۆوە» واتە لە ڕەگەی کردەی هاوبەش و راوێژی بەکۆمەڵەوە» دەتوانین سەرلەنوێ هاوڵاتیبوون کارا بکەینەوە و بکەری سیاسی کاریگەر بهێنینەوە سەر شانۆ. ل99
جێگەی ئاماژەیە ئەمجۆرە فۆرمەی دیموکراسی لە ئەدەبیاتی مارکسیدا بە « دیموکراسی شورایی، یان جەماوەری» ناودەبرێت و زیاتر «لیۆن ترۆتسکی» رابەری شۆڕشی روسیا جەختی لێدەکردەوە و پێی وابوو لە ڕەگەی دەسەڵاتی شوارییەوە سۆسیالیزم بەرقەرار دەبێت هەربۆیە دروشمی « هەموو دەسەڵاتێک بۆ شووراکان» ی بەرزکردەوە. هەرچەندە لەرووی ئامانجەوە لەگەڵ ئارنێت جیاوازن، چونکە ئارنێت داوای سیستەمێکی دیموکراسی دەکرد و ترۆتسکیش داوای سیستەمێکی سۆسیالیستی دەکرد.

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە هانا ئارنێت یەکێکە لە ژنە فەیلەسووفە ناودارەکانی سەدەی بیستەم و هەتاوەکو ئێستاش بەشێکی زۆری تێزەکانی، بە گرنگییەوە باس دەکرێت، بەتایبەتی لەسەردەمی نوێدا، بەشێکی زۆری ئەو شتانەی کە ئەو باسیکردووە و داوایکردووە، بۆتە بابەتی سەرەکی زۆربەی ڕێکخراوە مەدەنی و سیاسییەکانی جیهان بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە خراپی سیستەمی تۆتالیتاریزم و هاوڵاتی بوون و بەشداری سیاسیی و ئازادی سیاسییەوە هەیە.

سەرچاوە: ماوریزیۆ پاسرینو دەنترێڤێس. فەلسەفەی هانا ئارنێت. وەرگێڕانی: ئارام مەحمود. دەزگای ئایدیا. چاپی یەکەم. 2017

دانیشتن لەناو کتێب دا، داگیرکردنی تاریکی بەختیار عەلی.. ڕانانی: بەکر ئەحمەد

کاتێک (تشارلی مارلۆ)ی پالەوانی ” دڵی تاریکی” (جۆزیف کۆرنارد) لەسەر کەشتی هەڵمینی “یاوڵین”، بە ناو روباری کۆنگۆدا بەڕێوەیە بۆ ویستگای سەرەوەی کۆمپانیای کۆڵۆنیاڵی یەکێک لە کۆلۆنییە ئەوروپییەکان، ئەو م□ بەستییەتی چاوی بکەوێ بە نوێنەری کۆمپانیاکە کە میستەر کۆرتزە و لەوێ نیشتەجێیە. بەلام وردە وردە هەستدەکات کە شتەکان لەشوێنی خۆیاندا نین. لەوێ چی دەگوزەرێت و چی دەکرێ، دەبیتە کرۆکی وەسفکردنی کۆرنارد بۆ ئەم سەفەرەی کە لە کتێبێکی بچووکدا، گۆشەیەکی کەمی ئەم کۆلۆنیالیزەکردنەی بەشێکی ئەفریقامان نیشاندەدات.

“دڵی تاریکی” بە یەکێک لە کلاسیکە گەورەکانی ئەدەب لە قەلەمدەدرێت بۆ نیشاندانی جومگەیەکی بچووکی پرۆژەی کۆلۆنیالیزم لە کۆنگۆدا. پرۆژەیەک کە لەسەر دەستەمۆکردن و بنبڕکردنی “ئەوی دی” کێویە کە لەدەرەوەی سنوورەکانی ئەوروپای سپی و شارستانیدا نیشتەجییە، تا بە پێی تێڕوانینەکانی پیاوی سپی، دەستەمۆ بکرێ و بکرێتە کەسێکی شارستانی.

میستەر کورتز:” پاڵنەرێکی سەرەکی هەیە کە ڕق و ئاروزووە لە بەرانبەر ئەوی دی کێویدا. ئەو نزیکی خۆی لەگەڵ دانیشتوانی خۆماڵی ناوچەکەدا وەک ئاکتێکی سێکسی سەیردەکات و تەنانەت سنوورەکانی ئارەزوویەکی رێپێدراوانە دەبەزێنێ. ئەو بەرلەوەی سەفەری کۆنگۆ بکات، لە وتارێکدا دەنووسێ کە چۆن پیاوی سپی دەتوانێ ژیانی ئەفریقا و هاولاتییەکانی بگۆریت. بەڵام لە دوا بەشەکانی رۆماندا، پێشنیارێک بۆ میتۆدێک دەخاتە بەردەم. میتۆدەکەش هیچ نییە جگە لە سێ وشە: Exterminate all the brutes. . بە کوردی: هەمو شەیتانەکان بنبڕبکە!” (1)

” سڤێن ڵیندکڤیست” لە کتیبە بەناوبانگەکەی خۆیدا کە هەمان ناونیشانی پەیامەکە سێ وشەییەکەی میستەر کورتزی کۆرناردە لە دڵی تاریکیدا، جەختدەکاتەوە لەوەی کە پرۆسەی هۆلۆکۆست لە ئاوشویتزەوە

دەستپیناکات و ئەم تەروانینە بە ئینسان کە لە کوورەکانی ئینسانسووتاندندا جەی بەدەکرتەوە، قووە بە مەژووی ئەوروپادا ەەچووە.

بە کورتی: “دەی تاریکی” کەرنارد، نیشاندانی دید و تەروانینەکی راسیستی کەلەنیالیستەکانە لە بەرامبەر ئەوی دیدا، ئەوی کیوی، ئەوی ناشارستانی کەمن لە خوەندنەوەمدا بە (داگیرکردنی تاریکی) بەختیار عەلیدا پیویستم دەبەت.

“بەختیار عەلی” لە (داگیرکردنی تاریکی)دا (2) وەک جەزیف کەرنارد، ئەم پرەسەی سەرنجدانە “لەوی دی” لە شوەن و جوگرافیایەکی دیکەدا دەکاتە تەوەری یەکەک لەو رەمانە گرنگانەی کە پرسی کەمایەتییەکی ئەتنی و کەشەس بە سەینەوەی شووناسی ئەو لە دروستکردنی چوارچەوەیەکی کەمەلایەتی نوەدا لە سەرەتاکانی سەدەی بیستی تورکیادا ، بە هەمان پەوەرە ئایدیەلەژییەکانی میستەر کورتزەوە، دەخاتە بەردەستی خوەنەر. بە کورتییەکەی: ئامادەیی پرەژەیەکی “راسیستی زانستی” بە مالیکردن و دانانی “ئەوی دی” یان ەاستتر “ئەوانی دی” لەو دیو سنوورەکانی پەکەوەبوونەکی کەمەلایەتیدا کە دروستکردنی جمهورییەتی تورکیای نوە دەیهەنەتە پیش. بە بەوای من، ئەم گەشەنیگایە بە سەرنجدان لە کەیسی کوردەکان لە تورکیادا وەک ئەوەی لە “داگیرکردنی تاریکی”دا نیشاندەدرە، دیدەکی تازەیە و دەچیتە دەرەوەی ئەو تەروانینە باوەی کە لەسەر ناسیونالیزمی کوردە. ئەم خاەە دەکرە وەستانی زیاتری لەسەر بکرەت و ەوونکردنەوەی زیاتر بەشوەن خەیدا بەنە.

ئەمجارەیان “تاریق ئاکانسە” دەبەتە جەگرەوەی “میستەر کەرتز” و خەرهەلاتی تورکیاش دەبەتە رووباری کەنگە. بەلام سەفەر هەر هەمان سەفەرە و دوا ئامانجیش هەر هەمان شت.

بورجی بابل

” هەموو جیهان یەک زمان و یەک جەر قسەکردنیان هەبوو. ئینجا کاتەک بە رەژهەەات کەچیان کرد، دەشتاییەکیان لە خاکی شینعار دەزیەوە و لەوە نیشتەجە بوون.

ئینجا بە یەکتریان گوت: وەرن با خشت دروست بکەین و تەواو سووری بکەینەوە. ئیتر لە جیاتی بەرد خشتیان بەکارهەنا، قیریش لە جیاتی قوە. هەروەها گوتیان : وەرن با شارەک بە خەمان دروست بکەین لە گەەە قوللەیەک کە سەری لە ئاسمان بدات. ناوەکیش بە خەمان دروستدەکەین ، تاکو بەسەر هەموو رووی زەویدا پەرت نەبین. بەەام یەزدان بە بینینی ئەو شار و قوللەیەی کە ئادەمیزاد دروستی دەکرد

هاتە خوارەوە. یەزدان فەرمووی: ئەگەر هەموویان یەک گەل و یەک زمان بن، ئەوە سەرەتای دەستپێکردنیانە، هیچ شتێک لەو لایان مەحاڵ نابێت، لەوەی مەبەستیانە بیکەن. وەرن با بچینە خوارەوە و لەوێ زمانیان بشێوێنین. بۆ ئەوەی کەسیان لە زمانی ئەوی دیکەیان نەگات. ئینجا یەزدان لەوێوە بەسەر هەموو زەویدا پەرتی کردن. ئیتر وازیان لە بنیاتنانی شارەکە هێنا. لەبەر ئەمە ناو نرا بابل. چونکە لەوێدا یەزدان زمانی هەموو زەوی شێواند. هەر لەوێشەوە یەزدان بەسەر هەموو رووی زەویدا پەرتی کردن" (3)

ئەمەی سەرەوە یەکێک لە چیرۆکە جوانەکانی تەوراتە لە پەیوەند بە دروستکردنی بورجی بابلەوە. لەم چیرۆکەدا خوا پەیوەندییە زمانەوانییەکانی نێوان ئینسان دەشێوێنێت و "بەلبەلە" دەخاتە نێوان ئاخاوتنیانەوە تاکو لە یەکتری تێنەگەن. بۆ مەبەستی ، وەک لە تێکستەکەدا ئاماژەی پێدەکات، بەناوپێکرنیان و نیشتەجێبوونیان لە شوێنی دیکەدا تا فرەزمانی و دروستکرنی تیرە و قەبیلەی جیاوازتر بێتە بەرهەم. بەگوومان ئەمە لەبەر ڕۆشنایی تێکستێکی مێژووی نووسراودا کە لە پیرۆزی ئاینەوە دەئاڵێنرێت.

بەڵام چەندەها سەدە لە دوای لافاو و نیشتنەوەی کەشتی نوح وەک دەڵێن لە کێوی "ئارارات" و بلاوەپێکردنی خواوەند بە ئینسانەکان کە لە ئێستادا بۆ زمانی جۆراوجۆر قسەدەکەن، لە رۆژگاریکی واهیدا، دەسەلاتێکی سیاسی دێت و ئەم ڕیسەی خواوەند دەکاتەوە بە خوری و بە نیازە دەخەکە بگەڕیتەوە بۆ ئەو زەمەنەی یەکزمانی بالەی بەسەر زەویدا کێشابوو.

"داگیرکردنئ تاریکی"، چیرۆکی کێششی دروستکردنی یەک زمانییە لە تورکیای کەمالییەکاندا لە ڕێگەی لەسەندنەوە و بیربردنەوەی زمانی کوردییەوە لە سەرەتاکانی سەدەی بیستدا لەم وڵاتەدا.

ئەوەتانە ڕێک لە مایسی ساڵی 1945دا، "تاریق ئاکانسو"، یەکێک لە پالەوانە سەرەکییەکانی (داگیرکردنی تاریکی) بە مەئمورییەتێکی تایبەتی لە ئەستەنبوڵەوە ڕەوانەی باشووری خۆرهەلاتی تورکیا دەکرێت بۆ ئەوەی، یەکزمانی بکاتەوە بە ئامرازی ئاخاوتنی تیرە و قەبیلە جیاوازەکانی مەملەکەت.

ئەو بەرلەوەی بێت: " چاوی بەسەرۆک کەمار عیسمەت ئینۆنۆ کەوتبوو، دانیشتنێکی درێژ و داخراوی لەگەڵیدا سازکردبوو، فەرمان و هێزی لەوەرگرتبوو زمانی تورکی لە هەموو خۆرهەلات و باشووری خۆرهەلاتدا بچەسپێنێت. "

تاریق ئاکانسۆ بە وەرگرتنی ئەم مەئمورییەتە تازەیەی، بەرپرسیارێتی وەک بەڕیوەبەری لیژنەی ئەمنییەتی زمانەوانی کۆتایی پێدەهێنێت. ئەو لە کارە کۆنەکەیدا وەک فەرمانبەری لیژنەکە، فەرمانی بوو لە "

ریگای پاککردنەوەی زمانی تورکییەوە لە هەموو وشەگەلێکی بیگانە، زەمینە بۆ دروستکردنی ولاتێک سازبکات، رەگەزێکی سافی تورک تێیدا نیشتەجی بێت ، بێ هیچ رەگەزێکی تێکدەر و خوێنی پیس و عەقڵێکی جوداخوازانە."

ئەو کاتەک لە ئەستەنبوڵەوە بەرێکەوتبوو، بەو هەست و زانیاریانەوە هاتبوو کە : " لە ناوچە شاخاوییەکان و شوێنەسەختەکانی خۆرهەڵاتی تورکیادا هەشتا ئەو خێلانە دەژین کە گەشەو ئیرتیقای تەواویان نەکردووە. "

فێرکردنی ئەم خێڵە نیشتەجێبووانەی خۆرهەڵاتی تورکیا بۆ شارستانی نوێ و ئیرتیقاپێدانیان، ئەو هێڵە سوورەیە کە بە جەستەی ئەم ڕۆمانەدا دەچێتەخوار و لەگەڵ چوونەپێشەوەی ڕووداوەکاندا، ئەم دیدە ڕاسیستییەی ئاکانسە ڕۆشنتر دەبێتەوە و خوێنەر هەستیپێدەکات.

ئەوەتانە، "عەدنان عاریف پاشا" لە دانیشتنێکی هاوڕییانەدا لەگەل ئاکانسەدا، پێیوایە هەر بەتەنها سڕینەوەی زمانی جانەوەرەکانی خۆرهەڵاتی تورکیا کۆتایی بە گرفتەکە ناهێنێ و بەروونی ئەو پەیامەی بۆ دەردەخات:" گەر دەتەوێت خۆت و منداڵەکانت لەم مەملەکەتەدا گیان بە باشی دەربکەن ، ئەوەیان تێبگەێنە ، پیشانیان بدە دیوارێکی ئەستوور لە نێوان ئێمە و ئەواندایە، دیوارێک دەبێ هەتا هەتایە بمێنێتەوە. هاتووم پێت بڵێم متمانە بە کەسیان مەکە،.... یەک یاسای دیکەش ڕەچاو بکە ، یەک شتی دیکەش بزانە، ئەمانە خۆیان چین شتێکی ترە، خۆیان مارن، دووپشکن، پشیلەن، کەروێشکن، کەترین گرنگ نییە، گرنگ ئەوەیە تۆ دەبێ وەک جانەوەر تەماشاین بکەیت. تاریق ئاکانسە! فریونەخۆیت، ئاگاداربە، جانەوەر دەستەمۆناکرێت، جانەوەر ڕاودەکرێت. "

لەپاڵ ئەم ئامۆژگارییەی عەدنان پاشادا، ئیتر ئاکانسە دیدە فاشیستیەکەی خۆی بۆ ئاستێکی بالاتر دەگەێنێت و راسیزمێکی پێتی دێتە ناو دیدگاو هەڵسوکەوتی ئەوەوە. چیرۆکی ڕاوشکاری ئاکانسە و گرتنی پلنگی تینوو ورچی هەکاری بۆیە دێتە ناو داگیرکردنی تاریکییەوە و جیگایەکی تایبەتی لە هەڵسوکەوتی پاڵەواندا داگیردەکات، چونکە ڕاسیزمی ئاکانسە پەیوستی بەسەرنجدان "لەوی دی" هەیە وەک کەوێیەک، وەک دڕندەیەک یان "ئەوی دی کەوە" کە لە ئینسانییەت خراوە، تاکو سنوورەکانی نێوان ئەمی شارستانی و ئەوی کێوی هەمیشە بە تۆخی بهێڵرێتەوە. پەیامێک کە تا کۆتایی ڕۆمان ئاکانسە وەفاداری دەبێت.

لێرەوە ئیتر بە تەنها سیاسەتی تواندنەوەی کوردەکان لە ناو دەسەلاتی تورکیای ناو ڕۆمانی داگیرکردنی تاریکدا، قەدەغەکردنی

زمانەکەیان و تورکاندنییان، ئەوان ناکاتە هاوڕاتییەکی توورک، بەڵکو هەمیشە ئەوانی کەوی کە دەکرێ بە زمانی توورکیش بپەیڤن، هەڕەشەیەک بن و دەبێ ڕاوبکرێن.

ئامادەیی ئەم ترسە گەورەیە کە بە ماڵیکردنی نەچیرەکەیشی ڕازی نییە، بە ڕۆشنی ناونیشانی داگیرکردنی تاریکیمان بۆ ڕوونکاتەوە. ئیدی دەبێ ئەو ڕووبەرەش لە تاریکی داگیربکرێت کە دڕندەکان تیایدا ئازادن. ئایا کارەکی وا دەکرێ ئەنجام بدرێت، پرسیارەکە و خوێنەر خۆی دەتوانێ لە دووتوێی ڕۆمانەکەدا بەشوێنییەوە بێت.
بەختیار عەلی لە داگیرکردنی تاریکیدا (2)، زەمەنی ئەم ڕۆمانە دابەشدەکاتە بەسەر دوو هێڵە زەمەنی جیاوازدا کە لە 12ی تەمووزی ساڵی 1977وە دەستپێدەکات و خوێنەریش لە چوونەناوەوەی ڕووداوەکانی دوای ئەم مێژووەوە ئاشنای میژوویەکی دیکەی پالەوانە سەرەکییەکانی دیکەی ڕۆمان دەبێت کە سەروکارێکی گرنگی لەگەڵ ناوەراستی ساڵەکانی 1945دا هەیە . لەگەل چنینەکی وەستایانەی ڕووداوەکانی ئەم ڕۆمانەدا، ئەم دوو زەمەنە جیاوازە بەیکدەگەن و لە سالەکانی نێوان 1978 و 1994وە، ئەم دوو مێژووە تێکەڵدەبن.

12ی تەمووزی ساڵی 1977
“عیسمەت ئەکتای”، بەیانییەک خەبەری دەبێتەوە و بە زمانێکی دیکە قسەدەکات کە زمانی دایکیی خۆیی نییە. ئەو لەمەڕەوە تورکی بیردەچێتەوە و بە زمانی ئەو جۆوجانەوارانە قسەدەکات کە تاریق ئاکانسە لە ئیستەنبوڵەوە هاتووە تا لە بیریانبەرێتەوە.
بەڵام ئەو تەنیا نییە. لێرە و لەوێ، هەواڵی ئەم پەتایەی کە خەڵکانێک زمانی تورکییان بیرنامێنێت و بە زمانی کوردی دەپەیڤن، ئەو سیحرە ئەدەبییە جوانەیە کە بەختیار عەلی “ساراماگۆ” ئاسا لە خوێنەری دەکات. ئەگەر دروستکردنی جمهورییەتی تازە: یەک ولات، یەک زمان، یەک ئالا، پەیامی ئاکانسەیە کە نوێنەرایەتی تیروانینی دەسەلاتی سیاسی جمهورییەتە، ئەوا لە بیرچوونەوەی زمان لای ئەو هاولاتیانەیشی کە خوێنی توورکی بە دەمارەکانیاندا دەگەڕێ، کاردانەوەیەکی هیستیریکی لای دەوڵەت و دەسەلاتە نهێنییەکەی دەخوڵقێنێ کە تەواو شێتانەیە. شێتانە بەوەی کە هاولاتیانی تووشبوو بەم واگرەیە دەبێ لە کەرەنتینە بکرێن و وەک شیت مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت. ئاخر دەرکەوتنی زمانی کەوییەکان لە سەرزمانی هاولاتیانی ئەم وڵاتە تەواوی پرۆژەی : یەک دەوڵەت، یەک زمان، یەک ئاڵا دەخاتە بەر مەترسییەکی گەورەوە.

لێرەوە، عەلی ئیحسان کوڕی بچووکی ئاکانسە دێتە سەر شانەی ڕووداوەکان وەک وەرگێڕێک کە پێشووتر بە فەرمانی باوک فێری زمانی جانەوەرەکان کراوە، جێگایەکی گەورە لە ڕووداوەکانی ناو ڕۆماندا داگیردەکات.

زەبروزەنگ وەک برینێک لە ناخ دا

بەختیار عەلی لە داگیرکردنی تاریکیدا ، بە تەنها زەبرەزەنگی کردەی داگیرکردن لەسەر جەستەی قوربانییەکان جیناهێڵێت، بەڵکو بارە سایکۆلۆژییەکەی ئەم بەزمانکردنەی ئینسانەکان لە ڕیگای بەشێک لە پاڵەوانەکانەوە بە شێوەیەکی سەرکەوتوانە نمایشدەکات.

زەکی ڕەزا باکلان، باشترین نموونەی خوێندنەوەی کاریگەری دەروونی ئەم پرۆسەی لەبیربردنەوەی زمانە کە خوێنەر کەشدەکاتە ئەو دیوو سنوورەکانی ئازاری جەستەوە و لە ناخەوە ڕایدەچڵەکێنێ. :" بەڵام من هیچ کەس نازانێت تورک نیم، هیچ کەس نازانێت. من هەموو توورکەکانم خەڵەتاند، هەموو وادەزانن تورکی ڕەسەنم، تەنیا کەسێک ناتوانم بیخەڵەتێنم خۆمم. من هیچ کەس بە بچووکی سەیری نەکردووم، کەس پێی نەگوتووم تۆ مەخلوقێکی کەمتری لە ئێمە، چونکە لە منداڵییەوە باوکم فێریکردم چۆن وەک تورکێکی ڕەسەن خۆم دەربخەم، ئەو قسانە بکەم تورکەکان پێیان خۆشە. ڕۆژێک بووم بە میت بۆ ئەوە بوو خۆم لەخۆم بشارمەوە، بۆ ئەوە بوو فێڵ لە خۆم بکەم و بڵێم زەکی ڕەزا تۆ تورکێکی ڕەسەنیت.....من کەس وەک شتێکی نزم سەیرمناکات خۆم نەبێت. بەڵام ڕاستی من بەیێ خۆم نزم سەیردەکەم چونکە خۆم بەشتێک سەیردەکەم ئەوە نیم، وەک شتێکی ڕاستەقینە لە مندا هەبێت و شاردبێتمەوە، وەک ئەوەی هەموو ژیانم دەمامکێکم لەسەردا بێت و نەتوانم دایبکەنم. عەلی ئیحسان گەر ئەو زمانە فێرنەبم، ناتوانم دەمامکەکە دابکەنم."

پرسیاری شوناس

خاڵێکی تر کە دەکرێ ئاماژەی پێبدرێ، ئەوەیە کە بەشێک لە پرسیارە گرنگەکانی دەسەلاتدارانی دەولەت لە داگیرکردنی تاریکیدا لەسەر ئەوەیە کە کێ تورکی ڕەسەنە و کێ وا نییە، هەندێک لە پاڵەوانەکانیش لە نێوان پرسیارەکانی من کوردم یان تورکدا دێن و دەچن. بۆیەش دەکرێ پرسیاری شوناس بکرێت بە یەکێک لەو پرسیارانەی دی کە داگیرکردنی تاریکی لە دەووری دەسوڕێتەوە. بە بڕوای من، مەراقی عیسمەت ئەکتایی و ڕەزا باکلان، بۆ ئەوەی یەکەمیان بێتەوە بە تورک و دووەمیشیان بە کورد لەسەر بناغەی فەیدانی شوناسێک و بەدەستهێنانی شووناسێکی دیکە نییە وەک لە ڕووکەشدا خوێنەر دەکرێ

بەو دەرئەنجامە بگات. ئەگەرچی لە هەردوو دۆخەکەدا جەبرێک ئامادەیی هەیە کە بە ئەوەی یەکەمیان (عیسمەت ئەکتای) تورکی بە ناچاری بیردەچێتەوە و دووەمیشیان (ڕەزا باکلان) بە شوێن خەونی بەدەستهێنانی ئەو زمانەوەیە کە لە ناخیدا چەپێنراوە و بیریان بردەتەوە. بەلکو پرسیاری شووناس لەم ڕۆمانەدا لەسەر بەدەستهێنان و قبووڵکردنی گەڕانەوەیە بۆ زەمەنێکی بەرلە شووناس، زەمەنی ڕووتبوونی ئینسان و بەبەرگی ئەو. دواتریش چ بەرگ و ڕەنگێکی دیکە بەسەر ئەم شووناسە ئینسانییەدا دەدرێت، جێگایەکی ئەوتۆی نییە چونکە لە بناغەوە ئینسان، ئینسانیبوونی خۆی دەزیوێتەوە و دووچاری دووکەرتبوونێکی سایکۆلۆژی نابێت. ئەم تێڕوانینە بۆ پرسیاری شووناس، کردنەوەی پرسیاری شووناس و دانەخستنی وەک ئەوەی لە تێڕوانینی دەسەلات و بەشێک لە کاراکتەرەکانی ڕۆماندا بەرجەستەیە، خاڵێکی درەخشاوەی ڕۆمانە و وادەکات خوێنەرێکی کورد یان تورک کە ئەم دیدەی بە لەخۆڕوانین پێ قبوڵنەبێ، بەلام ئاگاهییەکی تازەی پێ دەگات کە دەتوانێت بگۆڕێتەوە سەری. دۆخێک کە خوێناویبوونی کۆمەلگا بەهۆی تەسکبوونی بەرگی شووناسەکانیانەوە، ئەم ڕووتبوونەوەی ئینسانی لە هەموو شتێکی دیکە بۆ پێویستردەکات.

ئەوەتانە لەبەرابەر هات و هاواری ڕەزا باکلاندا بە ئەوەی مرۆڤە لەبیرکراوەکەی خۆی ببینێت و فێری زمانی کوردی ببێتەوە، عەلی ئیحسانی بەچکە میت و جەلادی زیندانەکانی دیاربەکر، لە ئاخاوتنێکی هەتا بەڕێی سەرنجڕاکێشدا، گوومانی لە کردەوەیەکی وا هی هەیە کە ئەگەرچین دوای چینیش ئەو مەخلوقە بشکێنێت دەوەڕوت لە منداڵییەوە لە ناویدا دروستیکردووە، دەکرێ لە ژێر دوا چیندا چی هەبێت:" گەر وابێت خەت وەران دەکەیت و ناگەیتە هیچ. من باوکم وا هەستیدەکرد لە ناخی مندا، لە قوڵایی قوڵایی مندا تورکێکی ڕەسەن هەیە، وادەکات من تورکێکی ئەبەدی بم، من خۆشم تا ماوەیەکی زۆر هەروام هەستدەکرد، بەڵام ڕاستی هیچ لە ناخمدا نییە، تۆش هیچ لە ناختا نییە، لە ناخی مرۆڤدا تەنیا مرۆڤ هەیە، تورک و کورد و ئەرمەنی بوونیان نییە"

گیاکەڵەکانی دیکە

لە داگیرکردنی تاریکیدا، ئەوە بە تەنها جروجانەوەرەکانی خۆرهەلاتی ئەنادۆڵ نین کە دەبە رامبکرەن و بکوژرەن، بەلکو گرێکییەکان، ئەرمەنییەکان، سۆشیالیستەکان و سەندیکالیستەکان... بەشێکی دیکەی ئەو گیاکەڵانەن کە جمهورییەتی تازە ناتوانێت لە ناوخۆیدا جێیان بکاتەوە. ئاخر ترس لەوی دی و دەوڵەتێک کە یەک زمان و یەک ئاڵا و

یەک دەوڵەت بە شوێنیەوەیەتی ، هەموو ئەوانە دەکاتە ئەو مەترسیە نەبینراوەی کە هەمیشە دەبێ دەوڵەت لە ئامادەباشیدا بێت لە بەرابەریاندا.
لاکردنەوە لەم گرفتە جۆراوجۆرانەی دی ناو هەناوی جمهوریەت کە قەوارەی ئەم ڕۆمانە هەندەی دی گەورەتردەکات، تابلۆیەکی گەورەتر پیشانی خوێنەردەدات تا ڕۆشنتر ئەو مۆزایکە ببینێت کە سیاسەتی ڕەسمی دەوڵەت دەیەوێ فرەڕەنگی لێبسەنێتەوە. ئەم وێنەیە، دەموچاوی “ئەوانی دیکە”ی ناو تورکیا زیاتر دەردەخات و دیمەنێکی ڕۆشنتر بەدەسەڵات و ناوەڕۆکی ئەو دەدات.

هێنانەناوەوەی خەون و مەراقی گرووپە ئەتنی و بزووتنەوە سیاسییەکانی دیکەی ناو تورکیا بەو زانیاریانەی بەختیار عەلی لە ڕۆمانەکەدا پیشکەشی دەکات، دەرخەری ئەوەیە کە نووسەر چ ڕەنج و ماندووبوونێکی گەورەی لە بەدەستهێنانی زانیاریدا بە خەرجداوە. بەختیار بەم کۆششە نوێیەی، کەکردنەوەی کۆمەڵەی بابەتی گرنگتر کە هەریەکەیان دەکرێ کەرەستەی ڕۆمانێکی سەربەخۆ بێت لە دوو توویی کتێبێکدا، تواناییە شەخسییەکانی خۆی هەندەی دی دەباتە سەر و نیشانی دەدات کە هیچ جوگرافیایەکی تایبەتی ناتوانێ ڕێگری ئەوەی بێ پێکبێنێ تا بیکاتە سەرزەمینی ڕۆمانێکی نوێ. ئاخر خوێنەر لەم کتێبەدا هەر ڕووبەڕووی زانیارییەکی هاکەزایی نییە لە بەرانبەر ناوی شوێن و گۆرانی و کەسایەتی سیاسی و هونەری کۆمەڵگایەکی دیکەوە کە هی خۆی نییە، بەڵکو بەشێکی شاراوەی مێژووی قەتل و عامی گرێکییەکان و سۆشیالیستەکانی ئەم ولاتە زیندوو دەکاتەوە و ئەم مێژوویە گرنگەی ناو تورکیا، لە ڕێگای پاڵەوانەکانی ناو داگیرکردنی تاریکییەوە، تیشکی دەچێتە سەر.

کاتێک جەللاد دەدوێت
بەختیار عەلی یەکێک لە نووسەرانی کوردە کە زۆرترین پەڕەی لەسەر پەیوەندی نێوان سەردار و کۆیلە، جەللاد و قوربانی ڕەشکردۆتەوە. دووبارە جەختکردنەوە لەم بابەتە، دەکرێ هەستی خۆدووبارەکردنەوەی نووسەر لای خوێنەر بەجێبهێڵێ. بەڵام لە ڕۆمانەکەدا کە دەربارەی سەردەستیی و ژێردەستەییە، ڕاسیزم و کۆیلە و دەربارەی یەکێک لە خوێناویترین جومگەکانی مێژووی نوێی تورکیایە، ناکرێ ئەم بابەت و پەیوەندیانە نەبنە تەوەری ڕۆمانەکە، ئەگەر بەڵام، شاتەوەری ڕۆمانەکە. بەڵام بەوەی بەختیار هەژموونییەکی گەورەی لە پەیوەند بە کارکردن لەسەر ئەم پرسیارانە هەیە، هەموو تواناییەکانی خۆی لە ئاستێکی بالاتردا لەم ڕۆمانەدا تەرخاندەکات بە دووبارە

سەرنجدانەوە لەم پرسیارە کە بە بڕوای من، دەرگایەکی گەورە دەکاتەوە لە بەرانبەر خوێندنەوەی داگیرکردنی تاریکیدا لە تورکیادا کە لە کۆمەلگای کوردستان زیاتر پەیوەستی پێیەتی بە ئەوەی بتوانە بە نیگایەکی دیکەوە سەرنج لە خۆی بدات.
نووسینی داگیرکرنی تاریکی بە بەختیار عەلی سەبارەت بە پەیوەندی نێوان مافی زمانداری و نەبوونی ئەو مافە لە کۆمەلگای تورکیادا، وەک ڕۆیشتن وایە بە ناو کێڵگەیەکی میندا. نەبوونی دیدێکی هیومانیستانەی بەهێز لە کاتی تێپەڕین بە ناو ئەم کێڵگەی مینەدا، دەکرێ نوسەر بخاتە ناو بازنەکانی نەبوونی متمانەی خوێنەرەوە، کاتێک ئەگەری تاوانبارکردنی ئەو بە ئینتیما بە گروپی زمانلێزەوتکراوەکان وەک تارماییەک بەسەرییەوە، سەبەردەکات. بەڵام بەختیار عەلی لەم تاقیکردنەوەیەدا، بە بڕوای من زۆر سەرکەوتووانە دەتەدەر.

با سەرنجێک لەم ئاخاوتنە سەرنجڕاکێشەی نێوان دوکتۆر سینان و عەلی ئیحسان بدەین لە جێگایەکی رۆمانەکەدا:(ڕاستی زۆر دەترسم، بەشی ئەوە گوناهی گەورەم هەیە کوردەکان لەمنەبوورن. هەندێ جار هەستدەکەم رۆژێک تۆلەم لێدەکەنەوە، ترسێکی گەرەم لەوە هەیە. دەزانیت چەندین ساڵ لەمەوبەر ئەفسەرێک چی پێگووتم؟ گووتی: ترسناکترین ساتی مێژوو ئەوەیە کە قوربانی جەلادەکەی دەکوژێت”.
لەم پرسی بە وادەڕێت، وەلامەکەی ئەوە بوو:” چونکە ئەو ڕقەی لە مەچەکی قوربانی دایەکاتێک تەورەکەی دەکیشێت بەسەری جەلادا، زۆر لەو ڕقە گەورەتر کە لە دەستی جەلاددا بووە”
داگیرکردنی تاریکی ناکرێ وەک تەلەی قوربانی لە جەلاد سەرنجی بدرێتێ، بە تایبەت لە بوونی ئەگەرێکی واهیدا کە گوایا رۆمان لە زمانی زمانلێزەوتکراوەکانەوە دەتەگێڕانەوە. بەلکو ئەم ڕۆمانە کێشەکە بە ئەوەی جەلاد و قوربانی لە دوای میراتی ئاکانسە و جەنەرالەکانی دین و سوپاوە، پێکەوە لە بەرانبەر ئاوێنەیەکدا راوەستن و لە رووخساری یەکدی وردببنەوە.

تاقی ناو دیوارەکە (4)

ڕۆژگارێک لە مەیدانی سەرەکی گەورەی پایتەختی عوسمانییەکاندا، لەسەر دیوارێکی نزیکی مەیداندا، تاقێک لە ناو دیوارەکەدا دروستکرابوو. لەو تاقەدا، کەللەسەری ئەو یاخیی و شۆڕشگێرانەیان دادەنا تا خەلکی سەرنجی لێبدەن و بزانن دەرئەنجامی سەربەرزکردنەوەیان لە بەرانبەر دەسەلاتی خەلافەتدا ، سەریان بە کوێ دەگەیەنێ. ئەم تاقە، هیچ کاتێک بە کەللەیەکی سەربەدراو نەبووە.

ئەوەتانە " تونجی هەتا" لە دەشتایە تاریکەکانی ناو بالکانەوە، بە خۆیی و عەرەبانەی ئەسپەکان و سندوقی پەلەسەهێڵ و کەلەسەرەکەوە ، بەڕێوەیە تا سەری بەدراوی "عەلی پاشا" کە نوێنەری سوڵتانی عوسمانی بووە لە ئەلبانیا بگەیەنێتە پایتەخت.

"تونجی هەتا" بۆ گەیاندنی کەلەی عەلی پاشا بۆ پایتەخت، بەناو زۆنە جۆراوجۆرەکانی ژێردەسەلاتی خەلافەتدا دەڕوات و ئەو تاریکی و بێدەنگییە دەبینێت کە دەسەلاتی سوڵتان لە سڕینەوەو زمانلێسەندنەوەی هاولاتیانی ناو زۆنە جۆراوجۆرەکانی مەملەکەتدا، دروستی کردووە.

ئەمەی سەرەوە کورتەی ڕۆمانی" تاقی ناو دیوارەکە"ی (ئیسماعیل کادارە)ی نووسەری ئەلبانیایە بۆ دەرخستنی ئەو بەربەرییەتەی کە دەسەلاتی سوڵتانەکان لە بالکاندا خوڵقاندبوویان.

ئەو بە وردی ئەو سیستەمە نیشانی خوێنەردەدات کە چۆن سڕینەوەی زمانەکان و ئەو دەستگاو ئیدارانەی لە دەوری سازکرابوو کاردەکات.

بەختیار عەلی لە داگیرکردنی تاریکیدا، ئەم نەخشەی سڕینەوەی زمانە لە مەملەکەتی بچووکبووەوەی دوای خەلافەت و دروستکردنەوەی جمهوریەتی تازەدا لەلایەن دەسەلاتدارانی تازەوە، بەشیوەیەکی فراوانتر و وەستایانە، لە بەرانبەر زمانێکی تایبەتیدا ، دەکێشێت و ئەو ترس و بێدەنگی و بێزمانییەی ناو کۆماری ترس، لە ئەفسانەیەکی مۆدێرندا پیشانی خوێنەر دەدات.

دەڵێن: نیگارکێشی چینی " هو تاو تزو" ڕۆژێک لە زەمەنی دەسەلاتی فەرمانڕەوایی بنەماڵەی "تانگ"ەکاندا ، سەرنج لە تابلۆیەکی تازەکێشراوی سەر دیوارەکەی بەردەم خۆی دەدات. لە پڕێکدا دەستی دەدات بە یەکدا و دەرگای پەرستگاکانی ناو نیگارەکە دەکرێنەوە، ئەویش دەچیتە ناو تابلۆکەی خۆیەوە و وندەبێت.

من کاتێک لە خوێندنەوەی "داگیرکردنی تاریکی" دەبمەوە، ئەو کاتانەی کتێبەکەی بەردەستم دادەخەم، هەستدەکەم ئەم کتێبە دەبێتە تابلۆیەکی گەورەی بەردەمی من و بە هیچ ئەرک و زەحمەتلەخۆکردنێک ، تەنانەت بە هیچ چەپڵەلێدانێک کە "هو تاو تزو" پێویستی بوو بۆ ئەوەی دەرگای ناو تابلۆکەی بۆ بکرێتەوە، دەچمە ناو تابلۆی " داگیرکردنی تاریکی"یەوە. راستتان دەوێت، من خۆیشم نازانم، کەی تیایدا دێمەدەر.

2021-01-03

http://www.litteraturmagazinet.se/joseph-conrad/morkrets .1
-hjarta/recension/sebastian-lonnlov

2. بەختیار عەلی، داگیرکردنی تاریکی ناوەندی ڕەهەند 2020
3. کتێبی پیرۆز بیبلیکا لاپەڕە 12 2017
4. Nischen i muren Ismail Kadare Bonniers 1986
5. Myten om Wu Tao-tzu Sven Lindqvist Norhaven Paperback A/S 200

لە مۆڵەتی مێژوودا کتێبێك بۆ ڕەخنەکردنی کۆمەڵگە.. سەدیق ڕواندزی

بێگومان هیچ کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتی نییە، لە سەرەتای دروست بوون و سەرهەڵدانییەوە، وەك کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو ژیاری و برێفێکت،دروست ببێت.تەنانەت مرۆڤایەتی لە کۆمۆنەی سەرەتاییەوە تا کو سەرمایەداری، بەچەندین قۆناغی ژیاری و زانستیی تێپەڕیوە، تا بە دنیای ئەمڕۆمان کە بە دنیای گلۆبالیزم و تەکنەلۆژیا و مۆدێرنەبوونی ژیان دەناسرێت دەگات. بۆیە سرووشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە گۆڕانکاریی و پێشکەوتن و داهێنانە ژیاریی و زانستییەکان، دەبنە بەشێك لە کۆمەڵگە. بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیە، کە هەموو ئەو ژیارییبوونەی کۆمەلگە، دەرەنجامی چ دیدگایەك و کامە تێڕوانینە؟ ئایا ڕوانینی نا ئەقڵانی و سۆزدارییانە، دەتوانێت کۆمەڵگە بەرە و کرانەوە و پێشکەوتن بەرێت؟ئایا لە نەبوونی دیدگایەکی ئەقڵانیدا، دەکرێ بڵێین کۆمەڵگە دەتوانێت پێش بکەوێت و لە دۆگمابوون و نەریت پارێزیی و سوونەتی دەربچێت؟ بۆیە هەموو پێشکەوتنێك لە هەر ڕووێکی ژیانەوە بێت، بزوێنەرێکی لە پشتە، کە ئەویش دیدی ئەقڵانی و خوێندنەوەی مەعریفی و ڕەخنەییانەی بوون و ژیانە بە ئاراستەی جیاواز، بە ئامانجی ڕیفۆرمکردن و ڕەخنە کردنی هەموو ئەو تێڕوانین و دید و ئەقڵە دۆگما و نائاشنانەی کە بەربەستن لە بەردەم پێشکەوتنی کۆمەڵگەدا.

مرۆڤایەتی، کە زۆرجار ئەوروپا بە نموونەی پێشکەوتن و ژیاریبوونی ژیان دەناسێنێت، سەردەمانێك سەری گالیلێیان دەبڕی، سوقراتیان ژەهر خوارد کرد، وەلێ بە ڕێنسانس و شۆڕشی پیشەسازیی و ڕۆشنگەریی

و جیاکردنەوەی ئاین لە کۆمەڵگە و لە سەرووی هەموو ئەمانەشەوە، بە بوونی دیدێکی ڕەخنەییانەی ئەقڵگەرا، توانیان پێشبکەون و ئێستا وەك نموونەیەك لە دابڕانی سیاسی و فەرهەنگی و زانستی و ژیاری، لە گەڵ ڕۆژهەڵات دەناسرێت. لە کاتێکدا میراتی فەرهەنگییانەی ڕۆژهەلات،لە ڕووی مێژوویی و بنەمای فیکرییەوە،لە مێژووی فەرهەنگی ئەوروپا دەوڵەمەندترە. تەنانەت خانی چوارد سەد ساڵ لەمەوبەر و دوو سەد ساڵ پێش ئەوروپییەکان،باسی بنەمای نەتەوەیی و دیدگای ڕەخنەیی دەکات. وەلێ ئێستا ئێمە لەو پەڕی دواکەوتوویی و پەراوێزی ئەو وڵاتانە داینە. بێگومان ئەمەش هەمووی دەرەنجامی نەبوونی دیدگایەکی ئەقڵییە.لەو سۆنگەیەوە کتێبی (لە مێڕەتی مێژوودا) یەکێکە لەو کتێبانەی کە لە پەراوێزی نەبوونی ئەو دیدە ئەقڵگەراییە لە کۆمەڵگەی کوردیدا، ڕەخنەی تاك و کۆمەڵگە دەکات و دەرەنجام و لێکەوتە نەرێنییەکانی بە سەر کۆی کایەکانی ژیان باس دەکات.ئەم کتێبە،لە کۆمەڵە وتارێکی جیاواز پێکهاتووە،کە خوێندنەوەیەکە بۆ دیاردە و خاسیەتە کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و سایکۆلۆژییەکانی تاك و کۆمەڵگە لە هەرێمی کوردستاندا.

نووسەری کتێبەکە، وەك سۆسیۆلۆژستێك و بە دیدگایەکی ڕەخنەییانەی ئەقڵییەوە، ڕەخنە لەو نەریت و نۆڕم و شێوە ژیانەی ئێمە دەگرێت، کەلە چوارچێوەی ئەو ڕووبەرە کۆمەڵایەتییە دایە، کە پێی دەگوترێت کۆمەڵگەی کوردی. واتا پەیوەندی مرۆڤی کورد بە گشتی و بەو ژینگە و دوروبەرەی تیایدا دەژیت و تەنانەت کەسایەتییانەی خۆشی، لە پەراوێزی هەڵسەنگاندن و خوێندنەوەی ئەو پەیوەندیانە دەر دەخات. یەکێك لە دیارترین ئەو بابەتانەی لەم کتێبەداو لە کۆی وتارەکان نووسەر بە وردی لە سەری دەوەستێت و شڕۆڤەی دەکات(غیابی ئەقڵییە) لای تاکەکان. بێگومان ئەمە بەو مانایە نییە، کە مرۆڤەکان هۆش و تێگەیشتنییان بە فۆڕمە میللییەکە نەبێت. بەڵکو بەومانایەی نەبوونی هیچ دیدێکی ئەقڵگەرایانەیە، بۆ خوێندنەوەی ژیان و دەوروبەرو ڕامان و تێهزرین.

بە بڕوای نووسەر، تاکەکانی کۆمەڵگەی ئێمە بەگشتی، هێندەی خەمی (سك و بەرسکیانە) وەك ئەوەی نووسەر نووسیویەتی، هێندە عەوداڵی مەعریفە و زانین و تێگەیشتنی ئەقڵی و فیکرییانە نین بۆ بوون و ژیان. لە هەر شوێنێکیش جلەوی مرۆڤ لە بری ئەقڵ کەوتە دەست سۆز، ئیدی بزوێنەری ژیانی تاکەکان بێگومان ئەقڵ نییە، بەڵکو جۆرێکە لە خرۆشانی کاتی و هوتافی و سۆزاوی. لەو ڕوانگەیەوە، نووسەر باس لە چەمکی (بەهاری عەرەبی) دەکات و ئەو هۆکارانە دەخاتە ڕوو، کە بۆچی نەبوونە زامنی سەرکەوتنی ئەو شۆڕشانە و لە بری گۆڕانکاریی

ڕیشەیی، هەمان شانۆی سیاسی پێشوو بەردەوامی هەیە. نووسەر نەبوونی ئەم گۆڕانکارییانە دەبەستێتەوە بە نەبوونی، دیدگایەکی ئەقڵانی بۆشۆڕش وگۆڕانکاریی. چونکە بەهاری عەرەبی، تەنها خرۆشانێکی جەماوەریی میللییانە و هەڵەمەکییانەی کاتی بوو، هەر گۆڕانکارییەکیش بەرمەبنای ئەقڵ نەبێت، ئەوا ناتوانێت هیچ واقیعێکی تازە لە ژیانی کۆمەڵگە بێنێتە ئاراوە. چونکە لە بنەڕەتدا ئەوەی دەگۆڕدرێت کەتوارە سیاسییەکەیە نەك دیدگاو پاشخانە هزرییەکە. هەڵبەتە ئەمە بۆ عێراقیش هەر ڕاستە.لێرەوەش دەبینین کە دوای دە ساڵ لە ڕاپەڕین و بەهاری عەرەبی، دۆخی ئەو وڵاتانەی ڕاپەڕینیان تیادا کرا نەك هیچ گۆڕانکاریەکی بە سەردا نەهات، بگرە خۆزگە بە سەردەمی پێشووش دەخوازن.

باسێکی دیکەی نێو ئەو کتێبە، لە بارەی دیاردەی کۆچکردنە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا. هەڵبەتە کۆچ بەشێك بووە لە سرووشتی کۆمەڵایەتییانەی تاکی کورد کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و نەتەوەییە بووە، کە بە درێژایی مێژوو کورد تیایدا ژیاوە. لەو سۆنگەیەوە، لێشاوی کۆچکردن بۆ دەرەوە تاکو ئێستاش بەردەوامە. پرسیار لێرەدا ئەوەیە، ئەو کۆچکردنە چی لە ژیانی ئەوان گۆڕیوە؟ تاکی کورد کە دەچێتە هەندەران، بە گشتی چ گۆڕانکارییەکی بە سەر هزرو دنیابینی دادێت؟ بە بڕوای نووسەر، تاکی کورد تەنها جوگرافیا جێدەهێڵێت نەك کولتوور و هزر و دنیابینی ڕۆژهەڵاتیانەی خۆی. بەرکەوتنی ئەو بە خۆرئاوا، بەرکەوتنێکی باسیقە و ناتوانێت، لە پەراوێزی ئەو هەموو داهێنانە زانستی و ژیارییانە، پێشکەوتن و گۆڕانکارییە مێژوویەکانی خۆرئاوا سوود ببینێت و دواجاریش ببێتە کارەکتەرێکی ئەکتیڤ و خەرمانەیەکی گەورەی ڕۆشنبیریی و زانستی و فەرهەنگی بونیاد بنێت و دواتریش ڕێنوێنی تاکەکانی کۆمەڵگەی خۆی پێ بکات. بۆیە دەبینین لاوازترین و بێ هێزترین لۆبی جیهانی، لۆبی کوردییە لە سەر ئاستی دنیادا، وێڕای هەبوونی ئەو هەموو نوێنەرایەتی و پەیوەندییە دبلۆماسیەی حکومەتیش لەگەڵ وڵاتان هەیەتی. لە کاتێکدا دەکرێ ئەو کۆچکردنە بە دیوێکی ئەرێنی و لە پێناو یەکخستنی توانا و داهێنانە ئەقڵی و زانستی و ژیارییەکانی تاکی کورد، بە ئامانجی خزمەتکردنی نەتەوەکەی خۆیان سوودی لێ ببینرابایە، بەڵام بە پێچەوانەوەیە.
باسێکی دیکەی نێو ئەو کتێبە، کە نووسەر بە (ئایدزی کولتووری) ناوی دەبات، لە بارەی کولتووری کورد بەگشتی و ماکەکانی نامۆبوونی تاکی کوردە بەو کولتوور و فەرهەنگەی خۆی.

هەمیشە لە ڕابردوودا، نەیارانی کورد هەوڵیانداوە، ڕوحیەتێك لە ناخی مرۆڤی کورد دروست بکەن، کە کولتوورو فەرهەنگی خۆی بەلاوە گرنگ نەبێت و لە پەراوێزی فەرهەنگ و سەرخانی کۆمەڵایەتی نەتەوەکانی تردابێت.ئەمەش بە ڕوونی ڕەنگدانەوەی لە سەر ژیانی تایبەتی و کەسی مرۆڤی کورد هەبووە. بە گشتی کتێبەکە چەند بابەتێکی دیکەی گرنگیشی تێدایە. بەرلە کۆتایی دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە زمانی نووسینی ئەو کتێبە، زمانێکی کۆمەڵایەتییانەی سادە و ساکارە. تەنانەت خوێنەر بەرچەند دەستەواژەیەکی میللی دەکەوێت وەك:(سك و بەرسك، لەوەڕاندن، گاڕان، بارگە و بالیف) دیارە لێرەدا نووسەر مەبەستی بووە بە هەمان ئەو زمانەی تاکەکان خۆیان بیاندوێنێت. ئەمەش لە پێناو ڕوونکردنەوە و تێگەیشتنی زیاتر، یاخود بە شێوەیەك کە بگونجێت لە گەڵ هەڵسەنگاندنی میللییانە و کۆمەڵایەتییانەی کۆمەڵگەی کوردی. چونکە زۆر گرنگە بە هەمان زمانی هزری ئەو کۆمەڵگەیە، خوێندنەوەی کۆمەڵایەتی و دەروونی بۆ تاکەکان بکرێت. ڕەهەندییەکان کە نەیانتوانی هیچ گۆڕانکارییەك لە کۆمەلگەی کوردی بێننە ئاراوە، لە ڕاستیدا زمانی دواندنی ئەو کۆمەلگەیەیان نەدەزانی و بە زمانی فەیلەسوفانی ئەوروپا دەدوان، کە ئەمەش کەلێنێکی گەورەیە لە نێوان تاکی سادەی کورد و زمانی هزر و خوێندنەوەی ئەو کۆمەلگەیە. بۆیە خوێندنەوەی کتێبەکە، کۆمەکی خوێنەر دەکات لە بارەی زۆر پرس و بابەتەوە کە گرنگە بیخوێننەوە و بیزانن.

- ناوی کتێب: لە مۆڵەتی مێژوودا، نووسینی: محمەد تەها حوسێن، بڵاوکراوەی: دەزگای ڕێسا_2016 هەولێر.

خودی پەڕلەمان خۆی مەهزەلەیە و ڕوودانی مەهزەلەش تێیدا، ئاساییە.. زاهیر باهیر

زاهیر باهیر
16/01/2021

هێڕشی ئەم دواییە بۆ سەر کۆنگریسی ئەمەریکا نە مایەی سەرسامبوونە و نە تێرامانیش. ئەوەی کە لە 6 ی ئەم مانگەدا لە کۆنگریسی ئەمەریکا ڕوویدا ڕووداوێکی تازە نەبوو و کۆتا رووداویش لەو چەشنە نابێت . هێڕشی خەڵکی ئیتر ڕاستڕەوەکان بووبێت یاخود چەپەکان بۆ سەر بینای پەڕلەمان لە زۆربەی وڵات ڕووداوە لەوانە پۆڵەنیا، یۆنان ، بولغاریا ،ئیسرائیل ، ئۆکرانیا ، بێلەڕوس، ئۆگەندە و ولاتانی دیکە.
لە وڵاتانێکیشدا کە ئەمە ڕووینەداوە وەکو بریتانیا لەبەر ئەوە بووە ئەمان پێشوەخت بە هەزارەها پۆلیس و ئەسپسوار و سەگیان هێناوە، لە ئاسمانیشەوە هەمیشە دوو کۆپتەرەك بەسەر پەڕلەمان و ماڵ و ئۆفیسی سەرۆکوەزیرانەوە چاودێریان کردووە، دەنا چەندەها جار لە لایەن خۆپیشادەرانەوە بە شکاندنی دەرگای پەڕژاینی بەردەم ماڵی سەرۆکوەزیران ، هێڕشکراوە، بەڵام شکستیانهێناوە.

ئەمە سەرەڕای ئەوەشی کە لە چەندەها وڵاتا شەڕە بۆکس و شەرە کورسیی لە نێوانی پەڕلەمانتارەکانا ڕویداوە لەوانە پۆڵەنیا، ئیسرائیل، تورکیا، عێراق، کوردستان .. تد. خودی پەڕلەمان خۆی مەهزەلەیە و دەکرێت مەهزەلەش تێیدا رووبدات.
ئەوەی کە ئەم روداوەی کۆنگریسی ئەمەریکای گەورە کردووە و کردێتە ویردی سەرزمانی میدیا بە تایبەت میدیاکانی ئەمەریکا و ئەوروپا، ئەوەیە کە دەیانەوێت پیمان بڵێن لە وڵاتێکی دیمۆکراتی وەکو ئەمەریکادا ناکرێت ئەوە ڕووبدات !!! ئەوە شکاندنی حورمەت و قودسییەتیی پەڕلەمانە، ئەوە سوکایەتیکردنە بە پیاوانی کۆنگریس کە نوێنەرانی گەلن، ئەوە تێپەڕاندنی هێڵی سوورە و کۆتای سنوری ئازادیی تاکە، ئەوە بڤەیە و گوناحی کەبیرەیە.
لە حەقەتدا ئەوەی کە لەوە کرا مەترسی نەبوو بەسەر دیمۆکراتییەت، چونکە خودی پرسی دیمۆکراتیی، لەوە بزرە و بوونی نییە. هاوکاتیش هەڕەشەیەکیش نەبوو بۆ سەر دەسەڵاتی ئەمەریکی و پەیامێکی جەرگبڕانەش نەبوو بۆ دونیا و حکومەت و دەوڵەتەکانی . هەرچی دەسەڵاتداران هەن لە هەر شوێنێکی ئەم دونیایە بن خۆیان زۆر باش دەزانن دیمۆکراتی وجودیی نییە و باس لەوەکردنی بە گەمزاندنی دەنگداران و هاووڵاتیانانە، ئەوان دەزانن کە دیمۆکراتییەت تەکسییەکە و کە گەیاندنییە مەنزڵ کاریان پێی نامێنێت و دەتوانن ئیزنی بدەن.

ئایا خودی دیمۆکراتی وجوودی هەیە؟
قسەی سیاسییەکان و بزنسمان و خاوەنسامان و میدیا شتێکە و واقیعیش

شتێکی دیکەیە. دیمۆکراتیی و کۆمەڵەی دیمۆکراتی و حکومەتی دیمۆکراتی لای ئێمان هەر لایەنی هەڵبژاردنی حوکمڕانان دەگریتەوە، کە لەو هەڵبژاردنەدا هەژاران و چەوساوان شتێك ناکەن و مافێکیان نییە جگە لە جێبەجێکردنی فرمانی فرماندەران، جگە لە مافی هەڵبژاردنی چەوسێنەران، زاڵمان و بکوژانی خۆیان.
ئەم جۆرە لە حوکمکردن لە پیلانی کودەتای سوپایی و دەسەڵاتی ڕەهایی پادشایی بە باڵادەستان و دەستبژێران، چینی بورجوازیی، زۆر ئارامبەخشتر و بەرهەمهێنەر تر و کەم مەسرەفترە و توانای باشتریشی هەیە لە مێشکشۆردنەوەی هاووڵاتیانا. ئەم پرۆسەیە بەردەوامە و دەگاتە مەنزڵی خۆی بی ئەوەی هاووڵاتیی چی تر ڕای وەرگیرێت تا خولی هەڵبژاردنی ئایندە مەگەر ڕاپرسییەکی [ڕیفرێندەمێك] گشتی بێتە پێشەوە. ئیتر هاووڵاتیان ، دەنگدەران بە ئەرك و زانیاریی دەمێننەوە، ئەوەی کاندیدەکان و دەوڵەت دەیشارنەوە لێیان، ئەو ڕاستییەیە کە دەنگدانی ئەوان و دەنگنەدانیان یاخود زۆربە بەشداری بکەن یا نەیکەن، گرفتێك نییە لەم درۆ گەورەیەدا، چونکە ئەوان ڕۆڵیان بەڕێکردنی پرۆسەکەیە و تاج لەسەرنانی ئەمانە. ئەوەی کە حوکم دەکات سوپایە ، دەستبژێرەکانن، خاوەنسەرمایە و بزنسمانەکانن، کۆمپانیا گەورەکان و بەڕێوەبەرە گەورەکانن، پۆلیس و تۆڕە سیخوڕییەکان و دەسگەدراوییەکانن، دداگا و دادوەرەکانن، نە پەڕلەمانتارەکان .

پەڕلەمانتارەکان، بەڕێتەچییەکان یاخود چەواشەکەرەکان، هەرچییان ناودەنێیت، تەنها لەوەن بە پەسەنکردن و بەڕێکردنی ئەو بڕیارانەی کە ناونوسم کردن، تاکو شێوە و ناوەڕۆکی یاساییان پێبدەن و ئەم نوێنەرانەی گەل پەسەند و مۆری بکەن.
لە سەراپای دونیادا ئەو ڕاستییە سەلمێنراوە کە بڕیارە گرنگەکان، چارەنوسییەکان، تەنانەت زۆرێکیش لە بڕیارە بچوکەکان هەرگیز ناچنەوە بەردەمی دەنگدەران. بە نموونە بڕیاری هێرشی ئەمەریکا و بریتانیا و وڵاتانی دیکە بۆ داگیرکردنی عێراق. لەمەدا پرس بە کەس نەکرا. بڕان و کەمکردنەوەی بیمەکان و فرۆشتنی سامان و موڵککەکانی دەوڵەت کە بە موڵکی گەل ناوزەد دەکرێت، دەنگدەر و هاووڵاتیان بێ خەبەر دەبن لێی تاکو لە میدیاکانەوە دەیبیستن. دانانی سەرۆکی پۆلیس و دەسگەی سیخوڕی و سەرۆکی بانق و دەزگە دراوییەکانی دیکە و سەرۆکی دادگا و بەڕیوبەرە گەورەکان نەك ئەمانەش ناگەڕێننەوە بۆ پرسی خەڵکی بەڵکو ناشخرێنە بەردەم پەڕلەمانتارەکان، نوێنەرەکانمان.
بە کورتی ئەوەی کە پێیەوە دەکرێت ناوی بە ناوەڕۆکە.

ئایا حکومەتێکی دیمۆکراتی بوونی هەبووە یاخود بوونی هەیە؟

دەتوانین پرسیارەکە بە جۆرێکی تر بکەین ئایا دیمۆکراتیی و دیکتاتۆرییەت هەر یەك شت نین؟

ئەوەندەی من بەبیرم بیت و بزانم حکومەتێك نییە کە ئەگەر بۆ جارێکیش بووبێت توندوتیژی بەرانبەر بە هاووڵاتیانی، دەنگدەرانی، بەکارنەهێنابێت. حکومەتێك نییە و نەبووە کە هەر یەك دیوی هەبووبێت واتە هەر دیکتاتۆریی یا دیمۆکراتیی، حکومەتێك نەبووە و نییە کە سروشتەکەی دیمۆکراتیانە بووبێت یا خود پەنای بۆ یەك لایەنی حوکمڕانی لە دیمۆکراتی یا دیکتاتۆریی، بردبێت ، نەشکراوە کە یەك شێوازی حوکم بەکاربهینن .

زانینی هۆکاری لۆژکیانەی ئەمەش هەر زۆر ئاسانە. حوکمڕانیی دەبێت بەسەر کۆمەڵێ خەڵکەدا بکرێت، بە ئەوەشی کە حوکمکراون، فرمانپێکراون، لەهێڵ دەرنەچن، سنور نەبەزێنن، وەلایان بە حکومەت و دامەزراوەکانی هەبێت. هەر لە خەت لایان دا و وەلایان نەبوو ئەوە دەکرێت کە حکومەت توندووتیژییان بەرانبەر بەکاربهێنیت ، بە ئەمەش حکومەت، دەوڵەت پێویستی بە جیهازی سەرکوتکردن لە پۆلیس و سوپا و سیخوڕ هەیە.

حکومەت، دەوڵەت، یا نییە یاخودی دیمۆکراتی نییە و نابێت ، دەوڵەتیش یا بەهێزە یا لە داڕمانایە زۆر جاریش بە بیناکردنەوەی خۆی بە هێزێکی دیکەوە. ئەوەی کە حکومەت، دەوڵەت هەیەتی سروشتی دیکتاتۆریانە، فاشستیانەی خۆیەتی کە گۆڕانیی بە نییە و بەسەریدا نایەت. هەرچیش دیمۆکراتییەکەی و دیکتاتۆرییەکەیەتی مەیلە، شێوازی حوکمە، کە جاری وا هەیە پێویستی بە نواندنی تۆزێك نەرم و نیانی و کردنی چەند چاکسازییەکی لاوەکیانە هەیە، ئا لەم بارەدا وامان پێدەناسێنن کە دەوڵەت دیمکراتییە. کاتێکیش کە مانەوەی خۆی پێویستدەکات، تووند و تیژی بەکاربهێنێت و سەرکوتی هاووڵاتیان بکات، حکومەت و دەوڵەتمان بە دیکتاتۆریی پیدەناسێنرێت.

پەلاماری لایەنگرانی ترامپ بۆ سەر کۆنگریس، ئەمانە کێن و بۆچی؟

ئێستاش با لێرەوە سەرنجێکی حوکمی ترامپ لە ئەمەریکادا بدەین و دواتریش پێگە جەماوەرییەکەی .

مێژووییەکە کە حوکمکردنی ئەمەریکا لە نێو پارتی کۆماریی و پارتی دیمۆکرات-دا دەستی دەستی دەکات. ئەم پارتانەش چ دیمۆکرات و چ کۆماری هیچیان دیمۆکراتی نین بەڵام هەر کامەیان شوناسنامەیەکیان بۆ خۆیان وەرگرتووە و جەماوەری خۆیان گەرچی گۆڕانی بەسەردا دێت، بەلام هەیانە. یەکێکیان حیزبی دەسڕۆیشتوان، بزنسمانان و

سەرمایەدارانن. ئەوی تریان ئاوا ناوی ڕۆیشتووە و لە میدیای
فەرمیشدا بە دیمۆکراتی دادەنرێت. میدیا و خۆیان وا لە خەڵکی
دەگەیەنن کە دیمۆکراتییەکان نەك هەر دۆست، بەڵکو حیزبی ڕەشپێستان
و خەڵکانی بێگانە و کرێکاران و هەژارانە.
بەلام لە ڕاستیدا جیاوازییەکی زۆر جەوهەری لە نێوانیاندا نییە. لە
حوکمی هەر یەکەیانا گۆڕانکاری بەسەر سیاسەتە بنەڕەتییەکانی
ئەمەریکا، چی لە ڕووی سیاسییەوە یاخود کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە
تا ڕادەیەك هەر نایە. دۆست و دوژمنەکان، دۆست ودوژمنی هەردوولان،
زەرەر و قازانجی ئەمەریکا هەرچی بێت هی هەردوکیانن□.
پرۆسەی هەڵبژاردنی گشتی لەوێ پارەیەکی هێکجار خەیاڵی تێ دەچێت،
ڕەنگە باوەڕ نەکەیت کە کولفەی هەڵبژاردنی ڕابوردوی ئەمەریکا لە
نێوانی هەر هەموویانا 14 ملیار دۆلاری تێچووە، چەند پارەیەکی
خەیاڵییە دوو ئەوەندەی ه□□بژاردنی 2016 بووە.

لە هەڵبژاردنیشدا هەموو شتێک بۆ هێنانی دەنگ، دەکرێت، هەموو درۆ
و دەلەسەیەك ڕەوایە ، هەموو بوختان و لەکەدارکردنێك بۆ زڕاندی
یەکدی ئاساییە، ئەوەی لەژێر بەڕەی پەنجا ساڵ لەمەوبەری جەنگی
ئەمەریکادا بۆسەر ڤێتنام، هەیە، دەهێنرێتە سەر بەڕە . باشترین
کاتە بۆ میدیای ئەمەریکا بۆ دۆزینەوەی کارە ئابڕووچوەکانی
کاندیدەکان و گاڵتەجاڕیی دیمانەی ڕادیۆ و تی ڤییەکانیان.
د□ن□د ترامپ لە هەردوو هەڵبژاردنەکەی 2016 و 2020 کەوتە
مەعرەکەیەکی زۆر نابەرانبەر و مەترسیدارەوە لەگەڵ میدیا و
نەیارەکانیا، بەڵام هێشتا لە 2016 دا هەر بردییەوە. لە 2020 دا
وێڕای ئەوەی کە میدیای ئەوروپی و ناوخۆی ئەمەریکا زۆر دژایەتییان
کرد، کە بەشی هەرە زۆری ئەوەبوو کە لە هەقەتدا ترامپ زۆر بە
جوانی وەکو خۆی ڕواڵەت و جەوهەری سیستەمی سەرمایەداری و دەوڵەتی
ئەمەریکای نیشاندەداین ، کە بووە هۆی خولقاندنی بزوتنەوەی
جەماوەری گەورە، مانگرتن ، خۆپیشاندان کە ماوەیەکی زۆر زۆر بوو
ئەمەریکا ئەوەی بە خۆیەوە نەدیبوو. هاوکاتیش پرسی کۆرۆناش
زەربەیەکی زۆر گەورەی لێدا بەڵام هێشتا توانی 74،222،958 دەنگ لە
بەرانبەر جۆی بایدن-دا 81،283،098 بهێنێت کە بە ڕێژەی سەدیش
ترامپ لەسە 46.8 و بایدن 51.3 دەنگیانهێنا. لە ڕاستیدا جیاوازی
نێوانی دەنگەکانیان 7 ملیۆن تۆزێك زیاتر بوو، بەڵام بە بەراورد
بە هەڵبژارردنی 2016 ترمپ 11 ملیۆن زیاتر دەنگی هێنا.

ئەمە گەورەترین هەڵبژاردن بووە لە مێژوی 140 ساڵەی ئەمریکادا کە
زیاتر 159 ملیۆن کەس دەنگیان داوە. ئەم ژمارە گەورەیەی کە

دەنگیان بە ترامپ دا زۆربەیان کرێکاران و هەژارانی ئەمەریکا بوون تەنانەت بەشێك لە پێستڕەشەکانیش دەنگیان بەدا. ڕاستە خەڵکی ڕاستڕەو و فاشستەکانیش دەنگیان بە دا بەڵام ئەمانە هەرگیز زۆرینە نەبوون، زۆرینەی دەنگدەرانی ترامپ وەکو وتم کرێکاران و خەڵکانی هەژار و ئاسایی ئەمەریکا بوون . ئەمەش بە گاڵتە نەبوو لەبەر ئەوەی لە 3 ساڵی یەکەمی حوکمیدا، ژیانی ئەمەریکییەکان بە بەراورد بە جۆرج بوش و هەتا ئۆباماش باشتر بوو. بۆ نموونە: ئابوری ئەمەریکا بە ڕێژەی لەسەدا 2.5 هەڵکشا، ژمارەی بێتاڵە لە دابەزیندا بوو تا گەیشتە ڕێژەی لە سەدا 3.5 ، داهاتی خەڵکی بە بڕی 6000 دۆلار ساڵانە سەرکەوت، لانی کەمی کرێی بۆ کرێکارانیەك کە سکیڵیان نەبوو یاسیکییەکی کەمیان هەبوو بەرزکردەوە، بەڵام ئەمانە هەر لە 3 ساڵی یەکەمی حوکمیدا پێش هاتنی کۆرۆنا. ئەمە جگە لەوەی ترامپ خۆی بە دوور گرت لە شەڕ لە تەك کۆریای باکور، ئێران، ڕوسیا ، کشانەوەی بەشێك سوپای ئەمەریکا لە ئەفغانستان و لە عێراق و گەڕاندنەوەی سەربازان بۆ ناو کەسوکاریان و سازشکردن لەگەڵ تالیبان، هەروەها دوو سەرکردەی گەورەی تیرۆریستیشی ، بەغدادی و قاسمی سولێمانی ، لەناو برد کە سەراپای حوکمدارانی ئەوروپا و میدیا دژ بەمە وەستانەوە. ئەمانە هۆکار بوون بە جەماوەریبوونی ترامپ و هاتنی خەڵك بۆ سەر سندوقەکانی هەڵبژاردن .

ئەگەر تێبینی بکەین ئەوە دەبینین لە زۆر وڵاتی ئەوروپی و ئەمەریکادا بە گوێرەی داخوازی و پێویستی سەرمایە، کاپیتاڵیزم ، لە چەند ساڵێکدا چەپ و پارتە کرێکارییەکان و سۆشیالدیمۆکراتەکان دێنە سەر حوکم و لەو چەند ساڵەدا کە خەڵك بۆی دەردەکەوێت کە گۆڕانکاری گرنگ ڕوونادات جارێ تر حیزبە ڕاستڕەوەکان هەڵدەبژێرنەوە ، کە لە حوکمی ئەوانیشدا دەستیان لە بنی هەمانەکەوە دەردەچێت دووبارە دەگەڕێنەوە سەر هەڵبژاردنی چەپەکان. ئێستا دەبینین کە وەرزی هاتنی حیزبە ڕاستڕەو ڕایسستەکانە ، تەماشا بکەن هەر لە بریتانیاوە تاکو ئەڵمانیا و فەرەنسا و ئەمەریکا و سوید و بەرازیل فلیپین، یۆنان و پۆڵەنیا ڕاستڕەوەکان لە حوکمدان. دووریش نییە حوکمی چەند ساڵی ئایندە چەپەکان دووبارە وەکو دەیەی یەکەمی ئەم چەرخە، بێنەوە سەر حوکم .

ئیتر ئاوایە و ئەمەش جێی سەرسوڕمان نییە و ژیان لە سای سیستەمی پەڕلەمانتاریدا گۆڕانکاری جددی ڕوونادات. هەر ئەمەش بە ڕێڕەی خۆی کارایی لەسەر زۆربوونی شەپۆلی ڕایسستانە و ڕاستڕەویی و هەژموونیان ، دادەنێت.

لەسەردەمی فرمانداری چەپەکاندا ، سۆشیالدیمۆکراتەکانا ، حیزبە کرێکارییەکانا لەبەر ئەوەی کە گۆڕانکاری سەرەکی ڕوونەدات، گرانی و بێتاقەتیی و بێ خانووبەرەیی و قەرزاریی و هەژاری زیاتردەبێت لەپاڵ هاتنی زیاتری پەنابەران و کۆچبەرانا … ئەمانە هەمووی دەبنە هۆکاری زیادبوونی ژمارەی ڕاسیست و فاشت و مەیلی ڕاسیزمانە و فاشیزمانە . تەنها جیاوازییەکە ئەوەیە کە لەسەردەمی چەپ و سۆشیالدیمۆکرات و حیزبە کرێکارییەکاندا ئەمانە دەچنە ژێرزەمینەوە و خەباتی خۆیان دەکەن و جارو باریش بە نیشاندانی هێز و بازوویان دژ بە پەنابەران و کۆچبەران دەنە سەر شەقامەکان . لەسەردەمی حوکمی ڕاستەکانیشا ئەمان لەژێرزەمین دەردەچن و دەکەونە خەباتی ئاشکرایی و دەوڵەتیش بە ناڕاستەوخۆ پشتگیرریان دەکات.

Zahebaher.com

نەهرەی کەسنەزانی وسەرانی یەکێتی نیشتمانی!.. سەردارعەبدوڵا حەمە

دەسەڵاتی بۆرژوازی لە کاتی قەیرانەکاندا کە ڕووبەڕووی ناڕەزاییەتی جەماوەری دەبێتەوە بەهۆی شکاندنەوەی قەیرانەکانی بە سەر جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێش وخەڵکی هەژاردا ، ناچار دەبێ بە پاراستنی دەسەڵاتەکەی پەنا ببات بە هەموو سەرکوت و درۆوفێڵ وچەواشەکارییەک ، خەڵکی کوردستان لە ماوەی ٣٠ ساڵی ئەمدەسەڵاتەدا ئەم دیاردەیان بینیوە بە چاوی خۆیان ئێستائەم دەسەڵاتە متمانەی دۆڕاندووە و چیتر خەڵک باوەڕ ی پێ ناکا.

قەیرانی مووچە دیارترینی ئەو قەیرانانەیە کە ئەم دەسەڵاتە دزو تاڵانچییەی بە جۆگایەک گەیاندووە پەنا بە شێخ و فریوکارییەکانی ببات. لەم کاتەدا شێخ نەهرەی کەسنەزانیباشترین ئامرازە بە ئەم فریوکارییەی دەسەڵات . سەرانی دەسەڵاتەکەی یەکێتی بە تایبەت بەرهەم ساڵحی سەرۆک کۆمارو پاڤێڵ تاڵەبانی هاوسەرۆکی یەکێتی و وەزیریگەشت و گوزار ، یەک لە دوای یەک سەردانی شێخ نەهرەیان کرد

بە کردنەوەی پەیژەی بە کەربەلا کردنی شاری سلێمانی و کردنەوەی مەزارگەیەک بۆ گۆڕی باوکی شیخنەهرێ تا بەڵکو دەروێشەکانی سەردانی بکەن و لەم ڕێگاوە سەرمایەگوزاری بکەن ، گوایا لە بەرژەوەندی خێڵەکی نەداری کوردستان دەبێ وەک نەهرێ خۆی ووتیچارەسەری کێشەی مووچەی پێ دەکات . ئەوەی نەهرێ ووتی درێیەکی تازە نیە . سەرانی دەسەڵاتی کوردی هەمیشە ئەم قسەیان دووبارەو چەند بارە کردوەتەوە ئەمجارەئەم دەسەڵاتە ئەم درێیە بە شیخ نەهرێ دەکا چونکە بە گەمژاندنی خێڵەک ئامرازێکی گونجاوە بۆیان . بە ئەوەی بزانین شێخ نەهرێ بەچی ڕاست ناکا سەرەتا دەبێ بزانینشێخایەتی و سۆفی گەری و دەروێش کەکردنەوە لە سەر بنەمای درۆ وە فێوفێڵ و فریوکاری لە منداڵدانی کۆمەڵگایەکی نەخوێندەوارو دواکەوتوو لە دایک بووە ، چونکەکۆمەڵگای بێ ئاگا و دەسەڵاتی زۆردار پیاوی فێڵبازوسەختەچی دروست دەکا بۆ ڕێشنایی ئەمە با بگەڕێینەوە بۆ کتێبەکەی ئەحمەد کسرەوی کە پێش حەفتا ساڵ باسیهاتنی شێخ و سۆفی گەرایی دەکا :

(کسرەوی دەربارەی ڕەگو ریشەی سۆفیگەری دەڵێت "سۆفیگەری هەروەك زۆر شتی دیکە لە فەلسەفەی یۆنانیەوە سەریهەڵداوە، دامەزرێنەرەکەی پلوتینەس-ی فەیلەسوفە کەپێیوایە سەرچاوەی جیهانو هەموی ئەوەی هەیە یەك شتە ئەویش خودایە، هەمو شتەکانی تر لەو جودا بونەتەوە، بەیە پەیوستە مرۆڤ گیرەدەی مادیگەری نەبێو خۆیرادەستی چێژو خۆشییەکانی دنیا نەکات، ئەوەی گۆشەگیرو بێخود بێت دەتوانێت پەیوەست بێتەوە بەخوداو پەروەردگارەوە".

کسرەوی ئاماژە بەوە دەکات کە لەسەدەکانی سەرەتای سەرهەڵدانی ئیسلامەوە ئەم جۆرە بیرکردنەوە فەلسەفیە یۆنانیانە رویانکردە وڵاتی موسڵمانانو ڕۆژهەڵاتوئەمانیش زیاتر بەهۆیان پەیداو زۆری نەخایاند سۆفیگەری گەشەی کردو تەکیەو خانەقا دامەزرا بە ئەوانەی تەرکی دنیایان دەکردو جلو بەرگێکی زبریان دەپۆشی، ئەو دەڵێت"ئیتر شێخەکانی سۆفیگەریش پاگەندەی ئەوەیان دەکرد کە نوێنەری پێغەمبەرو خودان، هەمو شتێکی ئەم دنیایە بەدەستی ئەوان دەسوڕێو تەنانەت کار گەیشت بەوەی بەشێنئیزرائیلیش بەبێ ڕەزامەندی شێخ عەبدولقادری گەیلانی گیانی کەسی پێناکێشرێت")*

ئێستا وازانیمان بناخەی سەرهەڵدانی شێخ و سۆفی گەری چیە ئەنجا دەبێ بزانین شێخ نەهرێی کەسنەزانی و دەسەڵاتدارانی زەنی سەوز بە دوای چیەوەن ؟ لە وەڵامدائەمانە بەدوای ئەوەوەن سێکتەرێکی تری ئابوری زیاد بکەن بە کوردستان بەنام ئایا سەرمایەکەی بۆ کێ دەبێ ؟ . دیارە چەندین سێکتەری ئابوری لە ماوەی ۳۰ ساڵدا بەکێ بووە ئەمشیان هەر بۆ ئەوە.، نەوت ، گومرگ ، بازرگانی ، کۆمپانیەکان ، باجەکان ، پارەی ئاووکارەبا هتد … ئەو سێکتەرە ئابوریانەن کە لە

لایەن سەرانیئەودەسەڵاتەوە قۆرخ کراون بۆ خۆیان خەڵکی کوردستانیش بەبەش کراوە لە داهاتی ئەمانە .
ئەمجارەیان ئەم سەکتەرە ئابوریەی شێخ نەهرۆش زیاد دەبێ بەیان ، جیاوازیەکەی ئەوەیە شێخ نەهرۆش دەبێتە شەریکە دزی ئەم دەسەڵاتە لە مەودوا .ئەمانە هەموو پێکەوە خەریکی کەڵەکەی سەرمایە دەبن چونکە سیستەمی ئابوری ئەمانە سەرمایەداریە لە سیستەمێکی لەم جۆرەدا هەژاری هەر زیاد دەکا و دەوڵەمەندیش زیاتر دەوڵەمەندتر دەبێ بەیە قازانجی کردنەوەی تەکیەو مەزارگە و مەرقەدی کەسنەزانی بۆ ئەو چینە دەوڵەمەندە دەبێ خەڵکیش بەدرۆ و بەفێڵ دەخەنە حاڵەتی چاوەڕوانیەوە. بە ڕاستیئەمەش دەکرێ ئاوڕێ لە خەڵکی کەربەلاو نەجەف وکوفە و بەغدا بدەینەوە بزانین چەندە سوودمەند بوون لە شوێنە پیرۆزیە ئاینیەکان . هەموو دەزانین خەلکی برسی وبێکارو هەژاری ئەم شارانە بۆ ماوەی دە مانگ لە سەر جادە بوون دژی دەسەڵاتی دزوگەندەڵی میلیشیای عێراق . ئەگەر بە بووونی شوێنی پیرۆزیەکان بوایە و لە بەرژورندی خەڵکەیدا بوایە دەبوایە ئەو خرۆشانە گەورەیی جەماوەر هەرگیز ڕووی نەدابایەو چونکە خەڵکەی تەرو تەسەل دەبووا!!! .
لە لایەن دەسەڵاتەکەی یەکێتیەوە شێخ نەهرۆ بە کار دێت وەک بەشێک لە پرۆژە چاکسازیە درێینەکەی بەڵام لە لایەن شێخ نەهرۆ خۆیەوە پرۆژەکەی بەکار دەهێنێ بۆ بەرزکردنەوەی پلەی سیاسی خۆی وەک دەڵێن خۆی ئامادە دەکا بۆ پلەی سەرۆک کۆماری عێراق ، دیارە ئەمەش بە پشتیوانی ئەمەریکا یە ، چونکە ئەمریکا دەیەوێ هێزێک لەعێراقدا دەسەڵاتی هەبێ لە بەرژوەندی خۆیدا بێت بەدوای شکستی بەدیلەکەی دوای رووخاندنی سەدام کە بووە هۆی بەهێزکردنی پایەگای ئێران و لاوازی خۆی لەناوچەکەدا.بە چەندین بەڵگەی ناو تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان شێخ نەهرۆ پیاوی خودی ئەمریکایە .بۆیە ئەو پێشبینیە جێ ی خۆیەتی کە ئەمەریکا ئەمجارە دەیەوێ سەرۆکێکیسۆفی گەرا لە عێراق دا دابنێ لە بەرانبەر ئێران و شیعەو سوونەی سەلەفی و داعشیدا.
هەرجۆرە خۆشباوەڕیەک بە پروپاگەندەکانی یەکێتی و شێخ نەهرۆ وەک ئەو خۆشباوەریەیە کە دەروێشەکان هەیانە بە شێخ نەهرۆ . مووچەو مافەکان بە هێزو فشاری خەڵکبەدەست دێت نەک بە بەڵێنە هەنگوینیەکانی دەسەڵات و شێخ نەهرۆ ی کەسنەزانی.

سەردارعەبدوڵا حەمە
١٢/١/٢٠٢١
تێبینی :
• ئەو دوو پەرەگرافەم لە نویسنێک وەرگرتوە کە لە ماڵپەری ئاوێنە

لە سەر کتێبەکەی ئەحمەد کسروی سەبارەت بە شیخ و سۆفی گەری چاپ کراوە زیاتر لە ٧٠ساڵ پێش ئێستا بۆ شارەازیی زیاتر ئەم لینکە بکەوە
https://www.awene.com/detail?article=41156

ئۆپەرێتی: لە پێناو پارێزگاری لە ژینگە.. نوسینی : عەلی ح□م□□شید بەرزنجی

منداڵی یەکەم:

هەمیشە پارێزگاری....لە ژینگەی کوردستانم
بە ئەرکێکی پیرۆزی ....سەر شانی خۆم دەزانم

هەموو:

هەمیشە پارێزگاری...لە ژینگەی نیشتمانمان
ئەرکێکی زۆر گرنگە...دەکەوێتە سەرشانمان

منداڵی دووەم:

حەزدەکەم هەموو کەسێک...بۆ ژینگە وەک من وا بێ
وشیاربێت و زانیاریی...دەرباری ژینگە لا بێ

هەموو:

زۆر حەز دەکەین بۆ ژینگە...گشت کەس وەک ئێمە وا بێ
وشیاربێت و زانیاریی...دەرباری ژینگە لا بێ

منداڵی سێیەم:

ل□ نێو شار و لادێدا...لە کێڵگە و باخ و بێستان
سەرچاوەی ڕوبار و ئاو...دەپارێزین بە هەمووان

منداڵی چوارەم:

باڵندە و گیانلەبەری...کێوی لە دەشت ولە دەر
دەبێ ڕێی پارستنیان ......پێکەوە بگرینە بەر

منداڵی پێنجەم:

ئەوان هاوسەنگیی ژینگە....ڕادەگرن زۆر بە جوانی
بۆ ئەم سروشتەی ئێمە....بوون بەهۆی ئاوەدانی

منداڵی شەشەم

وەرزی زستان ئەو کاتەی... بەفرێکی زۆر دەبارێ
زەوی داپۆشێت و ....سپی دەبێ بەجارێ
ئاژەڵەی ئەوە و کەوانە.....بەدوای خۆراکدا وێڵن
ناچارن لە برساندا .....لانە و شوێنیان جێبهێڵن
منداڵی یەکەم:
ئێمەی مرۆڤ دەتوانین.....سەمون و گەنم و نان
لەگەڵ پاشماوەی خۆراک..... ببەین و داینێین بۆیان

٢٧/١/٢٠٢٠

ڕۆمیۆ و جولێت لە چل کاری سینەمایی دا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

ڕۆمیۆ و جولێت، کە لەرەسەندا شانۆگەریەکی ڕۆمانسی و تراژیدی شکسپیرە دوای هاملێت، دووەم فیلمە کە تائێستا 40 کاری سینەمایی لەسەر کرابێت، هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە فیلمەکە بینەرێکی زۆری هەبووە، بەهۆی ئەو خۆشەویستیە ڕۆمانسییە ناتەقلیدیەی لە فیلمەکە دایە، هەروا تیشك دەخاتە سەر ئەو ململانێ توندو بەتینەی نێوان هێزی شەڕو هێزی خێر لەناخی مرۆڤ و ئەو باجەی کە دەبێت ئاشقەکان لەکەسانی قین لەدڵی بسێننەوە .
تا ئێستا ئەم تێکستەی شکسپیر بەزیاتر لەسەد زمانی جیهان وەرگێڕدراوە، کاتی خۆی شکسپیر بۆ نووسینەوەی ئەم تێکستە شانۆیە زۆر کاریگەر بووە بەقەسیدەیەکی شاعیری ئینگلیزی(ئارسەر برۆك) بەناونیشانی (داستانی ڕۆمیۆ جولێت) ئەویش لەلایەن خۆیەوە بۆ نووسینی ئەم قەسیدەیە سوودی لەچیرۆکێکی نووسەری ئیتاڵی(ماتیۆ باندیلۆ) وەرگرتبوو.
روداوەکان لەشاری(فیرۆنا) ی ئیتاڵی دەست پێ دەکەن، بەدوژمنکاری کۆنی هەردوو بنەماڵەی (مۆنتیجیۆ ــ کۆبولت ویشك) پاشا ویسکالۆس بۆ چەندین جار ئاگاداری ئەو دوو بنەماڵەیە دەکاتەوە، لەدوور کەوتنەوەی شەڕو شۆڕو دروست کردنی نائارامی لەشارەکەدا، هەڕەشەی

لەسێداردانی هەرکەسێکیش دەکات کە پابەند نەبێت بەبڕیارەکانی، ئەوکاتە رۆمیۆ کەوتبوە داوی خۆشەویستی(رۆزالین) شەوێك رۆمیۆو بنگۆلیۆی هاوڕێ ی دەچنە ئاهەنگێکی بنەماڵەی (کابۆلیت) و بەشێوەیەك خۆیان پێشیووە نەناسرێنەوە، بەڵام کاتێك (تیبالت) دەیانناسێتەوە، هەوڵ دەدات بەشەڕ کردن، بەڵام کابۆلیت رێگە بەئاژاوە نانەوە ناداو رۆمیۆ لە ئاهەنگەکە بەدوور دەکاتەوە، بەڵام بەر لەوە جولێت دەبینێ و دووپاتی خۆشەویستی خۆیان دەکەنەوە بۆ یەکتر، دواتریش لای راهیبەیەك هاوسەر گیریی دەکەن ..کاتێ پاشا هەواڵی شەڕو شۆڕەکە دەزانێ، بڕیار دەدات رۆمیۆ نەفی بکرێ و لەشاری (فیۆن) بەدەر بنرێ، راهیبەکە هەواڵی نەفی کردنی رۆمیۆ بەجولێت دەڵێت و پەیمانی دەداتێ هەوڵ بدات بەیەکیان بگەیەنێت، وا ئامۆژگاری رۆمیۆش دەکات بەنهێنی جولێت ببینێ، پاشان فیۆن بەجێ بێڵن بەرەو(مانتوا) ئینجا کابۆلیت داوا لەجولێت دەکات کەتا ماوەی سێ رۆژ هاوسەر گیریی لە گەڵ(باریس) ئەنجام بدات، بەڵام جولێت رەتی دەکاتەوە هاوسەر گیری لە گەڵدا بکات، بەڵام دواتر وەك بەکارهێنانی تەکتیکێك بۆ خۆ رزگار کردن جولێت وا بەباوکی رادەگەیەنێت کە ئەو رازییە هاوسەر گیریی لەگەل ً پاریس ئەنجام بدات، بەڵام رۆژێك بەر لەوە دەرمانێك دەخواتەوە و خەڵکی وایان زانی گیانی لەدەست داوەو پرسەیان بۆ دانا، رۆمیۆ کە ئەو هەواڵە دەزانێ سوێند دەخوات کە دەبێت لەگەڵ جولێت بنێژرێت، لەبەر ئەوەی ئاگاداری پلانەکەی جولێت نەبوو بۆ گەیشتن بە رۆمیۆ، بۆیە ژەهرێکی خۆکوشتن دەکڕێ، راهیبەکەش ئاگاداری جولێت دەکاتەوە، نەیتوایووە پلانەکە بەرۆمیۆ بگەینێت، بۆیە ئەگەر بزانێ تۆ مردویت مەترسی مردنی دەکەوێتە سەر، کاتێکیش کە پاریسی زاوا دەیەوێ لاشەکەی جولێت ببینێ، ڕووبەڕووی رۆمیۆ دەبێتەوە کە بەرەو هەمان شوێن دێ، بەرانگیری یەکتر دەبنەوەو رۆمیۆ پاریس دەکوژێ، ئینجا ژەهرەکە دەخواتەوە بۆ ئەوەی لەتەك جولێت بمرێت، کاتێ راهیبەکە دەگاتە سەریان رۆمیۆ بە مردوویی دەبینێت، ئینجا جولێت لەبێ ئاگایی بەخۆ دێتەوە و لاشەی مردووی رۆمیۆ دەبینێت، هەر بە خەنجەرەکەی رۆمیۆ خۆی دەکوژێت.

فیلمە بە دەنگەکانی رۆمیۆو جولێت

فیلمە بێدەنگەکانی رۆمیۆو جولێت (28) فیلمن:

1. فرەنسا جۆرج میلیس 1901
2. ئەمریکا ستیوارت بلاکتۆن 1908
3. ئیتالیا ماریۆ کاسیرینی 1908

4. بەریتانیا ویجی بارکر 1908
5. ئەمریکا 1911
6. فرەنسا 1911
7. ئیتالیا ئوجو فالینا 1912
8. فرەنسا 1914
9. ئەمریکا 1915
10.ئەمریکا رائول والش 1916
11.ئیتاڵیا ئەمیلۆ جرازینی 1918
10. ئەمریکا فین موری 1920
13.ئەڵمانیا بیتر بول فیتلر 1923
14.ئەمریکا ئەی .ا. دوبون 1926

فیلمە بەدەنگەکانی رۆمیۆ جولێت :

1.فیلمی (رۆمیۆ و جولیت) بۆ یەکەم جار ساڵی 1935 لەدەرهێنانی (جۆرو کیوکر) پێشکەش کراوە، بەڵام ئەو سەرکەوتنەی بەدەست نەهێناوە وەك چاوەڕوان دەکرا، کە تێیدا (نۆرما شیرێ) ڕۆڵی (لیزلی هوارد) ڕۆڵی رۆمیۆی بینی.

2.ساڵی 1939 لەوڵاتی فەرەنسا دەرهێنەری ناسراوی فرەنسی (ویلی روزویر) فیلمی رۆمیۆ جولێتی بۆسینەما بەرهەم هێنا.

3.هەروا (فارلین شمیدلی) ساڵی 1941 لەسویسرا کاری دەرهێنانی بۆ رۆمیۆ و جولێت ئەنجام داوە.

.(میجیل دلجادۆ) لە مەکسیك ـ ساڵی 1943 فیلمی رۆمی رۆمیۆ و جولێتی دەرهێنا.4

5.ساڵی 1944 فیلمێکی تر لەشانۆگەری رۆمیۆ جولێت فیلمێکی میسری بوو، بەناوی (شەهیدانی ئەڤینداری) دەرهێنانی کەمال ئەلشەیخ.

6.ساڵی 1948 فیلمێکی تر بەبەرهەم هات، فیلمێکی هیندی بوو(رۆمیۆ جولێت) دەرهێنانی(ئەکتار حسێن) نواندنی(نرجس و یوراج) کە دوو ئەستیرەی ناسراوی بواری گۆرانی و موزیك بوون .

7.فیلمێکی تری رۆمیۆ و جولێت ساڵی 1954 بەبەرهەم هاتووە ، فیلمێکی ئیتاڵی بووە، لەدەرهێنانی (ریناتۆ کاستیلانی) نواندنی سۆزان شینتال و لۆرانس هارفی.

.8.ساڵی 1958 فیلمێکی سۆڤیەتی بوو، بەناتوی(رۆمیۆ و جولێت) دەرهێنانی(لیف ئەرینتشام) لەبالیەی (برۆکوفییف) وەرگیرابوو.

. چیرۆکی گەڕەکی رۆژئاوا (West Side Story)) 9.فیلمێکی موزیکیە ساڵی 1961 بەرهەم هاتووە، لەدەرهێنانی (رۆبەرت

وایز) 10 خەڵاتی ئۆسکاری بە دەست هێناوە، لەوانە خەڵاتی باشترین فیلم، باشترین ئەکتەری لاوەکی پیاو وباشترین ئەکتەری لاوەکی ئافرەت، باشترین جلو بەرگ و باشترین موزیك، روداوەکانی لەگەڵەکێکی کۆنی نیۆیۆرك تۆمار کراوە، لەنواندنی(ناتالی وۆرد ـــ ریتشارد بایمەر)

ساڵی 1964 فیلمێکی ئیتاڵی ئیسپانی هاوبەش بەرهەم هێندرا، لەلایەن دەرهێنەری دەرهێنەری ئیسپانی ریکاردۆ (نریدا) کاری دەرهێنانی بۆ کراوە.

11. فیلمێکی تر ساڵی 1965 بەبەرهەم هاتووە، نمایشێکی ئەکادیمیای پاشایی بوو بۆدراما دەرهێنانی(فال دروم)

.11.ساڵی 1967 فیلمێکی ئیتاڵی بەریتانی هاوبەش بەرهەم هات، دەرهێنانی (فرانکۆ زیفرللی) نواندنی (لیۆناردۆ وایتینج) و ئۆلیڤیا هاسی ..ئەم فیلمە بە باشترین دادەندرێت لەو فیلمانەی لەشانۆیی (رۆمیۆ و جولێت) وەرگیراون.

زیفرللی ـــ لەم بارەیەوە دەڵێت: دوای ئەوەی دە ساڵان کارم لەشانۆو ئۆپیرادا کرد، چەندین شانۆگەری شکسپیرم بۆ شانۆ دەرهێناوە، پێم ئاسایی بوو بەسینەما دریژە بەکارەکانم بدەم لەگەڵ شکسپیردا

جۆرج کاو لە نووسینێکی بەناوی (وتووێژێك لەگەڵ زیفرللی) لەگۆڤاری فیلم ئاندفیلمنج ـــ لەبەریتانیا ئەپریلی 1973دەڵێت:

رەخنەگری بەریتانی (کینیت تینان) نوسیوویەتی: کەسایەتیەکان نەگەورەتر لەخۆیان نەبچووکتر بوون لەژیان، بەڵکو کتومت بەقەد خۆیان بوون..دەرهێنەر رێچکەیەکی سادەو وروژێنەری بەکارهێنابوو لەرەسم کردنی کەسایەتیەکاندا، وەك ئەوەی تاکی راستەقینە بن لەهەڵوێستە راستیەکاندا

ئەکتەرەکان هەستیان بەوە نەدەکرد لەچەند رۆڵێکا نواندن دەکەن، لەتراژیدیایێکی نەمردا، بەڵکو وەك کەسانی زۆر ئاسایی کاریان دەکرد.

دەڵێن ئەم جۆرە شێوازە ریالیستیە خەسڵەتە راستەقینەکانی شکسپیر نیشان دەدەن

زیفرللی ـــ بەهەمان ئەو هەناسە ریالیستیە ئەو فیلمەی دەرهێناوە، بۆ رۆڵی بینینەکەش دوو ئەکتەری لاوی لەتەمەنی حەڤدە ساڵی و شانزە ساڵی هەڵبژاردووە.

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا فیلمەکەی (زیفرللی) بەدەر نەبوو لەرەخنە، زۆر لەوان گلەییان لەوە هەبوو کە فیلمەکە دیمەنی رووتی تێدایە ئەمەش بەلای ئەوانەوە روخانی بەرائەت و

پاکیزەیی بوو لەفیلمەکەدا
بەڵام (زیفرللی) دەڵێت: لەیەکەم شەوو دوا شەوی خۆشەویستیان هەردوو ئاشق وەك دوو فریشتە خەوتبوون، ناکرێت ئەم دیمەنە بەشێوەیەکی هەڵە لێك بدرێتەوە
فیلمەکە لەنواندنی(ئۆلیفیا هاسی (15) ساڵ (وایتنج لیۆناردۆ 17 ساڵی) بوو، دوو خەڵاتی ئۆسکاری بە دەست هێناوە، خەڵاتی باشترین وێنە گرتن و خەڵاتی باشترین دیزاینی جلو بەرگ
باز لۆرمان) یش، ئەم فیلمەی لەساڵی 1997 لە فیستیڤاڵی بەرلینی سینەمایی نمایش کرد، لەئەنجامدا خەڵاتی (فرید باوەر) و خەڵاتی باشترین ئەکتەری ئافرەت و باشترین ئەکتەری پیاو درایە (لیۆناردۆ دی کابریۆ) لەرۆڵی رۆمیۆ و، فیلمەکە 20 ملیۆن دۆلاری تێ چووبوو، بەڵام لە یەکەم نمایشی دا 75 ملیۆن دۆلاری بەدەست هێنا، بۆیە فیلمەکە لەو کاتەدا لە رووی داهاتەوە بوو بەسەرکەوتووترین فیلمی شکسپیر
ئەم فیلمە دووەم فیلمی درێژی دەرهێنەری ئیتاڵی (باز لۆرمان) بوو کە سەرکەوتنێکی گەورەی بەدەست هێنا.
فیلمەکە رێکەوتی 400 مین ساڵیادی نووسینی رۆمیۆ جولێت بوو، وەك د. (موئەنەس تاها حوسێن) دەڵێت: یەکێکە لەشاکارە هەرە بەچێژەکانی شکسپیرو بەیەکەم شانۆگەری سەرهەڵدانی درامای رۆمانسی دادەندرێت لەئەدەبی ئەورووپی دا، کە کۆمێدیاو تراژیدیا ئاوێزانی یەکتر بکات.

ڕاپرسی گشتی لەسەر پێدانی زەوی بەشێخ نەهرێ.. جەمال کەشش

پرۆژەیەکی گەورەتر لە مەرجەعیەتی سەفی وکەرتی گەشتیاری گەشتیاری پرۆژەی مۆدێرنەیە

تۆماس کوك داهێنەری گەشتیاریی مۆدێرن، یەکەمین گەشتی لەساڵی ١٨٤١ لەڕێگای شەمەندەفەری هێمینەوە، بۆ ٥٧٠ کەس، لەنێوان دوو شاری نێوخۆیی لە بەریتانیادا ڕێکخست. کرێی تێچووی بۆ کوپێ چایی و

پارچە کێکیک بە کشمیشەوە یەک شیلنگ بوو. هەمان کەس لە ساڵی ١٨٥٥ دا یەکەمین گەشتی بۆ ئەوروپا سازدا. تا کۆتایی ساڵی بەری، گروپی کۆمپانیاکانی تۆماس کوک یەکێک لە گەورەترین کۆمپانیاکانی کەرتی گەشتیاری بوو. مێژووی گەشتیاری مۆدێرن " گەشتیاربە ڕابواردن وبەسەربردنی کاتەکانی پشوو بە جێگا دوورەکان" سەفەر دەکات، بە چەند قۆناخێکدا تێپەڕیوە. سەرەتا ئەم نیعمەتە هەر بە چینە ئەرستۆکراتەکان وپادشا و خەزانە دەوڵەمەندەکان تایبەت و دابین دەکرا. بە پەرەسەندنی شۆڕشی پیشەسازی بەتایبەت لە بواری ڕێگاوبانەکان و شەمەندەفەرو پاپۆڕەکان ، بواربە توێژە پارەدارەکانی تر لە پسپۆڕان وپزیشکان وجەنەڕالەکاندا ڕەخسا. نیو سەدە دواتر، پاش ئەوەی خەباتی چینی کرێکار، کەمکردنەوەی سەعاتی کارو پشووی یەک هەفتەیی ودوو هەفتەیی بە کرێی تەواوە بەدەستهێنا (بەتایبەت لە ئەڵمانیا)، گەشتکردن پانتاییەکی کۆمەڵایەتی وەرگرت. پیشەسازی گەشت وگوزاربە سێکتەرێکی وەبەرهێنانی کۆمەڵایەتی سەرمایە، لەدروستکردنی هوتێل و پاپۆڕی گەورە و چێشتخانەو پارک وشوێنە گەشتیارییەکان …پەرەدەستێنێ. بیریارو مێژونوسانی گەشتیاری، پرۆژەی مۆدێرنە وگەشەکردنی هیومانیزم و تەنانەت بەخشینی قەوارە بە ئەوروپا بە روحی گەشتیاری مۆدێرنەوە دەبەستنەوە. تۆلیرانس و کرانەوە وژیاندۆستی و ژینگە دۆستی، بەشێکن لە شوناسی تیوری گەشت. یەک سەدە دواتر، لە دەورانی سەرمایەداری جیهانگیر وگلۆبەلازەیشندا، پێشکەوتنەکان لە بواری تەکنەلۆژیای پەیوەندی وهێڵە ئاسمانییەکان و هەرزانی وخێرایی ئامرازەکانی گواستنەوە و..هتد. سێکتەری گەشتوگوزاری گۆڕی بە یەکێک لە پرۆژە هەرە گرنگەکانی بازاڕی سەرمایەو بەگەڕخستنی هێزی کار ملیۆنی. لە ٩ مانگی سەرەتایی ساڵی ٢٠١٩ دەدا١.١ ملیارد گەشتیار هەبووە. لەهەر یانزە کەس لە هێزی کار لەو بوارەدا کاری کردووە ، لە هەندێ وڵات سێیەمین سیکتەری داهات بووە. وە ساڵی پێرار، بە بڕی ٢.٢ ترلیۆن دۆلاری ئەمریکی کەڵەکەی سەرمایە خەمڵێنراوە."
سایتی ڕێکخراوی گەشتیاری جیهانی"

دەرفەتەکانی بەردەم گەشەی گەشت وگوزار لە کوردستانی عێراق

ڕەنگە نموونەیەکی گونجاو نەبێت، سویسرا بە بەراورد کاری، من بەکورتی یەک لایەنی وەردەگرم، سەردانی ماڵپەڕی بەڕێوەبەرایەتی گەشتوگوزاری سویسرا دەکەیت سێ ووشەی زۆر سادە(بابەتی، شەفافیەت، متمانەی تەواو) وەک بەرنامەی ڕێکخراوێک " ئازادی، دادپەروەری، یەکسانی" دەبینیت.

لە ساڵانی ٢٠٠٧ بەدواوە، ساڵانە ژمارەی گەشتیاران لە کوردستان هەڵکشاوە . بەپێی "بەردی گشتی تۆریزم"ی حکومەتی هەرێم ، لەو ساڵەدا ٣٧٧.٣٩٧ گەشتیار سەردانی کوردستانیان کردووە، بەڵام لە ساڵی ٢٠١٢ گەیشتە ٢،٢ ملیۆن کەس. لە ساڵی ٢٠١١ دا، ڕۆژنامەی نێۆرک تایمز، کوردستان بە ٤١ یەکەمین ئەو جیگا جیهانیە ریز بەند دەکات کە گەشتیاران دەتوانن سەردانی بکەن، وە ناسیونال جیوگرافی بە ٢٠ەمین باشترین شوێن دادەنیت کە گەشتیارانی جیهان گوزەری تێدا بکەن. ٣٥٠٠ شوینەواری مێژویی هەیە، لەساڵی ٢٠١٣ دا بەپێی لێکدانەوەی هەمان سەرچاوە تا ساڵی ٢٠٢٥ پێشبینی بە ٧ ملیۆن گەشتیار دەکەن کە پێویستی بە ٢٥ هەزار کرێکار دەبێت. ١.١ ملیارد دۆلاری ئەمەریکی سەرمایەی دەبێت. بەپێی سەرژمێرییەکانی وەزارەت، لە ساڵی ٢٠١٨ زیاتر لە دوو ملیۆن گەشتیارهاتونەتە کوردستان،٢٠١٩، زۆر هەڵکشاوتر بووە. سەرەڕای ئەوەی عێراق لە خراپترین هەلومەرجی سیاسی وئابووریشدایە، بەڵام جەژنی کریسمس و وپشووەکانی سەری ساڵی ٢٠٢٠ ، نزیکەی دوو سەد هەزار کەس هاتونەتە کوردستان.

لەو ٢٧٨ پرۆژەیەی وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوار بە دە ساڵی ئایندە لەمانگی تەموزی ٢٠٢٠ ەوە، بەڵاوکراوەتەوە (پرۆژەی گەشتیاری شیێخ نەهرەش ی تیا نیە). دەقاو دەق هەمان سیاسەتی ئابووری یە لە بەستەرەکانی خانوبەرە،دەرمان،جگەرە...کۆنترۆڵی بزنسمانی حزبی لە فۆرمی کۆمپانیاکانی کەرتی تایبەت دا. دوای تەواو بونی وەرزی سەردانی میوانەکانی خاتوو ئەمەل جەلال، سەرەکی گشتی دەستەی گەشتوگوزار، بەبەنەی دەست بەکاربونیانەوە،لە ٢٤.١١ لەگەڵ کۆمەڵەی بانکەکانی عێراقی دانیشتنیان بە پێدانی قەرزی گەشتیاری بوو. بەکورتی فەرهود کردنی ئەم کەرتە گرنگە وکردنی بە سەرچاوەی دزی و تاڵانی . حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەم پاوانییەش، وەک خزمەت بە هاوڵاتیان وبرەودان بە گەشتیاری و ڕەخساندنی هەلی کاروهەمەڕەنگکردنی سەرچاوەکانی داهات وپەرەدان بە بەرهەمی ناوخۆیی پێمان دەفرۆشێتەوە.

خنکاندنی گەشتوگوزار لەنێو ڕیکلامی ئایدیۆلۆژی ئاڵا " ڕۆژی ئاڵا" ،وئاین" مێژوی کورد، مێژووی تەریقەت و مەولاناو دەبێت کورد شانازی بکات -خەندان دیداری ئەمەل جەلال" ، نەتەوە پەرستی یەوە" خەڵکی ناوچەی سەران شانازی دەکەن بە نەتەوە پەرستی خۆیانەوە-سایتی گەشتوگوزاری سەران" ،" کۆمپانیای ساڵۆژ بە گەشتوگوزار" ، وێنەی ئاڵایەکی کوردستان لەدەستێک وچەکێکی کڵاشینکۆفێکی قەنداخداری بەدەستی سەربازێکەوە بەرزکردۆتەوە، لە باکگراوندی پەیجەکەی خۆی

دیزاین کردووە. پێکردنی ناوەندە وبنکەکانی گەشتیاری بە هەڵواسینی وێنەی پێشەوا بەنەو گولڵە نەبەو یاتاخەکانەوە، تەنها نەخوێندەواری و نەناسین نادات، بەڵکە ئامانج لەگرتنی هاوڵاتیانی نەوە خۆیی یە.
ببورن، جارێ هەر لەسەر پرۆژەی گەشتیاری دەمێنم، یەکێک لە هەرە کارە گرنگەکانی بواری گەشتیاری، ناسینی پێکهاتە، میزاج، زەوق ، پێداویستی یەکان و بودجەی گەشتیارانە. ئەم تەشخیسە، کلیلی کاری وەزارەت ودامەزراوەکانی گەشت وگوزاییە. بە گشتی گەشتیاری ئەم ساڵانەی دوایی لە ئاستی جیهاندا، دوو پێویستی گرنگ کە وەزارەتی گەشتوگوزارلە بەرنامەی تەنانەت دەساڵەشدا داینەناوە: خزمەتگوزاریە دجیتاڵییەکان وپۆست ودابینکردنی هێڵەکانی هات وچۆی حکومی یە. دوو؛ دامەزراندنی سیستەمی بانکی وئاسانکاری بە گەشتیاران بە کارتی بانکی وئاڵوگۆری دراو لە شوێنە گەشتیارییەکاندا. گرنگترین پێداویستی یە سەرەتاییە ناچارییەکانن لە پێشخستنی کەرتی گەشتیاری دا. " بابەتی" بوون بەم مانایە دێت.پرسی "شەفافیەت" وەک دەسیەی رۆژنامەنوسە تیرۆرکراوەکان لە" پێکهێنانی لیژنە" داو "متمانەی تەواویشدا " نەک وەک دابینکردنی موچەو چاکسازی یە.
کەرتی گەشتیاری لە کوردستان، هەم گەندەڵی تا سەر مۆخ تێچووە، وە لە نێو کلتوورێکی خێڵەکی دواکەوتوانەدا دەرفەتی هەڵدانی گەورەی لە کیس داوە. بەڵام پێدەچێت بەڵایەکی نەگبەتتری لە ژێر کەژاوەکەیدا شاردبێتەوە.

گەشتی ڕەش ، گەشتیاری ڕەش

گەشتیاری ڕەش، دیاردەیەکی نوێ یە وبەم ساڵانەی دوایی پەیدا بوو، بەشێکی زۆر کەمی گەشتیاری پێکدەهێنێت، نمونە ئەو کەسانەی سەردانی دەڤەی خۆکوشتنەکان لە یابان دەکەن، یان قەسابخانەکانی رواندا کە لە نزیکەو لاشەی ئەو کوشتارگایانە ببینن لە نێو ماڵەکانیاندا بەکۆمەڵ کوژراون و ئەو هاوارانەی کە هێشتا دەمیان کراوەن، یان ئەو کەرپانەی کە دەستیان پێوەنراوە … لێرەدا خودی گەشتیارەکە " ڕەش " نیە. بەڵام لە پرۆژەکەی خاتوو ئەمەل جەلال دا" گەشتیارەکە" لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گەشتیارییەوە" ڕەش"،وە " زیانبەخشە".
گەشتیاری ئایینی بە سەردەمەکانی چەرخی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە. کەسانێک تەرکی دونیا بکەن وخەڵوەتگیری بکەن، پێخاوس و حەی حەی شیرو تەلا لەیەکدی بدەن و خەنجەر لەسەر یەک بچەقێنن، دیمەنێکی دڵگیرو ڕۆمانسی نین. وەک مرۆڤیش، بەزەوقترین وهەژارترین

وکڵۆڵترین بەش لەکۆمەڵگا پێکدەهینن. بەهیچ جۆرێک ئەم موریدو سۆفی وخەلیفانە،لە حسابی گەشتیاریدا سەرمایەگوزاری لەسەر ناکرێت. تەواو بە پێچەوانەوە، شوناسی کلتوری ناوچەکە دەڕوشێنێ و شاری سلێمانی لە ناوبانگی دادەبڕێێنێت. گەشتیاری کە چرای سەرچاوەی هەمەڕەنگی ژیان وبەخشینەوەی بەختەوەری ومەدەنیەتە بۆ ماوەیەکی یەکجار زۆر لە سلێمانی دەکوژێتەوە. سفرخوێند□ن□وەی بۆ هەڵدان وبەرەوپێشەوەچوونی گەشتیاری کردووە.

ئامانج لە پرۆژەی ” مەرکەزی تەسەوف”، لە سلێمانی چیە؟

لەمانگی ٧ دا ، نێتی عەرەبی کەنال□ی روداو، ڕاپۆرتێکی شیکاری لەگەڵ وەرگێڕانی چەند بەش لە وتارێکی واشنتۆن پۆستی سال□ی ٢٠١٩ لە مەڕ شێخ نەهرۆ بڵاوکردەوە. پەردەی لەسەر بەشێک لە تموحە سیاسی وئابوورییەکانی ستراتیژییە هاوبەشەکانی شێخ وئەمەریکا هەڵدا بوەو□. ب□ن□ماڵەی شێخ نەهرۆ، هاوکاری لە مێژیینەیان بۆ دەزگا سیخوڕییە هەرە حەساسەکان کردووە.شێخ نەهرۆ، لێزانە لە یاریکردنی وەرەقە ئایینیەکان و تێکەڵکردنیان بەیەکتر دەتوانێت ئەو ڕۆڵە ببینێ، ئەلگۆیەک لەچەشنی ئەوەی لە پاکستان هەیە، بۆ ناوچەکەمان پێشبینی لێبکەین.
لەگەرمەی پرسەی شێخ موحەمەد کەسنەزانی، باوکی نەهرۆدا، ماڵپەڕی جەزیرە پرسیار لەیەکێک لێکۆڵەرەوانی سیاسی کوردستان دەکات: ئایا ئەگەری گۆڕینی تەریقەتی کەسنەزانی لە ئایدیولۆژییەکی دینی یەوە بۆ ر□و□ت□ک یان کۆمەڵەیەکی سیاسی هەیە کە سەرۆکی نوێی ب□ی□ع□ت پێدراولە پاشخانێکی سیاسی وبازرگانی بەهرەمەندە؟. سۆران سێوکانی ئەم ئەگەرە بەدوور دەبینێت، سەڕەرای بەرژەوەندییە سیاسی وبازرگانی وشەخسیەکانی خۆیشی کە هەیەتی).
وتارە هاوبەشەکەی ئاراس فەتاح-مەریوان وریا قانع لە سایتی درەو، دیاردەی پەیدابوونی شێخ نەهرۆ، بە هەمان میتۆدی یان بۆ لێکدانەوەی مۆدیلی حزبی کوردی بەکارهێناوە. بەکارهێنانی پێگەی خێزانی و میراتی سەرمایەی ڕەمزی بۆ بزنسی سیاسەت و دەسەڵات. ئەم مەرجەعیەتە ئایینی یە، گەشە دەکات بۆ پشکی کۆمپانیای دەسەڵاتی سیاسی تا مۆنۆپۆلی سەرمایە لە کەرتی گەشتیاری بکات. بە بۆچوونی من ئەمانیش مەترسیە جددیەکانیان لە خەڵک شاردۆتەوە.
ئەوانیش وەک هەوڵێکی بەرەی دژە شۆڕش، دژە ئاڵوگۆڕی ڕادیکاڵ لە دەسەڵاتدارەتی پەردەپۆشکردووە. ڕەخنەی ئەم دوو نوسەرە کە تەعبیر لە ئۆپۆزسیۆنەکانی نێو بزوتنەوەی گۆڕان دەکەن، هەمان ئەو ڕەخنانەیە کە لەحزبەکان هەیانە و وەک مو□ئ□یەد ئەحمەدیش

لەچاوپێکەوتنێکدا دەڵێت، ئەگەر بارەگایان هەبوایە ڕۆشنبیران، بەدڵنیاییەوە لەلایەن لاوانەوە دەسوتێنران.

سەردانی شیخ نەهرۆ بۆ لای نەچیرڤان بارزانی، بەپێی ئەو ڕاگەیاندنەی سەرۆکایەتی هەرێم بڵاوکرایەوە، پشتیوانی وهاوکاری بۆ سەرخستنی بەستنی کۆنفرەنسی سەفیگەری دەکات. لە ساڵیادی سلێمانی قاسمیانیدا ڕێبوار کەریم وەلی سەفقەیەکی بازرگانی سەرنەکەوتووی پۆستی سەرۆک کۆماری عیراق کەشف کردووە، سەرنجڕاکێش تیایا لەمەڕ شێخ نەهرۆ دەنوسێت پێدەچیت: ئیتفاقێکی- ئەمەریکی-ئیرانی-پارتی-سونە لەسەر شێخ هەبێت. سوچێک لە دیاردەکە ڕونتر دەکاتەوە،چرای سەوزی سەرۆک نەچیر تیا بەرزکردەتەوە، بەڵام ئاشکرایە، پارتی تەحەمولی شێخ نەهرۆ لە هەولێر ناکات.

هیچ بەڵێنێک بۆ خەم خواردنمان لە پەیدابوونی مونافسەکی نەخوازراو بە بزنسە کەی شاسوار عەبدولواحید نابینمەوە.

پلانەکە گەورەترە لە تەریقەت

بنەماڵەی شێخانی کەسنەزان، لە ڕێگەی پەیوەندی شەخسی لەگەڵ عزەت دوری وحزبی بەعس ووەزارەتەکانی (مەجلیس تەشریعی) ئەوسادا،لەکاتی شەڕی عێراق/ئێران و لەکارەساتی ئەنفالدا مەرەیەکی بەکاری براوی ڕژێمی بەعس بوون. بۆ دە زگا سیخوڕی و هەواڵگرییە مەترسیدارینەکانی ئەمنی ناوچەیی وموخابەراتی ئەمەریکیدا،تەنانەت لە گۆڕە شوفینیەکانی سونەشدا بەهەزار پێت بەستراونەتەوە.

هەر چەند لە تەقەکەرانی تەکیەی کەسنەزانی، شێخ نەهرۆ خۆش بوو، بەڵام لەوەڕامی ڕەخنەگرانی ئازادیخوازدا، هستریکانە دەیوت " ئەو نەفامانە تێناگەن چ زەمین لەرزەیەک ڕویداوە."

ئەم پرۆژەیە، گەورەترە لە خودی شێخ نەهرۆش. چەشتلێنەرەکان ئەم شەربایە لە مەتبەخێکی تردا ئامادە دەکەن. ئەم دیاردەیە وا دەردەکەوێت، هاوسەنگی ڕاگرتن بێت لەنێوان ئێران -ئەمەریکا و دروستکردنی ڕەوتێکی سیاسی-ئایدیۆلۆژی ئیسلامی سونی کە یەکیتی لەڕێگایەوە سییەکی بۆ پەیدا ببێت. بەڵام لە بنەڕەتدا، ئەرکە سەرەکیەکەی دامەزراندنەوەی دەسەڵاتە لەئاستی عێراقدا وقایمکردنەوەی پایەکانی دەوڵەتە لەبەرامبەر شۆڕشی لاوان وخەڵکی هەژاردا. داسەپاندنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی فەرهودچی تەنها ئەم بەچووانە دەتوانێت بتروکێنێ. ئەم سیاسەتە چ بەزۆری چەک وشەڕ، چ بە هەڵبژاردن وڕێگای پەرلەمانی، وەها ئاڕاستە کراون.

پوچەڵکردنەوە یان بەرتەسکردنەوەی پلانەکە:

١- ئەم پرۆژەیە، گورزێکی کوشندە لە کەرتی گەشتوگوزار دەدات. ناوچەی سلێمانی بەتایبەت بە ماوەیەکی زۆر لەژێرئازاری شێواندنی ناوبانگیدا ڕەنج دەدات. لە ڕووی پیشەسازی گەشتیاریشەوە، هەڵەیەکی یەکجار کوشندەیە وباجی یەکجار گەورەی هەیە. لەباشترین حاڵەتی بەکارهێنانی گەشتیاریدا، شاری سلێمانی دەبێتە موگناتیسی کێشکردنی کۆبونەوەی خراپترین گەشتیاری دێوانەو پێخاوس ودەفەیدەرو زۆرگ وەشێن. بەڕێز سەرۆکی گشتی دەستەی سەرۆکایەتی گەشت وگوزار، ئەگەر دەستناکێشیتەوە لەسەر ئەم سیاسەتە نابەرپرسانەیەت، لانی کەم دەست لەم پلانە کۆنەپەرستانەیە هەڵبگرێت.

٢- بەڕێز شوان محەمەد لە بەدواداچوونیدا بۆ ساخکردنەوەی راستی پێدانی زەوی بە نەهرۆ موحەمەد کەسنەزانیدا بەو ئاکامە گەیشتووە، تا ئێستا پێی نەدراوە.(وتاری لە سایتی سپێدە). لە جوانترین ناوچەی گەشتیارییەکان، لە پێشوازی و جامخانەی پێشەنگای شاردا، پێدانی دەیان دۆنم زەوی وەزارەتی شارەوانی بە شێخ نەهرۆ،شەمەزاری یەبە دەسەڵاتدارانی سلێمانی. ئەگەر تەواوی دەزگا فەرمییەکانی حکومەتی سلێمانیش بە سەرجەم حزبەکانەوە لە گەڵ پلانەکەی شێخ نەهرۆش بن، ئەوا خەڵکی کوردستان و بەتایبەت سلێمانی لە پرۆژەیەکی وەها چارەنوسازوپڕبایەخی موستقبەلیدا ، نابێت بێدەنگی هەڵبژێرن، پوچەڵکردنەوەی ئەم پلانە، شایانی تێکۆشانی گەورەیە. لانی کەم خەڵک لە ڕێگای هەوڵدان بۆ ڕەدکردنەوە بە شێوازی جۆراوجۆر لەوانە سازدانی ڕاپرسی گشتی و گوشار هێنان بە دەسەڵات بۆ سازدانی ڕاپرسیەکە و رەدکردنەوەی پرۆژەکە.

٣- قوتکردنەوەی شێخ نەهرۆ،سیناریۆو شانۆگەرییە کانی، نمایش وخۆنواندنەکانی، ئاڵۆزکردن و ژەهراوکردنی ژینگەی سیاسی عێراق وکوردستانە بە کۆنەپەرسترین ئالتەرناتیف. خەڵکی کوردستان وعێراق وناوچەکە بەرگەی ڕەوتێکی کۆنەپەرستی پۆپۆلیستی ڕاستڕەویتر ناگرن. بنەماڵەی شێخانی کەسنەزان، مێژوییەکی تاوانکاریان هەیە وهێندە بەسە خۆیان لەشانەی سیاسی ودەسەڵات لەکۆڵ خەڵکەکەی ببنەوە.

جەمال کەشش ١٠/١/٢٠٢١

کاری رێکلامی هونەری کاریکاتێر- بەشی -2- کۆتایی.. هەندرێن خۆشناو

رێکلام خۆی لە خۆیدا بۆتە شتێکی پێویست بۆ رۆژنامەگەریی، پشتگیرییەکی دارایی بۆ دابین دەکات بۆ بەردەوامبوون و پێشکەوتن، سەرەڕای بوونی تێبینیەکی زۆر لەسەر ئەو رێکلامانەی لە رۆژنامەکاندا بڵاودەکرێنەوە، بەڵام لە حاڵەتی پابەندبوونی وەشانکارەکانی رێکلامەکان بە ئیتیك و ڕەوشتی رێکلام، ئەم تێبینیانە راست نابن، بوونی رێکلام لە رۆژنامەکاندا بوونێکی شەرعیە، چونکە رۆژنامەگەریی ئامرازێکی پەیوەندی بنەڕەتییە لە نێوان مرۆڤاندا، بۆیە ئەوانەی ئەو کاڵا بازرگانیانە بەرهەمدەێنن، مافی ئاگادارکردنەوەی خەڵکیشیان هەیە بەو کاڵایانەی کە بەکاریاندەێنن، مافی رێکلام کردنیشیان هەیە بۆ کاڵاکانیان بۆ دۆزینەوەی رێگایەك بۆ بەکاربەران، لێرەشدا شوێنی ئەوە نیە باسی ئەو تێبینیانە بکەین کە لەسەر رێکلام لە رۆژنامەکاندا هەیە.

ئێمە لێرەدا بە شێوەیەکی سەرەکی باسی رێکلامی بازرگانیمان کرد لە نێو رێکلامەکاندا، چونکە رێکلامی بازرگانی بە بەراورد لەگەڵ هەموو جۆرەکانی تری رێکلامدا زیاتر پەیوەندیان بە رۆژنامەگەرییەوە هەیە، کە ئەگەر پشت بە رۆژنامەگەریشەوە ببەستن، ئەوا بە شێوەیەکی سادە دەبێت، زۆرجاریش هەر هەمان شێوازی بازرگانی دەبێت، بۆ نمونە رێکلامی شانۆیی لە رۆژنامەگەریدا ئەگەر بە شێوەی هەواڵ نەبێت، ئەوا جیاوازیەکی ئەوتۆی نابێت لەگەڵ رێکلامکردن بۆ کاڵایەك، ئامانج تێیدا برەودان و بازاڕگەرمییە بۆ شانۆکە، لە ڕێی بەکارهێنانی چەندین شێوازی جۆراوجۆرەوە، وەکو بەکارهێنانی پاڵەوانی شانۆکە و ناوی نووسەرەکە و سیفەت و چاکەکانی شانۆکە (کۆمیدی، گاڵتەجاڕی، رەخنەکاری، مێژوویی ..هتد)، بەمەش رێکلامەکە مەبەستی برەودانە بە فرۆشتنی پلیتی چوونەژوورەوە بۆ شانۆکە، بۆیە رێکلامێکی بازرگانیە، هەر رێکلامێکیش سیفەتی هەواڵی رۆژنامەوانی نەبێت، ئەوا رێکلامێکی بازرگانیە، تەنیا ئەگەر رێکلامێکی پزیشکی بۆ کوتان دژی نەخۆشیەك هەڵاوێژکەین، یان رێکلامی رێنماییەکانی خۆپاراستن لە نەخۆشیەکی دیارکراو، ئەمانە ناتوانرێت بە رێکلامی بازرگانی دابنرێن، چونکە بۆ برەودان و بازاڕگەرمی نیە، بەڵکو بۆ بانگهێشتکردن و ئاگادارکردنەوە و وریاکردنەوەیە، هیچ هۆیەکی

بازرگانی یان وەبەرهێنانی لەدواوە نیە، هەتا ئەم جۆرە ڕێکلامانەش دەتوانین باسی ڕۆڵی کاریکاتێریان لە نێودا بکەین، چونکە لە ڕووی ناوەڕۆکەوە جیاوازی لەگەڵ ڕێکلامەکانی دیکەدا نیە، لە گەیشتن بە زۆرترین ژمارەی خوێنەرانەوە، لە ڕووی خواستیشەوە بۆ بەدیهێنانی کاریگەرییەکی زۆر، بۆیە بەکارهێنانی کاریکاتێر تێیدا زۆر پێویستە لە زۆر حاڵەتدا، لەبەر هەمان ئەو هۆیانەی کە پێشتر باسمان کرد لە ڕێکلامی بازرگانیدا، بۆیە پێمانوایە کە پێویست ناکات بە شێوەیەکی تایبەت قسە لەسەر ڕێکلامی پزیشکی و جۆرەکانی تری ڕێکلام کردندا بکەین، چونکە پێویستی بە کاریکاتێر لە هەموویاندا وەکو یەك وایە.

چیرۆکەکەی ڕۆشما،،، یا شایەتیەك بۆ ڕاستی کەپیتاڵی مارکس. عبدالرحمن محمد

زۆرێک لە و جل و بەرگانەی کە ڕۆژانە لە سەرما و گەرما دەمانپارێزێت، کە خۆمانی پێ دەنەخشێنین و خۆمانی پێ نمایش دەکەین لە بۆنەکاندا، بە نرخێکی گونجا و و هەرزان، لە مارکێت و بازاڕەکانی ئەوروپادا، ئەگەر بەرگدوورییەکی ناوخۆ لە پاریس و ئەمستردام و لەندەن بیدوورن، کرێی دوورینەکەی دەیان جار زیاتر دەبێت لە نرخ و بەهای مەتریاڵ و کرێی دوورینەکەیی و کرێی گواستنەوەکەی لە ووڵاتی بەنگلادیشەوە تا دەگاتە دەستمان!؟، بۆیە، نهێنی ئەم هەرزانی شت و مەکانە لە کوێدایە؟ ئایا خێرخوازێک بۆمان دەنێرێت و دەڵێت با لە بەفر و بەستەڵەکەکانی نەرویج و فنلەندا بیانپارێزم! یا بە زۆرە ملێ ولە بەرامبەر کرێیەکی کەمدا و کاتی کارێکی درێژدا، خاتوو ڕۆشما لە ووڵاتی بەنگلادیش بۆمان دەدورێت؟!!! با پێکەوە چیرۆکی خاتوو ڕۆشما بخوێنینەوە و تا بزانین، چ دەستێکی ماندوو، چ سکێکی برسی، بۆمانی ئامادە دەکات.
خاتوو ڕۆشما دوایی ١٧ حەقدە ڕۆژ لە ژێر دار و بەردی کارگەیەکی جل دووریندا بە زیندووی دەرهێنرا، کە ڕووخابوو بە سەریاندا و خۆشبەختانە ئەم نەمردبوو!لە دوایی ئەم حەقدە ڕۆژە، یەکسەر و بە دواکەوتن و لە یەکەم ڕۆژدا، بۆ ئەوەی پشوویەک بدات و کەمێک

بێتەووە هۆشی خۆی، کارگە بڕیاری دابوو دەبێت بگەڕێتەووە سەر کار!؟

ئەم ١٧ حەڤدە ڕۆژەی کە لە ژێر ئەو کارگە ڕوخاوەدا بوووە و ماوەتەووە، بە مۆڵەت یا پشوو بۆی دانرا ، بەڵام پشوویەک، کە کارگە بە فەرمی نەیدابوو، بۆیە دەبێت، لە بەرامبەردا پارەی ئەو حەڤدە ڕۆژە لە ڕۆژانەکەی بگەڕێنرێتەووە بۆ کارگەکە!؟ چونکە بە گوێرەی زمانحاڵێکی کارگەکە، ڕێشما هێشتا نەگەیشتۆتە ئەوەی کە مافی مۆڵەتی وای هەبێت، چونکە بیست ٢٠ ساڵی تەواو نەکردووە لەو کارگەیە!؟ مۆڵەتی ١٧ حەڤدە ڕۆژی لە دوایی بیست ساڵ کارکردنەووە دەست پێ دەکات!؟

خاتوو ڕێشما ، بە ئەمبوڵانس(ئۆتۆمبێلی فریاکەوتن) گوازرایەوە بۆ ڕشتیەک یا بەشێکی تری کارگەکە، تا وەکو ٦ شەش کاتژمێری زیاتر کار بکات وەک دووەم کار، بۆ دانەووەی ئەو بڕە پارەیی کە کارگە کردویەتیە ماڵ لە سەری بەرامبەر ئەو ١٧ حەڤدە ڕۆژە، کەواتە خاتوو ڕێشما دەبێت ٢٢ بیست ودوو کاتژمێر کار بکات بەرامبەر ٢٢ بیست و دوو سێنت(١ یەک دۆلار ١٠٠ سەد سێنتە)، بۆ دانەووەی ئەو چەند ڕۆژەی کە لە ژێر دارو پەردووی کارگە ڕوخاوەکەدا بووو!؟

خاتوو ڕێشما، هێشتا خۆشحاڵ و سوپاسگوزارە، کە ئەو کاتەیان پێداووە بۆ کاری دووەم، تا قەرزی ئەو ١٧ ڕۆژەی ژێر ڕوخاویەکەی پێ بداتەووە!؟ یەکێک لە بەڕێوەبەرایەتی کارگەکە دەڵیت: خاتوو ڕێشما، خۆی یاسا و ڕێسایی کارگەکەی دەزانی، ئەگەر بە بێ مۆڵەت نەیەیتە سەر کار، دەبێت بیبژێریت ئەو ڕۆژانە!؟

بە گاڵتەجا□ی□ووە، ڕێشما، لە ژێر دار و پەردووی کارگە ڕووخاوەکەدا، کەمترین بریندارى و ئازاری هەبوو، لەوەیی کە ئێستا لە کاتی کارکردنیدا هەیەتی! ئەمە ووتەی یەکێک لە بەرگدرووەکانی کارگەکەیە، کە لە کەناڵێکی تەلەفزیۆنی ناووخۆیی بەنگلادیشیەووە گووتبووی، وە هەروو□ها دەڵیت: خاتوو ڕێشما لەو ١٧ ڕۆژەدا تەنها بە دەبە ئاوی نێوو ئەو داروو پەردووی نێوو کارگەکەدا کە لە ژێریدا بوو، ژیاووە و لە گەڵ، خواردنی نیوو کۆڵەپشتی ئەو هاوڕێیەی کە مردبوو لە کاتیی ڕوخانی کارگەکە بە سەریاندا!؟

پێکەنیناویترینیان، ڕێشما تاوانبار کرا بە دزی کردن و دەستدرێژی کردنە سەر ماڵی خەڵکی، ئەو ١٧ ڕۆژە لە ژێر ئەو کارگە ڕوخاوەدا!، بە پیی یاسا دەبێت قەرەبووی ئەو خواردنانە بداتەووە بە کەس و کاری هاوڕێ مردووەکەی، کە لە کۆڵەپشتی هاوڕی مردووەکەیدا خواردبووی!؟ هەروو□ها ئەو دەبە ئاوانەی کە لە نێوو ڕووخاویەکەدا بوو، یاسا دەڵیت: ئەگەر چاوپۆشی لەم جۆرە دزیانە بکەین، کۆمەڵگای بەنگلادیشی بەرە و داڕوخان و بێ یاسایی دەڕوات!؟

ئەی هاوار، خۆ من پارەی خۆپارێزی دەدەم، بۆ کۆمپانیایی رزگارکردنەکەم داوایی پارەی کاری ڕزگارکردنەکەم لێ دەکەن، بەڵام، چونکە بە فەرمی مۆڵەتی نیە، دەبێت ئەویش لە سەر خۆی بێت، کۆمپانیا پەیوەندی بەو کارەووە نیە!؟
لە کۆتاییدا، خاتوو ڕێشما دەڵیت؛ من زۆر بێزار و دڵتەنگ بووم، بەووەی کە کەوتومەتە نێوو تەڵیەکەووە، کە کۆتایەکەیی هەر مەرگە بەو هەموو پارەیەی کە لە سەرم نووسراوە و دەبێت بیدەمەووە، بەڵام کێشە نیە من دەبێت ڕۆژئاوا لە و وەهمە یا ئەو خەیاڵە ڕزگار بکەم، کە بۆ خەڵکەکانی خۆیان دروستیان کردووە، کە هەڵئاوسانی ئابووری یا (تەزەخوم) نیە لە وڵاتەکانیاندا، کاتێک من ئەو هەموو جل و بەرگە هەرزانانەیان بۆ دەدوورم و بۆیان دەنێرم.

عبدالرحمن محمد(مەلا رەحمان ئاوارەکان)
13/01/2021
azzady22@gmail.com

کتێبی : چیاکانی ئازادی.. نوسینی دکتۆر شوان جافر

پانۆرامای نوسینی شانۆیی کوردی عێراق
نوسینی دکتۆر شوان جافر
لەم مانگی دووە دا خانەی چاپ و بلاوکردنەوی فەرەنسی لە پاریس (ئیسپاس دان ئنستان)
L'ESPACE D'UN INSTANT
کتێبی (چیاکانی ئازادی – پانۆرامای نوسینی شانۆیی کوردی-عێراق) بالاو کردەوە . ئەم پەرتوکە پێک هاتووە لە شەش شانۆنامە کە دکتۆر شوان جافر لە کوردیەوە وەریگێراون بۆ زمانی فەرەنسی . لە تۆی 248 لاپەرە دا ئەم شانۆنامانە دەبینین :
1- (مەم و زین) نوسینی ئەحمەدی خانی و ئامادەکردنی بۆ شانۆ : تەلعەت سامان .
2- (مینا – شازادەی باران) نوسینی : ئەحمەد سالار
3- (کاردۆ – بەندی و شێتخانە) نوسینی : کەمال هەنجیرە .
4 – (ئازادی … مرۆڤی کورد) نوسینی : د. شوان جافر .

5 – (وەرانە) نوسینی : کامەران رەوف .
6 – (سەبەرەکانی بەغداد) نوسین : د. شوان چافر .
ئەوەی شایانی باسە ئەمە یەکەمجارە بەرهەمی شانۆنامەی کوردی وەردەگیرێن بۆ زمانی فەرەنسی بەر لەم کتێبە تاوەک ئێستا هیچ بلاوکراوەیەکی شانۆنامەی کوردی بە زمانی فەرەنسی نیە . سێ شانۆنامە لەم شەشە دا پێشتر لە پاریس نمایشکراون هەر بە زمانی فەرەنسی لەگەڵ ئەکتەری فەرەنسی لەسەر چەند سەکۆیەکی شانۆی پاریس یان لە چەند شانۆیەکی تری فەرەنسا لە دەرهێنانی شوان جافر خۆی پێشکەش کراوون و رۆژنامە و رادیۆ و تەلەفیزیۆنی فەرەنسی ئاماژەی بۆ کردوون . .
ئێستا لە کتێبخانەکان و پەرتووک فرۆشەکانی فەرەنسا و وولاتە فرانکۆفۆنەکان (ئەوانەی کە بە فەرەنسی قسە دەکەن) بڵاوکراوەتەوە .
لە هەمان کاتدا لە دوو رادیۆ ی فەرەنسی باسی لەسەر کراوە .
لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبە لە ژێر ناونیشانەکەی تابلۆیەکی هونەرمەندی کۆچکردوو (سەروەت سەوز) ی لەسەر کێشراوە ، وە لە بەرگی چوارەم نووسراوە :
وێنەی کوردەکان لە لای رۆژئاوایەکان بریتیە لەو میلەتەی کە توینی ئازادیە و خۆی بە چیاکانیەوە هەلواسیەوە کە تەنها پاڵپشتیەتی .
ئەم چەند دەقانە هەوڵدەدەن کە وێنەیەکی دی ئەم میلەتە ببەخشن بە خوێنەرانی ئەوروپی . شانۆی کوردی کە رەنگین بووە بە فەرهەنگی عەرەبی و فارسی و تورکی و بەنەکی تایبەتی و نهێنی خۆی هەیە .
ئاوێنەیەکە کە واقعی میلەتێک دەخاتە روو . شانۆیەک کە بۆتە سەکۆیەک بۆ پاراستنی ناسنامەیەک کە لە مەترسیدایە .
وە لە خوار ئەم چەند دیرە ناوی شانۆنامەکان و نوسەرەکان دیاریکراوە ، پاشان کورتەیەک لە ژیاننامەی دکتۆر شوان جافر . وە ناوی (سەروەت سەوز) یش دیارکراوە وەک خاوەنی ئەو تابلۆیە .
لە سەرەتای کتێبەکە دا باس لەوە کراوە کە چۆن و بۆ چ هۆیەک ئەم شانۆنامانە هەڵبژێراوون ؟ وە وەرگێراوون بۆ فەرەنسی ؟ مەبەستی وەرگێر چی بووە ؟ وە بەرهەمەکانی داهاتوو چی دەبن بۆ وەرگێران؟
بە شێوەیەکی گشتی خوێنەری کورد تا رادەیەک بەرهەمی زۆر لە نووسەرە فەرەنسیەکان دەناسن ، ئەگەر نەشیان خوێندبنەوە ، بەڵام ئایا فەرەنسی زمانەکان چ بەرهەمێکی ئەدەبی کوردی دەناسن ؟

نرخی ئەم کتێبە 19۰ (نۆزدە) ئیرۆیە وە دەتوانن لە سەر سایتی (ئەمازۆن) یان ئەم سایتەی خوارەوە داوای بکەن.

https://sildav.org/editions-lespace-dun-instant/catalogue/prod

uct/280-les-montagnes-de-la-liberte

بەیانی باش. سەردار جاف

سپێدەیە و
لە نێو تەمی غوربەتی ئەم تەمەنەدا
ئاونگێکی سەر لێ شێواو و بێ نەوام
لە گەمەی گەڵای گوڵەوە
دەچمە سۆراغ و بەستەڵەک
ببمە درەختی پڕ سێبەر
بۆ پشوو هانای بۆ ببام
ئای لە وڵاتی بەفرستان
کوا یا من نەمدیوە هێشتا
خۆر لە ئامێزی نیگا بێ و
جەستەمانیش بپروکێنێ
گڕ و تینی بۆ بن سێبەرمان پەلکێشکا
وا ساڵێکە سەفەر بارگەی لوولدراوە
لۆفتهانزایش ناوی منی نەنوسیوە
بۆ دیدارت زامێکی قووڵم سارێژکا
پەنجەرەکانم واڵایە
سەرەتاتکێی چۆلەکەکان
بووە چرپەی
قاوەڵتی و ماچ گۆڕینەوە
من و نەسیم و چۆلەکە
بووینە کڕێوە بەفرێک و
بە بای کزە
خزاینە ئامێزی شەختە و ناتوێینەوە
ئەم سپێدە
لە گوێسەبانەی رۆحەوە
تارای سپی پۆشی زەوی و ئاسمانی تەم
تابلۆیەکی نهێنیە
بە بەر نیگای کێمانا دێ
خەیاڵدانم شپرزەیە

کە وێنای بەر گاردرمۆین و
خرمژنی ئاوەدانیت بە گوێما دێ
نها دڵم داوە بە با
لە گەڵ شنەی بەیانیا بە تۆ بگا
بەیانیت باش
هەی ئەفسونتر لە ڤینۆس و
ئەی جوانتر لە جوڵەی ماری و
هەی لەنجەتر لە کڕێوەی کاتی سەبا

ڕوانینێک بۆ ئەدەبیاتی منداڵان.. نووسینی: ڕۆستەم خامۆش

ئەدەبیاتی منداڵان، ترۆپکی بەرز ڕوانینە بۆ کایەکانی دیکەی ژیان بەشێوەیەکی جوانتر، ئەدەبیاتی منداڵان، واتە: شیعر و چیرۆک و ئۆپەرێت و هەموو ئەو ژانرە ئەدەبیانەی، کە لەنێو بازنەی ئەدەبیاتی منداڵاندا جێیان دەبێتەوە، واتە: هەموو ئەو پ□یق□ ناسک و جوان و بۆنخۆشانەن، کە خۆیان د□خ□ن□ن□ ن□و ما□□ی شیعر و چیرۆکەوەو بە زمانێکی ئاسان و بێ گرێ و شیرین و پاراو و سادە دەنووسرێن بۆ منداڵان، بەڵێ ئەدەبیاتی منداڵان، واتە: جیهانێکی پاک و پڕ لە ئەوین و خۆشەویستی، پڕ لە خەون و خۆزگە و خەیاڵی منداڵانە، ئەدەبیاتی منداڵان، گوڵستانێکی تژیی لە خونچەو گوڵ و چڵ و گەڵایە، کە هەزاران پەپوولەو باڵندەی نەخشینی تێدا دەبینرێن، دارستانێکە هەمیشە سەوز، کە بێ ئەژمار باڵندەی دەنگخۆش نەغمەو گۆرانی تێدا دەچڕن، جگە لە چێژ و شادی و کەڵک وەگرتن هیچی تری لێ نیە.
بۆیە دەڵێم دەبێ شیعر، کە بەشێکی بەرچاوە لە ئەدەبیاتی منداڵان، لە ڕووی ڕووخسارەوە جوان و قەشەنگ و ڕێک دەرکەوێ، وە لە ڕووی ناوەڕۆکیشەوە هەڵگری پەیامێک بێ و مانا بەخش و پڕ مۆسیقا و ئاوازی بەجۆش بێ، کە منداڵ هەم سوودی لێ وەربگرێ و هەم چێژی پێ ببەخشێ، هەتا بکرێ شیعر بۆ منداڵان وا باشترە کورت و پوخت و واتادار و

د□□کانی کەم بێ و بڕگەی کورت بێ. وەلێ ئەفسووس، ڕەنگە زۆر کەس وابزانن، یان وا تێبگەن، کە نووسین بۆ منداڵ□ ز□ر ئاسانەو هێندە مەرج و یاسای قورسی نیە، وەلێ پێچەوانەکەی ڕاست و دروست و تەواوە، کە ئەو ئەدەبیاتە ئەوەندە سەخت و دژوارە، کەم کەس دەتوانێ بەرەو ڕووی لوتکەی بەرز و بال□ای هەنگاو بنێ و پێیدا هەڵزنێ، چونکە لە ئەدەبیاتی منداڵانندا ئەوەی دەنووسرێ بۆ کەسانێکە، کە ئێستا منداڵ□ن و بەڵام ڕۆژبەڕۆژ تەمەنیان هەڵدەکشێ و گەورە دەبن و دەبن بەتاکێکی پێگەیشتوو ل□ نێو کۆمەڵگەدا، بۆیە دەبێ بزانرێ کە چی و چۆنیان بۆ بنووسرێ، چونکە منداڵانی ئەمڕۆ، گەورەکانی ئایندەن، بەڕاستی ئەگەر بمانەوێ کۆمەڵگەیەکی ڕۆشنبیر و پێشکەوتووبین، دەبێ لە منداڵ□□و□ دەست پێبکەین.

جا ئەدەبیاتی منداڵ□ان هێندە گرنگ و بایەخدارە، کە زۆر لە شارەزا و لێکۆڵەر و شاعیر و دڵسۆزانی ئەو بوارە باسیان لێوە کردووە، وەکو شاعیری ناسراوی بولگاری “ران بوسلیک” دەڵێ: (ئەدەب بۆ منداڵ□ان، وەکو شیری دایک و هەوای پاک وایە، کە پێویستە ه□ب□ن)، بەڵێ بە دڵنیاییەوە نووسین بۆ منداڵ□ان زۆر پێویستە، بەڵام ووردەکاری و لێزانی و کەسی تایبەتمەندی خۆی دەوێ و کەم کەس دەتوانێ دەستی بۆ ببا، چونکە شارەزاییەکی باشی پێویستە بۆ ئەوەی شاعیران و نووسەرانی ئەو بوارە سەرکەوتنی تێدا بەدەست بێنن، وە دەبێ بەڕاستی منداڵ□ناس بن و لایەنی پەروەردەیی و دەروونناسی لەبەر چاو بگرن، وە خۆشەویستییەکی زۆریان بۆ منداڵ□ان هەبێ و هێندەی گیان و دڵ و سۆمای چاوی خۆیان خۆشیان بوێن، چونکە خۆشەویستی بناغەی ڕاستی و پتەویی هەموو کارێکە، بۆیە ئەوانەی منداڵ□یان خۆشدەوێ و کار بۆ خزمەتی منداڵ□ان دەکەن، بێشک دڵسۆزی گەل و خاک و زمانی نەتەوەکەیانن، وە خەمخۆری نیشتمان و وڵاتن، دەیانەوێ ڕێگەی مرۆڤایەتی بۆ ژیان، ڕێگەی جوانیی و ڕۆشنایی و دۆستایەتی بێ، وە کار بۆ ئێستا و داهاتووی نەوەیەکی ڕاستگۆ و دەستپاک و ئەمانەتپارێز دەکەن.
بۆیە زۆر زەحمەتە هەموو کەسێک بتوانێ لە گۆڕەپانی ئەدەبیاتی منداڵانندا ئەسپی خۆی تێدا تاو بدات و براوەو سەرکەوتووبێ، ئەگەر ئەو تایبەتمەندییانەی تێدا نەبێ کە باسمان کردن، ئەوا بە دڵنیاییەوە ناتوانێ بەپەیژەکەیدا سەرکەوێ و دەنگ و پەیامی خۆی بگەیەنێ، چونکە نووسین بۆ منداڵ□ان بەرپرسیاریەتییەکی گەورەیە بەرامبەر نەوەکانمان، وە شاعیران و چیرۆکنووسانی بواری ئەدەبیاتی منداڵ□ان دەبێ لە شیعر و چیرۆکەکانیاندا پەیامی پەروەردەیی و چاکەخوازی و مرۆڤدۆستی و ژینگەپارێزی و بیری ئاشتیخوازی و هەستی

پێکەوەژیان… هتد، لە ناخیاندا بچ□ن□ن، ئەگەر بەپێچەوانەی ئەوانەیان بۆ نووسرا، ئەوا ڕێک دوورە لە سروشتی ڕاستەقینەی خودی منداڵ.

بۆیە دەبێ شیعر و چیرۆکی منداڵان پڕ بن لە بەها باڵاکان و ڕەوشتە جوانەکان، تژیی بن لە گەشبینی و ئاوات و ئومێد و هیوا بەخشین. شیعر و چیرۆکی منداڵان دەبێ هەڵگری پەیامێک بن، کە ڕەنگدانەوەی ناخی خۆیان بن و واتادار بن و ببنە هەوێنی جوڵاندنی هزر و ئەندێشەیان، تا خەیاڵیان فراوان بێت و چەشنی ئەو باڵندانەی، کە ئارەزووی فڕین دەکەن بۆ دوور، بۆ ئەوەی ئەوانیش فێر بن دوور دوور بفڕن، بەڵکو زیاتر بڕوانن و بیربکەنەوە، وە جگە لە چێژ وەرگرتن، زانیارییان زیاتر بێ لەئەنجامی گەشتی خەیاڵ.

باخە سەرابیەکان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(1)
بەفری رەشی بیرەوەری
دایپۆشی
قرپاڵی گەڵاو لقی
داری ساڵەکان
پێڵوی هەورە
لێزمە ووشە
لەسەر هەردی نیگا
دائەکا

(٢)
لە بیرەوەری با
بەلەمە شینەکانی نێو خەیاڵ
زوو تێئەپەڕێ
دەریاوانێکە دڵ
لە هەموو زەریایەکت وون

هێندەی دووری
ئەستێر□ یەکیش
بۆ مانگێکی مەست
چاوەڕوانە
عیشق
بۆ مەرگ

(٣)
زەریا
بۆ گەڕید□ یەک
دەرواز□ یەکی
بێسنورە
شەپۆل
دوای شەپۆل
شیعری سەرگەردان
لەسەر دڵی ئە نوسێ
(٤)

نۆتای هاتنت
نۆتای وونبوونت
وەک فڕینی مەلێ
وەک تنۆکە ئاورینگێ
زوو بیرئەچێ
(٥)
یادێک
ژێی
گیتاری ڕۆحە
بە نامۆیی
دێیتەوە شارێک
ئاوێنەی لێڵ
قەڵای ڕوخاو
پەیکەری شکاو
بە نامۆیی
تێئەڕوانیتە
شەپۆلبردنی
گوڵە سەرابیەکان

....

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەڕەنسی
Claude Oscar Monet – MEADOW WITH POPLARS

دەقی تەمەن -22- ناڵە حەسەن

• بەشی (بیست و دوو)

١

قەسیدەیەکی درێژە
لەسەر دیوارە کۆنەکانی مێژوو
بە ڕێنووسە گیای□کان / نووسراوەتەوە
منیش / هەموو شەوێک دەیخوێنمەوە
پڕاوپڕە
لە بەرائەت و جوانی و مر□قبوون
دڵم لەلاتە هەولێری من …!
٢
گوڵە گیانم
من لێرەوە
لەدووری دوورەوە دەبینم
کە خۆرەتاو لە ڕوخسارت دەدا
هەموو ڕەنگەکانت دەدرەوشێنەوە
ناخت / زەردێکی تۆخ
نیگاکانت / زەردێکی کاڵ
زەردەخەنەکانت / زەردێکی زێڕینی
هەر دەڵێی مانگ
ڕەنگەکانی خۆی لەتۆ دزیوە
شاجوانە ئیرۆسی□ ڤین□سی□کانیش
ل□ بەرامبەر ئەفسانەی جوانییەکانی تۆ
هەموو تێکڕا / نقەیان لەخۆیان بڕیوە
٣
تۆ
بە قژی خەنەیی و

نیگا ئاوییەکەتەوە
بە برژانگی قەترانی و
بە گۆنا سوورەکەتەوە
بە لێوی پەمەیی و
بە ددانە سپییەکەتەوە
بە ملوانکەی شین و
بە گەردنە گەنمییەکەتەوە
بە ستیانی زەرد و
بە ژێرکراسە سەوزەکەتەوە
بە بازنی بڕونزی و
بە نینۆکە نارنجییەکەتەوە
بە مۆبایلی بەرگ مۆر و
بە جانتا ڕەشە ڕەیحانیەکەتەوە
لە پەپوولەیەکی ڕەنگاڵەی ڕەنگین دەچیت
بەڵام داخەکەم
چاوەکانت پڕن
لە تاریکییەکی ڕوون‌اک
کە کتێبە شیعرییەکانمی پڕکردووە
لە هەستەکانی بێهوودەیی و
لە وشە برینداری□کانی نائومێدی …!
٤
من ڕۆحی
گەردەلوولێکی سەرشێتم
کە هەڵدەکەم
لەتاو ئازارەکانی دووری تۆ
هەرچییەک بێتە بەردەمم
ڕایدەماڵم و
لەنێو خۆمدا لوولی دەدەم
یان لەتاو
نەزیفبوونی دەمارەکانی ئارامگرتنم
دوورمەبینە لە چاونوقانێکدا
بە تەکان و هاوارێکم
هەموو گەردوون ژێرەوژوورکەم …!
٥
لە نێوان خەونەکانی
من و تۆدا
قەسیدەیەکی درێژ هەیە

بە وشەی
چاوبەفرمێسک و خەمناک / نووسراوەتە
بە زمانەکانی هەموو دنیاش / دەخوێندرێتەوە
لە نێوان دڵی من و دڵی تۆدا
گوڵێکی سووری گەش هەیە
بە پایزی هەموو سەدەکان
نە سیس دەبێ و ن□ هەڵدەوەرێ و
نەکاڵ دەبێتەوە
٦
گوڵەباغی نێو دۆزەخی عەشق
بۆ ئەوەی
خەمەکانی تەنیایی خۆمم بیرچیتەوە
دەبێ تۆ لەیادکەم
بۆئەوەی
خەمی دوورییەکانی تۆشم بیرچیتەوە
دەبێ خۆم لەیادکەم
٧
تۆ ئەو شکۆفە شینە شلێرییەی
کە ل□ نێو باخچەکانی
خەون و خەیاڵەکانم بۆ ئەبەد / دەدرەوشێیەوە
یان ئەو کەسەی
هەمیشە / هێزی ئەوەم پێد□ بەخشی
تا بتوانم /
تەنیاییم لەگەڵ کچێنیت
تاریکی لەگەڵ ڕووناکی
تۆ لەگەڵ ژیان
دواجار /
شیعریش لەگەڵ نیشتیمان ئاشتکەمەوە
٨
بم خوێننەوە
بەزمانی باران و تریفە
مەرج نییە / وەکو من بیربکەنەوە و
بەو ڕێگایەدا بڕۆن کە من پیایا دەڕۆم
یان وەکو من
تەنیایی بکەنە پەرستگە و ماڵی خۆتان
هەر ب□ تەنیاش بمێننەوە
بەس بمخوێننەوە و هیچیتر

٩
هەموو ژیانم کۆکەیتەوە
جگە لە تۆ
هیچ شتێکیتری تیا نادۆزیتەوە
تۆش هەر لە ئەزەلەوە
لە قەسیدەیەکی درێژی خەمناک دەچووی
بۆیە منیش وا (سی) ساڵە ب□ بێدەنگی د□ تنووسمەوە
١٠
ناوەڕاستی دیسەمبەرە و
پەنجەکانی غەریبیم سڕ و شینومۆر هەڵگەڕاون
گەڵاوەریوەکانی خەیاڵم بۆ کۆناکرێنەوە
دڵم لەلای (مناڵە ورتکەی) سەر شەقامەکانی نیشتیمانە
دەمەوێت بەڕووناکی چاوەکانی ئەوان
خۆرەتاوی ئومێدەکانم ڕەنگ بکەمەوە
بە کۆد و هێمای هاوارەکانی ئەوان
هاوکێشەی بوون و نەبوونم شیبکەمەوە
لەنێو خەونە گەورەکانی ئەوانیشدا
مانایەکی نوێ
بۆ (شیعر و عەشق و ژیان) دابڕێژمەوە
١١
وردە ئەستێرەکان
لەنێو دیوە ڕووناکەکەی خۆرەتاو و
لەنێو قیژەی تەمە سپییەکان و بروسکە لەدایکبوون
جارجارە دێن و دەبنە میوانی زەوی
لەنێو چاوە سپییەکەی تاریکی دەمێننەوە
منیش هەموو شەوێ
چیڕۆکە بەرئاگردانییەکانی عەشقیان بۆ دەخوێنمەوە
١٢
بەنێو زەمەنێکدا ڕەت دەبم
تیادا کات مردووە
خەون بە نیشتیمانێکەوە دەبینم
هەموو ڕۆژێ بە نوێژی نیو□□و□ دەکوژرێ
لەنێو خاکی خەونەکانم
لەهەرکوێیەک قۆرتێک هەڵبکەنی
ئێسک و پرووسک دەردەکەوێ
نازانم چ مانایەک بەبوونم ببەخشم / ئەی خودا
١٣

من لە کۆڵانەکانی بێدەنگییەوە هاتووم
ئێستاش لە گەڕەکێکی دۆزەخ
بە قەڵەمی مێژوویی
لە نێو دەفتەری ئاگر
چیڕۆکە ترسناکەکانی تەنیایی خۆم دەنووسمەوە
١٤
چاوەکان و خەونەکانم
پڕبوون لە بەفر
خۆشم بووم بە پەیکەرێکی شەختەیی
چاوەروانم
کچێکی پاییزی لە جنسی ئاگر
لە نێو تیشکەکانی خۆرەتاوا دەربکەوێ و
بە هەناسە گەرمەکانی / بمتوێنێتەوە
قوفڵە ژەنگاوییەکەی دەرگای دڵم بشکێنێ و
لەگەڵ عەشق ئاشتمکاتەوە
١٥
دەتوانن یەکبەیەک
نینۆکەکانم دەربهێنن
لە بەردەم قەڵا
ئاگر لە جەستەم بەربدەن
هەرچیم هەیە بیسووتێنن
بەس / کتێبەکان و شیعرەکانم نا
دوای مردنیش
کە هاتنە سەرگۆڕم
لە جامخانە بچکۆڵانەکەی پشت سەرم
کتێبێک دەربهێنن و بە دەنگێکی نەرم
شیعرێکم بۆ بخوێننەوە و هیچیتر …!

هەولێر
دیسەمبەری ٢٠٢٠

جوان یەکەمین کچۆڵەیە لە جیهان کە پێی خستە سەر مانگ.. رەزا شوان

جوان کچۆڵەیەکی کوردە لە باشووری کوردستان. تەمەنی دوانگزە ساڵە، هەمیشە خەونی بەو هیوایەوە دەبینی کە ببێت بە یەکەمین کچ لە هەموو جیهاندا کە پێی بخاتە سەر مانگ. دوو شەو بەر لە جەژنی نەورۆزی ساڵی رابردوو، مانگی تابانی گەش و جوان، بە تریفەی زەویی رووناک کردبۆوە. جوان بە وردی لە مانگی دەڕوانی. بیری لەوە دەکردەوە، کە لەگەڵ هەردوو براکەیدا، شڤان کە ساڵێک لە خۆی گەورەترە و دیلان ساڵێک لە خۆی بچووکترە، گەشتێک بۆ سەر مانگ بکەن. جوان بەم خەیاڵەوە نووست. خەونێکی زۆر خۆشی بینی. لە خەونەکەیدا لەگەڵ براکانی و چەند هاوڕێیەکیدا، خەریکی جێبەجێکردنی پرۆژەیەک بوون، بۆ سەر مانگ.
بە هەموویان کەشتییەکی ئاسمانیان دروست کرد و ناویان لێنا (کوردستان – ١). کە لە سێ بەشی سەرەکی پێکهاتبوو. بەشی یەکەم گالێسکەی نیشتنەوە لەسەر مانگ، ناویان لێنا (باوەگوڕگوڕ) بەشێ دوەم ناویان لێنا (ئامەد) شوێنی دانیشتن و نووست و خواردن و پڕ لە هەوای ئۆکسجین بو، بەشی سێیەمیش ناویان لێنا (کۆبانی) کە بریتیبوو لە رۆکێتێکی پاڵنەری زۆر بەهێز. سەر لوتکەی چیای (ئاگری) یان لە باکووری کوردستان بۆ دەستپێکردنی گەشتەکەیان دیاریکرد. لە شاری (مەهاباد) لە رۆژهەڵاتی کوردستان جلوبەرگی تایبەتی کەشتیوانییان بۆ دروستکردن، لە شاری سلیمانیش خواردنی وشکی کوردیی وەکو (کولێرە، هەنجیری وشک، مێوژ، باسووک، کولیچە، دانۆک، گەزۆ، شەربەتی مێوژ، هەنگوین) و ئاوی سارد، ئاڵای کوردستان، کامیرای ڤیدیۆ، دەزگایەکی پەیوەندی بێتەل و مۆبایل و چەند تابلۆیەکی لەسەر نوسراو و هەندێ پێویستی تریان بۆ ئامادەکردن و خستیانیانە شوێنی دیاریکراو لە بەشی دوەمی کەشتی ئاسمانی (کوردستان -١) هەریەکەشیان بوت□□□کی گەورەی پڕ لە گازی ئۆکسجینیان لە کۆڵەپشتەکانیان بەست.
جوان فەرماندەی تیمی سەر مانگ بو، دیلان فڕۆکەوانی باوەگوڕگور بوو، شڤانیش فرۆکەوانی ئامەد بو. هەریەکەش لە هیوا و مینا و مریەم، لە (وێستگەی ئاسمانی هەولێر) لە بەشی

ڕاگەیاندنی هەواڵی گەشتەکەدا بوون، ڕاستەوخۆ قۆناغ بە قۆناغی گەشتەکەیان بە کەناڵە تەلەفزیۆن و ڕادیۆکانی جیهان دەگواستنەوە. لەسەر پەردەی کۆمپیوتەرەکانی ژورەکەیان چاودێری گەشتەکەی کەشتی ئاسمانی(کوردستان ـ ١) دەکرد.
تاقیکردنەوە و ڕاهێنانەکانی مەلەوانی هەرسێ کەشتیوانییە ئاسمانییەکان بە ڕێکی و سەرکەوتویی تەواوبوون. هەموو پێویستی و پێداویستییەکانی گەشتەکەیان ئامادەکردن. دیلان زۆر حەزی لە گوێگرتنی سروود و گۆرانی ڕەسەنی کوردییە، داوای لە شڤان وجوان کرد، کە ڕازیبن تۆمارکەرێکی گەورەی بۆ گەشتەکەیان لەگەڵ خۆیدا بهێنێت. جوان و شڤان دڵیان نەشکاند و ڕێیان پێیدا کە بیهێنێت. هەرسێ بەشەکانی کەشتی (کوردستان ـ ١) لە سەر سەکۆی هەڵدان لەسەر چیای ئاگری بەستران. جوان و شڤان و دیلان، بە جلوبەرگە سپی تایبەت بە گەشتەکەیان دەرکەوتن. دەستەکانیان هەڵبڕین و ئێوارە باشیان لە جەماوەری ئامادەبوو کرد. ئینجا چونە ناو (ئامەد) ی بەشی دوەمی (کوردستان ـ ١). خۆیان باش بە قایشەکانی کورسییەکانیانەوە بەستن. لەم ساتەدا، کەمێک خێرایی لێدانی دڵیان زیاتر بوو.
خەڵکییەکی زۆر لەسەر گرد و سەربانە بەرزەکان و شەقامەکانی شارەکانی کوردستان و جیهاندا، چاوەڕێی هەڵدانی کەشتی (کوردستان ـــ١) بوون، کە بەرەو مانگ دەرپەڕێت.
ئێوارەیەکی درەنگ بوو، لە بنکەی چاودێریدا (ئێکەی) درا، ژماردنی هاتنەخوارەوە دەستیپێکرد: ١٠- ٩- ٨ – ٧- ٦- ٥- ٤ – ٣ - ٢ – ١ – ٠ – گررررم. زرمەی دەنگێکی زۆر بەهێز هات و ڕۆکێتی کەبانی لە دواوە ئاگری لێهەستاو و کەشتی (کوردستان ـــ ١) بە خێرایەکی زۆری لە ڕادەبەدەر بەرەو بۆشایی ئاسمانی هەڵدا.. کلکە ئاگرێکی گەشی بەدواوەوە بوو. ناخی ئاسمانی ڕووناک کردەوە. دەنگی چەپڵەلێدان و هاوارکردن و هەڵهەڵەلێدان و چڕینی سروودی ئەی ڕەقیب، لە لایەن خەڵکییەوە. سیمفۆنیایەکی بەوەنەی موزیکی زۆر خۆشیان پێکهێنابوو. لە دوای دوو خولکێک ڕۆکێتی کەبانی لە بەشی ئامەد جیابۆوە و گڕی گرت و هاتەخوارەوە و کەوتە نێو (دەریاچەی وان) ەوە. کەشتییەکە لەچاو ونبوو. دوای چەند خولەکێک لە هێزی کێشکردنی زەوی ڕزگاری بو. جارێک بە دەوری زەویدا سوڕایەوە. کەشتیوانییەکان قایشەکانیان کردنەوە. کێشیان زۆر سوکتر بو، وەکو ماسی لە هەوادا لەناو ژوری ئامەدا مەلەوانیان دەکرد. ئینجا لە ڕێی هەر چوار مەتۆڕە بەهێزەکانی کەشتییەکەوە. بە هێز و تینێکی زۆر بە گوڕ و بە خێراییەوە، بەرەو مانگ بەرزبوونەوە. هەرسێ کەشتیوانییەکان زۆر

دڵخۆشبون. شەوێکیان بە قسەی خۆش و پێکەنین بەسەربرد. تاوێکیش نووستن. کەوتنە رۆژەوە.

دیلان: کاکە شڤان، دادە جوان، رێیم پێبدەدەن با گورانییەکتان بۆ لێبدەم؟

شڤان: ئەی بۆ نا. ئێمەش حەزدەکەین گوێمان لە گۆرانییەکی خۆشی کوردی بێ.

دیلان کاسێتی گۆرانی (باران بارانە.. هەور و بارانە) ی خستەناو تۆمارکەرەکەی.

جوان (بە پێکەنینەوە): دیلان گیان ئێمە زۆر لە هەور و بارانەوە دورکەوتووینەتەوە. کەی کاتی ئەم گورانییە.

دیلان: کەواتە گورانی (ئەی مانگ) ی مامۆستا (عەلی مەردان) تان ب□ ل□بد□دەم؟

شڤان: دیلان گیان لە پەنجەرە خڕەکەوە سەیری دواوە بکە. بزانە زەوی دەبینی؟

دیلان (سەیری کرد): بەڵی زەوی وەکو تۆپێکی زۆر گەورەی شین و سپی دیارە.

جوان: شینەکە زەریاکان و دەریاکانن.. سپییەکەش هەورەکانی ئاسمانی گۆی زەوین.

دیلان: دادە جوان زۆرمان ماوە بگەینە بەسەر مانگ.

جوان: بە بۆچونی من سبەینێ دەگەینە ئاسمانی مانگ.

شڤان: خێرایی و تیژفڕینی کەشتییەکەمان لە رادەبەدەرە و تیژترین کەشتییە. خێراییەکەی (٢٥،٠٠٠) بیست و پێنج هەزار کیلۆمەترە لە کاتژمێرێکدا.

دیلان: دادە جوان ماوەی دوری نێوان زەوی و مانگ چەند کیلۆمەترە؟

جوان: ماوەی دوری نێوان زەوی ومانگ لە (٣٨٤) هەزار کیلۆمەتر زیاترە.

بەیانی دەگەین بە خولگەی مانگ، بڕوانن کە مانگ چەند گەورە و جوانە.

بۆ بەیانی شەوی دوەم کەشتی (کوردستان ـ١) گەیشتە ئاسمانی سەر مانگ.

جوان: پێویستە من و دیلان خۆمن ئامادەبکەین و بچینە ناو گالێسکەی (باوەگوڕگوڕ).

شڤان: دەی ئێوە بڕۆن. دوای دە خولەکی تر، من باوەگوڕگوڕ لە ئامەد دەترازێنم. بە ئامەد بە دەوری مانگدا دەسوڕێمەوە. ئێوەش بەپێی پلانی داڕێژراومان لە شوێنی دیاریکراو، لەسەر مانگدا بنیشنەوە. لە کاتی دیاریکراوی گەڕانەوەشدا، بێنەوە خولگەی مانگ. پێویستە زۆر بە وردی بە وریایی پلانەکەمان جێبەجێبکەن.
جوان و دیلان چوونە ناو گالێسکەی (باوەگوڕگوڕ) ی یەکەی سەر مانگ. ئامادەبون و (ئۆکەیان) بە شڤان دا. شڤانیش باوەگوڕگوڕی لە ئامەد ترازاند. باوەگوڕگوڕ رووی لەسەر سەرمانگ کرد. (ئامەد) یش کە تەنیا شڤانی تێدابوو. لە بەرزی شەست بۆ حەفتا کیلۆمەتر بەدەوری مانگدا دەسوڕایەوە.
باوەگوڕگوڕ کە دیلان فڕۆکەوانئ بوو، بەرەو سەر مانگ ئاراستەی کرد، لەسەر مانگ نزیک بۆوە، بەڵام لە شوێنی دیاریکراو بۆ نیشتنەوەیان، چاڵێکی زۆر قوڵی لێبوو، دیلان پەشۆکا. جوان خۆی باوەگوڕگوڕی ئاراستە کرد و لە چاڵەکەی دورخستەوە و بەرەو تەختاییەک ئاراستەی کرد. خێرایی باوەگوڕگوڕی زۆر هێواش کردەوە. گڵۆپەکانی قاچەکانی باوەگوڕگور لەسەر کۆمپیوتەرەکەی بەردەمیاندا سووربوون، نیشانەی ئەوە بوو، کە لەسەر مانگ نزیکبوونەتەوە. باوەگوڕگوڕ لەترێکی داو و وەستا، گڵوڵپەکانی قاچەکانی سەوزبوون. نیشانەی ئەوەبوون کە لەسەر مانگدا نیشتەوە. مژدەی گەیشتنیان بە سەرمانگ، بە بنکەی چاودێری لە هەولێر دا.
جوان (لەناو گالێسکەی باوەگوڕگوڕ لەسەر مانگەوە): هەلو کاک هیوا.. هەلو مریەم گیان.. هەلو مینا گیان.. من و دیلان دەبینن.. گوێتان لێمانە؟ وەڵامان بدەنەوە؟
هیوا، مریەم، مینا: بەڵی.. بەڵی جوان گیان، راستەوخۆ دەتابینین و گوێشمان لە دەنگتانە. راستەوخۆش دیمەنەکان و دەنگەکانتان بۆ هەمو کەناڵە تەلەفزیۆنییەکانی جیهان دەگوازینەوە.. ئای کە مژدە و ساتێکی خۆشی بێوێنەیە.. چاوڕێی ئەوە دەکەین کە داببەزنە سەر مانگ. لە شارەکانی کوردستان، بوو بە هەڵپەڕکێ و ه□□ه□□□□دان.
جوان و دیلان، لە دوای کەمێک پشوودان و خواردن و خواردنەوە. دەرگای گالێسکەی باوەگوڕگوڕیان کردەوە. پەیژەی چوونە سەرمانگیان لە نێوان دەرگای باوەگوڕگوڕ و سەرمانگ دانا. دیلان کامیراکەی کردە ملی.. جوان پییەکانی خستە سەر پەیژەکە و دابەزی و پێی راستی لەسەر سەرمانگ دانا و ئینجا پێی چەپی دانا، یەکەمین هەنگاوی لەسەر مانگدا نا و وتی:

” ئەمە هەنگاوێکی بچووکی کچوڵەیەکی کوردی کوردستانییە..
بەڵام ق□□□مبازێکی گەورەی مرۆڤایەتییە” وتیشی:” ئای چ
رۆژێکی مەزنە.. چ سەرکەوتێکی بێوێنەیە بۆ هەموو ژنانی
جیهان” وتیشی:” چ شانازییەکی گەورەشە بۆ کوردستان، کە کچە
کوردێک، بۆ یەکەمین جار، پێی خستە سەر مانگ”.
لەم کاتەدا دیلان لە سەر دەرگای باوەگوڕگوڕەوە، بە کامیرای
ڤیدیۆ وێنەی کەشتیوان جوانی خوشکی دەگرت.. لە دوای بیست
خولەک دیلانیش دابەزییە سەر مانگ.
ئەو رۆژەش، رۆژی جەژنی نەورۆز بوو. بوو بە دوو جەژن بۆیان.
جەژنی گەیشتن بەسەر مانگ و جەژنی نەورۆزی نەتەوەیی کورد. بە
بۆنەی ئەم دو بۆنەیەوە، جوان و دیلان دەستی یەکتریان گرت و
پیرۆزباییان لە یەکتری کرد.. تێریش ه□□پ□ین. ئەمەش
یەکەمین یادی جەژنی نەورۆز و یەکەمین جاریشە کە لەسەر مانگدا
ه□□پ□ک□ی کوردی بکرێت.
دیلان: داده جوان، خۆزگە (مامە قالە مەڕە) ی شمشا□ ژەنیش
دەماو و لەگەڵماندا بوایە. لێرەدا تێر شمشاڵی بۆ
دەژەنین.
ئینجا پیاسەیەکیان لەسەر مانگدا کرد.. نزیکەی (٣٠٠)
مەتر لە باوەگوڕگوڕەوە دوورکەوتنەوە. بە دوربین سەیریان کرد،
زنجیرە چیایەکی بەرزیان بینی، لە زنجیرە چیاکانی زاگرۆسی
کوردستان دەچوو. دوایی دیلان (ئاڵای کوردستان) ی لە سەر مانگ
چەقاند و باش دایکوتی. لەسەر تابلۆیەکیش وێنەیەکی
رەنگاوڕەنگی هەرسێکیان بە دارێکەوە داکوترابوو ئەویشیان
چەقاند. لەژێر وێنەکەدا نوسرابوو. ئێمە خوشکێک و دوبرا
(جوان، شڤان، دیلان) کە کوردین و لە کوردستانەوە هاتووین بۆ
سەر مانگ.. پەیامی ئاشتیمان بۆ هەموو مرۆڤایەتی هێناوە”
تابلۆیەکی تریشیان چەقاند، کە میدالیایەکی گەورەی لە زیو
دروستکراوی پێوە قایم کرابوو، لە سەر دیوی یەکەمی میدالیاکە،
وێنەی کچ و کوڕێکی منداڵ□ن، کە دەستی یەکتریان گرتووە،
جلوبەرگی کوردییان لەبەردایە. لەسەر دیوەکەی تری میدالیاکە
مێژووی رۆژی گەیشتنیان بۆ سەرمانگ (١/ نەورۆز/ ٢٧٢٠) کوردی
لێنووسراوە. هەندێ خاک و خۆڵ و بەردی سەر مانگیشیان
کردە ناو تورەکەیەکەوە. تا زانا جیۆلۆجییەکانی
کوردستان توێژینەوەیان لەسەر بکەن. گەر لە نێو
جلەکانیاندا ئامێری فێنکردنەوە نەبوایە، بەرگەی گەرمیی
رۆژی سەرمانگیان نەدەگرت. کێشی جوان لەسەر زەوی (٥٦) کیکۆ
گرام بوو، بەڵام لەسەر مانگدا (٩) کیلۆگرام بوو. گەر بازێکی

گەورەی بەرەو ئاسمان بدایە، بە قەد باڵای کۆشکێکی باڵا سێ نهۆمی بەرزدەبۆوە. چونکە هێزی کێشکردنی مانگ لاوازە.
خوارن و ئاو و ئۆکسجینیان هەر بایی رۆژێک پێ مابوو. بۆیە بیریان لە گەڕانەوە کرد. پەیوەندیشیان لەگ▯▯ شقاندا بچڕابوو، چونکە شوێنی نیشتنەوەکەیان لەسەر مانگ، شوێنی دیاریکراویان نەبوو. شقانیش ئەمانی نەدەبینی.
جوان و دیلان گەڕانەوە بۆ ناو گالێسکەی باوەگوڕگوڕ. کەمێک پشویان دا. ویستیان کلیلی (سویچی) مۆتۆڕەکانی باوەگوڕگوڕ بابدەن و ه▯▯▯ی بک▯ن، تومه▯س لە کاتی دابەزینی دیلان بۆ سەر مانگ، کۆڵەپشتەکەی لێکەوتبوو و شکابوو. جوان پێنوسەکەی خستە شوێنی کلیلەکەوە و بایدا و هەڵیکرد. کێشەیەکی تریشیان بۆ دروست بوو. پاتری وزەبەخشی کارەبای▯کان، شەحنی زۆر دابەزیبوو، توانای بزواندنی مۆتۆڕەکانی. گالێسکەی باوەگوڕگوڕی نەبوو. دوخێکی زۆر دژوار و چارەنوسساز بوو، بۆ جوان و دیلان. لە نێوان ژیان و مردندا بوون. دوای دامان و رامان و بیرکردنەوە. جوان دەزگای تۆمارکەرەکەی دیلانی بینی، کە لەگەڵ خۆیدا هێنابووی بۆ ناو گالێسکەی باوەگوڕگوڕ. تۆمارکەرەکەی لە دیلان وەرگرت و پشتەکەی کردەوە کە چوار پیلی گەورە تێدا بوو، چوار پیلی یەدەکیش لەناو کۆڵەپشتەکەی دیلاندا بوو. جەمسەرەکانی هەموو پیلاکانیان بەیەکەوە بەستن و وایەری پاتری▯کەی باوەگوڕگوریان بە هەردوو جەمسەری پیلە لێکدراوەکانەوە بەست. جوان پێنوسەکەی بادا، مۆتۆڕەکانی باوەگوڕگوڕ کەوتنەوە کار. ئینجا دیلان پەنجەی بە دوگمەی بەرزبوونەوەی باوەگوڕگوڕدا نا. بە خێراییەکی زۆر بەرو ئاسمانی مانگ بەرزبوونەوە. زۆری پێنەچوو، گەیشتن بە ئامەد ک▯ شقانی تێدا بوو، تا ئەو کاتە سی جار بە دەوری مانگدا سووڕایەوە. گالێسکەی باوەگوڕگوڕ نووسایەوە بە ئامەد.
جوان و دیلان چوونەوە ناو ژوری ئامەد و لەگ▯▯ شقاندا یەکیان گرتەوە و باوەشیان لە یەکتری دا و پیرۆزباییان لە یەکتری کرد. ئینجا باوەگوڕگوڕ رۆڵی نەما. بۆ بارسووکی گەڕانەوەی ئامەد بۆ سەر زەوی، شقان باوەگوڕگوڕی لە ئامەد ترازاند و لە ئاسماندا جێیان هێشت. نازانن کە چی بەسەرهات.
لە کوردستاندا، ئامادکاری بۆ گەڕانەوەیان کرا، بەلەمێکی گەورەی تایبەتی لە ناوەڕاستی (دەریاچەی دوکان) ی ن▯زیکی شاری سلێمانی لە چاوەڕوانی گەڕانەوەی

کەشتییەوانەکاندا بوو. بە هەزاران کەسیش لە ڕەخی دەریاچەی دەکاندا ریزببوون.

کەشتی (کوردستان – ١) گەیشتەوە نەو بەرگەهەوای زەوی. شڤان هێواش هێواش خێراییەکەی کەمکردەوە. هەرسێ کەشتیوانییەکە (جوان ، شڤان، دیلان). لە بەرزی پێنج سەد مەترەوە بە پەڕەشوت خۆیان هەڵدایە ناو ئاوی دەریاچەی دوکان، یەکسەر دەریانیان هێنان و خستیانیانە ناو ژوورێکی بەلەمەکەوە. پێش کەشتییوانەکانیش کەشتی (کوردستان ـ ١) یش کەوتە ناو دەریاچەی دوکان. ئەویشیان خستە سەر بەلەمەکی گەورە بۆ ئەوەی لە مۆزەخانەی سلێمانی دابنرێت.
هەرسێ کەشتییەوانەکان بۆ ماوەی هەفتەیەک لە (دابینی تەندروستی) دا مانەوە،لایەن لیژنەیەکی پزیشکییەوە، هەموو پشکنینێکیان بۆیان کرد، نەباکە ڤایرۆسی سەری مانگ چوبێتە گیانیانەوە. دەرکەوت کە هەرسێکیان تەندروستن و هەڵگری هیچ ڤایرۆس و پێتایەک نین.
پێشوازییەکی فەرمی و جەماوەریی زۆر گەرمیان لێکردن.. بە چەپکە نەرگزی کوردستان، نەرگزبارانیان کردن. میدالیای زێڕینی ڕێزلێنانی ئازادی و ئازایەتیشیان لەمل کردن.
جوان لە پەیامەکەیدا بۆ جەماوەری پێشوازیکەران، وتی:" راستە کە گەیشتن بە سەر مانگ سەرکەوتنێکی زۆر گەورەیە.. بەڵام سەر مانگ نە ئاوی لێیە و نە هەوا و نە ژیان.. هیچ شوێنێک لە کوردستانی شیرینمان و لە ئەستێرەی زەوی دڵگیرتر نییە. بۆیە دەبێت، هەموومان ژینگەی سروشتی کوردستانی نیشتیمانی جوانمان بپارێزین"
لەم کاتەدا، دایکی جوان، بانگی جوانی کرد:" جوان گیان، هەستە نانی بەیانی دەخۆین"
جوان"ئای دایکە گیان چی خەونێکی خۆشم بینی. دوای نانخواردن بۆتانی دەگێڕمەوە"
() بە بیرۆکەی ئەم چیرۆکەم، سوودم لە گەشتەکەی کەشتی ئاسمانی (ئەپۆلۆ-١١) وەرگرتووە، کە لە ساڵی (١٩٦٩ز) یەکەمین کەشتی بوو کە لەسەر مانگدا نیشتەوە. () ئەم چیرۆکەم (چیرۆکێکی خەیاڵی زانستی) یە، کە تا ئەمڕۆش ئەم ژانرە چیرۆکە لە ئەدەبی منداڵانی کوردماندا زۆر کەمە. زۆر بەکەمیش چیرۆکنووسانی منداڵانی کوردمان خۆیان لەو وەزەی داون.. ئەم چیرۆکە بە ئاستی مێردمنداڵان گونجاوە.
ڕەزا شوان
نەرویج: ١٠/ یانوار / ٢٠٢١

بەراورد.. کەنعان مدحەت

تەوق و زنجیرەکانی پێم
بە پەلکی هیچ شۆخە کچێ ناگۆڕمەوە
ئەمان لە باتی قردێلە و
بۆن و
خەون و خەیاڵ ..
لە گونجی کەلاوەی دڵما
وێنەی هەمە چەشنە د□ بەخشنە
هۆنراوە چاو بە فرمێسک و خۆڵەمێشی□□کانم

دڵنیام لەوەی کە ،
بە کۆڵە شیعر ئەم بەندیخانەیە تێ ئەپەڕێنم
لە داهاتووی ئاشناتر بە تریفە
لێکەوتەکانی ئەشکەنجە
بۆ سەماکەرانی زەماوەند شی دەکەمەوە
توانای هزری و
خەونی ..
لێ بڕێسن و یادمکەنەوە

ئەم هەمو ئارایشە نمایشکراوانە
بە دوێنێمەوە نامبەستن

هەراسانی و
ئێستای پەرشوبڵاوم
گەرچی خەوم لە چاو دەدزن
مەیلی سەرلەنوێ بە گر خۆ هەڵواسینم
پێ پوچ ناکەنەوە

ئەم تەمەنە ،
با هەر تارمایی ب□س□□
دەسەڵات لە دارێشتنی کۆیلایەتی
خۆ نەکێشێ
حەوسەلەی سبەینێم لە هەر حوکمی درێژترە

گای ئەم گۆڕەپانە هەر ئەدەم بە عەرزا
بە کاژێر بڵێین لەو دووڕیانەدا
لە سەراسوێ نەکەوێ و ئامادەی
بینینم بێ

ڕەنگاڵە .. ستار ئەحمەد

( )
لەخاکا بەرامەی گڵی
لەئاونگا تام و بۆی گوڵ
لەچاوا نیگای دەرفەتی
لەجەستەیا وردە ترپەی
هەناسەو دڵ
لەعەشقا سۆزی دەمتەنی
لەئەمەکا راستگۆیی کار
لەهەڵوێستا وردە شوێن پێی
لەبەهارا نەرمە سەمای
هەڵپەڕکێی دار
لەشەوا ئەستێرەی گەشی
لەرۆژا خۆری سەرکەشی
لەژینا تروسکەی هیوای
لەخۆزگەدا شیلەی ئاوات
لەمنا هەر خودی خۆمی

ستار ئەحمەد

مرۆڤ و مرۆڤایەتی لە دیدی فەیلەسووفی ئیسرائیلی یوڤال نوح هەراری.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

هەمیشە فەیلەسووفەکان دونیابینینمان بۆ ژیان فراوانتر دەکەن، هەربۆیە خوێندنەوەی بەرهەمەکانیان، کارێکی گرنگ و زەروورییە. هەرچەندە زۆرجار فەلسەفە بەوە تاوانبار دەکرێت، کە تەنها کاری نوخبەیە و دوورە لە خەڵکی ئاسایی و پێداویستی رۆژانە، بەڵام من دژی ئەم تێڕوانینەم، چونکە هیچ کاتێک ژیان بەبێ فەلسەفە نەبووەو نابێت.

لە ماوەی پێشوودا لە جیهاندا فەیلەسووفێکی نوێ دەرکەوتووە، کە خاوەنی تێڕوانین و دیدگایەکی تەواو تایبەت و جیاوازە لە فەلسەفە و بیرکردنەوە، ئەویش فەیلەسووفی ئیسرائیلی " یوڤال نوح هەراری " بەداخەوە لەناو کوردستاندا درەنگ بەرهەمەکانی بە دیدی خوێنەران گەیشتن، هەرچەندە لە جیهاندا کتێبەکانی ئەم فەیلەسووفە مایەی گرنگی پێدانن بەتایبەتی کتێبەکانی " هۆشمەندەکان و21 وانە بۆ سەدەی 21". خۆشبەختانە لەماوەی پێشوودا بەشێک لە کتێبەکانی کراون بە کوردی، یەکێکیش لەو کتێبە جوان و گرنگانەی هەراری " هۆشمەندەکان، پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ " کە لە لایەن کاک کارزان کاوسەن کراوە بەکوردی، کە ئەمەش مایەی دەستخۆشی لێکردنە.

لەپاش خوێندنەوەی ئەم کتێبە، پێمخۆشبوو چەند دێرێک لەبارەی ئەم بەرهەمە بنووسنم، بەو هیوایەی کەمێک زانیاریی بە خوێنەری کورد بدەم. هەوڵیش دەدەم لە نووسینێکی تردا باسی کتێبێکی تری گرنگی بکەم کە ئەویش و21 وانە بۆ سەدەی 21، کە ئەویش یەکێتی ترە لە کتێبە جوانەکانی ئەم فەیلەسووفە، بەو هیوایەی لە رێگای ئەم وتارانەوە، خوێنەری کورد، بەرچاو ڕوونییەکی کەمی لەبارەی فکرو فەلسەفەی هەرارییەوە هەبێت.

مێژووی مرۆڤایەتی لە نیاندەرتاڵەوە تاوەکو مرۆڤی مۆدێرن

تایبەتمەندی ئەم فەیلەسووفە ئەوەیە،شارەزاییەکی ئێجگار باشی لە بارەی مێژووی کۆنی مرۆڤ هەیە، دەتوانم بڵێم پێش ئەوەی فەیلەسووف

بێت کەسێکی ئەنترۆپۆلۆژیستە و شارەزاییەکی زۆرباشی لە بارەی مێژووی دروستبوونی مرۆڤ و کۆمەڵگەکان هەیە، ئەمەش هێز و توانای زۆر باشی بەم فەیلەسووفە داوە، تاوەکو شرۆڤەکانی لەبارەی مرۆڤ و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی باشتر بێت.

سێ شۆڕشی گرنگ

ئەم کتێبە باسی سێ شۆڕشی مێژوویی گەورە دەکات و کاریگەریان لەسەر مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەخاتە ڕوو. هەروەکو نووسەر دەڵێت: سێ شۆڕشی گرنگ ڕێوگەی مێژوویان پێکهێنا، نزیکەی 70 هەزار ساڵ لەمەوبەر شۆڕشی درکپێکردن تەکانی دەستپێکی دایە بەر مێژوو. شۆڕشی کشتووکاڵی پێش 1 هەزار ساڵ گوڕێکی دایە بەر. دەشێ شۆڕشی زانستی کە تەنیا پێش 500 ساڵ کەوتە گەڕ، ئەم کتێبە چیرۆکی چۆنایەتی کاریگەری ئەم سێ شۆڕشە لەسەر مرۆڤەکان و زیندەوەرە هاوەڵەکانیان دەگێڕێتەوە.ل 16

لە راستیشدا ئەم کتێبە پیاسەیەکی خێرایە بەناو کۆمەڵێک شۆڕش و داهێنان و رووداوی گرنگ، کە تەواوی مێژووی مرۆڤایەتیان گۆڕیوە. لەبەرئەوە بۆ من ئەم کتێبە مایەی خۆشحاڵییەکی زۆر بوو، چونکە پێشتر کەمێک زانیاریم لەبارەی ئەم بابەتانەوە هەبوو، بەڵام ئەم کتێبە دووبارە ئەوەی بیرم چووبو بیری هێنامەوە و زانیاری نوێتریشی پێ بەخشیم.

کۆمەڵێک زانیاری گرنگ

یەکێک لە خاڵە بەهێزەکانی ئەم کتێبە ئەوەیە، نووسەر لە بارەی رووداو قۆناغە مێژووییە گرنگەکانی مرۆڤایەتییەوە، زانیاریی و داتای زۆر گرنگی کۆکردۆتەوە. ئەمەش هێز و توانای زیاتری بەم فەیلەسووفە و دونیابینی بەخشیوە.

بۆ نموونە دەڵێت:

نزیکەی 1.5 ملیارد ساڵ لەمەوبەر ماددە، وزە، کات و بۆشایی لەو شتەدا کە پێی دەوترێت تەقینەوە گەورەکە هاتە بوون. نزیکەی 300 هەزار ساڵ پاش دەرکەوتنیان، ماددە و وزە دەستیانکرد بە تێپەڕبوون بە شێوەی بونیادی ئاڵۆز کە پێیان وترا گەردیلە. نزیکەی 3.8 ملیۆن ساڵ لەمەوبەر،لەسەر هەسارەیەک کە پێی دەوترێ زەوی، چەند گەردێک تێپەڕێ بوون بە پێکهێنانی بونیادی بەدیاریکراوی گەورە و ئاڵۆزکا و کە پێیان دەوترا زیندەوەرەکان ” organisms” چیرۆکی

زیندەوەرەکان پێی دەوترێت بایەلۆژیا. نزیکەی 70 هەزار ساڵ لەمەوبەر، زیندەوەرەکانی توخمی مرۆڤە هۆشمەندەکان ، بەرەبەرە بوون بە بونیادی چڕوپڕتر کە پێی دەگوترا کولتوور، بەرەو پێشچوونی یەک لە دوای یەکی ئەم کولتوورە مرۆییانە پێی دەوترێت مێژوو. ل 15

شۆڕشی کشتوکاڵیی

نووسەر لەم کتێبەیدا پانتایی باشی داوە بە شرۆڤەو قسەکردن لەبارەی شۆڕشی کشتووکاڵییەوە، ئەو پێی وایە : شۆرشی کشتوکاڵی یەکێکە لە ڕووداوە هەرە مشتومڕئامێزەکانی مێژوو، هەندێ لە لایەنگرانی دەڵێن مرۆڤایەتی خستە سەر ڕێگای کامەرانی و پێشڤەچوون، ئەوانی تر جەخت دەکەنەوە لەوەی کە بەرەو هەڵدێری بردووە، ئەوان دەڵێن ئەمە خاڵی وەرچەرخان بوو لەو شوێنەدا کە مرۆڤی هۆشمەند کارلێکی گەرم و گوڕی لەگەڵ سروشت وەستاند و بەرەو چاوچنۆکی و دابڕان پەلی هاویشت.ل 158

کوردستان شوێنی لەدایک بوونی شۆرشی کشتوکاڵی و شارستانی

یەکێک لە خاڵە جوانەکانی ئەم کتێبە ئەوەیە، نووسەر لە زۆر شوێندا باسی کوردستان دەکات، کە لە زۆر داهێنانی مێژوویدا رۆڵی هەبووە لە هەمووشی گرنگتر کە لە کوردستانەوە "شۆڕشی کشتوکاڵی" دروستبووە. ئەمەش هەندەی تر ئەم نووسەرەی لام خۆشەویست کرد، چونکە دوژمنانمان زۆرجار هەوڵیانداوە، مێژووی دێرینان پشێوێنن.

نووسەر پێی وایە لە دەوروبەری 9500 بۆ 8500 پێش زایین لە باشووری رۆژهەڵاتی تورکیا و خۆرئاوای ئێران کشتوکاڵ دەستپێکردووە،ل 130. کە ئەمەش دەکاتە کوردستانی خۆمان، دیارە ئەمەش بە پشتبەستن بە کۆمەڵێک سەرچاوەی مێژوویی .

دواتر دەڵێت: نزیکەی 9000 ساڵ پ.ز. گەنم و بزن ماڵیکران، بازالیا و نیسک نزیکەی 8000 ساڵ پ.ز. ماڵیکرا. زەیتوون لەدەوروبەری 5000 پ.ز و رەزی ترێ 3500 پ.ز .هەندێک ئاژەڵی وەکو حوشتر و جۆرەسی کاشێ دواتر ماڵیکراون. پێشی وایە لە دەوروبەری 3500 پ.ز شەپۆلی سەرەکی ماڵیکردنی کۆتایی پێهاتووە. ل 130

بۆچی شۆڕشی کشتووکاڵی لە رۆژهەڵاتی ناڤین روویداوە؟

نووسەر خۆی بەم پرسیارەوە خەریک دەکات و دەڵێت: بۆچی شۆڕشە

کشتووکاڵییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین و چین و ئەمریکای ناوەڕاست بەڵام نەک لە ئوسترالیا و ئالاسکا یان باشووری ئەفریقا سەریان هەڵدا؟

هەر خۆی وەڵامدەداتەوە و دەڵێت: هۆکارەکەی سادەیە، زۆربەی توخمی ڕووەکەکان و ئاژەڵەکان ماڵی ناکرێن لەو ناوچانانەدا. مرۆڤە هۆشمەندەکان دەیانتوانی دومەڵانی بەتام لە زەوی دەربکەن و مامۆتی توکن ڕاو بکەن، بەڵام دەستەمۆکردنی هەر کامێک لەو توخمانە ئەستەم بوو. ڕووەکەکان دوورە دەست بوون، چوارپێ زەبەلاحەکانیش زۆر دڕندە بوون لەو شوێنانەدا. لەو هەزاران توخمەی کە پێشینانمان ڕاویان کرد و کۆیان کردەوە، تەنیا چەند دانەیەکیان پاڵێوراوی گونجاو بوون بۆ کشتیاریی و ماڵیکردن. ئەو چەند توخمانەش لە چەند شوێنێکی دیاریکراودا دەژیان و ئەو شوێنانە بوون کە تێیایدا شۆڕشی کشتووکاڵی ڕوویدا. ل 132

شۆڕشی کشتوکاڵی گەورەترین ساختەکاری مێژوو

بە پێچەوانەی زۆربەی فەیلەسووف و بیرمەندانی جیهانەوە، نوح هەراری بۆچوونێکی تەواو جیاواز و تایبەتی بەرامبەر بە شۆڕشی کشتووکاڵی هەیە، ئەو پێی وایە کە ئەم شۆڕشی کشتووکاڵییە لایەنی نەگەتیفی زۆرتربووە تاوەکو پۆزەتیف.

لەمبارەوە دەڵێت: شۆڕشی کشتوکاڵی گەورەترین ساختەکاری مێژوو بوو، ئەم شۆڕشە ژیانی خەڵکی قوورستر کرد تا ئاسانتر، بۆ نموونە تێکڕای هەر جووتیارێک سەرسەختر لە تێکڕای هەر خۆراک دۆزەرەوەیەک کاری دەکرد و لە بەرامبەریشدا خۆراکی خراپتریشی دەستدەکەوت. ل 133

دواتریش پێی وایە کە شۆڕشی کشتووکاڵی، ئازادی لە مرۆڤەکان سەندۆتەوە و فێری ملکەچی کردوون.

“کێ بەرپرس بوو ؟ نە پادشاکان، نە قەشەکان، نە بازرگانەکان، تێوەگلاوەکان بریتی بوون لە کۆمەڵێ تووخمێکی ڕووەکی، لەوانەش گەنم، برنج، پەتاتە. ئەم ڕووەکانە مرۆڤە هۆشمەندەکانیان دەستەمۆکرد، نەک بە پێچەوانەوە. ل 133”

نووسین سیستەمی تۆمارکردنی یادەوەری

خاڵێکی تر کە نووسەر پانتایی باشی لەم کتێبەدا بۆ داناوە مەسەلەی نووسینە. لەمەشدا نووسەر بۆچوونی تایبەتی خۆی هەیە و پێی وایە

نووسین زیاتر داهێنانێکی مرۆڤ بووە بۆ ” تۆمارکردن، خەزنکردن، یادەوەریی و داتاکان. لەهەمانکاتیشدا نووسین لە سەرەتادا بۆ کاروباری بازرگانی بەکارهێنراوە. جگە لەوەش باسی سەرەتای دروستبوونی نووسینی کردووە. نووسەر پێی وایە: نووسین میتۆدێکی پاشکەوتکردنی زانیارییە لە ڕێگەی نیشانە ماددییەکانەوە. پاشان دەڵێت: سۆمەرییەکان نووسینیان بۆ ئەوە دانەهێنا تا زمانی قسەکردن کۆپی بکەن، بەڵکو زیاتر بۆ کردنی ئەو شتانە بوو کە زمانی قسەکردن نەیتوانی بیانگەیەنێت، ل197

دواتر نووسەر باسی یەکەمین هەوڵەکانی مرۆڤ دەکات لە بواری نووسیندا دەکات ، ئەوەی جێگەی ئاماژەیە و تا ڕادەیەکیش شتێکی نوێ بوو بۆ من، کە یەکەمین دەقی نووسین کە 5 هەزار پێش زایین دەزراوەتەوە لە سەردەمی شارستانی سۆمەرییەوە بۆ خەتی بزماری نووسراوە، ناوەڕۆکی نووسینەکە باس لە مامەڵەیەکی بچووکی بازرگانی نێوان دوو کەس دەکات، ئەمەش ئەو قسەیەی مارکسم بیردەهێنێتەوە کە دەڵێت” بازاڕ زمانی دروستکردووە”. دواتر نوح هەراریش دەڵێت: یەکەمین تێکستەکانی مێژوو هیچ تێڕامانێکی فەلسەفی، شیعر، ئەفسانە، یان یاساکان و سەرکەوتنە پادشایەتییەکان ناگرێتە خۆ، بەڵکە ئەمانە دۆکۆمێنتی ئابووریی کەچوکانە، ڕیکۆردی پارە، باج، کەڵەکەبووی قەرزەکان و خاوەندارێتی موڵکین. ل؛ 196

لە کاتێکیشدا نووسەر پێی وایە کە نووسین بۆتە هۆی پێشخستنی بیرۆکراسی و سیستەمی کۆمپیووتەری، کە لە داهاتوودا دەبنە ترسی گەورە بۆ مرۆڤایەتی، لەمبارەیەوە دەڵێت: نووسین وەکو نۆکەری مرۆڤ لەدایک بوو، بەڵام پەیتا پەیتا بووە سەرگەورەی، ئەمەش لەڕێگەی کۆمپیووتەرەکانەوە، ل 206

سێ هۆکاری گەورە کە مرۆڤایەتیان یەکخست

نووسەر کۆمەڵێک شرۆڤەی ئێجگار جوانی بۆ مێژووی مرۆڤایەتیی کردووە، یەکێکیشیان لەوانە، کە چۆن مرۆڤایەتی لە دەوری یەکتری کۆبوونەتەوەو پەیوەندییان بە یەکترییەوە کردووە، لەمبارەیەوە نووسەر دەڵێت:

بازرگانەکان، داگیرکاران، پێغەمبەرەکان ، یەکەمین کەسانێک بوون کە لە دابەشبوونی دوانەی لە مێژینەی ” ئێمە و ئەوان” دا پەڕینەوەو پێشبینی یەکبوونی مرۆڤایەتیان کرد. بەلای بازرگانەکانەوە سەرانسەری جیهان تاکە بازاڕێک بوو هەموو

مرۆڤەكان گونجاو بوون بۆئەوەی ببنە كڕیار. بەلای بۆ داگیركارانیش تەواوی جیهان تاكە ئیمپراتۆریەتێك بوو، هەموو مرۆڤەكانیش گونجاو بوون بۆ ئەوەی ببنە رەعیەت. بۆ پێخەمبەرانیش، سەرانسەری جیهان هەڵگری تاكە هەقیقەتێك بوو، هەموو مرۆڤەكانیش گونجاو بوون بۆ ئەوەی ببنە كەسانی باوەڕدار. ل260

بەشێكی زۆری كتێبەكەشی بۆ قسەكردن و شرۆڤەكردنی ئەم بابەتە تەرخان كردووە، بەراستی زۆربەی بۆچوونەكانیش مایەی تێڕامان و سەرنجن.

بازرگانی و پارە

نووسەر تیشكی زۆری خستۆتە سەر رۆڵی بازرگانە لە شارستانی مرۆڤایەتیدا، بەتایبەتی لە پێشخستن و بەهێزكردنی پەیوەندی نێوان مرۆڤەكان و كۆمەڵگەكان. خاڵی گرنگ یان هۆكاری سەرەكی ئەم پەیوەندییەش " پارەیە"

نووسەر پێی وایە پارە ئامڕازێكی گەردوونییە بۆ ئاڵۆگۆڕ كە توانا دەداتە خەڵكی كە بە هەموو شێوەیەك و هەموو شتێك بگۆڕنەوە. ل 270. پارە واقیعێكی ماددی نییە، بەڵكو چەمكێكی سایكۆلۆژییە، كە بە گۆڕینی ماددە بۆ ئەقڵ كار دەكات، ل 272 پارە جیهانیترین و كاراترین متمانەی دوولایەنەیە ، تاكو ئێستا داهێنرا بێت.273

مێژووی پارە داهێنان

دواتر باسی مێژووی دۆزینەوەی پارە دەكات ئەوەش دووبارە لەناوچەی میزۆپۆتامیا بووە. یەكەمین جۆری پارە بۆ دەوروبەری 3 هەزار پێش زایین دەگەڕێتەوە لە سەردەمی سۆمەریدا " جۆ" یان وەكو پارە بەكارهێناوە،هەموو شتێك بە " جۆ" فرۆشراوە. یەكەمین سكەی پارەش لە دەوروب□ری 640 پێش زایین كە پادشای ئەلیات یان لیدیا دایهێناوە. ل 276

باشیی و خراپی پارە

نووسەر بە شێوەیەكی گشتگیرانە لە پرسی پارە دەكۆڵیتەوە تێیدا باشیی و خراپییەكانی ئەم داهێنانەی مرۆڤ باس دەكات. لەبارەی سوودەكانی پارەوە دەڵێت:

پارە لە زمان، دەوڵەت، یاساكان، كۆدە كولتوورییەكان، باوەڕە ئاینییەكان، خووە كۆمەڵایەتەییەكان، ئەقڵی كراوەترە. پارە تاكە

سیستەمی متمانەیە لەلایەن مرۆڤەکانەوە دروستکرابێت کە دەتوانێت هەر کەلێنێکی کولتووری پڕبکاتەوە لەسەر بنەمای ئایین، ڕەگەز، تەمەن، ڕوانگەی سێکسی، جیاکاری ناکات. لەسایەی پارەدا ئەو کەسانەشی کە یەکتر ناناسن و متمانە بە یەکتری ناکەن، دەتوانن بە شێوەیەکی کاریگەر هاریکاری یەکتر بکەن. 281

دواتر نووسەر باسی خراپیی و زەرەرەکانی پارە دەکات بەسەر مرۆڤایەتییەوە دەڵێت:

ئەم پڕەنسیبە بە ڕواڵەت نەرمونیانە دیوێکی تاریکیشی هەیە. کاتێک هەموو شتێک قابیلی گۆڕینەوە بێت و کاتێک متمانە بەندە بە پارەوە، ئەوا پەیوەندی گەرموگوڕ و بەها مرۆییەکان وێران دەکات و بە یاسا ساردەکانی دابینکردن و داوا، شوێنیان پڕ دەکاتەوە، ، ،،ل282

پاشانیش دەڵێت:

ئێمە متمانە بە غەریبەکان، دراوسێکانمان ناکەین، ئێمە تەنها متمانە بەو پارەیە دەکەین کە پێیانە، ئەگەر ئەوان پارەیان لێ ببڕێت، ئەوا متمانەمان نامێنێت، لە کاتێکدا پارە شیرازەکانی کۆمەڵ و ئایین و دەوڵەت دادەڕمێنێت، ئەمڕۆ جیهان لەمەترسی ئەوەدایە کە ببێتە بازاڕێکی گەورەی بێ دڵ،،،ل 283

ئەمەش بە بڕوای من مەترسییەکی گەورەیە کە ئەمڕۆ ڕووبەڕووی زۆربەی کۆمەڵگەکانی جیهان دەبێتەوە.

ئیمپراتۆریەتییەکان

نووسەر لەپاش ڕۆڵی پارە، باس لە گرنگی ڕۆڵی ئیمپراتۆریەتییەکان دەکات لە مێژوودا، لەمەشدا هەڵسەنگاندنی ووردو درشتی بۆ ئەم داهێنانەی مرۆڤ کردووە باس لە مێژوو و سوود و زەرەرەکانی دروستبوونی ئیمپراتۆریەتییەکان دەکات لە مێژوویی مرۆڤایەتیدا.

یەکەمین ئیمپراتۆریەت لە مێژوودا

نووسەر باس لە دروستبوونی یەکەمین ئیمپراتۆریەت دەکات لە مێژووی مرۆڤایەتیدا کە ئەویش ئیمپراتۆریەتی ئەکەدییە بەسەرۆکایەتی سارگۆنی ئیمپراتۆر لە ناوچەی میزۆپۆتامیادا. کە لە ساڵی 2250 پێش زایین دروستبووە، کە ئەمەش یەکەمین شێوازی ئیمپراتۆریەتی پێشکەشی مرۆڤایەتی کردووە لەپاش ئەویش ئیمپراتۆریەتەکانی ئاشووریی و بابلی و هیتییەکان و دواتریش فارسەکان دێن، هەرهەمووشیان

سارگۆنیان وەکو سەرمەشق بۆ خۆیان داناوە. ل296

ئیمپراتۆریەت چییە

نووسەر هەوڵیداوە پێناسەیەکی وردوودرشت بۆ ئیمپراتۆریەت بکات و بنەما و کۆڵەکە سەرەکییەکانی باس بکات. نووسەر پێی وایە ئیمپراتۆریەت سیستەمێکی سیاسییە کە دوو تایبەتمەندی هەیە، یەکەم: دەبێت حوکمی ژمارەیەکی گرنگی گەلانی جیا جیا بکات، کە هەریەکەیان خاوەنی شوناسی کولتووری جیاواز و لەسەر زەمینەکی جیاواز بژین. دووەم: ئیمپراتۆرییەتییەکان دەتوانن نەتەوە و سەرزەمینی زۆر و زۆرتر داگیربکەن و بەبێ ئەوەی شوناس یان سترەکتووری بنچینەیی بگۆڕن.ل288

باشیی و خراپی ئیمپراتۆرییەتییەکان

پاشان نووسەر وەکو پێشتر دەست باس لە باشیی و خراپی ئیمپراتۆرییەتییەکان دەکات، ئەوی پێی وایە ئیمپراتۆرییەتییەکان ئامڕازگەلی ستانداری بریتیی بووە لە جەنگەکان، بەکۆیلەکردن، کۆچی زۆرەملێ، جینوساید، ل 293

دەشڵێت: بەشی هەرە زۆری ئیمپراتۆرییەتییەکان لەسەر خوێن بونیاد نراون و هێزی خۆیان لە ڕێگەی سەرکوتکردن و جەنگەوە بەرقەرار کردووە، لەگەڵ ئەوەشدا زۆربەی هەرە زۆری کولتوورەکانی ئەمڕۆ، لەسەر بنەمای ئیمپریالییەکان بونیاد نراون. ل 308

دواتریش دەڵێت: لەگەڵ ئەوەشدا،ئەمە مانای ئەوە نییە کە ئیمپراتۆرێتەکان لە سەرئەنجامدا هیچ شتێکی بەهادار جێناهێڵن، ڕەتکردنەوەی ئیمپراتۆرێتەکان و نکۆڵیکردنیان،بە مانای ڕەفزکردنی بەشی زۆری کولتووریی مرۆییە،،، بەشێکی گرنگی دەستکەوتی کولتووری مرۆڤایەتی دەگەڕێتەوە بۆ بەکاربردنی دانیشتوانی داگیرکراوەکان، تاج مەحەل لە هیندوستان بونیاد نەدەنرا بۆ بە سامانی کۆڵەکەبوو، بۆ بەکاربردنی ڕەعیەی هیندییەکان لەلایەن مەغۆلەوە،،،ل 294

پاشانیش باسی خاڵێکی گرنگی تر دەکات کە ئەویش لەناوبردنی گەلانی لاواز و توانەوەیان لەناو بۆتەی ئیمپراتۆرییە گەورەکان و زۆرجاریش لەبیرکردنەوەی مێژووی خۆیان، لەمبارەیەوە دەڵێت: میسرییەکانی ئەمڕۆ بە زمانی عەرەبی دەدوێن، وەکو عەرەب بیر لە خۆیان دەکەنەوە و لە دڵەوە هاوسۆزییان هەیە لەگەڵ ئەو ئیمپراتۆرییەتە عەرەبەی کە لە سەدەی حەوتەمدا میسری داگیرکرد و بە مشتەکۆڵەی

ئاسنین ڕاپەڕینە چەندباربووەوەکانی دامرکاندەوە کە لە دژی حوکمی داگیرکەران سەریان هەڵدا، ل295 دواتریش دەڵێت: دەوڵەتی هیندوستانی مۆدێرن، منداڵی ئیمپراتۆریەتی بەریتانییە.

ئەمەش پێی دەوترێت لەبیرچوونەوەی بیرەوەری نەتەوە لاوازەکان لە بەرامبەر نەتەوە بەهێزەکان.

ئایین

پاشان نووسەر دێتە سەر سێهەمین هۆکار و ئامڕاز کە هەموو مرۆڤایەتی یەکخستەوە، ئەویش ڕۆڵی ئایینەکان بەتایبەتی ئایینەکانی مەسیحی و ئیسلام و بودی و هیندۆسی.

هەراری دەڵێت: ئایین سێهەمین ئامڕازی گەورەی یەکخستنی مرۆڤایەتییە، لەبەرئەوەی هەموو هەڕەم و سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان وێناکراون، هەموویان ناسکن و چەندەی کۆمەڵگەکە گەورەتر بێت، ئەوەندەش ناسکترە. ل316

پاشان باسی ڕۆڵی گرنگی ئایین دەکات و دەڵێت: ڕۆڵی مێژوویی گرنگی ئایین ئەوە بووە کە شەرعیەتی سوپەر مرۆڤ بداتە ئەم سترەکتەرە ناسکە، ئایینەکان جەخت لەوە دەکەنەوە کە یاساکانمان دەرئەنجامی گۆڕانی میزاجی مرۆڤ نین، بەڵکو دەسەڵاتێکی ڕەها و باڵا ئاڕاستەکراون، ئەمەش یارمەتیدەرە بۆ دانانای لانی کەمی هەندێک یاسای بنەڕەتی و زامنکردنی سەقامگیری کۆمەڵایەتی.

دواتریش دەڵێت: ئایین دەبێت تایبەتمەندی سوپەر مرۆڤی و گەردوونی هەبێت، دەبێ سیستەمێکی سوپەر مرۆڤی و گەردوونی پێڕەو بکات کە هەمیشە و لە هەموو شوێنێکدا ڕاستە، ل 317

شۆڕشی کشتوکاڵی و ئایین

نووسەر پێی وایە پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان شۆڕشی کشتوکاڵی و ئاییندا هەیە، لەمبارەیەوە دەڵێت: پێدەچێت شۆڕشی کشتوکاڵی، شۆڕشی ئایینی بەدوادا هاتبێت،، یەکەم کاریگەری دینی شۆڕشی کشتوکاڵی، گۆڕینی ڕووەک و ئاژەڵ بووە لە ئەندامانی یەکسانی مێزگردێکی ڕۆحییەوە بۆ موڵک،ل 319

مێژووی دروستبوونی ئایینەکان

نووسەر شارەزاییەکی ئێجگار زۆری لە بارەی مێژووی ئایینەکانەوە

هەیە بەتایبەتی ئاینەکانی " جوولەکە، مەسیحی، ئیسلام، بودی، هیندۆسی، کۆنفۆشیۆس" هەروەها چەندەتی دروستبوونی بتپەرستیی و فرە خوایی و بە یەکتاپەرستی،هەموو ئەمانەشی لەم کتێبەیدا بە درێژی باسکردووە. یەکەمین فکری ئاینی یەکتاپەرستیش لە میسر ساڵی 3500 پێش زایین لەلایەن فیرعەون ئەخناتون بووە، یەکێک لە خوداوەندە لاوەکییەکانی کەم[illegible] خوداوەندی میسری، خوداوەند ئاتونە، کە هەزی باڵای فەرمانڕەوایی گەردوونە، ئەمەش سەرەتای بیری یەکتاپەرستی بووە، دواتریش جوولەکە، مەسیحی و ئیسلام پەیدا بوون. ل 328

لەلایەکی ترەوە هەراری پێی وایە کە ئاینەکان بەتایبەتی ئاینە یەکتاپەرستییەکان،لە زۆر رووەوە پەیوەندی بەهێزیان بە یەکتریەوە هەیە، لەمبارەیەوە دەڵێت: سەرکەوتنی مەسیحییەت بووە مۆدێلێک بۆ ئاینێکی یەکتاپەرستی تر کە لە سەدەی حەوتەم لە نیمچە دورگەی عەرەبیدا دەرکەوت،کە ئەویش ئیسلامە، ل 329

ڕەخنەکانی لە فکری ئاینی

نووسەر کەسێکی سیکولارە، لەم کتێبە و لە کتێبەکانی تریشدا بەشێوەیەکی سیکولارانە و زانستیانە بیر دەکاتەوە، بۆیە زۆرجار ڕەخنە لە جۆری بیرکردنەوەی ئاینی دەگرێت، نووسەر لەپێنا لایەنە باشەکانی ئاییندا کە هەوڵیان بۆ یەکخستنی مرۆڤایەتی داوە، بەڵام لەهەمانکاتیشدا باسی ئەو جەنگە خوێناویانە دەکات کە بەهۆی ئاینەوە بەرپابوون، لەمبارەیەوە دەڵێت:

ڕۆمە فرە خواگەراکان زیاتر لە چەند هەزار مەسیحییان نەکوشتووە، کەچی بە درێژایی 1500 ساڵی دواتر،مەسیحییەکان بە ملیۆنان مەسیحی و خەڵکی تریان کوشتووە بە بەرگریکردن لە تەفسیری جیاوازی ئاینی.326

ئاینی مرۆڤ پەرستن

لە پاش باسکردنی ئاینە ئاسمانییەکان، نووسەر پێی وایە لەگەڵ سەرهەڵدانی ڕێنسانسەوە، مرۆڤ دەبێتە چەقی بیرکردنەوەو بایەخی هەموو بیرو باوەڕەکان، ئەمەش ئەو ناوی لێناوە " پەرستنی مرۆڤ"

نووسەر دەڵێت: ئەگەر ئاین سیستەمێکی ڕێسا و بەها مرۆییەکان بێت کە لەسەر بنەمای باوەڕ بە سیستەمی سوپەر مرۆڤ بونیاد نراوە، ئەوا کۆمۆنیزمی سۆڤێتی بۆ بەراورد بە ئیسلام لە ئاین کەمتر نییە. ئاینە باوەڕدارەکان تەرکیز دەکەنە سەر پەرستنی خوداکان،ئاینە

هومانیستەکان، مرۆڤایەتی دەپەرستن یان دروستتر بڵێین مرۆڤە هۆشمەندەکان دەپەرستن. ل 344

دواتریش دەڵێت: هەموو هومانیستەکان مرۆڤایەتی دەپەرستن، بەڵام لەسەر پێناسەکەی کۆک نین. هومانیزم بەسەر سێ ڕێبازی ڕکابەردا دابەش بووە. یەکەمیان هومانیزمی لیبڕاڵە. دووەمیان هومانیزمی سۆسیالیستی. سێهەمیان هومانیزمی نازیەت یان فاشیەت.ل347

نووسەر بەدرێژی باسی ئەم سێ قووتابخانە فکرییە دەکات و سەرنج و تێبینی خۆی لەبارەی هەرسێکیانەوە نووسیوە.

مێژوو

کتێبەکە پانۆرامایەکی درێژە بەناو مێژووی مرۆڤایەتی، لە شارستانییە کۆنەکانەوە هەتاوەکو ئەمڕۆ نووسەر قسەی لەبارەوە کردووە. نووسەر پێی وایە: مێژوو ناتوانرێ بەشێوەی حەتمیگەرایی روون بکرێتەوەو ناکرێ پێشبینی بکرێ چونکە پشێوییە. هێزگەلێکی زۆر لە کایەکەدان و کارلێکەکانیان ئەوەندە ئاڵۆزە کە گۆڕانی تەواو بچوک لە توانای هێزەکان و شێوازی کارلێکردنیاندا، جیاوازی گەورە لە دەرئەنجامەکاندا بەرهەم دەهێنن. بۆ نموونە لە ساڵی 600 زاییندا،کەس پێشبینی ئەوەی نەدەکرد کە باندێکی عەرەبی بیابانشین بەزوویی پانتاییەکی درێژبووەوە لە ئۆقیانووسی ئەتڵەسییەوە بۆ هیندوستان داگیربکەن . لەراستیدا ئەگەر سوپای بێزەنتی بیتوانیبایە بەرپەرچی هێرشە سەرەتاییەکە بداتەوە، ئەوا لەوانە بوو ئیسلام هەروەکو بیروباوەڕێکی تەماوی بمایەتەوەو تەنیا چەند کەسێکی خاوەن زانیاری لێی بەئاگا بوونایە. ل360

دواتریش دەڵێت:

بە پێچەوانەی فیزیا یان ئابوورییەوە، مێژوو ئامڕازێک نییە بۆ ئەنجامدانی پشبینی دەقاودەق. ئێمە تاووتوێی مێژوو دەکەین نەک بۆ زانینی ئایندە،بەڵکو بۆ فراوانکردنی ئاسۆکانمان.ل363

شۆڕشی زانستی

نووسەر لە بەشەکانی دوایدا باسی سەرکەوتنەکانی مرۆڤ دەکات لە بواری شۆڕشی زانستیدا، ئەو پێی وایە ئەم شۆڕشە لە پاش ساڵی 1500ەوە دەستیپێکردووەو هەتاوەکو ئێستاش بەردەوامە. ئەم شۆڕشە خۆشگوزەرانی باشی بۆ مرۆڤ هێناوە بەتایبەتی لەرووی تەندروستی و

ژیانەوە، هەرچەندە رەخنەشی لە مۆدێرنە هەیە کە دواتر باسی لەوە دەکات. نووسەر پێی وایە سەرەتا هەموو داهێنانێکی زانستی بە چەکی ” ئیگنۆراموس” دەستپێدەکات کە مانای ” نازانین” ە. پێشی وایە زانست لەسەر ئەم بنەمایە بونیاد نراوە. دەشڵێت:

شۆڕشی زانستی شۆڕشێکی زانین نەبووە، لەسەروو هەموویەوە شۆڕشێکی نەزانی بووە. ئەو دۆزینەوە گەورەیەی کە بووە هۆی شۆڕشی زانستی، ئەو دۆزینەوەیە بوو کە مرۆڤەکان وەڵامەکانی پرسیارە هەرە گرنگەکان نازانن. ل . 377 . ئامادەیی دانان بە نەزانی،زانستی مۆدێرنی لە هەر نەریتێکی پێشووی زانین داینامیکیتر و فراوانتر کردووە. ل 380

زانست و دەسەڵات

لە بەشێکی تردا نووسەر باسی پەیوەندی ریشەیی و توندوتۆڵی نێوان زانست و دەسەڵات دەکات، لەهەمانکاتیشدا چۆن زانست رۆڵی لە بەهێزبوونی ئیمپراتۆریەتییەکان و هەڵگیرساندنی جەنگدا هەبوو، لەهەمانکاتیشدا چۆن زانست رۆڵی بەرچاوی لە جەنگەکاندا هەبووە هەتاوەکو ئەمڕۆ. ئەو یەکێک لە هۆکارەکانی سەرکەوتنی ئەوروپا بەسەر جیهاندا بۆ ئەوە دەگەڕێنێتەوە، کە دەسەڵاتی زانستی خۆی پێشخت.

شۆڕشی پیشەشازی

نووسەر بە درێژی باسی هۆکاری دروستبوونی و سەرهەڵدانی شۆڕشی پیشەشازی دەکات، لەهەمانکاتیشدا بە روونی شیدەکاتەوە بۆچی ئەم شۆڕشە لە بەریتانیا سەریهەڵداو لە شوێنەکانی تردا سەری هەڵنەدا.
ئەو پێی وایە شۆڕشی پیشەشازی،شۆڕشێک بووە لە وەرگێڕینی وزەدا. لە شوێنێکی تریشدا دەڵێت:شۆڕشی پیشەشازی، پێش هەموو شتێک دووەم شۆڕشی کشتوکاڵی بوو،چونکە لە ماوەی 200 ساڵی رابردوودا میتۆدەکانی بەرهەمهێنانی پیشەشازی بوونە بناغەی کشتوکاڵ،رووەکەکان و گیانلەبەران بە میکانیکی کرا. ل515

رەخنە لە مۆدێرنە

نووسەر لە کۆتایی کتێبەکەیدا رەخنەی توند لە مۆدێرنە دەگرێت، بەتایبەتی لە شێوازی بەخێوکردنی گیانلەبەران و پێی وایە مرۆڤ بە دڕندەترین شێوە مامەڵە لەگەڵ ئاژەڵەکان دەکات و جینۆسایدیان دەکات. هەروەها مەترسی ژینگە پیسبوون و زاڵبوونی تەکنەلۆژیا بەسەر مرۆڤدا،دەبێتە ترسێکی گەورە کە رووبەرووی مرۆڤایەتی

دەبێتەوە.

هەراری دەڵێت: وەرای ئەو شتە سەرسوڕهێنەرانەی مرۆڤەکان دەتوانن بیکەن، ئێمە هەر نا دڵنیا دەبین لە ئامانجەکانمان و پێدەچێ وەکو هەمیشە نابەدڵ و ناڕازی بین… ئێمە لە بەلەمی تەختەی سادەوە گەیشتینە بەلەمی چارۆکەدار و لەوێوە بۆ کەشتی هەڵمی و کەشتی ئاسمانی، بەڵام کەس نازانێت ئاخۆ ئێمە بەرەو کوێ ڕێ دەکەین، ئێمە لە هەر کاتێکی تر بەهێزترین، بەڵام بیرۆکەیەکی وەهامان نییە لەبارەی ئەوەی چی لەو هەموو هێزە بکەین، لەهەمووشی خراپتر پێدەچێ مرۆڤەکان لەهەر کاتێکی تر نابەرپرستر بن ،،ل 630

لە کتێبی 21 وانە بۆ سەدەی 21 بەدرێژی باسی ئەو ترسانە دەکات کە لە ئێستا و داهاتوودا ڕووبەرووی مرۆڤایەتی دەبێتەوە، ئێمەش هەڵدەگرین بۆ وتاری داهاتوومان.

چەند سەرنجێک

بەدڵنیاییەوە خوێندنەوەی ئەم کتێبە کە بەشێکی زۆری بۆچوونەکانی ئەم فەیلەسووفە دەردەخات، مایەی سەرنج و گرنگی پێدانی زۆرم بوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە پاش خوێندنەوەی کۆمەڵێک سەرنج و تێبینیم لا دروست بوو، لێرەدا پوختەی باسی هەندێکیان بکەم.

پێش هەموو شتێک جیاوازی ئەم فەیلەسووفە لە چاو فەیلەسووفانی تری مۆدێرندا ئەوەیە، کە شارەزاییەکی ئێجگار زۆری لە بارەی مێژووی مرۆڤایەتییەوە هەیە، خۆشی لەم بوارەدا پسپۆڕە، ئەمەش بەرچاوروونی و دونیا بینی فراوانتر کردووە، چونکە چەندە لە مێژووی مرۆڤایەتی شارەزا بیت، هێندەش باشتر دەتوانیت دونیای ئەمڕۆ بخوێنیتەوە و پێشبینیش بۆ دوارۆژ بکەیت، هەرچەندە ئەم فەیلەسووفە پێی وایە، پێشبینیکرد بۆ داهاتوو، کارێکی ئەستەمە بەتایبەتی لەمڕۆدا. ڕاستە فەیلەسووفانی پێش ئەو لە مێژوودا شارەزابوون لەوانە هیگل و مارکس و ڕەسڵ، هی تر، بەڵام ئەم هەوڵیداوە جگە لە شارەزایی خۆی لە مێژوویی کۆنی مرۆڤ، سوود لە هەوڵی ئەنترۆپۆلیژستەکانی تر بکات و بەرهەمی ئەوانیش بۆ خۆی بەکاربهێنێت.

خاڵێکی گرنگی تریش پەیوەندی بە کاریگەری گەورەی کۆمەڵێک بیرمەند و فەیلەسووفی جیهانی بەسەر هەرارییەوە هەیە، بەتایبەتی " ئێریک فرۆم،مارکس، شۆپنهاوەر، بەرنادر ڕاسڵ، لیڤی شتراوس ، فۆکۆیاما"

بۆ نموونە کاتێک باسی خراپی کۆمەڵگەی مۆدێرن و بەرخۆر دەکات،

پێش سەد ساڵێک دەبێت کە ئەریک فرۆم باسی مەترسی ئەم کێشانەی کردووە. کاتێکیش باسی پەیوەندی نیوان دەوڵەت و جەنگ دەکات، پێش ئەویش هەریەک لە مارکس و فۆکۆیاما باسی ئەمەیان کردووە، مارکس پێی وابوو کە جەنگ بەشێکی دانەبڕاوە لە سیستەمی سەرمایەداری. فۆکۆیاماش پێی وایە کە جەنگ هۆکاری سەرەکی دروستبوونی دەوڵەت و وئیمپراتۆریەتەکان بووە.

لەرووی کاریگەری ئەفسانەشەوە پێشتر کۆمەڵێک فەیلەسووفی جیهان لەپێش هەموویانەوە کلۆد لیفی شتراوس، باسی کاریگەری گەورەی ئەفسانەی بەسەر مرۆڤایەتییەوە کردووە. . کاتێکیش باسی کاریگەری کولتووری داگیرکەران بەسەر وڵاتی داگیرکراوەوە دەکات، ڕێک هەمان بۆچوونی فەیلەسووفی ئەمریکی- فەلەستینی ئەدوارد سەعید دەکاتەوە کە لە کتێبی " ئیمپریالیزم و کەلتور" باسی کاریگەری دەوڵەتە بەهێزەکان بەسەر لاوازەکاندا دەکات.

لەکاتی باسکردنی خۆشبەختیدا ئەو پێی وایە کە خۆشبەختی پێش هەمووشتێک پەیوەندی بە ناخی تاکەوە هەیە، هەروەها ژیانکردنە لەو ساتە واقعییەی کە تێیدا دەژی. ئەمەش هەمان بۆچوونی فەیلەسووفی ئەڵمانی شۆپنهاوەرە کە پێش سەد ساڵێک دەبێت لە بەرهەمەکانیدا باسی کردووە. جگەلەوەش پێش ئەویش هەرچی عاریفی رۆژهەڵاتیش هەیە، باسی ئەوەیان کردووە کە سەرچاوەی هەموو خۆشبەختییەک ناخی مرۆڤ خۆیەتی. لە رووی دەسەڵاتی زانستیشەوە، بەهەمانشیوە پێشتر بێرنارد راسڵ لەکتێبی دەسەڵات و تاکدا باسیکردووە. جگە لەمانە کاریگەری کۆمەڵێک بیرمەندی تری بەسەرەوە دیارە، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە نووسەر بەهیچ شێوەیەک ئەمە لە نووسینەکانیدا باس ناکات.

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە یوڤاڵ نوح هەراری لەم کتێبەدا کۆمەڵێک زانیاریی و بۆچوونی نوێی پێشکەش بە خوێنەران کردووە، پیاسەیەکی خێراشی بە مێژووی کۆنی مرۆڤدا کردووە، لەهەمانکاتیشدا هەوڵیداوە تێگەیشتنێکی واقعییانە بە دونیای ئەمڕۆمان بکات و لەکێشەکانی مرۆڤایەتی باشتر تێبگەین. لەهەمووشی گرنگتر لە ئێستادا هەراری بە یەکێک لە فەیلەسووفە ناودارەکانی جیهان دادەنرێت و بەرهەمەکانی مایەی گرنگی پێدانن، هەربۆیە پێویستە ئەمەش ئاگاداری فکری ئەم فەیلەسووفە مۆدێرنە بین.

لێرەدا جێگەی خۆیەتی کە دەستخۆشی لە کاک کارزان کاوسەن بکەین، بە

وەرگێرانی ئەم کتێبە و هیوای کاری جوانتر وباشتری بۆ دەخوازین.

سەرچاوە:

یوڤال نوح هەراری. هەشمەندەکان، پوختیەک لە مێژووی مرۆڤ. وەرگێرانی لە ئینگلیزییەوە، کارزان کاوسەن. چاپ و پەخشی ڕێنما. چاپی دووەم. 2020

ترس ..لەکاری شانۆییدا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

بتەوێت یا نەتەوێت، دەست پێکردن و ئەنجامدانی هەر پرۆسەیەکی داهێنان، لەوانەش لە کاری شانۆییدا، کۆمەڵێک پرسی عەقلی و سایکۆلۆژی لە ناخی شانۆکاراندا دەوروژێنێ، بەتایبەت لای ، دەرهێنەر، ئەکتەر، نووسەری دەقی شانۆیی، بەگشتی، هەر هەمووشیان پەیوەستن بەچارەنووسی هەر بەرهەمێکی شانۆیی نوێ .
شتێکی سروشتییە هەمیشە مرۆڤ لەگەڵ خودی خۆیدا لەململانێیەکی بەردەوام دایە، بۆ دۆزینەوەی هەنگاوەکانی پێشکەوتن، بەتایبەت لەکاتی ئەنجامدانی بەرهەمێکی نوێ، کە بۆ ئەو دەست پێکردنی هەنگاوێکی ترەو شانۆکار دەخاتە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی تر .
هەمیشە لەو لەحزانەی دەستپێکی کارکردن، مرۆڤ وا هەست دەکات لەهەموو تەمەنی دا دارێکی لەسەر بەردێك دانەناوە و ژیان لەسفرەوە دەست پێ دەکاتەوە، بۆیە دەکەوێتە بەردەم بەرپرسیاریەتێکی مێژوویی، پەیوەست بە چارەنووسی هونەریی ئەو.
بۆ یەکەم جاریەتی کار دەکات، زۆر بەترس و نیگەرانییەوە ، بەڵام لەرەسەندا ئەم تێڕوانینە عە بدولرە حلەچەند روویەکەوە تێڕوانینێکی لۆژیکی دروستە بۆ دەرهێنەر .
هە تا ئە کە ر ئەو شانۆکارە لەبوارەکەی خۆیدا مێژوویەکی دوورو درێژیشی هەبێت لەو بارەیەوە.
زۆر جاران شانۆکاری وا هەیە لەلوتکەدا دەڕوخێ، بەهەی هەر فاکتەرێکی نەخوازراو، ئەم روخانە پێویستی بەماوەیەکی دوورو درێژی

بەخۆ داچوونەوە دەبێت، تا بتوانێ ئەو دەرفەتە بەخسێنێتەوە، بە ئەوەی جارێکی دیکە بگاتەوە هەمان ئاستی توانستی جارانی خۆی .
گەڕانەوەی دوای روخان و دروست بوونی ئەو بەشاییە، تەنها بەئەنجامدانی کاری داهێنەرانە پێ دەکرێتەوە، ئەگەرنا ئەو شانۆکارە پێگەیەکی شکست هێنان بەهونەرەکەیەوە دەنووسێ، کە بەئاسانی نەتوانێت دەست بەرداری بێت، تەنانەت بە ئەو سەختتر دەبێت جارێکی دیکە، بەهەمان مەرالی جارانی، بەرامبەر بە بینەر بوەستێتەوە لەسەر شانۆ.
ئەوانەی ئەنجامدانی هەر کارێکی داهێنانیی بەگەورەیی دەبینن، لەچەند لایەکەوە ترس و نیگەرانی دەیانگرێ، ئەمەش مافێکی رەوای هەر یەك لە شانۆکارەکانە کە ترسێکی لەژێکی و هاوسەنگیان هەبێت لەهەر ئەزموونێکی نوێ ی خۆیاندا.
دیارە هەر کارێکیش کۆمەڵە دەرهاوێشتەو پرسیارو وەڵام لەگەڵ خۆیا دەنێ، کە پەیوەندیان بەچارەنووسی هونەریی ئەوانەوە هەیە .
ڕەنگە کاریگەرییەکانی ئەو نیگەران بوونە دوو جەمسەرە بێت و لەرووی هەڵسەنگاندنی لایەنە ئەرێنی و نەرێنیەکانەوە و هەر یەك لەوان دەرهاوێشتەی خۆیانیان هەبێت.
شانۆکار کەخۆی لەقەرەی هونەرێکی گەورە دەدا، هەر شکست هێنانێکی دەبێتە هۆی شکست هێنانێکی دەروونی و لەدەست دانی متمانەو ئەزموونێکی پێ لەخۆون و خولیا بوون، وەك ئەو شکستە گەورەیەی (نیمرۆفتش) ی رووسی لەشانۆگەری (باڵندەی دەریا) تووشی بوو.
چیخۆف ئەو شکستەی تاڵەی ئیمرۆفتیشی دەرهێنەری بەچاوی خۆی بینی، بەشەرمەزارییەوە لەناو بینەران ڕای کردو چووە سەر دەریا، لەوێ لەسەرمان تووشی نەخۆشی سیل بوو.
وەك ستانسلافسکی، لەکتێبەکەیدا (ڕاهێنانی ئەکتەر) دا باسی ئەوە دەکات کە شکست هێنانە سەرەتاییەکانی هەندێ لەدەرهێنەرەکان لەگەڵ چیخۆفدا، هۆکارەکەی ئاشنا نەبوون بووە بە ستایل و کەشو هەوای هێمن و لەسەر خۆیی چیخۆف.
دواتر ڕوونی دەکاتەوە، کاتێ ئەو دەرهێنەرانە سیحری چیخۆفیان بۆ ئاشکرا بووە، گەورەترین سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە، لەهەمان ئەو شانۆگەریانەدا کە شکستیان هێنابوو.
ئەم ترسە لای ئەکتەریش هەیە، بۆیە زۆر لەئەکتەرە زەبەلاحەکانی دنیا، خەونیان بەڕۆڵی هاملێت و ماکبێسەوە دیوە، بەڵام بەهۆی بەگەورە روانینیان لە بەرجەستە کردنی ئەو کاراکتەرانە، زەربەیان شکستیان هێناوە.
ئەم پێشبینییەی شکست خواردن و سەرنەکەوتن، فاکتەرێکی نەگەتیفی سەرەکییە بۆ شانۆکارەکان، بە پێچەوانەکەشی هێزو مەرالێکی ئەکتیفە

بە زامن کردنی سەرکەوتن و زاڵ بوون بە سەر ترس و نیگەرانی
بەڵام دەبێ ئەوە بزانین کە ترس هەر تەنها ڕێگرێك نیە بۆ شکست خواردن ، بەڵکو رووی دووەمی ئەوەیە دەبێتە ترسێکی ڕەواو پۆزەتیفانە، وا لە شانۆکار دەکات زۆر بەجدی و بایەخ پێ دانەوە، خۆی بۆ هەر کارێك ئامادە بکات کە ئەنجامەکەی لە سەر ئەو هەژمار دەکرێت و ئاستی متمانە پێدان و لەورگرتنەوەی متمانەی بینەری لەسەر بونیات دەندرێت و لە ئاکامدا بە هەردوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنی وەك خۆی دەچێتە ناو مێژوو.
بەڵام لەو دوو جەمسەرەی باسمان کردن، کامەیان جەمسەری راستن بۆ کارکردن ؟
بێگومان جەمسەری یەکەمیان لۆژیکێکی هەڵەیە، چونکە هەموو ئەزموونێکی گەورە لە سەرەتایەکی بچووکەوە گەورە بووە، هیچ ئەزموونێکی سەرکەوتوو بە گەورەیی لە دایك نەبووە، دواتر ئەگەر لە ئەنجامی هەرکارێکدا نیوەی ئەو سەرکەوتنە بەدەست بێنێت، بە سەرکەوتوو هەژمار دەکرێت.
هەروەك گومان و ترس، خەسارەتێکی گەورەیە بۆ هەندێ کەس، چونکە بەهۆیەوە دەرفەتێکی زێڕلەدەست دەدەن لەچاوەڕوانی ئەو قەناعەت هێنانە بەخود، کە ڕەنگە لەو دەرفەتەدا دەیان کاری جوان لەدەست دەچن و تێش بە دیار بڕیاردان هەر دەستەپاچە وەستاوی .
هەروا دەبێت شانۆکار ئەوە بزانێ کە تا بە پراکتیکی خۆی نەخاتە ناو ئەزموونەکەوە ئەوە هەرگیزخۆی ناناسێ، تەنیا لە ڕێگەی لێکدانەوەیەکی بەهێزەوە، ئەم حوکم دانە بەسەرخۆیا دەسەپێنێ، کە ڕەنگە حوکمێکی نا عادیلانە و سەرەڕۆیانە بێت و تۆ کەسێکی تر بیت لەوەی خۆت دەناسیی.
لە هەموو حاڵەتێکدا شانۆ پیشەیەو هەموو پیشەیەك بۆ بەردەوام بوون و پیادە بوونی پیشەکە بۆ زیندوویەتی دەمێنێتەوە، چەند ئەوەندەی شانۆ بە پراکتیك بکرێت و لە قالبی تەنیا تیۆریەکەیەوە دەرچێ، ئەوەندە زۆرتر گەشە دەکات.
بۆ نموونە ئەکتەر پشت بەشێوەیەکی سەرەکی پشت بە جەستە دەبەستێت و هەمیشە پێویستی بە ڕێك خستنی جەستەو ماسولکەکانی لەشی هەیە، تا بتوانێت لەشو لارێکی ئامادەی هەبێت، بۆ هەر کارێکی شانۆیی، بەڵام کاتێك ئەکتەر لە وەرك شۆپ و راهێنانی جەستە دوور دەکەوێتەوە، ڕەنگە لەشو لاری بە شێوەیەك شڵواو بێت، لەگەڵ خۆیدا دەکەوێتە نیگەرانی و ترس و هەردەم لە کاتی نواندندا دەکەوێتە ژێر تەوژمی ئەو پرسیارەی ئایا بینەر لەو ئەدا کردنەم رازی دەبێت؟
دەتوانم بە هەمان توانستی جارانم لە سەر شانۆ بوەستم؟
هەموو ئەو پرسیارو مەنەلۆژە دەروونیانە لە سەر شانۆ کار لە ئەدا

کردن و پێرفۆرمانسی نواندن دەکات و بینەریش بەئاسانی هەستی پێ دەکات.
بۆیە دەکرێ بڵێین لایەنە سایکۆلۆژیەکە رۆڵێکی کارای هەیە لەروخان یان هاوسەنگ راگرتنی توانستی هونەریی ئەکتەر .
ئەوەی هاوکێشەیەکی یەکلا کەرەوە لەو نێوانەدا ئەوەیە کە ئەکتەر پێش ئەوەی سەرقاڵی چۆنیەتی ئەدا کردنی رۆڵەکەی خۆی دەبێت لەسەر شانۆ، ئامادە کردنێکی سایکۆلۆژی بۆ خۆی بکات و خۆی لەو گرێ دەروونیانە پاك کاتەوە و بڕوا بەخۆ بوون دروست کاتەوەو شکستەکانی خۆی لە بیر باتەوە، چونکە تەنیا بیرکردنەوە لەروخان بەسە بۆ ئەوەی ئەکتەر لەهەرەس هێنان نزیك کاتەوە.
جاری وا هەبووە ترس لە روخان وای لەئەکتەر کردووە لەسەر شانۆ ببوورێتەوە ، یا دڵی لە لێدان بکەوێت.
بۆیە ناکرێت هیچ لەشانۆکارەکان هەتا نووسەری دەقیش ئەوەندە بەحەساس□ی□ تەوە بڕوانێتە بەرهەمەکەی خۆی کە کار لەچەقینی بیرکردنەوەی بکات، بەڵکو لەوە گرنگتر ئەوەیە هەمیشە ئازادی بەخۆی ببەخشێت، هەموو داهێنانێك لە ئازادی دان بخود فەراهەم دەبێت .

دەربارەی ئیرادەی مرۆڤ.. نوسینی: حەمە هیوا

ئەوەی نەیکوشتم، بەهێزتری کردم.
(فریدریك نیتشه- وای گوت زەردەشت)

ئازارەکان هەندێك جار بەرەو مەرگمان دەبەن، هەندێك جاریش دەمانکەن بە داهێنەر. ئەگەر بێت و بگەڕێینەوە بۆ جینۆسایدی هۆڵۆکۆست و ئەو ڕوداوە پڕ لە تراژیدیا و جەرگبڕە دەبینین، کە جووەکان تێیدا بوونە قوربانی ڕێکخراوی نازیزم و ئادۆڵف هێتلەر. ئاسەواری ئەو قوربانی و ئازارەی جووەکان چەشتیان، تا ئەمرۆش لە جیهاندا ڕەنگدانەوەی کاڵ نەبۆتەوە و بە یەکێك لە تراژیدترین کارەساتی مرۆیی لە قەڵەم دەدرێت. جووەکان وەك منداڵێکی دەست و پێ شکاو نەوەستان، لە ڕێی سینەما و ئەدەبیات و هونەرەوە توانیان بە تێکڕای مرۆڤایەتی بڵێن، ئێمە زیندوین و نەمردوین. هەتاوەکو

ئەمڕۆش لە لایەن زۆرێك لە سینەماكار و دەرهێنەرە خۆرئاواییەكان ئەم كارەساتە دەكرێت بە فیلمی سینەمایی و هەر جارێك بە شێوازێك نیشان دەدرێت، هەر جارێك بە وێنەیەكی جیاوازتر كارەساتی هۆڵۆكۆست پێشكەش بە بینەر یاخوود تەماشاكەر دەكرێت. ئەم نمونەیەی كە خستمانە ڕوو پێمان دەڵێت، دەكرێت زۆر جار لە ڕێی ئازار و نوشوستیەكان ببین بە داهێنەر، بتوانین لە ڕێگای كەوتنە بەردەوامەكان داهێنان بكەین. بە تێگەیشتنی فرێدریك نیشتە (1900-1844) ئازارەكان پێویستن هێزێك بن بۆ دروستكردنی هێزی ترانسێندتاڵ (باڵایی) لە تاك.

لەم بارەیەوە نموونە زۆرن بۆ پیشاندانی هێزی ئیرادە لە خوود، ئەوەی لە ئێستادا زۆر بە گونجاوی دەزانم بیخەمە بەر باس، تابلۆكێش و شێوەكاری گەورەی ئیرلەندی (كریستی براون 1932_1981) چیرۆكی ژیانی كریستی براون چیرۆكێكی فرە تەماوی و تراژیدیە، چیرۆكێكە دەتوانێت ئومێد بۆ مرۆڤێك بگەڕێنێتەوە، كە لە سەخترین ساتی ژیان دایە، هەرچۆنێك بێت ئێستا هەوڵدەدەم بە كورتی بەشێك لە ژیانی كریستی بۆ ئێوە بخەمە ڕوو.

كریستی براون كاتێك لە دایكبوو زۆربەی ئەندامەكانی جەستەی ناچالاك بوون، دەستەكانی كاریان نەدەكرد، تەنانەت وەك هەر مرۆڤێكی ئاسایی تر نەیدەتوانی ملی بە لای ڕاست و چەپدا بسوڕێنێ، ئەوەی هەیبوو تەنها و تەنها قاچی چەپی بوو. لە ڕێی قاچی چەپیەوە توانی ببێ بە ناسراوترین و باشترین شێوەكاری سەردەمی خۆی، هەتا هەنووكەش زۆرێك لە وڵاتانی خۆرئاوا كارە هونەرەكانی بە شاكار لە قەڵەم دەدەن.

لەگەڵ ئەوەشدا كریستی توانی لە ڕێی پەنجەكانی قاچی چەپی یاداشت و هەمو سەربوردەكانی منداڵی خۆی بنوسێت و لە دوتوێی كتێبێكدا چاپ بكات. دوا بە دوای هەموو ئەمانەش دەرهێنەری ئیرلەندی جیم شێریدان لە ساڵی 1989 فیلمێكی ناوازەی بە ناونیشانی قاچی چەپم دروستكرد و لە هۆڵی سینەماكان نمایشكرا و لەلایەن بینەرانەوە پێشوازیەكی گەرمی لێكرا و ستایش كرا. ژیانی كریستی براون هەتا ئەمڕۆش، لەسەر زاری تاكە خۆرئاواییەكانە، چۆن دەكرێت كەسێك زۆربەی ئەندامەكانی جەستەی مردوون و تەنها پێی چەپی كار دەكات، كەچی ببێتە شێوەكاری گەورە و بەناوبانگ؟

لێرەدا بۆمان ڕون دەبێتەوە، ناكامڵی جەستە ڕێگر نیە لە بەردەم داهێنانەكان، گرنگتر لەوەش ئەوەیە تاك گرێی بەزەیی و خۆ بەكەمزانی تێپەڕێنێ، لە بەرامبەر هەموو ئەو مرۆڤە گاڵتە پێكەرەكان و نوشوستیەكان. چەمكی ئیرادە زۆر قوڵە و هەر جارە و بە شێوازێك خۆی دەبینێتەوە لە مرۆڤەكان، بەڵام گرنگترین شت ئەوەیە، ئیرادە وەك چەكێك بەرامبەر هەموو دژواریەكانی جیهان بەكار

بهێنین. ئەم کورتە پەرەگرافەی نیتشە، کە لە سەرەتای وتارەکە ئاماژەم پێ کردوە، پەیامی ئەوەمان پێ دەدات ئازارەکان چەندە زۆر بن چەندە نەبڕاوە و بی کۆتایی بن، دەشێت ببنە گەورەکردنی مرۆڤ.

تۆپەی نابوتی.. عومەر محەمەد

سیاسەتی ئەمریکاو بانگەشەی دیموکراسی بازاری ئازاد دەمێکە تۆپەی نابوتی خۆی لێداوەو هەڵبژاردنی بازرگان و چاوچنۆکێکی وەک ترامپیش لێکەوتەی ئەو نابوتی و فەشەلەیە، دەنا بانگەشەی دیموکراسی بازارو هاتوهاواری مەرگی کۆمۆنیزم و ئایدۆلۆژیا جگەلە درۆیەکی گەورە لەگەڵ مرۆڤایەتی هیچی تر نەبوون. نەزمی نوێی جیهان نەژیانی هەژارانی باشتر کردو نە گەلە هەڕەشەلێکراوەکانی لە ستەمکاری و جێنۆساید پاراست. لەکوێ ئایدۆلۆژیا پاشەکشەی کردووە؟ ئەو هێرشەی لەسەر ئایدۆلۆژیای کۆمۆنیزم بوو کوا لەسەر فاشیزم بوو ؟ ئەی مەگەر ئیسلامی سیاسی و ڕیکخراوی ئەلقاعیدەو داعش چی بوون ؟ ئەی بۆچی تێوریسێنە لاوازەکانی لای خۆمان لەسەنگەی دکتاتۆریەتی ستالینەوە هێرشیان دەکردە سەر کۆمۆنیزم و مەرایی ئیخوان موسلمینیان دەکرد ؟ هەندێکیان لەوە زیاتریش ڕۆیشتن و سەرکەوتنی ئاکەپەیان بەکرانەوەو دەستکەوتی دیموکراسی دەزانی .. ئێستاش زەق بە بەرچاوانەوەیە کە ئەردۆگانی دەستی ترامپ بووەتە چ بەڵایەکی سەرزەوی !

ئەی مەگەر بریار نەبوو دیموکراسی بەواتای ئاشتی و دادپەروەری بێت؟ بەڵام کوا لە کوێی ئەم دونیای دیموکراسیە پەرۆشی بۆ ئاشتی و بۆ دادپەروەری هەیە ؟ ئەم درۆگەورەیە چی بوو لەگەڵ مرۆڤایەتی ؟ ئەی خۆرێ بانگەشەکارانی دیموکراسی لە ئەمریکاو رۆژئاوا پەکەکەیان خستووەتە لیستی تیرۆرەوەو مەرایی بۆ ئاکەپە دەکەن و چاو لە تاوانەکانی دەپۆشن؟ لە کاتێکدا بەپێشچاوی دونیاوە پەکەکە تێکشکێنەری ئەو هێزە تیرۆرستیە بوو، کەهەموویانی تۆقاندبوو، زەق بە بەرچاویانەوەیە کە هێشتا ئەردۆگان پشتیوانی تیرۆر دەکات !
کورت و کوردی دیموکراسی بە بێبوونی دادپەروەری کۆمەڵایەتی جگەلە بانگەشەیەکی پوچ، هیچ بەهایەکی نییەو مرۆڤایەتیش حاڵی لە ئێستا باشتر نابێت .

سلێمانی ٨/١/٢٠٢١

پیرانی تەریقەتی باران.. مارف عومەر گوڵ

سەوڵی خەیاڵێ لەناو سەرابی بیابانێکدا
شەپۆلی بەردەم کەشتی دوور مەودای بینینم دەبڕێ
کەی بێ بگەمە کەناری دووری ماڵی لمینی مەل و باڵندان
بەو سەرابەدا ڕێگە بە لانەی جریوەو زیقەی
زەڕنەقوتەی سۆز بە ئاڕاستەیە !
دەور و زەمانە ، با دەستم دەگرێ ، سەراب دەمداتە
دەم شەپۆلێکی نادیارەوە.
دە بەندی داوی گەشەی تۆڕێکە چاوەڕێی تیشکی
ئەستێرە گەشەی هەڵنەهاتووە
دەستەو دامەنی هەور و بارانم تارمایی سەراب لێرە ڕاماڵێ
بیابانی مەنگ تا بنی دونیا بینین نایگاتێ
لە پێچ و داوی گەرداوی ژینا ،
ڕوو لە ئاستانەی دێی خۆت دەکەی :

ئیتر تۆ ماڵێکت نیە بتپارێزێ
ئەشقێکت نیە بە شەیدایی لە باوەشی بگری
کەپرێکت نیە لە سێبەریا بحەسێیتەوە
دامەچۆ !
ئیتر من و تۆ ، لە دەریایەکی خوێناویدا مەلە دەکەین
ئیتر من و تۆ ، لە سارایەکی ژەهراویدا دەحەسێینەوە
تۆ بە دەردی چارەنوسی کورد دەچی و منیش ،
دڵێکی [illegible] هەیە بەدوای هەورەکەوە
تاڵ تاڵ ، دەستی بە زوڵفی بارانەوە گرتوە
ئەو سەرابەی لێ دەبێتە باراناوێک
باڵندەی سارانشین ،
پۆل پۆل بەدوای دێی بەردەکا دەگەڕێن ،
سوارەکانی خەیال ،

ڕۆژانە لە دەشتێکی خوێناویدا ڕمبازێنیانە ،
بوک بۆ شەهیدەکان دەگوازنەوە ،
نە ڕۆژ تەواو دەبێت ، نە ساڵ تەواو دەبێت
بێشە دەبڕن ، هەرد تەی دەکەن
دەڕۆن و ناگەڕێنەوە ، دەڕۆن و دەگەڕێنەوە
داخداری دەردی دەوڵ□ تمەداری گەردونن
دەستەو دامێنی پیرانی تەریقەتی باران دەبن !
دەست و پێوەندەکانی سروشت فڕکان و پەلاماریانە ،
لەبەردەم ئاودا سڵ دەکەنەوە ،
ئەم نیشتمانە گوێی بۆ دەنگی باران هەڵخستوە
زەوی وشکهەڵاتوو لە پێشوازیدایە !
هەتا چەم و جۆگە دەگەنە بیابانی دڵ
وشکەڵانی تەمەن لە چاوەڕوانیدایە !
هەتا باڵندە کۆچەریەکان بە زاق و زیق و جریوە ،
ڕوو لە تووڕەیی زەوی و ئاسمان دەکەن ،
بە گژ واڵایی گەردووندا دەچن ، خۆشکاتەوە
تا لە باخی تازە هەڵچوودا هێلانەی ژین هەڵد□ بەستن .
سلێمانی
تشرینی دووەم/ ٢٠١٩

جوانیەکانی تۆ.. خولیا حسێن

لەکاتی قاشکردنی سێوێکی سوور
لە ئێوارەی پایزێکی زەرددا
لەگەڵ سپیکردنی پرتاق□□کی تەڕ
لەشەوە درێژەکانی تەنیاییدا
لەگەڵ هەڵوەراندنی هەر دەنکە هەنارێکی مزری
شەرابی،سوور
کەهەردانەیەکیان لەنەقێمی ئەنگوستیلەکانی تۆ دەچن
تۆم بیر دێتەوە
کە ڕادەمێنم لە گەڵالەبوونی کڵ□ بەفرەکانی
سەرچڵی درەختە ڕووتەکانی نیشتمانی غەریبی
تۆم بیر دێتەوە

کە دەبینم ژنێکی عاشقی
چاو زەردی
دەم ب□ پێکەنین
باسکی ل□ قۆڵی هاوژینەکەی هەلکێشاو□
بەیەکەوە چاوەڕوانی پاسی شار دەکەن
هەر قسە دەکەن و
لە گفتوگۆی یەکتری تێر نابن
تۆم بیر دێتەوە
کە مەرکانەکانم ئاو دەدەم
کە یاری لەگەڵ پشیلەکەم دەکەم
کە منداڵەکانم لەباوەش دەگرم و
ماچیان دەکەم
تۆم بیر دێتەوە
جاران تۆ شتە جوانەکانی من بوویت
ئێستاش شتە جوانەکانی من تۆیت
باکم نیە ژیان ڕووتیش بێتەوە لەجوانی
من هەر بیری تۆ دەکەم
جوانیەکانت هیندە زۆرن
لەگەڵ دنیا بەشیان دەکەم

لاکەون نۆرەی خۆمە! .. عەبـــدوڵا ساڵح

یاریکەرەکان لە مەیدانی گەمەی سیاسی کوردستان دا، ب□ تایبەت لایەنە فەرمیەکان، ڕوویان لە هەڵکشانە، هەریەکەیان بە نۆبەی خۆیان شانس تاقی دەکەنەوە، شەڕ دەکەن، دەکوژن، دەکوژرێن ، شەڕی دوو قوڵی و سێقوڵی، دواتر دڵی هەردوو یا هەرسێ شەڕکەر دەبێ بە ئاوێنە و دووبارە دەستلەملان دەست پێدەکەنەوە، دەچنە ناو دەسەڵات، دێنە دەرەوە، دەبنە ئۆپۆزسیۆن،......، مێژووی ئەم شانۆگەریە،کە یەک لەدوای یەک پەردەکانی هەڵدەدرێتەوە، تەماشاچی و باجدەرە سەرەکیەکەی تەنیا خەڵکی کوردستانە .

ل□م □□□و□دا، چەندین هێزو لایەن خۆیان تاقی کردەوە، بەڵام بە هیچ

کوێ نەگەیشتن، یەکێک لە هۆکارەکان ئەوەیە، کە ئەم مەیدانە، بە حوکمی هێزی میلیشیا، تەنیا دوو تیپ کۆنتڕۆڵیان کردوە، سەوز و زەرد، وەک یاری فتبۆڵێنی ئەسپانیا، لەدوا ئەنجامدا یا بەرشلۆنە یا ڕیاڵ مەدرید کاسەکە بەرز دەکەنەوە و ئەوی تریان دەبێتە دووەم، ماڵم حەقە، وەک د□□□□ن، زۆر دەمێکە تیپی زەرد لەو پێشبڕکێیەدا یەکەمە و جۆخینەکە هی خۆیەتی، تیپی سەوزیش بەدووەمی خۆی "شوکرا نەبژێرە " ئەوانی کەش لەدەورو بەری جۆخین دێن ودەچن !

با بێینە سەر کرۆکی باسەکە، خۆپیشاندانە جەماوەریەکانی ئەم دواییەی کوردستان، لەزۆنی سەوز، زەنگێکی مەترسیدار بوو بۆ هەموو ئەویاریکەرانەی نێو مەیدانی گەمەی سیاسی کوردستان، چ ناوخۆیی وچ دەرەکی، بەگەورەو بچوکیانەوە، ئەم جارە نەک بارەگاکانی حزبە دەسەڵاتدارەکان، بگرە جەماعەتی ئۆپۆزسیۆنیش کەوتنە بەر ئەو پەلامارە، ئەمەش وەک نیشانەیەک بۆ بێهیوایی وبێمتمانەیی جەماوەری برسیکراوی کوردستان بەهەموو لایەنە سیاسیە فەرمیەکان، بەتایبەت حزبە ئیسلامیەکان کە خۆیان لەدەرەوەی دەسەڵات هەژمار دەکەن ولە ئێستادا دەیانەوێ بخزێنە ناو ڕیزی خەڵکی ناڕازیەوە .

لەنێو ئەم کەین وبەینەدا دیاردەیەک دەرکەوت بەناوی (شێخ نەهرۆی کەسنەزانی)، دیاردەیەک کە ناکرێ وەک ڕوداوێکی کت وپڕ سەیر بکرێ، بەڵکو دەبێ لە ڕێڕەوە مێژویەکەیدا لێی بڕوانین و لەوپرس□ی□دا ه□□یس□ ن□گ□نین.

ئیسلامی سیاسی زۆر دەمێکە دەیەوێ کۆمەڵگای کوردستان لە قاڵب ومەنگەنەی شەریعەت و یاسا وڕێساکانی خۆی بدا، دەسەڵاتیشی تەنیا بۆ ئەو مەبەستی□، لەم ڕێڕەوەدا کەمی نەکردوە، چ بە زمانی نەرم و چ بە ه□□□ش یا تیرۆر ویا شەڕی خوێناوی، لەسەردەمی دەسەڵاتی بەعسدا، چەند نمونەمان دێتە بەرچاو، وەک تیرۆری کەسایەتیە تاکەکان بەمەبەستی تۆقاندنی خەڵک، عەبدولخالق مەعروف و ڕەووف زوهدی و تەقە لە کەریم زەند، وەک نمونە، بەشەڕی جەبهەش وەک ڕوداوەکانی خێڵی حەمە و ...... دواتریش چوونە ناو دەسەڵات وئێستاش بوونە ئۆپۆزسیۆن، هەموو ئەم هەوڵ وتەقەلایە ئەوانی نەگەیاندە ئامانج و بینیمان چۆن لەم دوایانەدا بە سوتاندنی مقەڕەکانیان بەدەست جەماوەری ناڕازی کۆتایی هات، هەر بۆیە یاریکەرە نێودەوڵەتیەکان و ئیقلیمیەکان، ئەوانەی ئیسلامی سیاسی وەک مۆرەی دەستیان بەکار دێنن، بیریان لە مودێلێکی کە کردەوە کە تا ئەمڕۆ، لەو گەمەیەدا،شانسی خۆی تاقی نەکردۆتەوە، هێنانە مەیدان ودەرکەوەتنی ئەم مودێلەش بەمەبەستی زامن کردنی بەرگری یە لەهاتنە مەیدانی هێزی چەپ وعەلمانی، هێزی ئازادیخواز و یەکسانیخواز، وەک دەر ئەنجامێک بۆ درێژەی ڕاپەڕینە جەماوەریەکان، ڕاپەڕینێک کە

دەست وقاچی ئیش دەکا، بەڵام بەداخەوە بە سەر وکەلەیە، ئەگەرچی ئەوان دڵنیاشن کە ئاگری نێو پوشەکە وا بەئاسانی دانامرکێتەوە .
ئەگەر بەراوردی پرۆسەی هێنانە سەرکاری خومەینی لەبری شای ئێران بهێنینەوە بەرچاو لە هەفتاکانی سەدەی ڕابردودا، کاتێک خومەینی لە نەجەف کەوتبەوە و موریدەکانی خۆی نەبێ کەس نەیدەناسی، جەماوەری ڕاپەڕیو وشۆڕشگێریش لە ئێران ئەوەندەی نەمابوو شا بڕوخێنن، وڵاتانی سەرمایەداری درکی خەتەرەکەیان کرد کە ئەگەر هێزە چەپ و عەلمانیەکان جێگای شا بگرنەوە، ئەوا پشتی سۆڤیەتی ئەو کاتە قاییم تر دەبێ لە بەرامبەر بلۆکی ڕۆژئاوادا، هەر بۆیە بەپەلە خومەینیان لە نەجەف هەڵقەند وهێنایانە (نۆفل لۆشاتۆ) ی فەرەنسا و های لایتیان کرد، CNN و BBC و دەزگا زەبەلاحەکانی ڕاگەیاندنیان بە وەکار خست و وەک هێزی دژەشۆڕش ئەم ڕاپەڕینە مێژوویەی خەڵکی ئێرانیان پێ لەناو برد !.
ڕەنگە بەلای هەندێکمانەوە ئەو بەراوردە لەجێی خۆیدا نەبێ ، و گرنگی کوردستان بۆ دەوڵەتە زلهێز وئیقلیمیەکان بەو شێوەیەی ئێران نەبێ ، بەڵام لەدوا شیکردنەوەدا کوردستانیش ووڵاتێکی بێ خێر نیە و چاوی تەماحی ئەو زلهێزانە هەموو گۆشەو کەناری ئەم دنیایە دەبینە وماسیش لەگۆمی شڵقاو و لێڵدا باشتر ڕاو دەکرێ تاکو گۆمی ئارام و سەقام گیر .
بەگوێرەی ئەم هاوکێشەیەی لەسەرەوە باسمانکرد، چرای سەوز بۆ (شێخ نهرۆ) لێدرا،کە ئەویش ئەسپی خۆی لەمەیدانەکەدا تاو بداو تاقی بکاتەوە، وەک هێزێکی دژە شۆڕش، ئەگەر توانی، لەبار بردنی ئەم ڕاپەڕینەبگرێتە ئەستۆ، بە کەسێک کە مەبەستی بە مێژووی سیاسی ئەم بنەماڵە و کەسایەتیەکانی هەڵداتەوە، ئەوکات باشتر ئەم ڕاستیەی بۆ دەردەکەوێ !
ئەوشمان بیر نەچێ لەکوردستان دەروێش و موریدی هەندێک تەریقەت هەن و لایەنە سیاسیەکانیش، بەهەر مەبەستێک بێ ، دەستیان پێوە گرتوون، لەوانە نەقشبەندی کە زیاتر بەلای پارتیدایە، هەروەها قادری و ، ئێستاش کەسنەزانی کە تازە یەکیەتی دەیەوێ بیخاتە سەر میلاکی خۆی! بیرتان نەچێ لە ململانێی ئەم دوو هێزەدا هەموو شتێک چاوەڕوانکراوە !
لەکۆتاییدا خراپ نیە ئەو چەند دێڕە شیعرەی کە ڕەنگە سەد ساڵ لەمەو پێش گوترابێ و من هەر لە منداڵیەوە لەسەر زارم بووە، بکەمە کۆتایی باسەکەم، وەک لە زمانی عەرەبیدا دەڵێن : ((ختامها مِسكٌ)).

هەـــــــــــتا شێخێک لە کــــوردستان بمێنێ

ئومێدی زیندەگانیت پێ نەمێنێ
بڕۆیشی درێژ وپرچی پڕ لە ئەسپێ
بناغەی حەققی کوردان چۆن دەچەسپێ ؟

2021 – 1 – 10

بۆ (ڕاسا) ی بچکۆلە.. عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

وا پەپولە و گوڵ ئاسا
دیمەنی جوانی(ڕاسا)

سەرنجی ڕاکێشاوین

بەدیارییەوە وەستاوین

لە تەماشای تێر نابین

بۆتە هێز و تواناو تین

بەبینینی ئاسودەین

بۆیە وا لەو بەخەندەین

٢٠٢١/١/٧

یوسف عزەدین لە هەڤپەیڤینێکی

تایبەت بە یەشار کەمال.. سازدانی: وریا باقر

{ یەشار کەمال؛ یەکێکە لەو نووسەرە جیهانییانەی خوێنەری کورد وەک زۆربەی خوێنەرانی دنیا، بەخوێندنەوەی کتێبەکانی سەرسامەو لەبەر ئەوەی کەکوردیشە هەندەی تر لای ئێمە جێگەی بایەخ و گرنگی پێدانە، هەر بۆیە دەبوو لەڕێی شارەزایەکی زمانی تورکی و کەسێکی ئەدیبەوە، هەوڵی دۆزینەوەی کەمێک وەڵام و زانینی کەمێک نهێنی ئەو نووسەرە بدەین، بۆیە بە ئەم مەبەستە ئەم گفتوگۆیەمان لەگەڵ ڕۆمانووس و لێکۆڵەر؛ یوسف عزەدین سازکرد}

سازدانی: وریا باقر

- **چۆن دەڕواننە ئەو نووسەرانەی توانیویانە بەزمانێکی تری بێجگە لەزمانی دایک، بنووسن و لەوڕێیەشەوە خێراتر لەدنیادا بناسرێن؛ وەک یەشار کەمال ؟**

یوسف عزەدین: وتەیەکی ئەمیل سیۆران هەیە کەدەڵێت: (مرۆڤ لەوڵاتدا نیشتەجێ نییە؛ بەڵکو لەزماندا نیشتەجێیەو هەر ئەویشە وڵاتمان و بێجگە لەوەش هیچ شتێکی ترمان نییە!) بەڵام هەر خودی ئەم نووسەرەی زمان دەکاتە جوگرافیایەک بۆ نیشتەجێ بوونمان! هەر خۆشیەتی کەتوانیویەتی دەستبەرداری زمانی زگماکی خۆی، لەنووسیندا ببێت و بەزمانی فەڕەنسی، واتە بەزمانی دووەم زۆر شارەزایانە باشترین و کاریگەرترین کتێبەکانی خۆی بنووسێتەوە!؟ لێرەشەوە ئەو ئیشکالە دروست دەبێت، ئاخۆ ئەوەی نووسیویەتی لەبەر ئەوەی خۆی بەڕەگەز خەڵکی ڕۆمانیایە، دەستکەوتێکە بۆ کلتوور و ئەدەبیاتی ڕۆمانی، یان وەک هەر نووسەرێکی فەڕەنسی ئەوەی نووسیویەتی لەخزمەت کلتوور و ئەدەبیاتی فەڕەنسیدایە؟ یاخود هیچیان نییەو زمان تەنها هۆکارێکە و مەبەستی سەرەکی لەنووسین، تەنها گەیاندنی نووسراوە بەخوێنەرانی زمانی نووسراو و لێرەشەوە وەرگێڕان دەبێتە ئەو پردەی کەپێوەندی لەنێوان سەرجەم مەعریفەو کلتوور و تەفکرین و ئاڵوگۆڕێکی فەلسەفییە جیاوازەکاندا دروست دەکات!

- **ئەی سەبارەت بەیەشار کەمال ڕاتان چۆنە؟**

یوسف عزەدین: ئەو کێشمانکێشە کرتیکییەی ئەمیل سیۆران و هاوشێوەکانی دەگرێتەوە، سەلیم بەرەکات و جان دۆست و یەشار کەمال-

یش دەگەڕێتەوە، چونکە هەم کوردن و هەم بەزمانی دووەمیش نووسیویانە!؟ بەشی هەرە زۆری ناوبانگ و ناسینیشیان، دەگەڕێتەوە بۆ خوێنەرانی زمانی دووەم کەوەک غەوارە تێی نەڕوانیوون و بەڵکو باوەشیشی بۆ کردوونەتەوە! هەروەها زمانی دووەم وەک پردی پەیوەندی تێکستەکانیان، لەمیانی وەرگێڕانەوە بەرەو خوێنەرانی زمانەکانی دیکە ڕۆڵێکی سەرەکی بینیووە ؟!

• ئەوە پێتان وایە؛ نەدەبوو یەشار کەمال بەزمانی دووەم بنووسێت؟

یوسف عزەدین: کاتێک لەپێنجاکانی سەدەی پێشوودا بەزنجیرە چەند بەشێکی ڕۆمانی "ئینجە مەمەد – حەمەدەک" لەڕۆژنامەی جمهورییەتدا بڵاودەبێتەوە، لەسەروو تایتڵی ڕۆمانەکە و ناوی یەشار کەمال-ەوە نووسراوە؛ (حیکایەتی تورکی) و یەشار-یش، هیچ کاتێک نەیوتووە ئەوەی نووسیوویەتی کەم تا زۆر لەبەسەرهات و داستان و گێڕانەوە کوردییەکانەوە هەڵیهێنجاوە.. لەکاتێکدا نکووڵی لەکاریگەری زمان و ئەدەبیات و داستان و ئەفسانەی تورکی و میللەتان و گروپە ئیتنیکییەکانی تری ناوچەکەی نەکردووە، بەڵام بەبێ ئەوەی باڵابوونێک بەئەدەبیاتی کرمانجیی دەڤەرەکەی خۆی بدات!؟ دەشێت بە ئیستیهلاکی مەحەلی و لەپێش وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتی لەئەڵمانیا، یان پێش بڵاوکردنەوەی کتێبە وەرگێڕدراوەکانی و چوونی بەپیر بانگهێشت و مەحفەل و کۆڕ و سیمینارە کاریگەرە جیهانییە تایبەتەکان؛ بەبارودۆخی دیموکراسی تورکیا، باس و خواسێکی سەبارەت بەدۆزی کورد وروژاندبێت؟! بەڵام بەئاشکرا لەپرۆگرامی (Aklın Yolu) کەپێشکەشکارەکەی ئاشناو هاوڕێی نزیکی یەشار کەمال بووەو دیارە لەدنیای میدیاتیکی تورکیدا(زولفو لیوانلو) هونەرمەند و نووسەرو پێشکەشکاری سەنگینی پرۆگرامەو کەسێکی ناسراوەو ماوەیەک لەپارتی جەهەبەو لەگەڵ "دەنیز بایکاڵ" کاری کردووە!؟ جا یەشار کەمال لەیەکێک لەپرۆگرامەکانی ئەو پرۆگرامە کلتوورییەدا بەئاشکرا دەڵێت: (وڵاتێک حەزرەتی مستەفا کەمال پاشا" ئەتاتوورک"ی هەبێت، بەئاسانی ناڕووخێت...!؟) و هەر لەهەمان پرۆگرامدا ئەسڵی باوانی لەباوکەوە دەباتەوە بۆ تورکمەنی "تەرەکەمە" و گوایە لەقەفقاسیاوە هاتوونەتە بوڕسا و پاشان هاتوونەتە ڤان و لەوێش لەڕێی ژنخواستنەوە تێکەڵ بەکورد بوون و ئیتر ئەو سولالەیەی لێ دروست بووە کەدواجار باوکی و خانەوادەکەی پێش لەدایک بوونی یەشار، پاش هێرشەکانی سپای تزاری ڕوسیا بۆ سەر ناوچەکەو بەتایبەتیش ڤان، لەگەرمەی جەنگی جیهانی یەکەمدا، ئەمانیش هەڵدێن و یەکێک لەدیمەنە

کاریگەرەکانیش کەدواتر دوای لەدایک بوونی یەشار کەمال و گەورەبوونی تا ڕادەی فامکردن بەی دەگێڕنەوە، بەسەرهاتی تراژیدیانەی باوکی بووە کە بەدرێژایی سەفەرە دووروو درێژەکەیان، تا گوندی حەمیدی ناوچەی چقورئەوا زەربەی کات دایکی بەکۆڵهەڵگرتووە.. هەر ئەمەشە دواتر لای یەشار کەمال ئەو دیمەنە کاریگەرەی نێو ڕۆمانی کاریتەی لێ دروست دەبێت.

- **ئەم وەڵامەتان خوێنەر تووشی شۆک دەکات!؟ بەتایبەت ئەوەی لەو پرۆگرامەدا وتوویەتی، چونکە لای خوێنەری خۆمان بەجۆرێکی تر ناسراوە؟**

یوسف عزەدین: ڕاستییەکەی دەبێت لەوە بگەین، چۆن یەشار کەمال توانی ئەو هاوکێشە جێگیرەی نێو دنیای نووسینی پێشووتری تورکی هەڵگێڕێتەوە، بەتایبەتیش لەبواری نەرێتیق و ڕۆمانووسیندا! چونکە پێشتر زەربەی ئەو نووسەرانەی هەبوون لەئەسڵ و فەسڵەکی ئەرستۆکراتی و خوێنەواری زمانزانی نێو ئیستانبووڵ و شارە سەرەکییەکان دەهاتنە نێو دنیای نووسینەوەو هەر ئەوانیش بوون جارێکی تر لەنووسینەکانیاندا ڕووداو و بەسەرهات و واقیعی ژیانی گوندنشینەکانیان دەکردە بابەتی گێڕانەوەکانیان؛ بۆ نموونە ڕۆماننووس کەمال تاهیر لەئیستانبووڵ لەدایک بووەو هەر لەوێشدا وەفاتی کردووە، بەڵام زەربەی بابەتەکانی باسی ڕووداو و بەسەرهاتی گوند و گوندنشینەکان دەکات!؟ یەشار کەمال ئەو هاوکێشەیە پێچەوانە دەکاتەوەو لەقووڵایی داستان و ئەفسانەو گێڕانەوە و حیکایەتەکانی گوندەکانی ئەنادۆڵەوە دێتەدەرو بە یەکەمجار کەسێکی گوندی لەزاری خۆیەوە کارەسات و بەسەرهاتی بنیادەمانی گوندو گوندنشینان دەگێڕێتەوەو بەپێی هەلومەرجی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی تورکیا لەو کاتەدا ئەو دەرکەوتنەی یەشار کەمال لەپێنجاکانەوە بەتایبەتیش کاتێک ڕۆمانی (حەمە دەک) لەنێوەڕاستی دەیەی شەشەمی سەدەی پێشوودا وەک کتێب بڵاودەکاتەوەو پاشان لەلایەن (Yarlık dergisi) بەکۆی دەنگی حەوت کەسی لیژنەکە لەکۆی نۆ دەنگ خەڵات دەکرێت. جێگەی باسیشە لەئەندامانی لیژنەکە لەوانەی دەنگ بەخەڵاتکردنی دەدەن؛ ڕووناکبیران و نووسەرانی وەک یاقوب قەدری و سەلاحەددین باتۆ و یەشار گولتەکین-یان تێدا بووە!؟
یەشار کەمال هەر بەمنداڵی دوو کارەسات، شوێنجێیەکی قووڵ لەدەروونیدا جێ دەهێڵن، یەکێکیان کاتێک تەمەنی سێ ساڵ و نیو بووە؛ وەختایەک ڕوانیوویەتە سەربڕینی ئاژەڵێک و دوور و نزیک، ویستوویەتی لەبابەتەکە بگات و بەجۆرێک لەجۆرەکان تێیدا بەشدار

ببێت. بەپێی جیاوازیی گێڕانەوەکان، هەن دەڵێن چەقۆکە، لەدەستی باوکی. یاخود دەوترێت لەدەستی مێردی پوورەکی، چاوی ڕاستی دەکاتە نیشان. ئیدی هەن دەڵێن تێی دەچەقێت و هەن دەڵێن بەری دەکەوێت!؟ بەڵام بەهەر جۆرو شێوازێک بووبێت، لەو ساتەوەختە زۆر هەستیارەی تەمەنییەوە چاوی ڕاستی کوێر دەبێت.
بەسەرهاتی دووەمیش پاش ساڵێک یان ساڵ و نیوێک لەڕووداوی یەکەم بەبەرچاوی خۆیەوە لەمزگەفتدا؛ هەر دوا بەدوای ئەوەی باوکی نوێژ تەواو دەکات.. بکوژ بروسکەئاسا لەناکاو بەخەنجەر سادق-ی باوکی یەشار دەکوژێت و هەڵدێت.. دوا دەنگێک کەلەباوکییەوە دەیبیستێت، هاواری کوژراوەکە دەڵێت؛ کوڕینە منیان کوشت...!؟ تا بەیانی بەکوڵی دایکییەوە هاواری کردووەو گریاوەو کاتێکیش ڕۆژ بۆتەوە، زانیویەتی کە ئیتر لاڵ بووەو ئەم لاڵ بوونەشی حەوت هەشت ساڵ دەخایەنێت و بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراویش، بەستران وتن و بەستەبێژی دێتەوە نێو دنیای ئاخافتن!

- **بۆ ئەوەی لای خوێنەر ڕوون بێت، مەبەستتان چییە کەدەڵێن بەبەستەبێژی دێتەوە نێو دنیای ئاخافتن؟**

یوسف عزەدین: ناوچەی ئەنادۆڵ بەگشتی و بەبێ جیاوازی جۆری ڕەگەز و مەزهەب و درەنگ و زووی ئەو خەڵکانەی تێیدا نیشتەجێبوون، هەر هەموویان وەک خۆیان خاوەن چەندین داستان و سەرگوزشتەو بەسەرهات و گێڕانەوە و هۆزان و بەستەو ستران.. تا دەگاتە ئەو میللەتانەی لەڕێی جینۆسایدو ڕاگوازتنەوە خاکی لەمێژینەی خۆیانیان پێ چۆڵکرا وەک ئەرمەنەکان؟! ئەمە جگە لەو هەموو قەومانەی بەدرێژایی شەڕو شەڕەکان هەر لەسەردەمی مەغۆلەکانەوە، لەتاو گیانی خۆیان لەشوێنانی ترەوە بەرەو ئەنادۆڵ هاتوون، خانەوادەی مەولانای ڕۆمی، یەکێکن لەو نمونە دیارانەی کەلەترسی هێرشەکانی مەغۆل؛ گەیشتوونەتە ئەو ناوچەیە. هەروەها بەدرێژایی مێژوو، بەپێی بەرژەوەندی هێزە دەسەڵاتدارەکان؛ چەندین نەتەوەو ئایین و مەزهەبی جودای تێدا جێ بۆتەوە.. وەک ئەبخازیی و چەرکەس و لاز و گورجی و یەهودییە هەڵهاتووەکان لەئیسپانیاو دەیان و سەدان چیچانی و ئۆزبەکی و داغستانی و قرغزی و تەنانەت ئەوروپایی هەڵهاتووش، یان بەدیل گیراو لەجەنگەکاندا، لەجوگرافیای ئەنادۆڵدا جێی خۆیان کردەوەو ئەمەش جۆرە مۆزایکێکی بێ وێنەی لەتێکەڵەی کلتوور و داب و نەریت و ئەدەبیاتی ئۆرێنتاڵ و گێڕانەوەو داستان و ئەفسانەکانی ئەو پانتاییە جوگرافیەدا دروستکردووە.. هاوکات ناشبێت شارستانییەتی گریکی و ڕۆمانی و میدیی و میتانی و زیلانی و

هەخامەنشی و پاشان بێزەنتییە ئەرسەزەکس مەزهەبەکانی ناوچەکەش لەبیربکەین! ناکرێت هۆمیرۆس- ی نابینا و ئەلیادەو ئۆدیسەکەشی بەفەرامۆشی بسپێرین؛ بۆیە بەخێرا بە یەشار کەمال-یان نەدەوت هۆمیرۆسی سەدەی بیستەم!
هەر لەسەرەتاوە ساڵانی بێدەنگی و لاوەتییەکەی لەکۆکردنەوەو سەیقکردنی چەندین داستان و بەندو بەستەی دێرینی ناوچەکەدا بەکاردەهێنێت و کاتێکیش دەنگی لێوە دێت، بەشیعری ئیرتیجالی و سازژەنین و ستران بێژی دەست پێدەکات. یەکێک لەو سترانبێژە بەناوبانگانەی ئەو سەردەمەی.. یەشار تێیدا پانزە شانزە ساڵان بووە، کەسێک بووە لەناوچەی یاپێزی مەراشەوە، بەناوی عاشق ڕەحمی هاتێتە ناوچەی چقورئەواوو شەوێک تا بەیانی لەگەڵ یەشار کەمال بەوتنەوەی داستانە شیعرییە کۆنەکان و گۆرانییە میللییەکان دەباتەسەر.. کاتێکیش ڕۆژ دەبێتەوە، عاشق ڕەحمی سازەکەی خۆی پێشکەش بە یەشار دەکات و داوای لێدەکات پێکەوە گوند بەگوند بگەڕێن و کەسایەتی داستان بێژ و شاعیری میللی، قەرەجەئۆغڵانی نیمچە ئەفسانەیی پێکەوە زیندوو بکەنەوە. پێش ئەوەی ئەم زاتەش بناسێت، لەگەڵ بەستەبێژی میللی، ئاشق کەمال ناو، گوند بەگوندی چقورئەوا دەگەڕێت و بەدیداری داستان بێژی وەک "مورتەزا ئەمە" و " کوچک مەمەد" و "گویلەمەن ئەحمەد" دەگات و لەسەر دەستی "گویلەمەن ئەحمەد"ی داستان بێژی گوندی قەزمەجا، داستانی کوێر ئۆغڵی بەتەواویی فێر دەبێت و تەنانەت لەتەمەنی حەقدەساڵیدا توانیویەتی بەستایلێکی جیاوازتر سەرلەبەری بڵێتەوە.

▪ ئەی چۆن لەم ستران بێژییەوە دەچێتە ناو دنیای نووسینەوە؟

یوسف عزەدین: لەڕێوە ڕەحمی عابیدین دینە، گەورە ئینتەلەکتوەل و سیناریست و دەرهێنەری سینەمایی و هونەرمەندی شێوەکاری؛ هاوڕێی نازم حیکمەت و تریستان تزاراو پاپلۆ بیکاسۆ و سەرگی ئایزنشتاین و ئەندرێ مارلۆ،... دەست پێدەکات. ئەم و نازم حیکمەت بەگەنجی و لەگەرمەی شەڕەکانی ئەتاتورکدا لەگەڵ سەرجەم هێزەکانی سەر خاکی ئەنادۆڵ، ئەتاتورک دەبینین و ئەویش پێیان دەڵێت، دەبێت بە میللەت بنووسن و کاتێکیش نازم حیکمەت پێی دەڵێت؛ پاشام مەبەستتان چییە؟ ئەتاتورک دەڵێت وەک مایکۆفسکی بن!؟ ئیتر هەر ئەمەیە ئەو سەرەتایەی ئەو دوانە دەگەیەنێتە سەقۆتی جاران و هەردووکیشیان بەپێی ناونانی سەردەمەکەیان دەبنە دوو کەسی چەپخواز و ڕادیکاڵ، ئیتر نازم حیکمەت بەساڵانێکی دوور و درێژی زیندان باجەکەی دەدات و لەمابەینی چل و پەنجاکانی سەدەی پێشووشدا، ئابیدین دینۆ و

عاریفی برا گەورەی و گوزین دینەی هاوسەریشی بەدوور خستنەوەیان بە شاری ئەدەنە لەزیندانکردن ڕزگاریان دەبێت و لەوێ کەمال سادق کەدواتر لەنووسیندا بە چەواشەکردنی پۆلیس ناوی خۆی دەنێت یەشار کەمال، دەناسن و خودی یەشار کەمال-یش لەبارەی هەردوو برا؛ عابیدین دینە و عاریف دینە-وە وتویەتی:

(دوو مرۆڤی ڕۆح مەزن؛ سەبارەت بەفیکرو دنیابینیشیان پێشەنگی پێشکەوتنخوازەکانی ئەو سەردەمە بوون.. من یەکێک بووم لەکەسە ڕەش و ڕووتەکانی گەل، بەڵکو لەخراپترین بارودۆخی کۆمەڵگەدا، بەمیراوی و کشتکارییەوە خەریک بووم.. لەکاتێکدا ئەوان باڵاترین ڕۆشنفکر و بیرمەند بوون.. منیان گرتەخۆ و گەشیان کردم، بەرەو فیکر و ئەدەبی جیهانی ڕێهبەریان کردم و دۆن کیخۆتەو مارکس و ئەنگڵز و لینین و گۆرکی-یان پێناساندم…).

دواتریش هەر خودی عابیدین دینە، وا لە یەشار کەمال دەکات بەیەکجارەکی ئیستانبووڵ بکاتە شوێنی نیشتەجێ بوونی و لەهەمووشی گرنگتر دەبێتە هۆکاری وەرگرتنی وەک ڕۆژنامەنووس لەڕۆژنامەی جمهورییەتی تورکی و ئیتر سەرەتای کارە جدییەکانی یەشار کەمال، لەو ڕیپۆرتاژانەدا ڕەنگ دەداتەوە کەسەبارەت بەکێشەی خەڵکانی زەحمەتکێش و لانەوازانی ناوچەی چقورۆئوواو قاچاخچییەکانی سنوور و زۆر بابەتی کاریگەر؛ بەو زمانە سەرنج ڕاکێشەی خۆی دەنووسێتەوە.

- **وەک هەر خوێنەرێکی کورد ئاگاداری ئەوەین یەشار کەمال، دەرفەتێکی وای لەقۆناغەکانی خوێندنی فەرمیدا بۆ نەڕەخساوەو مەگەر هەر قۆناغەکانی سەرەتایی تەواو کردبێت؟ بەڵام ئاشکرایە ئەو ڕۆشنبیرانەی ناوتان هێنان، توانیویانە دەسەزانە گەشی بکەن!**

یوسف عزەدین: بەڵێ خۆی مایەی ئیعجابە، کاتێک زانکۆی ئەدەنە، بەو پەڕی شانازییەوە دکتۆرای فەخری دا بەیەشار کەمال و بەحەقیقەتیش شایانییەتی. ئەم جۆرە کەسە بلیمەتانەی وەک یەشار کەمال، هیچ کات پێویستیان بەتەواوکردنی سەرجەم قۆناغەکانی خوێندنی فەرمی و تەقلیدی نییە! لەدەرەوەی ئەو دنیا داخراوەوە دەتوانن شتانێک بکەن، بەهەموو خاوەن بڕوانامەکانی بەشە جیاجیاکانی ئەدەبیات نەکرێت!؟ بێجگە لەوەی بەدڵنیاییەوە ئەو چەند ساڵە خوێندنە فەرمییەی یەشار کەمال لەو زەمەنە ڕابردووەی گوندێکدا، بەشی ئەوە فێری خوێندنەوەو نووسینی کردووە، کەبتوانێت لەبەردەم مزگەوتێکی ئەدەنەدا ببێتە عەرزوحاڵچی و تەنانەت یەکێک لەو حاڵەتە دەگمەنانەی کەبەتووشییەوە دەبێت، هاتنی کەسێکە بۆ لای بەناوی

ئەحمەد دەغان تا عەریزەیەکی بۆ بنووسێت. بەڵام هەندێ بەسەرهاتی کەسەکە کاریگەر و سەرنج ڕاکیش دەبێت، کابرا لەگەڵ خۆی دەباتە ماڵەوەو لەوێ بەدووردرێژی بەسەرهاتی ئەحمەد دەغان دەنووسێتەوەو لەماوەی پانزە ڕۆژیشدا دەستنووسەکەی دەبێتە پێنج سەد لاپەڕەو بەتاسەوە پیشانی عابیدین دینەی دەدات و پێی دەڵێت؛ دەمەوێت ئەم بابەتە بکەمە ڕۆمان.. بەڵام کاتێک عابیدین دینە دەیخوێنێتەوە، بەسەرسامییەوە پێی دەڵێت؛ چی دەکەیتە ڕۆمان، خودی ئەوەی نووسیوتە ڕۆمانە!؟

▪ پێمان باشە زیاتر خوێنەران بەسەرهاتەکانی ئەو گەشکردن و ئاڕاستەکردنە فیکری و ئەدەبیانەی یەشار کەمال ئاشنا بکەیت؟

یوسف عزەدین: حەتمەن هەموو شتێک لەبارەی جۆر و شێوەی ئەو گەشکردنەوەو نەزانراوەو بەشە هەرە زۆرەکەی شاراوەو پەنهانە.. بەڵام ئەوەی ئاشکرایە هەر لەسەرەتای ئەو ناسینەی نەوانیانەوە، عاریف دینەی برای عابیدین دینە گوڵنییەک کتێب دەداتە یەشار کەمال و پێی دەڵێت؛ بیبەو بیخوێنەرەوە، ئەویش کاتێک دەگاتە ماڵەوەو گوڵنییەکە هەڵدەڕژێت، دەبینێت پێنج نووسخە لە ڕۆمانی دۆن کیخۆتە-ی تێدایەو پێدەچێت وای زانیبێت، بەهەڵە پێنج نوسخەیان داوەتێ، یان لەوانەیە تاقی بکەنەوە!؟ ئیتر هەرچۆنێک بێت، چوار نوسخەیان دەگەڕێنێتەوە بۆ عاریف دینەو پێی دەڵێت؛ بەهەڵە پێنج نوسخەتان لەم ڕۆمانە بۆ دانابووم!؟ ئەویش لەوەڵامدا پێی دەڵێت؛ نەخێر بەهەڵە دامنەناوە، چونکە ئەگەر لەداهاتوودا مەبەستتان بێت، ببنە نووسەر، بەردەوام پێویستان بەخوێندنەوەی دۆن کیخۆتە دەبێت! تە بڕوانە ئەو کاتەی ئەوان یەشار کەمال لە ئەدەنە دەدۆزنەوە، دەبینین گەنجێکی شاعیرو بەستە بێژە، وەک هەر شاعیرێکی میللی ئیرتیجالی، توانای شەڕەشیعری درێژخایەنی لەگەڵ بەرامبەرەکەیدا هەبووە، هەروەک پێشتریش ئاماژەمان پێدا لەگەڵ یەکێک لەناسراوەکانی ناوچەی یاپوزی شاری مەراش توانیویەتی تا بەیانی بە وەستان پێکەوە ببنە تەواوکەری یەکتر، واتە ئەو جۆرە کەسە میللیانەی کەناچارن ڕاستەوخۆ بەبەرچاو خەڵکەوە بەستەو داستان و ڕووداوەکان لەچوارچێوەیەکی شیعریی و بەگۆرانی بڵێنەوە، ئەو جۆرە کەسانە توانایەکی بێ سنووری ئیمەیجنەیشین و داهێنانی گۆڕانەوەی نوێیان هەیە.. هەر ئەمەشە وا لەنووسینەکانی داهاتووی یەشار کەمال دەکات، هاوشێوەی کەم بێت لەتوانای وەسفی و ئیرتیجالییەتی بەدواداچوونی ڕووداوەکاندا.

▪ باشە ئەو شیعرە ئیرتیجالی و گۆرانییە میللیانەی

کەلەگەنجیدا وتوونی، بۆچ زمانێک بووە؟

یوسف عزەدین: دەتوانین لەم پرسیارەوە، بچینە نێو زۆر وردەکاری دنیای یەشار کەمال-ەوە، لە ئەسڵدا ناوی کەمال سادق گۆکچەلی-یەو دایکیشی نێوی نیگار-ەو یەشار لە گوندی حەمیدی تورکمەن نشین، هەر لەمنداڵییەوە لەدەرەوەی ماڵەوە بە تورکی قسەی کردووەو لە ماڵیشەوە بە کوردی و وەک خۆشی دەیگێڕێتەوە، کاتێک لە قسەکردنی نێو ماڵەوەیاندا یەک وشەی تورکی لەدەم دەرچووە، دایکی بەشەپازلەیەک تەختی ئەرزی کردووەو هەر ئەمەشە وا لە یەشار کەمال دەکات، هەرگیز کوردی لەبیر نەچێتەوەو پاش ساڵانێکی دوور و درێژ لە ئاخافتن و بیرکردنەوەو نووسین بەزمانی تورکی، کەچی هەر زمانی دایکی لەبیر بمێنێت!؟

ئەوەندەی ئاگاداریشین یەکێک لەشیعرە کۆنەکانی یەشار کەمال، کاتێک هەژدەساڵان بووە، بەزمانی تورکی نووسیویەتی و شیعرێکی ئەنتەلێژیی جوانیشە؛ باس لەبوونی تەنهایانەی خۆی دەکات.. دیمەنی کاریگەری تێدایە، چۆن بەچیایەکدا هەڵدەزنێ و ئارەق دەکاتەوە.. ماندوو شەکەت دەگاتە ئەو بەرزییەی هەورەکانی لێ وەدیاردەکەوێت و لەکۆتایی شیعرەکەشیدا داوا لەخوا دەکات؛ تەنهایی لەو چەشنەی ئەو بەکەس نەدەدات!؟ ئەمە بەڵگەیەکە بۆ ئەوەی هەر لەسەرەتاوە زمانی تورکی لەنووسیندا بەکارهێناوەو جا مەسەلەیەکی تریش هەیە، هەر خودی یەشار کەمال لەزۆر شوێندا ئاماژەی بەوەداوە؛ ئەمان تاکە ماڵێکی کورد بوون، لەو گوندە تورکمەن نشینەی ناوچەی چقوورئۆوای سەر بەئەدەنەی پێنجەم شاری گەورەی تورکیا لەڕووی ژمارەی دانیشتووانەوە جێی خۆیان کردۆتەوەو تەنانەت لەهەموو ئاخافتن و ئاماژە پێدانەکانیشدا، بەڕێزەوە باسی خەڵکی گوندەکەی بەتایبەتی و ناوچەی چقورئۆواشی بەگشتی کردووەو بەدرێژایی تەمەنیشی هەندەی دەرفەتی هەبایە ساڵانە سەردانی دەکردن و ئەوانیش وەک کەسێکی ئەزیزو بگرە وەک پاڵەوانێک پێشوازییان لێدەکرد؟! ناشێت ئەو دەمەی دەستی داوەتە بەستەوتن، بەکوردی گۆرانی بۆ خەڵکە تورکمەنەکەی ئەو ناوچەیەو دەوروبەری وتبێت.. بەیە دەبێت بەدوور لەو نەخشە پێلەتیکەی دەخرێتە پێش چاومان؛ لەقووڵایی قسەو باسەکانی خودی نووسەر و هاوڕێکانییەوە، شتگەلێکی نوێ هەڵبهێنجین!؟ لەزاری نووسەرەوە بەسەرهاتی داستان ئامەزانەی کوێرئۆغڵو داستانێکی تورکییەو هەروەها بەسەرهاتی حەمەدەک و زۆر بابەتی تریشی؟! بەڵام جۆگەی باسە کاتێک لەمەراسیمی مەرگی، مەمەد ئوزون-دا دەڵێت؛ بەتەما بووین پێکەوە داستانی کۆنی کوردی، مەمەئالان بنووسینەوە، بەڵام مردنی ڕێی نەدا ئەم پرۆژەیەمان سەربگرێت؟! ئەم یەکێکە

ل□ ئاماژ□ ئیجابییەکانی یەشار کەمال ب□ بوونی کولتوورییانەی کورد ل□ ئەنادۆڵدا، بەڵام نەنووسینەوەی دواتری ئەو داستانە لەلایەن خودی ئەو نووسەرەوە، جێگەی پرسیارەو لەوەش گرنگتر ئەو پرسیارەیە کەلام دروست دەبێت؛ ئاخۆ ئەگەر مەمەد ئوزون نەمردایە، یەشار کەمال ناوی خۆی دەخست□ پاڵ ئەو و وەک بەشدارێک ل□ نووسینەوەی هەمان داستاندا، کتێبێکی هاوبەشیان بڵاودەکردەوە؟! پێناچێت و بەڕای من هەر بۆ ئیستیهلاکی محەلی و ڕاکێشانی خوێنەرانی کورد، قسەوباسێکی لەو جۆرەی وروژاندووە.. چونکە هێندەی کەسێکی کارێزمایی شارەزاو قاڵبوو ل□ دنیای سیاسەتدا، شارەزاو بەڵەد بوو، لەڕێی عابیدین دینۆ-ەوە نەک هەر تێکەڵ ب□ دنیای ئەدەبیات و کەڵچەڕی جیهانی بووە، بەڵکو تێکەڵ ب□ فیکر و ئایدیۆلۆژیای چەپخوازانەی سەردەمەکەشی بووەو هەر ل□ سەرەتای دەستپێکیشییەوە، ب□ گەنجی ل□ ئەدەنە دەگیرێت... لەڕووی ڕێکخستن و پێشڕەوێتی جەماوەری زەحمەتکێشەوە، کەسێکی کردەو بەتوانا بووە ل□ جووڵاندنی شەقامدا. هەمیشە خاوەن جموجۆڵ و چالاکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بووەو ئیتر کاروکردەوەکانی چەندی هەڵقووڵاووی ڕاستەقینانەی ناخی خۆی بوون و چەندیشی گەمەو نمایشێک بوون کردوونی، ئەوە مەسەلەیەکی ترەو ڕەنگە لێرەدا ساغکردنەوەی ئاسان نەبێت!؟

▪ باشە نووسەران بەگشتی، جۆرێک ل□ تەکتیک و سیاسەتیان نییە بۆ ڕاکێشانی خوێنەران!؟

یوسف عزەدین: دروستە، بەڵام دەبێت بپرسین.. چ جۆرە تەکتیک و سیاسەتێکە؛ دۆست□یقسکی بۆ ڕاکێشانی خوێنەر دەیکات، کەسێکە دەبرێتە بەردەم لیژنەی گول□□بارانکردن و پاشان لەپڕ بەلێبووردنێک لەمەرگ دەگەڕێتەوە! کەسێکە کاتێک قەرزدار دەبوو، پێشوەخت بڕە پارەیەکی لەخانەی چاپکردنێک وەردەگرت و بەڵێنی دەدا لەماوەیەکی کەمدا ڕۆمانێکی ئەوەندە لاپ□□□یان بخات□ بەردەست و بەحەقیقەتیش بەچەشنێک کەجێگەی سەرسامییە، لەو ماوە دیاریکراوەدا، بۆ نمونە توانی لەماوەی پانزە ڕۆژدا یەکێک لەڕۆمانە باشەکانی خۆی تەواو بکات؟! یان چ جۆرە سیاسەتێکە؛ کافکا بۆ ڕاکێشانی خوێنەر دەیکات، پیاوێکە ب□ بێدەنگی دەژی و ب□ گەنجی دەمرێت! گەورەترین داهێنان لەبواری نووسینی ن□ق□للا و ڕۆماندا دەکات. چ جۆرە سیاسەتێکە؛ وا ل□ نابیانەیەکی وەک بۆرخیس دەکات، لەپێناو بەردەوامی لەداهێنان و جدیەتی نووسیندا، ناچار بێت لەتەمەنێکی هەڵکشاوی ژیانیدا بەوتنەوەی موحازەرەو داهاتی کتێبەکانی بژی؟!

لەکاتێکدا گابریل گارسیا مارکیز، دەبێتە هاوڕێی چەند دیکاتۆرێکی

وەک عومەر تەریخەس و فیدڵ کاسترۆ و هەروەها لە بەردانی کۆمەڵێک بارمتەی ئەمریکی لەلوبنان، لەهەشتاکاندا ڕۆڵی سەرەکی دەبینێت؟!

حەتمەن نووسەران دابڕاو نین، لەهەموو ئەو جموجۆڵە کۆمەڵایەتی و سیاسییانەی کەشەقام دەورووژێنێت، بەڵام جۆری بەشداربوون و ئامانجی سەرەکی بەشداربوونەکە گرنگە. بۆ نمونە لەئێران و ساتێکی مێژوویدا گۆنتەر گراس، ددان بەوەدا دەنێت بەگەنجی و لەساڵانی جەنگی جیهانی دووەمدا، سەر بەهێزەکانی بروسکەیSSی نازییەکان بووە. هەرچەند سەرپێی وادەتەپێشچاو وەک کەسێکی ئاشق بەشوهرەت و بەمەبەستی ڕاکێشانی زیاتری خوێنەران، ئەمەی وتبێت!؟ بەڵام بەوپێیەی ئەم ئیعتیرافەی پاش وەرگرتنی خەڵاتی نۆبڵ و لەتەمەنێکی هەڵکشاویدا بوو، پەناچێت بەمەبەستی ڕاکێشانی زیاتری خوێنەران بوو بێت؟!

زۆربەی ئەم بگرەو بەردەیەش کەژمارەیەکی زۆری نووسەرانی دنیای ناشرین کردووە، دەرئەنجامی ئەو کردەی بەبازاڕکردنی کتێبەیە.. تۆ نووسەرێکت هەیە نووسین بۆتە پیشەیی و ناچارە بنووسێت تا بژی!؟ کەواتە ناچارە ئەوە بنووسێت کەبازاڕی کتێب لێی داوا دەکات؟! ناکرێت شتێکی موخالیف بنووسێت، بەوەی تەوژمەکە دەیخوازێت، چونکە بۆی بڵاوناکرێتەوە.. یان بەدەگمەن شوێنێکی دەستدەکەوێت، بۆی بڵاوبکاتەوە.. بۆیە سەردەمانی پێش داهێنانی چاپکردن! کاتێک نووسین دەستخەت بوو، نەساخەکان دەیاننووسییەوەو وەک گەوهەرێکی گرانبەها نرخ و بەها بە نووسین دادەنرا، ئەو دەمە نووسین خۆی بوو، وەک خۆی، دەربڕی ئەوە بوو، دانەرەکەی دەیویست!؟

- **کێن ئەو نووسەرە جیهانی و تورکانەی کاریان کردەتە سەر نووسینەکانی یەشار کەمال؟**

یوسف عزەدین: ئەم پرسیارەتان ئەو پرسیارەی خانەی چاپ و بڵاوکردنەوەی گالیمار-ی فەڕەنسیم بیر دەخاتەوە! بەڕێوەبەری گالیمار لەڕێ و ڕەسمی خەڵاتکردنی یەشار کەمال-دا، ڕووی تێدەکات و پێی دەڵێت: دەبێت منەتباری ئەو دوو خانمە بیت؟

ئەو خانمانە یەکێکیان خاتوو منەوەر، هاوسەری پێشووی نازم حیکمەت بووەو وەرگێڕی نزیکەی بیست ڕۆمانی یەشار کەمال-ە بە فەڕەنسی. دووەمیشیان یەکەمین هاوسەری یەشار کەمال-ە خاتوو تیڵدا-ی بەڕەگەز جولەکەی زمانزان و ئەنتەلکتوەل و نەوەی یەکێکە لە پزیشکە تایبەتەکانی سوڵتان عەبدولحەمیدو ناوبراو نزیکەی هەڤدە ڕۆمانی یەشاری کردەتە ئینگلیزی و جگە لەوەی هەر ئەویش بووە یەشار کەمالی لەنوسەرێکی لۆکاڵییەوە کردە جیهانی!؟ جێگەی باسە کاتێک تیڵدا،

پێش مردنی بە ماوەی حەوت ساڵێک نەخۆش و دەردەدار دەبێت، یەشار کەمال بەپارەش کەسی دەست ناکەوێت، ڕۆمانەکانی بگاتە ئینگلیزی! ؟ چونکە ئەو هەندە بەتورکییەکی تایبەت و تاڕاددەیەک کۆن و جار جارێش، داهێنراو و جیاواز دەنووسێت، لەگەڵ ئەو هەموو ناوە نەبیستراوە دەگمەنانەی سەبارەت بەناوهێنانی گوڵ و گوڵزار و ڕووەکە کێویلییەکان بەکاریان دەهێنێت، وایکردووە نووسەرێکی وەک عەلی پسکولئۆغڵو، فەرهەنگێکی تایبەتی، تورکی تورکی بۆ خوێندنەوەی ڕۆمانەکانی یەشار دابنێت، تا خوێنەری تورک لەکاتی خوێندنەوەیاندا لە تێنەگەیشتنی هەندێک وشەو دەستەواژەو زاراوەدا دەش دانەمێنن.
باچینەوە بچینەوە سەر باسەکەمان، کاتێک بەڕێوەبەری گالیمار، بە یەشار کەمال دەڵێت:
(دەبێت منەتباری ئەو دوو خانمە بیت؟!) بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو، لەگەڵ ئەوەی هەردوو خانمەکە بەرانبەری دانیشتوون، یەشار کەمال لەوەڵامدا دەڵێت: (من مەمنوونی هیچ کامێکیان نیم و نابێت مەمنوونیان بم؟! چونکە من مەمنوونی یونس ئیمرەو قەرەجەئۆغڵان و چیخۆف و چاڕڵی چاپڵنم…) دیارە بەمەش وەفاداری خۆی بەرانبەر بەو هەموو ماندووبوونەی ئەو دوو خانمە دەردەبڕێت و چاکەی ماندووبوون و شەونخوونی و شەکەتبوونی ساڵانێکیان دەداتەوە!؟

• کەواتە یەشار کەمال، وەفای بۆ ئەو دوو خانمە وەرگێڕە نەبووە، باشە هەر هیچ نەبێت هاوسەرەکەی بە هیچ بەرانبەرێک و لەخۆشەویستییەوە بەدرێژایی تەمەنی ڕۆمانەکانی وەرگێڕاوە؟

یوسف عزەدین: جا شتەکی تریش هەیە، خۆ دەکرا هەرهیچ نەبێت. لەپاڵ ناوی یونس ئیمرەو قەرەجە ئۆغڵاندا، ناوی ئەحمەدی خانی- یشی لەڕیزی ئەو ناوانەدا هێنابا.. لەکاتێکدا شایانی ناو بردنەو مەم و زین- یش تێکستێکی ناسراو و وەرگێڕدراوە بۆ زمانە ئەوروپاییەکان.. هەرچەند ئینکاری توانای یونس ئیمرە ناکرێت، وەک شاعیرێکی قووڵ لەدنیای تێڕامان و تەسەووفدا؛ ئەمە وەک خۆمان، ئەوەی بەلامانەوە گرنگە کاریگەریی و جدییەتی دەقە، ئیتر هەر کەسێکی سەر بەکامە ڕەگەز نووسیبێتی، مەسەلەیەک نییە.. بەڵام ئەمەی یەشار مەسەلەیەکی ترەو کۆمەڵێکی مەحروم لەبەکارهێنانی زمانی خۆی، چاوەڕێی دەمی نووسەرێکە کە قەولە کورد بێت، ئەمە جگە لەخودی ئاماژەدانەکەی بەدوو ناسراوی دنیای ئەدەبیاتی ئۆرێنتاڵی تورکی، لەکاتێکدا کەسێکی خاوەن تێکستێکی نووسراوی وەک مەم و زین، پشتگوێ دەخات.. هەروەها مەلای جزیری-ش یەکێکە لەناوە دیارەکانی دنیای نووسین.

لەهەمووشی سەیرتر دواتر لەکەناڵە ناوخۆییەکانی تورکیادا لەپاڵ ئەدەبیاتی ڕەنگاوڕەنگی جوگرافیای دەوڵەتی تورکیادا، لەژێر لەوەی ناوی ئەحمەدی خانی و مەلای جزیریش دەهێنێت، بەڵام حەتمەن وتنی ئەو ناوانە لەشوێنێکی کلتووری و هەستیاری وەک گالیماردا شتێکی تر بوو، دەیتوانی لەمیانی کەمترین ئاماژەپێدانییەوە، دنیایەک پرسیار و مەراقی ئامادەبووانی ئەو مەراسیمە بەلای کلتووری کوردیدا ڕابکێشێت!؟

- **بەڵام لەمیدیای کوردیدا، بەجۆرێکی تر یەشار کەمال-مان پێ ناسێنراوەو زیاتریش وەک داکۆکیکار لەکلتووری میللەتێک ناسیومانە؟**

یوسف عزەدین: لەپرۆگرامی32günی پێشکەشکاری ناوداری تورک؛ مەمەد عەلی بیراند-دا، کاتێک بەبۆنەی وەرگرتنی خەڵاتی ئاشتی لەئەڵمانیا، لەیەشار کەمال دەپرسێت؛ ئەوەی ئەم خەڵاتەی وەرگرتووە، یەشار کەمال-ی کوردە یان یەشار کەمال-ی تورک؟ لەوەڵامدا یەشار کەمال پێدەکەنێت و دەڵێت کوردی چی؟ من لەهەموو ژیانمدا یەک ڕستە کوردیم نەنووسیوە؟ من هەموو نووسینەکانم بەتورکییەو چەند مەولانا جەلالەددینی ڕۆمی نووسەرێکی تورکە، منیش ئەوەندە کوردم.. لەدرێژەی قسەکانیدا دەڵێت، مەولانا لەلوتکەی ئەدەبیاتی فارسیدایەو نووسەرێکی فارسە.. مەبەستی ئەوەیە مادام بەفارسی نووسیوویەتی کەواتە فارسە، بەو پێیەش ئەم بەتورکی نووسیوویەتی، کەواتە تورکەو ڕاستە لەدرێژەی قسەکانیدا باس لەوە دەکات کەدەبێت شەڕ لەگەڵ کورد ڕابگیرێت و درێژەی پێ نەدرێت و هۆکارەکەشی دەباتەوە بۆ ئەوەی نایەوێت بەهیچ شێوەیەک تورکیا دابەش بکرێت و هەوڵەکانی ئەو بۆ مانەوەی سانترالیزمی دەوڵەتی تورکییە؟ خۆی لەڕاستیدا یەکێک لەنووسەرو ڕۆمانووسەکانی تورک کەناوی سەعید فایەقەو یەشار بەئوستادی خۆی لەڕۆمانووسیندا وەسفی دەکات، هەر لەسەرەتای دەرکەوتنی یەشار کەمالەوە، لەبارەیەوە وتوویەتی: (یەشار کەمال؛ تورکترین کوردو کوردترین تورکە!؟)

لەکتێبە چاپکراوەکانی نووسەر:

١- ئەودیوی حیکایەتە نەنووسراوەکان/ نەڤەللا/شقان-سلێمانی ٢٠٠٦

٢- پێخەفێک لەخوێن/ نەرەتیف / ئاراس٢٠٠٨

٣- تەنها ڕۆژێکی سارد/ نەڤەللا/موکریان ٢٠٠٩

٤- ماجەراکانی سەلمانی فارسی/ نەڤەللا/یاد-سلێمانی٢٠٠٩

٥- وەڕگەی یادەوەرییە گریمانکراوەکان/ نەڤەللا/ شقان-سلێمانی٢٠٠٩

٦- وەهم و شوناس/ دیالۆگ و وتار/ یاد-سلێمانی ٢٠١٢

٧- ئەنفارار-کۆتایی/ نەرەتیف / خانەی کەبەدانی/مەغریب٢٠١٥
٨- هەمیشە جەللادو هەردەم قوربانی/دیالۆگ و وتار و وەرگێڕان/ کارۆ-سلێمانی٢٠٢٠
٩- نهێنییەک لە نەوەڕاستی ڕووبارەکدا/ نەقەللاو نەرەتیڤ/ کارۆ-سلێمانی٢٠٢٠

پاڵەوانەکانی پشتی کۆمپیتەر.. عومەر محەمەد

پاڵەوانەکانی پشتی کۆمپیتەرو ئەو ترسنۆکانەی پلار بۆ ئەم پاڵەوانانە دەهاون، کێن ؟

بریا لەبری پاڵەوانەکانی پشتی تفەنگەکان هەزار ئەوەندە پاڵەوانی پشتی کۆمپیتەرمان دەبوو، لە مێژە گوێ لە حیکایەتی جەنگاوەرەکان دەگرین و هیچیشمان دیارنییە. لەوەش تراژیدی ترو بە ئازارتر پاڵەوانی پشتی تفەنگەکان هێندەی بۆ خەڵک و دەوڵەتانی ئیقلیمی لە دژی خۆمان جەنگاون، نیوەهێندەیان بۆخۆمان بکردایە ئێستا تابلۆیەکمان بۆ شانازی دەبوو هەڵیبواسین. بەڵام کە گۆڕستانەکان دەبینین پڕن لە کوژراوی شەڕی ناوخۆ، لە(جاش و باش) لە جەلادو قوربانی و هەموویان پێکەوە نێژراون ئیدی کەڵکی شانازی ونیشاندانی نامێنێ.
ناڕەوایە گوێ لە کەسانێک بگرین کە کارەکتەرەکانی پشتی کۆمپیتەر نادیدەو بە سوک دەگرن، ئاخر ئەم ستەمە بۆ؟ ئەم ناو زڕاندنە خزمەت بەکێ دەکات ؟ ئەمە چ عەقڵ و زمانێکی هەژارو دواکەوتووە؟ بێگومان پاڵەوانی پشتی کۆمیتەریشمان زۆرن، وەلێ ئەفسوس لەژێر هەژمونی ئەو زمانە خەڵکێکی جوان نایان بینرێن. وەک خۆیان ناناسرێن، کێچێر بیرکارتان بیرچوو هەی سەلامەت بن ؟ مەگەر ئەوە شانازی بەم پاڵەوانەی پشتی کۆمیتەرەوە ناکەن؟ ئەو کیژو کوڕە پیتچنانەی دەیان کتێبی باشیان نوسیوەتەوە، ئەوانەی هەڵەچنی دەکەن، ئەوانەی دیزاین دەکەن، ئەو نوسەرانەی مێژوو قەرزداریانەو لە پشت کۆمپیتەرەکانەوە شەڕی شوناسی کلتوری دەکەن، ئەو دیزاینەرانەی لە پشت کۆمپیتەرەکانیانەوە کاری مۆنتاژ و دەنگ و ڕەنگی فیلمەکانمان بۆ

دەكەن، تەنانەت ئەو ڕۆژنامەنوسە بوێرانەى خۆيان دەخەنە نێونێڵەى ئاگرى جەنگ و كێشە ئاڵۆزەكانەوە هەردەبێت بگەڕێنەوە پشتى كۆميتەرەكانيان. ئيدى بۆ دەبێت كارەكانيان ئاوا سوك وێنا بكرێن؟ كێن ئەوانەى كارى پشت كۆمپيتەر بەكەم دەگرن ؟ بێگومان ئەوانەن ئێرەيى و تەمبەڵى و تەماحى پۆست و پوڵ كوشتوونى، مر□ق ك□ لەكاردا هيچى لەباردا نەبوو، لەقسەشدا هەروا□ ب□يە بێ ئەوەى بيرى لێبكاتەوە قسە فڕێ دەدات. ئەوانەى كارێكى گرانيان لە دەست نايات بەچنگ و نينۆك هەوڵدەدەن كارى قورسى ئەوانيدى سوك تەماشا بكەن.

ڕوونە بەشێكى ئەم ڕەفتارو گوفتارە هەرزانە، ئێرەيى و دڵپيسى و توندڕەفتار□ييە، نەرجسيەتى كەسانێكە، كە وەهمى خۆبەپاڵەوان زانين هۆشى لێسەندون بۆيە بێ سڵكردنەوە بەم زمانە قسە بكەن، ڕوى ڕۆژگار ڕەش بێت كە بەبێ حيكمەتيش بەڕێوە دەچێت، بەبێ فيكرو مەعريفە مر□ق د□كات بەنوسەر بەهونەرمەند بەپاڵەوانى شاشەو مەيدان ! ئەوانەى خەونى ئەوەيان هەيە هەموو كەس لە پشت خۆيان بێت لەهەموو شتێكدا و لەهەموو كارێكدا هەر خۆيان بن و كەسى دى نا، زمانيان ل□ دزى هەركەسێك دەگەڕێ كە بەهەموو دوعايەكيان ناڵێن ئامين.

بەزۆر كەس وتراوە پاڵەوانى پشت كۆمپيتەر و منيش بەر ئەو پلارە كەوتووم، بەڵام هەميشە فەرامۆشم كردون و ئاوڕم لێنەداونەتەوە، لەوەتاى من خەريكى دۆسێى ئەنفالم هەندێك مر□قى كارنەكەرو تەوەزەل بەڵام كاسەى ناو هەموو ئەسكوێكان و زۆربڵێى ناو ماڵپەڕو پەيجە بێ فلتەرەكان، ئەم قسە سوكەيان پێگوتووم (پاڵەوانى پشتى كۆمپيتەر) هەر لەم ڕۆژانەشدا دۆستێك لە هەڵچونێكدا كەهەرگيز نەيدەهێنا هەمان ئەو قسەى پێگوتمەوە (كاكە من پاڵەوانى پشتى كۆمپيتەرنيم) كورە هەى سەلامەت بيت من شانازى دەكەم پاڵەوانى پشتى كۆمپيتەربم، چونكە ئەگەر سەدان چيرۆكى ئەنفالم لە پشتى كۆمپيتەرەوە نەنوسيبێتەوە دەيانم نوسيوەتەوە. سەيرە ! ئەوانەى وايان پێگوتووم بەبێ ئەوەى خۆيان نە وشەيەكيان بۆ “ئەنفالستان” نوسيبێ و نە دينارێكيان پێ بەخشيبێ و نە ئۆفێكيان بۆ ئەنفال ديدەيەك كردبێ ! لەوەش ئەستەمترو ناخۆشترو بەئازارتر، ئەو كەسانە بە چالاكوانى مافى مر□ق و نوسەرو رۆژنامەنوسى بوێرو دژە دەسەڵات، خۆيان دەناسێنن كەچى هەر كەدەم هەڵدەهێننەوە رێزومافى مر□ق ل□ بيردەكەن و سوكايەتيەك بەمر□ق د□كەن ! لەوەش سەيرو ئەنتيكە تر خۆشيان هەر لەپشتى كۆمپيتەرێكەوە ئەم قسانە دەكەن .

عومەر محەمەد
٩/١/٢٠٢١ سلێمانى

ڕۆمانی کتێبفرۆش و چەند سەرنجێکی ڕەخنەیی.. سەدیق سەعید ڕواندزی

گێڕانەوە، ڕەگەزێکی سەرکییە لە ڕۆمانداو بەشێکە لە پێکهاتەی بینای هونەری دەق،هاوشێوەی هەموو ڕەگەزەکانی دیکە. بەڵام ئەوەی گێڕانەوە لە ڕۆماندا جیادەکاتەوە لە گێڕانەوەی مێژوو، ئەو بە ئەدەبیکردنەیە کە فۆڕمی گێڕانەوە، لە گێڕانەوەیەکی واقیعی و سادە، دەکاتە گێڕانەوەیەکی هونەری جوان و سەرنج ڕاکێش، کە دواجار بە هونەری گێڕانەوە لە ڕۆماندا، ناو دەبرێت.لە ڕۆماندا، چۆنییەتی گێڕانەوە، بەشێکە لە چێژی گێڕانەوە. ئێمە کاتێ یاداشتێك، یاخود بیرەوەرییەك دەخوێنینەوە، چییەتی گێڕانەوەمان لامەبەستە لەوەی چۆنییەتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان. چونکەلێرەدا گەیشتن بە کۆتایی ڕووداوەکان و چییەتی ڕوودانییان دەبێتە جێی سەرنج، بەڵام لە ڕۆماندا، گێڕانەوە دەبێتە بەشێك لە چێژ و ئستایکا و هونەرکاریی زمان کە دواجار ڕۆمان وەك ژانرێکی باڵا، لە بیرەوەری جیا دەکاتەوە.بۆیە ئەگەر ڕۆمان،هونەرێکی جوانی گێڕانەوە و دەرخستنی ڕووداوی تێدا نەبوو،بێگومان زمانی گێڕانەوەی دەبێتە بەشێك لە هەر گێڕانەوەیەکی دیکەی ئاسایی. ڕۆمانی (کتێبفرۆش) باس لە گەنجێکی کتێبفرۆش دەکات بە ناوی ئومێد ڕەشپۆش، کە لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، لە هەولێر کاری کتێبفرۆشی دەکات، بەڵام کەسێکە بە نهێنی کتێبە قەدەغە کراوەکان و ئەدەبیاتی شاخ، دەنێتە شارو بڵاویدەکاتەوە. لە پای ئەم کارەوە، ئاشکرا دەبێت و دوای زیندانیکردنی، بە هۆی ئازارێکی زۆری جەستەییەوە، لەکرداریی جووتبوون وسێکسکردن دەکەوێت و بەو هۆیەشەوە خاتوونی خۆشەویستی لێ جیا دەبێتەوە. ئەم ڕووداوە، بە شێوەیەك ئومێد دەڕووخێنێت، کە پەنا بباتە بەر خۆکوشتن و لەو کاتانەشدا، بیرەوەری دەگەڕێتەوە ڕۆژانی ڕابردوو و باس لە ژیانی خۆی و هاوڕێکانی و واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەوکات دەکات. ئەمە ناوەڕۆکی ڕووداوەکانی ئەو ڕۆمانە بوو بە کورتی. لێرەدا وەك خوێنەرێك چەند لایەنێکی هونەری ڕۆمانەکە و چەند هەڵەیەکیش دەستنیشان دەکەین کە بە سەر ڕۆماننووسدا

تێپەڕیون.

گێڕانەوە._

گێڕانەوە لەو ڕۆمانەدا، لە فۆڕمێکی واقیعی سادە دایە، کە پتر لە گێڕانەوەی ڕووداوێکی ئاسایی نێو بازنەی کۆمەڵایەتی دەچێت، لەوەی گێڕانەوەی ڕۆمان بێت، بۆیە کە ڕووداوەکان دەخوێنینەوە،خوێنەر هەست بە هیچ جۆرە چێژو جوانکارییەکی زمان ناکات . ئەم شێوازە لە گێڕانەوە وایکردووە ڕۆمانەکە، هیچ شیعریەتێکی گێڕانەوە و هیچ هونەرکارییەکی زمانی لە ئاستی دەربڕین و گوزارشتکردندا تێدا نەبێت. ئەم جورە لە گێڕانەوە، زۆرتر لە گێڕانەوەی بیرەوەری کەسێك دەچێت، بە زمانێك کە زمانی گێڕانەوە و گەیاندن بێت، نەك زمانی ڕۆمان کە هونەرێکی باڵایە و هونەرکارییەکی زۆری تێدایە. چونکە لەم جۆرە گێڕانەوەیەدا، ئەوەی بەلای خوێنەرەوە گرنگە، گەیشتنە بە کۆتایی ڕووداوەکان، وەك هەر ڕووداوێکی دیکەی ئاسایی کە گوێبیستی دەبیت. نەك شێوزای گێڕانەوە. واقیعیەتی گێڕانەوە لەو ڕۆمانەدا، لە فۆڕمێکدایە، کە ڕۆمانەکە نزیك دەکاتەوە لە بیرەوەری کەسێك. واتا ئەوەی دەیخوێنینەوە، سەربوردەی ژیانی کەسێکی کتێبفرۆشە، کە چی لە ژیانیدا ڕوویداوە. بۆیە کتێبەکە بە بڕوای من، جۆرێکە لە بیرەوەری نەك ڕۆمان. ئەگەرچی گێڕانەوەی بیرەوەری وەك تیمەیەك لە ڕۆماندا بوونی هەیە، بەڵام جیاوازییەکەیان لەو بە ئەدەبیکردنەیە کە لە ڕۆماندا هەیە.بۆنموونە: کە ئەزموون و یاد دەخوێنیتەوە، یاخود ئەو ڕۆژانەی نیشتمان هەی هەمووان بوو، هەست ناکەیت ئەمانە بیرەوەرین، بەڵکو واهەست دەکەین ڕۆمانێك دەخوێنینەوە، کە زمانێکی باڵای هونەری و ئستاتیکیان هەیە. بەڵام لە کتێبفرۆشدا، ئەو ئستاتیکایەی زمان ونە. ئەوەی ئەوەندەی تریش زمانی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ناهونەریتر کردووە،بەداخەوە ئەو ڕێنووس و ڕێزمانە نامۆیە و سەقەتەیە، کە بۆ ڕۆمانەکە کراوە و بڕوام وایە سێ بەشی هەڵەکان پەیوەندی بەو پێداچوونە زمانەوانییەوە هەیە کە بۆ ڕۆمانەکە کراوە. کە لە زۆر کاتدا، مانای وشەی شێواندوەوەلە دەرەوەی زمانی باوی نووسینی ڕۆمانە لە ئەدەبیاتی کوردیدا. بۆنموونە: ئێمە دەڵێین(ئێستا)ئیدی(وێستە) چ مانایەکی هەیە و چ جوانییەك بە زمانەکە دەدات؟!.یاخود لە ڕۆمانەکەدا، هەموو وشەیەکی(ڕق) کراوە بە(ڕك). لە کاتێکدا ئەم دوو وشەیە، دوو وشەی جیاوازن لە ڕووی واتاوە. ڕق بە مانای ڕق لێ بوونەوە، بەڵام ڕك بە مانای سەخت، هەروازێکی سەخت، بۆیە لە بنەڕەتدا(ڕق و کینەیە) نەك(رك و کینە). یاخود بە درێژایی ڕۆمانەکە وشەی(قاڵا)بەگەلێك دەربڕین دەبینین، لە کاتێکدا زمانەوانی کتێبەکە نازانێت قاڵا

یانی چی.چونکە هەر جارە و بۆ مەبەستێك بە کاری هێناوە.

هەڵە لە گوزارشتکردن و دەربڕین:_

لە ڕۆمانەکەدا، چەندین هەڵە، لە ڕووی گوزارشتکردن و دەربڕینەوە دەبینرێت، کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین:_

- لا16نووسراوە:_(خۆشەویستی منت فڕێ نەداوە).خۆشەویستی فڕێ نادرێت، بەڵکو کاڵ دەبێتەوە، یاخود نامێنێت.
- لا16 نووسراوە:(من لە نێوان چواردیوارو ژوورو بنمێچی ئەم خانووەدا). تەنها چوار دیوار، هێمایە بۆ هەموو ئاماژەکانی تر، ئیدی ئەو درێژکردنەوەیە پێویست نییە. *لا18 نووسراوە:(چووك و ئەندامی نێرینە). هەردووکییان هاوواتان. *لا28 نووسراوە:_(بە سەر رك و تووڕەیی خۆیدا زاڵ بێت). ڕقە، نەك رك.
- لا29 نووسراوە:(هەموو ئافرەتێك پێویستی بە دامڕکاندنەوەی حەزەکانی دەکات و دەبێ پیاوێکیش هەبێت بۆ کوژاندنەوەی ئەو ئاگرە). ڕستەکە جگە لەوەی لە ڕووی ڕێزمانییەوە هەڵەی تێدایە، هاوکات لە ڕووی بابەتیشەوە. هەموو ئافرەتێك دروست نییە، بەڵکو ژن گونجاوترە. گریمان ئافرەتێك شووی نەکردبوو، ئەو تێزەی ڕۆمانووس دەیگرێتەوە؟.پاشان سێکس غەریزەیە، شەرمە پیاو وایببینێت کە دەبێ ئەو ئاگرە بکوژێنێتەوە. ئەمە خۆی لە خۆیدا سووکایەتییە بە ژن، کە ڕاستە و خۆ لە ڕێی ئەو غەریزەوە لە کەسایەتییان دەدات. *لا30 نووسراوە:(ڕۆژی موبایەعەی سەدام). لە مێژووی عێراقدا، نەمزانیوە موبایەعەی سەدام کرابێت لە 16/11/1982.چونکە چوار ساڵ بەرلەو بەروارە، لە 17/7/1979 سەدام دەسەڵاتی گرتە دەست.
- لا46 نووسراوە:_(مرۆڤ دەتوانێت جارێکی دیکە گیانی خۆی زیندوو بکاتەوە).ئایا مرۆڤ دەتوانێت، ڕوح بێنێتەوە بەری خۆی؟!.بۆیە هیوا گونجاوتر بوو.
- 47 نووسراوە:_(جارێکی تریش لێکدانەوەکانی دڵی پێی دەگوت). ئایا مرۆڤ بە ئەقڵ یان بەدڵ، لێکدانەوە بۆ شتەکان دەکات؟!.
- لا 47 نووسراوە:_(سنوور تخووب).هەردووکییان هاوواتان.
- 49 نووسراوە:_(براکەی بە دیاریی و بەخشش دەمکوتی کردبوو). بە دیاری، دەم شیرین دەکرێ و بێدەنگ دەکرێ نەك دەمکوت، کە گوزارشتێکی زۆری لێکردنە، بەدەر لە خواستی کەسەکە.
- لا 52 نووسراوە:([illegible]). [illegible]. *[illegible] 59

□□□□□□□:(م□ردەکەم پیاوەتی نەماوە). پیاوەتی ئاوەڵناوە، بۆیە توانای جووتبوونی نەماوە دروستە.چونکە ڕستەی یەکەم بە مانای ئەوە دێت، کە کەسێك هیچ خاسیەتێکی کۆمەڵایەتییانەی پیاوەتی تێدا نەمابێت. بۆنموونە: وەك بەخشندەیی و سۆزو بە تەنگەوە هاتن وئازایەتی و زۆر خاسیەتی دیکەش.

- لا60 نووسراوە:_(دەبووایە ئومێد خانووەکە بۆ ڕێدار قا□ا بکات). قا□ا لێرە بە مەبەستی چۆڵکردن بەکارهاتووە.
- 61 نووسراوە :_(هاوڕێ بە نیوە مرۆڤ ئەژمار دەکرا، چونکە ئیفلیج بوو). ئەوانەی خاوەن پێداویستی تایبەتن، ئەوانیش مرۆڤن. بۆیە نابێت لە دنیابینی نووسەرێکی دیاری وەك سابیرڕەشید، نیوە مرۆڤ بوونی هەبێت!.
- لا 64 نووسراوە :_(وەك مردووێك لە ئاوزینگدانێ دابێت). کە مرۆڤ مرد ئاوزینگدان نامێنێت، بۆیە سەرە مەرگ دروستە.
- لا74 نووســــــراوە:(□□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□ (□□□□□□□□□□) □□□□□□□□ □ □□□□□□□□ □□□□□!. *□□ 85 □□□□□□□□□:(لە هێڕشێکی سوپای عێراق بۆ قەسری شیرین، خەڵکەکە هەموو ئاوارە بوو تەنها سەدا دەی خەڵك مایەوە). خەمڵاندنی سەدا دە، گوزراشتێکی بابەتی نییە لە ڕۆماندا، چونکە ڕۆمان ئامارو سەرژمێریی نییە، تاکو بە وردی ڕێژەی دانیشتووان دیاری بکات.
- لا91 نووسراوە:_(ئەو کچێکی باڵابەرزو بەژن زراڤ بوو). چ جیاوازییەکییان هەیە هەر کامێکییان بێت.
- لا94 نووسراوە:_(ئومێد چیتر نەیتوانی لە هەریر بمێنێتەوە). ئەوە کاروان و کاوەن، لەکارگەی شەرابی هەریر بوونە نەك ئومێد .
- 96 نووسراوە:_(وەك زارۆکێك و کۆرپەیەکی خۆی). هەردووکییان هاوواتان.
- لا125 نووسراوە:_(برنج و نیسکی لە ژێر دەرگاوە، بۆ ئاودیوا دەکرا). کە ئاودیو کراوە، نازانم چۆن خواردنەکە نەڕژاوە؟!.
- لا125 نووسراوە:_(بۆ ئاو دەستیش لە بیست و چوار کاتژمێردا ، تەنها پێنچ چرکە بۆیان هەبوو داوای خۆڤالاکردن بکەن). ئەوەی پێداچوونەوەی بۆ کتێبەکە کردووە، نازانێ ڤالا یانی چی، دەنا کەس لە ئاودەست خۆی ڤاڵا دەکات؟!دواتر پێنچ چڕکە بەشی هیچ دەکات؟!!.
- 127 نووسراوە:_(ڕەگەز عەرەب بوو). نەتەوە دروستە، نەك ڕەگەز.
- لا132 نووسراوە:(هەردوولایان، واتا ئومێد و ئەنوەر سەعید، بە نهێنی کارەکەیان دەکردوو کەس بە ئەویتری نازانی و

کارەکەیان لە یەکتری دەشاردەوە، چونکە دەبوو زۆر بە نهێنی بێت لە بەر بەعس، هەردوولایان پێیان وابوو تەنها خۆیانن لای سەید عومەر ئەو کارە نهێنییە دەکەن). بەڵام پێشتر ڕۆمانووس لە لاپەڕە 114 دا ئەمەی نووسیوە:(ئەو کارە نهێنییەی ئومێد کردی بۆ شۆڕش(مەبەستی پێش ڕاپەڕینە) ئەگەر کەس نەیزانیبێت، بەڵام خۆ ئەنوەری سەعید عەوڵا دەیزانی؟). ئەمەش پارادۆکس و هەڵەیەکی زەقە لە ڕۆمانەکەدا.گریمان ئەگەر مەبەستی ڕۆمانووس بە زانینی کارەکەی ئومێد، ئەو کاتە بێت کە ئەنوەر دەچێتە شاخ و دەبێتە پێشمەرگە، ئەمەشیان هەر هەڵەیە. چونکە لەلایەکەوە ئەوان پێشتر هیچ یەکتر ناسینێکیان نەبووە، لەلایەکی دیکەشەوە ئاسان نەبوو متمانە بە کەسێك بکەیت لە کارێکی ڕێکخستنی و نهێنی ناو شاردا، ئەگەر ئەو کەسە نەناسیت وجێگەی بڕوادارییەکی قووڵ و پتەو و هاوڕێیانە و مرۆییانە نەبا.

- لا 137 نووسراوە:_(هەستە شاراوەکانی خۆی ڤەشارێت). کە شاردراوە بووە، چ پێویستی بە ڤەشاردنە؟!.
- لا142 نووسراوە:(چیاد بە هۆی ئومێدەوە لە ڕۆشنبیرییەکی سەرەتاییەوە فێری ڕۆشنبیرییەکی زۆر بوو). کەچی پێشتر لەلا 139 دا دەڵێت:(دەبووایە دائیرەی ئەمن بیکاتە ڕۆشنبیرو پێشتریش هەر خۆی لەڕۆمانەکەدا دەڵێت کە دەیان خول لەلایەن ئەمنەوە بۆ چیاد کرابووەوە). ئیدی خوێنەر نازانێت، کامەیان سەرچاوەی ڕۆشنبیریی چیاد بوونە، ئومێد یان دائیرەی ئەمن؟!.

*لا143 نووسراوە:_(هەموو گیانی تێك قژقژا). ئەوە خەڵکە تێکدەقژێت، نەك گیانی مرۆڤ.

- لا143 نووسراوە:(ئومێد داوای لە چیاد کرد دەستی نەگێڕێتەوە دواوە و بیکوژێت و لە کۆڵ خەمەکانی دنیای بکاتەوە). کەچی لە لا 145دا ئەمجارەیان ئومێد دەڵێت:(سەختە تۆ هەست بەوە بکەیت هەر دەبێت بکوژرێیت، سەختە بە جێهێشتنی ژیان وئەم ڕوحە شیرینەی کە هەموومرۆڤێك حەز بە مانەوەی دەکات). ئایا ئەم دوو هەڵوێست و تێگەیشتنەی ئومێد لەگەڵ یەکتری یەکدەگرنەوە ؟.
- 146 نووسراوە:_(ڕووی دەمانجەی ئاراستەی سینگی کرد). ڕوو بە مانای لایەکی دەمانجەکە، بۆیە لوولە گونجاوترە.
- لا160 نووسراوە:_(هەر دەڕۆیشت و دەیویست خۆی لەم ناوچە ترسناکە دوور بخاتەوە، هەموو گیانی شەلالی ئارەقە بوو. دڵی بە سستی لێی دەدا و هەناسە بڕکێی بوو). ئەگەر کەسێك ڕابکات و هەناسە بڕکێی بێت، دڵی بە سستی لێ دەدات یان بە

خۆرایی؟!!.

▪ لا163 نووسراوە:_(ئەمجارەیان لە ژوورێکی تاکەکەسی ئەمن خۆی دۆزییەوە، ژوورەکە شوێنی ئاودەست بوو سیخناخ بوو،کردبوویانە شوێنی ئازاردانی زیندانییان). کە تاکە کەسی بووە، چۆن سیخناخ بووە؟.کە کراوەتە ژووری زیندانیش، واتا وەکو تواڵیت نەماوەتەوە. لە هەردوو دەربڕینەکە سیخناخ هەڵەیە.

▪ لا 167 نووسراوە:_(باران و سەرما جەستەیان خاپوور کرد). سەرما جەستە خاپوور ناکات، بەڵکو ڕەقی دەکاتەوە. کەس ناڵێت لە سەرما خاپوور بووم، بەڵکو دەڵێن: ڕەق بووم.

▪ لا181 نووسیویەتی:(ئومێدو دوو زیندانییەکەی تر، چاویان لە هەموو شتێك دەکرد کاتێ بردرانە بەغدا لەلایەن دائیرەی ئەمنەوە). دەبوو ڕێمانووس بزانێت، کە بەعس هیچ زیندانییەکی بۆ چاو بەستن نەدەبردە هیچ شوێنێك. بە تایبەتی ئەگەر ئەو زیندانییە بە تۆمەتی سیاسی گیرابا و ئەحکام خاسە بیگربایەتەوە. *لا 182نووسراوە:(ڕەوە چۆڵەکە و مەل و ڕیشۆڵە و کۆترو تیترواسك و تەیرو تواڵ). تەنها مەل، یاخود تەیرو تواڵ بەس بوو.

*لا 217 نووسراوە:_(تۆنوەتی خۆی شکاند و خۆی قاڵا کرد). قالا لێرەدا بۆ مەبەستێکی دیکە بەکار دێت..

▪ لا 209 و 212 نووسراوە:(جار جارە خاتوون و نەسرین و دلاوەر دەهاتە دیدەنی ئومێد لە زیندانی ئەبو غرێب).واتا تەنها ئەمانە چوونە بۆ دیدەنی .کەچی لەلاپەڕە 221 ئەمجارەیان دەنووسێت:(چیتر خاتوون و نەسرین و دلاوەرو کاوە و خزم و کەس و کارو برادەرەکانی ڕێی دووری بەغدا نابڕن و ناچنە دیدەنی ئومێد). ئەمە مانای وایە، هەر تەنها ئەو سێ کەسە دیدەنی ئەویان نەکردووە لە زیندان، ئەمەش هەڵە و پارادۆکسی گێڕانەوەیە کە بە سەر هەڵەبڕی کتێبەکەش تێپەڕیوە.

*لا 220 نووسراوە:(ئومێد دوای سێ ساڵ لە زیندانیکردن لە 6/9/1988 ئازاد کرا) واتا لە ساڵی 1985 بردراوەتە ئەبو غرێب و زیندانیکراوە. بەڵام ڕێمانووس لە لا 185 دا، لە سەردەمی ئومێد ئەو کاتەی دەیبەن بۆ زیندان باسی ئەنفال و کیمیاباران و ڕاگواستن دەکات، کە ئەو کارەساتانە دوای ئەو ساڵە بە سەر ئێمە داهاتن، جگە لە جینۆسایدی بارزانییەکان.

*لا 232 نووسراوە:(بە گەلەکۆمەکێی خەڵکی گوند خانووی بۆ چێکرا). لێرەدا گەلەکۆمەکێ بە مانای هەرەوەزی بەکار هاتووە، بەڵام ئەم دوو وشەیە ئاسمان و ڕێسمان جیان لە

یەکتری، چونکە گەلە کۆمەکێ، ئەقڵێکی پیلانگێڕیی و نەیاری لە پشتە، بە پێچەوانەی هەرەوەزی، کە مانای دۆستایەتی و گیانی هاوکاری دەگەیەنێت.

*لا 251 نووسراوە:(13/2/1989ئەمە دوا لاپەڕەی یاداشتەکەمە، چونکە کاتژمێر دوانزە دەبێ بچمە لای ئومێد بە مەبەستی کوشتنی). بەڵام پێشتر ڕۆمانووس لەلاپەڕە(137)دا نووسیویەتی:(کاتەکە نزیك نیوەڕۆبوو) واتا نەبێتە نیوەڕۆ، جگە لەمەش ڕۆمانووس دەڵێت:(چەند قوتابییەك بۆ تاقیکردنەوەی بە کەلۆریای شەشەمی ئامادەیی، لە غاباتی کوران سەعییان دەکرد و کەسی تری لێ نەبوو). بەڵام بە پێی بیرەوەرییەکانی چیاد بێت، ئەو لە 13/2/1989 چووە بۆ کوشتنی ئومێد، کە ئەمەش هاوکاتی تاقیکردنەوەی بە کەلۆریای پۆلی شەشی ئامادەیی نییە .چونکە ئەم تاقیکردنەوەیە لە وەرزی هاوین و لە سێی شەش دەستی پێ دەکردوو مانگی دوو پشووی قوتابخانەکان بوو. ئەمەش هەڵەیەکی دیکەیە.

دووبارەکردنەوە:_

بێگومان دووبارەکردنەوەی ڕووداوێك، ئەگەر بەمەبەستی پێشهات و ڕووداوی تازە بێت و گێڕانەوەیەکی جیاوازتر بە ڕۆمانەکە بدات، ئاساییە، بەڵام ئەگەر کاوێژکردنەوەی هەمان ڕووداوو دەربڕینەکانی پێشووتر بێت، پێویست ناکات هێندە پاتە بکرێتەوە، چونکە هیچ سەرنجێکی خوێنەر ڕاناکێشیت.لە ڕۆمانی کتێب فرۆشیشدا، لە چەندین شوێن هەست بە دووبارە کردنەوەی هەمان بابەت و ڕووداو دەکەین: وەك:_

*لە لاپەڕەکانی 136 و 141باسی عەباس سوڵتانی دەکات، کە ڕاسپێردراوە بۆ کوشتنی ئومێد.

*لە ڕاپەرشەکانی 127 و 139باسی ئەوە دەکات، کە چەندین خولیان بۆ چیاد کردۆتەوە، تاکو شارەزای ئیشەکەی بێت.

*لە لاپەڕەکانی 132 و115 باسی ئومێدو دلاوەر دەکات کە دەچوونە بەستەستێن وبە نهێنی کتێبییان دەهێنا.

*لەلاپەڕەکانی 134 و 135 باسی مەترسی ئومێد بۆ سەر شۆڕشی چواردەی تەمموز دەکات.

- لەلاپەڕەکانی 111و 124 باسی کارگەی شیرەمەنی و ماستی کانوون دەکات.

لەگەڵێك شوێنی دیکەی ڕۆمانەکشدا، دووبارە کردنەوە دەبینین. وەك ئەوەی بەردەوام باس لەوە دەکات کە ئومێد کتێبفرۆش بووە.

چەند نموونەیەك لە ڕێنووسی هەڵەلە کتێبەکەدا:_

ئەم ڕۆمانە، گەرچی پێداچوونەوەی زمانەوانی بۆ کراوە، بەڵام بەگشتی ڕێنووس و زمانی نووسینی کتێبەکە، چەندین هەڵەی لە ڕووی داڕشتن و ڕستەسازیی وکردارەکانی ڕێزمان تێدایە، کە مانای دەربڕینەکانی شێواندووە. وەك:_

*لا 16 نووسراوە:_(ئومێد کە یەکەمین جار بە نەمانی مەیلی خۆشەویستی خاتوونی زانی بۆ ئەو) لێرەدا، مەبەست لە ئومێدە، کە خاتوون خۆشەویستی بۆ نەماوە.کەچی تەنها بە دانانی جێناوی کەسی سێیەمی تاك لە ڕستەکەدا، چۆن سەرتاپای مانای ڕستەکەی گۆڕیوە.

- لا 17نووسراوە:(ددان بەوەدا بنێت).دان بەوە دابنێت دروستە. *لا 33 نووسراوە:(هاواری ئاوی کرد ئاوم دەنێ خنکام). سەرنج لەم جۆرە داڕشتنە بدەن؟ مرۆڤ کە تینووی بوو هاواری ئاو دەکات، یان داوای ئاو دەکات؟.
- لا124 نووسراوە:_(قووتویەك ماستی بچووك). ئەگەر بەپێی ئەم داڕشتنە بێت، دەبێ ماستی گەورەش هەبێت!!.
- لا138 نووسراوە:(نەیدەتوانی یەك پەیڤانیش بنووسێت). یەك تاکە، پەیڤان کۆیە. *لا 149 نووسراوە:(دەستم ناچێتە مامۆستاکەی خۆم بکوژم). سەرنج لەو داڕشتنە بدەن.
- لا169 نووسراوە:_(وردە تەکانی دایە هزرو مێشکی خۆی). ئایا تەکان دەدرێتە بەر هزرو مێشك؟.
- 171 نووسراوە:_(کوڵی گو دانی پێدا بنێ).کوڵی گوو،چ جوانییەکی زمانەوانی تێدایە؟.
- لا186 نووسراوە:_(هەڵمژینی هەوای ئازادی چ تامێکی خۆشی هەیە). زۆر لە نووسەرانی ئێمە، جیاوازی لە نێوان تام و چێژ ناکەن و پێیان وایە وەك یەکن. تام بەرجەستەیە و کردارێکە هەستی پێ دەکرێت، بەڵام چێژ نابەرجەستەیە. کەس دەڵێ ئەو گۆرانییە ئەو هەوایە کە نەدەبینرێت و نەهەستیشی پێ دەکرێت زۆر بەتام بوو؟. *لا 199 نووسراوە:-(لەوێندەر چەند کەسێك زۆر سەرنجی ئومێدی ڕاکێشا). سەرنج لە کرداری تاك و کۆ بدەن لە ڕستەکە.
- لا217 نووسراوە:_(چۆن چاوەکانی تێر لە بینینی تێر بکات).
- لا 218 نووسراوە:_(جگە لە خەم و خەفەت و ئاخ ڕشتن هیچی دیکەی پێوە نەمابوو). بۆ نەمابووەوە دروستە!.
- لا232 نووسراوە:(کاتی خۆی، بابی ژنی لەم گوندە بۆی هێناوە). کورد وتەنی، زمانەکەی دووکەڵ دەکات.! بێگومان دوای ئەوەی چیاد بۆ کوشتنی ئومێد دەچێتە غاباتی کوران، بەڵام دەستی

ناگرێت ئەو بکوژێت، ئیدی خۆی دەکوژێت. ئەم ڕووداوە بە پێی گێڕانەوەکانی ڕۆمانەکە بێت، ساڵی 1985 دەکات.چونکە لە سەر ئەو ڕووداوە، ئومێد دەگیرێت و سێ ساڵ زیندانی دەکرێت و دواتریش لە 1988 /6/9 ئازاد دەکرێت. دوای خۆکوشتنی چیاد، دەفتەری بیرەوەرییەکانی دەکەوێتە دەست ئومێد و ئەویش دەیپارێزێت تا ئەو ساتەی لە زیندان ئازاد دەکرێت. بەڵام ئەوەی لێرەدا جێگەی سەرنجە ئەوەیە، کە چیاد چوار ساڵی دوای نەمانی، بیرەوەرییەکانی خۆی نووسیوەتەوە لە ساڵی 1989.کە ئەمەش هەڵەیەکی دیکەی زەقە. چونکە کەسێك کە لە ژیان نەما،چۆن بیرەوەرییەکانی دەنووسێتەوە؟! ڕەنگە ڕۆماننووس لێرەدا مەبەستی جۆرێك لە فەنتازییا و خەیاڵ سازیی بێت، بەڵام ئەمە لۆژیکی نییە. چونکە دواجار ئەو مێژوو دەگێڕێتەوە، باسی سەردەمێکی سیاسی و تێکۆشانی چەند کەسێك دەکات. بۆیە دەبێت زەمەن و مێژووی ڕووداوەکان، یەکبگرنەوە لە گەڵ گێڕانەوەی ڕووداوەکان. هاوکات هەر لە ڕۆمانەکەدا، چەند وشەیەکم کەوتنە بەرچاوکە لە دوای ڕاپەڕینەوە دێنە ناو فەرهەنگی کوردیی و بە بڕوای من بەرلە ڕاپەڕین بوونیان نەبووە. وەك(دانوستاندن لا77/کواڵیت لا110/ کۆنترۆڵ لا131/تواناسازیی لا200/ تایفەگەریی لا 200).دواجار بەڵامەوە وەك خوێنەرێك مایەی هەڵوەستەکردن بوو، کە چۆن ئەو هەڵانە بە سەر نووسەری ڕۆمانەکە تێپەڕیون، کە نووسەرێکی دیارو ئەزموونێکی زۆری نووسینی لەو بوارە هەیە. ڕەخنەی یەکەمیش لەم ڕووەوە ئاراستەی زمانەوانی کتێبەکە دەکرێت، چونکە دواجار ئەو وەك فلتەرێك دەبووایە ئەو هەڵانە ڕاست بکاتەوە، بە تایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بە ڕێنووس و زمانەوە هەیە. کە پێ دەچێت بەرلە چاپکردنی ڕۆمانەکەی بینیبێت و پێداچوونەوەی بۆ کردبێت چونکە من پێشتر وەك خوێنەرێك، هیچ کتێبێکی ئەم نووسەرەم بەو ڕێنووس و زمانە سەقەتە نەخوێندۆتەوە!!.

---

*پەراوێز:_کتێبفرۆش، ڕۆمان، نووسینی:سابیر ڕەشید، ساڵی چاپ 2020.

*ئەم بابەتە لە ئەدەب وهونەری کوردستانی نوێ ژمارەکانی(1157-1158)ی ڕۆژانی 24و31/12/2020 بڵاوکراوەتەوە…

چاڵی هەژاری لاوانی ئێران لوشدەکا.. و. رۆزا شوان

بە هەژمارکردنەکی زانراو.. چاڵی هەژاری.. لاوانی ئێران هەڵدەلوشێ!

“هیچ هیوایەکم نییە، تا ئێوارەش لەسەر کارەکەم بوم، کاتم نییە تا بیر لە هیواکان بکەمەوە” ئەم وشانە کریکارەکی منداڵە دەریبڕی، کە تەمەنی لە سیانزە ساڵ کەمترە،
هەموانی توش شێک کرد. کەس کار ناکات. گەر ئەم قسەیە پێشتر ئامادە کرابێت، یان لە راستیدا، لە خەیاڵ و مێشکی منداڵێک دایە.
تا ئەم ساتەش رون نییە کە بۆچی ئەو مردنی هەڵبژارد؟ چونکە هیچ هیوایەکی نییە. یا هۆکارەکی تری لەپشت مردنەکەیەوە هەیە؟
خۆکوژی ئەم منداڵە، بەپێی رۆژنامەی (جیهان سەنعەت) لە هۆیەکانی گەیاندنە کۆمەڵایەتییەکاندا، دەنگدانەوەیەکی گەورەی دایەوە.
“رۆزا” بە خۆکوژی کۆتایی بە ژیانی خۆی هێنا. لە دوای تەپەڕبونی پێنج ساڵ، کە لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا دەرکەوت، بە هەموانی راگەیاند، کە شەو و رۆژ کاردەکات بە ئەوەی خۆراک بە خێزانەکەیان دابین بکات.
کە پێشکەشکاری بەرنامەکە پرسیاری هیواکانی لێکرد، لە وەڵامدا وتی:” من هیچ هیوایەکم نییە، کاتم نییە تا بیر لە هیواکانم بکەمەوە”
راپۆرتەکانیش باسیان لە هۆی خۆکوژی ئەم منداڵە نەکردوە. بەڵام هاوڕێکانی هۆی خۆکوژی رۆزا، بە کێشە ئابوری و باری بژێوییەوە دەبەستنەوە.
لە هەر ” ٦٠ ” چرکەدا، منداڵێک لە جیهاندا خۆی دەکوژێ.
بەپێی هەژمارکردنی “رێکخراوی تەندروستی جیهانی”ساڵانە ملیۆنێک منداڵ بە کارەساتی خۆکوژی سەردەنێنەوە. واتە لە هەر ” ٦٠ ” چرکەیەکدا، منداڵێک بە خۆکوژی کۆتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێ. بەپێی پوختەی راپۆرتی دروستی پزیشکی، تەنیا لە ساڵی (٢٠١٩) دا (٥١٤٣) کەس لە جیهاندا، بە خۆکوژی کۆتاییان بە ژیانیان هێناون. لە نێوانیاندا (٣٦٢٦) یان پیاون و (١٥١٧) شیان ژنن.

زەربونی خۆکوژی لە نێوان لاوانی ئێراندا:

لە "ئێران" دا، هەژمارکردنی خۆکوژی لاوان و منداڵان زۆر نهێنییە. هەژمارکردنێکی فەرمی ڕاگەیاندراو نییە. بەڵام پێش چەند ڕۆژێک لەمەوبەر، قسەکانی وەزیری پێشوی پەروەردە و فێرکردن لە ئێران "سەید محەممەد بەتحایی" لە بارەی کنکور (تاقیکردنەوەی بەرینی بۆ زانکۆکان) لە هەمو فەزا ئەلیکترۆنییەکاندا دەنگی دایەوە.
کە تێیدا وتی:" لە ساڵانی ڕابردودا، لەسەر سایتە هەواڵییە قەدەغەکراوەکاندا، هەواڵی خۆکوژی بە دەیان ئەو خوێندکارانە بڵاوبوتەوە، کە لە تاقیکردنەوەکانی کنکوردا، بە هۆی دەرنەچون و سەرکوتکردن و سوکایەتی پێکردنی خێزانەکانیان خۆیان کوشتون"
دەنگوباسەکانیش ئاماژە بەوە دەکەن، کە هەژماری خۆکوژی لە نێوان لاوانی ئێراندا، لە هەڵکشان و زۆربون دایە. بە تایبەتیش لە پارێزگاکاندا، لەوانەیە هۆکارەکەی بۆ کەم درامەتی و هۆی کومەڵایەتی لەم ناوچانەدا بگەڕێتەوە. هیچ ڕێگایەک بەدی ناکەن بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیانی نوێ، کە لەسەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا دەیانبینن. ئەم تۆڕانەش بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ ریکلام بۆ شێوازێکی دیاریکراو دەکەن. لەگەڵ دەستکورتی و نەبونی تواناکان و دابەشکردنێکی نادادپەروەرانە بە لاوانی ئەو ناوچە هەژارنشینانەی بێبەشکراون. ڕەنگە ئەم هۆکارانە ببنە هۆی بڕیارێکی کوتوپڕ لە لایەن لاوانی ئەم ناوچانە و زیان بە خۆیان بگەیەنن.
هەژاری و "کۆرۆنا" بونە بە مەقاشی خۆکوژی!

وا هەستدەکەم هەژماری مردنی خۆکوژی، لە شارە بچوکەکاندا لە هەڵکشان دایە. لایەکی کەشەوە بڵاوبونەوەی قایرۆسی "کۆرۆنا" لاوانی ناچارکردون کە لە ماڵەوە بمێننەوە، قەدەغەکردنی سەیران و گەڕان و سەردانی نەکردنی خزمان و دۆستان، فشارێکی جەستەیی و دەرونی زیاتری خستۆتە سەر لاوان. پەتای کۆرۆنا و کێشەی دارایی و کۆمەڵایەتی و ئابوری و بێکاری و مانەوە لە ماڵەوە و دابڕین لە پەیوەندی و سەردان و بەسەرکردنەوە، وایان کردون، کە بە شێوەیەکی زیاتر و گەورەتر، هەستی نەرێنی و کاری خۆکوژی و خۆئازاردان و خەمۆکی لەناو لاواندا زیاتربن.
(*) ئەم بابەتە، دکتۆر محەممەد بینایە وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی عەرەبی (ئاماژەی بە ناوی نوسەرە ڕەسەنەکەی و ئەو زمانەش نەداوە کە لێوەی وەریگێڕاوە) لە ڕۆژی پێنج شەممە (٧/ یانوار/ ٢٠٢١)

لە سایتی (کتابات) دا بڵاوی کردۆتەوە. منیش لە عەرەبییەوە، وەرم گێراوە بۆ کوردی.

رەزا شوان
نەرویج: ٧/یانوار/ ٢٠٢١

کتێب/ کاژە بەژن بڵندەکانی ڕۆژهەڵات.. نەژاد عەزیز سورمێ

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن ....]()

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2021/01/NazhadAzizSurme_Kazha.pdf

---

دڵزاری شاعیر سەد و یەک ساڵی تەمەنی تەواودەکا.. دابین کامەڕان کەریم شارەزا

دڵزاری شاعیر سەد و یەک ساڵی تەمەنی تەواودەکا و لێرە بەدواوە پێدەنێتە تەمەنی سەد و دوو ساڵییەوە.

(دان□ ب□و□ دا□ن□م□ ک□ ژیاوم)
زۆرن ئەو کەسانەی ب□ □□□□م و بەخەبات خزمەتی گەورەیان بە کوردستان گەیاندوە (دڵزار) شاعیرو سیاسی و ئەدیبێکی دڵسۆز و چالاک لە خزمەتکردنی هەم وێژە و هەم خەباتی سیاسی کوردستاندا بووە

دڵزار نازناوی شیعری ئەحمەد مستەفا ئاغا محمد ئاغای حەوێزیە لە ئەوارەی ٨ی کانونی دووەم ی ساڵی ١٩٢٠ لە ئەوارەیەکی سارد و بەفراوی لە شاری کۆیە چاوی بەدونیا هەڵهێناوە برای شاعیرانی کەچکردوو کەریم شارەزا و خوشکە فریشتە یە .لە ناو خێزانێکی شعر دەست و خوێندەواردا پەروەردە بووە و لە ساڵی ١٩٤٠ یەکەم شعری بڵاوکردەتەوە،هەر لەو کاتەوە نازناوی دڵزار ی بەخۆی هەڵبژاردووە.

مامۆستا دڵزاری شاعیر و تێکۆشەری گەورەی کورد ژیانێک ژیاوە لەوان لەو لەخەبات و تێکۆشان لە پێناو ئازادی و سەربەستی تاک و کۆمەڵگا .

بەدرێژایی هەشتا ساڵی رابردوو، هەلومەرجو دۆخی بەرجەستەی میللەتەکەمان، چۆن گوزەرابێتو سەنگەری راستەقینەی شیعر چی خواستبێ، دڵزار، کەمتەرخەمی نەکردووە.. هەروەك چۆن، لە قۆناغی گەنجێتی خۆیدا، بەراورد بە قۆناغو سەردەمەکە، هەنگاوێکی مێژوویی بوو لەراپەڕاندنی ئەرکی ئەدەبی سەرەڕای جیاوازییەکانی فکرو ئایدۆلۆژیا،

مامۆستا دڵزار بەئەركو ئاکاریی شاعیرێکی راستگۆ، بەکێشەی نەتەوەیی، سیاسەتی نەونەتەوەیی، سیاسەتی ناوچەیی، دەربەست بەچینیەتی بنیاتنانی دیموکراسیو کۆمەڵەی مەدەنیو پێشکەوتن، دەربەست بە بنەماکانی ئابورییو بەدیهێنانی مافە پیشەییەکان، گەشەپێدانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، مافی تاكو کەی کۆمەڵگا، هەموو ئەو پرسە نیشتمانییانەی پەیوەندییان بەچارەنووسی نەتەوەکەمانەوە هەبووەو لەسەرەنجامیشدا، هەر کاتێك پێویست بووبێ، دڵزار روانگەی رەخنەگرانە بووەو رەخنەی بونیادنەرانەشی گرتووە

ئەویندارى بە كوردستان و گوند و شاخ و دەشتە جوانەکانی، ئەویندارى بە جوانى ئافرەت و کلتووری خۆشەویستی کوردەواری لە هەنراوەکانی دەنگیان داوەتەوە.
ماوەتەوە بەڵێین ئەو عیشقەی لەنەوان دڵزار و کتێب هەشتا خاپوور نەبوە و تا ئەستاش ئەویندارانە سەرقاڵەی خوێندنەوەیە ،لەشساغی و تەندروست چاکی بە دڵزاری مەزن تکا دەکەین و هیوادارین ئەو مەمە دروشاوەیە لەنەو ئەدەبی کوردیدا بمێنە.

دابین کامەران کەریم شارەزا
٩ ی کانونی دووەمی ٢٠٢١

ماددەی هۆشبەر ژەهری جەستەودەروون.. شوانە حەسەن ئەبوبەکر

بەکارهێنانی ماددەی هۆشبەر

کاریگەریی وێرانکار و سەخت دروست دەکات لەسەر لایەنی جەستەیی و دەرونی بەکارهێنەرانی.

ناوەندەکانی تەندروستی جیهانی تایبەت بە هۆشیارکردنەوەی ئالودەبوان بە ماددەی هۆشبەر و کارتێکەرە عەقڵییەکان هۆشداری توند دەدەن لەسەر کایگەرییە خراپەکانی بەکارهێنانی ماددە هۆشبەرەکان، و ئاماژە بەوە دەکەن کە کاریگەرییەکان هەندێکیان کورت خایەنە و هەندێکیشیان دەبن بە نەخۆشییەکی درێژخایەن تا کۆتای تەمەنی بەکارهێنەر ناتوانرێت چارەسەر بکرێت، ڕۆژ بە رۆژ رێژەی بەکارهێنەرانی ماددەی هۆشبەر لە جیهاندا روو لە زیاد بوون دەکات و بەتە مەترسییەکی جیهانی کە هەڕەشە لە گەنج و لاوەکانمن دەکات.

_ لێرەدا ئەماژە بە ١٠ لە دیارترین ئەو مەترسیانە دەکەین کە روبەڕووی کەسانی ئالودەبوو دەبێتەوە:

1. ناڕێکی جەستەیی: بەردەوام بوون لە بەکارهێنانی ماددە هۆشبەرەکان وا لە جەستەی مرۆڤەکە دەکات بە شێوەیەکی هەمیشەی بەرەو تێکچونی گۆشەی خانەکان بەوات، بە جۆرێک هەندێکیان لاواز دەبن و بە رێژەیەکی بەرچاو کێشیان دادەبەزێت، و هەندێکیشیان کێشیان بەرەو زیادبوون دەڕوات و توشی قەڵەوی و نەخۆشییەکانی قەڵەوی دەبن.
2. کەسیفی و سەرلێشێوان: یەکێک لە نیشانە باوەکانی کەسانی ئالوودەبوو داڕوخانی کەسێتییەتی، بەجۆرێک تەواوی ژیانی دەشێوێت و تەنانەت نتوانێت گرنگی بە پاک ڕاگرتنی خۆشی بدات، هەستەوەرەکانی بە جۆرێک لاواز دەبن و دەپوکێنەوە کە توانای رێکخستنی ژیانی خۆی نابێت کە بەم جۆرە حاڵەتە دەوترێت (کەسفی).
3. نەخۆشییەکانی ددان و پوک: کەسانی ئالودەبوو بەردەوام کێشەی

نەخۆشییەکانی ناو دەمیان هەیە، ددانەکانیان زەرد هەڵدەگەڕێت و دەپوکێتەوە، پووکەکانیان توشی هەوکردن دەبێت و سەردەکێشێت بە شێرپەنجەی پووکەکان.

4. هەوکردنی سییەکان و تەنگەنەفەسی: کەسانی ئالوودە بوو سییەکانیان توشی هەوکردنی توند دەبن کە ئەمەش دەبێتە هۆی گیرانی بۆرییەکانی هەوا و کۆکەیەکی زۆر دروست دەکات، کاری سییەکان پەک دەخات و دەبێتە هۆی توش بوون بە شێرپەنجەی سییەکان.

5. نەخۆشییەکانی پێست : ڕەنگی پێستی ئالودەبوو زەرد هەڵدەگەڕێت، نەخۆشیەکانی پێست بە بڵاوترین نەخۆشی دادەنرێ لە جیهاندا وە بەردەوامیان هەیە، بەڵام ئەو نەخۆشیانەی بەهۆی ماددەی هۆشبەرەوە دروست دەبن نەخۆشی مەترسی دار کە داخوران و پیس بوونی پێست دەگرێتەوە، هەندێک لە بەکارهێنەران کە لە ڕەگەی دەرزی ماددە بەکار دەهێنن شوێنی دەرزییەکە دەبێتە دەرچەیەکی بەهێز بۆ بەکتریا، و هاوکات بە گواستنەوەی نەخۆشییەکان مەترسی دارە.

6. ناڕێکی لە کۆئەندامی دەمار و کێشەکانی مێشک : ماددە هۆشبەرەکان بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ کاردەکەنە سەر کۆئەندامی دەمار، و دەبێتە هۆی سست بوونی بە جۆرێک توانای هەڵسوڕانی کارەکانی خۆی نابێت، وەک (قسەکردن، بیرکردنەوە، بڕیاردان ....) وا لە کەسی ئالودەبوو دەکات توشی تاوانی دەکات و ڕێژەی توند و تیژی زیاد دەکات.

7. خەوزڕاند وڕێنەکردن: یەکێکی تر لە کاریگەرییەکانی ماددەی هۆشبەر تێکچونی کاتەکانی خەوە بە پێی جۆری ئەو ماددەیەی کە بەکاری دەهێنێت، کە هەندێک لە بەکارهێنەران بە مەبەستی هێورکردنەوە و خەوتنێکی باش بەکاری دەهێنن بەڵام پاش نەمانی کاریگەری ماددەکە سیستەمی خەوی تێک دەچێت،ئەمەش وا لە کەسەکە دەکات بەردەوام وڕێنە بکات.

8. هێڵنج دان: کەسی بەکارهێنەر بەهۆی هەوکردنی گەدە و ڕێڕەوی خۆراک بەردەوام هێڵنج دەدات، وای لێ دێت هەستیاری بە هەموو جۆرە بۆنێک و تامێک دروست دەکات، ئەمەش وا دەکات کەسی بەکارهێنەر ئارەزووی خواردنی نامێنێت.

9. قەبزی: کەسانی ئالودەبوو بە ماددە هۆشبەرەکانەوە بەهۆی وشک بوونی جەستەیانەوە بەردەوام کێشەی قەبزییان هەیە، جیا لەوە وەک ئاشکرایە کە وشک بونەوەی لەش و کەم بونەوەی ئاو لە خانەکانی لەش چەندەها مەترسی لە جەستەی مرۆڤدا دروست دەکات وەک (نەخۆشی گورچیلە، وشک بونەوەی پێست، سستی لە

چالاکییەکانی مێشک...).

10. پەنابردن بۆ بەکارهێنانی دەرمانی پزیشکی: کەسانی ئالودەبوو لە کاتی دەست نەکەوتنی ماددەی هۆشبەردا ناچارە پەنا بۆ دەرمانی پزیشکی ببات، کە ئەم دەرمانانە گەر لە ژێر چاودێری پزیشکیدا نەبێت دەبێتە هۆی زەرەر گەیاندن بە ئەندامە جیاوازەکانی جەستە و ژەهراوی بوون.

بە داخەوە لە کۆمەڵگای ئەمڕۆماندا گرفتار بوون بە (ماددەی هۆشبەر)ی وەک (تلیاک، هیرۆین، کۆکاین، حەشیش، کریستاڵ و ...هتد) بە تایبەتی لە ناو گەنجاندا بەرەوام لە هەڵکشاندایە، و باندەکانی ماددەی هۆشبەریش بێ بەزەیانەو بێ گوێدانە هیچ بەهایەکی ئەخلاقی و مرقد□ستان و تەنها لە پێناو بەدەستهێنانی سودی ماددی خۆیان بەردەوام لە هەوڵی هاوردەکردنی ئەو ماددانە و بڵاو کردنەوەین.

هەرچەندە هەندێک لە تاکەکانی کۆمەڵگا خوازیاری بەکارهێنان و تاقیکردنەوەی ئەو ماددە زیانبەخشانەن، بەڵام خۆشبەختانە بەشی هەرە زۆری کۆمەڵگا روبەروی ئەم دیاردەیە دەبنەوە و نایانەوێ کۆمەڵگا بەم جۆرە ژەهرە پیس ببێت و بەرەو سەرلێشێوان بڕۆن، بۆیە پێویستە لەسەر هەموو تاکەکانی کۆمەڵگا بە سەرجەم چین و توێژەکانەوە هەڵگری ئەو گوتار□ بن و لەسۆنگەی دڵەوە هەر کەس لەڕاستخۆیەوە بڵێ من ڕووبەڕووی ماددەی هۆشبەر دەوەستمەوە بەکردارەوە وە لەکۆتایدا ئەوەی ماوە بڵێم پێویستە هەموومان روبەروی هەر کەسێکیش بوەستینەوە کە بە نیازی بڵاوکردنەوەی ماددەی هۆشبەر بێت و یاخود بازرگانی پێو□ بکات.

شوانە حەسەن ئەبوبەکر

لە چ بەروارێکـــدا ؟.. نەوزاد بەندی

درەخت و بەفر

لە کەیەوە لێک تۆراون ؟

شەقامەکان ،
لە کەیەوە بە ڕۆژوون و ..
چاوەڕوانی ڕنووە بەفرێ ..
چەند دڵۆپێ باراناون ؟

ناوەکان هەموویان مردن..
یان کۆچیان کرد
ئەوانەی ماون ڕاناون ..

پیاوەکان زۆربەیان ڕۆیشتن
توانەوە ..
ئەوەی هەیە
توێکڵە پیاون ..

بەفر لە چ وێستگەیەکا
سەر و ڕیشی ڕەشکردەوە ؟
لە چ دەبەیەکا باران
زیندان کرا ..
وەک گاز و نەوت ..
کە بێ تاوان
لە مێژه زیندانکراون ؟

بەفر بارینی لە یاد چوو ..
لە ئاسمان بێتە خوارەوە ،
ڕۆحی ئەچێ ..
باران زراوی ئەتەقێ ..
چاوەڕێی پەڕەشوت ئەکەن ،
هەموو بە سەرە وەستاون ..!

ن .
بەندی

ڕانانێک دەربارەی میتافۆری ئەشکەوت: لە پلاتۆنەوە تا بێیکەن.. نوسینی: ئاراس سەعید

لەناو ئەم پڕۆسیسی بەناکەس بوونەدا، لەکار خانەکانی ئایین و ئایدیۆلۆژیا و کۆمەڵگاوە، مرۆڤ وەکو؛ ئەبەکتیڤی بەرهەمهێنان، بەر لە قاڵبدان و دروستبوونەوە دەکەوێتەوە بە تاپۆک لەمرۆڤی ڕامکراو و لەکچوو. یان بە تەفسیرە مارکسیەکەی؛ سەردەمی نامۆبوونی ئینسان لەهێزەخودیەکانی خۆی و ئالودەبوونی بەدونیایەکی فانتازیا و نەبینراو. هەرچی زانستی مۆدێرنیتەشە، دووبارە ئەو نابوونە دەخولقێنێتەوە. ئەمە لەناو ئەم چرکەساتەدا، کە بەر خولقاندن و لە قاڵبدانەوە دەکەوین، کە کارخانەکانی سیستەم ڕۆژانە دەمان هاڕن و بە ئارەزووی خۆیان دەمان کەن بە تاپۆک لە مرۆڤی لەکچوو. بەشێویەکی تر، دروستکردنی گاڕان و مەگەلەک، کە هەموو ئەرگانەکانی بەیەک شێواز دەهزرین و بیردەکەنەوە. سەردەمی ئێستا، سەردەمی نامۆبونی مرۆڤ و تواندنەوەی منەکانە لەناو ئەوانی تردا، ئەو منەی کە ناتوانم ببم بەخۆم. خودشوناسێکی ساختە، یان خودێک کە بەرهەم هێنراوی ئەوانی ترە. سۆسیۆلۆجیستەکان پیان وایە؛ "مرۆڤ لەچرکەساتی لەدایک بونیەوە، تاکێکی بێ زمان و شوناس و ناسنامەو ئاینە، بەڵکو شوناس و کەسایەتی و ڕەفتاری مرۆڤ، بریتیە، لەڕەنگدانەوەی کۆمەڵگا و کلتور و ژینگەی نیشتەجێ بوونی". واتا؛ هیچ کام لەمرۆڤەکان ئایین، زمان، شوناسیان، هەڵبژێردراوی خۆیان نیەو، بەشێوەیی بۆماوەیی یان میراتی کلتوری بۆی دەمێنێتەوە.

ئەمە لەم پڕۆسەی (ناکەس) بوونەدا، چۆن ببین (بەکەس). لەم پڕۆسەی خۆنەبوونەدا چۆن ببین بەخۆمان. ڕەنگە زۆرجار ڕوبەڕووی پرسیاری تۆکێت؟ ببینەوە، کە قوڵترین پرسیاری ئۆنتۆلۆژیە، کە زۆرینەمان دەڵێن؛ "من خۆمم".

بەڵام ئایا ئەمە بەڕاستی خۆمانین. ئەگەر تەماشایەکی ڕەفتارەکانی مرۆڤ بکەین، لەخۆگۆڕین و هەڵسوکەوتەکانمانەوە، تا وتن و کردنەکانمان، لەژێر کاریگەری ئەوانی تردایە، ئەمە بە کۆمەڵگە خۆمان دەگۆڕین و لەترسی بەهاباوەکاندا، بوونی خۆمان وەکو خۆد دەشارینەوە. زۆرینەمان مرۆڤی کاڕاگۆڕاو پاسیڤین و لەژێرکاریگەری ئەوانی تردا دەژین. یان تاپۆکین، لەمرۆڤی ماسک پۆش و کارەکتەرێکی شانۆگەرین.لەکۆمەڵگادا ترادسیۆنی باو، بووە بەبەشێک لە مۆڕاڵ و

بەهاکانی مرۆقی پێ هەڵدەسەنگێندرێ.

ئایا زانینەکانمان، زانینی ڕاستەقینەن، یان ئەوەی دەیزانین، لە میدیاو ئایین و قوتابخانەوە فێری دەبین. ئایا ئەو سێکتەرە پەروەردەیانە، وەڵامی پرسیار و تێڕامانە قووڵەکانمان دەدەنەوە، یان ئامادەمان دەکەن بۆ لەبەرکردنی کۆمەڵێک پرسیاری ئامادەکراو.
ئێمە چۆن ببین بەخۆمان، خۆبوون، بەو مانایەی ببینە خاوەنی ڕوئیاو تێڕوانینی خۆمان، تا هیچ هێزێک لەسەروی ئەقڵی ئێمەوە بڕیار نەدا.
با بگەڕێینەوە بۆ دووهەزار و پێنج ساڵ بەر لەئێستا، ڕەنگە میتافۆری ئەشکەوتی فەیلەسوفی یۆنانی پلاتۆ، یارمەتی دەرێکی باشمان بێت، لەم فەوزا لێکچوو دووبارەیەدا، لەو دونیایەی کە هەموومان گیرۆدەی کۆمەڵێک بەربەستی کۆنکرێتین، کە توانانی تێکشکاندینمان نیە، وەکو بەیکەن، دەڵێت بۆ ڕاچڵەکین و دەربازبوون لەو شتانەی فریومان دەدەن، دەبێت پەیکەرەکان بشکێنین.
ئێمە چۆن بتوانین ئەو بەربەستانە بشکێنین و ببین بە خۆمان. ئایا ئێمە لەهەمان چرکەساتی میتافۆرەکەی پلاتۆن دەژین، یان هەنگاوی گەورەمان ناوەو تەواوی بەربەستەکانمان تێکشکاندووە، خوێنەر دوای خوێندنەوەو وردکردنەوەی ئەم دەقە دەتوانی بڕیار بدات، تاچەند لەو چرکەساتەداین، کە پلاتۆی تێدا ژیاوە.

میتافۆر، یان داستانی ئەشکەوت:

پلاتۆن فەیلسوفێکی یۆنانیە، بەباوکی مێژووی فەلسەفە ناسراوە. لێرەدا، باس لە فەلسەفەی پلاتۆن یان شیکردنەوەی فەلسەفەکەی ناکەم، بەڵکو دەربارەی داستانی ئەشکەوت دەدوێن و وەکو دەستپێکیک بۆ چونە ناو بابەتەکەمانەوە، پلاتۆ لەکتێبی حەوتەمی کۆماردا، میتافۆرێکی هەیە کە گریمانەی ئەشکەوتێک دەکات و دەڵێت: " گریمانەی ئەشکەوتێک بکەن، کەدەروازەی بەرفروانەکەی ڕووەو ، ئاگرێک، کە خۆری حەقیقەتە، کراوەتەوە، لەناو ئەم ئەشکەوتەدا کۆمەڵێک مرۆق بەندکراون، کە لەمنداڵیەوە گەردن و پێکانیان بەزنجیر بەستراوەتەوە، تەنها دەتوانن لەدیواری ئەشکەوتەکە بڕوانن، کە بەرانبەریانەو هەرگیز ڕۆشنایی دەرەوەی ئەشکەوتەکەیان نەبینیوە. لەپشتی سەریانەوە واتا دەرەوەی ئەشکەوتەکە ئاگرێک کراوەتەوەو لەنێوان ئەوان و ئاگرەکەدا ڕێڕەوێک لەسەر دیواری بەرانبەریان دروستکراوە، (وەکو؛ شوێنی نمایشی سینەما). لەدەرەوەی ئەشکەوتەکەدا، مرۆق و گیانلەبەران و دارودرەختەکان دەجوڵێنەوەو دیواری ڕێڕەوەکەش سێبەری ئەوانی هەڵگرتووە، بەشێوەیەک کەسێبەری شتەکان نمایش دەکات. بەندیەکان ناتوانن ئاوڕبدەنەوەو ئەوشتانەی کە وەکو سێبەر دەردەکەون ببینن،

بەم شێوەیە، بەندییەکان بەدرێژایی ژیانیان سێبەری ڕاستەقینەکان دەبینن و ئەو دەنگانەی دەیبیستن دەنگدانەوەی دیوارەکەیە. پلاتۆن گریمانەی ئەوە دەکات کەسێک لەمانە ئازاد بێت و لەبەر ڕۆشنایی ئاگرەکە زیندانییەکانی تری ببینایەو خۆری حەقیقەتی دەرەوەو چاوی کوێر نەکردایە، ئەوا جیهانی ڕاستەقینەو ئایدیاکانی دەرەوەی دەبینی. وە دەیتوانی جیاکاری لەنێوان جیهانی ڕاستەقینەو جیهانی سێبەرەکان دەکرد”.

ئایا بگەڕایتەوە ناو ئەشکەوتەکە ڕووبەڕووی گرفتی گەورەی خوگرتن بەتاریکییەوە نەدەبوو، بەشێوەیەک نەیدەتوانی ڕووبەڕووی ئەوانی تربێتەوە کە هەرگیز ئەشکەوتەکەیان جێ نەهێشتووە؟

پلاتۆ لەم میتافەرەدا، جیهانی ئێمە بە ئەشکەوت گریمانەدەکات، کە ئەو بابەتانەیی زانینمان لەبارەیانەوە هەیە، لەخود ناسینەوە، تا زانینی ڕاستەقینەی شتەکان، لەڕێگەی هەستەکانەوە، سێبەرن. بەڵام یەکێـــک لە ئێمە، بیەوێـــت، لە ئەشکەوتەکە بێتە دەرەوە، خۆری حەقیقەت، بەرچاوی لێڵ دەکات و تووشی سەرسامبوون دەبێ، کە جیهانی ناو ئەشکەوتەکە، جیهانی ساختەو سێبەرەکانن. بەڵام ئەوکەسە کێیە دەردەچێ، یان دەگەڕێتەوە و ئەوانی تر، بڕوایی پێ دەکەن یان نەفی دەکەنەوە. یان دەیکوژن. یان بەناچاری خۆبوونی خۆی پەردەپۆش دەکات و لەگەڵ ئەوان دەست دەکاتەوە بەژیان؟

ئێمەی لە ئەشکەوتەکەداین یان لەدەرەوەی ئەشکەوت:

لەسـەردەمی یۆنـانی کۆنـدا، سۆفسـتاییەکان کۆمەڵێـک کەس بـوون، کە خەڵکیان فێری هونەری وتاردان دەکرد بەڕێک پارە، خەڵکیان فێری پیشەو، تەکنیکی زمانەوانی دەکرد وەکو؛ هونەری قەناعەتپێکردن. چۆن لەدادگا خۆت ڕزگار دەکەیت، کەتاوانەکت کردووە. کە ئەو زانینە سێبەرەیە پلاتۆ لەبارەیەوە دواوە. بەڵام ئایا لەسەردەمی ئێمەدا، سەرچاوەکانی زانینی ئێمە متمانە پێکراون، یان لە وتاربێژ و میدیا و هەستەکانەوە وەری دەگرین. ئایا ئاکاری دەستەجەمعی و نۆڕم و ترادسـیۆنەباوەکان، بەهـایی ڕاسـتەقینەن، یـان دەق گرتـن و خوپێوەگرتنە. ئایا مۆڕاڵ و ئاکار، بەهایەکی ڕاستەقینەن، یان بریتین لە حەرام و حەڵالی ئایین و عەیب و عاری خێڵ. ڕوونە کە بەهایی ڕاستەقینە نین. ئێمە سەرچاوەکانی زانینمان، لە ئەنجامی پڕۆسێسێکی ئەقڵانی و ڕامانێکی قوڵەوە نەهاتووتە بەرهەم. بەڵکو ئەو زانینەیە، لەوتـار بێـژ و میـدیا و ئـایین و خیـزانەوە وەری دەگرین. ئێمەش لەو چرکەساتەدا دەژین، کە پلاتۆ گریمانەی دەکات. ئەوچرکەسـاتەی کە خۆمـان نیـن و توانـای دەزینەوەی خۆمـان نیە،

توانایی تاقیکردنەوەی ژیان و بوێریمان نیە. بەڵکو تاپێکین لەمرۆڤی تواوە لەناو ئەوانی تردا، کە بەدوای قەرەباڵغیەوەین. مرۆڤی ترسنۆک و پاسیڤین. هەرگیز لەو چرکەساتەی هەمووان دەڵێن بەڵێ، جورئەتی خۆبوونمان نیە، بڵێن نەخێر.

لەدیدی پلاتۆنەوە، ئەوەی لە ئەشکەوتەکە دێتە دەرەوە، فەیلەسوفە، لەڕێگەی ڕامان و بیرکردنەوەی قووڵەوە، لەم فەوزایە دێتە دەرەوە و حەقیقەت بەچاوەکانی دەبینی. یان نیچە وتەنی، مرۆڤە باڵاکان دێنە دەرەوە. وەلێ من جودا لە نوخبەگەرایی و بە بەهاکردنی تواناکانی مرۆڤ، پێم وایە هەموو مرۆڤێک دەتوانی بێتە دەرەوە، هاتنەدەرەوە واتا؛ هەنگاونان بەرەو خۆبوون، کاتێک سوکرات دێتە دەرەوە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە مانایی ژیان نیە". ئەمە ئەو چرکەساتەیە، کە سوکرات ئەو ژیانە نەفی دەکاتەوە، کە دەیداتە بەر نەشتەری ڕەخنەکاری. تا ئاستێک کە ئەو ژیانە ساختەیەی ئەوان خۆیان لەسەری گرتووە، قبوڵی ناکات و بەرەو ژیانێکی شایستە هەنگاو دەنێت. دەرچوون لە ئەشکەوت، واتا، تاقیکردنەوەو ڕەخنەکردنی هەموو ئەو سێبەرانەی وەکو؛ ڕاستیێک فریوی داوین. واتا نەبوون بەوانی تر و هەنگاونان بەرەوە ناسینی خود.

گەڕانەوە بەرەو ئەشکەوت:

وەکو لە بەشەکانی پێشوودا، ئاماژەم پێکرد، کە دەرچوون لەئەشکەوت، واتا هاتنەدەرەوە لەوبازنە چەقبەستوو دۆگمانەی، کە کۆمەڵگا و ئەوانی تر دەقیان پێوەگرتووەو زاینینی ڕاستەقینەنین، بە هەنگاونان بەرەو دۆزینەوەی خود و سەلماندنی بوونی خۆت لەناو ئەوانی تردا، مرۆڤ لەڕێگەی بیرکردنەوەو تێڕامانەوە دێتە دەرەوە، وەکو؛ دیکارت فەیلەسوفی نوێ، هزری ئینسان دەکاتە سەنتەر و دەڵێت؛ من بیردەکەمەوە، کەواتە من هەم.
بەڵام ئەوکەسەی بەو پێڕسەیەدا دەڕوات و جیهانی ڕاستەقینەو خۆری حەقیقەت دەبینی، لەمیانەی هەستکردن بە بەر پرسیاریەوە دەگەڕێتەوە بۆ ناو ئەشکەوتەکە، تا ئەوانی تر، لە ڕاستی ئاگادار بکاتەوەو بانگیان بکات بۆ حەقیقەت. بەڵام ئەوانی تر، چاویان ڕاستی نابینی و توانایی ئاوەدانەو گەڕانیان نیە، بەدوای ڕاستیدا، وەکو ئەوەی دەقیان گرتووە بەسێبەرەکانەوە، ئامادەنین بەرەو بانگی حەقیقەت بێن و بوونی تۆش نەفی دەکەنەوە. سەلماندنی خۆت و دەرچوون لەئەشکەوت، گەورەترین هەڕەشەیە، بۆ لەقکردنی پیرۆزیە ڕوکەشەکانی ئەوان.

لدیدی (بیکن)نو، کمک بربستی کنکرتی هن، ک
<<بپیکر>> ناوی بردوون، گ لخبوون و بیرکردنوی تندروست
دگرن، پویست بیان شکنن. ئوانیش ئمانن:
(بتی بازا، بتی خ، بتی شان، بتی ئشکوت)

بتی بازا، لدیدی بیکنو، ئو زمانی، ک پیوندیکان پکو دبستت و گروپک لبازنیکی زمانوانی بازایدا دروست دکات، ک ببیساو لژیکی تندروست، ستدردبن و استی ناپکن و دوورن لزمانی امان و بیرکردنو. هریک (لبتی خ و شان) خ؛ ک میکانیزمکی کمایتیو گر لوی مرڤ، لسروی ئینتما ب گروپکی یان خکی بیای ئاکاری و تندرووست بدات. شان ئو سبر و نواندانن، ک وکو ماسک و شاردنو، یان بخاتری ئوانی تر، یان لژر کاریگری کمگا دینونن.
بتی ئشکوت: جودا لمیتافری ئشکوت، ببوایی بیکن هریک لئیم، خاونی ئشکوتکی شارین، ک دوونیا بینی خمانی تدا دبینین. بواتایکی ونتر، ئم گروپی ئگ سنترین، ل سنگی ئینتما بگروپ و ئایین و ئایدلژیا و نتو، ئوانی تر نفی دکینو و بیا لسر وداوکان ددین. یان دونیا بینی و خوندنومان، بشک ل سز و عتف. وکو هیراکلیتس د:" ئوان لجیهان بچوککیاندا، سرگرمی گان بدوای زانین، نک لجیهانی گور و فراوان".

سرچاوکان:

گریت تامسن، فلسفی دیکارت:
ورگانی پشو محمد
ت.ز. لاقین فلسف ب هموان
ورگانی: ئارام محمود.
فلسفی نوی ئوروپا، د حمید عزیز
francis bacon : neues organon.teil band.i.(hrsg)von wolfgang
.krohn. felix meiner verl . hamburg 1990,s .99.ar.38

خەم لە (داگیرکردنی تاریکی) بەختیار عەلی ..گۆران سەباح

با ڕۆمانەکە بە یەک ڕستە کورت بکەمەوە.
تورکیە هەوڵ دەدات زمانی کوردی بنبڕ بکات، کەچی لە ١٩٧٧ پەتایەک بڵاو دەبێتەوە، تورکی کوردکوژ زمانی خۆیان بیر دەچێتەوە و تەنها بە کوردی قسە دەکەن.
دەتوانم ئەم ڕستەیەی سەرەوە کورتتر بکەمەوە: تورکیە کوردی بنبڕ دەکات بەڵام تورکەکان زمانی خۆیان لەبیر دەچێت و بە کوردی قسە دەکەن. لەوەش کورتتر دەتوانم: تورکیە کوردی دەسڕێتەوە و فریای (تورکی)ش ناکەوێت.
ئاخۆ ناتوانم بە کەیفی خۆم بڕێسم و بە سەت ڕستە باسی ڕۆمانەکە بکەم؟ دەتوانم. خوێندکارێکی پۆلی هەشتیش دەتوانێت. درێژدادڕی هونەر نییە، کورتبڕی هەوە.
ئەگەر دەتوانی بە شەش وشە پەیامەکەت بگەیەنی، بە پازدان ڕیز دەکەی. خۆ نووسین گەمەی منداڵان نییە، هی خەڵکی فاوانیش نییە. کاکە ڕۆمان زبەدانی وشە نییە (باسی پێشووم بخوێنەوە). دەربڕین بە کورتترین ڕێگە وەستای دەوێ، تەنها نووسەری بە ئەزموون دەرەقەتی دێ. ئەی خۆ بەختیار ئەزموونی هەیە لە نووسین. عەجەبە دە ڕۆمانێکی ٧٠٠ لاپەڕەیی بە قەبارەی گەورە دەنووسێت؟

کێشەم لەگەڵ ڕۆمانی درێژدا نییە، لەگەڵ بە سەرەوبەری و ناماقووڵییە لە نووسین.

گوتومە و دەیڵێمەوە: کێشەی بەختیار فیکر نییە، نووسینە. بیرمەندێکی مەزنە و شانازی پێوە دەکەم، بەس کەلەوارە لە هونەری نووسین. ناتوانێت کورت و جوان و ڕەوان بنووسێت، ناشیەوێت فێر بێت. بڕیاری داوە تەنها بە گوێی خۆی بکات و هەر خۆیشی پێ ڕاست بێت.
کێشەی ئەو هەر درێژدادڕی نییە، جوینەوەی وشە و ڕستە و پەرەگرافە. زۆر چت هەن ئەلف و بێی ڕێنووس و نووسینن، نایانزانێت. (دەزانم جیایە لەگەڵ (دەزانم بەکاری ببەم). نەزانین عەیب نییە، وێرانکردنی زمانی کوردی عەیبە. کاکە داکەسە، وا مەکە.

لە خوارەوە بە وردی هەڵە و پەڵەی ڕۆمانەکە دەخەمە ڕوو، هی نووسەرێکی تازە دەستی دابێتە نووسین و یەکەم ڕۆمانی بێت.

خەفەتەکە ئەوەیە هەڵەکانی بۆتە ڕاستی و باو. ناکرێ ڕێ بە هیچ کەس بدەین زمانی کوردی ڕەزیل بکات. چەند عەیبە ڕۆمانێکی ئەستوور لەسەر زمان بنووسی و هێندەش کۆلەوار بیت لە زمانی نووسین. ئاخر ئەم هەڵانە کار لە نەوەی نوێی نووسەران دەکەن. کردیتیشیان. دەیان گەنجی نووسەر لاسایی بەختیار دەکەنەوە، ل□ بەر ناوەکەی، وا دەزانن ئەوە ڕاستەکەیە. کاکە وا نییە. تکاتان لێ دەکەم وا نییە.
پێش ئەوەی باسی کەموکوڕییەکان بکەم، دەبێ ڕاستییەکی تریش بڵێم: بی□ر□کەی ڕۆمانەکە نایابە. دەبێ هەموو دنیا ئەم ڕۆمانە بخوێنێتەوە، ئەوجە لە دڕندایەتیی تورکیە بەرانبەر بە کورد تێدەگەن. هێندەی ئەم ڕۆمانە خزمەتی پرسی کورد دەکات لە تورکیە، پەکەکە لە هەشتاکانەوە تا هەنووکە پێی نەکراوە. پێشی ناکرێت. بەڵام بەو کەموکوڕییانەی ئێستەی، هیچ چاپخانەیەکی پڕۆفێشناڵی بیانی چاپی ناکات.
ئەوانەی لە خوارەوە باسیان دەکەم سەتا پەنجای کێماسییەکانن و هەڵەی چاپیش نین. سەتا پەنجاکەی تر جێدەهێڵم بۆ ڕەخنەگرانی تر.

درێژدادڕی

هێندە داوی داوەتێ بێتامی کردووە. تەنیا ئەوە دەڵێم، ڕۆمانەکە پێویستی بە ئێدیتێکی باشە. من ئێدیتی ئەم ڕۆمانە بکەم، دەیکەمە ٣٠٠ لاپەڕە، بێ ئەوەی ل□ ن□□□اوەڕۆکەکەی کەم بکەمەوە. بەڵێ ٤٠٠ لاپەڕەی قسەی قۆڕ و زیادەیە. جوینەوەیە. کورد دەڵێ: هێندەی مەڕێسە.
لاپەڕە ١٠٣ و ١٠٤ دیالۆگی وەزیرەکانە، لە لاپەڕە ١٠٥ دێ قسەی ئەوان دەجوێتەوە. لە لاپەڕە ١٩٢دا دەنووسێ، “دکتۆر سینان سوپاسی کرد و گوتی “نا، سوپاس”. ئەمە بێ لەوەی ڕێستن و کۆلەوارییە لە نووسین و دەربڕین، حسێبنەکردنە بۆ ئاستی خوێنەریش. کاکە ئەتو خوێنەرت پێ چییە؟
ناوهێنانی کارەکتەر
(عیسمەت ئۆکتای) یەک لە کارەکتەرە سەرەکییەکانە. چیرۆکخوان (کەسی سێیەمی تاکی هەموو شتزان) دەمێک بە عیسمەت ناوی دەبات و دەمێکیش بە ئۆکتای. خۆ لەگۆترە و خۆڕایی نییە. بۆ سەر لە خوێنەر دەشێوێنی؟ هەمان شت ڕاستە بۆ تاریق ئاکانسو و عەبدولڕەحمان کەسابئۆغلو و هتد. ئەمە واتا□ نووسەر لە بیری چووە پیشتر چی نووسیوە.

کەسی سێیەمی تاکی هەموو شتزان

دیارە چیرۆکخوان (نەرەیتەر) نووسەرەکەیە. هەندێ جار نووسەر بیری دەچێت و دەیکاتە کەسی یەکەمی تاکی هەموو شتزان. لە لاپەڕە ١٧:
"ئەحمەد ئەکتای لەبەردەم مەولوددا ترسەکانی خۆی دەرنەخست، بەڵام هەستەکی ناوەکی پێی گووت گەر هەی نەخۆشییەکەی عیسمەت پەیوەندی بە کارەکی ئابڕووبەرانەوە هەبێت، چاکترە بێدەنگی لێ بکەم، چاکترە ئەو ڕێگایە نەگرم و شتەکی تر بدۆزمەوە زیانی بۆ ناوبانگی خانەوادەکەمان نەبێت."
پاشان هە لەر لە لاپەڕە ١٧، پەرەگرافی سێیەم، دەیکاتە کەسی یەکەمی کە: "ناتوانین بڵێین دکتۆر سەبری ئەیوبی هەبوو . . . "
لە لاپەڕە ٦٨١، بەشی ٨٢، لە کەسی سێیەمی تاکی هەموو شتزان دەبێتە کەسی یەکەمی کە. "چوار ڕۆژ بەر لەوەی بگەینە کۆتایی ساڵە . . ."

ڕێزمان

جیاکردنەوەی زەمەنی ڕابردوو و ڕانەبردوو ئەلف و بێی ڕێزمانە. لە زۆر شوێن نووسەر هەردووکی تێکەڵ کردووە. گۆڕانەوەکە بۆ زەمەنی ڕابردووە، بەڵام لە لاپەڕە ١٣٩، ١٤١، ٢٢٧ ٣٩١، ٥٤٣ و چەندان شوێنی تر لەهیکەڕا دەبێتە ڕانەبردوو. بۆ نموونە، لاپەڕە ٢٢٧، "ژمارەی قوربانییانی دەستی گورگە بۆرەکان لەم ساڵانەدا هەزاران هەزار کەسە، سەد هەزار ئەندمی مەشقدیدەهان هەیە . . . "
لە لاپەڕە ٣١٤ زەمەنەکە ڕابردووی دوورە: "جەوهەر هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشابوو، بە غەمەوە پێکێکی هەڵدابوو، بەڵام بە پێکەنینەوە گووتبووی . . ." هەروەها لە لاپەڕە ٥١، "دکتۆرەکان هەوڵیاندابوو لە ڕێگای چارەسەری ئەلیکترۆنییەوە کە بە نەخۆشانی کێشە دەروونییەکان دەکرا، ئەو زمانە لە یادچووەوەی سەری عیسمەت زیندووبکەنەوە." هەڵەیە. دەبێ بە ڕابردووی سادە بێت، "جەوهەر هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشا . . ."

لە لاپەڕە ٣٠٧، سەرەتای بەشی ٤٣، ڕابردووی بەردەوام بەهەڵە بەکار براوە: "ئارسین لەسەر دەستی . . . لە ماوەی ساڵێکدا زمانێکی ڕەوانی کوردی قسەیدەکرد." دەبێ ڕابردووی سادە بێت، ". . . کوردییەکی ڕەوان فێر بوو."
کێشەی تێکەڵکردنی تاک و کۆ هەیە. بۆ نموونە، لە لاپەڕە ٤٨، "هیچ مەخلوقەک . . . ناژین". دەبێ وا بێت، "هیچ مەخلوقەک . . . ناژیت."
لە لاپەڕە ٥٥، تاریق ئاکانسو بە ناڕاستەوخۆ قسە دەکات. "لە هەموو جێگایەک دەیگووت، من بە تەنیا هیچم پێ ناکرێت، پێویستم بە مامۆستای تورک هەیە، پێویستم بە سەربازی تورک هەیە." ئەوە قسەی

ڕاستەوخۆ نییە، دەبێ وا بێت: "لە هەموو جێگایەکدا دەیگووت، ئەو بە تەنیا هیچی پێ ناکرێت . . ." سەیرە دوای نووسینی دوازدە ڕۆمان قسەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لێک نەکەیەوە.
لە لاپەڕە ١٧٥دا دەڵێ، "عەلی ئیحسان لەسەر لێواری تەختەخەوەکەی دادەنیشت . . ." ئەمە ڕابردووی بەردەوامە کە دەبێ ڕابردووی سادە بێت، "دانیشت". لە لاپەڕە ٢٨٩ و ٢٩٠ هەمان هەڵە هەیە.

ڕێنووس

خەزگە کورد لەسەر یەک ڕێنووس ڕێک دەکەوت. پیاو ڕاست بڵێ، لەسەر ئەوە کۆکین کە چاوگ بە یەک وشە دەتێ نووسین. بۆ نموونە: دروستکردن، بڕیاردان. لە حاڵەتی کار لێک جیا دەکرێنەوە: دروست دەکات، بڕیار دەدات. نابێ و ناکرێ و تاوانیشە بەختیار بەکەیفی خۆی بەناو بکەوێت و زمانی نووسینی کوردی تێک بدات. ئەو پێکوەیان دەنووسێنێت. بۆ؟ تکایە چی تر وا مەکە، لەبەر خاتری من نا، لەبەر خاتری زمانی نووسینی کوردی، ئەگەر خەمتە.
زاراوەسازی و دەربڕین
ویلیەم زینسەر (William Zinsser) لە کتێبە نایاب و پڕفرۆشەکەیدا (On Writing Well) دەڵێ: دەبێ نووسەر ڕێز لە وشە بگرێت و ڕەگیان بزانێت، ئەگینا بە نووسەرێکی سەرەڕۆ دەچێت. بەختیار، تکایە، ڕێز لە وشە بگرە.
لە لاپەڕە نۆ، دە و یازدە وشەیلی بیمارستان، خەستەخانە و نەخۆشخانە هەن. لە لاپەڕە ١٣، لە پەرەگرافی سێیەمدا دەڵێ، "بەڕێوەبەری نەخۆشخانە . . ."، لە لاپەڕە ١٤دا دەڵێ، "بەڕێوەبەری بیمارستان . . . ". یەکیان بەکار ببە، پێشانمان مەدە چەند موڕادیف دەزانی.
لە لاپەڕە ١٨دا دەڵێ، "دکتۆری بەڕێوەبەری خەستەخانەی نوشەهیر . . ."، مەبەستی بەڕێوەبەری خەستەخانەکەیە، بەڵام لەم ڕستەیە وا دەردەکەوێت کە بەڕێوەبەری خەستەخانەکە دکتۆری خۆی هەبێت. لە لاپەڕە ٤١، بەشی حەفتەم، دەنووسێ، " ماشێنی فریاگوزاری پزیشکی"، دواتر دەڵێت ئەمبولانس، دواتر ئۆمبولانس. کامیانە؟ بۆ سەروبەری وای زۆر تێدایە.
لە کوردی دەنووسین، "بیری کردەوە، بیر دەکاتەوە؛ ویستی بڕۆ، ویستم بڕۆم"، قەت نانووسین، "ویستی بیر بکاتەوە". لە لاپەڕەی یەکەم و ٤٥دا دەنووسێ، "ویستی بیر بکاتەوە . . ." کاکە بۆ چ هەقێک ڕێ بەخۆت دەدەی زمانی کوردی وا ڕەزیل بکەی؟

لە لاپەڕە ٥٠دا دەنووسێ، "بە خێراییەک لە خێرایی مردن دەچوو،

بێهۆش بوو، بەڵام لەگەڵ بێهۆشیشدا هێشتا تروسکەیەک لە هۆشیاریی هەبوو بڵێ بێهۆشم." تو شەرەفت ئەوە چییە؟ ها؟ سەتان ڕستەی وات ڕیز کردووە، خۆشت نازانی چیت نووسیوە.
لە لاپەڕە ١٠١دا دەڵێ، "زرمەی تەلەفۆن . . . "، زرمە بۆ تەلەفۆن بەکار نایەت. لە لاپەڕە ٢٩٠دا دەڵێ، "موحافەزەکارتر". لە لاپەڕە ١٤٣دا دەڵێ، "دەمێک لەخۆشتن تەواو بوو و هاتە دەرێ"، هەڵەیە. لە لاپەڕە ١٤٣دا دەنووسێ، "تەوقەیەکی کورت" و لە ١١١ش دەنووسێ، "تەوقەیەکی دەستانە"، دیارە تەوقەی درێژ و دوژمنانەش هەن.
ئەمانەش هەڵەن، تکایە ڕێز لە وشە بگرە: ئاژە بدەن، ڕێسازیبوون، ئەوتەی، جێگای خەوکەی، خانووی بێ بناغە، کابە، هەوای کراوە، دەشت، بەچووندان، قوشقی، ڕوقی، بوغرد، پرسچی، پرسیاری دوور، ئەمانە و دەیانی تر. کەس ناڵێت پرسیارەکی دوور یان پرسیارەکی نێزیکت لێ دەکەم. کەس ناڵێت خانووی بێ بناغە، هەموو خانووێک بناغەی هەیە. بەچوون نادرێت، دەتە دەربڕین. بابەتەکە زۆر درێژ دەبێتەوە بۆ هەموویاندا بچم و ڕاستیان بکەمەوە.
چاکی کردووە هەندێ وشەی هەولێری بەکار بردووە، بەڵام زۆربەیان هەڵەن. بۆ نموونە، وشەی (لەمێژە) چەند جارێک هاتووەتە دووبارەکردنەوە، بەم شێوەیە هاتووەتە نووسین (لە مێژە).

خاڵبەندی

نیشانەی پرسیار (؟) خاڵی لە پاش دانانرێت، هەڵەیە بەم شێوەیە بینووسین (؟.). خاڵ و نیشانەی پرسیار دوو شتی جیاوازن و کاریشیان جیاوازە. ئەم هەڵەیە، زۆر تووڕەی کردم، لەم لاپەڕانەدا هەیە: ١٩، ٢١، ٣٤، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٥٤، ٧٢، ٧٣، ٧٥، ٧٨، ٥٢٤، ٦٠١، ٦١٢، ٧١٧.

دیالۆگ یان وتار

دیالۆگ لە ڕۆماندا ئیشی خۆی هەیە. سەتا نەوەتی دیالۆگەکان لە (داگیرکردنی تاریکی) وتارن، ئەمەش گەڕانەوەکەی سەقەت کردووە. چۆن دەبێ دیالۆگ هەندە درێژ بێت؟ سەیری لاپەڕە ٢٠ بکە. لاپەڕەیلی ٣٦، ٣٧ و ٣٨، وتارەکی تەواون لەمەڕ دڕندایەتیی تورک. بەشی ١٧ وتارەکی درێژە، ئەو دەمەی تاریق ئاکانسو باسی ورچەکە دەکات. دیالۆگەکانی نێوان وەزیری تەندروستی و ناوخۆ، سەرئێشەن. لاپەڕە ١٧٩ و ١٨٠ وتارێکە لەبارەی هەربەرت سپێنسەر لەسەر زاری تاریق ئاکانسو. پێویست ناکات نووسەر پێمان بڵێت چەند لە هەربەرت تێگەیوە.
ئیمران قسە لەگەڵ پەنگەکە دەکات لە ئەنکەرە، درێژ و بێزارکەرە (لاپەڕە ٢٨٨)، لاپەڕە ١١٥ وتارەکی درێژە لەسەر زاری تاریق ئاکانسو.

لاپەڕە ١١٦ زۆروەڕییەکی بێ مانایە لە نێوان ڕەمەزان و تاریق لە کاتی ڕاوەماسیدا. هەر یەک لەمانە بە یەک پەرەگرافی چوار ڕستەیی دێتە چارەسەرکردن.
دیالۆگەکانی دکتۆر سینان و عەلی ئیحسان، ئەوانە هەر نایەنە باس.
دیارە نووسەر تام لەو بێ سەروبەرییە دەکات. نووسەرم نەبینیوە هێندە فشەی بە نووسین بێت.
چۆنێتیی نووسینی دیالۆگ لە توانستە هەرە سەرەتاییەکانی نووسینە. شێوازی نووسینی دیالۆگەکانی ئەم ڕۆمانە هەڵەیە. بۆ خاتری زمانی کوردی لەنێو پاش وای بنووسە: ئەو گوتی، ” . . . . . “

تۆن (Tone)

تۆنی نووسین وەک تۆنی قسەکردنە. بە ڕووخۆشی، بە مۆنی یان بە تووڕەیی قسە دەکەی؟ نووسینیش هەمان شتە. تۆنی نووسەر بەرانبەر سەلما، زەینەب، فاتیح، مەهدی، عیسمەت، عەلی ئیحسان، ئارسین، هتد یەک تۆنە. تۆنێکە حوکم بەسەر کارەکتەرەکاندا دەدات. بۆ نموونە لە لاپەڕە ٤٥دا دەنووسێ، “کچە قەحپەکەی پەکشان.” تۆنێکی ڕقەستوورە بەرانبەر بە کورد و تورک و ئەرمەن و یۆنانییەکانیش. ئەم تۆنە گێڕانەوەکەی خنکاندووە.
دەنگ و ستایل (Voice and Style)
جیاوازی چییە لە نێوان دەنگ و ستایل؟ جێیمس سکۆت بێڵ (James Scott Bell) دەڵێ، “دەنگ تۆنی وشە، ڕستە، پەرەگراف و لاپەڕەکانە. ستایل ئەو هەستەیە خوێنەر دوای خوێندنەوەی ڕۆمانەکە هەستی پێ دەکات. دەنگ و ستایل و تۆنی بەختیار لەم ڕۆمانە بێتامن. هەناسەی خوێنەر تووند دەکەن. خوێنەر پێیان قەڵس و قەبز دەبێت. دەنگ و ستایل و تۆن ئاستی هونەری پێشان دەدەن، بەم پێیە، ئاستی هونەریی ڕۆمانەکە زۆر نزمە. باوەڕت بە من نییە؟ بڕۆ ڕۆمانەکە بخوێنەوە، ئەوجە دەزانی باسی چی دەکەم.

پەرەگراف

پەرەگراف برێتییە لە ڕستەیەک یان کۆمەڵە ڕستەیەک بۆ باسکردنی خاڵێک یان بیرۆکەیەک. ئەرکی پەرەگراف ڕێکخستنی بیرۆکەکان و ڕوونکردنەوەیانە بۆ خوێنەر. پەرەگرافی ئاسایی لە سێ تا پێنج ڕستە پێک دێت. پەرەگرافیش هەیە یەک ڕستەیە. کاکە ئەوە پازدە ڕستە بۆ تۆ. بەس هیچ مانای نییە پەرەگرافێک دوو یان سێ لاپ□□□ ب□ت. ئەوە ڕەزیلکردنی زمانی کوردییە. گاڵتەکردنە بە خوێنەر و هونەری نووسین. دیزاینی پەرەگراف لە ڕۆمان هونەرە. تەکنیکێکە بۆ

کیشکردنی سەرنجی خوێنەر. ڕۆمانەکە پڕە لە پەرەگرافی درێژ درێژ، ئابڕووی پەرەگراف و ڕۆمانی بردووە. نموونەت دەوێ؟ تەماشای ئەم لاپەڕانە بکە: ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧. یـــان، هەر چۆنـــی کتێبەکە بکەیەوە، دەیبینی.

پڵۆت

جوانیی پڵۆت لە بێخەوشییەکەیدایە. پڵۆت نابێ کەلێن و چاڵی تێدا بێت. خۆ هەموو کارێک بای خۆی کێماسی هەس، بەڵام (داگیرکردنی تاریکی) تژییە لە خەوش، کەلێن و چاڵ. بۆیە دەڵێم نابێ بەو حاڵەی ئێستەی بچێتە بەردەمی هیچ چاپخانەیەکی پڕۆفێشناڵ. ئەمە جگە لەوەی پڵۆتەکە کڕۆنۆلۆژی و سواو و دووبارەیە. کاکە قەیناکە با وا بێت، بەس تۆزێک بە وردی کارت لەسەر کردبا.
ڕۆمانەکە لە ١٢/٧/١٩٧٧دا دەست پێ دەکات. عەلی ئیحسان درەنگ دێتە ناو بابەتەکە، لە لاپەڕە ٥٦٦دا دەڵێ، “ئەوە دە مانگ زیاترە لەگەڵ نەخۆشییەکەیە . . .” کەچی بۆ عەلی ئیحسان تەنیا شەش مانگە. جیاوازیی چوار مانگ چاڵێکی گەورەیە لە پڵۆت.
نووسەر هێندە ماندوو بووە بە درێژکردنەوە و ڕێستن، دیسان دەیڵێمەوە لە زۆر شوێن ئاگای لەوە نەماوە پیشتر چی نووسیوە. بۆ نموونە، لە لاپەڕە ١٠دا دەڵێ عیسمەت هەستی بە گۆڕان و ترس نەکرد، پاشان لە لاپەڕە ١٢، کاتێ بەڕێوەبەری نەخۆشخانەکە دێتە لای، دەڵێ عیسمەت ئەو ترسەی نەماو بوو. دیسان لە لاپەڕە ١٩دا دەڵێ عیسمەت ترسی دوێنێی نەمابوو، پێشتر دەڵێ ترسی نەبووە. بێ لەوە، کابرایەک بەیانی لەخەو هەستێت و زمانی خۆی بیر بچێتەوە، چۆن دەستی دەچێتە تراشینی ڕدێن و بەرچایی.
نووسەر عیسمەت بە تورکێکی ئەسڵی و توندڕەو دەناسێنێت، بەڵام لە کۆتاییەکەی تێدەگەین، هێندە ئەسڵ نییە، چونکە دایکی کوردە. سەر و بنی یەک ناکاتەوە.
سەرەتا ژن و کەسوکاری عیسمەت زۆر خەمیانە، پاشان لە لاپەڕە ٢١دا لی□ژنەکە بڕیار دەدات بیگوازنەوە بۆ ئەنکەرە، هیچ ڕای ژن و کەسوکاری وەرناگیرێت. ئەمە کەلێنێکی گەورەیە.
کاتە سەرەکییەکان ئەمانەن: ١٩٧٧، ١٩٧٨، ١٩٤٥، ١٩٤٦، بەڵام هیچ شتێکمان پێشان نادات کە بەو ساڵانە بچێت. وەسفێکی دەرەوە، جلوبەرگ، یان هەر شتێک.

وەرە تۆ لە ٧٠٠ لاپەڕەدا بیرت بۆ ئەوە نەچێت ڕستەیەکی کرمانجی بنووسی. نەزانین عەیب نییە، نەپرسین عەیبە.
لە لاپەڕە ٢٥، لە سەرەتای بەشەکەدا مێژووی نووسیوە، کەچی دواتر

دەڵێت بەیانییەک، بیری چووە لە سەرەوە کاتەکەی نووسیوە.
لە بەشی ٣٠، ئەفسەری چاودێر بە تاریق دەڵێ کەوا کوردەکان ئیش ناکەن، دواتر دەڵێ، "کارەکە بە باشی دەکەن".
لە لاپەڕە ٢٠٣، کرێکارە کوردەکە بە تاریق دەڵێ، "تەنیا کرێکارە و شتێکی کەم دەزانێت لە زمانی تورکی . . . " پاشان لە لاپەڕە ٢٠٤ دەڵێ لە سامسون فێری تورکی بووە و زۆر باشیش دەزانێت.
لە لاپەڕە ٢١١، باکلان و عەلی ئیحسان سەر و بیرەیەک داوا دەکەن، واتە دوو بیرە، کەچی گارسۆنەکە چوار بیرەیان بۆ دێنێت.
لە لاپەڕە ٤٧ و ٧٧ باسی تیرباران دەکات، پاشان لە لاپەڕە ٢٣٧ کارەکتەرەکە گوللەباران دەکرێت.
لە لاپەڕە ٢٣٢، (مەتین)یان هێنایە بەردەمی تاریق، لە لاپەڕە ٢٣٣ دەڵێ تاریق چووە لای مەتین. کاکە کەنگین نووسینی ڕۆمان ئەوها بووە؟

ناولێنان لە کارەکتەر

پێویست ناکات هەموو کارەکتەرێک ناوی هەبێت. ڕۆمان هەیە کارەکتەرەکانی بێ ناون، ئەوە بابەتێکی ترە. بەس بە گشتی لە ڕۆماندا، ئەوانەی ڕۆڵیان هێندە نییە، پێویستیان بە ناو نییە. بۆ نموونە، یوسفی باوکی عیسمەت، ئەبروی دایکی، مەولودی برادەری، عەبدولڕەحمانی سەرۆک لق لە نوشهیر، ئەحمەدی برای و جەلال ئەرتوغ، ئەیوب خانی وێنەگر، ئەهەم و ئیزەت و دەیانی تریش. هەش ڕۆڵی گرینگە و ناوی نەداوەتێ، بۆ نموونە، ئەو پیرەمێردە کوردەی بە کوردی قسە لەگەڵ عیسمەت دەکات (لاپەڕە ٥٢). ئەو گەنجە تورکمانەی یارمەتی عیسمەت دەدات (لاپەڕە ٧٠٧).

ئەمانەی خوارەوە بۆ من جوان بوون و تامم لێیان کرد:

• تێکهەڵکێشی دوو مێژوو (١٩٧٧/٧/١٢-١٩٧٩) و (١٩٤٥-١٩٧٧ لەوێشەوە بۆ١٩٩٤). گێڕانەوەکە کۆنەڵەزییە، سواوە، کۆنە، بێتامە، زێتر بە کتێبی مێژوویی دەچێت، بەڵام تێکهەڵکێشی هەردوو کات جوانە.
• بوونی کارەکتەری جۆری داینامیکی (dynamic character)، واتە کارەکتەر گۆڕانی بەسەردا دێت. ئارسین تاریق دەبێتە یەنار سیزار؛ عیسمەت ئەکتای دەبێتە یوسف عیرفان؛ زەکی ڕەزا باکلان دەبێتە هونەرمەند و بە کوردی گۆرانی دەڵێت. هەر لە سوندە، دوا ڕستەی ڕۆمانەکە کە گۆرانییەکی زەکییە بە کرمانجی هاتووەتە نووسین.
• لە لاپەڕە ٢٢٩دا دەڵێ، "تاکە شوێن ئازادانە بە کوردی تێیدا قسە بکەی شێتخانەیە."

• کوردێک لە ئەستەنبۆلەوە دێت کوردەکان فێری زمانی جەستە دەکات بۆ ئەوەی بە تورکی قسە نەکەن.
• جەوهەر سیزار و ماڵباتەکەی سەعات دووی شەوە هەڵدەستن بۆ کوردی قسە دەکەن بۆ ئەوەی زمانەکەیان بیر نەچێتەوە.
• کارەکتەری ئارسین و دژایەتیکردنی باوکی. ململانێی کوڕ و باوک. ڕاستە بابەتەکە کۆنە، بەس زیندووە.
• خۆکوشتنی تاریق ئاکانسو زۆر سەرنج ڕاکێشە. لە دارێک دەتەبەستانەوە و دڕندەکان تەواوی دەکەن.

بۆ ئەوەی بەختیار هونەری نووسین و دەربڕینی خۆی دەوڵەمەند بکات، پێشنیاری بۆ دەکەم ڕۆمانەکانی ئارام محمد، گۆران سەباح، عومەر سەعید، کیاکسار ئەحمەد، میران ئیبڕاهام و هۆشەنگ شێخ محمد بخوێنێتەوە. ئەگەر بەوانەش قایل نییە، با ڕۆمانەکانی ماکسێنس فێرمن بخوێنێتەوە، زۆر کەیفی بۆ ڕۆژئاوا دێ. بەو لە ڕۆمانی نوێی ئەو هەڵانەی سەرەوە دووبارە بکاتەوە، ئەوا ناچارم بڵێم تووشی (دەنینگ-کروگەر ئیفێکت) بووە.

کاری ڕێکلامی هونەری کاریکاتێر.. هەندرێن خۆشناو

کاریکاتێر لە ڕێکلامدا و بەتایبەتی لە ڕێکلامی بازرگانیدا بە شێوەیەکی فراوان بەکاردێت، لەوانەیە زۆربەی ڕێکلامەکان لە ڕۆژنامەکاندا کاریکاتێریان لەگەڵدا بێت، کاری ڕێکلامکردن و ئەرکی بەکاربردن لەیەك جیاوازن، بەوەی کە کاریکاتێر بە شێوەیەکی گشتی ئەرکێکی بەکاربردن جێبەجێ دەکات، بەڵام ئەو کاریکاتێرەی کە کاری ڕێکلامکردن دەکات، کاریکاتێرێکە تایبەت بۆ ڕێکلامەکە دروستکراوە، کاریکاتێریش لە ڕێکلامی بازرگانیدا هەروەك کاریکاتێری فێرکاری وایە، ناتوانین بە کاریکاتێری دابنێین بەمانای وشە، چونکە بێبەشە لە زۆرێك لە بنەماکانی کاریکاتێرەوە، ناوەڕۆکەکەشی بە شێوەیەکی سەرەکی پەیوەستە بە ناوی ئەو کاڵا بازرگانییەی کە ڕێکلامەکەی بۆ دەکرێت.
هۆیەکانی بەکارهێنانی کاریکاتێر لە ڕێکلامدا زۆرن، یەکەمیان

ئەوەیە کە ڕێکلام هەوڵی ناوبانگ دەرکردنی ناوی کاڵایەك دەدات، بۆیە بەکارهێنانی گاڵتەجاڕی و هێنانەکایەی کەسایەتی و چیرۆکەی گاڵتەجاڕییەکان سەبارەت بە ناوی کاڵایەکی بازرگانی، دەبنە هۆی پاراستنی ناوی کاڵاکە لە یادەوەری خوێنەراندا، بەمەش دەبێتە هۆی ناوبانگ دەرکردنی ئەو کاڵایە، لە هۆیەکانی تریش سوودی کاریکاتێرە لە فێرکردنی خوێنەر لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو کاڵایە، واتا کاریکاتێر لە ڕێکلامی بازرگانیدا هەندێك جار کاری فێرکاریش دەکات، لە هۆیەکانی تریش سانایی گەیاندنی زانیارییە دەربارەی کاڵایەك بە بەکارهێنانی کاریکاتێرەوە، و ئاسانی قبوڵکردنی ڕێکلام لەلایەن خوێنەرانەوە بەهۆی کاریکاتێرەوە، و چەندین هۆی تریش.

خولی ڕێکلام لە بازاڕدا بە سێ قۆناغ دیاریدەکرێت:

1- قۆناغی فێرکردنی جەماوەر

2- قۆناغی کێبڕکێ

3- قۆناغی پاراستنی ناوبانگی، هەر قۆناغێك لەم قۆناغانە شێوازی تایبەتی خۆی هەیە، ئەوەی کە تایبەتمەندی دەبەخشێتە کاریکاتێر، ئەوەیە کە بۆ هەر سێ قۆناغ گونجاو و شیاوە، دەتوانرێت بە کاریگەرییەوە لە هەر سێ قۆناغەکاندا بەکاربێت، لەوانەیە کاریگەرییەکەشی لە قۆناغی فێرکردنی جەماوەر بەرزتربێت، کە باس لە دابەزینی کاڵایەك دەکرێت لە بازاڕەکاندا، ئاماژە بە جیاکاریی و باشیەکانی ئەو کاڵایە دەکرێت، و باس لە چۆنیەتی بەکارهێنانیشی دەکرێت، لەوانەیە کاریکاتێر لێرەدا ڕۆڵێکی دیکەش بگێڕێت، ئەویش راکێشانی سەرنجی خوێنەرانە بۆ ڕێکلامەکە، بێجگە لە ڕێنیشاندەری بۆ سیفەتەکان و ڕێگاکانی بەکارهێنانیشی، کاریکاتێر سروشتیانە سەرنج بۆ لای خۆی رادەکێشێت، و ئەگەر ڕێکلام تەنیا بە دەقی نووسراو قایل بێت، لەوانەیە خوێنەر هەر سەرنجی نەداتێ، بەڵام لە کاتی بوونی کاریکاتێر، ئەوا جیاوازی لاپەڕەکە خۆڕەسانە سەرنجی خوێنەر رادەکێشێت، و تەماشای ڕێکلامەکە دەکات، لە قۆناغی کێبڕکێشدا ڕێکلام پێویستی بە چەندین شت دەبێت، بێجگە لە کاریکاتێر، نەخشەسازەکە دەبێت رەچاوی چەندین شت بکات، بۆ قایلکردنی خوێنەر بە بەرزی ئەو کاڵایەی کە ڕێکلامی بۆ دەکرێت، کاریکاتێر یەکێك لەو ئامرازە سەرکەوتووانەیە لەم قۆناغەدا، بەڵام بەتەنیا لەوانەیە ئامانجەکە نەپێکێت، لە قۆناغی پاراستنی ناوبانگیش، پشت بەستن بە کاریکاتێر و هێنانەکایەی کارەکتەرە کاریکاتێرییەکان، ئامرازێکی سەرکەوتووە بۆ گەیشتن بە ئامانجی ویستراو، لەوانەیە بەکارهێنانی کاریکاتێر لەم قۆناغەدا، چاکترین شێوازەکانی بەکارهێنانی کاریکاتێر بێت لە ڕێکلامدا، چونکە هێنانەکایەی کارەکتەری کاریکاتێریی کە دووبارە دێتەبەرچاوی خوێنەر، ڕۆژبەڕۆژ ناوی کاڵاکە دەبەستێتەوە بە

کارەکتەرە کاریکاتێرییەکە، زۆرێك لە خەرجی ڕێکلامکردن کەم دەکاتەوە، چاکتریش وایە کە کارەکتەرە کاریکاتێرییەکە بەبێ هیچ دەقێکی نووسراو بڵاوبکرێتەوە، یان دەقێکی بچوك تەنیا کاڵاکە بەبیر خوێنەر بهێنێتەوە، بەمەش ڕووبەرێکی فراوان ناگرێت لە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەکاندا، ئەمەش دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی خەرجی، و هەروا بواردان بە بڵاوکردنەوەی زۆرترین ژمارەی ڕێکلامی هاوشێوە لە ڕۆژنامە جیاوازەکانی تریشدا، بەمەش ڕێکلامەکە دەگاتە زۆرترین جەماوەر، لەلایەکی تریشەوە ئاستی کاریگەرییەکەی بەرزتر دەبێت.

هەڵوەستەیەک لە بەردەم ئەو تێرمەی شاعیر (غەمگین خدر) لەسەر زمانی ناشتوویەتی.. سەما مەلا

وەک ئاشکرایە زمان و فۆرمی شیعری جیاوازە لە فۆرم و زمانی چیرۆک و ڕۆمان، چونکە پانتایی شیعر تەسکترە لە پانتایی چیرۆک و ڕۆمان تاوەکوو شاعیر بتوانێت، بە فراوانی و بە دڵی خۆی باسی ڕووداوێک یاخود بەسەرهاتێک بکات، لێرەدا شاعیر دەبێت زمان و تەکنیکی تایبەت بەخۆی هەبێت تاوەکو بتوانێت ئەوەی لە خەیاڵیەتی وەک شیعرێکی جوان و پڕ چێژ پێشکەشی خوێنەر بکات.

ئەمەش زۆربەی کات، کاتێک ڕوودەدات کە شاعیر بۆ خودی خۆی بنووسێت، کاتێک شاعیر بۆ خودی خۆی نووسی. ئیتر ئەوانی تریش دەتوانن خۆیان لە ناو فەزای پەیڤەکان و هزری ناو دەقەکانیدا بدۆزنەوە بۆ ئەوەی هەست بە نامۆ بوون بکەن.

وەک لەم چەند دێڕەدا شاعیر باس لە ئازار و ماندووبوونی خۆی دەکات بەدەست ژیانەوە، کە دەشێت ماندووبوونی مرۆڤی مەدەنی بێت. دەشێت من بم، دەشێت هەموومان بێت.

(ڕۆژەکان هەرچییەکیان بۆ تاریکی پێ بێت
بەناو شەودی خۆیاندا،

ه□ر ت□د□پ□ن
ئەستێرەکی دیکەیش
هەر د□ژ□ت
گزنگێکی دیکەش،
هەر هۆگر دەبێتەوە
نهێنییەکان لە دڵی کەسدا ناشاردرێنەوە
ئازارەکانیشم
هی ئەوەنین گوێچکەکانتان بۆی شل بکەی
ناهێڵم خوێنی هیچ کەسێک بڕژێتە دەمارمەوە.)

یاخود دەڵێت:
(ئەوەتە دەستەکانی تۆش
ئیمزای غەمگینی بۆ ڕێزمانی ژیانم دەکات
ئەو ئێوارە تاریک و نەفرەتییە هات
دواجار ئەو ڕۆژەی کە ڕۆژی من نییە هات
دەروونم لە پێڵاوەکانم ماندووتر.)

شیعری باش و باڵا ئەوە نییە، پڕ بێت لە وشەی قەبە و ڕەمز و شاراوە، کە تەنیا شاعیر خۆی تێی بگات، بەڵکوو شیعری باش ئەوەیە کە بە زمانێکی سادە، بەڵام بە کۆدێکی تاڕادەیەک ون خوێنەر بیخوێنێتەوە و تێی بگات. واتە بە وشەی سادە دونیایەکی گەورە دروست بکات، چونکە دواجار دەقەکە تەنیا هی خۆی نییە، بەڵکوو بەشێکە لە خوێنەر، واتا بەشێک لە خۆی پێشکەش بە خوێنەر دەکات کە بەرهەمەکەیەتی،
وەک لەم دێڕەدا شاعیر بە زمانێکی سادە و بێ گرێ باس لە خۆشەویستییەکی ڕابردوو دەکات بێ ئەوەی بیەوێت ئەو خۆشەویستییە پیس بکات بەهیچ وشەیەکی زبر و ڕەق

*(ئێستا کە لەناو ئەو پ□یقانەدا دەژیم
ئێستا کە بیر لە لێوەکانی دەکەمەوە
خەریکە وەک هەنجیر دەبمە موڕەبا؟)

ستایلی شیعری غەمگین خدر وەک هەمیشە تایبەت نییە بەیەک جۆری شێوازی شیعر و هەروەها با بەتێکی دیاریکراویش، بەڵکوو دەتوانی لە دێڕەکانیدا (خۆشەویستی و عەشق و یاخی بوون و نیشاندانی ناشیرنییەکانی کۆمەڵگا و یاخی لە سیاسەت و تەنانەت پیسبوونی ژینگە و جوانی شارمان نیشان بدات...هتد.) نیشان بدات و هەر یەکێکیش بە شێوازێک.

ئەوەتا لە چەند دێڕێکی تردا دەڵێت:

(بەڕاکردنێکی سپی
تڕۆمبێلێک جادەکان قووت دەدات
دانیشتووین و لە ناو ئەو غارە غارە
دووکەڵ لە قوونی دەکەخەت
هەولێر لە پاشمان بەتە ستەکە جغارە
لە پاشەملە،
دەست و دەمی ڕەش دەچێتەوە)

لە کۆتاییدا دەڵێم شیعری باش ئەوەیە هەڵگری هەر دوو جۆری فۆرمی تایبەتی دەرەکی و ئەندێشەی تایبەتی ناوەکی بێت، بۆ ئەوەی هەم خوێنەری ئاستبەرز و هەم خوێنەری سەرەتا و سادەش بتوانن بیخوێننەوە و لێی تێبگەن، بەڵام هەمیشە شیعری چاک ئەوەیە فۆرمی ناوەکی بالادەستی زیاتر بێت بەسەر فۆرمی دەرەکیدا، بەڵام بە ئاستێکی هاوسەنگانە و وەستایانە، کە پێموایە ئەوەش مۆرکی شاعیریەتی بە خودی شاعیر دەبەخشێت.
ئەگەر وەک دەگوترێ و باوە، هیچ کتێبێک بێ کەموکوڕی نییە، بەڵام ئەم هەوڵە جوانانەی لەلاین شاعیر و نووسەرە گەنجەکانەوە دەدرێن، پێویستە بەرز بنرخێنین. هەروەها پێویستیشن بۆ کتێبخانە و فەرهەنگی ڕۆشنبیریی کوردی. بەهیوای کاری باشتر و جوانتر لە داهاتوودا کە هەر ئەوەش لەم شاعیرە بەدی دەکەم و بەرهەم لەدوای بەرهەم وەبەر جیهانبینی شیعری تازە دەکەوین.

-____________________

سەرچاوە: تەرمێک لەسەر زمان دەنێژم. شیعر . غەمگین خدر. چاپی یەکەم 2021.
چاپکراوەکانی خانەی کولتوور

ڕێگا دوورەکانی چاومان.. جەلالی

میرزا کەریم

گیانە! دوورم،
خەونەکانی دوێنێ گۆپکە
بە درەختی زامەکانی ئەمڕۆم ئەگرن.
پەپوولە ئاوارەکانی
دوورە باخی ماچەکانمان،
باڵەکانیان خوێنی تارای
بزەکانی لێوم ئەسڕن.
وشەکانی شیعری ئێستام،
بە ئاسمانێکا هەڵئەفڕن..
لە من و تۆ..
لە گیانبازانی ڕێی عیشق،
چاوەڕوانی هەڵوەرینی هێشووی هەورن.
دوورم.. هەر نیگایەك لێرە،
دێڕەکانی ناو دەفتەری منداڵیمان
لەت لەت ئەکا.
((بۆ لای پەریزادەیەکی ترم ئەبا))
دوورم.. هەر چرپەیەك لێرە،
یادەکانی سەر کۆڵانی هەرزەییمان
پەرت پەرت ئەکا.
((بۆ سەر ڕۆخی دەریایەکی ترم ئەبا))
دوورم.. هەر چرایەك لێرە،
هەموو شەوێ سنووری دڵ بەجێ دێڵێ و
خەونەکانی وشیاریمان ئەسڕێتەوە.
((بۆ لای داستانی تۆم ئەبا))
دوورم.. هەر بڕوایەك لێرە،
سەرووی هیواکانی دووکەڵ.. بە تەورێکی
ئەم سەردەمەی دڵداریمان ئەبڕێتەوە.
((بۆ لای هەڵسانی خۆم ئەبا))

گیانە.. چەقۆی تۆڵەی مەرگی دڵداریمان
سەرلەنوێ خۆی لە هەسانی زبری سنگی
نوشستیمان.. ئەسوێتەوە.
ئەوا ڕێگا دوورەکانی دووتوێی نەخشەی

ڕازەکانی ئەمجارەمان
باوەشی بۆ هەنگاونانمان.. کردۆتەوە.
بانگمان ئەکەن..
تا سەرەتای داستانێکی تر دەست پێکەین.
بانگمان ئەکەن..
تا کاروانی دڵدارانی هەتاو ڕێك خەین.
بانگمان ئەکەن..
باخی سنگی گۆرانییەکانمان ئاو بدەین.
بانگمان ئەکەن..
جوانووی دەنگی برووسکەکانمان تاو بدەین.

خۆشەویستی..
شۆڕەسواری خۆی لە هەموو هەورازێك و
نشێوێکی شارەکانی شەوا هەیە.
خۆشەویستی..
ڕووباری خۆی لە کیشوەری
تینووی چڵە بزەکانی خەوا هەیە.
گیانە.. شەوە!
خەرمانەی مانگ وشەکانی ئێوارەمان
بۆ ملوانکەی گەردنی خۆر،
بە تاڵە دەزووی فرمێسکی
دووریمان ئەهۆنێتەوە.
گیانە.. خەوە!
هەناسەی بانگ،
نامەکانی دڵداریمان..
بۆ تێشووی سەفەری دووری
ئەمجارە ئەپێچێتەوە.

ئەمجارە.. دڵ
گەڵاڕێزانی ئەستێرەی گەردراوی ژیل،
لە ئاوێنەی شڵپەی خوێنا..
ئەکاتە ئاڵای بارانی
گەرووی پەڕەسێلکەی تینوو.
ئەمجارە.. باڵی هەنسك و هاواری چڕ

هەواڵەکانی بەر دەرگای
پۆستەخانەی هەناسەی دیل،
لە ناو پۆلی دڵدارانی
ئاوارە و بێ سەر و شوێنا..
ئەکاتە وانەی یەکەمی
عیشقی پڕ لە هەڵۆی ئومێد
هەڵۆی باڵ نەخشەی ڕەنگاوڕەنگ.
1977

بەردەڵان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

وەک پەرداخێ مەی
شەوێ لە نیگایەکیدا ڕژا
هەورێ لە فرمێسکی کات
لە خوێنی کاتژمێری تەنیایی ئەتکا
قاچەکان لە نشێوی بەردا
جێمان
وشەکانیشیان
بە لێوی گیا گۆشتینەکانەوە دوریەوە
جیابونەوەی ساڵە تەرمەکانە
لە چاوەڕوانی سێبەری مرۆڤە دڵ کونەکان
بێئەوەی پێبزانن
ڕەهێڵە لمە وەرزەکان
وەزە لمە ڕەهێڵەکان
پڕبوون لەپروشە بەفری خۆشبەختی مردن
تاشە بەردێ نابینی
بتگەیەنێتە
بەردی حەقیقەت
هیچ تاشە بەردێ نابینی
ک□ تاماشای شتەکانی
لەسەر هەڵکەنرا بێ

مرۆڤە بەردەكان
ديلن لە نێو دڵێ
موتربە بە ڤايرۆسى مەرگ
بەردەڵانى مرۆڤەكان
لە خوڕەى جۆگەلەى مەرگەوە ترازان
ئاشوفتە بون
لە نێوان كەژى وونبوون و
پردى مەرگ و سەما
واهەستى كرد لە ئاوێنەيەكى ترا
لە نورى بەردەم تون□للى خەونێكى ترا
بوەتەوە بە كڵپە ووشە
تا بنوسێ
برينێ لە عيشقى ڕەق
وەك بەرد
بڕيارى دا
فەرامۆشى كا
شيرێ لە چەقينى نێو برينى ڕۆح
لەسەر پەڕەى ڕەشى چارەنوسيش
ڕێبوارێ پرسى
كام توانەوە لە ڕۆژە سەرابيەكان
كام هاتنى پۆلە كۆترى ڕەشى بێهودەيى
كام حەزى مانەوە
لە مێرگى شينى چاوانى ئەو
كام چيرۆكى بريندارێ
خێڵە وونەكانى شەوى شيعر بيانهێنێ
هێڵكارى خەياڵە
تەماشاكردنى پەيكەرى تەمەن
هەر كە گەڕيدەيەك
دوا نامەى لە پشت ئۆقيانوسى وونەوە نوسى
ميوەى فيردەوسى ئێستاى پێنيە
بەتاڵبونەوەى تەليسمى دوێنێ
لە تياڕامانى سەحەرئامێزى ئەو
دەستپێكردنەوە بەگەڕانى
نێو بەردەڵانى بيرەوەريەكان
وەك خەو بوو
ئەفسانەى هاتنيان
وەك تاى سەرەمەرگ بوو

ئاشووبی بوونیان
بۆ نائارەزوو ترازندیانە
ئەشکەنجەی گەڕانی خودی خۆی
بۆ ئارەزوو
لە ئامێزیان گرت
جەستەی پڕ تەم و خۆڵ و مەرگی یەکتر
بەردەڵانە ژیان
لە سەرەتادا
زەوی هەڵکێشراوی نشێوی بەستەڵەکی نەبوون
ڕۆح لە هەسارەی تەنیایی خۆیدا
مانگ کێڵراوی نیشتیمانی زێڕ خاکی وشە بوو
خوێنیش ڕۆمانی نەنوسراوی ئاوی مانەوە
گەرچی ڕەگی پرسیارە
لەسەر مەرگی دەڕوا
گەرچی لێوەکانی ئەو کچانەی
لە چاوەڕوانی هەڵۆ ئاڵتونیەکانا
بوونە بەرد
پشکۆی چاوانی
ئەفسانەنوسیش
زۆر دەمێکە کوژانەوە
لە زەمەنی ڕۆژە بەردەڵان
خواوەندی بەرد دروستی کردن
ئەچنەوە ژێر نمە لمی بێهودەیی و گومرایی
لە بەهارێکی بێژموردەدا
ئاسمانیش هیچ دەرگایەکی تری نیە
جگە لە جادوو
هەموان لە دەوەجامەی گەردوونا دیل
زمانیش، لە تەڵەی
بێدەنگی ڕزگاری نابێ
بەردەڵانی وشە ڕۆژەکانە
قفڵ ئەکاتە پێکان
وەک کەلە سەری ساڵەکان
بەردەکان خلۆر ئەبنەوە
هەر وەک دەرزی
تیشکی چاوی ئەستێرەکانیش
بەیداخی ڕەشی شەوەزەنگە ئەبڕێ
بەڵام ئێوارەیەکی زیوین

چی پێ ماوە
تاوەکودەرگای ئاڵتونینی قەفەزی دڵی تۆ بکاتەوە
دار خەونەکانی ڕابردو
پێش گەیشتنی ئەوان کلۆر بوون
تەم ڕوخسارێ بویت
زەریا پۆشێ بووم
□ماین
لە نێو بەردەڵانی ساڵانێ لە تەم
چی سەمەرەیەکە چرکە بوونەکان
چی سەمەرەیە
بوونە چرکەکان
لەشریتی پجڕاوی فلیمێکی پچڕاو
زیاتر هیچیتر نیە
نمایشی ئەوان
بەسەرهاتەکانی نێو گەردوونی بەردەڵان
ڕۆمانی نوسراوی دەستی خۆمانە
بەردەڵانە
حەزەکان
بەردەڵانە
مێژووی پەروانە مر□ق باڵسوتاوەکان

....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری بەریتانی
(Tim Hill)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

نیو تابلۆی تەواو نەکراو..
نەوزاد بەندی

خۆر ئاوا بوو ،
خۆ بە دوو کوپ قاوە

ئەوێرین
بڕوا ناکەم پێمان بوێرن ..
عەسرێ
خۆمان هەڵیئەبژێرین ..
نەک خۆی هەڵمانبژێرێ ..
کورسی و مێزێ ،
لە کەناری ڕووبارێکی
زور دێرین ..
خۆمان چرکەکان ئەژمێرین
ناهێڵین
چرکە بمانژمێرێ..

ـــــــن . بەندی ……دەسپێکی2021ـــــــ

گوڵێ.. کەنعان مدحەت

ئەو شنەیە پێوەی دیارە
بۆن و بەرامەی بەهاری ، تاقە بارە
بە دڵم بنوسێ و خەنیم کاتەوە
کەی تۆش جوانی و ئارەزووت وەک ئەو تیا
کۆبووەوە
بێشک ئەودەم ،
لێوم بۆ تۆش دەکەوێتە سەما و
ماچم بە سەرەتا داڕێژ
رەزامەندیتش ،
بە ئەنجامگەیاندنی روکعەتەکانی نوێژ …

ئەو شمشاڵە ئاشقەی پەخشی هەناسەت
بە تەنها و تەنها پەنجەکانتی نوقسانە
دە شانە بە شانە بیلاوێنە
با تێر بمخرۆشێنێ و
دڵی زووخاوم لەت لەت کات
خۆ من لە یەکەم تڵفی تەڕمەوە

سەرمەستی تۆ و
شەیدای بۆنی گوڵەکانی سنگتم
ئەو گوڵانەی کە بە درێژیی تەمەن
ئاوێزانی خۆ پێناسەکردنی پەنجەنم بوون
بۆنیان بکات ..
با بە هەڵا نەڕۆین ، گوڵێ !
هەمو گوڵێ شایستەی شانازی و
بۆنکردنە ..
ئەگەر جاری وا لووت نەفرەتی لێ دەکا و
جاری واش خودی گوڵ بە خۆی
بۆنی لێ دەوەرێتەوە
بەڵام بۆنی تۆ هەرگیزاو هەرگیز
نە سەرەتا و
نەش کۆتا دەیگرێتەوە

پێکەنینی ناو گریان.. عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

منی بچکۆلە هەر کە هاتمە ژین
بە گریانی من کەوتنە پێکەنین
فرمێسکی شادی لە ڕووتان باری
بۆ ئێوە بووم بە مایەی بەختیاری
هەریەک بەجۆرێک وەسفی دەکردم
چی جوانیم هەبوو بۆ خۆی دەبردم
یاخود هەرکەس کێی خۆشبوویستایە
دەیوت بەبە گیان وەکو ئەو وایە
هەر ڕۆژەی جۆرێک خۆم نیشان دەدا
هەتا دڵخۆشی بە هەمووان بگا
ڕۆژێک وەک بابە ڕۆژێک دایە گیان
ڕۆژێکیش تەواو وەکو هەردووکیان
بەڵام ئێستاکە هەروەکو خۆم وام
نازدار و شیرین جوان و بێ هاوتام

هەر سەرنج دەدەن لە دەست و قاچم
بە تەنها ساتێک لە بیرتان ناچم

٢٠٢١/١/١

بیرەوەری ڕۆژە سەختەکانی پێشمەرگەیەک: دوان لە مێژووێکی سانسۆرکراودا.. شاخەوان شۆڕش

کتێبی "بیرەوەری ڕۆژە سەختەکانی پێشمەرگەیەک" کە لەلایەن برای بەڕێز ئازاد کاکل نووسراوە، گێڕانەوەی مێژووی خەباتی سیاسی و پێشمەرگایەتی ساڵانی ١٩٨٢ – ١٩٨٤ـە، کە بەچڕی ئاماژە بە ململانێ و شەڕی نێوان پارتە سیاسییەکان لە دەشتی هەولێر و خۆشناوتیدا دەکات و هەندێ گێڕانەوەی کورتی شەڕ و ململانێکانی پێشتر و ڕوونکردنەوەی مێژوویش دەگرێتەخۆی. کتێبەکان لە ساڵی ٢٠١٥ لە شاری هەولێردا چاپکراون. پێموایە هەر نووسینێکی بەویژدانانە لەم مێژووە لەم دیدە جیاوازەوە جۆرێک "سانسۆری" لەسەرە، بۆیە لای من گرنگی تایبەتی هەیە و پێموایە بەبێ زانینی ئەم مێژووە تێگەیشتنمان لە تێکۆشان و ململانێکانی خەباتی چەکدرای دوای هەرەسی خەباتی چەکداریی ئەیلول ناتەواوە.

پێویستە بگوترێت کەوا بیرەوەری گێڕانەوەی مێژووێکی دیاریکراوە سەبارەت بە بەسەرهاتەکانی کەسێک لەم ماوەیەدا لەدیدی ئەم کەسەدا، بۆیە گێڕانەوەکە بەهاهەڵگرە و لایەنگیرە. چونکە ئەو کەسە خۆی کە لەناو ڕووداوەکاندایە، بەسەرهاتەکان بەپێی دیتن و تێگەیشتنی خۆی دەگێڕێتەوە. سەبارەت بە گێڕانەوەی مێژووێکی سیاسی کاتێکی دیارکراو، لەبەرئەوەی مێژووەکە پەیوەندی بە کۆمەڵگەیەک هەیە، نووسینەوەی بیرەوەری ئەرکی نووسەر زۆر سەخت دەکات. دیارە نووسەر خۆی بڕیاردەرە لەوەی دەیەوێ چۆن مێژووەکە بگێڕێتەوە و چ ڕێڕەوێک بەخۆی بدات، چونکە وەکو گوتم بیرەوەری گێڕانەوەیەکە لەدیدی تایبەتی کەسەکەوە. ئەگەر گێڕانەوە بیەوێ خۆی لە قەرەی بێلایەنی بدات، پێویست دەکات بەچاوی ڕەخنەوە بنووسێت، باش و خراپی خۆی و

ئەوانیتر بێت، لەسەر خۆی و ئەوانیتر باز نەدات. ئەگەر خۆی لە ناو ڕووداوێک نەبووبێت و لەخانەی کەسی سێیەمدا بێت، پێویستە لەزاری کەسی یەکەم لەچەند دیدێکی جیاوازی ئەوانەوە بیانگێڕێتەوە کە ڕاستەوخۆ بەشداری ڕووداوەکە بووین. هەروەها نووسینی ناوی کەسەکان و شوێنەکان، ژمارەی تەواو و ڕێککەوتەکان بیرەوەری بەهێز دەکەن و گرنگن. بێگومان ئەوە کارێکی ئاسان نییە و بێکێشە نییە. دیارە دەکرێ زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بنوسرێت.
هەرکە کتێبەکان گەیشتنە دەستم خۆم پێ نەگیرا و بەخێرایی لاپەڕەکانی کتێبەکەم هەڵدایەوە و سەیرێکی خێرای ناوەڕۆکی کتێبەکانم کرد. سەردێڕەکان زوو بردمیانەوە سەرەتای هەشتاکان و برینەکانمیان کوڵاندەوە. لەدیدی منەوە سەردێڕەکان گریانی خەباتێک بوو لە ئاقاری رامیارە هەرزەکاندا، تەئالانی هەست و سۆز بوو لە تەونی ئاڵۆزی مێژووی ئیپۆکێک کە تیایدا مرۆڤە جوانەکان وەکو گەڵا هەڵوەرین و خەونەکان بە ئارەزووەکانی سەرۆک و پارتی پێشڕەو لەخاچدران، ئەو ئیپۆکەی بۆ تاهەتایە برینداری کردم، بەڵام نەیتوانی پاکی و بوێری مرۆڤە جوانەکان لە ئەندێشە و هزرمدا بسڕنەوە.
کورد دەڵێ "گوریس لە ئەستووریدا دەپسێت"، لەم دووبەرگی ئەم کتێبەدا خوێنەر ئاشنایەتی لەگەڵ بەهێزیی حزبی سۆسیالیست لە دەشتی هەولێر و خۆشناوەتیدا پەیدا دەکات، نووسەر خوێنەر هەڵدەگرێ و بە دەیی هەڵدێری شەڕی سەپێندراوی براکوژیدا تێیاندەپەڕێنێت و گوزارشتی ڕیالیستانەی پەرتەوازەیی و لاوازبوونی ئەم هێزە گەورەیە لە سنوری پارێزگای هەولێردا دەکات. بۆیە کتێبی "بیرەوەری ڕۆژە سەختەکانی پێشمەرگەیەک" گێڕانەوەیەکە گوزارشتی لاوازبوونی پارتێکی گرنگی گۆڕەپانی خەباتە بەهۆی شەڕی براکوژییەوە. ئەو شەڕەی کە هەمیشە لەنزیکەوە بەشێوەیەکی سەرەکی خەڵکە ئاساییە شۆڕشگێرەکە داویانە و بە خەباتی ڕزگاری گەلیش باجێکی یەکجار قوڕس بووە و دەرهاویشتە نەگەتیڤەکانیشی لەسەر کۆمەڵگەدا درێژخایەنن.
لە ڕاستیدا بۆ کەسێکی ئاسایی دانیشتووی کوردستان ئاسان نییە لە ڕاستییە تاڵەکانی ئەو سەردەمە سانسۆرکراوە بدوێت، دان بە هەڵە و کەموکورییەکانی حزبەکەیدا بنێت و لەهەمان کاتدا بوێرانەش پەنجە بخاتە سەر تاوان و پێشێلکارییەکانی ئەو حزبانەی کە ئێستا لە کوردستاندا دەسەڵاتداران. هەمیشە ئاسانە رەخنە لە حزبێک بگری کە دەسەڵاتی نییە و لاوازە یا لەناو چووە، بەڵام لە سەیری ڕەخنەگرانە لە مێژووی ڕابردووی حزبێک کە دەسەڵاتی هەیە بوێری و قوربانیدانی گەرەکە.
ئەم کتێبە خۆی جیادەکاتەوە لە گێڕانەی مێژووێک لەدیدی بەرپرسێکی

سەردەمی شاخدا لەسەرووەوە بەوانەتە ڕووداوەکانی خواررووی خۆی،
بەڵکو ئەم کتێبە قاچەکانی خوێنەر دەباتە بنی لێژایی کۆنداری
ڕاستییە تاڵەکان. هەروەها گوزارشتەکانی ئەم کتێبە پێخشان نووسین
و گوتن و گێڕانەوەی ڕۆمانسیانە نین، تاکو ڕووداو و بەسەرهاتەکان
بە وشە و ڕستەی درێژدادەی پەلە ئاوێنەناو بنووسرێنەوە، بەڵکو
گێڕانەوەی پیشمەرگەیەکی ماندووە کە خوێنەر بە کێوەدا دەدا و بە
ئەملاوئەولا دەکا و قامیشلانی ناو زەندەر و هەرێتان دەبەزێ و دەچێتە
پێش. گێڕانەوەکان لەدیدەکی بێ پێچ و پەناوە گوزارشت دەکرێن.
ئەوانەی ئاگاداری ڕووداوەکان بوون و وابەستەی خەباتی ئەو سەردەمە
بوون لە دەشتی هەولێر و کۆیە و خۆشناوەتیدا، زوو تەکێیەی هەناسەی
نووسەر لە گێڕانەوەکاندا دەبن و هەنگاوەکان بەیەکەوە هەڵدەننەوە.
دیارە پەموایە ئەوانەی کە بەم مێژووە و ڕووداوانە نامۆن ئەوانیش
دەکەونە ژێر تەوژم و کاریگەری گێڕانەوەکان، چونکە گێڕانەوەی
مانەوە لە دەشتوپێناو پێسیوان، ئێیشتنی شێوورەژان، شێوپێکدادانی
جەرگبڕەی نەوخێیی و گێڕانی درامایانە لە ڕووداوەکاندا وادەکەن
خوێنەر حەز بە تێگەیشتنی ئەو ژیانەی پێشمەرگایەتی لەنزیکەوە
بکەن.
ئەوەی کاک ئازاد لەم کتێبەدا دەیانگێڕێتەوە، کەمترن لەوەی کە
ڕوویانداوە، وە ڕووداوەکان زیاتر هەڵدەگرن، هەروەکو خۆی ئاماژەی
بە دەکات، بەڵام ئەوە گێڕانەوەی ساڵانەکی خەباتە کە زۆر کەم
لەسەری نووسراوە. زۆرن ئەوانەی بەشداریان لەو ڕووداوانەدا
کردووە، بەڵام دەگمەن ئەوانەی لەم دیدە جیاوازەوە لەسەریان
نووسیوە. هەکێشی ئەوەیە بەرژەوەندیەکانی ئەوان ئەوە ناخوازن دەست
بە ئەم مێژووە بەرن. دیارە هیچ گومان لەوەدا نییە، کە دەکرێ
ئەوانەی لە ڕووداوەکانی ئەم مێژووەدا بەشداریان هەبووە لەگەڵ
هەندێ لە وردەکاری گێڕانەوەکان ناتەبابن یا زانیاری دیکەیان
هەبێت، ئەوەش تایبەتمەندیەکی سروشتی گێڕانەوەی بیرەوەرییە، کە لە
دیدی تایبەتی کەسەکەوەیە. لە ساڵی ٢٠٠٠ دا لە کتێبی “قادر شۆڕش
چل ساڵ خەبات و تێکۆشان”دا هەوەمدا لە ڕێگەی دیدار و چاوپێکەوتندا
بەشێکی ئەو مێژووە بنووسرێتەوە و بڵاوبکرێتەوە. ئەوسا زۆر کەم
لەسەر ئەم مێژووە نووسین هەبوو و ئەو نووسینانەی هەشبوون لاواز
بوون. بێگومان ئەو نوسینەی کاک ئازاد کە ناوەڕۆکێکی دەوڵەمەندی
هەیە بەشداریەکی زۆر گرنگە لە تیشک خستنەسەر ئەو لایەنە
پەراوێزخراوەی خەباتی چەکداری ئەو سەردەمە.
ئازاد وەکو لاوێکی بە بەش لە ژیانەکی ئاسایی بە ئەزموون و
تاقیکردنەوەی لاوەتی، وەکو خۆی دەنووسێت “لە هەڕەتی لاویدا بووم،
زۆر ئاشقی تفەنگ و ڕەخت بووم. ئەوەندەی ئاشقی بەژن و باڵای

تفەنگەکی بەنێ بووم، نیو ئەوەندەش ئاشقی بەژن و باڵای بەرزی کچە کوردەکی ئەسمەری چاو ڕەش نەبووم" . ئەو هەندە لەژێرکاریگەری هەواڵی پێشمەرگە گیانبازەکاندا بووە، یەکسەر ئەشقی تەفەنگ و یاخیبوون دەبێت. بەئاگایانە تووڕە لە ئارەزووە سەرکوتکراوەکانی گەنجێتی، تووڕە لە ترسولەرز و ژێردەستەیی دەسەڵاتی داگیرگەر، تامەزرۆ بەگەیشتن بە پێشمەرگایەتی و نەوزادی برا و هاورێ، یاخی دەبێت و بەپەلە ڕوو لە دەشت دەکات بە ئەوەی تازووە فریای کاروانی خەبات بکەوێت. ئازاد بەئاگا لە کێشە و ناکۆکییەکانی خەباتی چەکداری دەچێتە ناو باوەشی جەنجاڵی پێشمەرگایەتی.

نووسەر سەرەتای بیرەوەرییەکانی بە چوونی خۆی بۆ ناو ڕیزەکانی پێشمەرگە لە هەرێمی دەشتی هەولێردا لەژێر فەرماندەیی قادر مستەفادا دەست پێدەکات، بۆیە یەکسەر دێتەسەر ڕۆژە بەراییەکانی خەباتی چەکداری لە سەرەتای ساڵی ١٩٨٢ دا، ئەوسا هەشتا لە دەشتی هەولێر پێشمەرگە بەڕۆژ نەیاندەتوانی لە گوند و ئاوەدانییەکاندا بە ئاشکرا بمێننەوە. ناوچەی دەشتی هەولێر و وراتی کۆیە دەشت و گردۆلکەی ڕووتی زۆرە، مانەوە لەم ناوچەیەدا شارەزایی دەویست لەکاتێکدا ڕژێمی بەعس لەبەهێزیدابوو و بەسەی هێزەکانی جاش و ئەمن بە هێزەکانی پێشمەرگە زۆربوون، وە هەلیکۆپتەرەکانی ڕژێم ڕۆژانە لەسەر ناوچەکەدا گەڕگەڕیان بوو. نووسەر بەکورتی لەسەر ئەم شێوەیەی خەباتی پارتیزانی لەژێر سەبەری هەلیکۆپتەری بەعسدا دەوەستێت. دوای ئەوە بەکورتی دێتەسەر گوزارشتی هێزەکان و ناوەکانیان لە ناوچەکەدا، لێرەدا نووسەر باسی هەموو هێزەکانی پارتە سیاسییەکانی دەڤەرەکە دەکات کە حزبی سۆسیالست، یەکێتی، حزبی شیوعی و پاسۆک بوون. ئەمەش وێنەیەکی گونجاو بە خوێنەر لە قەوارەی هێزەکانی ئەو سەردەمە دروست دەکات. نووسەر دێتەوە سەر هێزەکانی حزبی سۆسیالیست و کێشە و کۆموکوڕییەکانی ئەو هێزانە دەخاتەڕوو. پاشان گوزارشت لەهەندێ چالاکی هێزەکانی پێشمەرگە لە دەشتی هەولێردا لە نزیکەوە دەکات، چۆنیەتی شێوەی پارتیزانی ئەوە لەنزیکەوە و لەناو ڕووداوەکەوە بەخوێنەر دەگەیەنێت. نووسەر لە گوزارشتی ناوچەکە و هێزەکانی ئەوێوە دێتەسەر بابەتی ململانێی پێشمەرگەکانی سۆسیالیست و یەکێتی و پەرتەوازەیی هێزەکان، پارەکۆکردنەوە و سەرانە وەرگرتن، چالاکی و نەبەردی و گیانبەختکردنی پێشمەرگە و دەستی ڕژێم لەڕیزەکانی پێشمەرگەدا، پاشان دێتەسەر هەڵگیرسانەوەی شەڕی ناوخۆ لەنێوان هێزەکانی سۆسیالیست و یەکێتیدا وە ئەوەش دەبێتە بابەتی سەرەکی بیرەوەرییەکان. بەمجۆرە بوون بە بەشێک لە هێزە گیانلەسەردەستەکانی پێشمەرگە دژ بە هێزەکانی ڕژێم کە ئەو خەونی پێیانەوە دەبینی،

هەندە درێژەناکێشن کە ناکۆکی نێوان هێزەکان دەستپێدەکەن و لە پایزی ساڵی ١٩٨٢دا کێشەکان ئاراستەیەکی تەواو نەخوازراو وەردەگرن.

بۆ باشتر تێگەیشتن لە ناکۆکی نێوان ئەو دوو پارتە، نووسەر دەگەڕێتەوە دواوە و گوزارشت لە درووستبوونی بزوتنەوە و جیابوونەوەی لە یەکێتی و دواتر هەندێ لە شەڕ و پێکدادانەکان و کوشتنە ناڕەواکان، پاشان دەگەڕێتەوە سەردەمی پێشمەرگایەتی خۆی و ناکۆکی و پێکدادانەکان لەوەوە. ڕووداوەکان خوێنەر دەتاسێنن و لە یەکێکەوە دەیانگوازێتەوە بۆ یەکیتر. ئەگەر مەبەست لە گێڕانەوەی ڕابردوو دەرخستنی ڕاستییەکان بەشێوەیەکی گونجاو بێت، بێگومان گێڕانەوە لەلایەن کەسی سێیەمەوە پێویستیان بە وردکردنەوەی زیاتر و دیدی جیاوازی زیاتر هەیە، دیارە نووسەر ئاگاداری ئەم لایەنەیە بۆیە هەوڵیداوە لەچەند سەرچاوەیەکەوە ئاماژە بە ڕووداوەکان بکات، ئەوەش گێڕانەوەی ڕووداوەکانی دەوڵەمەند کردووە. وەکو بۆ نمونە لە ڕووداوی کوشتنی فەرماندەی هەرێمی ١٤ی سۆسیالیست عەوڵا سوور، دوای خۆدانەدەستی لەلایەن نەوشێروان مستەفاوە یا کوشتنی دیلەکانی شەڕی قەراسنج لەلایەن یەکێتییەوە ئەم هەوڵە بۆ ڕوونکردنەوەی ڕاستیی ڕووداوەکان تاڕادەیەکی باش دراوە، بەڵام بێگومان دەکرێ باشتریش بێت.
خاڵی گرنگ لێرەدا ئەوەیە ئاماژە بە چ سەرچاوەیەک دەکرێت. گێڕانەوەی کەسی یەکەم لە دیدی دژ بەیەکەوە یا بەتایبەتی کەسانێک کە هیچ بەرژەوەندیەکی سیاسیان نییە زۆر گرنگە بەپێی توانا بە ڕووداوەکان هەبێت، کە لە ڕووداوی کوشتنی شەرکەی شێخ عەلیدا یا شەمامە و سەربازدا وەکو پێویست نییە. بەڵام ئەم بابەتە کە لاکردنەوەیەکە لە ڕابردوو کە هەوڵێکی نووسەر بۆ ئاشناکردنی خوێنەر بەڕووداوەکانی ڕابردوو لێرەدا کۆتاییان نایەت، چونکە ئەوەی نووسراوە هەموو زانیاریەکان نییە. کتێبەکە لەساڵی ٢٠١٥دا چاپ کراوە، ئێستا زانیاری زیاتر لەسەر زۆر لە ڕووداوەکاندا بڵاوکراونەتەوە و چاوەڕوانی زانیاری زیاتریش دەکرێت. بێگومان خوێنەر دەتوانێ لەلایەن خۆیەوە ئەرکی زیاتر بە کۆکردنەوەی زانیاری زیاتر بکێشێت. پێموایە ئەوەی قورسایی زۆر بە کتێبی “بیرەوەریەکانی ڕۆژە سەختەکانی پێشمەرگەیەک” دەبەخشن و ناوەڕۆکەکەی دەوڵەمەند دەکەن، گێڕانەوەی ئەو ڕووداوانەیە کە کاک ئازاد خۆی بەشداری ڕاستەوخۆی تیایاندا کردووە، لە نزیکەوە بە ڕووداوەکان و بەسەرهاتەکان ئاشنامان دەکەن.
وەکو گوترا دوای تەمەنێکی کورت لە خەبات دژ بە هێزەکانی ڕژێم،

لەجیاتی دوژمن پارتەکانی گۆڕەپانی خەبات لولەی تفەنگەکانیان ئاراستەی سینگی یەکتردەکەن. لە کۆتایی پاییزی ١٩٨٢ دا گرتنی فەرماندەیەکی حزبی سۆسیالیست کاکەسوور قەریتانی لە دەشتی کۆیە لەلایەن هێزەکانی یەکێتییەوە سەرەتای هەڵگیرسانی شەڕی ناوخۆ و هاتنەکایەی کارەساتە جەرگبڕەکان بوو. کاکەسوور لەکاتی گەڕانەوەیدا لە چالاکییەکدا لەلایەن دەست و برادەرانی کە یەکێتی بوون دەستگیر دەکرێت. زۆربەی پێشمەرگەکانی یەکێتی و سۆسیالیست لە ناوچەکەدا خەڵکی ناوچەکە بوون و دەست و هاوڕێی یەکتر بوون، بەڵام وەکو ڕوویدا بەرژەوەندی حزب و بڕیارەکانی سەروو بە ئاسانی توانی سنووری تەبایی و ئاشنایەتی ببەزێنێت و براکان بەگژیەکدا بکەن. دیارە ئەوسا خەون و خولیای بوون بە پارتی پێشڕەو و بوون بە پاڵەوانی گۆڕەپان وەکو تایبەتمەندیی پێویستی پارتی شۆڕشگێر دەناسران. بەداخەوە کاکەسوور چەن گیرا و بردرا، هەر ئەو بردنە دەبە و هەرگیز ناگەڕێتەوە.

لەناوەڕاستی مانگی یەکی ١٩٨٣دا شەڕی گوندی نەرەگین و بەسێ و شکستی پلانەکەی هێزەکانی یەکێتی لە تیکشکاندنی هێزەکانی سۆسیالیست لە بەستی شەرغەدا، وە تاوانەکانی شەڕەکە ڕووداوێکە کە بە بەشداری نزیکەی ١٠٠٠ پێشمەرگەی هەردوو بەرە دەبێ، دەیان کوژراو و بریندار و دیل دەرئەنجامی ئەم شەڕە خۆکوژییە دەبن. بەداخەوە لەم شەڕەدا پێشمەرگەی دیل بەدەستی پێشمەرگە گولەباران دەکرێت. تائێستا زۆر کەم لەسەر ئەم شەڕە نووسراوە و لێرەدا خوێنەر دەتوانێ تاڕادەیەکی باش لە ڕووداوەکە بگات.

نووسەر لە زۆرداریی هەندێ لە پێشمەرگەکان سەبارەت بە کەسانی بەندکراو دەدوێ و ئاماژە بە بێویژدانی و نامرۆڤبوونی ئەندامانی پیشمەرگە لەبەرامبەر کەسانی بەندکراودا دەکات، وە ئاماژە بە بارودۆخی هێنانەدی ئەم پێشێلکارییە ناڕێکخراوەییە دەکات، ئەویش نەبوونی دادگایی و سزادانە لەبەر هێشتنەوەی کەس و هێزەکانە لە ڕیزی هەر لایەنێک خۆیدا بەهەر نرخێک بێت. لەوەوە نووسەر دەمانبات بۆ شەڕی کۆلی قەشقە و بەسێی جاشەکانی سەر بە ڕژێم. لەم بەسێیەدا شەڕی دەستەویەخە ڕوودەدەن، خەڵک و پێشمەرگە بەیەکەوە هێزی جاشەکان تێکدەشکێنن و هەڵیاندەبەن. خۆزگە ناوی سەرۆکجاشەکان دەنووسران و تۆمار دەکران. وەکو ئەوە مێژووە و پێویستە بنووسرێنەوە. لە شەڕەکانی دیکەشدا ئەم بزرییە بەرچاو دەکەون، نووسینی ناوی سەرۆک جاشەکان لە شەڕەکاندا بۆ مێژوو گرنگن.

بەداخەوە شەڕی خۆبەخۆیی درێژەی هەبوو و ناوە ناوە دەست لەیەکتر

وەشاندن بەردەوام دەبێ، نووسەر بە زنیجیرە دەتەسەریان، لە بەسەدانانەوە بە شەماڵ و سەرباز کە دوو فەرماندەی یەکەتی بوون، بە شەڕی دۆڵی بالیسان و تێکشکاندنی هێزەکانی یەکەتی لەوێدا، وە بە شەڕی گرتنی ئاشقوڵقە و قڵاناقە و پشتائاشان و کۆمەڵکوژیەکەی ئەوە دەمان دەتەزێنن، ڕووداوەکان بەخێرایی گوزەردەکەن و هێشتا زامەک ساڕێژنەبووە، برینی دیکەی دەنێسەر.
دوای گرتنی سەرکردایەتی سۆسیالیست و شیوعی لە بناری قەندیلدا لەلایەن هێزەکانی یەکەتییەوە، هێزەکانی سۆسیالیست تووشی پاشەکشە و پەرتەوازیەیی دەبن، شەڕی ناوخۆش لە خۆشناوەتی و دەشتی هەولێردا بەردەوام دەبێت، نووسەر لەلاپەڕە ١٣٥ دەنووسێت لەشەڕی جلبەسەردا زۆر تینووی بووە بۆ ئاو خواردنەوە دەچێتە ناو گوند و لە ماڵێکدا داوای ئاوی کردووە، ژنێک پێشوازی کردووە و ئاوی داوەتێ و گالۆنێکی پێنج لیتریش دەی بۆ هێناوە تاکو بۆ هاوڕێکانی بیبات، ژنەکە لێی دەپرسێ "ئەرێ کاکە ئەو شەڕە لەگەڵ کێیە؟" ئازادی تینوو بەپەلە دەڵێ:

“ئێمە سۆسیالیستین و لەگەڵ جەلالیەکانە!” ژنەکە پێی دەڵێ: “ئەوە کوردستان بەش دەکەن!؟ بەخوای کوڕم قەت نابینە هیچ!” شەڕ و پێکدادانەکان بەردەوام دەبێن، کۆمەڵێ لە چەمەی قەرەسالم، فەرماندەیەک لە گوندی گرتک، هەندێ لە پەڕیجە، هەندێ لە پیرداود و هتد. بە گولەی پێشمەرگەکانی ئەو بەر دەپێکرێن یا بەدیل دەکوژرێن. لە زۆربەی بارەکاندا دیلەکان بەئەملاوئەولا لەلایەن هێزەکانی یەکەتییەوە کوژراون. هەرەسی وردە وردەی ورەی پێشمەرگە، بێزاری لە شەڕی یەکدی، کوژرانی دەیان پیشمەرگە و سەرکردەی قارەمان وەکو سووتەمەنی شەڕی خۆبەخۆیی و ئارەزووی پێشڕەوخوازیی، ئازاد بێهیوا دەکەن و ئەو پەڕی نائومێدی دایدەگرێت و وەڵامێکی دروستی لەم هەموو یەکترکوشتنە دەست ناکەوێت.
دوای چۆڵکردنی خۆشناوەتی و دەشتی هەولێر لەلایەن هێزەکانی حزبی سۆسیالیستەوە کە لەساڵی ١٩٧٨ـەوە پێشمەرگەی سۆسیالیستی لە هەبووە، یەکەتی بۆ یەکەمجار پێیان چۆڵ دەکات و لەناوچەکەدا خۆی دەبێتە هێزی بێڕکابەر، یەکەتی شێخ جەعفەر بۆ ناوچەکە دەنێرن، لەلاپەڕە ١٦٧دا نووسەر دەنووسێت “شێخ جەعفەر خەڵکی سنووری دەشتی هەولێر نەبوو کەسی لەو سنوورە نەدەناسی، دار و بەردی ئەو ناوچەی لێ ببووە پارتی و سۆسیالیست و شیوعی، تووشی هەر کەسێک دەبوو لەناوچەکەدا شێخ با، ڕیش سپی با، پیاوماقول و جوتیاربایە، چ شوان چ گاوان بایە دەیگوت “سەگ باوک تۆ قایدەی؟ سەگ باوک تۆ حسکی؟ سەگ باوک تۆ حشعی؟ دەتکوژم! ڕەمیت دەکەم!” … دوای ئەوە دارکاری

لایەنگرانی پارتەکان و خەڵک و سوتاندنی ماڵە پێشمەرگە لە گوندەکاندا دەستپێدەکەن.

نووسەر لەدرێژەی بیرەوەریەکانیدا ئاماژە بە ڕووداوەکانی شەڕی پشتئاشانی دووەم دەکات، کە دووبارە هێزەکانی بەرەی جود و یەکێتی دەکەونەوە گیانی یەکتر، ئەمجارەیان هێزەکانی پارتی بەشداری لە شەڕەکەدا دەکەن و هاوکارییش لە ئێران وەردەگیرێت. بەهەمانشیوە لەبەرەی یەکێتیدا دەگوترێت هاوکاری لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە هەبووە. هێرشی هێزەکەی جود بەبێ ئاگای زۆر لە پێشمەرگە بەشدارەکان، بەستراوە دەبێت بە جەنگی عێراق و ئێران، بەتایبەتی شەڕی حاجی ئۆمەران کە پارتی ڕاستەوخۆ بەشداری تیدا کرد و وەکو دەگوترێت ئیدریس بارزانی بەرپرسی بووە. لە بەرگی دووەمی کتێبەکەدا درێژە بەم بابەتە دەدرێت و نووسەر دێتەوە سەر باسی شەڕی قەندیلی دووەم و چۆنیەتی کاردانەوەی سەرانی پارتی لە شکانی هێزەکەی حەسە میرخان، کە بووەتەهۆی شکانی ئەوانیتر. گومان لەوەدا نییە کە نووسەر زانیاری گرنگ لەسەر شەڕەکە بەخوێنەر دەگەیەنێت، بەڵام خۆزگە لەسەر ئەم بابەتە زیاتر دەنووسرا و زانیاری زیاتر کۆدەکرایەوە، چونکە ئەمە بابەتێکی گرنگە و کۆمەڵێ بەرژەوەندی ئاڵۆز لەرەدا پەیوەندیان بە شەڕەکەوە هەیە. دیارە لە هەردوولای جەنگەوە هەوڵدراوە سوود لە هێزکانی پێشمەرگە وەربگیرێت و بە مەرام و ئامانجی جەنگی هەردوو وڵات ڕاستەوخۆ بەکاربهێندرێن. بەتایبەتی لەبەرەی ئێراندا کە ڕاستەوخۆ هێزەکانی پارتی هاوکاری ڕژێمی ئێرانیان لە بەرەی گردەمەند و حاجی ئۆمەراندا کردووە. لە شەڕی حاجی ئۆمەراندا لە مانگی ئەگستدا ڕژێمی بەعس ژاری کیمیایی دژ بە هێزەکانی ئێران بۆ یەکەمجار لە جەنگدا بەکارهێنا. بۆیەکەمجار بەم بەرفراوانییە هێزێکی کوردی هاوکاری سوپای ئێران لە جەنگی ئێران-عێراقدا بکات. ڕژێمی ئێران هێرشەکەی لەژێر ناوی فەجری دوو ئەنجامدا (بۆ زانیاری زیاتر بەنمونە سەیری وتاری فەجری حاجی ئۆمەران و جینۆسایدی بارزانیەکان، نووسینی عەلی مەحمود بکە). کاردانەوەی ڕژێمی بەعس گرتنی بەهەزاران مێرمنداڵ و پیاوی سەربە خێلی بارزانی لە ئۆردوگاکانی هەریر و دیانا و قوشتەپەدا دەبێت، کە دواتر هەموویان بەکۆمەڵ دەکوژرێن.

وەکو خوێنەر هەرزوو لەمیانەی خوێندنەوەی بیرەوەریەکاندا بەم ڕاستییە ئاشنا دەبێت کەوا کەسی خۆشەویستی یەکەمی نووسەر لە بیرەوەریەکانی ڕۆژە سەختەکاندا نەوزادی براو برادەرە، کە لەشەڕی کەلی قەشقە بە سەختی بریندار دەبێت، زامەکەی زوو چاکنابێتەوە و درێژەی دەبێت. هەرچەنی بێت ماوەیەک لە سەرکردایەتی لە گوندی

سەلوە و زەوکە دەمێننەوە و دەرئەنجام دووبارە لەبەر سووەبوونی نەوزاد کە فەرماندەی کەرت بووە و ویستی چوونەخوارەوەی بەھێز بووە، بەڕیاری گەڕانەوە بە خوارەوە بە ناو بەرەکانی پێشمەرگە دەدەنەوە. لەگەڵ ئەوەی ھەشتا باری تەندروستی نەوزاد تەواو جێگیرنابێت. ھەردووکیان بەناو سروشتی جوانی دێ و شاخەکانی برادۆستدا تێدەپەڕن و لە گوندی بارزانی چۆڵکراودا دەگیرسێنەوە. نووسەر گوزارشت لە جوانی سروشتی ئەو دەڤەرە دەکات و پێیەوە سەرسام بووە، ھەروەھا لە ھەڵمەتەکانی شێخەکانی بارزان دەدوێ و کەدەبێتەھۆی ئەوەی ھێزەکەی سۆسیالیست و شیوعی گوندەکەی ئەوان چۆڵکەن و بچنە گوندەکانی دەوروبەر.
زۆرناخایەنێ کە بڕیاری گەڕانەوەی ھێزەکان بە خۆشناوەتی و بەڵانەتی و دەشتی کۆیە و ھەولێر دەدرێتەوە. ھێزەکانی شیوعی و سۆسیالیست ٢٠٠ کەسێک دەبن بە فەرماندەیی قادر مستەفا و مەلا بەکر و عەلی حاجی و محەمەد حەلاق و ھەندێکیتر ەوو لە خۆشناوەتی و بەڵانەتی و دەشتی ھەولێر و کۆیە دەکەنەوە، گەڕانەوە بە ناوچەکان زۆر سەخت دەبێت و لە جۆرێک لە خۆکوژی دەچێت، چونکە یەکێتی لە گفتوگۆدابوو و ژمارەی ھێزەکانی زۆر ببوو، چەک و تەقەمەنیان زۆر بوو، شارەزای ھەموو ناوچەکە بوون و کون بە کون کونیش لەدوو پێشمەرگەکانی سۆسیالیست و شیوعی دەگەڕان. جگەلەوە ڕژێمی بەعسیش لەلایەن خۆیەوە ھەوڵی لەناودانیانی دەدا، یا ھاوکاری یەکێتی لە لەنێوبردنیان و شەڕی کوردکوژیدا دەکرد. لە ٢٠ی مانگی پێنجی ساڵی ١٩٨٤ لە گوندی زەبارەک لەگەڵ ھێزەکانی یەکێتی تووشی شەڕ دەبنەوە، دوای شەڕێکی سەخت چەند پێشمەرگەیەک لەھەردووبەرەدا دەکوژرێن و بریندار دەبن. دوای ئەو شەڕە و شەکەت و ماندوو لە زەبارەکەوە بەرەو ئەژھەڕاتی کۆیە بەڕێدەکەون و کەمەڕەک دەل و شاخ و شیو و دەشت دەبڕن دەچنە گوندی قەریتان و سەردانی ماڵی کاکەسوور دەکەن کە یەکێتی بەدیلیانگرت و دواتر بە بڕیاری سەرکردایەتی یەکێتی گوڵەبارانیانکرد.
تەنھا شەوێک لەوێ دەمێننەوە و لەبەر گەیشتنی ھێزەکانی یەکێتی بەناچاری دەڕۆن. لەبەرەبەیاندا بەھەڵەت و شاخان دەکەون و دوای دوو شەو ڕۆیشتن و شەکەتی لە گوندی قەراسنج دەگیرسێنەوە، لەگەڵ ئەوەی پێشبینی ڕووبەڕووبوونەوەی ھێزەکانی یەکێتیان لەوێدا کردووە. لە گوندی قەراسنجدا ھێزەکانی یەکێتی پێیان دەزانن، بەھێزی زۆرەوە، بە جادەکانی دەربەند و کۆیە و حوجراندا بەبەرچاوی ھێزەکانی ڕژێم دەوریان دەگرن. لە ٢١ مانگی شەشی ١٩٨٤دا شەڕی کوردکوژی بەگەرمی لە گوندی قەراسنجی بناری چیای سەفین دەستپێدەکاتەوە… ئەم شەڕەی قەراسنج ڕووداوێکی پڕ لە تاوان و

کارەساتە، کە کاک ئازاد زۆر بە ووردی لەدیدی خۆیەوە لەناو شەڕەکەوە بەجوانی گوزارشتی دەکات.

لەڕاستیدا نابەرابەرییەکی گەورە لەنێوان ئەم دووبەرەی شەڕەدا هەبوو، هێزەکانی سۆسیالیست و شیوعی ماندو و شەکەت بوون و کێشەی شوێنی حەسانەوە و کەمی تەقەمەنی و خۆراکیان هەبوو، هەرچی هێزەکانی یەکێتی بوون بەچەکی باش و تەقەمەنی زۆر و لەژێر چەتری ڕژێمدا بە ترومبێل و پیکاپ ئازادانە دەسوڕانەوە، هێزەکانیان کۆکردەوە و لەماوەیەکی کەمدا دەوری ئەو هێزەکەی سۆسیالیست و شیوعیان بەتەواوی گرت… لەکاتی ئەم شەڕەدا بەڕێککەوت بەهۆی سەردانی خزمێکمان لە گوندی کەڕەڵ بووم، وەکو شایەدحاڵێک لە جادەی کەڕەڵ و حوجراندا هێزەکانی یەکێتیم لەسەر جادە بینی، لەنێویاندا بەنموونە هێزێکی دەشتی کۆیەی یەکێتیم بینی ترومبێلەکانیان ڕاگرت و هاتنەخاوارەوە، پاشان بەپێڵە سواربوونەوە و ڕۆیشتن، لەنێویاندا فەرماندەی کەرت شمدیل و دووانی دیکەم ناسیەوە کە ناوەکانیانم لەیاد نەماوە. بەڕاستی دیمەنیکی ئازاربەخش بوو، کە دەمبینی کورد دژی کورد شەڕ دەکا و ڕژێمیش هاوکاری پاسیف دەکات و سەیردەکات. نامەوێ چیتر لەسەر ئەم بابەتە بڕۆم، چونکە پێویستە ئەم کارەساتە لە کتیبەکەی کاک ئازاد خۆیدا بخوێننەوە.

لە کۆتاییدا دەکرێ بپرسین ئەم شەڕەی ناوخۆیە لەپای چی؟ دەکرێ خوێنەر جۆرێک لە وەڵامی ئەم پرسیارەی لەم کتێبەدا دەستکەوێت. بێگومان لە هەردوو بەرگی بیرەوەرییەکاندا زانیاری زۆر هەن کە لەم ماوە کورتەی ژیانی پێشمەرگایەتی گەنجێکی خەڕلەخەنەدیودا هەن. بیرەوەرییەکان گێڕانەوەیەکی چڕی ڕووداوەکانی نێوان ساڵانی ١٩٨٢ – ١٩٨٤ ــە. گێڕانەوەکان سەدان پرسیار دروست دەکەن و جەرگبڕن و کارەسات ئامێزن، ڕووداوەکانی مێژوویەکی گرنگ گوزارشت دەکەن، بۆیە بەدڵنیاییەوە ئەم کتێبە شایانی خوێندنەوەیە.
دەستخۆشی لە کاک ئازاد کاکل دەکەم و هیوادارم کاک ئازاد بەرگەکانی دیکەی بیرەوەرییەکانی وەکو ئەو دوو بەرگە بەهەمان هەناسە و بە زانیاری زیاترەوە بنووسێتەوە و بەچاپی بگەیەنێت، کە بێگومانم کۆمەڵەی ڕاستی گرنگی مێژوویی لەخۆیان دەگرن.

شاخەوان شەڕەش
٣/١/٢٠٢١

قاسم سلێمانی جیڤارا بوو، یانی عەلی کیمیاوی؟.. عەلی مەحمود محەمەد

دەمەوێت جیا بم و جیاش قسە بکەم, نە وەك گەشتیارانی باشووری بۆ شیمالی ئیران بدوێم, وە نە وەك سیاسیە پڕۆ ئیرانیەکان لەمەڕ کوردایەتی بە فایلەوە دروشم بدەم, وە نە وەك ئەو تەرزە نووسەرانەش لە مانای ئازادی و ئەخلاق پەیوەندی نێوانیان لە فکرو نووسیندا تێنەگەیشتوون بیربکەمەوە, وە نە وەك هەنسکەی گریانی پرسەکەرانی سیخوڕخانەکان هەڵوێست بنوێنم, نە وەك ئەو پرسەو شەیپورەی کەناڵەکانی راگەیاندن بۆ حاجی قاسمی سلێمانیان بەرپا کرد بجوڵێمەوە, جیاش لەو چەپەی ئەمەریکاو ئیسرائیل عەقڵیانی کوێر کردۆتەوە, ئەوەی دژی ئەوان بێت دەیکەنە شۆڕشگێڕ, دەبێت مێژوو لە دوارۆژدا چی لەسەر ئەو نووسین و راپۆرتانە بڵێت؟, کاتێك نەوەکانی داهاتوو خوێندنەوەیەکی ئەخلاقی بۆ وێنەی ریزی پرسەگەرانی سیخوڕ خانەکان و رەفتارو نووسینەکان دەکەن؟, چی دەڵێن کە دەبینن گەلێکی قەسابی کراو چۆن ستایشی جەلادەکەی خۆی دەکات و چەقۆی ملی خۆی دەڵێسێتەوە؟, چۆن ژمارەی فایلدارانی جاسوسخانەکان زیاترن لە فایلدارەکان بەعس.

سلێمانی کێ بوو؟, چۆن پێشکەوت ؟

لە 11ی ئازاری 1957 لە گوندی " کەناڕ مالك" قەنات ملك " ی ژمارەی دانیشتوانی 441 کەس,119 خێزان " سەر بە ناوچەی رابور " ژمارەی دانیشتوانی 35341 کەس,7664 خێزان " لە پارێزگای کرمان لە خێزانیکی جوتیاری زۆر هەژار, کە بەهۆی چاکسازییەکانی زەوی ساڵی 1341ی شاوە, پارچەیەك زەویان بەکەوت, منداڵێك چاوی بە ژیان هەڵهێنا ناویان نا قاسم, ناوی باوکی حەسەن و ناوی دایکی فاتمە سلێمانی, دەڵێن سلێمانیەکان بە بنەچە لوڕن و لە ناوچەی لورستان و بەختیارییەوە لە دەوروبەری ساڵی 1750 زاینی کۆچیان کردووە بۆ پارێزگای کرمان, ئەو بە ناوی قاسمی کوڕی حەسەنی کوڕی ئیمام عەلیەوە ناوی موبارەکی نراوە, ئەویش کە گەورە بوو وەك هەمان قاسم پێیی وابوو مردن وەك هەنگوینە لە پێناو عاشوراو حوسێندا, 40 ساڵ

پۆستاڵی سەربازی دانەکەند, تا لە کۆتادا هەنگوینەکەی بە نسیب بوو, تەنانەت لەناو هەنگوینەکە وا توایەوە, ئەنگوستیلەکەی پەنجەی و پشتڕاستکردنەوەی پشکنینی دی ئێن ئەی نەبوایا, دەوترا وەك عیساو ئەبو زەڕ هەڵکێشراوە بۆ تەبەقە تاناسروەکانی ئاسمان, دەبوایە لە چاوەڕوانی بونایە بە مەهدی بوون بگەڕابایەتەوە, ئەو 5 براو 5 خوشکی هەبوو, یەکێك لە براکانی بەناوی سوهراب سلێمانی بەڕێوەبەری زیندانی تارانە, بە دڵڕەقی بەرامبەر بە زیندانیان و پێشێلکەری مافی مرۆڤ وەك جەلادێك لای ئازادیخوازانی ئێران ناسێنراوە, بۆ خۆشی زوو خێزان پێکەوە دەنێت, دو کوڕو دوو کچی دەبێت, حوسێن و محەمەد رەزاو زەینەب, کچەکەی دی نەزانراوە “, ناوی هەموو منداڵەکانی عەشقی قوڵی شیعەگەرایی پێوە دیارە.
ئەو لە بەر هەژاری تا پۆلی 5ی سەرەتایی خویندو ساڵی 1969 واتا لە تەمەنی 12 ساڵی, لە لادێکەیانەوە ڕو لە شاری کرمان دەکات بۆ کرێکاری بیناسازی, بۆ هاوکاریکردنی خێزانەکەی, تا قەرزە نۆ هەزار ریاڵییەکەی سەر باوکی بداتەوە, دواتر لە ساڵی 1974 لە فەرمانگەی ئاو ئاوەڕۆی شاری کرمان دەبێتە کارمەند.
لەو کاتەی شۆڕشی گەلانی ئێران کڵپەی سەندبوو لە لایەن گەنجە چەپگەراکانی ئێرانەوە, ساڵێك بەر لە سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران, لە رێگای حوجەتوالئیسلام سەید رەزا کامیابەوە, کە لە مانگی رەمەزان لە شاری مەشهەدەوە هاتبووە کرمان, پەیوەندی بە خەتی روحوالله خومەینیەوە دەکات, هەر کامیاب دواتر سولێمانی بە ئایەتوڵا خامنەئی دەناسێنێت و دەرگای چوونە پێشەوەی بۆ دەکرێتە سەر پشت, کە پاشتر ناوبراو یەکێك دەبێت لەوانەی لە لایەن رێکخراوی مجاهدینی خەلقی ئێرانەوە دەکوژرێت لە 7 موردادی 1360″ 28-8-1981 “, ئەوان شەرمنانە بەشداری راپەڕینیان دەکرد, پەیوەندیەکەی تەنها زارەکی بوو وە هیچ چالاکیەکی هەستپێکراوی نەبووە دژ بە رژێمی پاشایەتی, دەنا ئێستا بە شانازیەوە لە سیقیەکی گەورەتر لە خۆی نیشان دەدرا, لە کاتێك وڵات کڵپەی دەداو لاوانی چەپی هاوتەمەنی ئەو پۆل پۆل بەرەو مەرگ دەچوون بۆ روخاندنی رژێمی پاشایەتی, بێ باکانە و بەوپەڕی عەشقەوە دوا هەناسەیان تێکەل لە گەڵ گازی سیانید دەدا, ئەمان لە کونجی مزگەوتەکانەوە بە دوعاکانیان دەکڕوزانەوە.
دوای سەرکەوتنی شۆرش بۆ سەرکوتکردنی بەرەی شۆرش و سەپاندنی حوکمی ئیسلامی, سوپای پاسداران رادەگەیەنرێت لە لایەن خومەینیەوە لە یەك شەممە رەشەکەی رێکەوتی 22ی نیسانی 1979, قاسم سلێمانی لە کرمان زوو پەیوەندی پێوە دەکات,45 رۆژ خولی سەربازی خێرا دەبینێت لە لای رێکخراوی فەتحی فەڵەستینی, بەدوای راگەیاندنی جیهاد دژ بە خەڵکی

کوردستان, که خومەینی له ڕێکەوتی(١٩-٨-١٩٨٠) بەشێوەی فەرمی ڕایگەیاند, داوای له لایەنگرانی سستەمی ویلایەتی فەقیه کرد ئەرکی شەرعی خۆیان له هێرشکردنه سەر کوردستان و له ڕەگ دەرهێنانی“ کفرو ئیلحاد” بەجێ بهێنن, بەوەش شەڕێکی نەخوازراو بەسەر گەلی کورد له ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا سەپێنرا, زۆر تاوانی قێزەون بەرامبەر بەم خەڵکه ئەنجامدران دەچنه چوارچێوەی تاوانه نێودەوڵەتییه مەزنەکانەوە.
قاسم سلێمانی و ئیسماعیل قائانی یەکێك بوونه لەوانەی له یەکەم چرکه ساتەکانی دوای فتواکه رویان لەکوردستان کردووەو بەشداری کۆمەڵکوژی خەڵکیان کردووە، زۆر بەباشی ئەرکەکانیان جێبەجێ کردووە, وەك سایتی تابناکی پاسداران ئاماژەی پێ داوە.
به دوای فتواکەی خومەینی, سلێمانی به دوری زیاتر له 1500 کیلۆمەتر خۆبەخشانه بۆ وەرگرتنی موچه, له کرمانەوه دەچێت بۆ شاری مهابادو ئازەربایجانی ڕۆژئاوا بۆ بەشداریکردن له غەزەواتی سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان, یەکەم بەشداریکرنی سلێمانی, له شەڕی خەڵکی کوردستان به تایبەت شاری مهاباد بووە, که لەوکاته ڕۆڵی گرنگی له جوڵانەوەی کوردستاندا دەگێڕا, گوایه لەو کاته هەوڵی جیابوونەوەیان له ئێران دەداو خواستاری وڵاتێکی سەربەخۆی کوردی کۆمۆنستی بوونه ” http://www.alshiraa.com/topics/1568-kasm-slymany-aaaml-bna-drb
th-hrk-fth-lykod-alhrs-althory-bklm-alsyd-sadk-almosoy” .
ناوبراو له شاری مهاباد و ئازەربایجانی ڕۆژئاوا بەشداری شەڕەکان دەکات له هاوینی ساڵی 1979 دا, که لەو ماوەیەدا لەو ناوچەیه تاوانەکانی ئیعدامی مەیدانی دەرەوەی دادگا و تاوانی کۆمەڵکی کوژی قاڵناو قەڵاتان و ئیندرقاش ئەنجامدران, لێ ئەوکات بەهۆی بەشداری چالاکانەی له سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان, هەرچەنده پلەی بەرز کرایەوە لێ به ئەندازەی ئاغای ئیسماعیل قائانی فەرماندەی ئێستای سوپای قودس ناو ناوبانگی نەبوو له سەرکوتکردنەکە, وەلێ بەشداری دڵڕەقانەیان له سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان دەرگای بۆ ئەم جوته کردەوه لەناو حوکمڕانی ئیسلامی ئێراندا, هەردوکیان به دەرگای کۆمەڵکوژی خەڵکی کوردستاندا هاتنه ژورەوە.

بەشداریکردن له شەڕەکان

قاسمی سلێمانی یەکەم کاری بەشداریکردن بوو له سەرکوتکردنی جوڵانەوەی گەلی کورد که بۆ خودموختاری تێدەکۆشا لەو ڕۆژگاره له بەرنامەیەکی هەشت خاڵی سادەو ساکاردا خۆی بەرجەسته کردبوو, ئەویش یەکێك بوو لەو جەنگاوەرانەی به فتوای خومەینی پێستاڵی له پێ کرد

و بەشداری کرد لە سەرکوتکردنی جوڵانەوەی گەلی کورددا, تەنانەت دوای بەنی سەدریش پێستاڵەکەی دانەکەند" دەڵێن 40 ساڵ پێستاڵی لەپێدا بوەو سەرقاڵی جەنگ بوەو بۆ پسانەوە لەجەنگێکەوە بۆ جەنگێکی تر چوەٍ لەپێناوی ئێرانداو لەکاتێکدا کە زۆربەی پاسدارانی سەردەمی جەنگی ئێرانو عێراق وازیان هێنا، ئەم تا مردن بەردەوام بووە", ئەمەش لە دوو هەنگاوی دواتریدا بووە هۆی بەرزکردنەوەی پێگەی سەربازی, بە زوویی دوای بەشداریەکە کرایە فەرمانەدەی پاسدارە کرمانیەکان, بەرزترین پلە بوو لەناو پاسدارانی هاوشاریدا, دوای 3 ساڵ بووە فەرمانەدەی تیپ, دواتر دەبێتە سەر فەرمانەدەی لەشکری 41 ی ساروڵا,کە چەکدارانی سیستان و بلوجستان و هرمزگان و کرمانی لە خۆ دەگرت.
لە ساڵی 1998 لە کاتی هاتنە سەر کاری تاڵبان لە ئەفغانستان, کە سوپای قودس دامەزرا, ئەو وەك فەرمانەدەیەکی مەزهەبگەرای توندڕەو و خاوەند ئەزموون لە سەرکوتکردنی گەلی کورد کرایە فەرمانەدەی سوپاکە, چونکە کارەکانی هاوشێوەی کارەکەی کوردستانی بوو, بەهۆی جیایی مەزهەبەوە ئەوەندە رقی لە تاڵیبان بوو تا ئاستێك, شەیتانی گەورەی لەبیر بردبوەوە.
سوپای قودس کە بەرپرسە لە ئۆپەراسیۆنە دەرەکیەکانی سوپای پاسداران, ئەوەش کردوویەتیە هێزێکی سەرەکی لە عێراق و لوبنان و سوریاو یەمەن , وە کاریگەر لە ئەفغانستان و بەحرێن و کوەیت و سعودیە و ....تاد .
قاسمی سلێمانی لەماوەی 21 ساڵدا کە فەرمانەدەی هێزی قودسی سوپای پاسداران بو، توانی ئەم هێزە لەگوردانێکەوە بکات بەتیپێك و پاشان بە لەشکرێکی گەورە کە زیاتر لە 22 هەزار پاسداری لەخۆ دەگرت، تەنانەت زۆربەی پۆستە دیبلۆماسییەکانی ئێران بۆ نموونە باڵوێزەکانی ئێران لەعێراقو ئەفغانستانو لوبنانو سوریا سەر بە هێزی قودس بون, تەنانەت زۆربەی پۆستە گرنگەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئێرانیش ئەو کەسانە بون کە سەر بەهێزی قودسی سوپای پاسداران بوون.
قاسم سلێمانی کەسێکی تا سەر ئێسك مەزهەب گەرای دژ سونە بوو, رقی لە عومەر زیاتر دەبوەوە لە شەیتان, لە بەردەم ئەنجومەنی ئاسایشی ئێرانی بە ئاشکرا داوایکرد هاوکاری شەیتانی گەورە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا بکەن بۆ روخاندنی حکومەتی ئیسلامی سونە گەرای تاڵیبان لە ئەفغانستان, کە لەوکاتە توندڕەوەکانی جیهانی ئیسلامی لە خۆی کۆکردبوەوە بە بن لادنیشەوە.
دوای 11ی سەپتەمبەر, ریان کرۆکەر لە جنێف چاوی بەو دیپلۆماتکارانە کەوت کە لە ژێر فەرمانی سلێمانی کاریان دەکرد, بە

مەبەستی هەماهەنگی بۆ روخاندنی تاڵیبان, ئەم هاوکاریانەش گرنگ بوونە بۆ دیاریکردنی جێگا هەستیارەکان بۆ لێدانیان و دەستگیرکردنی سەرکردەکانی قاعیدە, ئەوە جۆرج بۆش بوو لە سەرەتای 2002 ئێرانی خستە میحوەری شەڕەوەو کۆتایی بەو مانگە هەنگوینیە هێنا, نەك کۆماری ئیسلامی ئێران رەتی دەست لەملانێی شەیتانی گەورەی کرد بێت.

ئەو جەنگانەی بەشداری تێدا کرد

قاسم سلێمانی وەك باسی دەکەن و خوێندنەوە بۆ ئەنجامی فەرماندەیی شەڕەکانی دەکرێت, فەرماندەیەکی سەربازی سەرکەوتوو نەبووە, ئەو لە کۆمەڵێك جەنگی گەورە لە ماوەی 8 ساڵەی شەڕی عێراق – ئێران بەشداری کردووە, وەلێ بەهۆی هەڵە سەربازیەکانیەوە هۆکار بووە بۆ بەکوشت دانی دەیان هەزار کەس, کە خۆی لە نزیك سەت هەزار کەس دەدات, وە شکستی جەنگی کەمەر شکێن, لە شەڕەکانی" فاوی 4, نەسری 5 و کەربەلای 5 " دا, وەك موحسین رەزائی فەرماندەی پێشووی سوپای پاسداران دەڵێت : ئەو سێ جەنگە سێ کارەساتی گەورە بوو بۆ سوپای ئێران لە ماوەی شەڕی عێراق ئێراندا, هەرسێکیشی سلێمانی هۆکاری شکستەکانی بووە, نەیارانی چونە پێشەوەو سەرکەوتنی پلە بەندی سلێمانی دەگێڕنەوە بۆ نزیکایەتی ئەو لە خامنەئی بە " جانتا هەڵگری مەڵا" ناوی دەبەن نەك ئەو سێڵفیانەی دوای جەنگەکان دەیگرێت وەك ژەنەراڵێی سەرکەوتوو خۆی نمایش دەکات, وا باسی دەکەن هەمیشە لە دوای نیشتنەوەی شەپۆڵەکان ئامادەیە, وەلێ لەکاتی شەپۆڵەکان لە بەندەرە ئارامەکان لەنگەری گرتووە دوور لە تۆفان و تسۆنامیەکان.
قاسم سلێمانی دوای بەشداری کردنی کەمی لە سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان دەگەڕێتەوە شاری کرمان" دیارە وردە کاری چالاکیەکانی لە سەرکوتکردنی خەڵکی کوردستان بە نهێنی ماوەتەوە, بەڵام بەهۆی بەرز بونەوەی پلە بەندی ڕۆڵی هەبوەو پاداشت کراوە", بە وتەی خۆی سەرەتای شەڕی عێراق-ئێران پاسەوانی فڕۆکە خانەی کرمان بووە, دواتر وەك بەرپرسی دەستەیەکی 300 کەسی بەشداری بەرەی سوسنگەردی کردووە لە شەڕی عێراق – ئێران, بەڵام کەسانی دی دەگێڕنەوە بۆ دوو هەفتە نێردرا بۆ بەرەی شەڕی ئێران -عێراق بۆ دابەشکردنی ئاو, دوایی مایەوەو نەگەڕایەوە.
لە شەڕە گەورەکانی "کەربەلاکانی 1 و 4 و 7, نەسری 4 , فەتح مبین, فەجری 1 و 3 و 4 , رەمەزان, بیەت المقەدەس 1 و 7 و رێگای قودس… لە سەرتاسەری بەرەکانی شەڕی عێراق – ئێران بەشداری کردووە" .

قاسم سلێمانی لەو شەڕانەی کە بووە هۆی جینۆساید و ماڵوێرانی بۆ خەڵکی کوردستان و وڵاتیان کردە بەشێك لەو کارەساتە, لە پاڵ بەشێك لە هێزە کوردیەکانی باشوور بەشداری کردوە, لە شەڕی فەجری چوار لە ساڵی 1984 لە ناوچەی پێنجوێن, شلێر تا سورێن, ئەو شەڕە بووە هۆی ئەوەی ناوچەکە وێرانبێت, هاوکات بووە هۆکارێك کە شاری مەریوان بە بۆردومانی فڕۆکە لە لایەن بەعسەوە کۆمەڵکوژی بکرێت , هەروەها لە شەڕی نەسری پێنج لە ناوچەی ماوەت بەشداری کرد لە ڕێکەوتی 21-6-1987, تیایدا بەهۆی هەڵەی ئەوەوە دەیان هەزار کەس لە سوپای ئێرانی کوژران, وە بووە هۆکارێك کە بەعس شاری سەردەشت کیمیاباران بکات لە یەك شەممەی ڕێکەوتی 28ی هەمان مانگدا, کە یەکەم شار بوو لە دوای جەنگی دووەمی جیهانی کیمیابارانکرا.

ئەمەو بەشداری و سەرکردایەتی ژمارەیەك لەشەڕەکانی قەرارگای ڕەمەزانی کردووە, لە گرتنی شاری هەڵەبجە و شەڕی بەیتولمقەدەسی 4 لە چیای شەمێران بەشداری کردووە کە تاوانی هەڵەبجەی تێدا ئەنجامدرا, ئیتر تاوانی هەڵەبجە لە 5000 قوربانی شارەکەو دزینی سەروەت و سامانی خەڵك تا دەگاتە لێدانی هێزەکانی ڕۆژهەڵات قوربانیەکانی گوردانی شوانی کۆمەڵەو سوپای رزگاری و حیزبی دیموکرات و گرتن و ئیعدامی سەدان کەسی دیکەی ڕۆژهەڵاتی پێویست بە تەفسیر و شرۆڤە ناکات, هەموو ئەو شەڕو نەسرو شتە عاجباتیانەشی بە هاوکاری یەکێتی و پارتی و سۆسیالست و بزووتنەوەی ئیسلامی ئەنجامدا, واتا شیوەن گێڕانی سیخوڕخانەکانی سلێمانی و هەولێر بۆ قاسمی سلێمانی.

لە باشوری کوردستانیش لە ڕێگای پێشمەرگەوە لە زۆر تێڕوانین بۆ شەڕی هاوبەش لە گەڵ پێشمەرگەی لایەنەکانی یەکێتی و پارتی و حسك و بزووتنەوەی ئیسلامی و لەشکری موسڵمانی کورد لە ناوچە جۆراوجۆرەکانی کوردستان وەك قەرارگای ڕەمەزان ئامادەیی هەبووە, کە دواتر بەهۆی ئەو شەڕە هاوبەشانەوە گەلەکەمان تووشی کۆمەڵکوژی گەورە هات لە شاڵاوەکانی جینۆسایدی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە, دەبینین دواتر ئێران بەشێك لەو خەڵکە لێقەوماوە بە پەناهەندە وەر دەگرێت, ئێستا بە فەزیلەت پێمانی دەفرۆشنەوە, کە خۆی هۆکاری تراژیدیاکە بووە نەك هاوکاریکەر, هۆکاری دەردو مەینەتەکان بووە نەك برینپێچی برینەکان.

سلێمانی لە هێرشی ڕێگای قودس لە ناوچەی زۆنکاوەکانی حەوێزیەی عێراق بریندارە بیت لە 29-11 بۆ 7-12-1981, بەڵام شانازی دەکرد بە بەشداریکردنی لە شەڕی فەتح مبین لە 22 بۆ 28ی ئازاری 1982, کە بە بۆنەی جەژنی نەورۆزی ئاگرپەرستانەوە بە ئیستڵاحی ئیسلامی سیاسی, سوپای ئیسلام ئەنجامی دا, دوای 30 هەزار کوژراو توانی 2500

کیلۆمەتر دوجار لە ناوچەی خوزستان بگرێتەوە.
لە هیچ یەکێك لەو دوو جەنگە کە تیایدا ئێران سەرکەوتوو بوو, وە حسێن خرازی سەرکردایەتیانی دەکرد, قاسمی سلێمانی لە ریزی فەرماندەکانی نەبووە, کە مایەی شانازین بۆی.
سلێمانی لەدوا دیداریدا لەگەڵ خامنەئی, سێ رێزلێنانی ئازایەتی بە یەکجار پێ بەخشرا, کۆماری ئیسلامی ئێران پێویستی بەوە بوو, ئەو وەك هێمایەکی ئازایەتی بناسێنێت, تا هژمۆنیای خۆی لە هەرێمەکە بپارێزێت, واتا کۆماری ئیسلامی پێویستی پێ بوو, نەك حەقیقەت وا بوبێت.

قاسم سلێمانی و قودس

قاسم سلێمانی فەرماندەی 21 ساڵەی فەیلەقی قودس, بەهۆی نزیکایەتی لە ئایەتوڵا خامنەئیەوە ئەو پۆستەی وەرگرت, بڕیار بوو کاری سەرەکی ئازادکردنی قودس بێت, وەلێ ئەو بەرەیەی چێی کردو خەریکی گەرمکردنی شەڕی عەلی و عوسمان و عومەرەکان بوو لە کۆمەڵێك وڵات, تەنانەت یەك تاقە فیشەکیشی لەپێناو ئازادکردنی قودس وەك خاك لە سنورەکەی نەتەقاند, ئەو ریمێن کۆنترۆڵی حەشدی شەعبی و حیزبولڵای لوبنان و حوسیەکان و هەزارەکان و تەواوی گروپە چەکدارە شیعەکان لە دەرەوەی ئێران لە گیرفانی بوو بە حەماس و جیهادو ئەنسار ئیسلام و کۆمەڵەی ئیسلامیشەوە, وەلێ نەیتوانی یەك کار دژی جولەکە لەناو زەمینی خۆیان بکات, بگرە تەقەیەك خۆشیشی بەسەریاندا نەتەقاند, تەنانەت ئەو کارە سەربازیانەی لە ماوەی شەڕی ئێران عێراق بەناوی قودس و بەیتوالمقەدەسیش ئەنجامیدا تیایدا سەرکەوتوو نەبوو, ئەنجامەکەی بەوە گەیشت خومەینی پێش مەرگی بایەلۆجی پیاڵە ژەهرەکەی خواردەوە بووە هۆی مەرگی ئایدۆلۆجی ئازادکردنی قودس.
لێ لە سەرکوتکردنی گەلی کورد و سیستان و بلوجستان راپەڕینی گەلانی ئێران رۆڵی هەبووە, پاڵپەستۆی خستە سەر خاتەمی دژ بە چاکسازی لە ساڵی 1998 کە زیادە رەوی نەکات, هەروەها ساڵی دواتر راپەڕینی قوتابیان لە حوزەیرانی ساڵی 1999 سەرکوت بکات " لە گەڵ 23 لە کەسایەتیەکان داوای لە خاتەمیکرد راپەڕینەکە بە زویی سەرکوت بکات, وتەیەك بەناو بانگی هەیە لەو بارەیەوە کە وتویەتی: ئەمڕۆ سەرکوتیان بکە سبەی درەنگە ناتوانین بیگەڕێنینەوە", ئەوو قائانی دوان لەو (24) فەرماندانەی سوپای پاسداران بوون کەنامەیان بۆ سەرۆکی ئەو کاتەی ئێران محەمەد خاتەمی نووسی, لە نامەکەدا وتیان: ئەگەر خاتەمی یاخیبوونی خوێندکارەکان تێك نەشکێنێت، ئەوا ئەوان بەهێزی سەربازی دەیکەن و هەڕەشەی کودەتایان کرد لەدژی.
محەمەد عەلی جەعفەری فەرماندەی پێشووی سوپای پاسداران دەڵێت:

سلێمانی لە ساڵانی 1999 و 2009 دابەزیە سەر شەقام بۆ داکۆکیکردن لە شۆرشی ئیسلامی دژ بە دوژمنانی شۆرش و هەنگاوی گرنگی نا بۆ سرکوتکردنی ناڕەزایەتیەکان, ئەو لە بارەگای یەکەی سارو اللە تایبەت بە پاسداران , کە ئەرکی پاراستنی پایتەخت بوو لە کاتی قەیرانەکاندا , لە تەموزی 1999 پەلاماری گەڕەکی قوتابیانی زانکۆی تارانی دا, لە ئەنجامدا 3 قوتابی کوژرا, زیاتر لە 200 یش بریندار بوون وە 1400 یش دەستگیر کران” قەسابخانەکە زۆر لەوە گەورەتر بوو ئەو دەیگێڕێتەوە”.

ناڕەزایەتیەکان لەو کاتەدا دژ بەو هەڵمەتی تیرۆرکردنە بوو بەرامبەر بە تیرۆرکردنی ژمارەیەك زۆر لە نووسەرو هونەرمەند و سیاسیە ناسراوەکانی ئێران ئەنجامدران, بەناوی دەستی نادیارەوە, وەلێ رژێم لە پشتیەوە بوو.

ساڵی 2009 ش یەکەی سارواللە دژ بە خۆپیشاندانەکانی بزاڤی سەوزەکان دژ بە ئەنجامی هەڵبژاردن بەڕێوە چوو تاوانی ئەنجامدا, کە ناڕەزایەتییەکان چەندین مانگ درێژەی کێشا , 80 کەسیان کوشت” ئەمیش زۆر زیاترە”, بە وتەی جەعفەری, سلێمانی زۆر جار لە کارەکانی سارواڵە دەرەدکەوت لەوکاتەی پێویست بوایە ئامادە دەبوو, وە خۆی دادەبەزییە سەر شەقامەکان.

لەو ناڕەزایەتیانە بە بەرچاوی خەڵکەوە سەدان و هەزاران کەس خەڵتانی خوێن کران و گولەبارانکران, دڵڕەقانەترین شێوازی سەرکوتکردنی خۆپیشاندانەکان بوون لە جیهاندا, بەهەموو بەهاری عەرەبی 10% هێندە خەڵك نەبوونە قوربانی, بە راپەڕینی وڵاتانی خەلیجیشەوە.

بە گشتی لە کوێوە هەناسەیەك بۆ رزگاربوون لە چنگ کۆماری ئیسلامی هەبوبێت ئەو بۆ سەرکوتکردن ئامادە بووە, تەنانەت بە عەمامە لە سەرە بە رواڵەت نەرمەکانی وەك خاتەمی و روحانیش رازی نەبووە, لە سوریاو عێراق و لوبنان و یەمەن هۆکاری کوشتنی سەدان هەزار کەس بووە, تەنانەت لە باشووری کوردستانیش ئەندازیاری تیرۆرکردنی سەدان تێکۆشەری رۆژهەڵات بووە, جگە لەو فەزا رەشەی ئەو هێزانەی ئەو هاوکاری کردوون دایان سەپاندووە بەسەر خەڵکدا, بۆ ئەمەش دەیان و سەدان ملیار دۆلاری خەرج کردووە, بە گشتی ئەو تارمایی کوشت و بڕو سەرکوت و فاشیەت بوو, پێگە جەماوەریەکەی پێگەی مەزهەبی شیعەگەرایە و تواناکەی توانا مادیەیە کە ئەژماری بێسنوور بوو لە لایەن خامنەئیەوە , دەیان کارگاو کۆمپانا و بەندەر … لە خزمەت پڕۆژەکانیدا بوون, ئەو هەڵگری پەیامی سەپاندنی رەشترین دەسەڵات بوو لە ناوچەکە, هەموو ئەم سەرکوت و پارەو هژمۆنیای سەدن ساڵەی شیعەگەرا هێزیان پێ بەخشی بوو, کە گۆڤاری تایمی ساڵی 2017

, قاسم سلێمانی بە یەکێك لە 100 کەسایەتیە کاریگەرەکەی جیهان بناسێنێت, لێ کاریگەر کاریگەرە, مەرج نییە دادپەروەر بێت و شایانی نازناوی جیگوارا بێت, هەموو کاسکێت لەسەر و پێستاڵ لە پێیەك و دێوانەی چەك هەلگرتنێك جیگوارا نییە.

قاسم سلێمانی و نەکەوتنی هەولێر

لە بەر چاومە ئەو دوا نیوەڕۆیەی تەنها 40 داعش مەخموریان گرت, هێزێکی بچکۆلەی گەریلاو پێشمەرگەو خۆبەخشی مەدەنی لە باخچەی دیار مەخمور مابونەوە, بە چاو داعشەکانی لە خوارەوە دەبینران, کەوتبوونە تاڵانی گەنمی سایلۆکەی مەخمور, وردە وردە ئەو هێزە بچوکە گەورەوە بوو, هەڵاتووەکان مەخمور غیرەتیان بە بەردا هاتەوەو لەو دیو مەفرەقی گوێر- دیبەگە گەڕانەوە بۆ باخچە, باخچە مایەوە نەکەوت, دواتر لەوێوە هێرشی بەرپەرچ ئەنجامدرا و مەخمور ئازاد کرایەوە, کورد نەگبەتە باسی ئەو هێزە ناکات کە لەوێ لەو چرکە ساتە هەستیارە چەند کاتژمێرییە چەقی, کە کوردەو یەکێك لەوان ناوی پکك ەیە, کە دواتر بارزانی چوو سوپاسیانی کرد, یان ئەو هێزەی لە سلێمانیەوە هات, یان ئەو کۆنە پێشمەرگانەی بوونە فیدایی و قەرەچوغیان گرت و چەقین بەدیار شارەوە, خۆ سەنگەر عەوڵا حاجی نەگبەت یەکەم کەس بوو لێدوانی دا لە بەردەم قایمقامیەتی مەخمور لە پاش ئازادکردنەوەی, لە چرکە ساتەکانی یەکەمی گرتنی مەخمور کە بەرپرسانی ئێستای هەولێر زۆریان هەڵاتبوون بە کاکە “ئ ە ” شەوە, جیڤاراکەی کوردایەتی, یان ئەو پەرلەمانتارانەی شەوەکەی لە شاشەکانەوە فشەیان لێ دەدا, هەقی وایە بە ئەرشیفدا بچنەوەو دەریان بهێننەوە, چ لەکاتی پاراستنی, یان ئازادکردنەوەی مەخمور شتێك, دەعبایەك بەناوی قاسمی سلێمانی و 70 پاسدار بوونیان نەبووە, کە ئێستا فلیمەکەیان گێڕیووە گوایا لە ئازادکردنەوەی مەخمور بەشدارییان کردووە, وە رێگر بوونە لە کەوتنی هەولێر, دیارە لە ترسا کەس نەیوێرا بە فەرمی وەك حکومەت و وەزارەتی پێشمەرگە وەڵامی بداتەوە, پێچەوانەی ئەوە قاسم سلێمانی فەرماندەی گرتنەوەی شاری کەرکووك و دوزو ناچەکانی دی بوو لە 16ی ئۆکتۆبەردا, واتا نەك شوێنی بۆ کوردان ئازاد نەکردووە و نەپاراستووەو فەزیلەتی نییە بەسەرمانەوە بگرە پانتاییەك زۆری لێ داگیر کردەوە, تەنانەت فەرمانی ئەو بوو شەوی 16ی ئۆکتۆبەر پێش ئەوەی مەکگۆرك لە پشووی کۆتایی هەفتە دەست بە دانوساندنەکانی بکاتەوە, بۆ رێگری لە بە ئاشتیانە چارەسەرکردن, فەرمانی هێرشی خێرای دا, بۆ رێگا گرتن لە چارەسەری سیاسی کێشەکان, بۆیە کوردستان بە هیچ جۆرێك قەرزاری نییە, بگرە تەواو پێچەوانەکەی

راستە, ئەوە باسی ئەوە مەکەن پێی بە کورد کوشتنەوە گرتووە, بگرە بەرپرسە لە هەموو ئەو نەهامەتیانەی بەسەر گەلەکەمان لە پاش ئەو مێژووە رەشەوە هات بە دوای فتوای جیهادی خومەینی, ئەو لە رابردوو ئێستا مایەی نەهامەتیمان بێت ئەم هەموو ستایش و شیوەنە لە پای چی؟, ئەو دەیزانی باشوری کوردستان پاروە چەورەکەی ساڵی 1979 ی رۆژهەڵات نییە, بەهۆی بوونی ئەمەریکا و هاوپەیمانانی رۆژئاوا لە عێراق دەنا بۆ یەك و دوو هەمووی قوتە دا, نەك خاڵخاڵی و حەسەنیەك, بگرە دەیانی بۆ ئامادە دەکرد.

رۆستەمی زاڵ و ئەبو موسلمی خوراسانی یان عەلی حەسەن مەجیدە

لای شیعەکان یان ئێرانیەکان, جگە لە ناوە ئاینییە پیرۆزەکان کە لیستەکەیان زۆرە, چ ئەوانەی کوژراون یان قەول وایە زیندوبنەوە دوای مردن بۆ درێژەدان بە ئەرك و پەیامەکانیان بگەڕێنەوە, دوو کەسایەتی وەك پاڵەوانی دانسقە نمایش دەکرێن کە ئەوانیش ئەبو عەباس موسلم خوراسانی " 718-754 ز", کە ئەمەوییە کافرە بکوژەکانی عەلی و حەسەن و حوسێنی و قاسمیان لە دەسەڵات روخاند, لە گەڵ رۆستەم و زۆرابی شانامەی فیردەوسی کە ئەبو قاسم فیردەوسی " 1020-935 " نووسیویەتی, هەردووك ئەفسانەی پاڵەوانیەتی ئێرانیەکانن و لای ئەوان لە هیزو پاڵەوانێتیدا نموونەیان لە جیهاندا نییەو نابێت, لە هەردوو بوادا ناوی قاسمیش ئامادەیە, ئێستا هەندێك قاسمی سلێمانی لە زیندوکردنەوەی خەلافەتی شیعە بەناوی مانگی شیعە دەبەنەوە سەر موسلم خوراسانی, لە پاڵەوانێتی و هێزیشدا دەیبەنەوە سەر رۆستەم و زۆراب, لێ لە راستیدا هیچکام لەو دوانە نەبوو, بەڵکە بۆ خۆی عەلی حەسەن مەجید" 2010-1944″ێکی شیعەگەرای ئێرانی بووە, عەلی حەسەن مەجید چۆن پێشتر نایب عەریفێکی فاشیل لە سوپای عێراق بوو, بەو دەسەڵاتە زۆرەی لەدوای 1987-6-30 ەوە پێی درا, بە وەحشیەت و دڕندەیی توانی ژیان لە لادێکانی کوردستان بسڕێتەوە و زیاتر لە 200000 کورد بکوژێت و هێزی پێشمەرگە لە باشوری کوردستان دەربکات, وەك لایەنی سەربازی ئەمە بۆ ناسیۆنالستی عەرەبی سەرکەوتنە, هەنووکەش ناسیۆنالستەکانیان بە شانازییەوە بۆی دەگەڕێنەوە, لێ بۆخۆی دڕندەیی و وەحشیەتێکە, لای کورد عەلی حەسەن مەجید تەنها نایب عەریفێکی فاشیلی وەحشی بوو, بۆ نەتەوەییە عەرەبیەکانیش ناوبراو فەرماندەیەکی مێژووی بە بەهای سەربازی بووە, بەهەمان شێوە بۆ ئیسلامییە شیعە گەراکان سلێمانی خەونی دزراوی بۆیان گەڕاندێتەوە, فەرماندەی بنەڕەتی سەربازی تا مردن بووە, چل ساڵ تەواو پێستاڵی پاسداری لە پێ نەکردێتەوە,

ئەوان لە لە فردەوسدا لە باوەشی حوسێندا دەیبیننەوە, کە بەرزترین خەونی ئەفسانەیی ئەوانە, وەلێ بۆ ئێمە دەبێت هەر پاڵەوانەکەی شەڕی سێ مانگەی ڕۆژهەڵات و گرتنەوەی کەرکوك ماڵوێرانی شاری دوز بێت, ئازادی و ئەخلاق ڕێگامان نادات ستایشی قاتلانی خۆمان و مرۆڤایەتی بکەین, بۆ ئازادیخوازانی ئێرانیش هەر لە جەلادێك زیاتر نییە.

ستایش بۆ قاسم سلێمانی

قاسم سلێمانی دوای 45 ڕۆژ ڕاهێنانە سەربازییەکەی , یەکەم گولەی تاقیکردنەوەی پراتیکی خۆی بە خەڵکی کوردستان تاقیکردەوە, یەکەم تەقەی بە کوردەوە نا لە سەرکوتکردنی گەلەکەمان لە شاری مهاباد و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و گرتنەوەی شارو شارۆچکەکانی و کۆمەڵکوژیکردنی خەڵکەکەی, هاوکات شوێن دەستی بە تەواوی تراژیدیاکانی سەر گەلەکەمانەوە لە دوو پارچەی کوردستان باشورو ڕۆژهەڵات لە ماوەی 8 ساڵی شەڕی عێراق و ئێران دیارە, هەڵەبجەو سەردەشت دوو شاری کیمیابارانکراو بەرهەمی چالاکی سەربازی ئەون, سەرباری کیمیابارانی شاری هەڵەبجە و جینۆسایدی ئەنفال.
ئەوێك سەری نێزەی سەرکوتکردنی راپەڕینەکانی خەڵکی ئێرانە, سەرباری وڵاتانی دیکە, ئیتر ئەمە نە جیڤارایەو نە تارماییەو نە ڕۆستەمی زاڵەو نە خوراسانیشە, بەڵکە تاوانکارێکە و پیاهەڵدان بەسەریدا چ وەك کوردێك کە کورد کوژ بووە تاوانە, چ وەك کەسێك بەشدار لە تاوانی گەورە بە پێوەرە جیهانییەکان کردووە, پیاهەڵدان بەسەریدا کارێکی نا ئەخلاقییە ویڕای نکۆڵیکردنە لە تاوانەکانی, هاوکات سڕینەوەو جوانکردنی تاوانەکانیشێتی, هەقی سزا دانی هەیە, وەك لێمێندی فەرەنسی بە جیڤارایان ناساند, تێلەسوری فەنزوێلی بە شۆڕشگێڕی بنەڕەتیان دایە قەڵەم, ئاخ شەرمە کەم دەبینم ئیدعاکەرانی چەپ دەکەونە زەلکاوی کوێربوونی چەپەڵەوە, خۆ هەڵواسینی جارێك بن لادن و جارێك سلێمانی بە ناوی جیڤاراوە, ناشرینکردنی ڕێگاکەی جیڤارایە بە چەپەڵی کارەکانی ئەوان, وێڕای داتاشینی ئازایەتی درۆینەیە بۆیان, کەسێك هیچ یەکێك لەو دووەی نەبینی لە پێشەوەی هیچ نەبەردییەکدا, هەر خەڵکیان بۆ مەرگ نارد, وێڕای پەیامە نامرۆڤانەکانیان, ئەرێ گەلێ لەو چەند ساڵەی شەڕی داعشدا, لە کاتی شەڕدا کێ سلێمانی لە شەڕگەیەکدا بینی؟؟؟.
قاسمی سلێمانی ئەگەر لە تاران دائەبەزییە سەر شەقام بۆ سەرکوتکردنی قوتابیانی سفیلی گەنجی بۆ چەك, کەس لەبەرەی جەنگی داعش نەیبینی, هەر دوای سەرکەوتنەکان بۆ سێڵفی گرتن ئامادە بوو.
راستە سیاسیەکان کورد رزگاریان بوو, بە مردنی سلێمانی هەمووو

نهێنیەکانیشیانی لە گەڵ خۆیدا بردە گۆڕەوە، ئەو لە نەخشە دانان بۆ لەناو بردنی نەیارانی نزیکی خۆی سڕی نەکردبێتەوە دەبێت چی لەم وڵاتانە و لەم عێراق و کوردستانە کردبێت، چەند تاوانی نهێنی تێدا ئەنجام دابێت، لەگەڵ خۆیدا چ خەزێنە زانیارییەکی پڕ بەهای بردبێتە گۆڕەوە.

لە کۆتاییدا بە قسەیەکی هادی عامری کە لە یەنایەری 2015 کردی کۆتایی پێ دێنم کە وتی قاسم سلێمانی نەبوایە عەبادی نابووە سەرۆك وەزیران، پێشتریش سلێمانی مالکی و تاڵبانی لەسەر کورسییەکانیان دانابوو، لە پڕۆفایلەکەی وەك سەرکەوتن بۆی نووسراوە، ئەمە وێنایە بۆ هەموو ئەوانەی لە عێراق لەسەر کورسی داندران نەك هەڵبژێردران راستە، هەموو داشی شەترەنجی سلێمانی بوون، بە چرای سەوزی ئەودا تێپەڕیون، بۆیە بۆ ئەوان شیوەن و قوڕ پێوان هێشتا کەمە بۆ مەرگی ئەم دڕندەیە.

گۆڤاری نما ژمارە 50

گۆڤارێکی وەرزیی ئەدەبییە لە هۆڵەندا دەردەچێت..

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە 50ی گۆڤاری نما کلیکی ئێرە بکەن ....]

گێڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ کێتوار(واقع) و لێکدانەوەیەکی

تیۆری..لێکۆڵینەوەی : ڕێبـــاز محەمەد جەزا

گەڕانەوە لە بۆ فەنتازیاوە بۆ کەتوار(واقع)
(خوێندنەوەیەکە بۆ چەمکی گەڕانەوە لەدەقی ، لەنێو ماساییەکاندا
"لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " ی پێشەواکاکەیی)
نووسەر : پێشەوا کاکەیی
بەرواری بڵاو بوونەوە 25/9/2019
بڵاو کەرەوە : ماڵپەڕی کولتوور مەگەزین
www. Cultureproject.org.uk
لێکۆڵینەوەی : ڕێباز محەمەد جەزا

سەرەتا :
شاعیر مرۆڤێکی کۆسمۆپۆلیتیە، خاوەنی مەعریفەو جیهانبینی و تێگەیشتنی خۆیەتی بۆ واقع و سروشت وکەرەستەو ئامڕازە فیکریەکانی خۆی ، هێز لە گەڕان و دۆزینەوەو مەشق و دۆخە جیاوازەکانی وەردەگرێت و دەشێت زیاتریش لە بارەی ئەم کەسە گەڕیدەیەوە بوترێت بەڵام ئایا ڕاستیەکە بۆ هەمووان وەك یەك زانراوە ؟ گرفتی ئەم دۆزە لەوەدایە کە بە شێك لە بەهرەداران و خاوەن کەسایەتی و خاوەن پێگەکانی ناو بوارەکەش خۆیان لەم پرسیارە لادەدەن !! تاوای لێدێت کەسمان دەست نەکەوێت پرسیارەکانی خۆمانی لێبکەین و بەرھەمە ڕژد و کرچ و کاڵەکانیشمان لەیەکتر بۆجیابکاتەوە ، لەب□ر□ئ□وە ئەم لێکۆلێنەوەیە ئەو مافە دەدات بەخۆی کە بەبەر پرسیارێتیەوە کار لەگەڵ ئەو میتۆدەدا دەکات و بەبۆچوونی ئەم کارکردنە ، کێشەی " مام□ل□ً□ی گەڕانەوە و فەنتازیا و کەتوار" کێشەیەکی میتۆدی و فکری و مەعریفیەو دەبێت یەکلابکرێتەوە .

دەقی واڵای (لەنێو ماساییەکاندا "لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " ی پێشەواکاکەیی)، یەکێکە لەو نووسینانەی کەدەبێت بەڕژدی بخوێندرێتەوە و بەپێویستی دەزانم لەڕوانگەیەکی وەسفی و دوور لە پیاهەڵدان – مدح – یان دژ – چد – کاری لەسەربکەم .

لەگەڵ ئەوەی ئەم دەقە واڵایە بەچەندین شێوەو میتۆدو بەرنامەی جیاواز دەخوێندرێتەوەو ر□ ًِاڤەدەکرێت ، دەتواندرێت وەکو دەقێکی شیعری و هەڵگری زناك و خوازەو واتا شیعریەکانیش بێت چونکە هەموو بەرھەمێك دەخوازێت چەند کەسێك لە پسۆڕیەجیاوازەکان ئیشی تێدابکەن ، تاکو بەوردی بەناو هەموو بەش و پێکهاتەکانیدا ڕابگەن و گرنگیشە

ئەم پسپۆڕیانە لەسەرەتاو دەستپێکی کارکردنیاندا تاکو کۆتاساتەکانی خوێندنەوە بمێننەوە وەکو بەشێك ل□ بەرھەمەکە ، ئەمەش لەچەندین بۆنەی جیاوازدا باسمکردووەو لێرەشدا جەختی لێدەکەمەوە ئەوەیە ئەم کارە بۆ تاکە کەسێك کەمێك ئاڵۆز و قورسەو ئەمەی منیش دەیکەم جۆرێکە لە " اجحاف – مافخۆری " ل□ بەر ئەوە، تا ئەو جێیەی دەتوانم سنووری قسەکردنم بەرتەسك دەکەمەوەو فراوان و گشتگیر نادوێم و ل□ نێوان سێ زاراوەدا دۆزەکەم بەیان دەکەم ، بەڵام ئەوەی گرنگە لێرەدا قسەی لەسەر بکەم جیاکاری نێوان " گەڕانەوە لەفەنتازیاوە بۆکەتوار " کە وەکو کێشە دەیخوێنمەوەو یەکاڵای دەکەمەوەو دواتر ھەمان پێوەری تیۆری دەھێنم بو تەواوی پێکھێنەرەکانی دەقەکەی پێدەخوێنمەوەو ھەوڵدەدەم □اق□ی بکەم ، چونکە دەق دەربڕینە لە زیاد بوونی ئارەزووی ڕەمەکیانەی مر□ق ب□گەڕان بە دوای قەلەقیدا کە پانتاییەکی کراوەو ھاوبەش بۆداھێنانی بەکۆمەڵ و جەختکردنەوە یە لە برینە ک□ نەکە لە دڵی بوندا. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەسەر دەمێکدا دەژین ، ناسنامەکان ناڕوونن یان لانی کەم ئاڵۆزن و زۆربەی جارەکانیش نادیدەن ، ل□ بەرئەوە ئەم دۆزە سەر ڕێگا دەخەم و بەکێشەی دەکەم .

پوختە:

ئەم لێکۆلێنەوەیە بەشێوەیەکی گشتی، پشتی بەستووە بەدووجۆر تێگەیشتن، کە ھەریەکەیان تایبەتمەندی و گرنگی خۆیان ھەیە و نا بێت فەرامۆش بکرێن و گرنگە و پێویستی بەووردەکاری زیاترە :

یەکەم :

ئەو تێگەیشتنەی لەسەرچاوەو نووسینەکانی سایت و کتێب و گۆڤارو ماڵپەڕو …ھتد بەرھەم ھاتوون ،

دووەم :

ئەوسەرچاوانەی ک□ پەیوەستن بەخوێندنەوەو ھەندێکیان مەعریفەی کەسی لێکۆڵەرەو ھەندێکیان " ش□زرات –پ□یش□ك" ی ب□رھ□م□ک□ و ل□□□□ی خوین□َدنەوەوە کاریگەریەکەی دەخوێنینەوە ، بەگشتی ئەم لێکۆڵینەوەیە پێکھاتووەلە :

بەشی یەکەم : ناساندنێکی سەرەتایی بۆچەمکەکانی "گەڕانەوە و فەنتازیاو کەتوار " لەدەقدا و تێگەیشتنێکی میتۆدی بۆ بەرھەمەکە .

ل□ بەشی دووەمدا : گەڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ کەتوار(واقع) و لێکدانەوەیەکی تیۆری.

ئەنجام : ئەم لێکۆڵینەوەیەم لەچەند خاڵێکدا پێشەکەش دەکەم .

کۆتایی : تایبەت دەکەم بەو ساخکردنەوەی تیۆریانەی بەرھەمەکە.

پاشان کۆتایی بە لێکۆَڵینەوەکەم دەھێنم و لیستی سەرچاوەو

پەراوێزەكانیش دەخەمە ڕوو لەگەڵ لیستی سەرچاوەكان .

بەشی یەكەم :

چەمكەكانی (گەڕانەوەو فەنتازیاو كەتوار) :

زۆربەی ئەوانەی لەناو میتۆددا كاریان كردووە یان شارەزاییەكی تیۆری و پراكتیكیان هەیە بەئاستەی نزیك لەیەكتریان دادەنێن و لەڕووی مەعریفیەوە پاشخانی ئەدەبی كوردی كەمترینجار قسەیان لەبارەوەكردووەو دەكەن یان لەیان تێكەڵ دەبێت و بەئاسانی لەیەكتریان بەجیاناكرێتەوە ، جابەئەوەی لەو هەڵە مەنهەجی و فكریە بەدووربین ، سەرەتا لەپێناسەكردنەوەی چەمكەكانەوە دەستپێدەكەین و دەپرسم : گەڕانەوە چییە؟ فەنتازیا چییە ؟ كەتوار چییە؟

***گەڕانەوە چییە؟**

بەئەوەی بتوانین پێناسەی ئەم چەمكە بكەین دەبێت بزانین ، گەڕانەوە كاتێك واتا دادەت بەدەستەوە كەبزانین لەدنیای ئەمڕۆدا ، ئەم چەمكە كاری پێنەكراوەو كاری لەسەر نەكراوە ، وەكو باسل أبو حمدە دەڵێت :" گەڕانەوە بۆ.." بەنموونە گەڕانەوە بۆ ڕووداوێك یان مێژوویەك یان بەسەرهات و كارەساتێك لە دەزی سەربەستی و چەمكەكان لەگشتگیریی و ئیستبداد و سیستمی چەمكە هەڵكەڵراوەكان و بارزكردنی دەستەواژەكانی پێشوو " گەڕانەوەی هاوسەنگی " (www.alnayan.ae) هەروەكو دارا عەبداللە دەڵێت : گەڕانەوە) " هاوڕێیەتی گەڕانەوەی مانەوەی قەیرانەگەورەكانی هەیە “((www.alaraby.co.uk چەمكی گەڕأنەوە پەیوەستە بە كەسی گەڕیدەوە ، لەكوێیە؟ تا بتوانین واتاكەی دیاری بكەین بەنموونە گەڕانەوە لەشوێنێكی دیاریكراودا واتایەكی هەیەو گەر گواستمانەوە بۆجێگەیەكی تر و شوێنێكی تر واتاكەی و پێناسەكەشی دەگۆڕێت ، لەپەیوەست بەم ناونیشانەوە دەبێت بزانین :" لەدەقی ، لەنێو ماسایەكاندا “لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " ی پێشەواكاكەیی) ئایا گەڕاوەتەوە؟ یان دەگەڕێتەوە ؟ كەواتە گەڕأنەوە لێرەدا بریتی دەبێت لە گەڕانەوە لەجوگرافیایەكی گریمانەكراوی نووسەرو پشت بەستوو بە فەنتازیاو خەیاڵ كەواتە بەئەوەی بتوانین لەبەركارهێنانی ئەم چەمكەدا تەندروست بین پێویستمان بەوەیە بزانین واتای گەڕأنەوە بەواتای بەینی سنوورەكانی خەیاڵ و وێناكردنی خەیاڵی شاعیر نەك گەڕأنەوە بۆ جوگرافیایەكی بەرتەسك و تەنگەبەر ، بەكاردێنم .

- **فەنتازیا چییە؟**

یەكێكە لەچەمكە بەكارهاتووەكانی ناو ژیانی ئەدەب ،

لەزۆربەی زمانەکاندا . ب□ام مامەڵەی نەزانانەو خراپی
لەگەڵدا کراوە لێرەدا هەوڵدەدەم ئەمە رێك بكەمەوە ”
فەنتازيا ل□ بارەی واقعی ژيانیەوەيە لەروئيا يەكی
نامەئلوفەوە “(www.wikipidia.org) وشەی فەنتازيا
”fantasia“ و فانتازی ” fantasy”جۆرێکی ئەدەبیە لە سيحرو
شەحوەزەو ئەوانەی تر کە خەرقی شتەکان دەکەن لەسروشتدا وەکو
ت□وخم□کی بن□□□ت□ی لە پلۆت و گێڕانەوەدا ”
(www.io.hsoub.com) ت.ی. أپتر لەکتێبی “ادب الفنتازيا” دا
کە ساڵی 1982 بڵاوی کردووەتەوە زاراوەی “الفنتازيا ”
لەئەدەب و گرنگی بەدەستهێنانی لەکاری داهێنەرانەدا پشتی
بەستوو□ بە”بابەت ” ی سەرەکی ، ئەپتەر باسی لەوەشکردووە کە
“وەکو باوە ڕووداوەکانی دەکەونە جيهانی گۆشەگير لەجيهانی
خۆمان لە کات و شوێن ، يان کاری مێژوويی و خەياڵی و ڕەمزی
“(أپتر : 1989ص9و10) لەمەوە دەگەمە ئەوەی بڵێم : فەنتازيا
لێرەدا و بەپێی خوێندنەوەی من بريتی دەبێت لە : دەقێك کە
پێکهاتەکانی لەڕوو بەرێکی ناواقعی و پشت بەستووبە بابەت و
لەدەرەوەی کات و شوێن خۆی بەيان دەکات و لەديدگايەكی
نامەئلوفەوە جۆرێك لەجادوومان لێدەکات و لەناو سروشتی
خۆيدا ، ئاوێزانمان دەکات .

- **کەتوار چييە؟**

لەگەڵ ئەوەی سەرچاوەی زۆرمان هەيە بەزمانی کوردی و دەتوانم
بڵێم زۆرترين ڕووبەری دنيای ئێمەی گرتووەتەوە بەڵام گرنگە
هەندێك پێناسە لێرەدا دابنێين و دووبارەيان بکەينەوە
لەوانە : ” واقع ، وقعوع” لەزمانی عەرەبيدا ناوی بکەرە ،
بەدەستهێنانی ڕاست□ي□کی پێچەوانەی خەياڵە
”: واقع يان واقعی يان ريالزم دەکاتە (www.arabdict.com)
حاڵەتی بينينی واقع بەوشێوەيەی کەهەيە ” (پيرباڵ:
2004،ل85) کەمال ميراودەلی دەڵێت : ” .. ڕياليزم پەرە پێ
دانێكی گرنگی رۆمانسيزم بوو .. بێزاری وناڕەحەتی و ڕق
بوونەوەی رۆمانسێکان لە کۆمەڵی سەرمايەداری گۆڕدرا بە
ناوەرۆکێکی پێشکەوتووتر ، لەفۆرمێکی بابەتی و هێمن و
ڕوانگەيەکی وردوو دووربيندا .” (ميراودەلی : 1979ل277) .
من ئەو پێناسەيە جێبەج□ دەکەم لەم لێکۆڵينەوەيەدا
کەڕەنگدانەوەی سەرچاوەکانە کەئاماژەيان بۆکراوە بريتيە لە:
بەدەستهاتووەيەكی دەرەوەی خەياڵ و بينين□تی بەو جۆرەی
کەهەيە ل□ فۆرمێكی پێشکەوتووتر لەوەی پێش خۆی کەه□ بووە.

بەشی دووەم :

گەڕانەوە لە فەنتازیاوە بۆ کۆتوار(واقع) و لێکدانەوەیەکی تیۆری.

دەقی واڵا ، ژانرێکی ئەدەبییە و پێگەیەکی گرنگی هەیە لە ئەدەبی هاوچەرخدا و بەردەوام بەرە و هەڵکشان و ململانێ دەچێت لەگەڵ زانستەکان و فەلسەفە دا ودروست بووی ئیپۆك(چاخ) ی خێرایەتی هەر بەویش کاریگەرە ، وەکو رۆلان بارت دەڵێ : "ئەدەب کۆتوارییە ، واتە دەروشاوەی ئەو کۆتوارەیە ، کە بەئاگای خۆی مامەڵە لەگەڵ مەعریفەدا دەکات " (محەمەد جەزا ، ژمارە: 3662، 2011)بەپێی ئەو هەلومەرج و بارودۆخەی کە ژیانی مرۆڤەکان پیایدا تێپەڕ دەبن. ئەم هەیە وا دەکات ، ئەرك و رۆڵی دەق و نووسەر کەمەك گۆڕانکاری و قورسی و بارگرانی بۆ دروست ببێت چونکە پیشاندانی روخساری لەژیکی لە خوێندنەوەی دەقی واڵادا وەکو بلانشۆ دەڵێت : "بەدواداچون و ژیانی نەبێت لەساتی وەڵامدانەوەدا ، ئەوا بەچێژیش نابێت" (هەمان سەرچاوە) پێشەواکاکەیی لەدەقەکەیدا " لەنەوماسایەکاندا ، لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " دا دەنووسێت :

" هاتووم کارتان بەوە نەبێت چەن بیردەکەمەوە ، چەن مەژووتان لەشیعرمدا دەنووسمەوە ، لە وەك هەندەك لەفارسەکان نیم بەڵەم : زمانی کوردی لەپریشکی وشەم دەرچووە ، ئەوەی زماناس نەبێت ، ناتوانێت مەژوو بنووسێتەوە ،… "(www.clutureproject.org.uk)
کەتەماشای ئەم چەند دێڕەی کاکەیی دەکەین ، نووسەر جەنگەکی بەرپاکردووە بەبێ ئەوەی خۆی لە قەرەی هیچ میتەدەکی ڕەخنەیی بدات ، بەزمانەکی پەلە غەرورو بەو پەڕەی کەماڵەی خۆیەوە جەنگەکی بوونناسانەو ڕیشەییانە لەگەڵ (زمان و نەتەوە) دەکات و وەکو بەرپرسیار لەو بوونەو لەو ئاسۆیەی بەزمانکەی هەیەتی، بەردەوانم دەبێت و دەڵێت :

" نازانێت کەخاوەن زمانەکم ، پەیشکی وشەم بەردەیان شوەن کەوتووە " (هەمان سەرچاوە)

بەهەرحاڵ من لەو باسە دەردەچم و هەوڵدەدەم ، بەرەنجامی ئەزموون و خوێندنەوەو دەست ڕێشتوویی خۆم بەردەوامی بە شیکاری ئەم دەقە بدەم ، دەقێك کە کار لە مەژوودا بکات ، وەکو هەرجۆرەکی تری شیعر کەمەڵەك بنەماو ڕەسای تایبەتی خۆی هەیە، کەجیای دەکاتەوە لەجۆرەکانی تری دەقی واڵا ، ئەمەش بەسروشتی خۆی چەوەیەك دروستدەکات بۆ گفتوگۆو مشتومڕی ئەدەبی ..بۆ نمونە کەمەڵەك بنەماو سیفات هەیە، کە وا دەکات ئەم دەقە واڵایە لەڕیزی دەقە لەکاڵی و ناوچەییەکان دووربکەوێتەوە و گەردوونی خۆی بەیان بکات .

کاکەیی دەنووسێت :

"لەژوورەکی بچوکەوە هاتووم و بەپەنجەرەدا ڕامکردووە ،

چۆن دەزانم خەیاڵم ئەفریقیە ” (هەمان سەرچاوەی پێشووتر) . نووسەر ددانپێدانانێکی ڕاستگۆیانە دەکات ولەیەك کاتدا باسی ئەوئاستە لەفێنی خۆی دەکات لە جوگرافیایەکی تەنگەبەردا بەرەو گەشتێکی فراوان و پەنجەرەیەکیشی کردەتەوە و ڕایکردووە کەئەمەش پرسی ئەوە دروستدەکات نووسەر لەچی ڕادەکات ؟ هەرخۆی وەڵام دەداتەوە و دەڵێت :

” هەموو ڕەنگەکانم خۆش دەوێت ،

وەلێ لە ڕەنگی سووری لای خۆمان ڕامکردووە و هیچ نەبێت ئەو ڕەنگە سوورەی لائەوە بەخەم شاد بکەمەوە ” (هەمان سەرچاوەی پێشووتر)لەڕێی ڕەنگی سوورەوەیە گەشتەکەی هاوشێوەدەکات بەبیرکردنەوەی ماساییەکەوەو دەپرسێت : “ئاخۆ ئەمە خێڵین یان نەتەوە ،...” (هەمان سەرچاوە) ئەمە ئەو گرێیەی بەکردینەوە کێشەی “خێڵ و نەتەوە دوو بابەتی سوسیۆلۆژیای سیاسەتن وچەندین خوێندنەوە لەخۆدەگرن ئەمەش بەدەر نیە لە ژێر خانی مەعریفی و زانستی نووسەر کەدەیەوێت لەڕێی ئەوزانستەی هەیەتی پێمان بڵێت : گومان وبیرکردنەوەکانم ، دەبەمەوە ناودەق و سەرلەنوێ هاوتای دەکەمەوە لەگەڵ ماساییەکان .

” بەم وشکە ساڵیە ڕاهاتوون ، پزیشکانی دونیا پشتیان کردەتە ئێرە ، هەمووشیان چاویان بڕیوەتە گیای ئێرە ،.... ” (هەمان سەرچاوە)

بە کێشە کردنی ڕوداو وەك کەلتورێك نەبێتە بەشێکی زیندو دانەبڕاو لە ژیانی ڕۆشنبیری ئێمە و زۆر بە کەمی و تا ڕادەی نەبون هیچی لەسەر نەوتراوە و نەکراوە، بۆیە ئاسان نیە نووسەرێك بێت و بمانباتەوە بۆ ڕەچەڵەك و دروستکردنی لەدوانی ڕەسەن لەو بارەیەوە، چونکە دەبێت مرۆڤ دەرك بەوە بکات، ئەو شعورە لەلای خۆی دروست بکات، کە کێشەیەکە و قەیران بەدوای خۆیدا دەهێنێت !! ئەگەر بەم شێوەیە بمێنێتەوە. هەڵبەتە ئەمەش کاتێك دێتە بەرچاو کەلە مانا سایکۆلۆژییەکەی دوور بخەینەوە و دایماڵین لێی، بۆ مانایەکی تر مەبەست لە کێشە گێڕانەوەیە، بۆ پرسە بنەڕەتی و سەرەکییەکان بەگشتی و دەقی ئەدەبی بەتایبەتی، کە لێرەدا مەبەستمان لە پرسە سەرەکییەکانی “دەق / مرۆڤ” وەکو ئەدەب و دەستپێکردنی چڕو پری گفتوگۆکان لەسەر دەی بابەتەکان کە خودی ، کێشە”یە واتە کاتێك کە ئیمە دەزانین “کێشە” مانایەکی جیاواز لە مانا باوە سایکۆلۆژییەکان لەخۆ دەگرێت ، خۆ بەخۆ لە”ئاژاوە”جیا دەبێتەوە و پرسیاری ڕەسەن و دروست لە دایك دەبن .جوگرافیایەکی فەرامۆشکراو بەڵام بەزمانێکی فەنتازی و بەکۆڕستەیەکی واقعی و گەشتێکی دوورمەوداو گەڕانەوەیەك کەهەمیشە لێرەو لەم زەمینەو لەسەر ئەم بستە زەمینەدا هەمیشە ئامادە کەچی بەردەوام واقع جەولانە دەکات لەنێوان ئێرەو ئەوەی زەمین و کیشورە دەبێت فەنتازیا تائەو

ڕادەیەی ڕەگەزی مر□ق ت□واو مرۆیی و هاوخەم و هاودۆزو هاوکێشە دەبنەوە لەکەرەستە فیزیکی و سوودخوازیەکاندا کە تێکەڵەیەکە لەکێشەی کورد بوون و ئەفریقی بوون و ل□ پێش هەمووشیاندا مر□ق بوون .

کەواتە کە باس لە کێشەی نووسین دەکەین بەگشتی مەبەستمان ، لەو باس و خواسانەیە ک□ پەیو□ستە بە ژینالۆژیایی ژانرەکە وە کو ئەدەب و بەستنەوەی بەتێڕامان و تێفکرینی وجودی و فەلسەفی و بون و نەبونەوە و لەئاستیکی تریشیدا خراپ بون و کەوتنە قەیرانی ئەدەبییەوە و لێرەدا کیشەکە گەورە دەبیت بۆ مانا گەورەکەو باسەکە هەستیار دەکات, واتا کیشەی بون و نەبونی ئەم دەقە وەکو ژانرێکی ئەدەبی دروست دەبێت, بە دیویکی تردا نەبینیی وەکو کێشە و بایەخ پێنەدان و پشت گوێ خستنی دەبێتە بەشێکی تری گرفتەکە و بەهەردوو کیشیان بەدوای خۆیاندا قەیران دەهێنن, نەك ئەو تێگەیشتنە سواوەی کە مەسەلەی فرۆشتن و ئەزبەر کردنی لەلایەن کۆمەلێك خەڵکی نەشارەزاوە بکەنە پێوەر بۆ “کیشە”و بگرە”کیشە”مانای فراوانتر و قوڵتر و گەورەتری هەیە و لەبنچینەشدا بۆ مشت و مڕی فەلسەفی گونجاو ترە وەك مانا بازاڕی و باوەکەی......

بۆیە لێرەوە دەبێت بگەڕینەوە بۆ ڕۆڵە سەرەکییەکەی نووسین، لە ڕووی بنیات و لە جیهانی مۆدیرندا و خویندنەوەی وەکو”دۆکترینیکی-عقیدە”یەکی شایان بەخوڵقاندندنی فۆڕم و شیوازی جۆراوجۆر. یان بە مانایەکی تر بەخویندنەوەی کیشەکان دەتوانین لێکدانەوەی درووست بۆ دەق بکەین، واتە کاتێك نووسین بەگشتی دەبێتە کێشە و ئاوس دەبێت بە یەکەکانی فەلسەفە و تەکنیك و مێژو...هتد. ئەوە مانا راستەقینەکانی دەردەکەون و خوێندنەوەیش دەبێتە دەرخەری ئەو لایەن و نهێنیە شاراوانەی دەق و گەیشتنە هەناوی داهێنان- لێرەوە پرسەکە بەرە و شوێن و بابەتی دەڕوات، کاکەیی دەنووسێت :

“منیش گوتم :

ژنە عاریفێکی دراوسێمان ، دوای دوو دەیە :

بۆپارووە نانێك ، تەسبیحەکەی فرۆشت ،

کەپڕبوو لەیادگاری زیکر !”(هەمان سەرچاوە)

یەکێك لە دروشمەکانی (جۆرج باتای) ئەوە بو کە دەیگوت:”پەسند کردنی ژیان تا سەرە مەرگ ” (ئەحمەدی ، 2005،ل125)

ئەگەر لەم رستەیەوە بچینەوە ناو دەق ، ئەوە دەبینین هەڵبژاردنی بابەتەکە خۆی کێشەیە لەسەر ئاستی(نەتەوەیی و تاکە کەسی) ، لە ئاستە نەتەوەییەکەیدا، کێشەی خەباتی نەتەوەیەك بە دیار دەخرێت، کە بەدرێژای سەدەیەك و هەتا ئێستایشی لەگەڵدا بێت، کێشەی پەسەندنی کردنی ژیان خۆیەتی ، لەم ئاستەیدا دوودەیە دەبێتە (خەم

) خەمێکی وجودی و قورس و خاڵی لە مانا سایکۆلۆژیەکەی، وەکو ئەدەب هەڵگری پەسەند کردنی خەمەکانی بوون خۆیەتی ، کە لە ئێستادا چەندان بابەتی گرنگ و نیشتمانی هەن فەرامۆش کراون و پەراوێز کەوتون، هەروەکو چۆن (باتای) وتویەتی :" ئەدەبیات یا هەموو شتێکە یا هیچ. " (هەمان سەرچاوە ل137) ئەدەب کە دەمانخاتە سەر کەڵکەڵەی (بوون) وەکو بابەتێکی گرنگ و پڕ لە بەرپرسیارێتی، لەم کاتەدا نووسین دەبێتە نمونەیەکی بەرجەستەی پڕ لە کێشە و لە لایەکی تریشەوە یەکانی نەتەوەو (خەم) ی نوسەر لێرەدا دوبارە زیندوو کردنەوە و بەرز ڕاگرتنی ئەو کەسایەتیە یانەیە کەلەمێژووی دوورو نزیکی ئێمەدا تێکەڵ بوون و بە بەرگێکی داپۆشراو بە ئەفسانەو داستان و هونەریانەو ئەدەبیانە نووسراونەتەوە .

(کێشە) لەم دەقەدا وەکو (بابەت) جیاوازە لە (ئایدیا)کانی نوسەر وەکو (کێشە)، بەڵام لە هەمان کاتیشدا یەکانگیرو هاو مانا لەڕووی فەلسەفیەوە، بەڵام لە ڕوویەکی ترەوە زیندوویی و بەها داری خۆی دەگەیەنێت هەروەکو چۆن چەندان نمونەی زیندوو هەن لە نهێنی ئەم س□روشتە تایبەتە ی ناو دەقەوە سەرچاوە دەگرن ، لێرەدایە کە مۆدێرنیزم پاساوی خۆی لە دابڕانی مێژویییەوە بەدەست دێنێت کاتێك لە دابڕان تێدەفکرێت نازانێت ل□ □اق□ی خۆی بۆ مێژوو، خۆی دەرباز بکات ، تێدەگەین ئەم نووسینە بە مانای (کێشە)سەر بەساتی دروست بونی فەنتازیاخۆیەتی و زادەی ئەو ساتەیە کە بەرەو ڕووی ئاراستەی گونجاوی خۆی دەڕوات کەکەتوار (واقع) ەو ، لەوێوە نووسە ردەگەرێتەوە بۆناو ئەو جوگرافیایەی کاری تێداکردووەو دەنووسێت :

"ئەم س□ فەرەم در□ ژە دەکێشیێت ، نازانم لەکوێدا هەناسە دەموستن□ت ، دەڕۆم تاتروسکایی مر□ قایەتیی ببینم ، دەرۆم تازمان و شیعر بەرەو شوێنێکی دیکە بەرم . شیعرە ڕێ / پێی گوتم : بگەڕێوە نێو ئەفریقاو قوڵتر بدوێ ، تانامۆیی /خەیاڵ / واقیع/ هەقیقەت و دونیای کۆنە خێڵی دوێنێ … ل□ بەرگێکی دیکەی شیعری ئەمرۆدا بدوێ ".

(هەمان سەرچاوە)

مەبەستمە ئەم بێژەیە ببەستمەوە بە چەمکە بەکارهاتووەکانی بەشی یەکەمم کەوەك کێشە لێی دواوم ئەم بەشەی کۆتایی (لەدەقی ، لەنێو ماسای□کاندا "لەگەڕانەوەم بۆ ئەفریقا " ی پێشەواکاکەیی) ، زۆر جوان کێشەکان دەباتەوە سەر خودی شتەکان ئەگەر کەمێك ڕونتر بدوێم (کێشە)دەباتەوە بۆ خودی ئەدەب و ڕەسەنایەتی ودوورلە جوگرافیا بۆنیشتمان ولێرەدا هوشیاری گەڕانەوەیە بۆ دۆزینەوەی دۆگمەکانی نوسین و بە (دۆکترین ـ حقیقەت) کردنیان و بردن و فڕاندن یان بۆ ناو یەکەیەکی گەورەتر کە خەمی (نیشتمان و نەتەوە)یە .

ئەمەیە ئەو هوشیاریییەی کە (کێشە) دروست کەریەتی و بە تەنها کێشەش

دەتوانەت ئەو ناسنامەیە ببەخشە و نوسەر بە فەربوون و فەركردن لە ڕابردوەوە , ئەو خەمە پەخش دەكاتەوە كە خەریكە لە یادەوەریاندا كاڵ دەبێتەوە یان خەریكە ەوو لە نەمان دەكات .واتە لە ساتی خوێندنەوەو تەفكرینەكانی نوسەرەوە بەرەو زیاد كردنی پەژارە دەچین . چونكە لە یەك كاتدا (نوسەر) فەربوەو (فەریش)دەكات كەسەك كە فەربوونی تەەاق دابە چ باكی بە پەژارە هەیە یان چی لە خەم بكات بە مانایەكی تر بە خوێندنەوەی ئەم دەقە (فەربوون) زیاد دەبێت و پەژارەو خەمەكانیش گەورە دەبن و زیاد دەكەن و بە پەچەوانەشەوە ەاستە .

ئەنجام :

دوای ئەوەی بەدووبەش و بەشەوەیەكی چە ، ئەوەمان دەرخست كەدەقی واەای لەدەقی ، لەنەو ماسایەكاندا "لەگەەانەوەم بە ئەفریقا " ی پەشەواكاكەیی) چەندین بابەتی هەستیارو واەای پەشكەشكردووە بەچەند خاەەك كەی ئەو ئەنجامانەی پەی گەیشتم بریتین لە :

1- نوەكردنەوەی كەسایەتی / ئەمە یەكەكە لەو سیفاتانەی ، كە هەر دەقەكی واەای پە دەناسرەتەوە ، واتە(كەساندنی نووسەر و پاەەوان بوون لەناو مەژوو و دووبارە دروستكردنەوەی لە فەرمەكی ئەدەبی دا ، دەبەتە هەی سەرلەنوی دروستكردنەوەی كەسایەتی ، كە بەمرەقەكی گەەیدەی كورد كەدەیەوەت زەمەن ببەەەت و بگاتە دەرەوەی سنوورەدیاریكراوە كان كەلەیەك كاتدا ئەرەوئەوە زەمینەكن نیشتمانی شاعیرن .

.2- زیندووكردنەوەی (زنجیرە ەووداو ،خەبات ، یان یەكەەك لەچاخەكانی مەژوو)، كە لەم خاەەشدا مەبەستی پەكاوە ، واتە قەناغەكی مەژوویی، كەهەم ەووداو گەلەكی تیادایەو هەم باسی خەباتی نەتەوەیەكیش دەكات لە فەرمەكی میتافەرەك دا .

3-دەقی واەا كەلەناو مەژوودا كاردەكەن بەجەرەەك گەرانكارییە مەژووییەكان دەگەەنەوە، كە لەهەزری نووسەردا ەەنگ دەدەنەوە و ناچارمان دەكات بەچاوەكی ترو بەجەرەكی تر دەق بخوەنینەوە لەدەرەوەی ناوچەگەرەتی و سەزو هەستی تاكەكەسیدا .

4-نووسەر و ەەخنەگرانی دەقی مەژوویی لەبارەی ئەوەی، كە لەهەر سەردەمەكی مەژوویی دا كامە ەووداو گرنگترە و كام ەووداوی مەژوویی گرنگی زیاترە ، كەپەویستە لەدەقدا هەبەت ، دەكەوەتە سەرئاستی هەەبژاردن و ریز بەندی لەەووداوو گەەانەوەكاندا كە ئەم دەقە خەی ئەوگرنگی و كاریگەرییە دەسەپەنەت .

5-هەروەها لەەووی نووسینەوە دەتوانرەت ،چ سەردەمیٍ ًكی بوەَت بەنادیاری بیهەڵەتەوە . ئەمە ش هەی زەرە، گرنگترین یان ئەوەیە گە لەدەرەوەی توانا ووزەی مرەقەوەیە .واتە مرەق بەوەها كارەك ریسك

بە زیانی خۆی دەکات ، بەوەی کە هەموو شتێك بە نووسین (کردەی نووسین) ناکرێت و بە ئەمەش نووسەر پەنا دەباتە بەر گرنگی و بایەخی ڕووداوەکان و ئەو ڕووداوانەی کە نووسینەکەی دەکەنە شاکار و بەمەزنی دەیهێڵنەوە ..

6-هەروەها گونجاوە لەمامەڵەکردن لەگەڵ مێژوودا لەدەرەوەی کات و شوێن نووسەر مێژوویەکی تر تۆماربکات .

کۆتایی :

پێژارەو خەمی نوسەر . کەسی نیەو چ پەیوەندیەکی سایکۆلۆژی ساتی پێکەوەیان نابەستێتەوە . بە هەندەی فەربون و خوێندنەوەی ئەو مێژوویە . کە تاکو ئێستا کەمترینی خەڵکی دوو دڵ و قەلەق کردووە لە بواری دروستکاری و داهێناندا , وە کەمترین گومان لەو بوارەدا گرتونیەتیەوە بە دەزینەوەی حەقیقەتی ئەدەبی میللەتێك کە خۆی فیدا دەکات و قوربانی دەدات و خوێن دەڕێژێت و پرسیار ناکات !!

(کێشە) ی نوسین لای کاکەیی ,خودی نیەو ناچێتەوە سەر پێژارە دنیایی و ماددی و خەرا ڕاگوزەرەکان بە قەدەر ئەوەی دەست بردنە بە پرسە سەرەکی و نهێنی و فەلسەفی و وجودیەکان ، ئەمەش وا دەکات لای خوێنەر جێگیر بێت بە گواستنەوە لە خوێندنەوەی بەشێوە بە خوێندنەوەی هەمووبەشەکانی کە چاوەڕێ دەکرێت ئەم نووسینە پڕۆژەیەکی درێژخایەن و بەردەوام بێت .

لیستی سەرچاوەو پەراوێزەکان :

یەکەم / لیستی سەرچاوەی ئەلیکترۆنی :

1. www.alnayan.ae
2. www.alaraby.co.uk

3.www.wikipidia.org

3. www.io.hsoub.com

5 . www.arabdict.com

4. www.clutureproject.org.uk

دووەم /لیستی سەرچاوە وەرقیەکان :

أ. بەزمانی کوردی :

5. پیربابە ، فەرهاد ، ڕێبازە ئەدەبیەکان ، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس – زنجیرەی ڕۆشنبیری ژمارە 308 ، چاپی یەکەم هەولێر : 2004،
6. میراودەلی کەمال ، فەلسەفەی جوانی و هونەر (ئیستاتیکا) ، لە بڵاو کراوەکانی زانکۆی سلێمانی چاپی یەکەم : 1979 .
7. ئەحمەدی ، بابەك ، پەیك هاتەو ڕاڤەی دەق , وەرگێڕانی

(مەسعود بابایی) لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکری و ئەدەبی نما زنجیرە (56) چاپی یەکەم ,هەولێر (2005) کتێبی سێ هەم

ب. بەزمانی عەرەبی :

8. ت.ي . أثتر ، ادب الفنتازيا " مدخل الي الواقع " ، ترجمة : صبار سعدون السعدون ، دار المؤمون للترجمة والنشر – بغداد 1989

تەریقەتی کەڵەکەی سەرمایە.. ئاسۆ کەمال

یەکێتی نیشتمانی زەوی و زارێکی چەندین ملێۆن دۆلاری پێشکەش بە نەهرۆی شیخ محمەدی کەسنەزانی کۆنە موستەشار کردوە تاکو شارێکی تەریقەتی قادری وەک پرۆژەیەکی بازرگانی بە دینەکەیەوە بکاتەوە. ئەم پرۆژەیە بەشێک لەو سیاسەتە ئابوریەیە کە بۆ دەیە و نێوێکە لە کوردستان دەستی پێکردوە و پێی دەڵێن کەڵەکەی سەرەتایی سەرمایەداری.

جا چ شێخ بیت و کەرەسەکەت دین بێت، یان بازرگانی سیاسی بیت و کەرەسەکەت کۆڕەک و ئاسیاسێڵ و دەرمان بێت، چ بنەماڵەی سیاسی بیت و کۆمپانیاکەت کار و قەیوان و نۆکان بێت. ئەمانە یەک ئامانجیان هەیە ئەویش کەڵەکەکردنی سەرمایەیە لە دەستی کۆمەڵێک دەوڵەمەنددا و حکومەت زەوی و داهاتی گشتی خەڵک پێشکەش بەمانە دەکات تا چینی سەرمایەدار دروست بکەن و بتوانن سەرجەم سەرچاوە و هۆیەکانی بەڕیوەبردنی ژیانی ٤ ملێۆن ئینسان لە کوردستان بکەن بە موڵکی شەخسی و بنەماڵەیی خۆیان و چینێک دروست بکەن کە بۆ بژێوی خۆی ناچار بە مل کەچی ڕۆحی و جەستەیی ئەم چینە سەرمایەدارە چەندین سەرە دینی و بازرگانی و میلیشیاییە ببێت.

ئەم پرۆسەی کەڵەکەی سەرمایەیە لای دەستەیەک و چینێکی کەمایەتی دام□ینی ژیانی ٤ ملیۆن ئینسانە لە هەرچی زەوی و داهات و سامانێکە کە لە کوردستاندا هەیە و سپاردنی ژیان و ئایندەیان بە بڕینی موچە و دانەمەزراندن و بێکاری و گرانی و هەژاری.

حکومەتی هەرێم لەم دەورەیەدا دەستی هەموو کۆنە موستەشار و

گەندەڵکار و دزێکی کەرتی گشتی و ژن کوژێکی عەشایر و در□ز□ن□کی پەلەمانتار و خاوەن دیوەخانێکی چەکدار و خاوەن تەریقەتێکی کۆنەپارێز دەگرێ کە بیانکاتە شەخسیەتی سەرمایەداری خاوەن پرۆژە و کۆمپانیا ئەمە مێژووی چونە ناوەوەی کۆمەڵگەی کوردستانە بۆ بازاڕی جیهانی سەرمایەداری. ئەمە مێژووی ڕاستەقینەی دەیە و نێوێکی ڕابردووی کەڵەکەی سەرەتایی سەرمایەیە لە کوردستان.

خۆپیشاندان و ناڕەایتیەکانی چەند ساڵی ڕابردوو بۆ موچە و خزمەتگوزاریەکان لەلایەن فەرمانبەران و کرێکاران و مامۆستایان و خەڵکی هەژار ،وە سوتاندنی بارەگای حزبە سیاسیە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان لەلایەن گەنجانی بێکارکراوەوە نیشانەی ناڕەزایەتی چینی کرێکار و چەوساوەی کوردستانە بەم کەڵەکەیەی سەرمایە و دەوڵەمەندبوونی چینێکی بورژوازی لەسەر حسابی چینی کرێکار و فەرمانبەر و کەم دەروامەتی کوردستانەوە. ئەمە شەڕێکی چیانەیەتی درێژخایەنە کە لە کوردستان دەستی پێکردوە.

بورژوازی کورد لەم شەڕەدا ڕاویژکاری زۆری لە بانکی جیهانی و کۆمپانیاکانی نەوت و گاز و قاچاغچیەکانی حکومەتە ناوچەییەکانی تورکیا و ئێرانیش هەبوە و هەربۆیە ئێستا ئەم بورژوازیە کوردیە کەوتۆتە سەرپێی خۆی و خەریکە لەو کەڵەکە سەرەتاییەی سەرمایە فێری هەموو جۆرە پرۆژەکانی وەبەرهێنان بوە و حکومەت و پەرلەمانی خستۆتە خزمەتیانەوە. پڕۆژەی کەسنەزان سیتی یەکێکی تر لەو پڕۆژانەیە کە کەرەسەی خورافاتی دینی دەکا بە دۆلار و دەیڕژێنێتە حسابی نادیاری ئەوانەی شاری سلێمانیان لە شاری ڕۆشنبیریەوە کردوە بە شاری چەتەکان. شێخ و پڕۆژەکەی ئەم هێلکە دوو زەردێنەییە بۆ دەسەڵاتدارانی سلێمانی دەکەن کە هەم سەرمایەکەیان بۆ دەسوڕینن و کەڵەکە دەکەن و هەم جیگای فەزای بیرکردنەوە و ڕەخنە چۆڵ دەکەن بۆ فەزای شمشێر لەخۆدان و ملکەچی و خورافات بڵاوکردنەوە. ئەمە ئەو هونەرەی نوێیەیە کە پڕۆژەی تەریقەت لای سەرانی یەکێتی ، جا چ ئەمەلی ژنیان بێت یان بەرهەمی سەرۆکی پیاویان بێت، خۆشەویست دەکا.

خەڵکی ناڕازی شاری سلێمانی ئەگەر دەیانەوێ لەسەر کەلتوری ڕۆشنبیربونی خۆیان بەردەوام بن پێویستیان بە خوێند□ن□وەی “سەرمایە”ی مارکسە تا بزانن بە چ سیستمێک سەرمایەداری کورد لەسەر حسابی ژیان و مێژووی ڕۆشنبیری شارەکەیان پارەیەک کەڵەکە دەکا کە بەهۆیەوە موستەشار و گەندەڵکاران لە ئاوی زێڕدا نوێژی پاک بونەوەیان پێ دەکا و دەیانکات بە پێش نوێژ تا خەڵک لە دوایانەوە سوجد□ ب□ن تاکو موچەیەکیان بدەنێ.

داریوش ، زیاتر لە ئینسانێک.. پشکۆ ناکام

....لەدوای حەفتاکانەوە ، دەنگێکی زوڵاڵ ، گڕ ، گەرم ، کەوتە ناو خەڵکەوە ، جگە لە قوڕگ ، شیعرەکانیشی بوونە ما یەی سەرنج ڕاکێشانی خەڵک بە تایبەتی گەنج و تاز□ پێگەیشتووەکانی ئەهلی شیعر و ئەدەب ،کەم و زۆر کاری کردە ناخی زۆربەیان ، چونکە مەئیوسی خەڵک لە هەل و مەرجە سیاسییەکەی ئەو سەردەمە کە کورد وەک مریشکی ئاوە ڕووت کراوی لێ هاتبوو ، وایکرد خەڵک پەنا بۆ هەموو شتێ بەرێ تۆزێک ، تۆزێک سووکنایی پێ بێ و باس لە ناخی ئینسان و دۆڕانن و هەڵاتن و مل ملانێی ئینسان لەگەڵ خۆیا بکا ، داریوش وای لێ هات خەڵکێکی زۆر ئالودەی بن وەک مەی ،وەک عەشق ، وەک جگەرە و..شتی تریش..ڕەنگە کەسانێک زۆر بە کەمی لە فارسی حاڵی بوو بن ، بەڵام ئەو دەنگە جەبەروتیە و ئەو ئاوازە سەر سوڕهێنەرانە
و ئەو ووشە داگیرساوانە وای کرد کە زۆر گرنگ نەبێ چەن فارسی ئەزانی گرنگ ساتێکە بە گوێ گرتن لە داریوش زاخاوی دڵی شکاو و مێشکی جەنجاڵ و بیرەوەرییە تاریکەکان بەیتەوە، تەنانەت هەندێک لە شاعیرە گەنجەکان بە دارتاشی کردنەوە چەن شیعرێکیان بەناوی خۆیانەو□ ب□□او ئەکردەوە...من بۆ خۆم بەسەدان جار لەگەڵ هاوڕێم ” شەهید بارزان عوسمان” کە لە ڕیزەکانی ” کۆمەڵە” بە نهێنی کارمان ئەکرد ، گوێمان لە داریوش گرتوە و باسمان لەوە کردوە تۆ بڵێی ئەم گۆرانیانە رۆژێک بکرێن
بە کوردی !! بە داخەوە ئەو خواستەمان کاتێ هاتە دی کە ئەو لە ژیانا نیە و لە دونیای نەمری خۆیا یەتی..زۆر بە داخەوە......

بۆ گوێ گرتن لە داریوش و هەست کردن بەوەی لە جیاتی تۆ و بۆ تۆ گۆرانی ئەڵێ ، پێویست بەوە ناکات تۆ لە گروپێکی تایبەتی کۆمەڵگا بیت ، عاشقێکی دڵ شکاو وا ئەزانێ داریوش بە تایبەتی باس لە دڵ و عەشقەکەی ئەو ئەکات و بۆ کەسی تر نەووتراوە ، دایکێکی جگەر سووتاو وا هەست ئەکا داریوش لە ماتەمی جگەر گۆشەکەیا ئەلاوێنێتەوە ، زیندانیەک وا ئەچێتە خەیا□□و□ کە هەست بکا داریوش لە گەڵیا زیندانە و لە جیاتی ئەو باس لە قەفەس” زیندان” ئەکات، هەژارێکی سفرە خاڵی کە ڕووی کردۆتە ئاسمان هەستی بە تەنهایی بوونی خۆی

لەسەر سفرەکە نەکا بەڵکو داریوش لەسەر هەمان سفرەیە و وەک ئەو برسیە و چاوی بڕیوەتە ئومێدێک لە ئاسمانەوە!! …کەسێک کە دەرد و غەمی دونیا سەری لە تەک با و تووشی " شێتەتی " ئینسان بوون بوو بە ، تەنیا نیە لە تێڕوانینەکان بۆ ژیان ، بەڵکو داریوش لە تەنیشتیوەیەتی و بە گەرانیەکانی باس لە "ڕەوا"یەتی بوونی ئەو ئەکا لەو شێت بوونە، کچێک ، ژنێک کە بەدەست جیاوازی کردنیەوە لەگەڵ برا و کوڕانی خزم و گەڕەک و شار و ووڵات، گوێ ی لێیە دەنگێکی بەسۆزی گەرمتر لە ناخی ئەو باس لە بێدادی کۆمەڵگا ئەکات لە نەخشی شێر پەنجەی ئاین لە جیاوازی نێر و مێ ،، شۆڕشگێڕێک کە لە شەڕایە و لای ئەو هەموو ڕەنگەکان وەک خوێن سوورە و هەموو عەشق و جوانی ئینسان لە لوولەی تفەنگەکەیا ئەبینێ ، بە گەرانیەکانی داریوش ئەبیستە

دەنگێک لە سەنگەرەکەی ئەوەوە و لە تەنیشتیەوە ئەجەنگێ بە ووشە و دەنگ و گووتارێک کە هەموو تفەنگەکانی دونیا ناتوانن بە دەنگی بکەن…گەڕەکەکی بە ووڵات لەگەڵ هەنگاوەکانیا گوێی لە داریوشە پێی ئەڵێ: هەموومان قەلەندەرین " گەڕەک" ، هەموومان سەرگەردانی غوربەتین و بەداخەوە هەندێک جار بە یەک لەسەنگەراین..

کەواتە داریوش یەک ئینسان نیە ، بەڵکو کارەکتەری دەیان پرۆسەی ئینسان بوونی لە خۆیا هەڵگرتوە ، کەم کەس هەیە بتوانێ خۆی لەوە گێل بکات کە کام کارەکتەری داریوشە قسە ئەکات مەگەر " قامچی بەدەست و پاسەوانەکانی قەفەس"..لە هەمووی دیارتر ئەوەیە کە لە تێکستی گەرانیەکانیا ئینسان هەر ئینسانێکی "مجرد" نیە و بەس ، بەڵکو وەک " کائن"ێک لە چەن لایەکەوە هەوڵی مانەوە ئەیا و مل ملانێ ئەکا ، لەگەڵ ناخی خۆیا ، لەگەڵ ویژدانی خۆیا ، لەگەڵ دەوروپشتی خۆیا ، لەگەڵ خودای خۆیا و لەگەڵ چارەنووسی خۆیشیا.. لە زۆربەی هەرە زۆری تێکستەکانیا دەیان ووشە وەک سیمبول بۆ هەردوو بەرەی خێر و شەڕ بەکار هاتووە: سپی ، عەشق ، گوڵ، ئەستێرە ، هەتاو ، خەندە ، بەهار ، ، کازێوە ، ئازادی،نان، بارامبەر بە دەک ، بوغز و کینە ، دەسەڵات ، ، قەفەس ، جەللاد ، شەو ، ترس ، هەور ، کەتر کوشتن ، سەهۆڵ بەنگان ، …هتد..(گەر ئەوان شەو نەبونایە .... ڕووناکی ئم ڕۆژە بە ئێمە ئەبوو..)............... ..

بە بەرگری کردن لە ئینسان و ئینسانی بوونی کەشەکان ، داریوش پێویستی بەوە نیە لە دیدی ئایدیۆلۆجیەکی دیاری کراوەوە بڕوانێتە ئینسان ، لای ئەو ئینسان ئینسانە و ناکرێ بە دوو سێ کەرتەوە ، بە بەرگری کردن لە هەژارێک یا کرێکارێک مەرج نیە کۆمەنیست یان "چەپ" بیت ، بە بەرگری لە خاک و خەڵک نەتەوە پەرستی خالەی یەکەم نیە ،

لە نەهێشتنی سێیتەرەکانی
نەوان نەر و مێ هەر ئەوروپاییەکان ناگرێتەوە ، بە قسە کردن لە سەر خودا و ئاین کافر و ئیلحاد بوون قسەی قێزەوە ، بە بێگژا چوونەوەی ڕەگەزپەرستی ڕەنگی ئینسان ئاسایە سپی پێستێک بەرگری لە ڕەش پێستێک بکات : " تۆ سپی دە ڕەشی..من ڕەشی دە سپی."...بە عاشق بوون ئیحساسات پێویستە نەک گیرفان ، بە لابردنی تاریکی ، تەنها دەنکە شقاتە بەسە بۆ داگیرسانی چرایەک،
ئەمانەش هەر هەمووی جێبەجێ ئەکرێ بەبێ ئەوەی پەیڕەوپڕۆگرامی حیزب یان قورئانەکمان لە گیرفانا بێت...چەن دیکتاتۆر و ستەمگەرەکان مەسەلەی " کورسی" لایان خاڵی هاوبەشە ، ئینسانەکانیش مەسەلەی ئینسان بوونیان هاوبەشە ،ئیتر ڕەنگی ئینسانەکان و جوگرافیایان ئەسڕێتەوە ..هەر لە گوێڕەوە سەیری بکەین ، خۆ لە "ئەفریکا"ش گوێ ڕەنگاوڕەنگە.، دەکیش هەر دەکە لە هەموو شوێنێک، ..

من خەم لە ساڵی 1976/ەوە کە یەکەم جار کاسێتێکی داریوشم لە تۆمارگای "بەناز" ی بەرامبەر بارەگای ئەوکاتەی کۆمەڵەی هونەر و وێژەی کوردی لە جادەی سجن/پیرەمەرد کڕی تا ئێستا گوێ ی لێ ئەگرم لەگەڵ ئاشنا بوونی زیاترم بە زمانی فارسی زیاتر و زیاتر لە تێکستەکانی نزیک ئەبمەوە و ئاسان تر ئەچمە دونیای مل ملانێیەکانی ئینسان لەگەڵ خودی خۆیا پێش خواکەی.........

ئەمەوێ باس لەوەش بکەم کە هەندێک لە گۆرانییەکان بە ئاسان تر ئەکرا بە کوردی بە لەکیس یانی ڕیتم و مۆسیقا و دیمەنی شیعرەکە ، بەڵام هەندێک لە تێکستەکان قورستر بوون ئەوەش سەبارەت بە زمانی شیعرەکە ، بە نمونە ئەو زمانەی " احمد شاملو" پێی ئەنوسێ هەمان فارسی شاعیرێکی تری تازە دەرکەوتوو نییە ، بە حوکمی ئەوەی فارسیش خۆی زمانێکی چڕ و قوڵ و فراوانترە لە کوردی بە تایبەتی لە ئەدەبیات و بە دەست نیشان کراوی شیعر ، بۆ وەرگێڕان ئەبێ خەت بە ڕێگایەکی پڕ لە "تاسە"
حازرکەیت.. زۆر "ووشە"ش کە لە کوردیشا هەمان مانای هەیە ، پێم باش بوو هەر بە فارسییەکە بمێنێتەوە و بە زۆر چەکوش کاری تیانەکەم ....
سوپاسی ئەوە ئەکەم سوپاسم ئەکا ، و پشتی خەم ئەکەمە ئەوەی توانج ئەهاوێژێت ، چونکە گەر "ئەدەب" بە توانج فەرامۆش کەم ئەبوایە ئەم پڕۆژەیە لەسەر تێکستی توانج بوایە نەک ئینسان......

لە پێشەکی کتێبی ” بەنی گەنم”ەوە وەرگیراوە کە تایبەتە بە وەرگێڕانی کەمێک لە تێکستی گۆرانیەکانی “داریوش” لە فارسییەوە بۆ کوردی.....................

ئاو لە هەموو شوێنێکدا..
هۆنراوەی : مارف عومەر گوڵ

ئاو لە دەستیدا !
لە مەنگیدا ، لە خوێیدا ،
لە شەپۆلاندا ، لە نیشتنەوەیدا
لە باراندا ، لە باوەشی کانیدا ،
یارای جوانیە لە ژیاندا .
ئاو لە ناحەزی دا !
لە خنکاندا ، لە لافاودا
لە قەیرانی نێوان ئەم و ئەودا
لە وێرانکردنی سروشتدا ،
دیمەنە دڵکەشەکان دەباو دەڕەوا
هاودەمی ناخۆشیە لە گریاندا .
ئاو لە بیاباندا !
دەستی باڵەندەو ، باوەشی دار و دەوەنە
ئاو لە چیاکاندا ،
خوڕەمی قەڵبەزەو ،
دایکی کانیلە و شەیدای جۆگەلەیە
بەگژ قەرت و قەدەغەدا دەچێتەوە .

سلێمانی / بەرەبەیانی
20/5/2020

مەسعود بارزانییەکان و نهێنیی پرسی مووچە.. ڕێبوار ڕەشید

لەو وڵاتانەدا کە سیستەمی دیموکراسیی بە بەڕێوەبردنی ناوخۆ پیادە دەکرێت ئەوا خەزێنەی نەتەوەیی، پرسی داهات، پرسی بەرهەمهێنان و فرۆشتن و پرسی خۆشگوزەرانیی ئابووریی و پرسی مووچە لە هەرە خاڵە سەرەکییەکانن. هەموو جۆرە مافێکی دیکە لەم خاڵانەوە پێ هەڵ دەگرن.
ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە دەسەزانی باشوور لە 30 ساڵی ڕابردوودا ئاماژەیان بەو هەموو جۆرە قەیرانە داوە کە دەسەڵاتدارانی باشوور خەڵکی باشووریان دووچار کردووە. لێرەدا من دەمەوێت تەنیا پرسی مووچە بخەمە بەر باس.
مایک مۆنتێریۆ (MIKE MONTEIRO) لە ڕاپۆرتاژێکی زانستییدا باس لەوە دەکات کە چۆن گۆڤاری واڵ ستریت لە ڕۆژی 24 مانگی حەوتی ئەم ساڵدا (2020) هاتووە و بیست (20) مووچەی لە بەرزترین مووچەی سەرۆکەکانی دونیای پێشکەوتووی بڵاو کردووەتەوە. ئەو بیست 20 وڵاتە ئەو وڵاتانەن کە لە بە پێی زانستی سیاسیی و کریتیریای دیموکراسیی، دیموکراسیین، واتا بە پێی سیستەم و یاسا و ڕێسای دیموکراسیی بەڕێوە دەچن. یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی سیستەمی دیموکراسیی ئەوەیە کە لە خەزێنەی نەتەوەییەوە هەتا بچووکترین سەودا هاتنوچوونی پارە بە حیساب و دەفتەرە، و تۆمار کراوە. ئەم دەوڵەتانە هەروەها گەورەترین لە پیشەسازییەکانی جیهانن، دەوڵەمەندترین و بە بەرهەمترینشن.
زۆر گرینگە خوێنەر پێشوەخت تێبینیی بکات کە لە ڕاستییدا گۆڤاری واڵ ستریت گۆڤارێکە سەرنووسەرەکانی ڕووانگەی کۆنسەرڤاتیزمیان هەیە و ناوەڕۆکەکەیشی بەتایبەتیی باسە سیاسییەکان لیبراڵیین، واتا بە هیچ شێوەیەک گۆڤارێک نییە بۆ توێژینەوە و ڕۆشنکردنەوەی خەباتی چینایەتیی و هاوژیانیی بەرابەریانە، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا زۆر ڕەخنەگرانە لەو گۆڕانکارییە نوێیە دەڕووانێت کە لە دەوڵەتانی دیموکراسییدا ڕوو دەدات و کە لە بری چەپەوە هەتا سۆسیالیبراڵەکان دەیانەوێت بەری پێ بگرن تا نەبێت بە دیاردە.
ئەو گۆڕانکارییە پرسی ڕێژەی مووچەیە. ڕوونتر بدوێین، زۆرینەی خەڵک لەگەڵ ئەوەدان کە مووچەی بەرپرسانی سیاسیی لە ئاستی هەرە سەرەوەدا بە ڕێژەیەکی دیار و بە حیساب لەگەڵ مووچەی تێکڕای گشتیی وڵاتدا بێتەوە.
لە وڵاتە دیموکراسییە پێشکەوتووە پیشەسازییە بەرهەمهێنەرەکاندا

ڕێژەی مووچەی سەرۆککۆماریی و سەرۆکوەزیرانی لە سەد و نیو کەڕەتەوە/ بەرابەرەوە هەڵکشاوە بۆ چوار جار و هەندیک جار بۆ پێنج جار لە مووچەی تەکڕای گشتیی. واتە ئەگەر مووچەی تەکڕایی گشتیی هاووڵاتیی یەک دۆلار بێت ئەوان چوار/ چوارونیو یان پێنج دۆلار وەردەگرن.

زۆرینەی خەڵکانی ئەم وڵاتانە ئەمە بە کێشەیەک دادەنێن و زۆرینەی پارتەکانی ناو بازنەی چەپ و ژینگەدۆستەکان ئەمە بە گۆڕانکارییەکی ترسناک دەبینن. ئەوە بە دروست دەزانرێت کە لەو پێیەدا چوار بەرابەر/ جار زیاتر بێت.

مایک مەنتەرە دەڵێت زانیارییەکان بۆ ئەو توێژینەوەیە بە شێوەی جیاواز دەستکەوتوون، وەکوو پێیجە ڕەسمییەکانی دەوڵەتەکان و فەندی نێونەتەوەیی دراو (International Monetary Fund) و کتێبی فاکتی جیهانیی سی ئای ئەی (CIA World Factbook).

من لێرەدا چەند نموونەیەک دەهێنمەوە بۆ ئەوەی خوێنەر لەو مەترسییە گەورەیە تێبگات کە مەسعود بارزانی و دارودەستەکەی بە باشووری ساز کردووە.

سەرۆکی ئیرلەندە لیۆ ڤارەدکار 234.447 هەزار دۆلار لە ساڵەکەدا وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە نزیکەی 19.537 هەزار دۆلار . ئەمە دەکاتە چوار و نیو جار لە مووچەی تەکڕایی گشتیی لە ئیرلەندە کە نزیکەی 4000 دۆلارە.

ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە ئیرلەند زیاتر لە 78 هەزار دۆلارە (بەرزترین لە ئوروپا!).

کاترین جاکۆسدۆتەر سەرۆکوەزیرانی ئایسلەند ساڵانە 242.692 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە 20 هەزار دۆلارێک. ئەم مووچەیە لە سەر هەر هاووڵاتییەکی ئایسلەند 73 سەنت، واتە سێچارەکە دۆلارێک، دەکەوێت. مووچەی تەکڕایی گشتیی لە ئایسلەند نزیکەی 3.200 دۆلارە.

ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە ئایسلاند نزیاتر لە 49 هەزار دۆلارە

ستێفان لۆڤێن سەرۆکوەزیرانی سوێد ساڵانە 244.615 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە 20.300 هەزار دۆلار. مووچەی تەکڕایی گشتیی لە سوید نزیکەی 3,900 دۆلارە. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە سوێد نزیکەی 56 هەزار دۆلارە.

لارس لۆکە ڕاسموسن سەرۆکوەزیرانی دانمارک ساڵانە 249.774 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە نیزیکەی 21 هەزار دۆلار. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە دانمارک 46.239 هەزار دۆلارە و مووچەی تەکڕایی گشتیی مانگانە 7,500 دۆلارێکە. لارس

شەش بەرابەر زیاتر لە مووچەی تێکڕایی گشتیی وەردەگرێت.
چارلس میشێل سەرۆکوەزیرانی بەلژیک ساڵانە 264.964 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە نەزیکەی 21 هەزار دۆلار. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە بەلژیک 42.497 هەزار دۆلارە. مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە 5 هەزار دۆلارەکە. واتە چارلس چوار بەرابەر زیاتر لە مووچەی تێکڕایی گشتیی وەردەگرێت.
مووچەی مانگانەی سەرۆکوەزیرانی فەڕەنسا، ئەدوارد فیلیپ، نزیکەی 18 هەزار دۆلار و ساڵانە ($220,505.00) کەمتر لە 221 هەزار دۆلار.
سەرۆککۆمار، ئیمانوئێل ماکرۆن، نزیکەی هەر 18 هەزار دۆلار وەردەگرێت ئەگەرچی بەرپرسیاریەتییەکەی زیاتر لە سەرۆکوەزیرانە.
تێبینی بکەن کە ڕێژەی ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە فەڕەنسا لە 40 هەزار دۆلار زیاتر و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە نەزیکەی 2800 هەزار دۆلارە.
جەستن ترودو سەرۆکوەزیرانی کەنەدا ساڵانە 267.041 دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە 22 هەزار دۆلار.
ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە کەنەدا 44.134 و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە 4.500 دۆلارەکە. جەستن نیزیکەی پێنج بەرابەر زیاتر لە مووچەی تێکڕای گشتیی وەردەگرێت.
خاڤیار بێتێل سەرۆکوەزیرانی لوکسمبۆرگ ساڵانە 278 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە 23 هەزار دۆلار کە نزیکەی 48 سەنت لە سەر هەر تاکەکی هاووڵاتیی دەکەوێت.
ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە لوکسەمبۆرگ نزیکەی 94 هەزار دۆلارە و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە هەزار 6 دۆلارەکە. خاڤیار نەزیکەی 4 بەرابەر زیاتر لە مووچەی تێکڕای گشتیی وەردەگرێت.
سەبەستیان کروز، سەرۆکی ئوتریش ساڵانە 328.584 دۆلار وەردەگرێت کە دەکاتە 27 هەزار دۆلارەک. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە ئوتریش نزیکەی ٤٦ هەزار دۆلارە و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە 4.500 دۆلارەکە. سەبەستیان شەش کەڕەت لە هاووڵاتیی زیاتر وەردەگرێت.
ئەنجێلا مێرکل ساڵانە 369.727 هەزار دۆلار مووچە وەردەگرێت کە مانگانە 30 هەزار دۆلار دەکات. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بە هەر تاکەکەسێک لە ئەڵمان 46.719 هەزار دۆلارە و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە لە ئەڵمان نزیکەی 4500 دۆلارە. ئەنجێلا نەزیکەی پێنج جار زیاتر لە مووچەی تێکڕایی گشتیی وەردەگرێت.
سکۆت مۆریسۆن سەرۆکوەزیرانی ئوسترالیا ساڵانە 378.415 دۆلار

وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە نزیکەی 31 هەزار دۆلار. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە ئوسترالیا 46.554 هەزار دۆلارە و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە 7.400 دۆلارەکە. سکۆت نزیکەی چوار بار زیاتر لە مووچەی تێکڕای گشتیی وەردەگرێت.
ئوێلی ماورەر سەرۆکی کۆنفیدراسیۆنی سویسرا ساڵانە 482.958 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە نزیکەی 40 هەزار دۆلار. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە سویس نزیکەی 56.473 هەزار دۆلارە. ئەڵبەت لە کۆنفیدراسیۆنی سویسرا مووچەی تێکڕایی گشتیی هاووڵاتیی نزیکەی 62 هەزار دۆلارە لە بەراووردا لەگەڵ زۆربەی وڵاتانی دیکەی ئوروپا کە 43 هەزار دۆلارە.
دۆلاند ترامپ ساڵانە 400 هەزار دۆلار وەردەگرێت کە مانگانە دەکاتە مانگی 33 هەزار دۆلار. ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک لە ئەمریکا 54.440 هەزار دۆلارە و مووچەی تێکڕایی گشتیی مانگانە لە ئەمەریکا نزیکەی 4.800 دۆلارە. دەشاندیش هەر شەش جار زیاتر لە مووچەی تێکڕای گشتیی وەردەگرێت.
ANNONS

ئەم نموونانە پێمان دەڵێن کە لە وڵاتانی پێشکەوتوو و دیموکراسیدا کە مافی مرۆڤ تا رادەیەکی باڵا بەرقەرارە سیستەمێک بۆ مووچە هەیە کە بەگشتیی نەزمێکی لیبرالیی چەسپاندوویەتیی، ئەویش بە بەردەوامیی لە ژێر ڕەخنەدایە چون بە نادادوەریی و نایەکسانیی و نابەرابەریی دادەنرێت و داوا دەکرێت باشتر بکرێت، واتە کەمتر بکرێتەوە.
ئەم سیستەمی مووچەیە لە سەرەوە دیار ناکرێت بەڵکو لە خوارەوە بە سەرەوە هەڵدەچنرێت. باسەکە دووبارە دەکەمەوە کە مووچەی سەرۆککۆمارێک/ سەرۆکوەزیرانێک عادەتەن چوار/ چوارونیو کەڕەت مووچەی تێکڕای گشتییە، واتە ئەگەر مووچەی تێکڕایی گشتیی هاووڵاتیی سەد دۆلار بێت ئەوا مووچەی بەڕێوەبەرانی دەوڵەت، چوارسەد/ چوارسەد و پەنجا دۆلارێک دەبێتەوە. لە دۆخی نائاساییدا شەش بەرابەر، واتە 600 دۆلار.
بەو هەموو مووچە ساختەیەوە کە لە باشوور هەیە مەحاڵە بزانرێت مووچەی تێکڕایی گشتیی هاووڵاتییەکی کارمەند چەندە، بەڵام مرۆڤ بە گشتیی دەتوانێت بڵێت کە دەسەڵاتدارانی باشوور خۆوەکیلیی، دوور لە هەر نەزم و حیسابێکی هاوچەرخ، مووچە بە خۆیان دەبەخشنەوە و هاوکات "بەشێک" بە سەر خەڵکی ئاساییدا دەسەپێنن.
لە باشوور دەتوانین مووچەی تێکڕای گشتیی مانگانە بە 800 دۆلار بقەبڵێنین، واتە مووچەی کارمەند/ فەرمانبەرێک کە خزمەتێکی چەندین

ساڵە و کارزانییەکی تۆمار کراوی هەبێت. ئایا مووچەی مەسعود بارزانی و کوڕان و برزاکان و خوشکەزاکان و وەزیرەکانی و پارلەمێنتارەکانی لە سەر بناخەی مووچەی تێکرایی گشتیی مانگانەی باشوور دیاری کراون؟

ئایا سەروەت و سامانی بگویز و نەگوێزیان بە پاشەکەوتی ئەو مووچەیەیە؟

بێگومان نا.

نەک پارەی مووچەی یەک ساڵی خەڵک، بەڵکو مووچەی سەد ساڵیان بە زیادەوە لە باخەڵی مەسعود بارزانی و خانەوادەکەیی و باقی دەسەڵاتداراندایە کە لە بازنەیەکی بێ نەزم و بێ حیساب و لە پێوەندیەکی عەشیرەتیی کۆیلایەتییدا سەپێندراوە.

ئەوانەی دەیانەوێت باسی باشووریک بکەن کە لە سەر نەزم و حیسابێک بگەڕێت، دەبێت پێش هەر شتێک لە مووچە و سامانی مەسعود بارزانی و بازنەکەیەوە دەست پێ بکەن، دەنا مەحاڵە بتوانرێت لە سەر نەزمێک قسە بکردرێت.

دەبێت خوێنەر بە سەرنج بێت کە مووچەی سەرۆککۆمار و سەرۆکوەزیرانی ئەو دەوڵەتانە کە چوار و پێنج بەرابەر وەردەگرن وڵاتگەلێکن کە تەواو پیشەسازیین، پێشکەوتوون، خزمەزتگوزارییین و هەر کەسێک لە بەرپرسانی سیاسیی لە نێوان 10 تا 14 سەعات کار بۆ وڵاتەکەیان دەکەن و کە بەڕاستیش بەرپرسیارن. واتە لە حاڵەتی بچووکترین هەڵەدا دەردەکرێن و وەزیفەکەیان لێ دەسەندرێتەوە و لە زۆر حاڵەتدا هەرگیزاوهەرگیز بە لای سیاسەتدا ناچنەوە. هەروەها تێبینی بکەن کە ئەمانە کاتێک مووچەیەکی وا وەردەگرن کە ج د پ/ پوختەی مەسرەفی نەتەوەیی بۆ هەر تاکەکەسێک، واتە مەسرەفی بەرهەمیی بەرجەستە و خزمەتگوزاریی بۆ هەر تاکە کەسێک لە نێوان 45 هەزار دۆلار بۆ 60 هەزار دۆلار دایە.

لە باشووری ئێمەدا مەحاڵە بۆ خەڵکی ئاسایی دەر لە بازنەی دەسەڵاتداریی بگات بە یەک هەزار دۆلار. واتە سەرۆکانی ئەوان کاتێک چوار و پێنج بەرابەر وەردەگرن کە هیزی کڕین و مەسرەفی خەڵکی گشتیی 45 تا 60 کەڕەت زیاتر لە هی خەڵکی باشوورن.

چۆن خەڵکی ئازادیخوازی غەدرلێکراوی باشوور لەو فەوزا بێسەروبنە تاڵانگەرییدا کە مەسعود بارزانی بە ناوی “حکومەتی هەرێمی کوردستان” بە سەریاندا دەیفرۆشێتەوە دەتوانێت بەرامبەر بە بەغداد ڕابووەستن، چۆن دەتوانن لە دانوستاندن و لە ڕێککەوتننامە و گرێبەستیی نێودەوڵەتییدا سەرکەوتوو بن؟

مەحاڵە!

هەر کاتێک مووچەی ڕەسمیی سەرۆکی هەرێم (کە دیارە هەرێمی کوردستان

هەر نابێت سەرۆکی هەبێت، بەڵام ئەمە باسێکی دیکەیە) لەوپەڕیدا سێ یان جوار جار هێندەی مووچەی تێکڕای گشتیی بوو، واتە 3.200 بۆ ئەوپەڕی 4.000 دۆلار، و هەروەها سامانی بگوێز و نەگوێزیشی بە پێی داهاتی کاری بێت، ئەو کاتە دەبینین کە هەر ئێستا بەشی سەد ساڵە مووچەی خەڵکی باشوور هەیە، بە مووچەی سۆشیالبگیریی و مووچەی بێکاریی و مووچەی ژنانی سکپڕە و منداڵدار و هتدەوە.

خۆ پێچەوانەکەیشی ئەگەرچی نازانستییە هەر دروست دەبێت، واتە ئەگەر داهاتی مانگانەی سەرۆکی سەرۆکان و سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەت و هتدەکان سەدان هەزار دۆلار بێت، ئەوا دەبێت مووچەی تێکڕای گشتیی مانگانە بۆ خەڵک هەر چوار پێنج جار کەمتر بێت، واتە بیستها هەزار دۆلار بێت!

خوێنەر دەبێت زرنگ و بە سەرنج بێت کە کاتێک لە دونیای سیموکراسیدا دەڵێین "سەرۆک" و "بەرپرسیاری سیاسیی" ئەوا باسی کەسانێک دەکەین کە ڕۆژانە دەخوازانە و هەروەها ناچارانە لە نێوان 10 بۆ 14 سەعات خزمەت بە وڵات بکەن، کە کارزان و لێهاتوو و کارامە بن، کە بە ئارەقدان و ڕەنجی شانیان و دەسڕەزییان گەیشتبنە ئەو پلەیە، کە هەمیشە سپاسمەند بن بۆ ئەو متمانەیەی پێیان دراوە و لە ئاست خەڵک قەرزاربار بن و هتد، نەک دەستەیەکی بەسەوادی دز و چڵکن و بێئەدەب و پیسخۆری بەهونەری وەکوو ئەوانەی باشوورەکی گۆڕستانیان کردووە بە گاڵتەجاڕی دەروودراوسێ و دونیا.

تا ئەم چرکەیە پرسی مووچە لە باشوور هیچ پەیوەندیەکی بە بەغدادەوە نییە و ئەم باسە گرینگ و بە سوودە، بەڵام جێی ئێرە نییە. ئەگەر بانکی ناوەندیی ئەمریکا و یەکێتیی ئوروپایش بخرێتە بەر دەستی دەسەڵاتدارانی باشوور ئەوا هەر نایانەوێت مووچەی خەڵک بدەن چون ئەوەن کە هەن!

ڕێبوار ڕەشید
28/12/2020

https://eu.usatoday.com/story/money/2019/04/21/20-highest-paid/-world-leaders-president-trump/39352195

تێبینیی:

1. بەپێی ماددەی یەکەم برگەی (1) لەیاسای ژمارە (1)ی ساڵی (2005) سەرۆکی هەرێم سەرۆکی باڵای دەسەڵاتی جێبەجێ کردنە. (7/6/2005 یاسای ژمارە 1)
لە مافەکانی سەرۆکایەتیی هەرێمدا هاتووە کە "سەرۆکی هەرێم

نوێنەرایەتیی خەڵک دەکات لە ئاستی ناوخۆ و جیهاندا، پەیوەندییەکان و هەماهەنگیی نێوان هەرێم و دەسەڵاتەکانی فیدراڵی عیراق لە ژێر سەرپەرشتیدایە. نوێنەرایەتیی خەڵکی کوردستان دەکات لە ئەنجوومەنی سیاسیی ئاسایشی نیشتیمانیی عیراق و لە راوێژکردن و دانووستاندن لەگەڵ حکومەتی عیراق". هەروەها کە خۆی "جێگرەکانی هەڵ دەبژیرێت" و "بەرپرسە لە پەسەندکردنی دامەزراندن و پلە بەرزکردنەوەی تایبەت کە پێشنیار دەکرێت لە لایەن سەرۆکوەزیرانی حکومەتی هەرێمی کوردستان و پەسەندکردنی هەموو ئەو یاسایانەی کە لەلایەن پەرلەمانی کوردستانەوە دەردەچن. سەرۆک دەسەڵاتی گەڕاندنەوەی هەموو یاسایەکی هەیە بۆ پەرلەمان، بۆ یەک جار، بە مەبەستی گفتوگۆی زیاتر و هەموار کردنەوە".

2. مووچەی تێکڕایی گشتیی بۆ بەراووردی مووچەکانی دیکە، خوارەوە و سەرەوە، بەکار دەبردرێت. وشەی "مووچە" لە پەیوەندیی کارکردنی مانگانەدایە، دەنا داهاتی دیکە بۆ ئەوانەی کە بە تەواویی لە دەرەوەی کاردان، یان کە نەخۆشن و ناتوانن کار بکەن، یان بێکارن بە شێوەی جیاواز و لە ژێر ناوی جیاوازدا هەن و کە لە دەوڵەتانی خاوەن سیستەمی خۆشگوزەرانییدا لە چوارچێوەی مافی مرۆڤ و مافی کار و مافی ژیاندا فەراهەم دەکرێن. هەروەها کەم نیین ئەوانەیش کە لە چوارچێوەی کاری تایبەتیی وەکوو سەرکاری کارگا و کۆمپانیا و بانکەکاندا زۆر لە سەرۆککۆمار و سەرۆکوەزیرانیش وەردەگرن و دیارە ئەمانە باسی دیکەن.

نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەدی مەلا.. سەباح ڕەنجدەر

کاکە مەلا سڵاو: کۆی بەرهەمە شیعرییەکانتم خوێندەوه، واتە: (خۆڵەمێش و بەرد)، کۆکراوەی هەشت کتێبی شیعریتە، ناوەندی ڕۆشنبیریی ئەندێشه هەفتەی پێشوو و چاپ و بڵاوی کردەوه، ئەگەر چیتر شیعریش نەنووسیت، مێژووی داهێنانی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا، ئەزموونێکی تەواو هەستی و مەزنی شیعر دەپارێزی. بۆ هیچ

گومان و دڵ لە دڵدانێک دەڵێم: بەشی زۆری شیعری ئێستای کوردی درێژبووەوەیە، گۆڕانکار نین، یان شیعری میللین. ئەگەر وەک شێوازیش میللی نەبن، وەک هەست میللین، لەم جۆرانەمان وەك بەردی دەم جۆگان زۆرن.

وا دەمەوبەیانە. بەرەبەرە تاریکی تەنك دەبێ. لەخوێندنەوەی دیوانەکەت تەواوبوویمە و خۆم بۆ پێشوازی باڵندە چاوەڕوانەکان ئامادە دەکەم. بەجریوە و جووکەوە باڵیان بەسەر ماڵەکەم لاردەکەنەوە و دێنە حەوشەکەمەوە. ئاویان بۆ دادەنێم و دانیان بۆ ڕۆدەکەم. ئەگەر زستان بێت ئاویان بۆ گەرم دەکەم، هاوینیش سارد. جارجار دەنگیان تێکەڵ بەشمشاڵی قالەمەڕە دەبن. نەوای شمشاڵیش وەك شیعری پڕ ڕووناکی نهێنی، خاڵی بەهایە و لەگەڵم دێت و دەچێت و مووم لێ دەبزوێنێ.

وا باڵندەکان تێردەبن و لەدان دەکشێنەوە. باڵیان ڕادەوەشێنن، دەنگی شمشاڵەکە کپ دەکەم، لەنامەیەکدا ڕامانی سەرەکیم دەنووسم.

گرینگترین نەخش لە ئەزموونی تۆدا، زمانە. زمان بوونی مرۆڤی تێدا دروست بووە و دروست دەبێت. نوێبەخشییش لەو وێنانەدا نییە، کە لە ئەندازیی و بنیادی وشەدا پێکیان دەهێنی و پێکت هێناون. لە تەکنیکە زمانییەکانتدایە، کە بە گوڕوتین بۆ ئایندە ڕوانین بەکارت هێناون و بەکاریان دەهێنیت و کاراتردەبن.

دیوانەکەت ڕووبەرێکی مەحاڵ نییە، پانتاییەکی هەستەوەر، وەک تەکنیک ناسیم. بەها و توانایی زمان لە ئێستێتیکای تەکنیکدا ئاسۆ و دوورییەکان وەردەگرێ و پێوانەی بۆ دەکرێت. بە قووڵاییەکان تێدەپەڕێ و پشت بە پێکهاتە زمانەوانییەکان دەبەستێت، تۆڕی زمانێکی دووربینانە دەچنێت، لەگەڵ ژیان دەگۆڕێ و بەرەو پێش دەچێت و تۆڕەکە زیاتر دەکرێتەوە.

زمان شەیتانی شیعرییەتی تێدا بەرجەستەیە و بێ ناوبڕ بەدوای هەموو تازە و جوانییەک دەگەڕێت و کرانەوەیەکی زۆری هەیە بۆ ئەوانی دی، واتە: بیندراو و بیستراو و نووسراو.

گۆڕینی پانتایی و بینا لە ڕۆحی گەرم و تەواو پارێزراوی داهێنەردا نەخش و نیشتەجێیە. لە دۆخی هۆشیاریی تەندروستی گۆڕانکارییەکاندا تەلیسمی نووسینی داهێنەرانە دەکاتەوە.

زمان بۆ داهێنەر وەک قۆناغی منداڵیی وایە. زمان و منداڵیی دوو قۆناغی بوون و دروستبوونن، بۆ نووسینیش بابەتن. ئەو شتانەی لەم قۆناغەدا دەیانبینی و هەستیان پێ دەکەیت، لە ناخدا لەنێوان زمان و ئاماژە و شێوازی بینینی ڕووناکییەکی تازەدا دەبێتە هێزی دەروونی و شێوە زۆرانبازییەک، هەندێک جار بە تووڕەییەکی توند، هەندێک جاریش بە نەرمونیانی لە (گونجانە هەستییەکان) و شوێنی

جیاجیادا لەدایک دەبن. پەیوەندییەکان ڕایەڵ دەکەن و بەکارایی ئاسۆ و دوورییەکان دەبڕن، ئاسۆ و دووری تر دەکەنەوە. پرسیارێکە تەواو لەگەڵ خۆماندایە و لە بیرماندا ون نییە. بە ڕۆح کارلێکی لەگەڵ ئەزموونمان کردووە و لێمان دەپرسێتەوە. من چی بووم و ڕۆڵم چییە لە کردەی نووسینتدا، کە کردەی پەیوەندی بەردەوام بوویمە لە گەشەی خودیتدا. ناتوانی واز لەو دنیابینییە بهێنیت، کە لە منداڵییدا وەرتگرتووە و وەریدەگریت.

کاکە ئەحمەد هەموو داهێنەرێک ناوەندێکی باڵا و خۆبوونی داهێنانی هەیە، کارەکانی لەو ناوەندەدا دەردەچن و دێنەوە ناویشیەوە. ناوەندی باڵا و خۆبوونی داهێنانی تۆش (کتێبی شیعر)ە. بە دڵنیاییەوە هەرچ شیعرێك لەمەودوا بنووسی، ئاماژەیەکی کتێبی شیعری تێدا بەرز دەبێتەوە.

سڵاو و خۆشەویستی زۆرم بۆ دیوانەکەت، کە ئەزموونێکی تەواو هەستییە. هەست کتێبێکی یەکجار فراوان و پڕ ڕووناکی نهێنییە. دۆخی داهێنان دەکەوێتە ناو جەرگەی هەستەوە.

کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠ هەولێر

زمانی قورئانەکەی کاک مەسعود.. مەحمود عەبدوڵڵا

درۆکردن لاسایی سۆزی دەرونە. افلاتون

مەسعود عبدالخالق یەکێکە لەنمونە دیارەکانی چەواشەکاری لەبواری فەلسەفەو مێژودا، ئەو پیاوە پێوایە دەبێت بڕوانامە پاکانەی بۆبکات، بۆیە بە گوێرەی سۆزی دەرون لێکۆڵینەوە دەکات و قسەدەکات، لەپێناو سۆزی دەرون اخلاقی زانستی دەخاتە ژێر پێ. بەهۆی پاشەکشەی ڕۆشنبیران و جدی نەبونیان لە مەسەلەی فیکردا، زەمینەی چەواشەکاری بیرمەندانی ئیسلامی فراوانە. ئەمەش خیانەتی ڕۆشنبیرانە.

ڕۆشنبیرانێک کە پێیان وایە نا بێ دەمەقاڵە لەگەڵ کەس بکەین"هەتا گەدەمان تێک نەچێت"، یاخود تەساموحمان هەبێت لەپلەی سفردا. بە جۆرێک لەجۆرە کان کولتوری پۆست مۆدێرنە زاڵبوە، ئیتر بێ ئەوەی

بەخەمان بزانین لەدنیایەکی خاڵی لە ئەقڵ دەژین. ئەمڕۆ بەهۆی ئەم پاشەکشەوە تارمایی خورافیات گەڕاوەتەوە. وەک چۆن بۆشایی سیاسی مەترسیدارە، بۆشایی فیکریش مەترسیدارە، لە ئێستادا بۆشایی فیکری هەیە و نەزانی پەرەیسەندوە عەوام پەرەست سەریان دەرهێناوە بەڕاست و چەپدا خورافیات بڵاو دەکەنەوە. زۆریش دەخۆشن کە نەقیزەی ئەقڵانیەتیان لەسەر نییە و لە مەرگی خورافەدا هاتو چۆ دەکەن.

کاک مسعود توێژەرێکی خراپە، بەجۆرێک کە ئابڕووی فەلسەفەشی بردووە. ئەم پیاوە لە فەلسەفە و مێژودا بەدوای سۆزەکانی خۆی دەگەڕێت نەک بەدوای ڕاستیدا شتانێک دەڵێت کە خۆیشی باوەڕی پێنین،خۆئەگەر باوەڕی پێبن ئەوا جێگەی بەزەییە. ئەم پیاوە زۆر بەچونی نازانستی و خورافی بەناوی زانست و ئەکادیمیبونەوە بڵاودەکاتەوە. بەڵام کاک مەسعود لای موریدەکانی کەسێکی خۆشەویستە و هەر ئەوخۆشەویستیی و پێ سەرسامبونە وایان لێدەکات بەهەموو دوعایەکی بڵێن ئامین! قسەکردن بۆ عەوام ، ئاسانە لەوانەیە ئەوە بۆسیاسیەک ئەوەندە کێشە نەبێت،بەڵام بۆ ئەکادیمییەک کارەساتە . لەگەڵ ڕێزم بۆ کاک مەسعود بەڵام"درۆیی زانستیش"هەر درۆیە . ئەگەر درۆیەکی ڕاستیش بێت ،لای ئەفلاتون درۆی ڕاست ئەوەیە کەسەکە نازانێت ئەوشتەی دەیڵێت ڕاست نییە ،ڕاستیش نزیکترین شتە لەزانستەوە .لەوانەیە کەسێک شتێک بڵێت و پێی وابێت ڕاستە ، بەڵام لای کەسێکیتر ئەوشتە درۆیە. بەنمونە یەکێک دەڵێت:"خودا لەقورئاندا دەفەرموێت…"هەرشتێکی فەرموبێت گرنگ نییە، بەڵام هەر ئەوەی دەڵێت خودا فەرمویەتی ئەوەدرۆیەکی ڕاستە.هیچ پایەکی زانستی و لۆجیکی نییە تەنیا باوەڕە. ئەوە بۆ کاک مەسعودو کەسێکی ئاسایش هەروایە .کاتێک دەڵێین هەرکەس ئازادە چ بیروباوەڕێکی هەیە لە پێناو تەساموحە لەگەڵ مرۆڤ ، بەڵام کارەساتە تەساموح لەسەر حیسابی حەقیقەتو ئەقڵ بێت .ئەمڕۆ لەوەدا ئازاد نین بیروباوەڕو سۆزی دەرونمان تێکەڵ بە زانست و فەلسەفە و مێژوو بکەین . هەڵەکانی ئەم پیاوە زۆرن،هەرکەس خوێندەواربێت دەزانێت کاک مەسعود لەتوێژینەوەکانیدا بێلایەن نییە و بەدوای ئارەزوەکانی خۆی دەگەڕێت. ئاشکرایە ئەمڕۆ چیمان دەوێت ئەوەمان دەستدەکەوێت ، بەڵام حەقیقەت تەنها لەناوکتێبەکانیش دانییە،لۆجیکی نوێ تەنها لەناو کتێبەکان بەحەقیقەت ناگەڕێت. لەم ڕۆژانەدا کاک مەسعود بابەتێکی بڵاوکردۆتەوە لەو بابەتەدا دەیەوێت بیسەلمێنێت کە زمانی قورئان عەربی نییە، بەڵام من پێی دەڵێم زمانی قورئان عەرەبییە و قوڕەیشیشە! هێندە بەڵگە دێنیتەوە بۆ بەپێی مەنتیقی فۆڕمی یان ئەرستۆیی،کە ئەم مەنتیقەش مەنتیقی جەدەلە و بەکەڵکی ئەمڕۆ نایەت . چونکە ئەم لۆژیکە ئەمڕۆ بەس لای باوەڕداران

کاری پێدەکرێت و سەرچاوەی دەگمابونە. پاساوی ئەوەیە عەرەب خۆیان لەقورئان تێناگەن و قاموس بەکاردێنن بۆ تێگەیشتن وەک خەڵکێکی کەم قسەی پێدەکات . بەڵام کاک مسعود بێ ئاگایە لەوەی کە زمانی دەق و زمانی ڕۆژانە جیاوازە . ئەمە زۆرجار بەخوێندنەوەی کتێبێکی کوردی پێویستمان بە هەمبانە بۆرینە دەبێت و لەهەندێ وشە تێناگەین بەڵام ئەوە واتای ئەوەنییە ئەم وشانە کوردی نەبن . هەندێ وشە هەن دەمرن، تەنانەت لەنوسینیش دا بەکارنایەت بەڵام ئەوە واتای ئەوەنییە ئەم وشانە لەبوونەوەری فەزایی داکەوتبن . ئاشکرایە لەهەموو زمانەکدا وشەی بیانی هەیە،لەقورئانیشدا هەروایە وشەی کوردی و سریانی و ....هەیە، بەڵام ئەوە بەم واتایە نییە کە ئەم زمانە زمانی میللەتێک نەبێت. زمان بەرهەمی بیری مرۆڤە ،یان وەک مەسعود مەحەمەد دەڵێت “زمان تەرجومانی هۆشە”.

من نامەوێ بیسەلمێنم کە کاک مەسعود هەڵەیە.چونکە هەربەپێی قورئانەکەی خۆی هەڵەیە. لەقورئاندا هاتوە کە زمانی قورئان عەرەبییە!پاشان هەرلەقورئاندا هاتوە کە بەهەموو قەومەک پێغەمبارمان ناردووە بەزمانی خۆی!پاشان بەشێکی زۆری قورئان مشتومڕە لەگەڵ عەرەب بەگشتی و قوڕەیش بەتایبەت کەواتا چۆن لە مشتومڕەکەی تێگەیشتن ئەگەر عەرەبی نییە .تەنانەت ئایەت هەیە ڕێک زمانی ئەبو جەهلە کاتێک عەرەبەکان شتێکیان وتوە بۆتە ئایەت و لەقورئاندا جێکراوەتەوە.ئەوە عەرەب بو بەزمانی عەرەبی وتیان ئەوەی محمد دەیڵێت ئەفسانەی پێشینانە !پاشان وەک وتمان زمانی قورئان تەرجومانی هۆشی عەرەبە . کاک مەسعود دەیەوێت ئەوڕاستیە بشارێتەوە”کە خودا قەرزاری زمانی عەرەبیە” ئەم هەڵەیەی بە ئەوەڵیە. بەڵێ خودا قەرزاری زمانی عەرەبە،قەرزاری خودی عەرەبە ،عەرەب نەبوایە قورئان نەدەبوو! ئەمە کوردین بەڵام ئەگەر “ماد”ێک زیندوبێتەوە لەمان تێناگات.ئەوەمانای ئەوە نییە کە زمانی ئەمە هیچ پەیوەندی بە مادەکانەوە نییە،بەڵکو مەسەلە ئەوەیە زمان گەشە دەکات ،هەندێ وشە دەمرن و وشەی نوێ دێنەکایەوە. دەکرێ بڵێین زمانی قورئان زمانێکی مردووە، بەو واتایە کە لە گفتوگۆی ڕۆژانە بەکارنایەت .پاشان قورئانی بەزمانێکی شیعری نوسراوە.جا ئەگەر بەقسەی کاک مەسعود بێت ،شیعری سەردەمی جاهیلیش عەرەبی نین.

زمان ناتوانێت سەردەمەکان ببڕێت چونکە بەرهەمی هۆشی گەلێکە لەکات و شوێنێکدا. بۆچی لەقورئاندا وشەی کۆمپیوتەر نییە،چونکە عەرەب لەکات و شوێنێک دا ژیاوە لەسەردەمی قورئاندا، کە ئەوکاتە بە بیری ئەواندا نەهاتوە.ئەوکات تەنها ئەوشتانەیان زانیوە

کە بەررهەستن وەک حوشتر و ئەسپ و شمشێر ،یان ئەوشتانەی کە نابەرهەست و باوبون وەک جنۆکە . بەڵێ ئەگەر بمانەوێت ئەو هەڵەیەی کاک مسعود بەڕاست دەرخواردی خەڵک بدەین،دەبێ بەپێین قورئان درۆیە و دەستکاری کراوە. بەڵام موریدەکانی شێخ قەت بیرناکەنەوە ، ژیانی ئه وان بەگوێرەی بیرکردنەوەی شێخ بەڕێوەدەچێت،و بەعەینەکی شێخ دەبینن.

ئەم پیاوە لەبابەتەکانیتریشدا هەروایە،بەتایبەت لەمێژودا،مێژو بە پێی ئارەزو و تێگەیشتنی خۆی دەگێڕێتەوە! کاک مەسعود کارەساتەکی گەورەیە بەسەر بیرکردنەوەی انسانی کوردەوە . لە کۆتایدا دەبێت بەڵم خودی شەریعەتی ئیسلامی لەعەرەب وەرگیراوە . ئەوە عەرەب بو حەجی داهێنا و بەردە ڕەشکەی پیرۆز کرد،چوارمانگ جەنگی حەرامکرد ،بەڵام محمد هات هەندێ چاکسازی تێداکرد. خودی محمد تەواوی عەرەب لەخۆدەگرێت .سایکۆلۆژیای محمد سایکۆلۆژیای قەومەکە بەچاکەو خراپەکانیەوە . جاران دەیانگوت محمد نەخۆندەواربوە عەرەبی نەزانیوە،ئێستا ئەڵێن نەخێر قورئان عەرەبی نییە . کاک مسعود دەیەوێت قورئان ڕزگاربکات لە لۆژیکی سەردەم،بەڵام ناتوانێت .

مەحمود عەبدوڵڵا

حاجی قادری کۆیی’ هێشتا لەناومانە.. هەڵمەت عوسمان

لە هەموو وڵاتێک، کاتێ تەنگەژەیەک دروست دەبێ، کە ئەگەری ئەوەی لێدەکرێ ببێتە هۆی لێکترازانی چینەکانی کۆمەڵگا و بەجۆرێک هەریەک بکەونە دەڵێک و ئەو ئەم ناخوێنێتەوە و ئەم گوێ لە ئەو ڕاناگرێت… لەم کاتانە وتەزا و ئامۆژگاری ئەو کەسانە دێنەوە گۆڕێ و کە سەردەمێک لەمەوپێش، لە ڕێگای جۆری نووسینەکانیانەوە بۆیان جێهێشتووین. ئێستا و لەم حاڵەی ناحەزەی ئەمڕۆ وتە و شیعرەکانی(حاجی قادری کۆیی، پیرەمێرد، بێکەس، پەشێو، موفتی پێنجوێنی..هتد) زۆرترینی ئەوانەن کە دەڵێی لەناومانن و ئاگاداری ورد و درشتی ڕووداوەکانی ئەمڕۆن، ئەوەش هەیەکەی بۆ ئەوە

دەگەڕێتەوە، کوردناس بوون و ڕێچووبوونە مێخی تاکی کورد، ئەوان زەرباش کەسایەتی و مەڵاڵەی کوردیان ئەزمونکردبوو! ئەو بەرباس خستەنەش بۆ ئەوەیە بیری ئێمە بهێننەوە، کە دووبەرەکی و حیساب بۆ یەک نەکرد، هەوێنی ئاژاوە و خۆشکردنی دڵی بێگانە و ئەغیارە... بەڵام کاتێ بەوە دەزانین کە هەموو شتێکمان لەدەستچووە و ئیتر دەرگا و ڕێگایەک بۆ گەڕانەوە نەماوە! ئەوەی ئێمە دەمانەوێت لە چەند ڕستەیەک شەنوکەوی شیعرە ئامۆژگارییەکانی بکەین؛(حاجی قادری کۆیی)یە... ئەو لە هەر کەس زیاتر ئەزمونی لە تەک نادادی و دووره وڵاتی و بێ کەسی و نەبوونی و برسییەتی و گشت چەرمەسەرییەکانی ڕۆژگار هەبوو، هەموو ئەمانە کردبوویان بە مامۆستا و دەروونناسێکی بلیمەت، هەر لایەکی ژیان بگرە، ئەو قسەی لەسەر هەبووە. ئەو دەرکراوی دەستی (شێخ نەبی) و شێخ نەبییەکانی دیکە بوو، ئاخر تەنها لەبەرئەوەی نەدەوت کە ئەوان دەیان ویست بیڵێ، هەرچی مەلا و شێخ و ئاغاکانی ئەو سەردەم، مودمینی عەقڵییەتێکی پاتەکەرانە و بێ بنەمابوون، لە ڕوانگەی ئەو سەردەم خوێندنەوەی بۆ سەردەمی دوای خۆشی دەکرد و ڕێگای ڕزگاری دادەنا، بەڵێ تەواو ئەوە دەرچوو کە ئەو وتی...

”هەتا وەک ئاگری بن کابن لەگەڵ یەک
ئەگەر تەفانبە لەشکرتان بۆ پوشێک“

ئەو باش شارەزای مێژووی نەتەوەکەی بوو، دەیزانی کورد لەوەتەی هەیە، کوشتەی پیلانی ناوخۆیی و گای بنەی خۆییە، دەیزانی گەر مەرانەی ناوخۆ لەگەڵێ، کورد دەبێت بە خاوەنی هەموو شتێک، بەڵام کورد کوشتەی دەستی خۆیەتی، بۆیە چۆن لە ڕابردوو نەیتوانیوە بگات بەهیچ، لە داهاتووش حاڵی لەوە باشتر نابێ، چونکە هەرچەند کورد خاوەنی شەڕکەری بەجەربەزەبووە و ڕۆڵەکانی تا ئەوپەڕی نەرمیان نواندووە بەرانبەر دوژمن، بەڵام کە تینیان گەیشتبەتی، وەڵامێکی دەمکوتکەری دوژمنیان داوەتەوە.
لە هەموو مێژووی کورد، ڕستەیەک نابینی نووسرابێ، کورد خاکی فڵان وڵاتی داگیرکرد، کەچی هەمیشە خۆی لەبەردەم لەتکردن و پارچەپارچەکردنبووە، سەرباری ئەمەش ئاڵای ئاشتی و پێکەوەژیانی هەڵگرتووە، بەڵام هۆکاری هەموو ئەم لەت لەت بوونەش، (قەواعید)نەبووە، بەڵکو(قاعید)ە بۆ سەروپا و نەزانەکانن؛ کاڵفامانە سیاسەتیان کردووە و هەمیشە خۆ بچوکردنەوەیان بۆ لاوازترین ئەغیار کردووە، لەبەرانبەر دەستکەوتێکی بچوکی کەسیی...

”ئەو سەگانەی کە لەلای ئێمە وەزیر و کەلان

بێنە لای تۆ بەخودا نایکەیتە گاوان و شوان

ئەمە کەرمیزە دەڵێین وارسی شەرعی نەبەوین
هەموو عەبدی صەنەمن، باسی مەکە گەورەکەیان“

بەڵێ، کەم ئاغا و میر و دەرەبەگ و ڕابەری بزوتنەوە سیاسی□کان هەیە، خۆیان لە بەرانبەر خەڵات و بەرات ڕاگرتبێ و ڕازی نەبووبێتن کوردفرۆشی نەکەن! هەمیشە لاوان خوێنیان ڕشتووە لە پێناو زیاتر مانەوەی پیرە کاڵ عەقڵەکان! ئەوانەی چەندین ساڵ ئامادەن خوێنی گەنجان بڕێژن، بەڵام لە چەند کاتژمێرێکی کەمدا، نیوە و هەموو خاکە خوێن لەسەرژڕاوە بدۆڕێنن، بۆ؟ و سەد پرسیاری بۆ ئاسا بکە، وەڵامێکت دەسگیرنا بێ! ئەمە لەلایەکی دیکە، دەبێ میللەتیش هۆشێکی هەبێ، تا ئێستا ئەو بیرکردنەوەمان لا دروست نەبووە، لە ئەگەری دۆڕانی سەرکردە و سیاسی□کان، ڕووبەڕووی پرسیاری جددیان بکەینەوە و هەڵگەڕانەوەیەکی سەرتاسەریان لە دژ بکەین… چەندین سەرکردەی جیهان، لەپای دۆڕانیان لە شەڕ و بە دەستەوەدانی خاک، بە دەستی میللەتەکەی خۆیان لەناوبراون. باشە تا ئێستا کام سەرکردەی کورد، چ لە مێژوو چ لە ئێستا، لەبەرانبەر ئەو دۆڕانە گەورانەی کە دەیکەن و کردوویانە، لە گوڵ کاڵتریان پێ وتراوە؟! کێشەکە ئەوەیه سەرباری هەموو شکستێک وەک ڕزگارکەر و داینەمۆی بیری نەتەوایەتی مامەڵەمان ل□ تەک کردوون!

”دەفعەیەک ئیمتیحانیان ناکەن
تێبگەن زەهـرە یـا تـریـاکن“

کام تاقیکردنەوە؟ ئەگەر دەزگایەکی لێپرسینەوەی کارا و بوێر هەبووایە، ئەمڕۆمان بەسەر نەدەهات، سەدان کەسیان لەناو یەک کوشت، هەزارانیان لە شەڕی بێگانە بە کوشتدا، لە هەر دوو بارەکە بە دۆڕاویی گەڕانەوە! ئێستا لە کوێن؟ چی دەکەن؟ بەداخەوە میللەتیش (صم بکم) خۆیان کردووە بە (کەڕەی شەربە)!

”ئەو کەسەی دەوڵەمەندی چاکە
بەندەیی ڕۆمی؛ یانی ناپاکە“

ڕەحمەتت لێبێ حاجی بۆخۆت و ڕاستگۆییت، ئەبێ حاجی چ سەروکارێکی لەگەڵ سەرکردەکانی ئەوسا هەبوو بێت؟! باشە گەر نەیبووە، چۆن زانیویەتی دەوڵەمەند هەمیشە پارێزگاری لە دەوڵەمەندی خۆی کردووەتەوە و لای گرنگ نەبووە، میللەت و □□عی□ت چی لێدێ؟ ئاخر ئەوکات دەوڵەمەند تەنها چینی دەسەڵاتدارەکان بوویتن، حاجی ئەگەر

نەچووبێتە دەرباری میرنشینەکانی ئەو ساش و ئاگاداری ورد و درشتی ڕووداوەکانی ناو کۆشک نەبوووبێت، بەڵام لە(ئەنجام)ی کار، ئەوەی درککردووە! ئەو کە لەسەرەتاوە نەیزانیوە، بەڵام خۆ ئەنجامی کار هەموو دەیزانن و ئەویش زانیویەتی، بەڵام زانینی حاجی فەهمانەتربووە لە کەسە سادەکان، ئەو بە چاوەکی ڕەخنەگرانەوە لە ڕووداو و پێشهاتەکانی ڕوانیوە، تەنانەت پەی وابووە تەنها بە قەڵەم هیچ ناکرێ بە گۆڕانکاری، بەڵکو دەبێ چەکیش هەماهەنگبێت لەگەڵیان، واتا چەک و قەڵەم پێکەوە شانبەشان بەرەوڕووی هەر ڕووداوێکی نەخوازراو ببنەوە، ئەوەتە دەڵێت:

"بە شیر و خامە دەوڵەت پایەدارە
ئەمن خامەم هەیە و شیر نادیارە"

ئەم خوێندنەوەیەی حاجی بۆ تاکی کوردی کردووە و تیایدا سەرکەوتووبووە، بە هەمان شێوەش (محمد ماغوت) بۆ تاکی عێراقی کردووە، واتا هەردووکیان زانیویانە کاتێ نووسینەکانیان پارە دەکا و نرخی دەبێ، کە خۆیان مردن و داهاتوو ڕاستەقینەی قسەی ئەوانی سەلماند. ئەوەتا حاجی بەڕووی ئەوە دەخاتەڕوو:

"ئەو قسەیەی ئێستا عەیبی لێدەگرن
ئەو دەمەش دێ کە ئەوە بێی دەمرن

هەر چلۆنە ئیشاڕەتی فەرموو
وەک کەڕامەت هەمووی وەها دەرچوو"

کورد لە چاوی حاجییەوە(هەتا نەیەنە لە تەبقەق، ناڵێ ئەڵڵاهو سەدەق)، ئەوەی ئەو وتی، ئێستا دەڵێ بە دەڵەی دەبینین چۆن دێتە دی. لەم ساتە ناسکەی ئێستا، ل ەهەموو کات، تاکی کورد لێک دوورن و دوژمنی خوێندنەوەی یەکن، ئەوەندەی بە خوێنی سەری یەک تینوون، ئەوەندە تامەزرۆی خوێنی بێگانە نین، بۆیە کاتێ؛ لەسەفەری خوێندنەوەی دیوانی حاجی دێینەوە، تێدەگەین (نەبی ماوەیلەی) یەکان چ کەسێکیان دەرکردووە! قەدری چ گەوهەرێکیان نەزانیوە! دەسەڵاتدارانی ئەوسای کۆیە، چۆن پشتیان لەحاجی کردووە و ڕوویان بە (شێخ نەبی) خۆشبووە! بەهەمان شێوەش ئێستاش ئەڵێی (شێخ نەبی) کارایە، بەڵام لە بەرگ و دەم و چاوی نوێ، ئێستاش ئەو ڕۆحە دژ بە جوانییە لە کۆیە هەیە و دەیبینین.

سەرچاوە// سەردار حەمید میران و کەریم شارەزا، دیوانی حاجی قادری کۆیی، 1986

هەڵمەت عوسمان

مڕۆڤە ئامانجدارەکان کێن؟، مڕۆڤە بێ ئامانجەکان کێن؟.. ئەحمەد کامەران

زۆر بەکورتی دەمەوێت باس لەم دووجۆرە مڕۆڤانە بکەم کە لەسەر ئەم گۆی زەویە بوونیان هەیە…

مڕۆڤە بێ ئامانجەکان کێن؟ راستیەکەی نا بێت بگوترێت، کە ئەم جۆرە مرۆڤانە کەسانێکی خراپن یان هەرشتێکی دیکە. چوونکە لە کۆتاییدا ئەمانیش مڕۆڤن و خاوەن پێگەی خۆیانن لە نێو کۆمەڵگاکاندا، بەڵام ئەوەی جێگای داخە کە ئەم جۆرە مرۆڤانە تەنها لە شتە لاوەکیەکانی ژیان تێگەیشتوون، واتە خاوەنی هیچ پڕۆژەو سیستەمێکی ئەکادیمیانە نین بۆ ژیانیان، لەگەڵ ئەوەشدا زۆرترین کاتەکانیان بۆ شتە بێکەڵک و لاوەکیەکان بەسەر دەبن، تەنها وا دەزانن کە ژیان بریتیە لە رابواردن و سێکس و خواردن و خواردنەوە و …هتد

مڕۆڤە ئامانجدارەکان کێن؟زۆرجار دەگوترێت کە گوایە مۆڤە ئامانجدارەکان ،هەموو رابواردنێک لەخۆیان قەدەغەکردووەو سەرقاڵی کۆمەڵێک بابەتی دیکەن ، راستیەکەی نەخێر ، مڕۆڤە ئامانجدارەکانیش هاوشێوەی مڕۆڤە بێ ئامانجەکان ئەوانیش رادەبوێرن و چێژ لە ژیان وەردەگرن بەڵام چۆن؟ مڕۆڤە ئامانجدارەکان خاوەنی ئەتەکەت و پڕەنسیبی تایبەت بەخۆیانن بۆ ژیان ، واتە سەرجەم سێکتەرەکانی ژیانیان لە رێگای کاتەکانیانەوە رێکخستووەو ، گرنگی بەهەموو شتێک دەدەن کە لە فەلسەفەی ژیان دا هەیە، واتە تەنیا خۆیان بە شتە لاوەکی و کرچ و کاڵەکان نابەستنەوە، بەڵکو بەدوای شتە نوێیەکان و سەرسورهێنەرەکانی ژیان دەکەون.

ئیتر خۆت بڕیار بدە کە لەکامیانی؟

ئەحمەد کامەران

هایکو.. ڕێبوار غەریب

لوتکەیەکی بەرز،
هه ڵۆیەکی پیر؛
چاوەکانم کز دەبینن!

تەم ومژه،
نابینێت کێوی حاڵم؛
چاوی دڵت!

لێزمەی باران،
لەژورەوە سەرینەکەی تەڕ؛
دایکی شەهید!

گەشتێکی دوور،
سێبەری پیرە دارێک؛
ماندو ب□ پێوە!

لەدامێنی چیادا،
کەوێک دەگری؛
قاقای ڕاوچیەک!

باران دەیشوا،
با دەی نێژێ؛
جەستەی گەڵا!

بەدزی ئەستێرەکانەوە،
جارجار لەکانی دەڕوانێ؛
مانگ !

ڕای دەژەنێ یاده وەریت،
دڵی مردووم؛
بێشکەی خەیاڵ!

دڵ□ پێ فرمێسکی سوێر،
یادەوەریەکی شیرین؛

لەڕۆژگارێکی تاڵ!

بۆ هه ناسەیەکی گەرم،
ملیان ناوە بە هه ناسە ساردیەوە؛
کۆچبەر!

بەوتاڵیەوە،
یادێکی شیرینی بیرخستمەوە؛
گوڵە ژاڵە!

چاودێرە ،
بەسەرماڵی دەوەنەکانەوە؛
دارچنار!

خۆشترین ئاوازی هه یە،
شۆڕەبی حەیران دەکا؛
خوڕەی چەمێک!

بەشەوقەوە چاوەڕوانە،
بۆنی یەکەم باران بکات،
زەوی وشک وتینو!

بەژێر پیرەدارێکدا،
شوانێک تێ دەپەڕێ؛
بۆنی چاو سەدای شمشاڵ!

تینوی پرژە ماچە،
خاک لێوی وشک بووە،
نازدەکات سێبەر!

ڕیش□□□ □یان □□ش□با□ن□د□؟ کاک□

زاموا.. پەری عەبدوڵڵا نامق

رەخنە:

واڵاس ستیڤنس ی شاعیری ئەمریکی لە شیعرێکی جواندا بابەتی شیعر دەخاتە خزمەت رەفتارە ناوازەکانی باڵندەیەکی زۆر زیرەکەوە کە ناوی (رەشەباڵندەیە)، کە بە ئینگلیزی (بلاك بێرد)ە و تێهەڵکێشی دنیای مرۆڤ و پەیامەکانی شاعیرو ساتی دەروونی تایبەتی خۆی دەکات ، ئەم باڵندەیە وێڕای ئەوەی دەنگێکی سیحراوی نەغمەخوانی هەیە، لەگەڵ ئەمەشدا نزیکە لە ژینگەی مرۆڤەوەو (بە تایبەتی بۆ ئەوانەی لە سەروو دەریای ناوەڕاستەوە دەژین) کە لە جوانی سروشت رادەمێنن چەندان وانەی بەسوود و رەفاری سەرنجڕاکێشی لە دیقەت دەدەن، ئەم باڵندەیە زیاتر لە ئەوورپا و باکوری ئەفریقاو ئەمریکا، نیوزلندا و ئوسترالیاو بەشێکی ئاسیاو ئەفریقا دەبینرێت و جۆرەکانیشی هاوشێوەو نزیکی یەکن، بە تایبەتی ئەوانەی لەو ولاتانەدا دەژین و نزیکیان لە دنیای باڵندەکانەوە هەبێت دەزانن کە ئەم باڵندەیە خاوەنی سیفاتی تایبەتەو جیای دەکاتەوە لە باڵندە ئاست نزم و کەم بەهرەکانی تری وەك چۆلەکەو ریشۆڵە، بەڵام ئەوەی جێی سەرنج و ئەسەفە ئەوەیە کە سەرلەبەری ئەم شیعرە جوانە و ئەم باڵندە ناوازەیە کە لەم شیعرەدا هاتووە لە لایەن کاك زاموا محەمەدەوە بەهەڵە وەرگێڕدراوەو کراوە بە ریشۆڵەو لە ماڵپەڕی گەلاوێژی رۆژی ٧ی دیسەمبەری ٢٠٢٠دا لە بەشی هۆنراوەدا بڵاوکراوەتەوە..

ناونیشانی شیعرەکە ئاوهایە:

Thirteen Ways of Looking at a Blackbird

لێرەشدا زۆر ئاشکرا دیارە کە ناوی باڵندەی بلاك بێردی بەکارهێناوە کە بە کوردی دەکاتە رەشەباڵندە، بەڵام کاک زاموا کردوویەتی بە ریشۆڵە، لە کاتێکدا ریشۆڵە لە ئینگلیزیدا بە گشتی پێی دەگوترێت:

ستارلینگ Starling

لێرەدا ئێمەی خوێنەران بۆ ئەوەی زیاتر چەواشە نەبین و بتوانین چێژ لە بەرهەمە جیهانییەکان ببینین، باشتر وایە ئەوانەی دەیانەوێت کاری وەرگێڕان بکەن وردەکار بن و لێکۆڵینەوە بۆ بەرهەمەکان بکەن و لە ئاستی زانستی وەرگێڕانەکانیان دڵنیا بن: بە پێداچوونەوەی چەندان جارەو نیشاندانی کەسانی تری شارەزا بە دڵنیابوونەوە، ئەنجا گەر ویستیان لێبێت بیخەنە بەر چاو و چێشەی خوێنەران و لێکدانەوەیان، ئەگەر نا ئەوا فەوزا دوای فەوزا لە بناغەوە بوون و ناسنامەو مەعریفە هەڵدەتەکێنێت و سەرە داوی

رەسەنایەتی و راستییەکانمان لێ بزر دەبێت و هیچمان نا بێت بە هیچ، خۆ لە راستیدا بەخشین و ئەدەبیات و داهێنان و جوانکاری هەر پۆزلێدان نییە بە دابەزاندنی وێنەیەکی شەخسی کەشخە بە جگەرەوە لەگەڵ بابەتەکاندا یان بەکارهێنانی بۆ سەرنجدانی خوێنەران و وەك ڕیکلامکردنی هزرمەندبوون بەکاربێت!
بە هیوای سەرکەوتن بۆ کاک زاموا، بۆ دڵنیابوونەوەش وا لێرەدا ئەمە بەستەری هەردوو بابەتە وەرگێڕدراوەکەی کاک زامواو شیعرە ئینگلیزیەکەی خودی شاعیرە:

پەری عەبدوڵڵا نامق

یەکەم/ وەرگێڕانی زاموا محەمەد
galawej.com/2020/12/2020-12-07165041.html
دووەم/ شیعرەکە لە سەرچاوە ئەسڵیەکەیەوە:
www.poetryfoundation.org/poems/45236/thirteen-ways-of-looking-at-a-blackbird

---

لەقینی بەردەکان" و شکانی دڵەکان.. نووسینی: دلێر کەریم

خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانی "لەقینی بەردەکان"ی سەلام عومەر

ئەدەب بەشێوەیەکی گشتی و ڕۆمان بەتایبەتی ئەرکێتی دەستمان بگرێت و بمانخاتە بەردەم دەیان تێفکرین و بەدواداچوون و ڕامان، ئەگەر وانەبێت واتا نەیتوانیوە جێگەی خۆی بکاتەوە و نووسەری بەرهەمەکە تەنها نووسیویەتی و وەك ئەو سەدان بەرهەمەی تر کە پێشتر هەبوون، تەنها کاتییان پێوە بەهەدەردراوە و بوونەتە بەرهەم نەك زادەی بیرکردنەوەی قووڵبن. دواجاریش کە دەبنە بەرهەم و ناودەنرێن بە کتێب تەنها قەبارەیەکیان هەیە و لە ڕووی فیزیکییەوە شوێنێك دەگرن لەسەر کتێبخانەکان و نابنە بەرهەمێك کە شوێن لە دڵ و دەروون و زاکیرەمان بگرن. لەڕاستیدا بەرهەمە باشەکان شوێنیان دڵ و دەروونی خوێنەرانە نەك ڕەفەی کتێبخانەکان، بەرهەمی ئەدەبی گرنگ وەرگرتنی

ژمارەی سپاردنەکەی نییە هێندە گرنگە ڕزامەندی خوێنەرانی بەرهەمان وەرگرێت.

“لەقینی بەردەکان” بەرهەمێکی ئەدەبی ساڵی 2020 کە لەگەڵ خوێندنەوەیدا دەستی گرتم و بردمییەوە بۆ ڕۆژانی خوێندنی زانکۆ، هەموو یادەوەرییە تاڵ و شیرینیی□کانی بۆم گەڕاندەوە، ڕەنگە خوێندنەوەی ئەو ڕۆمانە نەبایە زاتی ئەوەی نەکردایە یادەوەرییەکانم وەك پەڕەی ڕۆمانەکە یەك یەك هەڵدەمەوە.

جوگرافیایی ڕۆمانەکە هەندێك دیمەنی هەولێر و هەندێکی قەڵادزێیە، مێژووەکەی دەگەڕێتەوە ساڵانی پێشتر کە هێشتا مۆبایل نەبوو، خۆشەویستی ڕاستەقینە خۆی لە چرپە و نامەی دەستنووس دەبینیی□وە.

ناونیشانی ڕۆمانەکە ” لەقینی بەردەکان”، بۆ منی گەرمیانی لەسەرەتاوە واتاگەشتم لە قین واتا لە ڕقی بەردەکانە، تا وردە وردەلەگەڵ ڕۆچوونم بە ن□و□یدا ت□گ□شتم جووڵە و لەقین یان لە رینەوەی بەردەکانە.

سەرەتای ڕۆمانەکە وەسفێکی چیایی سەفینە و کورتە مێژوویی□کی لە خەباتی کوردایەتی دەگێڕێتەوە و دەڵێت :

“سەفین بەقەت ژمارەی تاشە بەردەکانی تۆپ و گوللەی بەسەردا باریوە کەچی هەر لەجێی خۆی وەستاوە و نەلەقیوە”، چیرۆک□ کە باس لە خۆشەویستی ڕاستەقینەی نێوان مرۆڤەکان دەکات کە نوسەر لەناوەڕاستی چیرۆکەکەوە بە شێوەی “فیدباك” دەمانگەڕێنێتەوە بۆ سەرەتای ڕووداوەکان و دواتر لەو ش□و□نەی ناوەڕاست دەستپێدەکاتەوە تا کۆتایی دیمەنی ڕووداوەکە دەمانبات، بەگشتی دیمەنەکانی خەمناکن و ڕەنگە نووسەر بە مەبەست ویستبێتی پێمان بڵێت : قەدەری سیاسی و خۆشەویستی و هەموو کارێك لەم نیشتیمانەدا هەر خەمناکە.

قوتابیانی بەشی زانستی جیلۆجی ” ز□و□یناسی” هەولێر لە چیایی سەفین دەبن بۆ توێژینەوە، دواتر “بەردێك” دەلەقێت و دەخزێت و ئ□و□یش دەبێتە هۆکاری تەقینەوەی کانییەك و بەردەکان هەڵدەتەکێنێ. چیرۆکی ئەو تەقینەوەییە هەموو کوردستان دەگرێتەوە. لەکاتی کەوتنی یەكێك لەتاوێرەکان بەسەر قوتابییەکی جیلۆجی بەناوی “ڕزگار ” گیان لەدەستدەدات.

لەم نێوەندەوە نوسەر دەمانباتەوە سەرەتایی ڕووداوەکان، ڕزگار لە زێدی خۆی قەڵادزێ، بەچەند ساڵێك پێش هاتنە زانکۆی لە هەولێر عاشقی کچێك دەبێت بە نێوی “نازدار”، بەڵام مردنی ڕزگار بە بەردی چیایی سەفین دەبێتە زیندووکەرەوەی چیرۆکی مردنی نازداری خۆشەویستی لەکاتی یاریدا بەردی دەستی منداڵێك بەریدک□و□ت و

دەیکوژێت، ئەوە وادەکات هەمووان وەك شەیتانێك ل□ بەر بڕوانن و پێناسە و چیرۆکی سەیر سەیر بەناوی شوومی بەردەوە بگێڕنەوە، نوسەر بەناوی بەردتاشێکەوە پێمان دەڵێت:

باشە قوڕمساغێك بەکەریەتی بەرد بەکاردێنێ و خەڵکی پێدەکوژێ بەرد خەتای چییە و چیبکا؟
هاوڕێیەکی ڕزگار بەناوی قەندیل کە ئاگاداری چیرۆکی خۆشەویستیەکەی ڕزگار و نازدارە زیاتر لەهەمووان نیگەرانی مردنی ڕزگارە و دەبێتە بکەرێکی کارای ڕووداوەکانی دوای لەقینی بەردەکان.
قەندیل دوای مردنی ڕزگار ڕا پۆرتێکی دەخوێنێتەوە کە ل□ چاپی سەری ڕەش ئامادەی کردووە، دەبینێ لە کۆتایدا **نوسراوە :**
ئێمە نامێنین بەڵام بەرد هەر دەمێنێ .
لێرەوە قەندیل کە هاوڕێی گیانی بە گیانی ڕزگار دەبێت و خەڵکی هەمان زێدن کە قەڵادزێیە، لەگەڵ وەلی کە کوڕێکی هەولێریە و پێکەوە سیانەیەکی گونجاون و تێکەڵاوی خێزانیان دەبێت، دوای مردنی ڕزگار بەبەرد و زانینی چیرۆکی مردنی نازداریش بە بەرد، بیر لەوە دەکاتەوە چیرۆکێك بنووسێت بەناوی لەقینی بەردەکان.
چیرۆکی مردنی نازدار بە بەرد هێندە بۆ ڕزگار کاریگەر دەبێت کە زۆرجاران دەچێتە سەر گۆڕەکەی و دەگرێت، دایکی کچەکە و دولبەری خوشکی دەیبینن و تێدەگەن کە ئەم کوڕە خۆشەویستی کچەکەیان بووە، دواتر کە تاریك دادێت و هەردوو خێزانەکە بە شوێن ئەندامانی خێزانەکەی خۆیاندا د□چ□ن و دەبینن لە سەر گۆڕی نازدار بووراونەتەوە.
ئەم ڕووداوە خێزانەکان دەخاتە بەردەم ل□ک□دانەوە و تێڕامانێکی زۆر، نوسەر دەیەوێت بڵێ کۆمەڵگای کوردی ک□ بەوردی دەچنە بنچینەی ڕووداوەکان و هەموو هەنگاوێك باجێکی قورسی هەیە.
شەوێك ڕزگار خەون دەبینێت بە نازدارەوە، کورتەی خەونەکەش ئەوەیە نازدار گۆڕەکەی و چواردەوری گۆڕەکەی ئاودەدات و خەریکی چاندنی گوڵە. دواتر ڕوون دەبێتەوە کە چارەنووسی مردنی هەردووکیان بەردە و زۆری پێناچێت لەتەنیش گۆڕی نازدار گۆرێك دەکەن و ڕزگاری تێدا دەنێژن.

دوای مردنی نازدار، ڕزگار و قەندیل زیاتر هۆگری یەکدەبن و بەبێ یەك هەڵنا کەن. هەردووکیان لای باوکی ڕزگار کە ناوی ئەخەی بۆیاغچییە دەستدەکەنە کار و ئاشنای ئیشەکەیان دەبن.
دواتر گۆڕی نازدار لەسەر داوای باوکی نازدار هەڵدەگرن، باوکی ڕزگاریش ئامۆژگاریان دەکات بۆ ئەوەی پارەی ئەوکارە وەرنەگرن،

دیارە لە كوردستاندا ئەو تێكەڵاوى ھۆگرييەى لەنێوان گوندەكاندا
ھەيە وەك شارەكان كاڵ نەبووەتەوە و ھاوخەمى بوون گەشتووەتە دوا
پلەى خۆى.
نورى ددانسازى باوكى نازدار پێدانى ڕۆڵێكى تێگەيشتووانەيە بە
مرۆڤێك كە ڕێز لە دوو گەنج دەگرێت و بە كوڕى خۆيان ئەژماردەكات
لە كاتێكدا دەزانێت يەكێكيان شەيداى كچە جوانەمەرگەكەى بووە،
بەڵام ئەوەى لاى منى خوێنەر سەرنج بوو چۆن دەبێت دێيەك ھەبێت بە
قەبارەى شارۆچكەيەك كە دوكانى بۆياغچى و ددانسازيشى تێدا بێت؟
ئەمە لە زێدى منى خوێنەر كە گەرميانە ئەستەمە، بەڵام بۆ زێدى
نوسەر ئەوە يان ھەڵەيەك ھەيە لە بابەتەكەدا يان ئاساييە و لەوێ
بوونى ھەيە.

يەكێك لە ديمەنە نايابەكانى ئەم ڕۆمانە باسكردنە لە لالى گەنجە
جوان و تەسجيل بەدەستە مەستەكەى ئ□□وارانى دێ، كە گۆرانى
ھونەرمەند حەمەجەزا و شيعرەكانى پەشێو لێدەدات و دەڵێ :
نامەكانت يەكيەك ماون …
ڕزگار و قەنديل ئێوارەيەكى خۆش لەگەڵ لالى بەسەر دەبەن، لێرەدا
نوسەر پێماندەڵێت ئەوە مەست و عاشقەكانن قەدرى مرۆڤەكانى ھاوتاى
خۆيان دەگرن و لە برينەكانيان دەكۆڵننەوە تێدەگەن، كاتێك ڕزگار
دەستدەكات بە گريان لالى پێى د□□□□ت ئەوگەنجە عاشقە ئەگينا
مرۆڤەكان بە ئاسانى دەستناكەن بەگريان.
لە دانيشتن□كانى مەستەكاندا زۆرترين ڕاستى دەوترێن، بۆيە دەزانن
لالى بەم ھۆگربوونەى بە حەمەجەزا و عارەق خواردنەوە بێھۆكار نييە
بۆيە پرسيارى لێدەكەن ئەتۆ بۆ ژيانت وا بەسەر دەبەيت؟
لالى دەستدەكات بەگێڕانەوەى ئەوەى يەك ساڵان بووە باوكى مردووە و
دايكى بەخێوى كردووە، دواتر خاڵ و مامەكانى ھاوكاريان دەكەن، لە
پۆلى سێى ناوەندى عاشقى كچێك دەبێت كە باوكى كچەكە بەعسى دەبێت.
بەعسى بوون دەبێتە ھۆكارى نەھامەتييەكانى لالى و دايكى
لەنەخۆشخانە دەمرێت و خاڵ و مامەكانى ڕازى نابن لالى كچە بەعسييەك
بھێنێت. جارێكيتر جەنگى ن□□وان خۆشەويستى و نەيارەكانى
دەستپێدەكات و لالى دەڵێ ئەو كچە و خانەوادەكەى ڕێگرى لێدەكەن،
بەھۆى مردنى دايكى و دابڕان لە خوێندن و پشتكردنە خاڵۆ و
مامەكانى پەيمانگاى لەكيسدەچێت و دەبێتە مەستێكى نمرە يەك و
خۆشەويست و ڕەمزى عاشقانى ناوچەكە، باوكى كچەش كچەكەى دەداتە
برازايەكى و خاڵى لاليش دەبێتە پێشمەرگە و ڕوودەكاتە شاخ. بەڵام
جارێكيتر نوسەر ل□□ر□دا ناوى لالى دەگۆڕێتەوە بە وەلى كە
كەسايەتيەكى ترە و جارێك ڕۆڵى پێنەدراوە لەم حيكايەتەدا.

دولبەری خوشکی نازدار کە ئاگاداری خۆشەویستی نێوان ڕزگار و نازدارە و هەموو نامەتایبەتەکانی خوشکەکەی لایەتی، لەگەڵ نامەیەکی خۆیدا ئەیداتەوە دەستی ڕزگار، باسی ورد و درشتی پەیوەندییەکەیان و ئەو هەستانەی تێدایە کە دوای مردنی نازدار لە کەللەی ئەمیشی داون. دواتر ڕزگار چاوی دەچێتە سەر یەکەم نامەی خۆشەویستی خۆی کە بۆ نازدار نوسیبووی.
نوسەر دەیەوێت بڵێت هەموو فەلسەفەکان کە باس لەیەك تیری عەشق دەکەن و دەڵێن ئەوانەی یەکەم ک□س□ن دەچنەوە دڵەوە لەخۆڕا نەهاتوون. دەکرێ مرۆڤێك چەندجارێك عاشق بێت بەڵام هەرگیز ناتوانێت سەرەتاکانی لەبیربچێت، برینەکانی هەموو عەشقەکان وەك یەك نین، هەندێکیان بە زەردەخەنەیەك ساڕێژ دەبن و هەندێکیان قەت ساڕێژ نابێت.
ناوی هەردوو قوتابی ڕزگار و قەندیل لە هەولێر دەردەچێت و دەبنە دوو قوتابی ژیر و زیرەکی بەشی جیلۆجی، نوسەر زۆر شارەزاییانە وەسفێکی گۆران ئاسایی هەولێر و قەڵای هەولێرمان بۆ دەکات، نەك بۆ منی قوتابی زانکۆی سەڵاحەدین، بگرە بۆ کەسێکی نەشارەزای ئەو جوگرافیاش گەنجینەیەکی پڕ زانیاری و لەزەت بەخشە. لەگەڵ خوێندنەوەی ڕۆمانەکەدا، ساتێك بۆ ڕووداوەکان دڵتەنگ دەبووم و ساتێ دیمەنەکانی هەولێر لەکاتی یەکەم ساڵی زانکۆم دەهاتە پێشچاو کە خۆم و هاوڕێکانم لێدەبوونە ڕزگار و قەندیل.
لەهەولێر ڕزگار و قەندیل چیدی بەتەنیا نامێننەوە و هاوڕێیەکی تریان بۆ پەیدا دەبێت بەناوی وەلی، وەلی لەهەمان بەشە لەگەڵیان بەڵام لەبەشی ناوخۆیی نییە و دانیشتووی هەولێرە، جارێکیتر چیرۆکەکان بچۆیەك بەیان دەکرێن و دەگێڕرێنەوە، لە مەستبووندا ڕاستیەکان باسدەکرێن و لە خەم و ئازارەکانی خۆیاندا وێنای یەکتر دەکرێن، وەك هێمنی شاعیر دەفەرمووێت : لێی حەرام بێت ئەو کەسەی دەردی کەمە.
تا ئێرە ڕووداوەکان دێن، دواتر سەرداوی ڕووداوەکان دەبێتە حیکایەتی دوای ڕێکەوتی ڕووداوەکان، چونکە نوسەر ئەم ڕووداوانەی لەدوای کەوتنی بەردەکان گێڕایەوە، لێرەوە جارێکیتر دوای چنینی بەشی یەکەمی تابلۆکە دێتە سەر چنین و نەخشگردنی بەشی دوای لەقینی بەردەکان و مردنی ڕزگار.

دیمەنەکان وەها دەستپێدەکەن:

دوای مردنی ڕزگار گۆڕستانەکە زیاتر قەرەباڵەخ بوو، جاران یەك خێزان بچووبایەنە سەر گۆڕی نازدار ئێستا خێزانی ڕزگاریش بە ڕێگای گۆڕستانەوە بوون، چیرۆکی دوو عاشق کە تەنها شەش مانگ یەکیان

خۆشویست و نێوان مردنیان تەنها ساڵێك بوو، هۆكاری هەردوو مردنیش بەرد بوو، بووبوونە وەردی سەر زمان و باسدەكران.

ئەم چیرۆكە نزیكە لە چیرۆكی فاتیلەی مەهاباد قەرەداغییەوە كە باس لە خۆشەویستی نێوان پێشمەرگەی قارەمان دكتۆر ئاتیلە و فاتیمەی كچە شێخ دەكات، دەڵێت لە دوای لە دەساڵ دكتۆر ئاتیلە لە پاڵ هەمان ئەو تاوێرە بەردەدا شەهید دەبێت كە براكەی پێش دە ساڵ لەوێدا شەهید دەبێت، ئەوەی فاتیلە ڕاستییە و ڕوویداوە و نوسەر نووسیەتیەوە، بەڵام ڕووداوەكانی نێو لەقینی بەردەكان چیرۆكن و زادەی خەیاڵی نووسەرن.
دوای مردنی ڕزگار قەندیل تەنها دەبێت و تەنها وەلی هاوڕێی دەبێتە خەمڕەوێنی، لەولاشەوە دولبەر كە خوشكەكەی و ڕزگاری دەزگیرانی خوشكی بەستیان لێ بڕیبوو، تەنها مابووەوە.
قەندیل جارێك لە سینەما فیلمی هیندی بینیبوو بەناوی “شوعلە”كە باس لەدوو هاوڕێی زۆر نزیك دەكات، بڕیار دەدەن بە هەموو ڕووداوێكی نەخوازراو یەكێكیان بچێت، بۆ ئەو مەبەستەش شێر و خەت دەكەن و یەكێك لەكەسەكان بەردەوام مل بەمەترسییەكانەوە دەنێت و خۆی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە. لە یەكێك لەشەڕەكاندا دەكوژرێت، كاتێك هاوڕێكەی بەمردووی لەباوەشی دەنێت و دەستی دەكرێتەوە دەبینێ پارەی دەستی هاوڕێكەی كە هەمیشە شێر و خەتی پێدەكرد هەردوو دیووی شێر دەبێت، لەوێ تێدەگات بۆ هەمیشە برادەرەكەی شێری هەڵبژاردووە. تێدەگات ئەو چی برادەرێكی دڵسۆزی لەدەستداوە، قەندیلیش بە مردنی ڕزگار بیر لەو دیمەنە دەكاتەوە و دەچێتە دەرەوەی سینەما و وەلیش بەدوایدا، ئیتر جارێكیتر ناچنەوە سینەما و كۆتایی هەفتەكان دەگەڕێنەوە قەڵادزێ و سەر لە گۆڕە هاوڕێكەیان و عاشقەكەی دەدەن.

لە چەند دیمەنێكی نێوان دولبەر و وەلی و قەندیل و سەرنج خستنە سەر كراسە خوێناوییەكەی ڕزگار چەند جارێك بەهەڵە ناوی ڕزگار دێتە بەرباسان، كە نەدەبوو ڕۆمانێكی بەو شێوەیە ئەوەی تێدابووایە.
هەردوو هاوڕێ دەیانەوێ كەی یادەوەرییەكانی ڕزگار ببەنەوە بۆ زێدی خۆی و دەست بەژیان بكەنەوە، نوسەر جاریكیتر لە گێڕانەوەكانیدا ڕۆڵدەداتە هونەرمەندەكان و پارچەیەك لە نەغمەكانی حەسەن سیساوەیی دەكاتە هەوێنی گێڕانەوەیان.
دوای تەواوكردنی خوێندن قەندیل داوای دولبەر دەكات و دەبێتە هاوسەری، شایی و ڕەشبەڵەك دەگڕێتەوە ئەو زەدەی دەمێك ساڵە لێی تەراوە، گەرچی كەی ڕۆمانەكە تراژیدییە و لەم نێوەندەدا هەندێك خۆی ڕادەپسكێنە تا خەمەكان بڕەوێنێتەوە، بەڵام لەم نێوەندەدا وەك

ئەوەی قەدەری مرۆڤەکان هەمووی وا بێت بە بەرد بمرن، بەردێك بەردەبێتەوە و مێرد منداڵێك دەکوژێت، ئەویش هەمان ئەو منداڵە دەبێت کە چەند ساڵێك بەردی هاوێشت و نازداری جوانەمرگ کرد.

لەکۆتایدا وێڕای هەموو سەرنجەکانم، دەستخۆشی لە سەلام عومەری نوسەری ڕۆمانی لەقینی بەردەکان دەکەم، کە لە زۆر وێستگەی ڕۆمانەکەدا خۆمم تێدا بینییەوە، لە زۆر دیمەنی گەڕانەوەی وەلی و قەندیل بە کێوی هەیبەسوڵتاندا ئەو ڕۆژانەم هاتنەوە یاد ئێمەش لە زانکۆ دەگەڕاینەوە، بەڵام بۆ قەڵادزە نا، بۆ گەرمیان.

بۆم دەرکەوت هەڵەین تەنها چەند کەسێک بەڕۆمان نووس بزانین، دەکرێ بەرھەمەکان بخوێندرێنەوە تا بزانین چی نوسراوە، لەقینی بەردەکان لە سەرەتاوە تا کۆتای بۆمن گرنگ بوو، دڵم لەگەڵ لەقینی بەردەکاندا دەلەقی و لەسەر گۆڕەکان فرمێسکم دەڕشت،

بیرم دێتەوە بە گەڕەکەکانی هەولێردا گوزەرمان دەکرد و لە دیمەن و دارو درەختەکانی ڕادەماین، بیری زێدی خۆمانمان دەکرد و بە فرمێسکەکانمان نامەمان بۆ ماڵەوە دەنووسییەوە، ئەوەی هەبوو هەمان ئەوەی نێو ڕۆمانەکە بوو، بەهیوای بەرھەمی جوانتر.

کریستین هێڵگە رابەری چیرۆکنوسانی منداڵانی ئیسلەندایە.. رەزا شوان

خاتو (کریستین هێڵگە گۆناسدوتێر) بەناوبانگترین و خۆشەویسترین چیرۆکنوسی منداڵانە لە ئیسلەندا. بە رابەری چیرۆکنوسانی چیرۆکی منداڵان ناسراوە. کریستین هێڵگە ل□ (٢٤/ن□ق□مبەر/١٩٦٣) لە شاری (ریکیافیك) ی پایتەختی ئیسلەندا لەدایک بوە. لە منداڵییەوە هۆگری خوێندنەوە و نوسین بوە.

کریستین هێڵگە، لە ساڵی (١٩٨٣) قۆناغی خوێندنی ئامادەیی لە داقوتابخانەی ئامادەیی ریکیافیک تەواو کرد. لە ساڵی (١٩٨٤) دا لە (زانکۆی بهرشلونه)ی ئیسپانی و لە (١٩٨٥) دا لە (زانکۆی ئیسلەندا) زمانی ئیسپانی خوێند. دوایش لە ساڵی (١٩٨٧) دا لە (زانکۆی یۆتا) لە (سۆڵت لیک ستی) لە ولایەتە یەکگرتوەکانی

ئەمریکادا بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە (راگەیاندن و لە زمان و ئەدەبی ئیسپانی) دا وەرگرت. لە ساڵی (١٩٩٤) یشدا، لە قوتابخانەی ئیسلەندا، بڕوانامەی (رابەر) یی وەرگرت.
کریستین هەڵگە بێجگە لە نوسین وەکو نووسەرێک، گەلێ کاری تریشی کرد، لەوانەش:
ماوەیەک وەکو رابەرێکی گەشت و گوزار کاری رابەری ئەو تۆریستانەی دەکرد کە بۆ گەشتکرن دەهاتن بۆ ئیسلەندا. بۆ ماوەیەکیش کاری میوانداری لە ناو فڕۆکەیەکی هێڵی ئاسمانی ئیسلەندادا کرد.
ماوەیەکیش پەیامنێری هەواڵی تەلەفزیۆنی ئیسلەندا بوو. لە ساڵی (١٩٨٧-١٩٨٨) وەکو پێشکەشکارێکی هەواڵ و بەرنامە، لە ئێزگەی رادیۆ و تەلەفزیۆنی ئیسلەندا کاری کرد. بۆ ماوەی (١٢) ساڵیش وەکو رۆژنامەنوسێک، بەبێ دابڕان کاری رۆژنامەگەری کرد. بە شێوەیەکی سەرەکی و تایبەتیش لە بەشی نوسینی هەواڵەکانی رۆژانەی دەرەوە، لە کەناڵی دووی تەلەفزیۆنی ئیسلەندا کاری دەکرد.
ماوەیەکیش لە ئەنجومەنەکانی بەڕێوەبردنی کۆمەڵەی ژینگە پارێزی ئیسلەندادا کاری کرد. لە ساڵی (٢٠١٤ – ٢٠١٨) سەرۆکی یەکێتی نوسەرانی ئیسلەندا بوو.
کریستین لە ساڵی (١٩٩٧) ەوە تا ئەمڕۆ، چیرۆک و رۆمان بۆ منداڵان دەنوسێت. یەکەمین چیرۆکی بۆ منداڵان لەژێر ناوی (بینای من زۆر خۆشتم دەوێ) لەرەوە و لە میانەی ئەم چیرۆکەوە ناوبانگی دەرکرد. تا ئێستا زیاتر لە چل رۆمان و کورتە چیرۆکی بۆ منداڵان نوسیون و چاپیکردون و بڵاویکردونەتەوە. گەلێ بابەتی خوێندنەوە و پەروەردەیی بۆ پرۆگرامەکانی خوێندنی قوتابخانەکانی ئیسلەندا نوسیوە. گەلێ بابەت و سیناریۆشی بۆ تەلەفزیۆنەکان و کورتە فیلمە سینەماییەکان نوسیوە.
کریستین هەڵگە نوسەرێکی نوێخوازە و هەردەم هەوڵی نوێخوازی و داهێنان و ریچکەشکێنی دەدات. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بۆی ناشارێتەوە، کە سودێکی زۆری لە فۆلکلۆر و لە کەلەپوری میللی ئیسلەندا وەرگرتوە و کاریتێکردون و لە چیرۆکەکانی بۆ منداڵان رەنگیان داونەتەوە. زیرەکانە سودی لە هەقایەتە میللییەکان وەرگرتون، کە دەربارەی خێو و دێو و جادو و پاڵەوانی ملهوڕ و سەرکێشی و دەعبای ئەفسانەیین.
کریستین لەم بارەیەوە دەڵێت:”ئەوەی رابردوە کە ئێستا فەردەکات کە بەرەو داهاتو هەنگاو بنێت. بۆیە پێویستە هەمو چیرۆکە کۆنەکان بەسەربکەینەوە و لە ژیاندا بیانپارێزین. بە شێوە و شێوازێکی نوێ بیانگێڕینەوە و بیانگەیەنینە نەوە تازەکان”

کریستین هێڵگە، وەکو چیرۆکنوسێکی بەتوانا و سەرکەوتو، وەکو رابەرێکی بواری چیرۆکی منداڵان، خۆی سەلماند و ناساند.
کەسایەتی و کارەکتەرەکانی چیرۆکەکانی هەمیشە خەیاڵکەری باشن. ناوەڕۆکی بابەتەکانیشی بە شێوازێکی زیرەکانە و بە زمانێکی تەڕ و پاراو و ناسک و شیرین داڕشتون. لایەنی چەڤەنگیشی پشتگوێ نەخستوە. منداڵان و گەورەکان لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی چێژێکی زۆر وەردەگرن.
کریستین دەڵێت:" پەرتوکی ئەوتۆ دەنوسم، کە بە هەمو کەسانی خێزان بگونجێن"
کریستین هێڵگە، لە نوسینێکیدا، کە لە ئینتەرنێتدا بڵاوی کردۆتەوە، دەڵێت:" بازدان لە ڕۆژنامەوە بۆ خەیاڵ، لە گێڕانەوەی چیرۆکی راستییەوە بۆ داهێنانی، قورس نین. چونکە چیرۆک لە هەمو شوێنێکدا بە دورمانەوەیە. چیرۆکەکان بە درێژایی شەو و ڕۆژ بە ناو خەڵکیدا گوزەردەکەن. خەڵکی بە بەردەوامی چیرۆک دەگێڕنەوە. ئەم کارەش لە دو کەس زیاتری ناوێت. چیرۆکخوان و گوێگری دەوێت"
کریستین هێڵگە هەست بە پێوەرە باڵاکانی چیرۆکی سەرکەوتو دەکات. کە خوێنەرانی بە ئامانجکراو پێویستیان پێی هەیە، تا پەیام و رستەکانی سەر لاپەڕەکان سەرنجیان رابکێشن. بە پێویستیشی دەزانێت کە دەبێت ناوەڕۆکی چیرۆک زیندو و نایاب بێت.
پەرتوکەکانی کریستین، ئامانجی پڕکردنەوەی بۆشایی نێوان نەوەکانی لەخۆگرتون.
کریستین هێڵگە هاوسەرگیری کردوە، سێ کچی هەیە و لە ریکیافیک دەژین. شایەنی باسە، ئەو چیرۆکانەی کە بۆ منداڵان دەیانوسێت، لە پێشا بۆ کچەکانی دەیانخوێنێتەوە و دەیەوێت سەرنج و را و تێبینییەکانی کچەکانی دەربارەی چیرۆکەکانی بزانێت.
کریستین هێڵگە، تا ئەمڕۆش، نوسینی هەمە بابەتە بۆ گۆڤار و ڕۆژنامەکان دەنوسێت.
ئەمانە ناوی هەندێ لە پەرتوکە چاپکراوەکانین بۆ منداڵان:
بینای من زۆر خۆشتم دەوێ، گازێگ لە چەناگەکانی بینا، کیکەی نەهەنگ لە گەشتێکدا بە دەوری جیهاندا، ملیونێک بەرد و ترسێک لە دۆڵێکەدا، مەی دیدەوان، لەبەر روناکی مانگ، ئیسماعیل.
کریستین هێڵگە لە ساڵی (٢٠١١)ەوە تا ئەمڕۆ، ئاگاداری شەڕی ناوخۆی سوریا هەیە، کە بە هەزاران کەسی بێتاوان و بەدەرتانی سوریا، لە کورد و لە عەرەب، بونە بە قوربانی و باجی ئەم شەڕە خوێناوییە دەدەن. بە هەزاران خێزان، بە تایبەتیش کورد، بە زۆر لە زێدی خۆیان دەرکران، یا لە ترسان سەری خۆیان هەڵگرتن و

ئاوارەبونە و بونە بە پەنابەر لە وڵاتانی ئەوروپا و وڵاتانی تری جیهان. بە ئەوەی بە ئاسودەیی و بێترس بژین. تەنانەت چەند خێزانێکی سوری گەیشتونەتە ئیسلەنداش.

کریستین هەڵگە، لە چیرۆکی "ئیسماعیل" دا، کە لە ساڵی (٢٠١٧) دا نوسیویەتی، کە ئیسماعیل کارەکتەرێکی مێردمنداڵی خەیاڵی هەڵهاتوی شاری "حەلەب"ی سوریایە. بوە بە پەنابەر لە ئیسلەندا، کریستین لە میانەی ئیسماعیلەوە، باس لە کوێرەوەری و نەهامەتییەکانی پەنابەرانی سوریا دەکات. باسیش لە خێزانێکی پەنابەری سوریا لە ئیسلەندا دەکات، کە چۆن تێکەڵ بە کۆمەڵگایەکی تازە بوە و چۆن هەوڵدەکات و خۆیان دەگونجێنن و خۆیان پێکدەهێنن.

کریستین هەڵگە دەڵێت:" خۆم نەچومەتە ناو کەمپی پەنابەران، بەڵام ئیسماعیل و کەس و کاری ئیسماعیل لە هەمو گۆشەکانی شەقامەکانی ئەوروپادا دەبینم" دەشڵێت:"هەشتا چیرۆکی ئیسماعیل تەواو نەبوە و ماوەتی کە زیاتری لەسەر بنوسم"

کریستین هەڵگە، لە ماوەی کارکردن و نوسین بۆ منداڵان، چەندین ڕێزلێنان و خەڵاتیان لە ئیسلەندا و لە وڵاتانی باکوری ئەوروپادا پێشکەشیان کردون، بۆ ئەو پەرتوکانەی کە بۆ منداڵان نوسیوین و چاپیکردون، لەو خەڵاتانەش:

چەند جارێک خەڵاتی پەرتوکی ساڵ بۆ منداڵانی تەمەن (٦-١٢) ساڵان، لە لایەن ئەنجومەنی فێرکاری ریکیافیکی لە ئیسلەندا پێشکەشیان کرد. هەر لە ئیسلەندا چەند جارێکیش خەڵاتی باشترین پەرتوکی ساڵ بۆ منداڵان پێشکەشیان کرد. خەڵاتی وڵاتانی ڕۆژئاوای باکوری ئەوروپا بۆ ئەدەبی منداڵان پێشکەشکیان کرد. خەڵاتی نوسینی باشترین سیناریۆی بۆ کورتە فیلمێک وەرگرت. لە لایەن پەرتوکخانەکانی قوتابخانەکانی وڵاتانی باکوری ئەوروپاشەوە خەڵاتی باشترین پەرتوکیان پێبەخشی.

[illegible] ( ) ئیسلەندا یەکێکە لە دەوڵەتانی باکوری ئەوروپا. روبەرەکەی (١٠٣) هەزار کیلۆمەتری دوجایە. ژمارەی دانیشتوانی (٣١٠) هەزار کەسن. خاوەنی کەمترین پێلەمانە لە جیهاندا. بە گەڕکان بەناوبانگە و کانیاوی کانزایی ئاوگەرمی زۆرە.

(*) پایتەختی ئیسلەندا (ریکیافیک) ە. پارەکەشی ناوی (کرۆنە).

رەزا شوان
نەرویج: ١/ ١/ ٢٠٢١

مۆبایل.. سەلام عومەر

کۆترێکی سپی نامەبەرم هەبوو
مۆبایل سەری بڕی
* * *
ئیدی مۆبایل ناهێڵێ
شقارتە
بکەوێتە حەوشەو بانی ماڵان
* * *
لەزەتی میوانی کتوپڕو
نزیک بوونەوەی خۆشەویستان
مۆبایل بردی
* * *
ئەلبومەکانم هێندە پیر بوون
خەریکە دەمرن
ئەویش
مۆبایل رزاندی
* * *
مۆبایل
قەڵەمی پارکەرو
کاغەزی نوسین و
زەرفی نامەی
هاویشتە مۆزەخانەوە
* * *
پولێکی بەریدم ماوە
دەڵێم
لە مۆبایلەکەمی دەم.

بودجەی ٢٠٢١ – .. نەوزاد بەندی

باڵندەکان ئیتر کۆچ ناکەن
ئاخر باڵیان پاشەکەوت کردن ..
بەفر
پەنجەمان
له گۆ ناخا
ئاخر لە گۆخستنیان پاشەکەوت کردن ..
باران
سەرشان و
قژمان تەڕ ناکا ..
شەماڵ فێنکایی
ناگوێزێتەوە
لە ئەلفەوە بۆ با ..
شەو ناتوانێ
بلوسە ڕەشەکەی
بدا بەسەڕ ئاواییدا ..
خەو لە توانایدا نەماوە
پێڵووی چاوەکان گرێدا ..
ڕووبار قوڕگی نووساوە و
خوڕەی نەماوە ..
چا ناتوانێ لەگەڵ شەکر
تێکەڵاو بێ ..
خۆر کە هەڵدێ ،
تیشکەکانی ناگەن بە کەس ..
قژی نیگرۆی هەور
خاو بۆتەوە و ..
یەک دڵۆپ باران هەڵناگرێ ..
هەمیشە سەوزبوون
لە سنەوبەر زەوت کراوە ..
هەمووی پاشەکەوت کراوە

ن . بەندی